

Maktabgacha Talimda:

*Sifat va Samaradorlik,
Rivojlanish istiqbollari*

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

• MAQOLALAR TO'PLAMI •

Pre-school Education:

*Quality and Efficiency,
Development Perspectives*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

• COLLECTION OF ARTICLES •

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI
VAZIRLIGI**

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI DIREKTOR VA MUTAXASSISLARINI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI**

**BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI BOLALAR JAMG'ARMASI
UNICEFNING O‘ZBEKISTONDAGI VAKOLATXONASI**

ISLOM TARAQQIYOT BANKI

“SCIENCE AND INNOVATION” XALQARO ILMIY JURNALI

**“MAKTABGACHA TA’LIMDA: SIFAT VA SAMARADORLIK,
RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI” MAVZUSIDAGI XALQARO
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**

MATERIALLAR TO‘PLAMI

**2024-yil 4–5-dekabr
1-QISM**

**COLLECTION OF MATERIALS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
“PRESCHOOL EDUCATION: QUALITY AND EFFICIENCY,
DEVELOPMENT PERSPECTIVES”
December 4-5, 2024
PART 1**

“Maktabgacha ta’limda: sifat va samaradorlik, rivojlanish istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallar to’plami (2024-yil 4-5-dekabr) – T.: Science and Innovation, 2024.

Nashr etishda qatnashganlar:

Baxtiyor Rustamov, Gulira’no Rakhmatullayeva, Anvar Rustamov, Farangiz Sagdullayeva, Humoyun Kodirov, Mansur Suyunkulov, Mahliyo Sotivoldiyeva, Maftuna Askarova, Ollamurodova Feruza, Fotima Shermatova, Muxlisa Zunnunova

Tashkiliy qo‘mita a’zolari

N. Abdunazarova	<i>Institut rektori, rais</i>
N. Abdullayeva	<i>O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor, rais o‘rinbosari</i>
V. Akramovna	<i>Yosh bolalar rivojlanishi va maktabgacha ta’lim bo‘yicha mutaxassis, a‘zo</i>
T. Kalmuratov	<i>Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, a‘zo</i>
N. Mo‘minova	<i>Maktabgacha va musiqiy ta’lim kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
Sh. Otaqulov	<i>Ijtimoiy fanlar kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
D. Saidova	<i>Pedagogika va psixologiya kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
F. Valiyeva	<i>Maktabgacha ta’lim menejmenti kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
A. Dusmuxamedov	<i>Axborot xavfsizligini ta’minlash va raqamlashtirish bo‘limi boshlig‘i, a‘zo</i>
Sh. Ne‘matov	<i>IPFMMITJEB boshlig‘i, a‘zo</i>

Tahririyat hay’ati a’zolari

N. Abdullayeva	<i>O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor, rais</i>
V. Akramovna	<i>Yosh bolalar rivojlanishi va maktabgacha ta’lim bo‘yicha mutaxassis, a‘zo</i>
N. Mo‘minova	<i>Maktabgacha va musiqiy ta’lim kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
D. Saidova	<i>Pedagogika va psixologiya kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
Sh. Otaqulov	<i>Ijtimoiy fanlar kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
F. Valiyeva	<i>Maktabgacha ta’lim menejmenti kafedrasi mudiri, a‘zo</i>
S. Raximova	<i>Maktabgacha ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri, a‘zo</i>

Collection of materials of the international scientific-practical conference
“Preschool education: quality and efficiency, development perspectives”, December 4-5,
2024- T.: Science and Innovation, 2024

Participants of the publication:

*Bakhtiyor Rustamov, Gulirano Rakhmatullaeva, Anvar Rustamov, Farangiz Sagdullaeva,
Humoyun Kodirov, Mansur Suyunkulov, Mahliyo Sotivoldieva, Maftuna Askarova,
Ollamurodova Feruza, Fotima Shermatova, Mukhlisa Zunnunova*

Members of the organizational committee:

N. Abdunazarova	<i>Rector, Chairman</i>
N. Abdullayeva	<i>Vice-Rector for Academic Affairs, Deputy Chairman</i>
V. Akramovna	<i>Specialist in child development and preschool education, member</i>
T. Kalmuratov	<i>Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation, Member</i>
N. Mo‘minova	<i>Head of the Department of Preschool and Music Education, Member</i>
Sh. Otaqulov	<i>Head of the Department of Social Sciences, Member</i>
D. Saidova	<i>Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Member</i>
F. Valiyeva	<i>Head of the Department of Preschool Education Management, Member</i>
A. Dusmuxamedov	<i>Head of the Information Security and Digitalization Department, Member</i>
Sh. Ne‘matov	<i>Head of IPFMMITJEB, Member</i>

Members of editorial board:

N. Abdullayeva	<i>Vice-Rector for Academic Affairs, Chairman</i>
V. Akramovna	<i>Specialist in child development and preschool education, member</i>
N. Mo‘minova	<i>Head of the Department of Preschool and Music Education, Member</i>
D. Saidova	<i>Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Member</i>
Sh. Otaqulov	<i>Head of the Department of Social Sciences, Member</i>
F. Valiyeva	<i>Head of the Department of Preschool Education Management, Member</i>
S. Raximova	<i>Head of the Department of Preschool Education Methodology, Member</i>

YANGI O‘ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA’LIMNI RIVOJLANTIRISH – STRATEGIK VAZIFA

Keyingi yillarda Yangi O‘zbekistonda davlatimiz rahbari boshchiligida ta’lim sifatini oshirish strategik vazifa sifatida belgilanib, sohada tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, shaxs kamolotida muhim bosqich bo‘lgan maktabgacha ta’lim tizimi tubdan isloh qilingani fikrimizning isboti bo‘la oladi.

Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, farzandlarimiz tarbiyasida eng asosiy bo‘g‘in hisoblangan maktabgacha ta’lim tizimining ijtimoiy hayotimizdagi o‘rni va ahamiyatini hech narsa bilan o‘lchab, baholab bo‘lmaydi.

Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratilmoqda. Ushbu jarayon maktabgacha ta’lim tashkilotlarining moddiy-texnik bazasini yaxshilash, sohada nodavlat sektorning ulushini oshirish va ta’lim-tarbiya jarayoniga milliy qadriyatlar bilan birga innovatsion usullarni joriy etishga ustuvor ahamiyat qaratildi.

Tahlillarga murojaat qilsak, 2017-yilda mamlakatimizda bolalarni bog‘chaga qamrovi 27 foizni tashkil etgan bo‘lsa, hozirda bu ko‘rsatkich 75 foizga yetdi, 6 yoshli bolalarni maktabga tayyorlov guruhlari bilan qamrab olish ko‘rsatkichi esa 95 foizdan oshdi.

Bugungi kunda ushbu natijalarga erishishda Respublikada 38 233 ta barcha turdagi maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyati yo‘lga qo‘yildi.

Ayniqsa, chekka hududlardagi maktabgacha ta’lim yoshdagi bolalarga munosib sharoitlar yaratish maqsadida eskirgan ta’lim tashkilotlari o‘rnida yangi binolar barpo etish, ularni zamonaviy jihozlar bilan ta’minlash yangi bosqichga ko‘tarildi. Bugungi kunga kelib zamonaviy mebel va asbob-uskunalar bilan to‘liq jihozlangan 4 mingga yaqin yangi maktabgacha ta’lim tashkilotlari foydalanishga topshirildi.

Shuningdek, maktabgacha ta’lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni joriy etish borasida ulkan ishlar amalga oshirildi. Hozirda nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari soni 31 342 taga yetkazildi. Bu o‘z navbatida nodavlat sektor tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlar turlarini kengaytirishga, ta’lim sifatini yanada yaxshilashga imkon berdi.

Respublikada maktabgacha ta’limni yanada rivojlantirish maqsadida yangi muqobil shakllar joriy etildi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari qurish imkoni mavjud bo‘lmagan olis va chekka hududlardagi bolalarni qamrab olish va ularga munosib sharoitlar yaratish maqsadida mobil guruhlar faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Jumladan, 72 ta maxsus avtobus negizida 156 ta mahalladagi qariyb 10 ming nafar 3-6 yoshli bola sifatli ta’lim olish imkoniyatiga ega bo‘ldi.

Maktabgacha ta’lim sohasini rivojlantirish borasida xalqaro tashkilotlar bilan ham hamkorlik ishlari yo‘lga qo‘yildi. Xususan:

Jahon Banki bilan hamkorlikda amalga oshirilgan loyihalar doirasida “Bolalarning erta yoshdan rivojlantirish” dasturi asosida Namangan va Samarqand viloyatlarida 1 712 nafar bolani qamrab olgan **“Ilk rivojlanish markazlari”** tashkil etildi. Ushbu loyiha turli modellar orqali bolalarni o‘quv jarayoniga jalb qilish va ularning rivojlanishiga ko‘maklashishga qaratilgan.

Bunda, birinchi model (6 yoshgacha qamrab olinmagan bolalari bo‘lgan oilalarga tashrif) bo‘yicha jami 764 nafar, ikkinchi model (o‘yin guruhlari) bo‘yicha 861 nafar, uchinchi model (sog‘ligi tufayli imkoniyati cheklangan 2 yoshdan 6 yoshgacha bolalari bo‘lgan oilalarga tashrif) bo‘yicha 87 nafar bolaga maktabgacha ta’lim xizmatlari ko‘rsatilmoqda.

UNICEF xalqaro bolalar tashkiloti bilan hamkorlikda **Namangan** va **Xorazm** viloyatlarida tashkil etilgan 20 ta “**Turli xil yoshdagi maktabgacha ta’lim guruhlari**” (play group)ga jami 496 nafar bola jalb qilindi.

Respublika hududlaridagi bolalarni maktab ta’limiga sifatli tayyorlash uchun teng imkoniyatlar yaratish maqsadida 7 601 ta boshlang‘ich ta’limga bir yillik bepul majburiy tayyorlov guruhlarini tashkil etildi.

Hozirgi kunda ularda 182 ming nafardan ortiq 6 yoshli bolalar boshlang‘ich ta’limga sifatli tayyorlanmoqda. Majburiy maktabga tayyorlov guruhlarini uchun “**Ilm yo’li**” variativ o‘quv dasturi ishlab chiqildi.

Ushbu islohotlar o‘z navbatida 300 mingga yaqin qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratish hamda sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish imkoniyatini yaratdi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va uning sifatini yaxshilash maqsadida yagona me’yorlarni belgilovchi “**Ilk qadam**” davlat o‘quv dasturi xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etildi.

Pedagoglar kasbiy mahoratini doimiy oshirib borish va ularga metodik ko‘mak ko‘rsatish tizimini yo‘lga qo‘yish maqsadida “**Learning Passport**” ta’lim elektron platformasi joriy etildi.

Ota-onalar uchun bolalarining salomatligi va erta rivojlanishini kuzatib boradigan hamda bu borada ularga maslahatlar beradigan “**Bebbo**” mobil ilovasi ishga tushirildi.

Bundan tashqari xalqaro moliya institutlari bilan birgalikda davlat-xususiy sherik asosidagi maktabga ta’lim tashkilotlarini tashkil etish uchun moliyaviy ko‘mak berilmoqda.

Albatta, bolalarni erta yoshdan ta’lim va tarbiya berish uchun nafaqat mahalliy, balki xalqaro darajadagi imkoniyatlardan foydalanib, ushbu sohani yanada takomillashtirib boriladi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Biz har bir bolaning bilim va salohiyati, inson kapitali mamlakat taraqqiyoti uchun muhim ekanligini chuqur anglagan holda ushbu yo‘nalishdagi ishlarimizni yanada kengaytirib, Yangi O‘zbekistonning kelajak bunyodkorlari sog‘lom va barkamol voyaga yetishlari uchun barcha imkoniyat va sharoitlarni yaratishda davom etamiz.

Xilola Umarova
Maktabgacha va maktab ta’limi vaziri

YALPI YIG‘ILISH
*** * ***
PLENARY SESSION

INSON RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA BOSHQARISHNING TUTGAN O‘RNI VA STRATEGIYASI

K.A.Eshpo‘latov

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat xizmatini rivojlantirish agentligining Inson resurslari va kadrlar salohiyatini rivojlantirish Departamenti mudiri, i.f.f.d. (PhD), dotsent

Annotatsiya. *Ta’lim tashkilotlarini boshqarishning mohiyati boshqaruvchilar xodimlarga maqsadga yo‘naltirilgan harakatlarini uyg‘otish uchun ta’sir ko‘rsatishdan iborat. Keng ma’noda, bu insonlarning o‘zaro kompleks munosabatlari doirasida qarorlarni shakllantirish, ularning harakatlanishi va bajarilishini ta’minlash faoliyatiga xizmat qiluvchi ko‘rsatmalar, jarayonlar va instrumentlar yig‘indisi nazarda tutiladi. Ushbu maqolada ta’lim muassasalarini boshqarish aspektlari, strategiyasi va mohiyati ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: inson resurslari, strategiya, menejer, aspekt, boshqaruv uslubi.

Jahon iqtisodiyoti jadal sur‘atlar bilan o‘tib borar ekan, davlatlar o‘zlarining asosiy boyliklari o‘z odamlari ekanligini, davlatlar raqobatbardosh bo‘lishi yuqori malakali ishchi kuchining rivojlanishiga bog‘liqligini tushunib yetmoqda. Bu esa, tajribali pedagoglarni, lekin ular o‘z navbatida yuqori samarali direktorlarning, menejderlarning yordamiga muhtoj.

Inson resurslarini boshqarish - turli xil operatsion vazifalar va majburiyatlarni bajarish uchun inson resurslaridan, ya’ni ishchi kuchidan foydalanish jarayoni hisoblanadi. Ta’lim muassasani boshqarish o‘z ichiga uch aspektni oladi:

1. “Kim kimni” boshqaradi? (institutSIONal aspekt). Bu aspekt boshqarish masalalari ijrochilarini, xususan, menejerlar va boshqaruv organlarini xarakterlaydi. Boshqa tomondan, shu tarzda kim boshqarishini, xususan, qarorlar bilan bog‘liq shaxslar va boshqa xodimlarni aniqlaydi.

2. Boshqaruv “qanday” amalga oshiriladi va boshqaruvchilarga “qanday” ta’sir ko‘rsatadi (funktSIONal aspekt). Bu aspekt, birinchidan, menejerlar va boshqaruv organlari faoliyati va shakllanishini xarakterlaydi. Bu yerda boshqaruvning funksiyalari va shuningdek, menejerlar faoliyatining maxsus xarakteristikalarini (boshqaruv uslublarini) ko‘rib chiqish mumkin. Boshqa tomondan, menejerning boshqariluvchilarga ta’sir etish munosabatlari xarakterlanadi.

3. Boshqaruv “nimalar” bilan amalga oshiriladi? (instrumental aspekt). Bu aspekt menejerlar o‘z vazifalarini amalga oshirishda ishlatadigan instrumentlari (boshqaruv instrumentlari)ga taalluqli.

Ta’limda inson resurslarini boshqarish - maktab o‘z maqsadiga erishishi, belgilangan rejalarni amalga oshirishi uchun ta’lim muassasalarida pedagogchilar tarkibini birlashtirish va ushlab turish amaliyoti va usullari to‘plami.

Ta’limda inson resurslarini boshqarish - pedagoglarining faoliyati va sa’y-harakatlarini rag‘batlantirish hamda muvofiqlashtirish, ularning mehnatidan maksimal natijaga, ya’ni ta’lim maqsadlariga erishish.

Ta’lim muassasalarida inson resurslarini rejalashtirish — bu ta’lim muassasalarining samarali ishlashini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Inson resurslarini rejalashtirish faqatgina ma’lum bir tashkilot uchun zarur bo‘lgan mutaxassislarni aniqlash va jalb qilish emas, balki ularning malakasini oshirish, rivojlanishini ta’minlash va mehnat bozori tendensiyalariga moslashtirishni ham o‘z ichiga oladi. Mehnat bozori tendensiyalarini o‘rganish va ularga moslashish, maktabgacha ta’lim sohasida professional kadrlar ehtiyojini qondirishga yordam

beradi. Quyida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inson resurslarini rejalashtirish va mehnat bozori tendensiyalarining o'zini keltirilgan.

1. Inson resurslarini rejalashtirishning asosiy qadamlar

Inson resurslarini rejalashtirish jarayoni quyidagi asosiy bosqichlaridan biri kadrlar ehtiyojini tahlil qilish hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inson resurslarini rejalashtirishda birinchi navbatda mavjud va kutilayotgan kadrlar ehtiyojini aniqlash muhimdir. Bu jarayonda pedagoglar va tarbiyachilar soni va malakalarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Yangi pedagogik metodlar va talablar bo'yicha kadrlar tayyorlashni rejalashtirish muhim hisoblanadi. Bunda, mehnat bozorida mavjud bo'lgan kadrlar resurslari bilan solishtirishni o'z ichiga oladi.

Inson resurslarini rejalashtirish jarayonining ikkinchi bosqichi kadrlar malakasini oshirishdir. Maktabgacha ta'lim sohasida samarali ishlash uchun pedagogik xodimlarning malakasi va kompetensiyasi muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun pedagoglarning doimiy malaka oshirish kurslari va treninglarni tashkil etish hamda yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni o'rgatish zarur.

Kadrlar tayyorlashning samarali tizimi yaratish navbatdagi bosqichi, maktabgacha ta'lim muassasalariga malakali mutaxassislarni jalb qilish hisoblanadi.

Mehnat bozori tendensiyalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inson resurslarini rejalashtirishga ta'sir qiladi. So'nggi yillarda ta'lim sohasida yangi talablar va yondashuvlar paydo bo'lmoqda. Maktabgacha ta'limda kadrlar ehtiyojini belgilashda quyidagi mehnat bozori tendensiyalarini hisobga olish zarur. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar maktabgacha ta'lim tizimiga integratsiya qilinmoqda. Shu sababli:

- raqamli resurslarni va o'quv dasturlarini boshqarish uchun pedagoglarning raqamli kompetensiyalari oshishi kerak.

- raqamli platformalarda o'quv materiallarini yaratish va taqdim etish uchun mutaxassislarni yetarli bo'lishi zarur.

Hozirgi kunda bolalar ta'limi ko'proq individual yondashuvga asoslanmoqda. Shuning uchun, maktabgacha ta'limdagi kadrlar turli metodlarni (masalan, STEAM, inkluziv ta'lim, o'yin orqali o'rganish) qo'llashga tayyor bo'lishi zarur. Shuningdek, bolalarning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga e'tibor beradigan pedagoglar ehtiyoji ortmoqda.

Maktabgacha ta'limda inson resurslarini rejalashtirishning samarali yondashuvlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kadrlar malakasini oshirish: Kadrlar tayyorlash tizimini doimiy yangilash va pedagoglarni yangi metodlarga o'rgatish.

- innovatsion yondashuvlar: Yangi texnologiyalar va ta'lim metodlarini qo'llash uchun pedagoglarni tayyorlash va malakasini oshirish.

- muvaffaqiyatli integratsiya: Raqamli platformalar va onlayn resurslarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish va pedagoglarni bu sohada tayyorlash.

- individual va jamoaviy o'rganish: Ta'limda individual yondashuvni rivojlantirish va pedagoglarni bolalar ehtiyojlariga moslashtirish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inson resurslarini rejalashtirish, ayniqsa, mehnat bozori tendensiyalarini hisobga olib amalga oshirilganda, ta'lim tizimi samaradorligini oshiradi. Pedagoglarning malakasini oshirish, yangi metodlarni qo'llash, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish va inkluziv ta'lim talablariga javob berish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, mehnat bozoridagi

tendensiyalar va yangiliklarga moslashish, kadrlar tayyorlash tizimining yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.A Fatkhuddinov "Innovative management: classification, structure and distinguishing features of innovative organizations; Ekonomicheskiye zony, zakony organizatsii, nauchnye podkhody i principi i dr.": Uchebnik dlya vuzov. Izd. 5-e, ispr., dop. "Peter", 2007.
2. N.Q Yoldoshev Strategic management. - T.: TDIU, 2012.
3. Yoldoshev NQ, Nabokov VI Theory of Management. Textbook. T.: TDIU, 2012.
4. F. R. Valieva, G.N. Sharipova Innovative technologies in improving the management of preschool educational organizations// Bosma // International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I5.94 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 05 2022
5. F.R. Valieva, S.S.Rakhimova Innovative approaches to preschool education management// Print // International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECS) ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 04 2022

MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARI MALAKASINI OSHIRISH: ISTIQBOLLAR VA TENDENSIYALAR

Abdunazarova Nargiza Fatxullayevna

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish instituti rektori

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim pedagoglarining malakasini oshirish global miqyosda ta'lim sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqola maktabgacha ta'limda malaka oshirishning zamonaviy tendensiyalari, muammolari va istiqbollarini tahlil qilishga qaratilgan. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar natijalari asosida malaka oshirish jarayonining ta'lim sifatiga ta'siri ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: metodik mahorat soati, metodik mahorat kuni, maktabgacha ta'lim, ta'limda boshqaruv, boshqaruv kompetensiyasi.

Dunyoda malaka oshirish tizimini globallashtirish sharoitlariga moslashtirish orqali rahbar kadrlarining boshqaruv salohiyatini rivojlantirish, o'quv jarayonlarida “Interactive professionalism” kabi interfaol imkoniyatlardan foydalanish, o'quv-metodik resurslarni shakllantirish, ta'lim sifatini oshiruvchi mexanizimlarni yaratish, malaka oshirish sohasiga ta'limni yangi shakllarini (norasmiy, informal) joriy etish orqali boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish muhim masalalardan hisoblanadi. Ta'limda boshqaruv samaradorligi rahbarning boshqaruv kompetensiyalari, boshqaruv faoliyatida rejalashtirish, tashkil etish, o'qitish, tarbiyalash, muvofiqlashtirish, motivlashtirish, hisob va nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlanganlik darajasiga bog'liq.

Mamlakatimizda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar uzluksiz ta'lim tizimining barcha darajalari faoliyatlarini modernizatsiyalashga qaratilgan. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimini xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish hamda maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish kabi vazifalar ko'zda tutilgan. Bu esa, boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish modellarini Finlyandiya, Janubiy Korea kabi davlatlarning tajribalarini o'rganish asosida takomillashtirish va rahbarning boshqaruv kompetensiyalarni rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llashning dolzarbligini ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'limning yangi sifatini nafaqat uning mazmuni ta'minlaydi, balki ta'lim tashkilotini boshqaradigan rahbarning boshqaruv mahorati, boshqaruv kompetensiyasiga ega ekanligi, rahbarning shaxsiy sifatleri, yangi bilimlarni va innovatsiyalarni tatbiq etishga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Albatta, bu jarayon malaka oshirish sifatini tubdan yangilashga, malaka oshirish tizimiga yangi innovatsion ta'lim texnologiyalari va variativ dasturlarni joriy etishni talab etadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tizimi rahbar kadrlari uchun zaruriy kompetensiya talablarini ishlab chiqish talab etiladi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. 2017-yildan boshlab mamlakatimizda maktabgacha ta'limni rivojlantirishga qaratilgan bir qator muhim islohotlar amalga oshirildi. Xususan, “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ning 3-bobidagi “Maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish”, deb nomlangan 6-

paragrafida maktabgacha ta'lim sohasida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishda quyidagi tadbirlarni amalga oshirish zarurligi belgilab berildi:

1) xalqaro talablarga javob beradigan yagona ko'p darajali uzluksiz ta'lim tizimini yaratish;

2) ta'lim va amaliyotni integratsiyalashtirgan holda xalqaro ta'lim standartlari, o'quv-metodik reja va dasturlar, interaktiv va muammoli-vaziyatli o'qitish usullari va treninglari, ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

3) maktabgacha ta'lim tizimi xodimlariga qo'yiladigan malaka talablarini yanada takomillashtirish, ularning faoliyati samaradorligini baholash mezonlarini hamda pedagog xodimlarning kasbiy standartini ishlab chiqish va tasdiqlash.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktorlarining boshqaruv ko'nikmalarini oshirish maqsadida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. 2024-yil 21-iyunda qabul qilingan Prezident qaroriga muvofiq, maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari rahbar, pedagog va mutaxassis kadrlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimi takomillashtirildi. Bu qarorga ko'ra, rahbar kadrlar uchun malaka oshirish kurslari menejerlik o'quv kurslari uchun joriy etilgan tartib asosida tashkil etiladi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 152-sonli farmonida ta'lim jarayonini sifatli va teng huquqli qilishda katta ahamiyat kasb etadi. Mazkur farmonda pedagoglarning malakasini oshirish jarayonida davlat siyosati, innovatsion metodlar va milliy an'analarning uyg'unligi masalalarini o'rganishga qaratilgan. 2025-yil 1-yanvardan boshlab maktabgacha ta'lim tashkilotlarida direktor o'rinbosari lavozimi joriy etilishi va har bir tuman (shahar)da kamida bitta tayanch maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyati yo'lga qo'yilishi rejalashtirilgan. Barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Metodik mahorat soati" va tayanch tashkilotlarda "Metodik mahorat kuni" kabi malaka oshirish shakllari bosqichma-bosqich joriy etiladi. Trener sifatida faoliyat yuritayotgan direktor o'rinbosarlariga lavozim maoshining 20 foizi miqdorida qo'shimcha har oylik ustama haq to'lanadi. 2025-yil 1-martdan boshlab, uzoq va chekka hududlarda joylashgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog kadrlari uchun mobil malaka oshirish xizmatlari tajriba-sinov tariqasida joriy etiladi. Bu esa pedagoglarning malakasini oshirishda zamonaviy va innovatsion yondashuvlarning qo'llanilayotganini ko'rsatadi.

Ushbu chora-tadbirlar maktabgacha ta'lim pedagoglarining kasbiy mahoratini oshirish, ularni rag'batlantirish va ta'lim sifatini yanada yuksaltirishga qaratilgan bo'lib, kelgusida ham bu yo'nalishdagi islohotlar davom ettirilishi kutilmoqda.

Maktabgacha ta'lim pedagoglarining malakasini oshirish jarayoni ta'lim sifatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Davlat islohotlari va xalqaro hamkorlik jarayonida innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali pedagoglarning professional ko'nikmalarini oshirish mumkin. Malaka oshirish jarayonida mavjud muammolarni hal qilish ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Валиева Ф.Р. Методологические основы обеспечения системности и преемственности в процессе подготовки специалистов. Диссертация доктора философских (PhD) педагогических наук. – Т.: 2020. – 48 б

2. Valieva F. R. The importance of educational content in preparation of competitive personnels. 2 nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018 121-122 list http://doi.org/10.15350/L_2/3
3. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента.- М.:Дело, 1998.- 799 с.
4. Оценка физического и нервно-психического развития детей раннего и дошкольного возраста / Сост. Н.А. Ноткина, Л.И. Казьмина, Н.Н. Бойно-вич.- СПб.: Аксидент, 1999.- 32 с.
5. Sh.E. Kurbonov, E.Seytxalilov Ta’lim sifatini boshqarish.: “Turon-Iqbol”: 2006. – 592 bet.
Курбонов Ш.Развитие информационного пространства системы непрерывного образования (Методическая разработка). Ташкент, ТГИВ, 1998, 3,35 п.л

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ПЕДАГОГ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИНГ АҲАМИЯТИ

Ибраимов Холбой Ибрагимович

Ўзбекистон Фанлар Академиясининг ҳақиқий аъзоси, академик, Т.Н.Қори Ниёзий
номидаги Тарбия педагогикаси миллий институти директори

Биз Янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустаҳкам устунга таянамиз. Биринчиси –бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт, Иккинчиси –аждодларимизнинг бой мероси ва миллий ва умуминсоний қадриятларга асосланган кучли маънавият. (Шавкат Мирзиёев)

Республикаимизда бугунги кунда мактабгача таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилишга алоҳида эътибор қаратилиб, фарзандларимизнинг жаҳон андозалари даражасида замонавий билим, касб-хунарларни эгаллаши, маънан-ахлоқан, жисмонан етук инсонлар бўлиб улғайиши, ёш авлод қалбида Ватанга садоқат, фидойилик туйғуларини юксалтириш борасида Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “Жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожланган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуктаи назарга эга ёшларни тарбиялаш” устувор вазифа этиб белгиланган. Чунки бугунги глобаллашув жараёнида ИТ, иқтисодий ривожланиш, инновацион тараққиёт, рақамли технологиялар, инновацион таълим сингари тушунчалар орасида “маънавий тарбия” тушунчаси ҳам муҳим аҳамиятга эга. Инсон омили орқали амалга ошириладиган ҳар бир жараёнда қачонки маънавий савия юқори бўлсагини самарадорлик ва натижавийлик мавжуд бўлади.

Мана шу устувор вазифаларни амалга оширишда мамлакатимизда мактабгача таълимни янада ривожлантириш, унинг самарали фаолият кўрсатишини таъминлашга қаратилган муҳим меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Мактабгача таълим – мактабгача ёшдаги болалар қизиқиши, иқтидори, индивидуал руҳий ва жисмоний хусусиятлари, маданий эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда ҳамда болада маънавий меъёрларнинг шаклланиши, ҳаётий ва ижтимоий тажриба эгалланишини кўзда тутган, ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган яхлит жараёндир.

Мактабгача таълим муассасаси зиммасига бир қатор вазифалар юклатилади:

- боланинг мактабгача таълим олишини таъминлаш;
- боланинг жисмоний, ақлий ва маънавий жиҳатдан ривожланишини таъминлаш;
- болалар учун қулай муҳит яратиш, имконияти чекланган болалар учун замонавий инклюзив мактабгача таълим ва тарбия олишини таъминлаш;
- болаларда Ватанга муҳаббат, оилага ҳурмат билан муносабатда бўлиш, халқ анъаналари ва урф-одатларига ҳурмат, ўзига ва атрофдагиларга онгли муносабатда бўлишни тарбиялаш;
- бола шахсини шакллантириш, ижодий қобилиятларини ривожлантириш;
- бошланғич таълим олишга тайёрлаш, ижтимоий мослашувини таъминлаш;
- болани ҳар томонлама ривожлантириш, тарбиялаш ва таълим олишини таъминлашда оилага қўмаклашиш ва ижтимоий-педагогик ёрдам кўрсатиш.

Узлуксиз маънавий тарбия Концепциясида Ватанга садоқат, тадбиркорлик, продалилик, мафкуравий иммунитет, меҳр-оқибатлилиқ, масъулиятлилиқ, бағрикенглик, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик каби муҳим фазилатларни

болаликдан бошлаб босқичма-босқич шакллантириш вазифаси қўйилади. Бунда ота-она, тарбиячи, маҳалла жамоатчилигининг ўзаро самарали ҳамкорлиги механизмини ишлаб чиқиш ва ҳаётга жорий этиш лозим.

Тарбиячи ёш авлодимизни халқимизнинг муносиб фарзандлари қилиб тайёрлашдек муҳим, фахрли иш билан бирга масъулиятли вазифани бажаради. Тарбиячининг сиёсий етуклиги болаларни тарбиялаш сифати учун халқ ҳамда жамият олдидаги ўз масъулиятини англашга, таълим-тарбия вазифаларини ижодий ёндашишга, ўз маҳоратини доимо такомиллаштириб боришга ёрдам беради. Тарбиячи-махсус педагогик, психологик ва мутахассислиги бўйича етук билимли ва юксак фазилатли шахс бўлмоғи даркор. Шунинг учун замонавий тарбиячи мураббий киёфасида қуйидаги фазилатларни намоён эта олиши керак:

- замонавий мураббий ўзини мутахассислиги бўйича чуқур пухта билимга эга бўлиши;
- ўз устида тинимсиз ишлаши;
- мактабгача тарбия педагогикаси ва психология, физиология фанларининг асосларини билиши;
- таълим-тарбия жараёнида болаларнинг ёши ва психологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда фаолиятни ташкил этиши;
- тарбиячи таълим-тарбия жараёнида самарали шакл, метод ва воситаларидан унумли фойдалана олиш имкониятига эга бўлиши керак.

Тарбиячи умуминсоний ва миллий-ахлоқий фазилатларни ўзлаштириб олиши, тажрибада қўллаши, ўзининг дунёқараши, мафкураси ва ахлоқий тажрибаси билан таққослаши лозим. Фикрлаш ва ҳис этиш, турмушда синаб кўриш натижасида умуминсоний ва миллий-ахлоқий сифатлар, қоидалар, нормалар тарбиячининг ўз ахлоқий фазилатига, эътиқодига айланади. Булар тарбиячининг дунёқараши, фикр ва мулоҳазалари билан қўшилиб, бозор иқтисодиётига асосланган жамият қуриш шароитида унинг ўрни ва ролини белгилайди.

Мактабгача ёшдаги бола шахсининг ривожланишида таянч вазифани тарбиячининг қўйилган талабларга қанчалик мувофиқ эканлиги белгилаб беради. Мактабгача таълим муассасаси тарбиячиси энг аввало, боланинг келажаги, тақдири учун юксак масъулиятни тўла англаб етиши зарур. Фақатгина мактабгача ёшдаги бола ривожининг муҳим қадрият эканлигини тушунишгина эмас, балки бола ривожланиши қонуниятларига доир билимларни ҳам эгаллаш жуда муҳимдир.

“Мактабгача таълим Концепцияси”га асосланган ҳолда замонавий тарбиячилар касбий компетентлигининг уч аспекти ажратиб кўрсатиш мумкин: шахсий, касбий ва рефлексив.

Шахсий тайёргарлик- тарбиячи шахсида қарор топиши лозим бўлган сифатларни ўзида акс эттириб, уларга ғностик (билишга доир) қобилиятлар (илмий маълумотлар билан ишлай олиш, илмий билимлардан амалиётда оқилона фойдалана олиш, педагогик вазифаларни юксак маҳорат билан ҳал эта

олиш); ташкилотчилик қобилиятлари (таълим-тарбия ишларини ташкил этиш ва амалга ошириш учун қулай шарт-шароит яратиш, машғулот шакл, метод ва воситаларини танлай олиш, вақтни тўғри тақсимлаш, ўқув жараёнини зарурий жиҳозлар билан таъминлаш, оммавий тадбирларни режалаштириш ва ўткази олиш); коммуникатив қобилиятлар (ахборотни мактабгача ёш давлари билан боғлиқликда тушунарли тақдим

эта олиш, вазият билан боғлиқликда ахборотларни узатиш метод ва усуллари ўзгартира олиш, касбий фаолият жараёнида мулоқотни оқилона амалга ошира олиш ва бошқалар)ни киритиш мумкин.

Касбий тайёргарлик - тарбиячининг касбий фаолияти учун муҳим аҳамиятга эга бўлган кўникма ва малакаларни ўз ичига қамраб олади. Педагогик тактга доир сифатларга қуйидагиларни киритиш мумкин: таълим-тарбия беришнинг янги, ностандарт шакл, метод ва воситаларини излаш; тарбиявий иш жараёнида юзага келувчи муам моларни ҳал этишнинг самарали йўллари танлай олиш; ўзфаолияти, ўқув жараёнида болаларнинг индивидуал ривожланиши, инновацион ўқув режа ва дастурларни лойиҳалай олиш ва бошқалар.

Рефлексив тайёргарлик - тарбиявий жараён натижаларига асосланган ҳолда тарбиячининг келгуси фаолиятини режалаштириш имкониятини бериб, унинг уч турдаги рефлексив қобилиятини ўз ичига қамраб олади: объектни ҳис қилиш, ўлчовни билиш ва дахлдорлик ҳисси.

Мактабгача таълим ташкилотлари педагог ходимлари компетентлигини халқаро стандартларга мос такомиллаштириш педагогик фаолиятда муҳим аҳамият касб этиб, инновацион педагогик инфратузилмани шакллантиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида. Т.: 2019-йил 16-декабрь, ЎРҚ-595-сон. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 17.12.2019-й., 03/19/595/4160-сон
2. Мелиев Х. А., Жамолитдинова О. Тарбиячининг касбий компетенти ва маҳорати //Т.: Зарварақ. – 2021.
3. Ф.Қодирова, Ш.Тошпўлатова, Н.Қаюмова, М.Аъзамова. “Мактабгача педагогика”.-Т., “Маънавият”. 2019 й.- 688 б
4. И.В.Грошева, Л.Г.Евстафеева, Д.Т.Махмудова, Ш.Б.Набиханова, S.V.Рак, Г.Э.Джанпейсова “Илк қадам” давлат ўқув дастури Т: 2018 й - 72 б
5. Ш.А.Содиқова “Мактабгача педагогика”. “Тафаккур сарчашмалари” Т.:2013 й.- 293 б

ТЕНДЕНЦИИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: КАЧЕСТВО И ЭФФЕКТИВНОСТЬ

А.В. Шин

Ректор Университета Пучон, доктор педагогических наук, профессор

Аннотация. Настоящее исследование направлено на изучение эффективности методов управления учебным процессом в высшем образовании, с акцентом на системы контроля качества и использование современных образовательных технологий. В ходе исследования выявлены основные барьеры, препятствующие внедрению эффективных систем контроля качества, и предложены рекомендации по улучшению управления учебным процессом. Результаты показывают, что использование инновационных методов обучения и профессиональное развитие преподавателей положительно влияют на качество образования и удовлетворённость студентов.

Ключевые слова: управление качеством, высшее образование, инновационные методы обучения, профессиональное развитие, удовлетворённость студентов.

Введение несмотря на множество разработанных методов контроля и управления качеством в высшем образовании, остаются неурегулированные вопросы, связанные с недостаточной эффективностью этих процессов. На практике многие университеты сталкиваются с трудностями при внедрении комплексных систем контроля, что приводит к несоответствию между образовательными стандартами и фактическими результатами подготовки студентов. Это может быть связано как с отсутствием четких механизмов для оценки качества, так и с проблемами в координации образовательного процесса на разных уровнях управления. Исследование посвящено выявлению этих проблем и разработке рекомендаций по их преодолению. Одной из ключевых проблем является недостаток стандартизированных методов оценки, которые могли бы учитывать разнообразные аспекты учебной деятельности, такие как академическая успеваемость, удовлетворённость студентов образовательным процессом и эффективность преподавательских методов. Также наблюдается недостаток взаимодействия между различными структурными подразделениями университетов, что снижает эффективность управления качеством образования и ведёт к разрыву между теоретическими подходами и их практическим воплощением.

Целью данного исследования является разработка и обоснование методов повышения эффективности организации и управления учебным процессом в высшем образовании, с особым акцентом на системы контроля качества. Для достижения этой цели поставлены следующие задачи:

1. Провести анализ существующих систем управления и контроля качества в высшем образовании.
2. Выявить основные проблемы и барьеры, с которыми сталкиваются образовательные учреждения при внедрении систем контроля качества.
3. Разработать рекомендации по улучшению управления учебным процессом с учётом современных подходов и технологий.
4. Оценить эффективность предложенных методов и их потенциальное влияние на качество подготовки специалистов.

Методология данного исследования основывалась на смешанном подходе, включающем как количественные, так и качественные методы сбора и анализа данных. Количественный подход использовался для анализа данных, собранных с помощью анкетирования и статистических измерений, а качественный — для углублённого понимания факторов, влияющих на эффективность учебного процесса и системы контроля качества. Такой комбинированный подход обеспечил более целостное и комплексное понимание проблемы, позволив получить как объективные, так и субъективные данные. Выбор смешанной методики обоснован необходимостью детального анализа различных аспектов управления образовательным процессом, включая организационные барьеры, восприятие участников образовательного процесса и влияние внедряемых инноваций на качество образования.

Сбор данных осуществлялся в два этапа. На первом этапе проводилось анкетирование студентов и преподавателей с целью получения количественных данных о качестве учебного процесса, уровне удовлетворённости и восприятии учебной среды. Анкеты включали как закрытые вопросы с использованием шкалы Лайкерта, так и открытые вопросы для получения дополнительных комментариев от участников. На втором этапе проводились углублённые интервью с административным персоналом, которые позволяли получить более детальное представление о существующих проблемах и барьерах в управлении учебным процессом. Интервью были направлены на выяснение проблем управления качеством, восприятия административных решений и методов взаимодействия между различными подразделениями университета. Для анализа данных применялись различные методы. Количественные данные, собранные с помощью анкет, были проанализированы с использованием программного обеспечения SPSS. Были проведены корреляционный анализ для выявления взаимосвязей между различными переменными и анализ различий для сравнения мнений студентов и преподавателей. Для качественного анализа данных интервью использовался метод тематического анализа, который позволил выявить основные темы и проблемы, связанные с управлением учебным процессом и контролем качества. Этот подход позволил получить более глубокое понимание барьеров и проблем, с которыми сталкиваются образовательные учреждения, а также предложить рекомендации по их преодолению. Таким образом, методы исследования обеспечили всесторонний подход к изучению проблем управления качеством в высшем образовании, сочетая как количественные, так и качественные методы анализа для получения полной картины ситуации.

Для оценки значимости полученных результатов был проведен корреляционный анализ, который показал положительную связь между участием преподавателей в программах повышения квалификации и уровнем успеваемости студентов. Это указывает на то, что повышение квалификации преподавателей является важным фактором, влияющим на качество образования. Кроме того, результаты тематического анализа интервью с административным персоналом выявили, что недостаток координации между различными подразделениями университета является значительным барьером для эффективного управления учебным процессом.

Анализ данных также показал, что использование современных технологий, таких как онлайн-платформы и цифровые инструменты для взаимодействия между студентами и преподавателями, способствует повышению уровня удовлетворенности учебным процессом. 75% студентов отметили, что доступ к учебным материалам в цифровом

формате и возможность онлайн-коммуникации с преподавателями положительно влияют на их обучение.

Таким образом, результаты исследования подтверждают гипотезу о том, что комплексное использование инновационных методов преподавания и современных технологий, а также участие преподавателей в программах повышения квалификации, способствует улучшению качества учебного процесса и повышению уровня удовлетворенности студентов. Эти данные позволяют сделать вывод о необходимости внедрения систематических подходов к контролю качества и управления учебным процессом, направленных на устранение существующих барьеров и повышение эффективности образовательной деятельности.

Полученные данные подтверждают результаты предыдущих исследований в области управления качеством высшего образования. Ранее уже было показано, что активное использование интерактивных методов обучения способствует повышению уровня академической успеваемости студентов и их вовлеченности в образовательный процесс (Knight, Tait & Yorke, 2006). Knight и его коллеги отмечали, что профессиональное развитие преподавателей и использование интерактивных методов является ключевыми факторами, способствующими повышению качества образования и удовлетворенности студентов. Их выводы демонстрируют, что сочетание традиционного обучения с инновационными практиками обучения, такими как проекты и групповая работа, может привести к значительным улучшениям в результатах обучения студентов. Исследование Nagy и Dringó-Horváth (2024) выявило ключевые факторы, влияющие на интеграцию информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) среди преподавателей. Они отметили, что цифровая компетенция преподавателей и их положительное восприятие технологий играют значимую роль в успешном внедрении ИКТ в учебный процесс. В своем исследовании они также указали, что наличие институциональной поддержки и возможность профессионального развития оказывают значительное влияние на готовность преподавателей интегрировать новые технологии в обучение. Эти результаты показывают, что без соответствующей поддержки на уровне образовательного учреждения преподаватели могут столкнуться с трудностями в использовании технологий, что ограничивает их потенциал в повышении качества образования. Также Bećirović (2023) описывает барьеры, препятствующие эффективной интеграции технологий в обучение, и предлагает стратегии для их преодоления. Среди выявленных барьеров автор называет отсутствие достаточного технического обеспечения и недостаток мотивации среди преподавателей к внедрению инновационных методов. Bećirović отмечает, что для преодоления этих барьеров важно развивать культуру поддержки инноваций и предоставлять преподавателям возможности для обучения и повышения квалификации. Эффективное использование технологий требует наличия целенаправленных стратегий и подходов, которые могут обеспечить интеграцию технологий на всех уровнях учебного процесса.

Таким образом, сравнение с предыдущими исследованиями показывает, что интеграция технологий и инновационных методов преподавания, а также поддержка преподавателей в процессе их профессионального развития являются важнейшими элементами для повышения качества высшего образования. Без эффективной координации и институциональной поддержки образовательные учреждения могут

столкнуться с трудностями в достижении желаемых результатов обучения, что подтверждается данными данного и предыдущих исследований.

Одним из главных ограничений данного исследования является выборка, включающая только четыре высших учебных заведения. Это ограничивает возможность обобщения полученных результатов на все университеты и образовательные системы. Кроме того, количество участников исследования также может не быть достаточным для получения полноценных выводов, особенно в части анализа взаимодействия между различными структурными подразделениями. Еще одним ограничением является субъективный характер данных, полученных в результате анкетирования и интервью. Несмотря на меры, направленные на повышение достоверности ответов, такие как анонимное анкетирование, существует вероятность искажений из-за личных предпочтений и восприятий участников.

Вклад в науку заключается в расширении знаний о методах управления качеством в высшем образовании и влиянии современных образовательных технологий на учебный процесс. Исследование подтверждает важность комплексного подхода к управлению учебным процессом, включающего использование инновационных методик и профессиональное развитие преподавателей, что в конечном итоге способствует улучшению качества образования. Полученные результаты могут служить основой для дальнейших исследований, направленных на разработку и внедрение новых подходов к управлению образовательным процессом, адаптированных к современным условиям и вызовам.

На основании проведенного исследования были сформулированы выводы, которые подчеркивают значимость использования современных методов управления учебным процессом и профессионального развития преподавателей. Применение инновационных образовательных технологий способствует повышению качества образования и удовлетворенности студентов. Важным аспектом также является выявление существующих барьеров и выработка предложений по их преодолению.

Выводы:

1. Внедрение инновационных методов управления учебным процессом, таких как интерактивные формы обучения и современные образовательные технологии, существенно повышает удовлетворённость студентов и улучшает их учебные результаты.
2. Профессиональное развитие преподавателей, регулярное участие в программах повышения квалификации и тренингах положительно сказывается на качестве учебного процесса, что подтверждается ростом успеваемости студентов.
3. Основными барьерами на пути повышения качества образования являются недостаток координации между различными подразделениями университетов и ограниченность ресурсов для профессионального развития преподавателей.
4. Использование смешанного подхода к обучению (традиционные лекции в сочетании с онлайн-методами) показывает высокую эффективность в улучшении учебного процесса и повышении вовлечённости студентов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Knight, P., Tait, J., & Yorke, M. (2006). The professional learning of teachers in higher education. *Studies in Higher Education*, 31(3), 319-339. <https://doi.org/10.1080/03075070600680786>

2. Nagy, J. T., & Dringó-Horváth, I. (2024). Factors Influencing University Teachers' Technological Integration. *Education Sciences*, 14(1), 55. <https://doi.org/10.3390/educsci14010055>
3. Bećirović, S. (2023). Challenges and Barriers for Effective Integration of Technologies into Teaching and Learning. In *Digital Pedagogy* (pp. 101-122). Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0444-0_10
4. Al-Marroof, R. S., Alhumaid, K., & Salloum, S. (2020). The continuous intention to use E-Learning, from two different perspectives. *Education Sciences*, 11(1), 6. <https://doi.org/10.3390/educsci11010006>
5. Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. SAGE Publications. Доступно по ссылке: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/qualitative-research-evaluation-methods/book232962>

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР В ПОДГОТОВКЕ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Рахманкулова Наргиз Хаджиакбаровна

Доктор педагогических наук, профессор, Заместитель директора по учебной работе
Филиала РГПУ им А.И.Герцена в Ташкенте

Прежде чем говорить о трансформации системы образования, следует сказать о факторах, которые эту трансформацию вызвали. Первый фактор — это выход Узбекистана на совершенно новый этап развития. Как сказал наш президент Ш.М.Мирзиёев: «Сегодня во всем мире, говоря о нашей стране, все чаще используют выражение «Новый Узбекистан». Это — признание того, что за прошедшие годы мы вышли на совершенно новый этап развития и достигли на этом пути значительных успехов. В связи с этим можно сказать, что сегодня, когда в полную силу реализуется мощный потенциал нашего народа, в Узбекистане закладывается фундамент новой эпохи Возрождения — третьего Ренессанса. Ведь сегодняшний Узбекистан — это не вчерашний Узбекистан. И наш народ — уже не тот, каким был вчера». Второй фактор — это очередная промышленная революция и переход не просто к новому, а к совершенно другому экономическому укладу. Закономерно, что все больше возрастает ценность не только знаний, но и умений. И третий фактор — стремительное развитие информационных и телекоммуникационных технологий, что отразилось на внутренней составляющей школьного и высшего образования. Производство, перераспределение и воспроизводство знаний становятся главными драйверами экономического роста и создания новых рабочих мест. При этом основные прорывные идеи возникают на стыке междисциплинарных знаний и навыков, рождающихся в процессе управления проектами, которые реализуются на пересечении нескольких разных видов деятельности. Большая часть специфичных профессиональных навыков (так называемые твердые навыки — Hard skills) устаревают каждые 3–5 лет. Отсюда новые перспективные требования к образованию — «общеобразовательные школы были драйверами индустриальной революции, высшее образование — драйвер цифровой революции». Современности необходимы специалисты, способные соединять знания и навыки из разных областей и быстро осваивать новые сферы деятельности.

Открытие филиала РГПУ им.А.И.Герцена — один из компонентов процесса развития транснационального, или международного, образования, в рамках которого интегрируются обеспечение актуальности учебных программ и педагогических методик для подготовки квалифицированных кадров Узбекистану сегодняшнего и завтрашнего дня.

Это определило долгосрочную **миссию** Филиала, как содействие в формировании и реализации образовательной политики двух государств, в том числе посредством построения пространства уникальных возможностей жизненно-профессиональной самореализации человека в условиях образования в течение всей жизни.

Для этого необходимо решить ряд насущных задач:

а) выполнить обязательства, принятые в повестке дня на период до 2030 года в концепции развития дошкольного, школьного и высшего образования и предусмотреть новое концептуальное видение в отношении создания общества, основанного на концепции обучения, с уделением центрального внимания следующим шести принципам:

б) выстроить комплексную систему образования и обучения на протяжении всей жизни в условиях глобальной неопределенности;

в) обеспечить актуальность учебных программ и педагогических методик для педагога будущего;

г) переориентация преподавательской деятельности на то, чтобы преподаватели все больше выступали в роли творческих наставников и посредников в процессе обучения;

д) задействование цифровых инструментов и ресурсов для расширения доступа, улучшения обучения и наращивания потенциала в целях обеспечения ориентации в будущем при избежании цифрового разрыва;

е) расширение инвестиций в образование на более равной и эффективной основе;

ё) признать образование и обучение на протяжении всей жизни в качестве глобального общественного блага и активизировать международное сотрудничество в интересах осуществления инвестиций в образование и его трансформации в контексте достижения целей в области устойчивого развития. Остановлюсь на некоторых из них.

1. Обеспечение актуальности учебных программ и педагогических методик для сегодняшнего и завтрашнего дня.

Система обучения на протяжении всей жизни должны обеспечивать эффективное и актуальное обучение, способствуя развитию знаний, навыков, ценностей и способностей, соответствующих четырем основным принципам образования: учиться, чтобы учиться; учиться, чтобы действовать; учиться жить вместе с другими людьми; и учиться поддерживать свое существование. Это требует преобразования учебных программ, педагогических методик и оценки результатов на основе следующих мероприятий:

а) приоритизация фундаментального обучения и расширение понятия фундаментального обучения в целях включения в него творческого, критического и научного мышления, цифровой грамотности и социально-эмоциональных навыков наряду с традиционными;

б) придание учебным программам актуальности для сегодняшнего и завтрашнего дня с уделением особого внимания образованию в интересах устойчивого развития; научно-техническим достижениям, инновациям и навыкам, необходимым для будущей экономики и рынка труда; воспитанию культуры гражданской ответственности, мира и уважения к человеческому разнообразию; деятельности с учетом потребностей и традиций местного населения; и подготовке учащихся как граждан мира;

в) отказ от бездумного заучивания и переход к гибким, ориентированным на учащихся и хорошо структурированным педагогическим методикам, основанным на запросах, опыте, любопытстве, сотрудничестве и совместном решении проблем в условиях глобального отсутствия определенности.

Начиная с 2022 учебного года в учебных программах в корне изменился подход к распространению и углублению фундаментальной подготовки при одновременном сокращении объема общих и обязательных дисциплин за счёт более строгого отбора материала, системного анализа содержания и выделения основных инвариант. При этом происходит усиление взаимосвязи теоретической и практической подготовки обучающихся к жизнедеятельности. Иными словами, переход от фактологической формы обучения к методологической. Переход от отраслевого, узконаправленного обучения к фундаментальному, позволяющему легко ориентироваться в изменяющихся условиях современности за счет междисциплинарной интеграции. Увеличение количества

практических и лабораторных занятий с отбором материала и проектов базирующегося на полученных обучающимися ранее при изучении различных предметов. Именно в высших учебных заведениях лабораторные и практические занятия будут способствовать выводу всего учебного процесса на уровень сложной кооперации, потому что сущность этих занятий содержится в том, что каждый из студентов в ходе лабораторных и практических занятий получает индивидуальные задания, которые будут иметь одинаковое содержание для всей группы. Отличия данных индивидуальных заданий для каждого обучающегося заключаются именно в том, что элементы этих заданий имеют различные персональные расчетные данные. В ходе проведения этого занятия явно будет прослеживаться диалектика труда – от индивидуального задания к простой кооперации, т.е. к работе в группах под руководством определенного лидера, и затем к сложной кооперации, т.е. к защите результатов интеллектуального труда каждого обучающегося. В результате появились так называемые **образовательные экосистемы**. Это сообщества, где студенты объединяются в команды и начинают заниматься исследовательской по сути работой. Например, студенты образовательного направления «Дошкольное образование» и «Раннего изучения иностранного языка», образуют сообщество, где идет обмен ценной информацией. В частности, информацией о том, как происходит коммуникация между преподавателем и ребенком, какие методы обучения используются и к каким результатам они приводят, какие стратегии обучения оказываются наиболее эффективны. В результате такого обмена из множества субъективных мнений складывается достаточно объективная картина. То есть сообщества не просто транслируют информацию, но и сами производят знания. Данная деятельность проводится в лабораториях на базе школ и вуза. Студенты и школьники занимаются прикладными проектами, которые носят научный характер. Появились новые виды учебных отношений, которые основываются на материализованной самооценке обучающихся, и в результате получают практически-ценные продукты, которые в том числе можно превращать в стартапы и коммерциализировать. Такой подход нашел отражение в новых ФГОС педагогического направления. И это абсолютно правильно, ведь в новых стандартах особое место отводят не только профессиональным, но и личностным качествам, без которых квалифицированному специалисту просто невозможно адаптироваться в нынешнем мире.

Непосредственное привлечение обучающихся в ходе лекций, выполнения лабораторных и практических занятий, работы на семинарских занятиях в новые формы учебных отношений, которые и основаны на осуществлённой самооценке знаний и на диалектике форм и функций труда, поможет им обеспечить расширенное и углубленное воспроизводство знаний согласно принципу природосообразности. Именно развитие у студентов способностей к самостоятельному установлению междисциплинарных связей и использованию этих связей для решения задач поможет им освоиться в познавательной и профессиональной сферах.

2.Переориентация преподавательской деятельности

Пересмотр вопроса о том, что и как делать в процессе образования и обучения может привести к подлинному обучению только при правильном взаимодействии преподавателей и учащихся. Поэтому для того, чтобы трансформировать образование, необходимо преобразовать само преподавание.

Например. Переориентация преподавательской деятельности на то, чтобы преподаватели выступали в роли творческих наставников и посредников в процессе

обучения, чтобы их подход изменился с пассивного на активный и с однонаправленного на совместный, и обеспечение того, чтобы преподаватели были лучше оснащены для оказания помощи учащимся в приобретении, выявлении и критическом анализе актуальных и полезных знаний из все более обширных источников.

Происходят качественные изменения функций основных авторов образовательного процесса, роли педагога и студента. Так, одной из ведущих функций преподавателя вуза становится организация и управление познавательной деятельностью студента. На смену традиционному преподавателю, ориентированному на монопольную передачу и интерпретирование необходимого знания, приходит современный педагог, выступающий в роли менеджера, исследователя, консультанта, руководителя проектов. Преподаватель вуза должен уметь создавать необходимые условия для развития у студентов навыков самостоятельной работы, т.е. технология деятельности преподавателя меняется от информационной к организационной. В ходе проведения на регулярной основе формативных мероприятий по повышению квалификации и оценке работы преподавателей в целях гарантированного улучшения процессов и результатов обучения (анкетирование), преподаватели прежде всего, ориентированы на то, чтобы научить студентов учиться, искать нужную информацию (63,1 %), развить практические знания (58,5 %) и заложить прочные знания (56,8 %). В то же время только около 50 % преподавателей ориентированы на формирование таких качеств, как «прививать вкус к знаниям, сформировать установку на непрерывное образование» и «развивать творческие способности, креативность».

Введение в каждый модуль рабочих учебных программ по всем образовательным направлениям филиала элективных дисциплин, позволил студентам выбрать дисциплину для изучения и проведения практических исследований по профессиональной подготовке. А преподаватель в свою очередь, готовит минимум 5-6 дисциплин с презентациями на выбор. Например на 3 курсе бакалавриата по направлению «Дошкольное образование» в один семестр по специальным предметам были предложены 10 дисциплин. Таким образом гибкий, ориентированный на студентов и хорошо структурированный педагогическим методиками контент, профессиональный творческий подход преподавателя в подготовке материала необходимых компетенций в обучении, на практике, а также в профессиональной деятельности студента, создает конкурентную среду среди преподавателей и мотивацию для работы над собой. Дисциплины основаны на запросах, опыте, любопытстве, сотрудничестве и совместном решении проблем.

Созданы Халы в ввиде лабораторий, соединяющие различные виды практик, где наставник и студенты занимаются исследованиями, одновременно протекает обработка новых знаний и тестирование продукта.

3.Задействование цифровых инструментов и ресурсов.

Для выполнения своей роли наставника и посредника в процессе обучения учащихся преподавателям необходимы надлежащие ресурсы. Это включает в себя доступ к цифровым инструментам и ресурсам, которые позволяют преобразовать обучение как с точки зрения доступа к нему, так и с точки зрения его содержания и педагогики. Медленно, но уверенно разрабатываются проекты по использованию технологий искусственного интеллекта. Они позволяют адаптировать учебные материалы к индивидуальным потребностям студентов, создавать интерактивные и захватывающие учебные материалы, например, виртуальные лаборатории, симуляции и интерактивные

учебные платформы. Например, разработка проекта лабораторного занятия по развитию речи детей с нарушением слуха в процессе внеурочной деятельности, в итоге был создан родительский сайт «Игры и упражнения для развития диалогической речи неслышащих детей». Данный продукт используется специалистами Республиканского центра социальной адаптации детей Узбекистана.

Происходящая адаптация сфер жизнедеятельности человека под принципиально новые технологические условия позволяет говорить о необходимости трансформации образования как системы, обеспечивающей формирование человеческого капитала. Отсутствие единой позиции по вопросу принципов развития образования в соответствии с современными вызовами является крайне актуальной проблемой современной педагогики.

ОПЫТ СОЗДАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ИНКЛЮЗИВНЫХ МНОГОЯЗЫЧНЫХ ГРУПП В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ДЛЯ ДЕТЕЙ В СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

¹Назарова Вазира Акрамовна, ²Исмаилова Муазам Асоровна

¹ЮНИСЕФ, ²доцент, PhD, Ташкентский педиатрический медицинский институт

Аннотация. В данной статье приводится опыт создания альтернативных многоязычных групп в дошкольных образовательных организациях и их особая значимость для детей из регионов, где проживают этнические группы, говорящие на разных языках. Проект был инициирован Евросоюзом и ЮНИСЕФ в партнерстве с Министерством дошкольного и школьного образования в 2022 году в Сурхандарьинской области. Подчеркивается важность координированного партнерства участников, создание образовательной среды, повышение потенциала педагогов дошкольного образования, обеспечение педагогов качественными методологическими ресурсами, мобилизации сообщества и вовлечение родителей.

Ключевые слова: инновационные подходы, многоязычное дошкольное образование, альтернативные группы, дошкольные педагоги.

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida muqobil ko'p tilli guruhlarni yaratish tajribasi va ularning turli tillarda so'zlashuvchi etnik guruhlar yashaydigan mintaqalardagi bolalar uchun alohida ahamiyati tasvirlangan. Loyiha Yevropa Ittifoqi va UNICEF tashabbusi bilan Maktabgacha va Maktab Ta'limi Vazirligi bilan hamkorlikda 2022-yilda Surxondaryo viloyatida tashkil etilgan. Ishtirokchilarning muvofiqlashtirilgan hamkorligi, ta'lim muhitini yaratish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari salohiyatini oshirish, sifatli metodik resurslar bilan ta'minlash, jamoatchilikni safarbar etish va ota-onalarni jalb etish muhimligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: innovatsion yondashuvlar, ko'p tilli maktabgacha ta'lim, muqobil guruhlar, maktabgacha ta'lim pedagoglar.

Abstract. This article presents the experience of creating alternative multilingual groups in preschool educational organizations and their special significance for children from regions where ethnic groups speaking different languages live. The European Union and UNICEF initiated the project in partnership with the Ministry of Preschool and School Education in 2022 year in the Surkhandarya region. The importance of a coordinated partnership of participants, the creation of an educational environment, increasing the capacity of preschool teachers, providing high-quality methodological resources, community mobilization and parental involvement is emphasized.

Keywords: innovative approaches, multilingual preschool education, alternative groups, preschool teachers.

В Узбекистане дошкольное образование (ДО) и обеспечение готовности детей к школе являются приоритетными задачами в принятой Стратегии развития Узбекистана до 2030 года. О необходимости обеспечения непрерывности и преемственности дошкольного

образования и общего среднего образования, дальнейшего повышения качества и эффективности дошкольного образования говорится в Указе Президента Республики Узбекистан «О дополнительных мерах по дальнейшему повышению качества и эффективности дошкольного образования» (1).

Согласно Конвенции ООН «О правах ребенка» (1989г.), право на образование представляет собой гарантию доступа к образованию, также означает отсутствие какой-либо дискриминации в доступе к высококачественному образованию по признаку культурной принадлежности либо разнообразных потребностей детей.

Правительство Узбекистана стремится улучшить качество, повысить равенство и расширить доступ к дошкольному образованию путем внедрения альтернативных форм дошкольного образования. Постановление Президента Республики Узбекистана № ПП-3651 «О мерах по дальнейшему стимулированию и развитию системы дошкольного образования» уделяет особое внимание внедрению альтернативных моделей дошкольного образования. (2018 г.)

Под термином «альтернативные формы дошкольного образования» понимаются модели образования, которые отличаются от типовой модели с точки зрения учебной программы, методов и/или организации обучения (6). С точки зрения программных альтернатив, существует ряд широко известных программ, в том числе Монтессори, Реджио-Эмилия, которые достаточно детально описаны в литературе.

Узбекистан многонациональная страна, где дети имеют право говорить и получать образование как на государственном узбекском языке, так и на других родных языках

В Республике Узбекистан обеспечивается создание дошкольных образовательных организаций, функционирующих на государственном языке, а в местах компактного проживания национальных групп и на их родных языках, в соответствии со статьей 5, Закона Республики Узбекистан «О государственном языке» (2).

Во всем мире маленькие дети говорят дома на языках, которые могут отличаться от национального языка, используемого в их дошкольном образовании. В этой связи, многоязычный подход призван помочь детям в возрасте от трех до семи лет плавно переходить от дошкольной деятельности на их родном языке к получению начального школьного образования на государственном языке.

По своей сути, многоязычное (использование первого языка ребенка в дополнение к более, чем одному другому языку) или двуязычное (первый язык и второй язык) обучение направлено на равенство и доступность образования для всех. Они изучают эти программы уже имея способность общаться и обучаться на своем первом языке, на котором говорят дома (его также называют «родным языком»), но могут быть ограничены в академическом и социальном плане из-за неспособности общаться на языке обучения (5).

Дети, которые переезжают из стран, где они пережили конфликт или войну, испытывают высокий уровень напряжения и тревоги, страдают от значительного токсического стресса, который влияет на развитие мозга и обучение.

В 2021 году после всплеска насилия в Афганистане, ЮНИСЕФ при финансовой поддержке Европейского Союза (ЕС), при сотрудничестве аппарата Омбудсмана по детским вопросам Узбекистана, Государственным комитетом по делам семьи и женщин, и областными органами управления реализовали проект «Обеспечение расширенного доступа к инклюзивному образованию, социальным услугам и правовой помощи в

Сурхандарьинской области.» Этот проект был предназначен для детей и молодежи, оказавшимся репатриированным из зон военных конфликтов с их семьями в Узбекистан.

Цель проекта по дошкольному компоненту: Создание инновационных инклюзивных многоязычных групп в дошкольных образовательных организациях для детей, которые не охвачены дошкольным образованием, с акцентом на охват маргинализированных и этнических меньшинств.

Альтернативные многоязычные (АМЯГ) дошкольные группы являются приемлемой формой дошкольного образования в регионах, где проживают дети (включая детей-беженцев), говорящие на другом, не государственном языке обучения. Функционирование таких инклюзивных групп расширяет доступ детей к дошкольному образованию и предотвращает их изоляцию.

Успешное координированное сотрудничество ключевых партнеров Правительственных органов, МДШО, офиса ЮНИСЕФ в Узбекистане при финансировании ЕС позволило в 2023 году реализовать техническую и финансовую поддержку в открытии 10 альтернативных многоязычных групп для детей из уязвимых семей.

Разработка детального плана действий, с четким определением ответственных и временных рамок исполнения, своевременное ответственное выполнение своих обязанностей позволили успешно решать поставленные задачи и достичь намеченной цели по «ожидаемому результату в ДО», - предоставить доступ к качественному образованию детям дошкольного возраста из уязвимых семей Сурхандарьинской области.

Известно, что благоприятная образовательная среда является важным компонентом качества ДО. В соответствии плана реализации проекта были отобраны и проведена модернизация 10 помещений на базе государственных дошкольных образовательных организаций (ДОО) в г. Термез, Музрабадском и Термезском районах с обязательным обеспечением надлежащих санитарных условий для соблюдения гигиены в соответствии с возрастными и гендерными потребностями детей; комфортных условий для сохранения здоровья детей и предупреждения негативных последствий их перегревания с учетом жарких климатических условий в Сурхандарьинском регионе. Со стороны ЮНИСЕФ было обеспечено привлечение двух международных экспертов, имеющих опыт работы в многоязычном дошкольном образовании. В партнерстве с Министерством Дошкольного и школьного образования (МДШО) и Управлением образования Сурхандарьинской области были изучены потребности местного населения, педагогов ДОО, родителей афганских и узбекских семей, проживающих на административных территориях, прилегающих к отобраным ДОО.

Известно, что игра является важным и эффективным методом обучения детей младшего возраста во всех областях развития. Большое внимание было уделено созданию качественной многоязычной предметно-развивающей среды дошкольного обучения в игровой форме. Работая в области, которую русский теоретик Лев Выготский называет «зоной ближайшего развития» ребенка, дети практикуют свои текущие навыки (ближайшее развитие) до тех пор, пока не будут уверены в своем успехе а затем они идут дальше.

Исследования показывают, что когнитивные и коммуникативные навыки лучше всего сначала усваивать на знакомом, родном для ребенка языке, потому что навыки потом могут быть перенесены на дополнительные языки, которые ребенок выучит.

Обучение в многоязычных группах дает детям прекрасную возможность заниматься изучением языка через игру в лингвистически богатом и поддерживающем пространстве. В рамках проекта, все группы были оснащены современными игровыми материалами и другими дидактическими ресурсами для создания среды, поддерживающей обучение языкам.

С учетом международного опыта дошкольного образования и потребностей педагогов Узбекистана были разработаны качественные инновационные учебно-методические материалы для проведения обучения по организации образовательно-воспитательной деятельности (ОВД) в многоязычных альтернативных группах, на основе нормативных документов: Государственные требования к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан (3) и Государственная учебная программа «Ilk qadam» для дошкольных образовательных организаций (4).

Совместная работа международных и национальных экспертов Института переподготовки и повышения квалификации руководителей и специалистов дошкольных образовательных организаций Республики Узбекистан (ИППКРСДОУ) по созданию комплекта методических материалов по организации ОВД в альтернативных многоязычных группах (ДО) позволила обеспечить качественными учебно-методическими ресурсами обучение педагогов ДО в Сурхандарьинской области и включить в образовательный процесс слушателей ИППКРСДОУ.

Важной профессиональной компетенцией педагогов ДОО является обучение для повышения своей квалификации. При технической поддержке ЮНИСЕФ в г. Термезе было проведено 2-х этапное обучение педагогов по важным аспектам многоязычной дошкольной педагогики.

В настоящее время обученные педагоги эффективно внедряют приобретенные знания и навыки в образовательно-воспитательный процесс в альтернативных многоязычных инклюзивных группах Сурхандарьинской области. Систематически проводится оценка эффективности внедрения многоязычного дошкольного образования, инструменты мониторинга также были разработаны при совместной работе международного эксперта и национальных специалистов.

Понимание родителями и сообществом важности ДО достигается через их мобилизацию и вовлечение в управление деятельностью групп в ДОО. Активное информирование населения через СМИ и социальные сети привлекли внимание общественности и специалистов ДО к открытию альтернативных групп для афганских детей и детей из уязвимых семей. Представители махаллей совместно с педагогами отобранных ДОО принимала активное участие как в формировании АМЯГ, так и в исследованиях по выявлению потребности населения в этих группах, где их дети получают бесплатный доступ к качественному образованию. Основой эффективности деятельности многоязычных групп является изучение потребностей детей, удовлетворенность педагогов своей деятельностью и обеспечение крепких, уважительных и доверительных отношений с семьями.

Выводы.

1. Инвестирование в качественную соответствующие возрасту инфраструктуру ДОО, учебные и игровые материалы для детей, подготовка и повышение потенциала педагогов ДО способствуют созданию благоприятной образовательной среды и имеют важное значение для обеспечения качества образовательных услуг в ДОО.

2. Создание методических ресурсов для педагогов ДО, основанных на выявленных достоверных пробелах знаний и навыков, с учетом международного опыта и национальных культурных особенностей региона, является важным ресурсом для качественного повышения профессионализма воспитателей и обеспечения качества образовательных услуг в ДОО.

3. Инновационные педагогические подходы в альтернативных многоязычных разновозрастных группах эффективно способствуют целостному развитию ребенка во всех областях развития и обеспечивают готовность детей к успешному обучению в начальной школе на государственном языке

4. Привлечение сообщества и родителей к сотрудничеству, к процессу принятия решений и управлению деятельности ДОО, способствует формированию чувства толерантности у детей, семей и гарантирует устойчивость модели многоязычного ДО в регионах, где проживают этнические группы, говорящие на различных родных языках.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан, № 152 «О дополнительных мерах по дальнейшему повышению качества и эффективности дошкольного образования». 30.09.2024г.
2. Закон Республики Узбекистан, «О государственном языке» №3561-XI, 21.10. 1989 г.
3. Государственные требования к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан// Регистр. № 3032 от 03.07.2018.
4. Государственная учебная программа «Ilk qadam» для дошкольных образовательных организаций. / И.В. Грошева, Ш.Ш. Мирзиёева, Л. Г. Евстафьева, Д. Т. Махмудова и др. – изд. 2-е. – Ташкент. – 2022. – 102 с.
5. Ball, J. Educational equity for children from diverse language backgrounds: Mother tongue-based bilingual or multilingual education in the early years. University of Victoria (Canada), 2010.
6. Rafalska, M. Conceptual Framework for Alternative Models of Preschool Education in Uzbekistan. UNICEF, 2018.

ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ, ЦЕННОСТИ И ПОЛЬЗА ПРОГРАММ РАННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ В ВОЗРАСТЕ ОТ 0 ДО 3 ЛЕТ

Бердиева Лола Алишеровна

Заместитель директора департамента координации деятельности системы дошкольного образования

***Аннотация.** Возраст от 0 до 3 лет является критически важным этапом в развитии человека, когда формируются ключевые навыки и структуры мозга. В этой статье рассматривается значимость внедрения программ раннего развития, их ценности и долгосрочная польза для детей, семей и общества. Приводятся примеры успешного опыта из международной практики, а также аргументируется необходимость интеграции таких программ в образовательные и социальные системы.*

***Ключевые слова:** раннее развитие, дети 0–3 лет, когнитивное развитие, социальная поддержка, международный опыт.*

Современные исследования в области нейробиологии и педагогики подтверждают, что первые три года жизни ребёнка формируют фундамент его когнитивного, эмоционального и социального потенциала. Это период максимальной пластичности мозга, когда влияние внешних стимулов играет решающую роль. Тем не менее, в большинстве стран раннее развитие детей остаётся недостаточно системным и доступным.

Цель статьи - обосновать необходимость внедрения программ раннего развития, рассмотреть их ценности и доказать их долгосрочную пользу для развития общества.

1. Значимость раннего развития детей

1.1. Нейробиологические основы

• Интенсивный рост мозга:

До пятилетнего возраста мозг ребенка обрабатывает и впитывает информацию с невероятной скоростью. В среднем каждую секунду формируется до миллиона новых нейронных связей. Этот процесс особенно активен в областях, связанных с языком, моторикой и эмоциями.

После трёх лет начинается процесс “обрезки” неиспользуемых связей, что делает стимуляцию в первые годы жизни критически важной.

• Пластичность мозга:

Пластичность означает способность мозга адаптироваться и менять свои структуры под воздействием опыта. Например, дети, которые слушают больше слов и общаются с взрослыми, демонстрируют более развитые языковые навыки. Исследования подтверждают, что качественная стимуляция в раннем возрасте повышает академическую и социальную успешность в будущем.

1.2. Роль окружающей среды

Влияние родителей и педагогов:

Заботливое и последовательное общение взрослых с ребёнком (например, чтение, игра и беседы) формирует чувство безопасности и уверенности, что является основой для изучения нового. Отсутствие качественного взаимодействия, напротив, может привести к задержкам речи, снижению уровня внимания и проблемам с поведением.

Социальная среда:

Наличие доступных и безопасных мест для игры, хороших дошкольных учреждений и поддерживающего сообщества помогает ребёнку развивать социальные навыки и эмоциональную устойчивость.

2. Ценности раннего развития

Раннее развитие рассматривается как значимая инвестиция, имеющая как личное, так и общественное значение

2.1. Индивидуальная ценность

Развитие базовых навыков:

Ранние программы способствуют развитию языковых навыков через ежедневные диалоги, рассказывание сказок и чтение книг, что улучшает словарный запас и грамматику.

Моторика развивается через активные игры, рисование и лепку, что улучшает координацию, мелкую и крупную моторику.

Навыки саморегуляции, такие как умение ждать своей очереди, управлять эмоциями или следовать правилам, закладываются через структурированные игры и социальные взаимодействия.

Формирование устойчивой привязанности:

Привязанность к взрослым формируется через стабильное внимание, эмоциональную поддержку и заботу. Такие дети демонстрируют большее доверие к окружающему миру, лучше адаптируются к новым условиям и обладают высокой самооценкой. Отсутствие безопасной привязанности может приводить к тревожности, агрессии или трудностям в построении отношений в будущем.

2.2. Социальная ценность

Снижение социального неравенства:

Ранние образовательные программы, доступные детям из семей с низким доходом, помогают сократить разрыв в развитии, который обычно наблюдается между детьми из разных социальных групп. Дети, получившие доступ к качественному раннему образованию, лучше адаптируются в школе, демонстрируют более высокие результаты в учебе и меньше подвержены риску преждевременного завершения образования.

Укрепление семьи:

Программы раннего развития часто включают обучающие семинары для родителей, где обсуждаются методы воспитания, принципы эмоционального и когнитивного развития ребенка. Совместное участие родителей и детей в образовательных или игровых мероприятиях способствует укреплению эмоциональных связей внутри семьи.

2.3. Экономическая ценность

По данным исследований Джеймса Хекмана, инвестиции в раннее детство дают наивысшую экономическую отдачу: каждая вложенная единица приносит 7-10 единиц

возврата в виде повышенной производительности труда и сокращения затрат на социальные и медицинские услуги.

Исследования показывают, что вложения в качественные программы раннего развития снижают потребность в дополнительных образовательных и социальных услугах в будущем. Сокращается уровень преступности среди взрослых, которые в детстве участвовали в таких программах. Увеличивается вероятность успешного трудоустройства и высокого дохода во взрослой жизни.

3. Польза раннего развития

3.1. Когнитивное развитие

Ранние программы способствуют развитию:

Речевые навыки: Ранние программы включают взаимодействия, где ребенок учится строить фразы, задавать вопросы и анализировать услышанное, что улучшает языковую грамотность и коммуникативные способности.

Критическое мышление: Использование развивающих игр, таких как пазлы, конструкторы или задачи на логику, способствует развитию аналитического мышления и умения решать проблемы.

Концентрация и внимание: Регулярные занятия с определёнными задачами учат детей концентрироваться и доводить начатое до конца.

3.2. Социально-эмоциональное развитие

Программы раннего развития укрепляют:

Навыки саморегуляции: Через групповые игры дети учатся сотрудничеству, управлению конфликтами и выражению эмоций в приемлемой форме. Это создает базу для успешной социализации в школьной среде.

Эмпатия и отношения: Программы, ориентированные на совместную деятельность, развивают у детей чувство сострадания и умение взаимодействовать с разными людьми.

3.3. Физическое развитие

Двигательная активность: Регулярные игры на свежем воздухе, танцы и упражнения улучшают физическую выносливость, координацию и иммунитет.

Формирование здоровых привычек: Программы раннего развития также включают формирование полезных привычек, таких как правильное питание, соблюдение режима дня и забота о здоровье.

Каждый из этих аспектов подчеркивает, что раннее развитие не только определяет будущее ребенка, но и влияет на качество жизни общества в целом

4. Международный опыт

Южная Корея

Программа Nuri Curriculum охватывает детей от рождения до 5 лет, предлагая раннее обучение языку, математике и социальным навыкам.

Государство субсидирует участие детей из малообеспеченных семей, что способствует равенству возможностей.

Финляндия

Модель “семейных ячеек” обеспечивает поддержку родителям через образовательные программы, объединяющие уход за детьми и обучение навыкам воспитания.

Все семьи получают образовательные материалы для детей (например, книги и развивающие игрушки).

Швеция

Развитая система дошкольных учреждений с акцентом на индивидуальное развитие ребенка.

Предоставление оплачиваемого декретного отпуска на 480 дней помогает родителям уделять больше времени развитию детей.

США

Программа Head Start была создана для поддержки детей из малообеспеченных семей. Исследования показали, что её участники демонстрируют более высокие успехи в учебе и лучшее социальное поведение.

5. Рекомендации для внедрения программ

1. Государственная поддержка:

Разработка национальной стратегии раннего развития.

Субсидии для малообеспеченных семей.

2. Обучение родителей:

Создание образовательных центров, где родители могут получать знания о методах раннего развития.

3. Цифровизация программ:

Использование цифровых приложений для повышения доступности программ, особенно в удалённых регионах.

4. Мониторинг и оценка:

Введение систем оценки эффективности программ для их постоянного улучшения.

Заключение

Раннее развитие детей в возрасте от 0 до 3 лет - это инвестиция в будущее общества. Оно укрепляет когнитивные, эмоциональные и физические способности ребёнка, снижает социальное неравенство и закладывает основы для успешной жизни. Примеры Южной Кореи, Финляндии и Швеции демонстрируют, что внедрение таких программ возможно и эффективно.

Внедрение программ раннего развития на национальном уровне требует межсекторного сотрудничества и долгосрочного планирования, но выгоды - как индивидуальные, так и социальные - значительно перевешивают затраты.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Нейробиологические основы раннего развития
1. Shonkoff, J.P., & Phillips, D.A. From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development. Национальная академия наук США, 2000.
2. Национальный научный центр развивающегося ребёнка (NCFCD). Раннее развитие мозга и его влияние на жизнь человека.
3. Ссылка на обзор
4. <https://www.bmj.com/content/371/bmj.m3452> (BMJ, 2023).
2. Экономическая эффективность раннего детства
3. Heckman, J. The Heckman Equation: The Economics of Human Potential. Исследования о возврате инвестиций в программы раннего развития.
5. Подробнее о ROI программ. (<https://www.heckmanequation.org/>)

РАСШИРЕНИЕ ДОСТУПА К КАЧЕСТВЕННОМУ ДОШКОЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В УЗБЕКИСТАНЕ

Ким З.К.

Ведущий специалист Министерства дошкольного и школьного образования

Повышение квалификации учителя является одновременно пусковым механизмом самообразования и условием успешности учителя. Организовать, найти разумно-оптимальные формы профессионального обучения учителей, сделать это через стимулирование, оригинальные подходы – одна из важнейших задач управления.

В.М. Лизинский

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы организации системы непрерывного образования, подготовки кадров для дошкольного образования и повышения их квалификации педагогических кадров; обоснована необходимость переосмысления содержательного компонента подготовки специалистов для системы дошкольного образования и воспитания детей; сделан акцент на инноватику программ подготовки кадров, как основной компонент непрерывности образования.

Ключевые слова: подготовка педагогических кадров; непрерывность профессионального образования; инновации в образовании; национальная рамочная структура учебной программы.

Abstract. The article discusses the problems of organizing a system of continuous education, training personnel for preschool education and improving their qualifications of teaching staff; the need to rethink the content component of training specialists for the system of preschool education and child upbringing is substantiated; emphasis is placed on the innovation of personnel training programs as the main component of continuous education.

Keywords: training of teaching staff; continuity of professional education; innovations in education; national curriculum framework.

В последние годы Узбекистан активно работает над улучшением доступа к качественному дошкольному образованию. В рамках национальных программ и реформ, правительство стремится увеличить количество детских садов и улучшить их инфраструктуру. Это включает в себя строительство новых детских садов, обновление существующих, а также повышение квалификации педагогов. В 2024 года в республике функционирует 6891 государственных, 31342 - негосударственных дошкольных образовательных организаций, охват детей-дошкольников составляет – 1 354 881 в государственных и 935 019 – в негосударственных образовательных организациях. 74% детей в возрасте 3–7 лет охвачены дошкольным образованием.

С целью улучшения системы непрерывного образования подрастающего поколения определены конкретные задачи в области дошкольного образования:

- повышение уровня охвата детей дошкольным образованием до 80% к 2026 году и до 100% к 2030 году;
- повышение уровня охвата детей 6 лет системой подготовки к школе до 96%;
- внедрение усовершенствованной системы повышения профессиональной подготовки и квалификации сотрудников дошкольного образования;

- совершенствование дошкольного образовательного процесса на основе научно обоснованных подходов.

Таким образом, направления и задачи государственной политики в области дошкольного образования формулируют **новые требования к педагогам**, как в количественно (необходимо больше педагогов), так и качественно (необходимо лучшее качество обучения и развития детей дошкольного возраста).

В свою очередь, необходимо внести изменения в систему подготовки педагогов для дошкольного образования, то есть необходима соответствующая деятельность по **внедрению современных образовательных программ и методик**, которые способствуют развитию у будущих педагогов навыков для **создания благоприятной среды раннего развития и подготовки детей к школьному обучению**.

Дошкольное образование является фундаментальной частью системы непрерывного образования. Именно дошкольное образование закладывает основу для будущих академических достижений и личностного развития. Оно **способствует развитию** когнитивных, социальных и эмоциональных навыков у детей. В период дошкольного образования у детей формируются навыки обучения, такие как внимание, память, и умение работать в группе. Эти навыки являются базовыми для успешного обучения в дальнейшем.

Дошкольное образование помогает детям адаптироваться к социальной среде, учит их взаимодействовать с другими детьми и взрослыми, что важно для их социального развития.

Очень важно, что сегодня дошкольное образование предоставляет равные возможности для всех детей, включая тех, кто изначально может иметь меньше доступ к образовательным ресурсам. Это способствует социальной справедливости и снижению неравенства.

В дошкольных учреждениях готовят детей к переходу в начальную школу, помогая им освоить базовые навыки чтения, письма и математики, а также развивая их любознательность и желание учиться.

Таким образом, дошкольное образование играет **ключевую роль** в системе непрерывного образования, создавая основу для успешного обучения и личностного развития на протяжении всей жизни.

Проведенный анализ показывает, что ранее в республике система образования и воспитания страдала недостаточностью качества, особенно в системе дошкольного образования. Так, к 2017 году количество дошкольных государственных образовательных учреждений за последние 20 лет уменьшилось более, чем на 45 процентов, а охват детей дошкольными учреждениями в то время составлял около 30 процентов. Существующая материально-техническая база дошкольных образовательных учреждений не отвечала современным требованиям. В системе дошкольного образования отсутствовали вариативные программы, не развивались альтернативные, гибкие образовательные модели по подготовке детей к школе, а также не внедрялись специальные государственные образовательные программы, предусматривающие социально-личностное, эмоциональное, речевое, математическое, физическое и творческое развитие, ознакомление с окружающим миром.

В те годы подавляющее большинство педагогических кадров дошкольных образовательных учреждений имели среднее специальное образование. Сегодня у нас

остаются проблемы с педагогическими кадрами для дошкольных образовательных организаций, всем понятно, только квалифицированный педагог может дать нашим детям по-настоящему качественное знание. Все еще остается актуальным необходимость пересмотра системы подготовки педагогических кадров для дошкольных образовательных учреждений.

Для реформирования процесса профессиональной подготовки будущих педагогов дошкольного образования в 2023 году был проведен обзор учебной программы и текущего процесса подготовки кадров для дошкольного образования. На основе этого анализа, ЮНИСЕФ совместно с Министерствами дошкольного и школьного образования, а также высшего образования, науки и инноваций разработали дорожную карту по реформе подготовки педагогов дошкольного образования. По результатам консультаций с Рабочей группой и международных экспертов, а также специалистов из Министерства дошкольного и школьного образования, дорожная карта была использована для разработки **Национальной рамочной структуры учебной программы подготовки педагогических кадров в высших образовательных учреждениях и педагогических колледжах.**

Разработанная Национальная рамочная структура учебной программы для педагогического образования описывает контекст подготовки педагогов в области дошкольного образования, выявленные проблемы и видение педагога. Настоящий Рамочный документ также определяет общее видение, критически важные области содержания, педагогику, связи между тематическими областями и оценивание. Рамочная структура учебной программы подготовки педагогических работников дошкольного образования должна быть основой для разработки программы подготовки педагогов в области дошкольного образования.

Национальная рамочная структура учебной программы— это система, определяющая основные принципы и структуру образовательных программ в стране.

Она включает в себя:

➤ **Основные цели образования:** что должно быть достигнуто через образование, обеспечивая единообразие и качество образования во всех учебных заведениях страны, ведущих деятельность по подготовки специалистов для работы в дошкольных образовательных организациях. Именно этот документ будет основанием для **повышения уровня качества образования, поможет** установить единые стандарты и требования к образовательным программам, что гарантирует качественное образование во всех учебных заведениях страны.

➤ **Компетенции и навыки:** какие знания и умения должны быть развиты у учащихся. Позволит специалистам и работодателям легко сравнивать, а также понимать что такое квалификация и компетенция, полученные в разных образовательных учреждениях. Это важно для мобильности студентов, будущих специалистов дошкольного образования, а также признания их достижений в других странах.

➤ **Структура учебных программ:** какие предметы и темы должны быть преподаваемы и в каком порядке, поможет образовательным программам соответствовать современным требованиям рынка труда, обеспечивая, что выпускники обладают необходимыми навыками и знаниями для успешной профессиональной деятельности.

➤ **Методы оценки:** как измерять достижения учащихся.

Наличие четкой рамочной структуры позволяет эффективнее управлять образовательными процессами, а также проводить мониторинг и оценку качества образования на различных уровнях. Рамочная структура учебной программы обеспечит также гибкость в разработке учебных программ, позволяя адаптировать их к потребностям учащихся и изменяющимся условиям в обществе и экономике.

Таким образом, Рамочная структура учебной программы необходима для создания эффективной и устойчивой системы образования, которая отвечает современным вызовам и способствует развитию человеческого капитала в стране.

В результате, задачи рамочного документа заключаются в следующем:

Устранение и минимизация недостатков существующей системы подготовки педагогов.

Обеспечение соответствия системы начальной подготовки педагогов современным требованиям и новым вызовам.

Тем самым, концептуальный рамочный документ предоставляет педагогическим высшим или средним специальным образовательным учреждениям возможность определиться с тем, что является наиболее важным в подготовке педагогов.

Итак, на сегодняшний день для улучшения качества и доступности дошкольного образования необходимо:

Обновление образовательных программ, внедрение инновационных программ, основанных на современных исследованиях в области дошкольного образования.

Повышение квалификации педагогов, регулярное обучение и курсы повышения квалификации, а также введение обязательных программ для педагогов дошкольного образования, направленных на повышение их профессиональных навыков и знакомство с новыми методиками.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Мирзиёев Ш. М., Новая стратегия Узбекистана. Ташкент: Узбекистан, 2021. – 464 с.
2. Мирзиёев Ш. М. Мы построим наше великое будущее вместе с нашим храбрым и благородным народом. – Ташкент: Узбекистан, 2017. – 488 с.
3. Мирзиёев Ш. М. Мы будем решительно продолжать наш путь национального развития и поднимать его на новый уровень. Том 1. – Ташкент: Узбекистан, 2017. – 592 с.
4. Мирзиёев Ш. М. Одобрение нашего народа – это высшая оценка нашей деятельности. Том 2. Ташкент: Узбекистан, 2018. – 507 с.
5. Мирзиёев Ш. М. Работа людей с великими намерениями будет велика, жизнь будет яркой, а будущее - процветающим. Том 3. – Ташкент: Узбекистан, 2019. – 400 с.
6. Мирзиёев Ш. М. От национального возрождения к национальному подъему. Том 4. – Ташкент: Узбекистан, 2020. – 400 с.
7. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан от 15.05.2020 «О МЕРАХ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ, ЗНАНИЙ И УМЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН» №287
8. У. Микаилова, Расширение доступа к дошкольному образованию, ЮНИСЕФ, 2024 г.

MAKTABGACHA TA'LIMDA SAMARALI BOSHQARUV: TA'LIM SIFATI KO'RSATKICHI OMILI SIFATIDA

Abdullayeva Nafisa Shavkatovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti o'quv ishlari bo'yicha prorektori, p.f.d (DSc), professor

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim bolaning shaxsiy rivojlanishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Uning to'g'ri yo'lga qo'yilishi nafaqat yosh avlodning umumiy rivojlanishi, balki mamlakatning umumiy ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotiga ham ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun maktabgacha ta'limda samarali boshqaruv tizimini yaratish dolzarb masalalardan biridir. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim sohasida samarali boshqaruvning asosiy jihatlari tahlil qilinadi va ularni ro'yobga chiqarish uchun amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, samarali boshqaruv, strategik rejalashtirish, sifatli ta'lim.

Dunyoning rivojlangan davlatlari maktabgacha ta'limning ahamiyatini aniq tushunib, uni samarali boshqarishning turli yo'llarini joriy etib kelmoqda. Masalan, Finlyandiya ta'lim tizimida bolalarga individual yondashuv katta ahamiyatga ega. U yerda ta'lim tizimi bolalarning yoshiga mos ravishda o'yinlar, mashg'ulotlar va ijodiy jarayonlar asosida tashkil etilgan. Yaponiyada esa maktabgacha ta'lim jamoaviy faoliyat va axloqiy tarbiyaga yo'naltirilgan. Bu davlatlarda boshqaruv tizimida innovatsiyalarga ochiqlik, kadrlar malakasini oshirish va davlat-xususiy hamkorlik asosiy o'rin tutgan.

Maktabgacha ta'lim tizimini samarali boshqarishda ilmiy tahlillarga asoslangan yondashuv muhim ahamiyatga ega. Tahlillar orqali mavjud muammolar aniqlanadi, yechimlar ishlab chiqiladi va ularning amaliyotdagi natijalari baholanadi. Shuningdek, maktabgacha ta'limda boshqaruv tizimini takomillashtirish uchun boshqa sohalarda qo'llanilayotgan muvaffaqiyatli modellardan anzoda olish mumkin.

Maktabgacha ta'lim tizimini samarali boshqarishning asosiy maqsadi — har bir bola uchun sifatli ta'lim va tarbiyani ta'minlashdir. Samarali boshqaruv orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- **Sifatli ta'limga ega bo'lish:** Bolalarga teng imkoniyat yaratish orqali ularning ijtimoiy adolatga bo'lgan ishonchini mustahkamlash.
- **Kadrlar salohiyatini oshirish:** Tajribali murabbiylar va boshqaruvchilarni jalb qilish, ularning malakasini oshirish.
- **Innovatsiyalarni joriy etish:** Yangi pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni tatbiq qilish.

Maktabgacha ta'limda samarali boshqaruv tashkil etishda qo'yidagi prinsiplariga amal qilish zarur:

1. Strategik rejalashtirish: maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun aniq va uzoq muddatli reja ishlab chiqish lozim. Bu rejalarda ta'lim mazmuni, infratuzilmani rivojlantirish va moliyalashtirish masalalari qamrab olinishi kerak.

2. Ta'lim sifatini baholash va nazorat qilish: Nazorat mexanizmlari orqali tashkilotlardagi ta'lim-tarbiya jarayonining sifati muntazam tekshirilishi lozim. Bolalarning ta'limdagi rivojlanishi ko'rsatkichlarini baholash tizimini joriy etish muhim.

3. Kadrlar bilan ishlash: tashkilotlarga tajribali va innovatsiyalarga ochiq pedagoglarni i jalb etish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin. Kadrlar malakasini oshirish uchun muntazam treninglar va seminarlar o'tkazilishi zarur.

4. Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish: maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun yetarli moliyaviy resurslarni ajratish va ulardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bunda davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish maqsadga muvofiq.

5. Texnologiyalarni joriy qilish: maktabgacha ta'limda zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi tarbiyalanuvchilarni bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etilishiga asos bo'ladi. Masalan, multimedia resurslaridan foydalanish, ta'limga yo'naltirilgan mobil ilovalardan foydalanish orqali bolalarda qiziqish uyg'otish mumkin.

Maktabgacha ta'lim boshqaruvida duch kelinayotgan mavjud muammolar **birinchidan**, resurslar yetishmasligi. Ko'pgina maktabgacha ta'lim tashkilotlarida moliyaviy va moddiy resurslarning cheklanganligi sababli to'liq quvvatda ishlay olmaydilar.

Ikkinchidan, kadrlar yetishmovchiligi masalasi hisoblanadi. Bunda pedagoglar va direktorlarning yetarli tajribaga ega emasligi ta'lim jarayoni sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rishimiz mumkin.

Uchinchidan, ta'lim sifatining bir xil emasligi. Turli hududlardagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi sifat farqlari tarbiyalanuvchilarning imkoniyatlariga ta'sir qilishi iajribada isbotlangan.

To'rtinchidan, infratuzilmadagi muammolarni ko'rishimiz mumkin. Ayrim hududlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari yetarli emas yoki mavjud tashkilotlarni infratuzilmasi talab darajasida emasligi.

Yuqoridagi keltirilgan mavjud muammolarni bartaraf etishda davlat dasturini takomillashtirish, xususiy sektorni jalb qilish, ta'lim resurslarini yaratish (o'quv-uslubiy qo'llanmalar, elektron resurslar va audiovizual materiallar), kadrlar malakasini oshirish, jamoatchilik nazoratini joriy etishga urg'u qaratish tavsiya etiladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tizimini boshqarish zamonaviy jamiyatdagi eng muhim vazifalardan biridir. Samarali boshqaruv tizimini yo'lga qo'yish orqali nafaqat bolalarning ta'lim sifatini oshirish, balki ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun ham mustahkam asos yaratish mumkin. Bu jarayonda davlat, xususiy sektor, jamoatchilik va pedagog kadrlarning o'zaro hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tizimini boshqarish doimiy e'tibor va strategik yondashuvni talab qiladi.

FODALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo'ldoshev N.Q. Strategik menejment. Darslik. – T.: TDIU, 2012.
2. Yo'ldoshev N.Q. Nabokov V.I. Menejment nazariyasi. Darslik. T.: TDIU, 2012.
3. Umarxodjayeva M.G. Operatsion menejment. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. Darslik.Toshkent.: 2014.
4. Tagaxtiyeva G.K. Innovatsion menejment. O'quv qo'llanma. -T.: "Fan vatexnologiya". 2013
5. Valiyeva F.R. Maktabgacha ta'lim menejmenti. O'quv qo'llanma. T.: "Fan ziyosi", 2022

НАТИЖАГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН УЗЛУКСИЗ МАЛАКА ОШИРИШ ТИЗИМИ ТЎҒРИСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Калмуратов Тимур Нагметуллаевич

МТТДМҚТМОИ илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор, п.ф.ф.д. (PhD)

Аннотация. Мақолада мактабгача таълим соҳасида натижага йўналтирилган узлуксиз малака ошириш тизими, малака ошириш жараёнида қўлланиладиган янги ёндашувлар, ўқитишнинг интерактив усулларида фойдаланиш масалалари ёритиб берилган.

Калим сўзлар: мактабгача таълим, узлуксиз малака ошириш тизими, қайта тайёрлаш, ўқитишнинг интерактив усуллари, педагог ходимлар, ўқув-таълим жараёни, ўқитиш шакли.

Бугунги кунда мактабгача таълим тизимида малака ошириш жараёнлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 28 декабрдаги 1026-сон қарори билан тасдиқланган “Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тўғрисида низом”га [1] асосан амалга оширилади.

Мазкур Низомга мувофиқ мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларининг малакасини ошириш курси янги касбий билимлар, маҳорат, замонавий кўникмалар ҳамда педагогик фаолиятни юритиш учун малака талабларига мувофиқ ўқув-таълим жараёнига талаб қилинадиган сифатни таъминлайдиган даражада ваколатларни назарда тутадиган ўқитиш шакли ҳисобланади.

Педагог ходимларнинг малакасини ошириш курсларининг мақсади ўқув-тарбия жараёнини малакавий талабларга мувофиқ юқори илмий-методик даражада таъминлаш, илғор педагогик ва ахборот технологиялари, шунингдек, ўқитишнинг интерактив усуллари бўйича касбий ва педагогик маҳоратни доимий равишда ривожлантиришга кўмаклашиш учун зарур бўлган касбий билим ва кўникмаларни мунтазам равишда янгилаб бориш, ўқув-тарбия жараёнини ташкил этишнинг янги тамойиллари ва замонавий усуллари, малака талаблари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан таништириб боришдан иборат.

Ушбу ҳолатда малака талаблари малака ошириш курслари битирувчисининг умумий билим ва касб тайёргарлиги даражасига қўйиладиган талабларни ифодалайди.

Низомда педагог ходимларнинг малакасини ошириш тизимида таълим жараёнининг мазмуни ва сифатига қўйиладиган малака талаблари Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунига мувофиқ белгиланиши ва уларда таълим жараёнини ташкил этишни, унинг мазмунини, методик таъминлашни, сифат ва самарадорлигини оширишни такомиллаштиришга доир талаблар қўйилиши белгиланган.

Шунингдек, педагог ходимларнинг малакасини ошириш тизимида таълим дастури мазмунига қўйиладиган талаблар йўналишлар бўйича зарур ҳамда етарлича билим ва кўникмаларни ўзлаштириш ҳисобга олинган ҳолда, педагог ходимларнинг малака тавсифларига қатъий мувофиқлик тамойиллари асосида белгиланиши қайд этилган.

Адабиётларни ўрганишлар шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда “касбий эҳтиёжга асосан малака ошириш”, “касбий ривожланиш траекторияси асосида малака ошириш”, “узлуксиз касбий ривожланиш” каби атамалар малака ошириш жараёнида кенг

қўлланилмоқда. Мазкур тушунчалар бевосита малака ошириш жараёнларини педагогнинг касбий эҳтиёжлари, касбий етишмовчиликлари, етарли бўлмаган касбий компетенцияларини ривожлантиришга қаратиш зарурлигини ифодалайди.

Эҳтиёж сўзи кенг қамровли тушунча бўлиб, бу ҳар бир малака ошириш истагини билдирган педагогда турлича бўлиши мумкин ва бу эҳтиёжни оммавий малака ошириш жараёнларида ҳамда эгилувчан таълим дастурларисиз амалга ошириш имконияти мавжуд эмас.

Шунингдек, таълим олувчилар учун қўйиладиган минимал талабларни Давлат таълим стандартлари ва Давлат талаблари шаклида Давлатнинг ваколатли органи белгилаб берар экан, малака ошириш жараёнларида таълим мазмунининг аниқ параметрларини ҳам Давлат томонидан белгиланиши ва уни тингловчининг касбий тайёргарлик даражасига қаратилиши мақсадга мувофиқ.

Бугунги кунда малака оширишга келган тингловчидан дастлаб кириш ва сўнгра чиқиш тестлари олинади. Тестлар таҳлил қилиниб, билим, малака даражаси қуйи, ўрта, юқори сифатлари остида умумий хулосалар чиқарилади ва шу билан мазкур жараён тугайди. Бизнинг фикримизча, мазкур кириш тестларини малака ошириш тоифасидаги тингловчиларнинг ривожланиш қирраларини аниқ диагностика қилишга йўналтириш зарур.

Кириш тестида мазкур йўналишларнинг ҳар бири бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакалари диагностика қилиниб, натижаларига асосан мослашувчан ўқув режа ҳамда дастурлари асосида малака ошириш йўналиш(даража)лари танланади ва таълим жараёни йўлга қўйилади.

Мазкур ҳолатда раҳбар ёки педагогнинг айнан ривожлантирилиши зарур бўлган камчиликлари аниқланади ва малака ошириш жараёнлари ана шу етишмовчиликларни тўлдиришга, малака ошириш курсларининг натижасини, самарадорлигини оширишга йўналтирилади.

Мактабгача таълим тизими ходимларини узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини ташкил этиш, улардаги касб маҳорати ва малака савиясининг доимий ўсиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш, замонавий талабларга мувофиқ қайта тайёрлаш ва мунтазам равишда малака ошириб боришнинг самарали механизмларини жорий этиш асосида мазкур ходимларнинг юқори савиядаги узлуксиз касбий тайёргарлигини таъминлашга йўналтирилган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 17 январдаги 25-сон қарори билан “Халқ таълими ходимларини узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини ташкил этиш тартиби тўғрисида низом” [2] тасдиқланган. Мазкур низомда узлуксиз касбий ривожлантиришнинг мақсади сифатида ходимларнинг эгаллаб турган лавозимлари, мутахассислиги ёки дарс берадиган фанлари бўйича касбий ва педагогик маҳорати доимий равишда ўсиб боришини, уларнинг илғор педагогик ва ахборот технологиялари, шунингдек, ўқитишнинг интерактив усуллари бўйича касбий билимлари, малака ва кўникмалари мунтазам равишда янгилаб борилишини таъминлаш ҳамда уларни давлат таълим стандартлари, давлат таълим талаблари ва соҳага оид қонунчилик билан мунтазам таништириб боришдан иборат қилиб белгиланган ҳамда ўзига хос механизм ишлаб чиқилган.

Мазкур механизм бўйича раҳбар ва педагог ходимларнинг малака ошириш эҳтиёжларини ўрганиш ва индивидуал касбий ривожланиш траекториясини тузиш вазирликнинг туман (шаҳар) бўлимларига юклатилган. Кадрларнинг етишмовчилиги ва

уларнинг сифат кўрсаткичлари билан боғлиқ муаммолар мавжуд вазиятларда туман (шаҳар) бўлимларига тизимдаги раҳбар ва педагог ходимларнинг касбий ривожланишини диагностика қилиш ва ҳолис баҳолаш имконини бериши масаласини қайта ўрганиб кўриш зарур.

Шу ва шу сингари муаммолар мавжуд шароитларда тизимдаги раҳбар ва педагог ходимларнинг касбий ривожланишини касбий ривожланиш қирраларига асосан (йўналишларга ажратган ҳолда) диагностика қилиш, баҳолаш ҳамда малака ошириш тоифалари(даражалари)га ажратиш масалаларини малака ошириш таълим муассасаларининг ўзида ташкил этишни мақсадга мувофиқ қилиб қўймоқда. Мазкур ҳолат ушбу жараён механизмининг нисбатан соддалиги, кўп вақт, меҳнат ва молиявий манбаларнинг сарф этилмаслиги, малака ошириш шаклларига нисбатан малака ошириш муассасаларининг жараёнга ўз вақтида тайёр туришлари билан манфаатлидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 28 декабрдаги “Педагог ходимларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1026-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 17 январдаги “Халқ таълими ходимларини узлуксиз касбий ривожлантириш тизимини ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 25-сон қарори.

TA'LIM, FAN VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASIYASINING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI

¹Mavlonov Nurali Sherali o'g'li, ²Ne'matova Zarina Furqat qizi

¹ISFT instituti “Iqtisodiyot va kompyuter injiniring” kafedrası mudiri

²Professional ta'limni rivojlantirish instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Fan, ta'lim va ishlab chiqarishni integratsiya qilishda uchrayotgan muammolarni bartaraf qilish, ishlab chiqarish integratsiyasining nazariy-metodologik asoslari va integratsiyalash jarayoni yakunida ko'zda tutilgan istiqbollar haqida mulohaza qilinadi.*

Kalit so'zlar: *integratsiya, innovatsion texnologiyalar, Ilm-fan, texnologik va korporativ pozitsiyalar, uzviylik va uzliksizlik, integrativ yondashuv.*

Mamlakatimizda ilg'or xorijiy tajribalar asosida uzluksiz ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashni nazarda tutuvchi professional ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqishni ta'minlashga qaratilgan islohotlar natijasida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning zamonaviy ta'lim mazmuni modernizatsiyalash, o'quvchilar ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga imkon beruvchi zarur shart-sharoitlar yaratishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning ma'ruzalarida yurtimizning har jihatdan taraqqiy qilishi uchun uzluksiz ta'lim tizimini sohasini rivojlantirish kerakligi, bugungi kunda ta'lim sifati va samaradorligini oshirish eng dolzarb masalalardan biriligi ta'kidlanadi. Bunday ustuvor maqsadlardan qatoriga professional ta'limni rivojlantirish kiradi.

Innovatsion ta'lim tizimining eng muhim jihatlaridan biri uning bosqichlari o'rtasidagi hamda fanlararo integratsiyasini taminlashdan iboratdir. Shuning uchun ham ta'limning turli bosqichlarida integratsiya, uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash metodiksini ishlab chiqish masalasi har doim ta'lim tizimining dolzarb muammolaridan biri hisoblangan. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'lim integratsiyasi haqida shunday degan edilar: “Jahon bozoridagi integratsiya, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot sur'atlari xalq ta'limining barcha bo'g'inlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni mustahkamlashni talab etmoqda.[1]

XX asrning so'nggi yillarida professional ta'lim samaradorligini oshirish uchun tizimli-maqsadli, amaliy faoliyatga yo'naltirilgan, madaniy, insonparvarlik (gumanistik), aksiologik, refleksiv, integrativ-modulli, dasturiy- maqsadli, kreativ, kompetentli, differensial, integrativ kabi yondashuvlar ishlab chiqildi va sinovdan o'tkazilib, kasbiy faoliyatga tayyorlashda hozirga qadar muhim ahamiyat kasb etayapti [2].

Dunyo miqyosida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda integrativ yondashuvdan foydalanish, o'qitish jarayonlarining integratsiyalashuviga kompleks yondashuvni tatbiq etishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Mahalliy va xorijiy pedagogika fanida integratsiya muammolarini o'rganish bo'yicha boy tajriba to'plangan. Turli davrlarda ta'lim jarayonida fanlararo aloqadorlikdan foydalanish vazifasini Ya.A.Komenskiy, I.G.Pestalotsi, J.Russo, L.N.Tolstoy, K.D.Ushinskiylar ilgari surdilar. Biz o'rganayotgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, integratsiya tushunchasini pedagogikada birinchilardan bo'lib I.D. Zverev va V.N. Maksimovalar o'rgangan va ular quyidagi fikrni aytishgan: “Integratsiya – bu uzviy bog'langan, bir butunlikni yaratish jarayoni

va natijasidir. Savenkova, "Integratsiya birinchi navbatda ta'limni boshqarish texnologiyalaridagi o'zgarishlar bilan jamoada o'qituvchilar va talabalarning ijodkorligini taminlovchi jarayon" deb aytib o'tgan.[3]

Integratsiya – juda keng ma'nodagi tushuncha. Integratsiy nima? "Integratsiya" – lotincha "integration" so'zidan olingan bo'lib, "integr" to'liq yaxlit, bir butun degan ma'nolarni anglatadi. Integratsiya – o'zaro bog'langan holda rivojlantirish, bir butun qilib birlashtirmoq, yaxlit holga keltirmoq deganidir. Integratsiya turli xil qism va elementlarni bir butunlikka birlashtirish jarayonidir. [4]

Integratsiya jarayonlari tashkillashtirilgan tizimlarda bo'lishi mumkin – bu holda ular tizim butunlik darajasini va tashkillashtirilgan darajasini ko'taradi. Integratsiya jarayonlari oldin bog'lanmagan elementlarni biriktirish asosini hamda shakllangan tizimlarda ham yuz berib, natijada tizimni bir butunligi va tashkillanish darajasi oshishiga, element va tarkibiy qismlar o'rtasida aloqadorlik murakkablashuviga olib keladi. Bir butunlikka birikkan tarkibiy qismlar turli xil darajada avtonomlikka ega bo'ladi.[5]

Gerbert Spenser (1820-1903) falsafasida integratsiya – sochilgan sezilmaydigan holatning ichki jarayonlarini sekinlashuvi natijasida zichlashishi va seziladigan darajaga o'tishi deb tushunilsa, dezintegratsiya – buning aksi, ya'ni zich joylashgan narsaning harakat tezlashishi natijasida sochilgan holatga o'tishidir deb aytiladi. Spenser "integratsiya" so'zini ko'pincha, agregatsiya tushunchasi bilan teng ma'noda qo'llaydi. Uning ta'limotiga ko'ra, Quyosh tizimi, sayyoralar, organizm, millat rivoji integratsiya va dezintegratsiyaning birin-ketin o'rin almashinuvlari natijasidir.[6]

Nemis, psixolog faylasufi E.R.Yensh (1883-1940) psixologiyasida integratsiya deganda, ruhiy hayotning ayrim xususiyatlarini butun ma'naviy hayot majmuiga ta'sir qilishi tushuniladi, deydi [7].

Zamonaviy kasb-hunar ta'limi muammolari sharoitida asosiy muammolardan biri bu ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning yetarli emasligi, bu ko'pincha talabalarning nazariy tayyorgarligi va mehnat bozorining haqiqiy talablari o'rtasidagi nomutanosiblikka olib keladi. Bu bo'shliqni nazariya va amaliyot o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydigan ta'lim modellarini ishlab chiqish va joriy etish orqali bartaraf etish mumkin, shu bilan talabalarga nafaqat kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish, balki tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish va muammolarni hal qilishda innovatsion yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Bunday integratsiyaning muvaffaqiyatli misollaridan biri AQShdagi Drexel universiteti va Kanadadagi Vaterloo universiteti kabi muassasalarda faol qo'llaniladigan "kooperativ ta'lim" modelidir. Ushbu model doirasida talabalar akademik o'qish davrlarini sanoatdagi to'liq ish bilan almashtiradilar, bu nafaqat nazariy bilimlarni amalda yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi, balki kasbiy va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Yana bir misol, universitetlar va Siemens AG va Germaniyaning Myunxen texnik universiteti kabi etakchi ishlab chiqarish kompaniyalari o'rtasida amalga oshiriladigan ikki darajali dastur. Ushbu dastur orqali talabalar sanoat hamkorlari bilan birgalikda ishlab chiqilgan akademik kurslar va amaliy modullarni birlashtirgan ta'lim oladilar, bu esa talabalarga nafaqat eng yangi texnologiyalarni o'zlashtirish, balki ularni Real ishlab chiqarish sharoitida qo'llash imkonini beradi. Bundan tashqari, universitetlar bazasida faoliyat yuritadigan va o'quv xonalari, tadqiqot laboratoriyalari va tajriba ishlab chiqarish inshootlarini birlashtirgan ilmiy-ta'lim markazlarini tashkil etish kabi tashabbuslar integratsiyalashgan ta'lim yondashuvlarini rivojlantirishga katta hissa qo'shmoqda. Bunday

integratsiyaning misoli Rossiyadagi Skolkovskiy fan va texnologiyalar instituti bo'lib, u erda talabalar g'oyadan tijoratlashtirishgacha bo'lgan innovatsion faoliyatning to'liq tsiklida ishtirok etishlari mumkin. Shunday qilib, ishlab chiqarish va ilmiy tadqiqotlar ehtiyojlarini hisobga oladigan ta'lim modellarini ishlab chiqish nafaqat ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi, balki tez o'zgaruvchan dunyoda ishlashga tayyor bo'lgan mutaxassislarni yanada chuqurroq va samarali tayyorlashni ta'minlaydi. Ushbu modellar talabalarga shaxsiy va kasbiy kompetentsiyalarni rivojlantirish uchun qimmatli imkoniyatlarni taqdim etadi, bu esa oxir-oqibat ularning har qanday faoliyat sohasida muvaffaqiyatli moslashishi va samarali ishlashiga yordam beradi.

Ta'limdagi integratsiya - bu ta'lim oluvchining shaxsini rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirishga qaratilgan dunyoning yaxlit ko'rinishini shakllantirish uchun ma'lum bir ta'lim tizimi doirasida tarkibning tarkibiy qismlari o'rtasida aloqalarni o'rnatish jarayoni. Integratsiya ta'limdagi murakkablikni yengillashtirishga, tizimlilikka o'rgatadigan jarayondir. Zamonaviy ta'limda fanlarni integratsiyalashuvi yangi pedagogik yechimlarni faol izlash, ta'lim oluvchilarga samarali va asosli ta'sir ko'rsatish uchun pedagogik xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish yo'nalishlaridan biridir. Integratsion yondashuv talabalarni o'z kasbini mutaxassisi qilib tayyorlashga yordam beradigan yondashuv hisoblanadi. Integratsiya talabalarni tarqoq bilim olishlarini, bilimlarini parchalanishini oldini oladi, ularning yaxlit bilimlarni, umuminsoniy qadriyatlar majmuini egallashini ta'minlaydi. Integratsiya printsipli o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini, tizimning barcha elementlarini o'zaro bog'lashni, tizimlar o'rtasidagi aloqani o'z ichiga oladi, u maqsadni belgilashda, o'qitish mazmunini, uning shakllari va usullarini belgilashda yetakchi hisoblanadi. Integrativ yondashuv pedagogik jarayonning har qanday komponentida integratsiya tamoyilini amalga oshirishni anglatadi, pedagogik jarayonning yaxlitligi va izchilligini ta'minlaydi.

Ta'limda integratsiya orqali fanlarni va fanlararo aloqadorlik jihatlarini uzviy bog'liqlikda o'qitish mumkin. Bu talabalarda dunyoni yaxlit anglashga, tizimlarning o'zaro bog'liqlikda ekanligi haqidagi tasavvurni beradi. Xususan, tabiat orqali bola nutqini o'stirish mumkinligi hammamizga ayon. Tabiat hodisalari, atrof-muhitda kechayotgan jarayonlarni nutq o'stirish vositalari bo'lgan she'r, hikoya va syujetlar orqali tushuntirish mumkin. Bu bolada mustahkam xotirani, yuksak tasavvurni shuningek, ravon nutqni ham shakllantirib beradi.

Integratsiyaning uchta darajasi mavjud:

- predmet ichidagi - tushunchalar, bilimlar, ko'nikmalar va boshqalarning integratsiyasi. alohida elementlarning ichida;

- fanlararo - faktlar, tushunchalar, tamoyillar va boshqalarni sintez qilish. ikki yoki undan ortiq fanlar;

- transdisiplinar - ta'limning asosiy va qo'shimcha mazmuni tarkibiy qismlarining sintezi.

Integratsion ta'lim bizga qanday imkoniyatlar beradi. Integrativ yondashuv bizga quyidagi imkoniyatlarni beradi.

-mutaxassisni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi,

-ta'lim oluvchini dunyoni yaxlit idrok etishga o'rgatadi,

-ijtimoiy va kasbiy sohada faol harakat qila oladigan darajada tarbiyalaydi,

-talabalarga ta'lim sifatini oshirishga ko'proq talablar qo'yadi va o'qituvchiga darsni o'qitish sifatini, bilim sifatini tobora oshirishga motivatsiya beradi,

-turli xil fanlar o'zaro bog'lanadi.

Integratsiya o'qituvchilar va talabalarni faol birgalikdagi ijodiy jarayonga jalb qilish imkonini beradi. Bu puxta o'ylangan ta'lim va tarbiya jarayoni bo'lib, u ta'limni tashkil etishning umumiy tuzilmasini qayta ko'rib chiqishga, o'quvchilarni idrok etish jarayoniga tayyorlashga yordam beradi. Axborotni tushunish va taxlil qilishga o'rgatib, talabalarda dunyodagi barcha jarayonlarning bir butun sifatida o'zaro ta'siri haqidagi tushuncha va g'oyalarni shakllantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash – davr talabi // 5 – jild. - Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 1997. - 426 b.
2. Гусарова Е.Н. “Современные подходы профессионального педагогического образования, направленные на развитие творческого потенциала”, ИСЧН 2075-9908 Историческая и социально-образовательная мысль. 2012. № 1 (11).
3. R.Mavlonova, N.Vohidova va b. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi O'quv qo'llanma. T.: “Fan va texnologiyalar” 2013. – 314 b.
4. Mustaqillik. Izohli ilmiy-ommabop lug'at // - Toshkent: “Sharq”, 2000. – 269 b.
5. Мачулис В.ВЮ Роль новых информационных технологий в обеспечении преемственности естественнонаучного образования в средней и высшей школе // diss.rsl.ru. – М.: РГБ, 2003. – 152 с.
6. Спенсер Г. Политические сочинения: в 5 томах. 3-е изд. // - Челябинск: Социумб 2020. Т.3. История политических институтов. – 426 с
7. Сазанова З.С. Интеграция образования, науки и производства как методологическое основание подготовки современного инженера // Автореферат док. канд. наук. – Казан, 2008. – С 18
8. Raximov Z. T. Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak ksb ta'limi o'qituvchilarining o'quv-bilish kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi, avtorefeat, (DSc), 2021.
9. Abduraimov Sh.S. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlash sifatini ta'minlashda tarmoqlararo integratsiyalarning pedagogik imkoniyatlarini takomillashtirish. 2017.
10. Jumanov A.A. Talabalarda integrativ yondashuv asosida texnologik kompetensiyani rivojlantirish (Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalari misolida). 2022.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIMY JARAYONLARNI XORIY TAJRIBASI ASOSIDA TASHKIL ETISH

Abdullayeva Kimyo Adilovna

Uchtepa tumani 341 sonli Davlat Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim — bolalarning rivojlanishi va ta'lim olishida muhim bosqichdir. Ushbu davrda bolalar o'zlarining shaxsiyati, ijtimoiy ko'nikmalari va bilimlarini shakllantiradilar. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy jarayonlarni samarali tashkil etish uchun xorijiy tajribalar va innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Xorijda maktabgacha ta'lim tizimlari turlicha bo'lib, har bir mamlakat o'zining madaniyati, an'analari va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga mos ravishda ta'lim jarayonlarini tashkil etadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion texnologiyalar, xorijiy tajribalar, muloqot, bolalar, innovatsion yondashuvlar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarning dastlabki rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu tashkilotlar, odatda, uch yoshdan oltita yoshgacha bo'lgan bolalarga mo'ljallangan bo'lib, ularning ijtimoiy, emosional, kognitiv va jismoniy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Maktabgacha ta'lim jarayoni bolalarning o'z-o'zini anglashiga, boshqalar bilan muloqot qilishiga va o'z fikrlarini ifoda etishiga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonlari o'yin orqali amalga oshiriladi. O'yin bolalar uchun nafaqat qiziqarli, balki o'rganish jarayonining ajralmas qismidir. O'yin orqali bolalar yangi bilimlar olishadi, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar va ijodiy fikrlashlarini oshiradilar. Maktabgacha ta'limda o'yin asosida o'qitish yondashuvi bolalarning faol ishtirokini ta'minlaydi va ularning qiziqishlarini oshiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonlarini tashkil etishda xorij tajribasi juda muhimdir. Misol uchun, Reggio Emilia yondashuvi bolalar o'rtasida hamkorlik va ijodkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvda bolalar o'z fikrlarini ifoda etishlari va o'zlarini erkin his qilishlari uchun qulay muhit yaratiladi. Shuningdek, loyiha asosida o'qitish usuli ham keng qo'llaniladi, bu usul bolalarga o'z qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda o'rganish imkoniyatini beradi.

Yevropa mamlakatlarida, masalan, Finlyandiya ta'lim tizimi o'zining innovatsion yondashuvlari bilan ajralib turadi. Finlyandiya maktabgacha ta'limida bolalar o'yin orqali ta'lim olishga katta e'tibor beriladi. Bu yondashuv bolalarning ijodkorligini, mustaqil fikrlashini va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida o'yinlar, eksperimentlar va amaliy faoliyatlar orqali bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos ravishda o'qitish amalga oshiriladi. Bu usul bolalarning o'z-o'zini anglashiga, o'z fikrlarini ifoda etishiga va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, Germaniya maktabgacha ta'lim tizimida ham o'ziga xos yondashuvlar mavjud. Germaniyada bolalar uchun ta'lim jarayonlari ko'proq amaliy faoliyatlarga asoslangan. Bolalar bog'chalarda turli xil loyihalarda ishtirok etishadi, bu esa ularning jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ta'lim jarayonida bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlari inobatga olinadi, bu esa ularning o'z-o'zini anglashiga va o'z fikrlarini ifoda etishiga yordam beradi. AQShda esa maktabgacha ta'lim tizimi ko'proq individual yondashuvga asoslangan. Har bir bola o'zining o'ziga xos xususiyatlari va qobiliyatlariga ega, shuning uchun ta'lim jarayonida individual

yondashuv muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish uchun turli xil dasturlar va faoliyatlar taklif etiladi. Bu yondashuv bolalarning o'z-o'zini anglashiga, o'z qobiliyatlarini rivojlantirishga va mustaqil fikrlashga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xorijiy tajribalarni o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish jarayonida innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, interaktiv o'yinlar va dasturlarni joriy etish bolalarning qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi. Masalan, raqamli ta'lim resurslari va onlayn platformalar bolalarga yangi bilimlarni o'zlashtirishda yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'qituvchilarni malakasini oshirish va ularning professional rivojlanishini ta'minlash ham muhimdir. O'qituvchilar xorijiy tajribalarni o'rganish va o'z ish faoliyatlarida qo'llash orqali ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishlari mumkin. O'qituvchilar uchun seminarlar, treninglar va master-klasslar o'tkazish orqali ularning bilim va ko'nikmalarini oshirish mumkin.

O'qituvchilarni malakasini oshirish uchun bir qator samarali usullarni qo'llash mumkin. Ushbu usullar o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga, ularning professional o'sishini ta'minlashga va ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida onlayn ta'lim platformalarida o'qituvchilar uchun turli kurslar va dasturlar taklif etiladi. Bu kurslar o'qituvchilarga o'z vaqtida va qulay sharoitda yangi bilimlarni o'zlashtirish imkonini beradi. O'qituvchilarni bir-birini kuzatishi va baholashi orqali o'zaro tajriba almashish va o'z ish faoliyatlarini tahlil qilish imkoniyatini yaratish mumkin. Bu jarayon o'qituvchilarga o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga yordam beradi. O'qituvchilar uchun professional rivojlanish dasturlari ishlab chiqish, ularni o'z qobiliyatlarini oshirishga va yangi metodlarni o'rganishga undaydi. Bu dasturlar doirasida o'qituvchilar o'z malakalarini oshirish uchun zarur bo'lgan resurslar va qo'llanmalar bilan ta'minlanadi. O'qituvchilar o'rtasida jamoaviy ish va hamkorlikni rivojlantirish, tajriba almashish va birgalikda loyihalar ustida ishlash orqali o'z malakalarini oshirish imkoniyatini yaratadi. Bu usul o'qituvchilarni bir-biriga yordam berishga va o'zaro o'rganishga undaydi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalarini o'qituvchilar tomonidan qo'llash, ularning pedagogik yondashuvlarini yangilashga yordam beradi. O'qituvchilarni yangi texnologiyalar bilan tanishtirish va ularni ta'lim jarayonida qo'llashga o'rgatish muhimdir.

O'qituvchilarni o'z-o'zini o'rganishga rag'batlantirish, ularga kitoblar, maqolalar va boshqa resurslar orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatini yaratadi. O'z-o'zini o'rganish jarayoni o'qituvchilarning mustaqil fikrlash va o'z malakalarini oshirishga yordam beradi. Tajribali o'qituvchilar yangi o'qituvchilarga mentorlik qilish orqali ularning professional rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Mentorlik dasturlari o'qituvchilarga o'z tajribalarini baham ko'rish va yangi ko'nikmalarni o'rganishga yordam beradi. O'qituvchilarni malakasini oshirish uchun yuqorida keltirilgan usullarni qo'llash, ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga va o'qituvchilarning professional o'sishini ta'minlashga yordam beradi. O'qituvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishlari, yangi yondashuvlar va metodlarni o'z ish faoliyatlarida qo'llashlari muhimdir. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy jarayonlarni xorijiy tajribalar asosida tashkil etish bolalarning rivojlanishi uchun muhimdir. Xorijiy tajribalar, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilish mumkin. Bu

esa bolalarning ijodkorligini, mustaqil fikrlashini va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Maktabgacha ta’lim tizimining samaradorligini oshirish uchun o‘qituvchilarni malakasini oshirish va ularning professional rivojlanishini ta’minlash ham muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim jarayonlarini xorijiy tajribalar asosida tashkil etish bolalarning kelajagi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gandini, L. (2014). The Reggio Emilia Approach to Early Childhood Education. New York: Routledge.
2. Katz, L. G., & Chard, S. C. (2000). Engaging Children's Minds: The Project Approach. Stamford, CT: Ablex Publishing.
3. Miller, K. (2011). The Importance of Play in Early Childhood Education. New York: Routledge.
4. Berk, L. E., & Winsler, A. (2010). Scaffolding Children's Learning: Vygotsky and Early Childhood Education. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
5. Fisher, K. R., & Frey, N. (2014). Better Learning Through Structured Teaching: A Framework for the Gradual Release of Responsibility. Alexandria, VA: ASCD.
6. Siraj-Blatchford, I., & Manni, L. (2007). Effective Leadership in the Early Years Sector: The ELEYS Study. London: Institute of Education.
7. Whitebread, D., & Basilio, M. (2013). The Importance of Play: A Report on the Value of Children's Play in Early Childhood Education. London: University of Cambridge.

INNOVATIONS AND LEADERSHIP IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION: INSIGHTS AND PATHWAYS FROM UZBEKISTAN

Oyatillo Rakhmatillaev

Head of Strategic Development, Ministry of Preschool and School Education of Uzbekistan

Abstract. *This article presents the trajectory of Uzbekistan's advancements in early childhood education through innovative leadership and strategic international collaboration. It highlights the author's contributions, particularly in implementing projects that foster quality education and positioning Uzbekistan as a regional leader in early childhood development.*

Introduction

Uzbekistan's preschool education sector has undergone significant transformations, driven by a commitment to innovation and global collaboration. This article provides a detailed overview of key initiatives and strategies that have enhanced the quality and accessibility of early education, while outlining the potential future pathways for sustainable development.

Innovative Projects and Global Collaborations

Uzbekistan's early education system has embraced a forward-thinking approach by implementing groundbreaking projects aimed at enhancing quality, inclusivity, and access. Key initiatives include:

1. **Bolalar Bog'chasi Information Management System:** Revolutionized preschool management by enhancing transparency and efficiency in operations.
2. **InnoKids Educational Game:** Utilized augmented reality (AR) technology to enrich children's cognitive and motor skills development.
3. **Bebbo Mobile Application:** Developed in collaboration with UNICEF to provide parents with accessible, expert advice on child health and learning.
4. **Learning Passport Platform:** Implemented in partnership with global organizations to offer high-quality educational resources digitally. This platform supports both formal and informal learning, ensuring continuity and access, especially in remote areas.

These innovations have significantly broadened access to quality educational content for children, educators, and parents. Moreover, they highlight Uzbekistan's leadership in leveraging advanced digital tools to position itself as a pioneer in early education within Central Asia.

Leadership and Impact

Strong leadership has been pivotal in navigating challenges and driving reforms. With a diverse background in finance and education and certifications from leading global institutions, the author has introduced creative problem-solving techniques to foster transformation in early education. Key impacts include:

- Integration of best international practices into national curricula, exemplifying a dynamic approach to global adaptation.
- Development of advanced teacher training programs to align with international standards.
- Strategic partnerships with organizations like UNESCO, UNICEF, and the World Bank to secure technical expertise, funding, and innovative solutions.

Future Directions

The forthcoming establishment of a UNESCO Category 2 center in Tashkent reflects Uzbekistan's ambition to lead early childhood education reforms regionally. This center will serve as a hub for research, policy development, and professional training, fostering collaboration across Central Asia.

Conclusion

Uzbekistan's strides in early education are underpinned by strong leadership, a commitment to innovation, and strategic international collaborations. By continuously adopting global best practices and fostering regional cooperation, the nation is poised to become a model for excellence in early childhood education.

I-SHO‘BA

**MAKTABGACHA TA‘LIMDA MALAKA OSHIRISH TIZIMINI
TRANSFORMATSIYALASH: MUAMMOLAR, ZAMONAVIY
TENDENSIYALAR VA ISTIQBOLLI YO‘NALISHLAR**

*** * ***

**TRANSFORMATION OF THE QUALIFICATION SYSTEM
OF PRESCHOOL EDUCATION: PROBLEMS, MODERN
TRENDS AND PROMISING DIRECTIONS**

NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM JARAYONIDA TRANSVERSAL KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURATI

Saliboyeva Bibi Robiya Odilovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarning ta'lim jarayonida transversal kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish imkoniyatlarini tahlil qilish va qurishga e'tibor qaratish kabi masalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: kompetentlik munosabatlari, kompetensiya, transversal vakolatlar, transversal kompetensiyalarni rivojlantirish – didaktik konkretlashtirish yondashuvlar, tamoyillari va shartlari.

Jahonda bolalarni erta rivojlantirish va ularni boshlang'ich ta'limga tayyorlash sifatini yaxshilash maqsadida ta'lim-tarbiya jarayonlarini samarali boshqarishga alohida urg'u berilmoqda. Bu asosida nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining transversal kompetensiyasini rivojlantirish muhim masalalardan biriga aylandi. Maktabgacha ta'lim bolalarning ijtimoiy, shaxsiy va kognitiv rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bu bosqichda olingan bilim va ko'nikmalar bolaning keyingi ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim sifatini oshirish va uni har tomonlama rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari davlat maktabgacha ta'lim muassasalariga qo'shimcha ravishda xizmat ko'rsatib, turli xil ta'lim dasturlari va yondashuvlarni joriy qilish orqali bolalarning individual rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

21-asr tarbiyachisining transversal kompetensiyalari: nazariy tahlil sivilizatsiyaning muammolari, raqobatbardosh, tez o'zgaruvchan va texnologiyaga asoslangan dunyoda omon qolish va rivojlanish uchun bilim, ko'nikma, qobiliyat va qadriyatlarni birlashtirgan ko'ndalang kompetensiyalarga ega bo'lish zarurligini tobora e'tirof etilmoqda.

Transversal kompetensiyalar — bu odamlar tobora murakkab va o'zaro bog'langan dunyoda harakat qilishlari kerak bo'lgan muhim ko'nikmalardir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi sifatida tarbiyachi va bolalarda bu malakalarni rivojlantirish va rivojlantirish muhim. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilar uchun muhim bo'lgan ba'zi asosiy transversal kompetensiyalar:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilar ushbu transversal kompetensiyalarni ishlab chiqish va o'zida mujassamlashtirish orqali ularning darsdagi samaradorligini oshirishlari, har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlashlari va ta'lim tizimidagi ijobiy o'zgarishlarga hissa qo'shishlari mumkin.

Xalqaro tajribalar transversal kompetensiyalar oltita asosiy sohalarga ajratadi:

- 1) tanqidiy va innovatsion fikrlash,
- 2) shaxslararo ko'nikmalar,
- 3) shaxsiy qobiliyatlar,
- 4) global. fuqarolik,
- 5) media va axborot savodxonligi.

Tanqidiy va innovatsion fikrlash. Pedagogik nuqtai nazardan, tanqidiy fikrlash — bu shaxsning qobiliyati bilan tavsiflangan aqliy operatsiyalar majmui:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi uchun ta'lim jarayonini tashkil etishda tanqidiy fikrlash muhim ahamiyatga ega. Bu bir nechta muhim vazifalarni hal qilishga yordam beradi: o'quv materialining mazmunini tanlash, ularning shaxsiyatini rivojlantirish kontekstida kognitiv faoliyatini tashkil etish shakllari va usullarini tanlash lozim. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi tanqidiy fikrlashning turli elementlarini, uning ishonchligi, dolzarbligi, amaliy foydaliligi, boshqa fanlar bilan bog'liqligi nuqtai nazaridan qo'llaydi.

Shaxslararo ko'nikmalar ko'pincha ijtimoiy intellekt deb ataladi. Ular insonning boshqalar bilan samarali muloqot qilish uchun foydalanadigan xatti-harakatlari va taktikalarini o'z ichiga oladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachi uchun eng dolzarb va qimmatli bo'lganlar — bu muloqot qobiliyatlari, jamoada ishlash, yetakchilik, hissiy aql, hamkorlik, xushmuomalalik, kollegiallik kabi sifatlardir

Kasbiy faoliyat sifatini oshirishning asosiy usuli — bu o'z atrofida qulaylik zonasini shakllantirish, talabalarining mustaqil fikrlash istagini rivojlantirish, maqsad va unga erishish yo'llarini tushunishga undash, rejalashtirish va tashkil etishni anglatadigan yetakchilik qobiliyatining namoyon bo'lishi, birgalikdagi faoliyat, o'quv jarayoni natijalari uchun javobgar bo'lishdir.

Shaxsiy qobiliyatlar deganda odamning his-tuyg'ularini boshqarish, qiyinchiliklarni yengish va yangi ma'lumotlarni olishga yordam beradigan ichki qobiliyatlari va xatti-harakatlari tushuniladi. Bunday ko'nikmalarga o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini anglash, qat'iyatlilik, moslashuvchanlik, moslashuvchanlik, o'zini o'zi rag'batlantirish, rahm-shafqat, halollik va o'z-o'zini hurmat qilish kiradi. Bugungi ta'lim sharoitida tarbiyachilar o'zlarini bolalaridan uzoqlashtira olmaydi; ular shunchaki o'z intizomini o'rgatishdan ko'ra ko'proq narsani qilishadi. Qulay ta'lim muhiti — bu shaxsning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan va boshqa omillarning salbiy ta'sirini kamaytiradigan hissiy muhitni yaratish orqali ta'lim jarayoni ishtirokchilarining jismoniy, ruhiy va ijtimoiy salomatligining barqaror sifatini ta'minlaydi.

Global fuqarolik. Globallashuv va o'zaro bog'liqlik va o'zaro bog'liqlik kuchayib borayotgan sharoitda, jahon xalqlar hamjamiyatining a'zosi ekanligini ta'kidlaydigan umumiy mafkurani ishlab chiqish va tarqatish zarurati tug'iladi. Jahon fuqaroligi va jahon hamjamiyatining taqdiri uchun shaxsiy javobgarlik tushunchasi keng tarqalishi va mafkuraviy kuchga ega bo'lishi uchun u har qanday ta'lim dasturining majburiy qismiga aylanishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilar o'z-o'zini o'rgatish imkonini berish orqali o'qituvchilar bag'rikenglik, xilma-xillikni hurmat qilish, axloqiy va madaniyatlararo tushunish, nizolarni hal qilish ko'nikmalari, demokratik ishtirok etish, atrof-muhitga hurmat, milliy o'ziga xoslik, tegishlilik tuyg'usi va boshqa muhim xususiyatlarni tarbiyalashi mumkin.

Media va axborot savodxonligi. Milliy va xalqaro siyosat sa'y-harakatlari 21-asr insonlari uchun ommaviy axborot vositalari va axborot savodxonligiga ega bo'lishlari muhim bo'lib qolganligini targ'ib qilmoqda. Mediasavodxon tarbiyachi ommaviy axborot vositalaridagi axborotni idrok etish, ko'rib chiqish, tushunish va yaratish, bugungi dunyoda faoliyat yuritayotgan ommaviy axborot vositalarining ijtimoiy-madaniy va siyosiy kontekstini baholash qobiliyatiga ega va kasbiy faoliyatida ommaviy axborot vositalaridan mohirona foydalanadi. Uning asosiy vazifasi yoshlarni nafaqat turli ommaviy axborot vositalaridan to'g'ri foydalanishni, balki ularning xatti-harakatlarini tushunishni, ommaviy axborot vositalarining shaxsga qanday ta'sir qilishini ko'rishni o'rganishi kerak bo'lgan tizimli va malakali tarbiyadir.

Tarbiyachi shuningdek, o'quvchilarni media-mahsulotni idrok etish jarayonida tanqidiy fikrlashga o'rgatishi, axloqiy-estetik me'yorlar asosida, umuman, ommaviy axborot vositalari mahsulotlariga nisbatan shaxsiy, baholovchi munosabatni shakllantirishi kerak.

Xulosa sifatida, ijtimoiy-madaniy va iqtisodiy vaziyatdagi o'zgarishlar samarali tarzda tarbiyachi va uning vakolatlarini tushunishda o'zgarishlarga olib keldi. Tez o'zgaruvchan va texnologiyaga asoslangan dunyoda raqobatbardosh bo'lish uchun tarbiyachi bir professional kontekstdan boshqasiga o'tkazilishi mumkin bo'lgan bilim, ko'nikma, qobiliyat va qadriyatlarni o'zida mujassam etgan transversal kompetentsiyalarga ega bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mavlonov N.Sh. Malaka oshirish jarayonida maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining axborot texnologiyalarini o'zlashtirishda mustaqil qobiliyatlarni rivojlantirish. // Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish tendensiyalari: Innovatsiya, ta'lim tajriba va kadrlar tayyorlash (Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya) 2023-yil 9-10-iyun
2. Mavlonov N.Sh. Malaka oshirish jarayonida tinglovchilarning axborot texnologiyalarini o'zlashtirishda mustaqil qobiliyatlarini rivojlantirish. // Maktabgacha ta'limda davlat va nodavlat sektorini rivojlantirish: yangi shakllari va ta'lim mazmuni (Xalqaro ilmiy amaliy konferensiya) 2020-yil 13-may – B. 209-210
3. Olimov Q.T., Mavlonov N.Sh. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini pedagog kadrlar bilan ta'minlash va ularning kompetentsiyasini oshirish jarayonining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari. /– B. 21-23

MAKTABGTACHA TA'LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KO'NIKMALARINI TAKOMILLASHTIRISH

B.T. Xalilayev

ISFT instituti "Iqtisoidiyot va kompyuter injiniring" kafedrası katta o'qituvchisi

Malaka oshirish tizimi ta'lim jarayonida direktorlar axborot kompetentligini rivojlantirish konseptual modeli nazariy-metodologik asoslarini uni tashkillashtirish bilan bog'liq majmuaviy konseptual yondashuv va tamoyillar tashkil qiladi. Umumiy metodologik yondashuv sifatida mohiyatan ta'limiy va rivojlantiruvchi vazifalarni bajarishga yo'naltirilgan, pedagogik jarayon subyektlarining o'zaro hamkorligida maxsus tashkil qilingan, ta'lim maqsadlaridan uning natijalarigacha bo'lgan harakatlarni ta'minlaydigan, ta'lim jarayonini yaxlit dinamik tizim sifatida ko'rib chiqadigan xarakteristikaga ega tizimli yondashuvdan foydalaniladi.

Axborot texnologiyalarini o'zlashtirishda moslashuv jarayoni o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ularni turli tipdagi psixologik to'siqlar qiyinlashtiradi, shuningdek, kurs direktorlariga bir vaqtning o'zida ular uchun tamomila yangi, noodatiy obyekt va texnologiyalar, yangi o'quv jamoasi (hamkasb-kurs direktorlari, o'qituvchilar tarkibi, texnik personallar) bilan hamkorlik qilishlariga to'g'ri keladi va kasbiy faoliyatning yangi tur va faoliyatlarini o'zlashtirishlari talab etiladi. Bu ta'lim jarayonini adaptik kuzatishni amalga oshirish jarayonini ko'p marotaba kuchaytiradi, uning maqsadi samarali ta'lim faoliyati muhitiga ta'lim jarayoni subyektlari tayyorligini shakllantirishdan iborat bo'ladi.

Direktorlar axborot kompetentligini rivojlantirish bo'yicha malakasini oshirish ta'lim jarayonini loyihalashtirishda konseptual asosini tizimli, kompetentli, shaxsga yo'naltirilgan, andragogik va kontekstli yondashuvlar malaka oshirish va kattalar ta'limini amalga oshirish tizimi, qo'shimcha ta'lim talab hamda maqsadlariga to'la mos keladi.

Malaka oshirish tizimi ta'limi jarayonida direktorlarning axborot kompetentligini rivojlantirish samaradorligiga sezilarli darajada ta'sir qiladigan asosiy loyihalashtirish shartlari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Axborot kompetentligi modeli asosida ta'lim mazmunini qurish.
2. Muammoli vaziyatda diagnostika va yordamni tashkil qilish.
3. Ta'lim mazmuni va kasbiy tajriba integratsiyasi;
4. Refleksiv metodika va o'qitishning faol metodlari;
5. Interfaol AKT imkoniyatlarini qo'llash.

Direktorlarning axborot texnologiyalarini egallash bo'yicha tajribalarini boshqaruv jarayoniga olib kirishda o'zida mavjud amaliy tajribalarni yangi faoliyat turlarini o'zlashtirishga yo'naltirish juda muhim ahamiyat kasb etadi. Direktorlar kasbiy kompetentligini samarali rivojlantirish uchun o'quv faoliyatini alohida amalga oshirish talab qilinadi, uning kompetentli yondashuvga asoslangan boshqa muhim xarakteristikasi kompetensiyalarni amaliy tajribada qo'llashga yo'naltirilganligi sanaladi.

Yuqorida e'tirof etilganlarga mos tarzda direktorlar axborot kompetentligini rivojlantirish bo'yicha moslashuvchanlikning quyidagi yetakchi tamoyillarini keltirib o'tamiz:

direktorlarning talab, ehtiyoj va imkoniyatlarini ta'lim jarayonining ishtirokchilari sifatida inobatga olish;

maqsadlarni amalga oshirish usullari, maqsadi va mazmuniga nisbatan tanlash;

ta’limning natijaviyligi;
psixologik qulayligi;
ta’lim natijalari ekologik tamoyillaridir.

Ajratib ko’rsatilgan tamoyillar asosida pedagogik maqsadlarga muvaffaqiyatli erishish uchun ta’lim jarayoni subyektlari o’quv faoliyatini tashkil qilishning bir qator shartlar tizimini amalga oshirishni ta’minlash zarur.

Bu maqsadlarga erishish, bizning fikrimizcha, kasbiy-shaxsiy refleksiya asosida maxsus tashkil qilingan samarali faoliyatni tashkil qilishda direktorlar kasbiy tajribasi va ta’lim mazmuni integratsiyasiga sezilarli darajada yordam beradi.

Xulosa o’rnida o’z boshqaruv jarayonida raqamli texnologiyalaridan foydalanish, direktorning shaxsiy va kasbiy axborot maydonini yaratish ko’nikmalarini rivojlantirada.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli qarori.
2. Shin.A.V O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish va samaradorligini oshirishning tashkiliy-pedagogik asoslari. Ped.fan. doktori dis.avtoreferat – T: 2022. -10 b.
3. Olimov Q.T., Mavlonov N.Sh. O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimini pedagog kadrlar bilan ta’minlash va ularning kompetensiyasini oshirish jarayonining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari. /– B. 21-23
4. Mavlonov.N.Sh. Raqamlashtirish muhitida maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarining axborot kompetentligini rivojlantirish. // p.f.f.d.,(RhD) dissertatsiya- T.: 2023.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MATEMATIKANI O'RGANISHDA MANTIQUIY FIKIRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Xoldarova F.M.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi

Annatsiya. Bu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tafakkurni rivojlantirishda modellashtirish hamda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish asosiy metodlardan biri ekanligi, maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik tafakkurini rivojlantirishda yanada mukammallashtirish axborot texnologiyalaridan foydalanish zarurati, mantiqiy fikrlashni yaxshilash uchun loyihalar va metodlar, mantiqiy munozaralar va ularni yechimi keng bayon qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha yosh, matematika, jarayon, dolzarb, mantiqiy fikrlash, matematik tafakkur, modellashtirish, loyihalar, metodlar, mantiqiy operatsiyalarning shakllanishi.

Yurtimizda maktabgacha ta'lim sohasiga bo'lgan e'tibor tufayli hukumatimiz tomonidan mazkur sohaga oid bvir qancha me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Mazkur qaror va farmomlarda maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish hamda moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish, ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash vazifalari qo'yildi.

Maktabgacha yosh, odatda, 3 dan 6-7 yoshgacha bo'lgan davrni ifodalaydi. Bu davirda bolalar o'zlariga xos mukamallashish, rivojlanish jarayonidan o'tadilar. Maktabgacha ta'lim, bolalarga o'yin orqali o'rganish, ijtimoiy ko'nikmalarni yaxshilash va asosiy bilimlarni berish uchun mo'ljallangan. Bu davrda bolalar ijodiy fikrlash, mantiqiy tafakkur, aqliy rivojlanish, nutq boyligi va boshqa ko'plab ko'nikmalarni shakllantiradilar. Maktabgacha ta'lim dasturlari, o'yinlar va faoliyatlar orqali bolalarning bilimlari yanada rivojlanishiga yordam beradi.

Matematikani o'qitishning dastlabki bosqichlaridanoq bola o'quv jarayonini matematika dunyoning shartli modellaridan biri ekanligini tushunadigan tarzda tashkil etish juda zarur. Bolaga muayyan mavzu ko'nikmalaridan ko'ra ma'lum modellashtirish harakatlarini (ko'nikmalarini) o'rgatish zarurroqdir, sababi faqat bu holda u mavhum matematik tushunchalar bilan ongli ravishda ishlay oladi. Yuqoridagilar bilan bog'liq holda, men tanlagan mavzuning zarurati maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tushunchalarni, matematik muammolarni, aqliy fazilatlarini va modellashtirish harakatlarini rivojlantirish va yanada yaxshilash imkoniyatlarini topishdir. Maktabgacha ta'limning asosiy maqsadlaridan biri bolaning matematik rivojlanishidir.

V.V.Abashinaning fikricha, maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik rivojlanishi elementar matematik tushunchalar va ular bilan bog'liq mantiqiy operatsiyalarning shakllanishi natijasida yuzaga keladigan kognitiv faoliyat shakllaridagi sifat o'zgarishlarini anglatadi. matematik fikrlash uslubini rag'batlantirish va rivojlantirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarni matematik rivojlantirish va mantiqiy fikrlashni oshirish borasida bir nechta olimlar va

tadqiqotchilar muhim ilmiy izlanishlar olib borgan va ularning asarlari muhim ahamiyatga ega. Ularning ayrimlari quyidagilar:

Jean Piaget: "The Child's Conception of Number": Bu asar bolalarning raqamlar haqidagi tushunchalarini va ularning mantiqiy fikrlashini o'rganadi.

Lev Vygotsky: "Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes": Vygotskyni o'zaro muloqot va ijtimoiy muhit orqali fikrlash va o'rganish jarayonini tahlil qilishi bilan tanilgan.

Maria Montessori: "The Absorbent Mind": Ushbu asarda Montessori ta'lim metodologiyasi va bolalarning mustaqil o'rganish jarayoni haqida gapiriladi, shuningdek, matematik tushunchalarni qanday rivojlantirish mumkinligi ko'rsatilgan.

Reuven Feuerstein: "Beyond Intelligence: The Role of Potential in Human Development": Feuerstein fikrlash jarayonlarini va ularni rivojlantirish usullarini o'rganadi, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Cathy Fosnot: "Constructing Number Sense, Addition, and Subtraction": Ushbu asarda matematik ta'limda konstruktiv yondashuv va bolalarning mantiqiy fikrlashini qanday rivojlantirish bo'yicha ko'plab misollar keltiriladi.

Bu asarlar maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim nazariy asoslarni taqdim etadi.

Matematikani maktabgacha yoshdagi bollarda yanada rivojlantirishda mantiqiy fikrlashni yaxshilash uchun quyidagi loyihalar va metodlarni amalga oshirish mumkin:

O'yin orqali o'qitish metodi

Sonliq o'yinlar: Bolalarga matematik raqamlarni, sonlarni tanitish uchun o'yinlar tashkil eting, masalan, raqamlarni qo'shish yoki ayirish o'yinlari. Misol uchun, raqamlar bilan belgilangan kartochkalarni tarqatib, ular to'g'ri juftliklarni topishlari kerak.

Mantiqiy jumboqlar metodi

Jumboq o'yinlari: Bolalarga turli xil mantiqiy jumboqlarni taklif qiling. Misol uchun, shakllar, ranglar yoki o'lchamlar bo'yicha tasniflash va ularni to'g'ri joylashtirish.

Konstruktiv faoliyat

Konstruktorlar: LEGO yoki K'nex kabi konstruktorlar yordamida bolalar o'z g'oyalarini yaratishlari va ularni qurishlari mumkin. Bu ularning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi.

San'at va matematik San'at faoliyati: Bolalarga geometrik shakllarni yaratish uchun rangli qog'ozlardan foydalanishni taklif eting. Bu orqali ular shakllarni tanish va ularning o'zaro aloqalarini o'rganishadi.

Raqamlar va hisoblash metodi

Hisoblash o'yinlari: Kichik raqamlar bilan o'ynab, bolalarga oddiy hisoblash (qo'shish, ayirish) ko'nikmalarini o'rgating. Masalan, "Mening o'yinchoqlarimda 3 ta to'p bor, yana 2 ta to'p qo'shilsa, menda nechta to'p bo'ladi?" degan savollar.

Tabiat bilan o'zaro aloqada bo'lish

Tabiatdagi o'yinlar: Tabiatda bolalar bilan sayr qilib, ularning atrofidagi narsalarni hisoblashni taklif eting, masalan, daraxtlar, gullar yoki qushlar sonini sanash.

O'yinchoq savdosi

Savdo o'yini: Bolalar o'zlarining o'yinchoqlarini sotish yoki almashish jarayonida raqamlar va hisob-kitoblarni amalda qo'llashadi. Bu ularning iqtisodiy fikrlashini ham rivojlantiradi.

Mantiqiy munozaralar

Samarali muhokamalar: O'yinlar davomida bolalar bilan mantiqiy savollarni muhokama qilish, ularga javob berishga yoki o'z fikrlarini izoh berishga imkon berish.

Bu faoliyatlar metodlar bolalar uchun matematikani tushunish, fikrlash va mantiqiy fikrlash, matematik masalalarni ham tushunishga zamin bo'ladi. Muhim jihat shundaki, o'yin jarayoni juda qiziqarli va hayajonli bo'lishi, bolalarning mavzuni juda yaxshi tushunishiga va bilishiga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik rivojlanishida mantiqiy fikrlashni kengaytirish judazarurdir. Bu jarayonda quyidagi yondashuvlar va faoliyatlar yordam berishi mumkin:

O'yinlar va faoliyatlar: Mantiqiy o'yinlar, jumladan, kubiklar, va boshqa qiziqarli o'yinlar bolalarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Raqamlar va geometrik shakllar bilan tanishtirish: Bolalarga raqamlar, shakllar va ularning o'zaro munosabatlari haqida o'rgatish, misol uchun, shakllarni birlashtirish shakllarni nomlari, nechta burchakga ega ekanligi yoki raqamlarni o'sish tartibida joylash kabi jarayonlarni mukammal o'rganadilar.

Savollar va muammolar: Bolalarga oddiy savollar berish va muammolarni yechishga undash, ularning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kreativ faoliyat: Tasviriy san'at va qo'l mehnati orqali bolalarga o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatini berish, ularning ijodiy va mantiqiy fikrlashlarini birlashtiradi.

Muloqot va muhokama: Bolalarning fikrlarini tinglash va ularga o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatini berish, ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Bu yondashuvlar yordamida bolalar matematik bilimlarni o'zlashtirish bilan birga mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini va masalalarni ham sekin asata tushunib borishlarini rivojlantiradi.

Matematik tafakkurni rivojlantirishda modellashtirish — bu muhim va samarali metodlardan biridir. Modellashtirish orqali bolalar matematik tushunchalarni real hayotdagi vaziyatlarga tatbiq etish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va muammoni hal qilish ko'nikmalarini o'rganishadi. Quyida modellashtirishning asosiy jihatlari va uning afzalliklari keltirilgan: Modellashtirish nima?

Modellashtirish — bu matematik tushunchalarni yoki jarayonlarni oddiy model yoki grafik shaklida ifodalash jarayonidir. Bu jarayon bolalarga muammolarni aniqlash va ularni hal qilishda yordam beradi.

Modellashtirishning afzalliklari

1. Real hayotga tatbiq etish: Modellashtirish bolalarga matematik tushunchalarni hayotdagi real vaziyatlarga qo'llash imkonini beradi. Masalan, savdo o'yinlari yoki muammolarni hal qilishda real ma'lumotlardan foydalanish.

2. Kreativ fikrlash: Bolalar modellashtirish jarayonida o'z g'oyalarini yaratishlari va yangi yechimlar topishlari mumkin, bu ularning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini oshiradi.

3. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish: Modellashtirish bolalarga matematik muammolarni mantiqiy tarzda yechishga yordam beradi. Ular ma'lumotlarni tahlil qilib, qarorlar qabul qilishadi.

4. Ko'p jihatdan o'rganish: Modellashtirish jarayonida bolalar turli matematik tushunchalarni birlashtirish va o'zaro bog'liqligini ko'rish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu ularning tafakkurini kengaytiradi.

5. Hamkorlik va muloqot: Modellashtirish jarayonida bolalar bir-birlari bilan fikr

almashish va jamoaviy ravishda ishlash orqali o'rganadilar. Bu ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Modellashtirish jarayoni;

1. Muammoni aniqlash: Bolalar biror vaziyatni aniqlash va uni matematik modelga aylantirishga tayyorlanishadi.
2. Modelni yaratish: Ular o'z fikrlariga asoslanib, matematik model yoki grafik yaratadilar.
3. Yechimlarni sinab ko'rish: Bolalar o'z modellarini ishlatib, turli yechimlarni sinab ko'radilar va natijalarni baholaydilar.
4. Natijalarni tahlil qilish: Ular natijalarni tahlil qilib, qanday yechimlar yaxshiroq ekanligini aniqlaydilar

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki. Bolalarning mantiqiy fikrlashini o'yin tarzida rivojlantirish metodi juda yaxshi samara beradi. Dars qilgandek, uni majburlab rivojlantirish ijobiy natijaga olib kelmaydi. Maktabgacha yoshdagi bola har tomonlama rivojlana olsa, keyinchalik ko'p yutuqlarga erishishi oson bo'ladi. Modellashtirish ham matematik tafakkurni rivojlantirishda kuchli vosita hisoblanadi. Bu jarayon bolalar uchun matematik tushunchalarni tushunishga, matematik shakillarni o'rganish, shakillar yordamidagi masalalarni bilishga, mantiqiy fikrlashni oshirishga sekin asta matematik masalalarni ham tushunib borishga yordam beradi. Modellashtirish - bu bolalar uchun asosiy ma'lumotlarni mustaqil ravishda kashf qilish va tushunish usuli. Bu usul ham bolarning mustaqil ravishda matematik muammolarni yechishimini topishga yordam beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. T., 2018.
2. Mavlonov N.Sh. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining axborot kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan tajriba-sinov ishlarini tashkil etish boqichlari// “Eurasian Journal of Academic Research” xalqaro ilmiy jurnal 2022-yil 13-son
3. N.I.Ismailova va boshqa OTM o'qituvchilari. Elementar matematik tasa vvurlarni shakllantirish metodikasi. O'quv qo'llanma. 2023-yil
4. А.Михайлова. Э.Д.Носова.А.А.Столяр. М.Н.Полякова. А.М.Вербенетс теории и технологии математического развития детей дошкольного возраста. Издательство “детство-пресс” Санктпетербург 2008 й
5. G.E.Djanpeisova, B.N.Xodjimuratova. Matematik tasavvurlarni shakllantirish. /o'quv qo'llanma/.Toshkent: “ Innovatsiya-Ziyo”, 2020,
6. N.Ismailova. Development of Skills in Working with Books of Preschool Children as a Social Need International Journal on Integrated Education <https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE>

MAKTABGACHA YOSHDA QO'SHIMCHA XIZMATLARGA BO'LGAN EHTIYOJNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Zulfiqorov Rustam Raxmidinovich

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi

***Annatsiya.** Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda qo'shimcha xizmatlar bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning ijtimoiy moslashuvi va qo'shimcha xizmatlarning psixologik va pedagogik ehtiyojlari ilmiy asoslangan.*

***Kalit so'zlar:** maktabgacha yosh, psixologik va pedagogik, miyaning sezilarli rivojlanish davri, dolzarb, mantiqiy fikrlash, individual qobiliyat va maktabga tayyorgarlik.*

Maktabgacha yoshdagi bolalarda qo'shimcha xizmatlar bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirish, uning ijtimoiy moslashuvi va maktabga tayyorlash uchun muhimdir. Ushbu xizmatlarga bo'lgan ehtiyojni psixologik va pedagogik asoslash quyidagi jihatlarga asoslanadi:

1. Miyaning sezilarli rivojlanish davri. Maktabgacha yosh - bu bola miyasining intensiv rivojlanishi davri bo'lib, keyingi barcha o'rganish va rivojlanish uchun asos bo'lgan asosiy ko'nikma va qobiliyatlarni shakllanadi. Nutq, fikrlash, vosita qobiliyatlari, ijtimoiy ko'nikmalar va hissiy intellektni rivojlantirishga qaratilgan qo'shimcha xizmatlar kognitiv va jismoniy rivojlanish jarayonlarini rag'batlantirishga yordam beradi.

2. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish. Maktabgacha yosh - ijtimoiy ko'nikma va malakalarni rivojlantirish uchun muhim davr. Sinf dan tashqari mashg'ulotlar orqali tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilish muloqot ko'nikmalarini, jamoada ishlashni, tegishlilik va empatiyani rivojlantirishga yordam beradi.

3. Individual qobiliyat va qiziqishlar. Har bir bolaning o'ziga xos qobiliyatlari va qiziqishlari mavjud bo'lib, ular maktabgacha ta'limning standart dasturida aniqlanmaydi. Qo'shimcha xizmatlar sizga san'at, musiqa, sport yoki ilm-fan bo'ladimi, muayyan sohalarni o'rganishga imkon beradi va shu bilan individual iste'dod va imtiyozlarni rivojlantirishga yordam beradi.

4. Maktabga tayyorgarlik. Kompleks qo'shimcha ta'lim dasturlari bolalarni maktabga har tomonlama tayyorlashga yordam beradi. Ular diqqat, xotira, mantiqiy fikrlash kabi zarur ta'lim qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa maktab o'quv dasturiga moslashishni osonlashtiradi va o'quv motivatsiyasini oshiradi.

5. Hissiy farovonlik. Maktabgacha ta'lim muassasasida sinf dan tashqari mashg'ulotlar va xizmatlar bolalarning o'zini namoyon etishi, muvaffaqiyat va yutuqlaridan qoniqish hissini his qilish imkoniyatini yaratib, ularning hissiy holatini mustahkamlaydi, bu esa o'z-o'zini hurmat qilish va shaxs rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

6. Rivojlanayotgan muammolarni erta aniqlash va tuzatish. Qo'shimcha xizmatlar bolalarni rivojlantirish yoki o'rganishdagi mumkin bo'lgan og'ishlarni erta aniqlash va tuzatish, o'z vaqtida yordam berish va ta'lim dasturini bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'shimcha xizmatlar bolalarning har tomonlama va barkamol rivojlanishini ta'minlash, ularni maktabga va ijtimoiy moslashuvga

tayyorlash, shuningdek, ularning individual qobiliyat va iste'dodini rivojlantirishda asosiy o'rin tutadi.

Tatyana Vladimirovna Lushparning qishloq oilalarini maktabgacha yoshdagi bolalarni uyda tarbiyalashda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashga bag'ishlangan ilmiy ishida ijtimoiy izolyatsiyaning dolzarb muammosi va qishloq joylarida bolalarni rivojlantirish imkoniyatlarining cheklanganligi ko'rib chiqiladi. Tadqiqot qishloq jamiyatining ta'lim imkoniyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan va maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiylashtirish va tarbiyalash jarayonini murakkablashtiradigan ko'pchilik qishloq aholisining turmush sharoitining yomonlashishiga qaratilgan. Muallif qishloq oilalarini, ayniqsa, farzandi maktabgacha ta'lim muassasalariga bormayotgan oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash muhimligini ta'kidlaydi. Qishloq joylarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan va oilaning tarbiyaviy salohiyatini oshirishga qaratilgan psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash modeli taklif etilmoqda. Samarali qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish uchun oila va turli ijtimoiy institutlar, xususan, maktablar, ijtimoiy xizmatlar, jamoat tashkilotlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik zarurligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash sifati va ta'lim natijalarini yaxshilashga yordam beradigan qishloq oilalarini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash modelini ishlab chiqish va eksperimental sinovdan o'tkazishdir. Ishda qishloq oilalariga yordam ko'rsatishning aniq yo'llari va usullari, jumladan, ta'lim tadbirlarini tashkil etish, maslahat yordami, bolalarning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish taklif etiladi. Tadqiqot Lushpar T.V. oilalarni, ayniqsa, qishloq joylarda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash nazariyasi va amaliyotiga muhim hissa qo'shmoqda hamda maktabgacha yoshdagi bolalarni oilaviy tarbiya va ta'limning dolzarb muammolarini hal etishning samarali vositalarini taklif etadi[1].

Olga Vladimirovna Berejnaya ilmiy ishida yetim bolalarni ijtimoiylashtirish vositasi sifatida psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash muammosi ko'rib chiqiladi. Muallif yetimlik muammosining dolzarbligini, mehribonlik uyida ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning samarali ijtimoiylashuvi uchun sharoit yaratish muhimligini ta'kidlaydi. Tadqiqot bunday qo'llab-quvvatlash uchun maqbul tashkiliy va mazmunli shartlar majmuasini aniqlash va asoslashga qaratilgan. Berejnaya ekspert-prognostik, diagnostika, kontent-texnologik, tashkiliy, boshqaruv va kadrlar tarkibiy qismlarini qo'llab-quvvatlash tizimiga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi, shuningdek, yetimlarni ijtimoiylashtirishda muvaffaqiyatga erishish uchun turli profildagi mutaxassislar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik zarurligini ta'kidlaydi. Tadqiqotda samarali psixologik-pedagogik yordam mehribonlik uylarida tarbiyalangan yetimlarni ijtimoiylashtirish jarayonini sezilarli darajada yaxshilash mumkinligi haqidagi farazni tahlil qilish va tekshirish uchun nazariy va empirik usullardan foydalaniladi[2].

N.V.Panova va E.V.Kirichenkoning ilmiy ishlarida jamoaviy o'qishning rivojlanish va tarbiyaviy salohiyatiga e'tibor qaratgan holda ijtimoiy-pedagogik xizmatlar ko'rsatishning innovatsion yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Mualliflar qo'shimcha ta'limda jamoaviy o'qish bolalarni, ayniqsa yetim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalar muassasalarida ijtimoiylashuvi uchun samarali vosita bo'lib xizmat qilishi mumkinligiga asoslanadi. Tadqiqotda ta'kidlanganidek, jamoaviy o'qish nafaqat bolalarning o'qish kompetensiyasini rivojlantirish va ichki dunyosini boyitishga yordam beradi, balki ularning ijtimoiy moslashuvi va jamiyatga integratsiyalashuvi uchun sharoit yaratadi. Jamoaviy o'qish amaliyotini takomillashtirish va kengaytirishga qaratilgan uslubiy yondashuvlar va dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish ta'lim muassasalarining ta'lim salohiyatini kuchaytirishga, bolalarda qadriyatlar, mas'uliyat va

jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishga qaratilgan. Loyihaning asosiy maqsadi jamoaviy o'qishni bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash vositasi sifatida tizimli ravishda qo'llash imkonini beradigan innovatsion usullarni sinab ko'rish va joriy etishdir. Mualliflar o'qituvchilarni o'qitish va o'qishni samarali tashkil etishning uslubiy asoslarini yaratish, shuningdek, bolalarni o'qish va o'qiganlarini muhokama qilishga undashga qaratilgan ixtisoslashtirilgan dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni taklif qiladi[3].

Loyihaning muhim qismi taklif etilayotgan yondashuv va usullarning samaradorligini o'rganishdan iborat bo'lib, u jamoaviy o'qishning bolalarning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishiga ta'sirini baholashni, shuningdek, bolalarni o'qitish amaliyotini yanada takomillashtirish maqsadida olingan natijalarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. ta'lim muassasalarida jamoaviy o'qish.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Лушпарь, Татьяна Владимировна. Психолого-педагогическая поддержка сельской семьи в воспитании детей дошкольного возраста в домашних условиях: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук: специальность 19.00.07 – педагогическая психология. – Казань, 2005.
2. Бережная Ольга Владимировна. Психолого-педагогическое сопровождение детей-сирот как средство их социализации: дис. ... кандидата педагогических наук: 13.00.01 - общая педагогика, история педагогики и образования. - Ставрополь, 2005.
3. Панова Н. В., Кириченко Е. В. "Инновационные подходы к оказанию социально-педагогических услуг: развивающий и воспитательный потенциал коллективного чтения". В сборнике: Прикладные социальные проблемы педагогики в современном образовательном контексте. Санкт-Петербург, 2020.

HR MANAGEMENT В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Мариамова Мухтабар Пулатовна

Заведующий отделом дошкольного и школьного образования Мирабадского района
города Ташкента

***Аннотация.** Данное исследование посвящено управлению кадрами в системе высшего образования. Цель исследования - выявить наиболее эффективные модели и подходы к управлению кадрами, которые способствуют повышению качества образовательного процесса и профессионального развития преподавателей. В исследовании использовались смешанные методы, включающие как качественные, так и количественные подходы к анализу данных. Основные выводы исследования подчеркивают важность стратегического и гибкого управления кадрами, цифровизации и создания благоприятной организационной культуры для повышения мотивации и удовлетворенности сотрудников. Также предложены направления для дальнейших исследований в этой области.*

***Ключевые слова:** управление кадрами, высшее образование, стратегическое управление, гибкость, цифровизация, профессиональное развитие, организационная культура.*

Актуальность проблемы управления кадрами в системе высшего образования является одной из ключевых тем, заслуживающих пристального внимания в условиях глобальных изменений, происходящих как в сфере образования, так и на рынке труда. Система высшего образования играет стратегическую роль в формировании интеллектуального потенциала страны, обеспечивая профессиональные отрасли высококвалифицированными кадрами, от уровня подготовки которых напрямую зависят инновационное развитие и экономическая стабильность государства. В условиях роста глобальной конкуренции, внедрения цифровых технологий и усиления требований к профессиональной компетентности специалистов, от системы управления кадровым потенциалом в высших учебных заведениях зависит не только качество образовательного процесса, но и способность страны оставаться конкурентоспособной на международной арене. В современных условиях управление кадрами в высших учебных заведениях сталкивается с рядом серьезных вызовов.

Настоящее исследование основано на смешанном подходе, который сочетает в себе как качественные, так и количественные методы. Такой подход позволяет глубже понять специфику управления кадрами в высших учебных заведениях, а также количественно оценить влияние различных факторов на эффективность этих моделей. Качественные методы включают анализ интервью, фокус-групп и тематический анализ документации. Полуструктурированные интервью и фокус-группы проводились для получения более детальной информации о восприятии и опыте участников, что способствовало выявлению ключевых аспектов управления кадрами. Тематический анализ позволил выделить основные темы и паттерны в ответах респондентов, что дало возможность глубже понять специфику взаимодействия в рамках кадрового управления. Количественные методы предусматривали сбор и анализ статистических данных с целью выявления закономерностей и трендов, связанных с различными аспектами управления кадрами. Использовались такие статистические методы, как корреляционный и регрессионный

анализ, что позволило установить взаимосвязи между переменными и оценить влияние различных факторов на эффективность кадрового управления.

Анализ данных включал как количественные, так и качественные методы. Для количественного анализа использовались статистические методы, такие как корреляционный анализ, регрессионный анализ и факторный анализ, позволяющие выявить связи между различными переменными. Например, корреляционный анализ показал сильную положительную связь (коэффициент корреляции $r = 0,68$) между уровнем заработной платы и мотивацией преподавателей. Факторный анализ позволил выделить основные компоненты, влияющие на удовлетворенность работой, включая условия труда, возможность профессионального развития и организационную поддержку. Качественный анализ включал контент-анализ интервью и тематический анализ документации для выявления ключевых тем и паттернов в подходах к управлению кадрами. Комбинированное использование этих методов позволило получить более полное представление о процессах кадрового управления в высшем образовании и оценить их эффективность. Контент-анализ интервью выявил, что 70% участников считают поддержку со стороны руководства ключевым фактором в их профессиональном развитии, а 60% отметили важность гибкого графика работы.

Результаты исследования выявили несколько эффективных моделей и подходов к управлению кадрами в системе высшего образования. Одной из наиболее успешных моделей является интеграция принципов стратегического управления кадрами с акцентом на долгосрочное развитие человеческого капитала. В этой модели особое внимание уделяется профессиональному развитию преподавателей, предоставлению возможностей для повышения квалификации и карьерного роста. Примером успешного внедрения такой модели является использование системы наставничества, когда опытные преподаватели помогают менее опытным коллегам адаптироваться и развиваться в профессии.

Полученные результаты исследования во многом подтверждают выводы, сделанные в предыдущих работах, посвященных управлению кадрами в высшем образовании. В частности, многие исследования подчеркивают важность стратегического подхода к управлению кадрами, а также интеграции профессионального развития в общую кадровую политику учебного заведения. Например, работы Джонсона и соавторов (2021) показывают, что университеты, внедрившие стратегические кадровые планы, добиваются более высокого уровня мотивации и профессиональной удовлетворенности своих сотрудников. Настоящее исследование подтверждает эти выводы и дополняет их конкретными примерами из практики. Кроме того, наши результаты согласуются с исследованиями Гомеса и коллег (2019), которые акцентировали внимание на значимости гибких подходов к организации труда для повышения удовлетворенности преподавателей. В нашем исследовании также были выявлены положительные результаты применения гибких графиков работы и индивидуальных планов развития, что свидетельствует о необходимости адаптации кадровой политики к потребностям преподавателей. Таким образом, полученные данные подтверждают ранее сделанные выводы и демонстрируют, что гибкость в управлении кадрами является одним из ключевых факторов успеха.

Основные выводы исследования указывают на значимость стратегического и гибкого управления кадрами для повышения эффективности системы высшего образования. Цифровизация и использование современных HRM-систем также оказались важными факторами, влияющими на эффективность управления кадрами. Автоматизация

рутинных процессов и использование электронных портфолио способствуют более объективной и прозрачной оценке результатов деятельности преподавателей, что, в свою очередь, способствует справедливому распределению ресурсов и повышению мотивации сотрудников. Эти выводы подчеркивают важность комплексного подхода к управлению кадрами, учитывающего как материальные, так и нематериальные аспекты мотивации, а также использование современных технологий для создания благоприятной рабочей среды. Будущие исследования в области управления кадрами в высшем образовании могут быть направлены на несколько ключевых направлений.

Во-первых, необходимо проведение лонгитюдных исследований, которые позволят отслеживать изменения в кадровой политике учебных заведений и оценивать их влияние на долгосрочные результаты. Такие исследования помогут лучше понять, какие модели управления кадрами наиболее устойчивы и адаптивны в условиях меняющегося образовательного ландшафта.

Во-вторых, важно расширить выборку для проведения более масштабных сравнительных исследований, включающих международные образовательные учреждения. Это позволит выявить различия в подходах к управлению кадрами в разных странах и оценить их эффективность в контексте различных культурных и социально-экономических условий. Например, сравнение кадровых стратегий университетов в странах с высоким уровнем цифровизации и тех, где цифровизация только начинает внедряться, может дать ценные инсайты о влиянии технологий на управление кадрами.

В-третьих, будущие исследования могли бы сосредоточиться на изучении влияния нематериальных стимулов, таких как организационная культура, признание заслуг и вовлеченность сотрудников в процесс принятия решений, на мотивацию и удовлетворенность преподавателей. Полученные данные помогут разработать рекомендации по созданию более поддерживающей и инклюзивной организационной культуры в университетах, что будет способствовать повышению мотивации и качества преподавания.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Herzberg, F. (2003). One more time: how do you motivate employees? *Harvard Business Review*, 81(1), 87–96.
2. Kotter, J. P. (1995). Leading change: Why transformation efforts fail. *Harvard Business Review*, 73(2), 59–67.
3. UNESCO Institute for Statistics. (2021). Global Education Monitoring Report. ЮНЕСКО. Ссылка
4. Brewster, C., Mayrhofer, W., & Farndale, E. (Ред.). (2018). *Handbook of Research on Comparative Human Resource Management*. Edward Elgar Publishing. Ссылка
5. Johnson, A., et al. (2021). Strategic Human Resource Management in Higher Education. *Journal of Educational Management*, 35(4), 123-145.
6. Gomez, R., et al. (2019). Flexible Work Arrangements and Faculty Satisfaction in Higher Education. *International Journal of Human Resource Studies*, 9(2), 54-72.
7. Smith, J. (2020). The Impact of Digital Technologies on Human Resource Management in Universities. *Journal of Educational Technology*, 28(3), 87-105.
8. Brown, L., & Green, M. (2018). Mentorship Programs as a Tool for Faculty Development. *Higher Education Research*, 14(1), 102-118.

9. Davis, K. (2017). Organizational Culture and Faculty Motivation. *Journal of Organizational Behavior in Education*, 22(3), 45-61.
10. Lee, S., & Kim, H. (2022). Human Resource Management Systems in Higher Education: A Digital Approach. *Journal of Higher Education Policy*, 40(2), 89-110.
11. Parker, T. (2019). Longitudinal Studies in Faculty Development: A Review. *Journal of Higher Education Research*, 33(1), 31-46.

YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

О.Р. Мусурманов

Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги бош мутахассиси

Annotatsiya. Maqolada ta'lim muassasalarida o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalas'hning dolzarb zamonaviy metod va vositalari to'g'risida fikr yuritilib, tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar tarbiyasi, tarbiya metod va vositalari, tarbiyaviy jarayon, s'haxs ongini s'hakllantiris'h, o'z-o'zini tarbiyalas'h, S'harq allomalarining tarbiya metodlari, o'zbekona axloq, odob.

Аннотация. В статье размышляют о современных методах и средствах воспитания учащихся в духе национальных ценностей в образовательных учреждениях и даются рекомендации.

Ключевые слова: воспитание молодежи, методы и средства обучения, образовательный процесс, формирование личностного сознания, самообразование, методы обучения восточников и др. Узбекская мораль, нравы.

Abstract. The article reflects on modern methods and means of educating students in the spirit of national values in educational institutions and gives recommendations.

Keywords: education of young people, education methods and tools, educational process, formation of personal consciousness, self-education, education methods of Eastern scholars, etc. Uzbek morals, manners.

Ma'lumki, jamiyatning rivojlanis'h tendensiyalari ta'lim muassasalari oldida yos'hlar tarbiyasini rivojlanis'h bosqichlariga mos ravis'hda tas'hkil etis'hni taqoza etadi. Pedagogika fani va amaliyoti har doim rivojlanib borar ekan, unga muvofiq ravis'hda tarbiya jarayoni ham takomillas'hib boraveradi. Tarbiya maqsadi va mazmuni metodlarni to'g'ri tanlas'hga imkon beradi. Maqsad qanday bo'lsa, unga eris'his'h metodlari unga muvofiq bo'lis'hi zarur. Tarbiyaning mazmuni s'haxsning s'hakllanis'higa qo'yiluvchi ijtimoiy talablar mohiyatidan iborat. Unutmaslik kerakki, aynan bitta vazifa turli xil fikrlar bilan to'ldirilgan bo'lis'hi mumkin. S'huning uchun metodlarni umuman mazmun bilan emas, balki aniq fikr bilan bog'las'h g'oyat muhimdir.

Tarbiya jarayonida tarbiyalanuvchilarning yos'h xususiyatlarini inobatga olis'h maqsadga muvofiqdir. Yos'h xususiyatlari muayyan bir yos'h davriga xos bo'lgan anatomik, fiziologik (jismoniy) va psixologik xususiyatlardir. Aytaylik, mas'uliyat tuyg'usini bos'hlang'ich ta'lim, o'rta ta'lim va o'rta maxsus ta'limi muassasalarida ta'lim olayotgan o'quvchilarda ham s'hakllantiris'h mumkin. Biroq har bir bosqichda mazkur sifatni s'hakllantiris'h borasida turli metodlar qo'llaniladi. Maqsad, mazmun, s'hakl, metod va vositalar kabi tus'hunchalar tarbiya jarayonining mohiyatini ochib beradi. Biroq, tarbiya mohiyatini yoritishda o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lgan yana bir tus'huncha ham mavjud, bu tarbiya metodlari tus'hunchasidir.

Tarbiya metodi (yunoncha —metodos – yo'l) tarbiya maqsadiga eris'his'hning yo'li; tarbiyalanuvchilarning ongi, irodasi, tuyg'ulari va xulqiga ta'sir etis'h usullari. Maktab amaliyotiga tatbiq etilganda, metodlar – bu tarbiyalanuvchilarning ongi, irodasi, tuyg'ulari va xulqiga ta'sir etis'h usullaridir. Tarbiya jarayonining umumiy holatidan kelib chiqqan holda tarbiya metodlarini quyidagi uch guruhga bo'lis'h mumkin: Bu guruhlar o'z navbatida bir qator

tarbiya elementlaridan tas' hkil etadi. Chunonchi, s'haxs ongini s'hakllantiris'h metodlariga: hikoya, tus'huntiris'h, izohlas'h, ma'ruza, etik suhbat, is'hontiris'h, nasihat, yo'riqnoma, munozara, ma'ruza, namuna; faoliyatni tas' hkil etis'h va ijtimoiy xulqni s'hakllantiris'h metodlariga mas'hqlantiris'h, odatlantiris'h, pedagogik talablar, jamoat fikri, tops' hiriq, tarbiyalovchi vaziyat; xulq va faoliyatni rag'batlantiris'h metodlariga: musobaqa, rag'batlantiris'h va jazolas'h kiradi. Tarbiyaning mutlaqo yangi metodlarini yaratis'hga bironta tarbiyachining kuchi etmaydi. Metodlarni takomillas'htiris'h muammosi doimo mavjud, har bir tarbiyachi o'zining imkoniyatiga ko'ra uni hal qiladi, tarbiya jarayonining aniq s'hart-s'haroitlariga mos ravis'hda o'zining xususiy qaras' hlarini ifoda etis'h asosida umumiy metodikani boyitadi. Metodning ijobiy va salbiysi bo'lmaydi, tarbiya jarayonida ma'lum yo'lni yuqori darajadagi samarali va samarasiz deya baholas'h mumkin emas. Metodning samaradorligini u qo'llanilayotgan s'haroit nuqati nazaridan baholas'h mumkin. Tarbiya metodlarini to'g'ri tanlas'h bir qator omillarga bog'liq.

Xalq pedagogikasi o'zbekona axloq, odob va tarbiyaning barcha qirralarini o'zida mujassamlas'htirgan. Xalq pedagogikasida turlicha tarbiya metodlari hamda vositalaridan foydalaniladi. Bu metod va vositalar nihoyatda rang-barang bo'lib, ko'p jihatlari bilan ilmiy pedagogikadan ustunlik qiladi. Binobarin, us'hbu metodlar ilmiy pedagogikaning s'hakllanis'higa ham o'z ta'sirini o'tkazgan. Ma'naviy merosni to'la, odilona egallas'h va rivojlantiris'h hozirgi avlodlarning vazifasidir. Xozirgi zamon yos' hlarining ma'naviy madaniyatni va qadriyatlarimizni e'zozlas'h ruhini tarkib toptiris'hning ahamiyati katta.

Masalan: Kaykovus "Qobusnoma" nomli asarida s'hunday deb yozadi: "Ey farzand, har qancha dono bo'lsang ham, o'zingni xalqdan donoroq hisoblama, chunki sen o'zingni nodon hisoblasang dono bo'lasan" deydi. (39 bet). Qur'oni Karimning oyati ilmga targ'ib qilinadigan "O'qi" xitobi bilan bos'hlanadi va bos'hqa ko'pgina oyatlarda ham ilm olis'h, uni o'rganis'hga da'vat qilinadi.

Xalq pedagogikasida qo'llanilgan xilma-xil tarbiya metodlarini quyidagi tarzda umumlas'htiris'h mumkin:

1. Tus'huntiris'h (hikoya qilis'h, o'rgatis'h).
2. Mas'hqlantiris'h (odatlantiris'h, mas'hq qildiris'h).
3. Namuna (maslahat beris'h, uzr so'ras'h, o'rnak bo'lis'h).
4. Nasihat qilis'h, o'git (undas'h, ko'ndiris'h, iltimos qilis'h, yolvoris'h, tilak-istak bildiris'h, ma'qullas'h, rahmat aytis'h, duo qilis'h, oq yo'l tilas'h va hokazolar).
5. Qoralas'h va jazo (ta'kidlas'h, ta'na, gina, tanbeh beris'h, majbur qilis'h, koyis'h, ayblas'h, uyaltiris'h, qo'rqitis'h, nafratlanis'h, ont-qasam ichiris'h, uris'h, kaltaklas'h va hokazolar). Xalq pedagogikasi namunalari, tarbiya metodlari va tarbiyaviy ta'sirlar muayyan vositalar yordamida qo'llanilgan. Mehmon kutis'h, mehmonga boris'h, turli mehnat jarayonlari, has'harlar, turli gurunglar (choyxona, to'y marosimlari), sayillar, oilaviy an'analar (tug'ilgan kun, fuqarolik pasporti, umumiy o'rta, o'rta maxsus va oliy ma'lumotga egalik to'g'risidagi attestat va diplom, davlat mukofotlarini olis'h kabi holatlarni nis'honlas'h) va musobaqalar o'ziga xos tarbiya vositasi sanaladi. Yos'hlarda ma'naviy-axloqiy sifatlar, e'tiqod hamda dunyoqaras'hni s'hakllantiris'h maqsadida ularning ongi, his-tuyg'usi, irodasiga ta'sir ko'rsatis'h usullari sanaladi. Ular yordamida o'quvchilar ongiga jamiyatda ustuvor o'rin tutuvchi ijtimoiy g'oya va maqsadlar singdiriladi. Yos'klar dunyoqaras'hini s'hakllantiris'h, ularning hayot mazmunini tus'hunib olis'hlariga ko'maklas'his'h uchun ijtimoiy ongini s'hakllantiruvchi usullar

qo‘llaniladi. O‘quvchilarda g‘oyaviy onglilik va ijtimoiy faollik, ya‘ni, davlatning ichki va xalqaro siyosati mazmunini tus‘hunish va idrok qilish ko‘nikmalarini tarbiyalas‘h lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. K.Xos‘himov, S.Nis‘honova, M.Inomova va bos‘hqalar. Pedagogika tarixi. T.: «O‘qituvchi», 1996. - 90-91 b.
2. Rahimov S. Abu Ali ibn Sino ta‘lim va tarbiya haqida. T., «O‘qituvchi», 1967, –75 b.
3. R.Musurmonov Vzglyady vostochnykh mysliteley na vospitanie rebyonka i semeynye otnos‘heniya v uzbekskix semyax / Vestnik nauki i obrazovaniya 2020. № 4 (82). Chast 1 Rossiyskiy impakt-faktor: 3,58 Nauchno-metodicheskiy jurnal.

ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИ ВА СИНФДАН ТАШҚАРИ ИШЛАР ЖАРАЁНИДА ЎҚУВЧИЛАРДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЙУЛЛАРИ

Абдуллаев Абдукаюм Абдулҳаевич

ЧДПУ "Болалар спорт" кафедраси мудири доцент (PhD)

Аннотация. Мақолада халқ ўйинлари ўқув-тарбия жараёнида соғлом турмуш тарзини шакллантиришининг муҳим омили сифатида тадқиқ этилган бўлиб, унинг самарали усул ва воситалари таҳлил қилинган, шунингдек, дарслик ҳамда адабиётларга киритилмаган, аммо ҳозирда Фарғона вилоятида ўйналадиган ўйинлар машгулотларга тадбиқ қилиш учун тавсия қилинган.

Калим сўзлар: ўқув-тарбия, жисмоний тарбия, халқ ўйинлари, соғлом турмуш тарзи, воситалар, машгулотлар, ўқувчилар, урф-одат.

Аннотация. В статье речь идет о народных играх, которые способствуют здоровому образу жизни и сведения о них нет в научной литературе и учебниках, однако такие народные игры очень распространены в Ферганской областях.

Ключевые слова: непрерывное образование, физическая культура, здоровый образ жизни, здоровый образ жизни учащихся.

Abstract. This article is dedicated to the problem of national games which are applied as an important factor of forming the healthy way of living in educational process, the games which are not entered to the textbooks and fictions but played in Fergana region are recommended to use at lessons

Keywords: education, PT, national games, healthy way of living, means, exercises, pupils, customs and traditions.

Юртимизда амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида фаол иштирок этиш, фуқароларнинг фаол ҳаётий позициясини шакллантириш, аجدодлардан мерос бўлиб қолган кўҳна урф-одат ва анъаналарни ёш авлод томонидан муносиб давом эттириш, халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш таълим-тарбия жараёнининг туб асосини ташкил этар экан, бу жараён жисмоний тарбия дарсларида ҳам ўз ифодасини топиши керак.

Уни ташкил қилиш асосан жисмоний тарбия дарслари ўқитувчиларининг билими ва педагогик маҳоратига боғлиқ.

Мустақиллик йилларида республикамызда таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар, баркамол авлод тарбиясини кўзлаб қабул қилинган давлат дастурлари, қарор ва фармойишларнинг барчаси, жумладан, Ўзбекистон Республикасининг "Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида"ги Қонуни ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 1999 йил

27 май қарори юртимизда ҳар томонлама етук, баркамол инсонни тарбиялашни кўзда тутади.

Айниқса, умумий ўрта таълим тизимида мунтазам равишда ўтказилаётган “Умид ниҳоллари”, спорт мусобақлари ўқувчи ёшларнинг жисмоний маданиятини ошириш, улар орасида соғлом турмуш тарзини шакллантиришда самарали омиллардан бўлмоқда.

Инсон соғлом бўлса, унинг кундалик фаолияти ҳам, ҳаёти ҳам кўнгилдагидек бўлиб, иши унумли кечади. Соғлом турмуш тарзи – фаол ҳаётий фаолият мезони. Ўқувчиларда амалий ҳаракат кўникмаларини шакллантириш, уларни фаолликка чақириш, халқ ўйинларидан иборат яқка ёки жамоавий хусусиятга эга ҳаракатларни бажартириш ва бу орқали ўқувчиларни ҳам жисмонан, ҳам руҳан чиниқтириш, айна машғулотлар натижасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш ўқитувчининг муҳим вазифасидир.

Ўйинлар ва миллий спорт турларининг моҳияти шундаки, халқимизнинг миллий руҳияти, ақли-заковатини тарих синовларидан ўтган бебаҳо бойлик сифатида тарбия самарадорлигини юқори савияга кўтаради. Улар болалари мактабгача ёшиданок ҳозирги даражасидан кўра жиддий фарқ қиладиган юқори савияда мактабга тайёрлайди. Уларнинг фикрлаш ва жисмоний ҳаракатчанлик имкониятларини мукамал руёбга чиқаради. Ўйинлар келажақда ота-она бўлиш ва хилма-хил шароитларда мустақил ҳаёт кечириш учун болаларни ўз ақли ва меҳнати билан кундалик қийинчиликларни ечишга тайёрлайди.

Давлат мустақиллиги қўлга киритилгандан кейин қисқа муддат ичида миллий спорт турлари ва ўйинларнинг 1000 га яқин ёзиб олинганлиги бу ҳазинанинг қанчалик кенг қўламлик эканлигидан дарак беради. Миллий спорт турлари ва ўйинларнинг соддалиги, иштирокчилар таркибининг ўзгарувчанлиги бундан ўйинлардан тарбияда жуда кенг фойдаланиш имкониятини яратади. Ҳали болалар футбол, волейбол, бокс, қиличбозлик ва бошқа спорт турлари билан шуғулланишни бошламасданок, миллий ўйинлар орқали катта спорт учун зарур бўлган ақлий ва жисмоний сифатларни шакллантириб ва ривожлантириб борадилар.

Тарбияда ҳозирги вазифа ёшлар қобилиятини баркамол ривожлантириш ҳамда камолотга етказишнинг энг махсулдор йўлини топиш ва жорий қилишдир. Шу нуқтаи назардан, барча ўқув тарбия муассасалари ҳамда олий ва ўрта махсус ўқув юртларида ҳар йили ҳудудларида кенг тарқалган миллий спорт турлари ва ўйинларини ёшларга ўргатишни ҳамда жамоаларда мусобақалар ташкил қилиш тавсия этилмоқда[1].

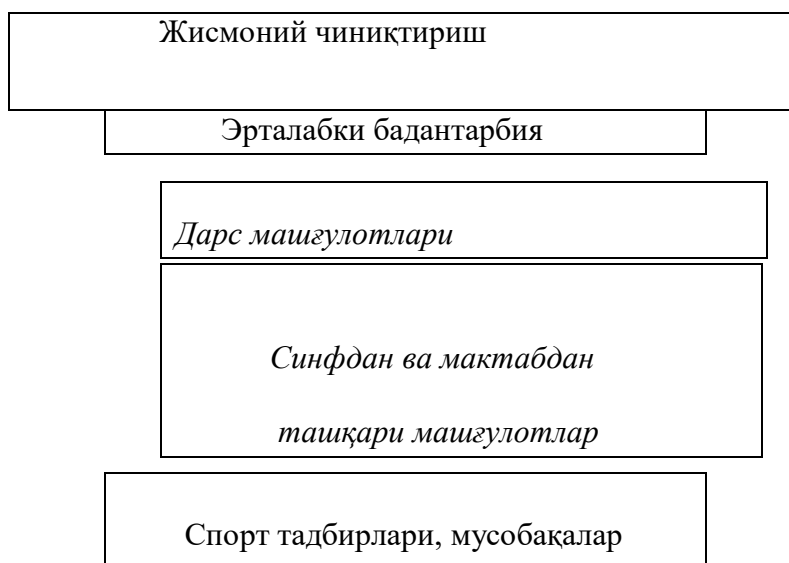
Туман ва шаҳар буйича ана шундай мусобақаларни ташкил қилиш ўйинларнинг халқ орасида кенг ёйилишига ёрдам беради ва ёшларнинг миллий спорт ёрдамида баркамол ўсишига шароит яратади.

Мусобақа иштирокчиларини бир жойга тўплаб ўйин ўтказиш шарт эмас. Шаҳар туман мактаблари ва маҳаллаларни бир неча ҳудудларга бўлиб, мусобақаларни ўтказиш, унинг натижаларини таҳлил қилиш ва хулосалар чиқариб, колоқларни илғорлар даражасига кўтариш мақсадга мувофиқдир[2].

Дарсда ёки синфдан ташқари машғулотларда табиат қўйнида ёки озода шинам спорт залида ўқувчиларнинг халқ ўйинлари воситасида амалий машқлар билан шуғулланиши уларда нафосат ҳис-туйғусини, ақлий тушунчасини ва дидини тарбиялайди. Хилма-хил кўринишдаги, иштирокчидан у ёки бу даражадаги ақлий ва жисмоний қобилиятни талаб қилувчи халқ ўйинлари табиийки, ўқувчиларда эстетик кечинма, ҳисларни юзага келтиради.

Жисмоний тарбия дарслари мазмун ва шакл жиҳатдан ўзаро мос келгандагина кутилган натижаларни беради. Айниқса, амалий ҳаракатларни ташкил этиш мазмуни унинг сифати, шакли ва хусусиятлари билан чамбарчас боғланган бўлиши зарур. Бунда

Ўқувчиларни жисмоний чиниқтириш устувор омил ҳисобланади. Уни қуйидаги чизмада акс эттириш мумкин:

Соғлом турмуш тарзини яратишдаги омиллар кўпчиликни ташкил қилади, аввало, ота-онадаги соғломлик даражаси, ўқитувчининг маҳорати, машғулотлар ташкил этиладиган жой, уларга қўйиладиган санитар-эпидемиологик талаблар, ўқувчиларнинг аклий-руҳий, жисмоний ривожланиш даражаси, ўқувчилардаги характер кирралари, ёши ва жинси, саломатлик ҳолати, ахлоқи, тарбияси, интеллектуал ва жисмоний қобилияти. Ўқитувчи томонидан айна жиҳатлар биринчи галда эътиборга олинмоғи ва шуларга асосан машғулотлар ўтказилмоғи мақсадга мувофиқдир.

Маълумки, синфдаги ўқувчилар ҳар хил. Уларнинг барчаси ўзига хос характерга эга бўлади. Баъзилари билимларни тез ўзлаштиради, баъзилари секин, баъзилари пассив. Тажрибалардан кўринадики, ўқувчиларнинг аксарияти жисмоний тарбия дарсларига қизиқади. Аммо шундай ҳолатлар ҳам борки, жисмоний тарбия машғулотларига умуман қизиқмайдиган ўқувчилар бор. Улар билан ишлаш, фанга қизиқтириш, амалий ҳаракатларни бажаришга чорлаш ўқитувчидан улкан билимни талаб қилса, иккинчидан ижодкорликни шарт ва зарур қилиб қўяди.

Шу сабабли ўқитувчи ўқувчиларнинг сийҳат-саломатлиги, уларнинг аклий ва ривожланганлик даражасидан бохабар бўлиши лозим. Бунинг учун эса оила, мактаб, маҳалла ҳамкорлиги концепциясидан самарали фойдаланиш мақбул йўллардан ҳисобланади. Шунингдек, ўқитувчи ўқувчининг сўнгги тиббий кўриги, уй шароитлари билан яхши танишган бўлиши ва ота-онаси билан мунтазам алоқада бўлиши керак.

Илмий маълумотларга қараганда (Д.Н. Ярмульник, ва бошқалар, Ф.Хўжаев, Т.Усмонхўжаев), ҳафта мобайнида ўтказилаётган 2 соатлик жисмоний тарбия дарслари ўқувчиларнинг ҳаракат фаоллигини 11 фоизгина ривожлантира олиши мумкин экан. Бунинг устига соғлом деб мактабга қабул қилинган болалар ўқиш давомида яна турли касалликларга чалинмоқдалар. Чунончи 40 фоиздан зиёдроғи асоратли, 63 фоиздан ортиқроғи қадди – қомат ривожланишида оқсамокда, тахминан 12 фоиз ўқувчи хафаконлик касалликларга дучор бўлмоқдалар.

Аммо соғлом авлод тарбиясини кенг жамоатчиликнинг иштирокисиз амалга ошириб бўлмайди. Мутахассисларнинг тасдиқлашларича, келажак авлоднинг соғлом бўлиши 50 фоиз турмуш тарзига, 15 – 20 фоиз социал ва табиий шароитларга, ирсий ва шу

сингари омиллаларга боғлиқ экан. Аҳоли кўпчилиги қисмининг соғлом ўсиши, асосан, жисмоний тарбия ва спорт соҳасида амалга оширилади ва шу соҳа ходимларининг олиб бораётган ишлари билан боғлиқдир[3].

Халқ ўйинларининг аксарияти ўқувчилардан тезкорлик, чапдастликни талаб қилади. Баъзи ҳаракати пассив ёки ўзига ишонч кучли бўлмаган ўқувчиларда бу каби ҳаракатларни амалга ошириш олдида кўрқув, хавотир бўлиши мумкин. Улардаги хавотирнинг асосий сабаби берилган амалий ҳаракатни тенгдошлари олдида бажара олмай қолишни ўйлаш билан боғлиқ бўлиши мумкин. Ўқитувчи ушбу қирраларни эътибордан қочирмаслиги керак. Баъзи ўқувчилар амалий ҳаракатларни бажаришга қизиқиши, баъзилари эса қизиқмасликлари мумкин. Буни оиладаги шароитлар билан ҳам изоҳлаш мумкин. Шу сабабли, талаб қўйилаётганда ҳар икки кутбни тенг ҳисобга олиш, пассив ўзлаштирувчилар учун индивидуал ёндашган ҳолда, яхши ўзлаштирувчиларни рағбат сифатида ўзларига ёрдамчи сифатида машқларни бажартиришлари мумкин. Буни зинҳор ўқувчиларга билдирмаслик, яъни яхши ўзлаштирувчиларни бошқаларга нисбатан устун эканликларини эътироф этмаслик мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Кўпинча қатъийлик ва ботирликни талаб қиладиган амалий ҳаракатларни бажаришга баъзи ўқувчиларда ишончсизлик ҳолатлари кузатилиши мумкин. Бундай вақтларда бир халқ ўйинини иккинчиси билан алмаштириш ёки унга бажаришда ёрдамлашиш, ҳамроҳлик қилиш тавсия этилади. Машқларни бажаришда оддийдан мураккабга томон йўналиш яхши фойда беради. Масалан, бирданига ўйинини ўтказишдан олдин ўқувчиларни олдиндаги тўсиқни енгиб ўтиш, кесиб ҳаракатланишга тайёрловчи, яъни маълум куч талаб қилувчи ўйинларни ташкил этиш ўқувчиларни ана шундай шароитларга тайёрлайди.

Юқоридан хулоса ўрнида таъкидлаш мумкинки бунда педагогик ва психологик қонуниятларни ҳисобга олиш лозим. Айни қонуниятлар қуйидагиларни назарда тутати:

- **ўқув машғулотларини тартибли бошлаш;**
- **қулай вазият, ишчи кайфият ва жисмоний машқлар билан шуғулланиш истаги;**
- **олдинда турган машғулотнинг мақсади ва вазифалари тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлиш;**
- **олдинги ва ҳозирги машғулотлар мазмунида зарур боғлиқликларни ўрнатиш;**
- **таълим ва тарбия усулини таъминлашга риоя қилиш;**
- **шуғулланаётганларда жисмоний машқлар билан шуғулланишга хоҳишни кучайтириш билан дарсни тугаллаш.**

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Юдашева С.Т Бадий кадрларга эстетик эҳтиёжлар омили сифатида талабалар қизиқишларини фаоллаштиришнинг педагогик асослари ("Эстетик асослари" курсини ўрганиш жараёнида). Авто реф. Т.: 2007 -24 б
2. Суяров Х. Миллий ҳаракатли ўйинлар» фанидан маърузалар матни. Навоий-2008 й. 10-б.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA MEHNAT MUNOSABATLARINI BOSHQARISHDA YANGI ISLOHOTLAR

¹M. Abdieva, ²I. Kutimuratova

¹Samarqand viloyati Payariq tumani 36-DMTT direktori, ²Xorazm viloyati Urganch tumani 30-DMTT direktori

Anotatsiya. Ushbu tezida O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimidagi mehnat munosabatlari, pedagoglarning huquq va majburiyatlarini himoya qilishga doir amalga oshirilayotgan qonun hujjatlari va islohotlarni tahlil etadi. Xususan, “Pedagogning maqomi to'g'risida”gi Qonun va yangi Mehnat kodeksi ta'lim sohasida yuzaga kelgan nizolarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, ushbu islohotlarning ta'lim sifatiga va pedagoglarning ish sharoitlarini yaxshilashga qo'shgan hissi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: mehnat munosabatlari, pedagogik nizolar, pedagogning maqomi, mehnat kodeksi, pedagog huquqlari, ijtimoiy hamkorlik, ta'lim sifatini ta'minlash.

Maktabgacha ta'lim tizimida mehnat munosabatlarining ahamiyati va samarali ish muhitini yaratish uchun mehnat qonunchiligining yangilanishi alohida ahamiyatga ega.

Mamlakatimizda ta'lim tizimining rivoji, pedagoglar va xodimlar huquqlarini himoya qilish, shuningdek, mehnat munosabatlarini tartibga solish masalalariga e'tibor yanada kuchaymoqda. Prezident tomonidan imzolangan “Pedagogning maqomi to'g'risida”gi Qonun va boshqa normativ hujjatlar, ta'lim tizimida yuzaga kelgan nizolarni hal qilish, mehnat munosabatlarining qonuniy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu tezida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan mehnat islohotlari, ta'lim tizimida pedagoglar va xodimlar o'rtasida yuzaga keladigan nizolarni hal qilishda qonun hujjatlarining roli tahlil qilinadi.

Mehnati munosabatlarini tartibga solishning dolzarbligi ayniqsa mamlakatimizda ta'lim tizimida yuzaga keladigan salbiy ijtimoiy holatlarning oldini olish va jamoaviy nizolarni bartaraf etishda namoyon bo'ladi. Ta'lim sohasida mehnat munosabatlarining tartibga solinishi, pedagoglarning huquq va majburiyatlarini aniq belgilash va ularning faoliyatini himoya qilishga qaratilgan qonunlarning ahamiyatini oshiradi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tizimida mehnat munosabatlarini to'g'ri tashkil etish samarali va sog'lom ish muhitini yaratishning asosiy omillaridan biridir. Bu esa ta'lim sifatini ta'minlash, pedagoglarning samarali ishlashi va ularning mehnat huquqlarini himoya qilishga imkon yaratadi¹.

“Pedagogning maqomi to'g'risida”gi Qonun, pedagoglarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan asosiy huquqiy me'yorlarni belgilaydi va ta'lim tizimida ularning kasbiy faoliyatini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu qonun pedagoglarning maqomini ta'minlash, ularning huquq va majburiyatlarini aniqlash va himoya qilishga qaratilgan yangi qonuniy kafolatlarni joriy etadi. Pedagogik nizolarni hal qilish tartibi, shuningdek, pedagoglarning faoliyatini tashkil etish, ishlash sharoitlari va rag'batlantirish tizimini yaxshilashga qaratilgan normalar qonunda o'z aksini topgan. Bu qonun pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, ularning ishlash sharoitlarini yaxshilash, kasbiy va ijtimoiy huquqlarini ta'minlashga imkon yaratadi. Natijada, “Pedagogning maqomi to'g'risida”gi Qonun

¹ Qosimova Sh.N., Otaqulov Sh.M. “Maktabgacha ta'lim tizimida mehnat munosabatlari” O'quv qo'llanma. T.: 2024 y.

ta'lim tizimining rivojlanishiga va pedagoglar mehnatiga hurmat va qadriyatning oshishiga xizmat qiladi.

Mehnat qonunchiligidagi islohotlar, jumladan, O'zbekiston Respublikasining yangi Mehnat kodeksi, amaldagi mehnat munosabatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu yangi normativ hujjat, xodimlar, ish beruvchilar va davlat manfaatlarini muvozanatlashda muhim rol o'ynaydi. Mehnat kodeksi, o'z navbatida, mehnat huquqlarini samarali tartibga solish, ishchilar va ish beruvchilar o'rtasidagi munosabatlarni aniq belgilashga xizmat qiladi. Shuningdek, mehnat qonunchiligining kengayishi va takomillashuvi ishchi kuchining bandligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat kodeksi orqali mehnat huquqlarini himoya qilish, bandlikni oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlash yo'lida katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda.

Mehnat munosabatlarining ta'lim tizimida yuzaga kelgan muammolarni hal qilishda samaradorligi, birinchi navbatda, pedagoglarni turli ishlarga majburlashning ta'lim tizimidagi salbiy ta'sirini kamaytirishga qaratilgan. Pedagoglarning mehnat huquqlarini buzish, ularni majburlash, ish sharoitlarining yomonlashuvi ta'lim tizimida jiddiy salbiy ijtimoiy holatlar va pedagogik nizolarni yuzaga keltiradi. Yangi qonunlar va normativ hujjatlar, ayniqsa "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonun, jamoadagi salbiy holatlarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu hujjatlar pedagoglarning huquqlarini himoya qilish, ish sharoitlarini yaxshilash va ularning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga imkon beradi. Mehnat munosabatlarining o'zgarishi ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki samarali mehnat munosabatlari pedagoglar o'rtasida hamkorlikni rivojlantiradi, ish muhitini sog'lomlashtiradi va bu orqali ta'lim jarayonining sifatini oshiradi. Natijada, mehnat munosabatlaridagi o'zgarishlar, nafaqat pedagogik nizolarni hal qilishda, balki ta'lim sifatini yaxshilashda ham muhim ahamiyatga ega².

O'zbekiston ta'lim tizimidagi ijtimoiy-huquqiy islohotlar, mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar bilan birga, pedagogik kadrlarning malakasi va ishlash sharoitlariga salmoqli ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi qonun hujjatlari va normativ hujjatlar pedagoglarning faoliyatini tashkil etish va ularning kasbiy malakasini oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu islohotlar pedagoglarning huquqlarini himoya qilish, mehnat sharoitlarini yaxshilash va ularning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga imkon yaratadi. Buning natijasida, jamoaviy hamkorlik va pedagoglarning bir-biriga bo'lgan ishonchi ortib, ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashda katta yutuqlarga erishiladi. Kelgusida ta'lim sohasidagi mehnat munosabatlarini yanada rivojlantirish va mustahkamlash istiqbollari, ta'lim tizimida yangi qonun hujjatlari va islohotlar orqali pedagoglarning samarali faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ish sharoitlarini yaxshilash va jamoaviy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi. Bu o'z navbatida, ta'lim tizimining sifatini yanada oshirish va pedagogik kadrlarning professional rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan mehnat islohotlari va pedagogik tizimga ta'sir etuvchi qonun hujjatlari, ayniqsa, "Pedagogning maqomi to'g'risida"gi Qonun, Mehnat kodeksi va boshqa normativ hujjatlar, ta'lim tizimida yuzaga keladigan muammolarni hal etishda muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning boshqaruv faoliyati, aynan mehnat munosabatlarini samarali tartibga solishga asoslanishi kerak. Rahbarlar pedagoglar o'rtasida ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish, ish muhitini sog'lomlashtirish va pedagoglarning huquq va manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Mehnat munosabatlarini tartibga soluvchi qonunlar, bu jarayonlarda asosiy omil sifatida ishlaydi, chunki

² Qosimova Sh.N., Otaqulov Sh.M. "Maktabgacha ta'lim tizimida mehnat munosabatlari" O'quv qo'llanma. T.: 2024 y.

ular pedagoglarning faoliyatini tartibga solish va ularning kasbiy rivojlanishiga imkon yaratadi. Bunday islohotlar ta'lim sifatining oshishiga, pedagoglarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga, hamda jamoadagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, rahbarning boshqaruv faoliyati, ta'lim tashkilotlarida hamkorlikni kuchaytirishga va pedagogik jarayonni samarali tashkil etishga yordam beradi, bu esa ta'lim sifatini yanada yaxshilashga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mehnatning turlari va xususiyatlari-Ta'lim2024.
2. Tursunov Y., «Mehnat huquqi», Darslik. T., «MoIlya», 2002 yil.
3. Qosimova Sh.N., Otaqulov Sh.M. “Maktabgacha ta'lim tizimida mehnat munosabatlari” O'quv qo'llanma. Toshkent-2024 yil.

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Axmedova Dildora Qudratillayevna

Buxoro viloyati Shofirkon tumani 26- son davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: kitob, kitobxonlik, psixologik xususiyat, maktabgacha ta'lim, idrok, fikrlash, tasavvur, pedagogik xususiyat, pedagogik yosh, voqea, hodisa.

Аннотация. В статье представлены сведения о педагогических и психологических особенностях формирования культуры чтения книга у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: книга, чтение книги, психологическая особенность, дошкольное образование, восприятие, мышление, воображение, педагогическая особенность, педагогический возраст, событие, мероприятие.

Abstract. The article presents information about the pedagogical and psychological features of the formation of a culture of reading books in preschool children.

Keywords: book, reading a book, psychological feature, preschool education, perception, thinking, imagination, pedagogical feature, pedagogical age, event, activity.

Kitobxon bolaga maqsadga muvofiq pedagogik yosh va o'ziga xos psixologik xususiyatlarini xisobga olishga tayanadi. Bir xil yoshdagi bolalar o'qishida o'ziga xos farqlanishlar mavjud. Biroq bolalikning har bir davrida o'qishning o'ziga xos xususiyatlari, o'qish sifatining o'z yoshiga muvofiq munosabati namoyon bo'ladi. Psixologik tekshiruvlar shuni ko'rsatdiki, bolaga kitob o'qib berilganida unda: so'z boyligi oshadi; kitobga mehri paydo bo'ladi; muomulasi chiroyli bo'ladi. Kitobda qanchalik mukammal so'zlar mavjud bo'lsa, kelajakda bolaga bu so'zlarni o'rganishi yanada oson bo'lar ekan. Yangi tug'ilgan chaqaloqqa 5 daqiqa davomida bo'lsa ham kitob o'qib berish, uning ham aqliy rivojlanishi uchun juda foydali ekan. Yana bir tadqiqotning ko'rsatishicha, 3 yoshdan 5 yoshgacha bo'lgan bolalarga ko'p kitob o'qilsa, ularning chap miya yarimshari rivojlanar ekan. Bu degani, bolada suhbat qilish, tasavvur, tilga moyillik kabi xislatlar yuksaladi. Kitobni o'qilishini ko'p eshitgan bola buyum va so'zlar orasida bog'liqlikni ko'p ko'ra boshlaydi. Bu esa bolaning miyasini ilmiy, akademik yo'nalishda rivojlanishiga turtki bo'ladi. Undan tashqari uyquga ketishdan oldin kitob o'qilsa, bola oson uyquga ketadi va tinch uxlaydi, ota-ona va bola orasidagi ruhiy munosabat yanada mustahkamlanadi. Bolaga qanday kitob tanlash lozim? Eng yaxshi kitob, bu klassik ertak va hikoyalardir. Lekin undan yaxshi tanlov, bola o'zi qiziqqan kitobini o'qib berish. Bola bilan kitob do'konlariga tez-tez borib turish kerak. U yerda bola o'zi qiziqib tanlagan kitobini olib berib, unga o'qib berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Kitob – tafakkur qanoti. Bu qanot mustahkam bo'lsa, yuksak kengliklar sari intilishdan tolmaydi. Kitobga bo'lgan qiziqish kitobsevarlarni kutubxona tomon chorlaydi. Bolalarda kitobga muhabbat uyg'otish, ularning kitobxonligini oshirishda kutubxonaning roli ham katta.

Kutubxona – ma'naviyat va ma'rifat o'chog'i. O'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviy dunyosini boyitishga, kitobga bo'lgan mehr-muhabbatning oshishiga xizmat qiladi. Har bir inson kutubxonalar ma'naviyat xazinasidan, bu cheksiz imkoniyatidan iloji boricha ko'proq

foydalanishi, o'zining, o'zgalarning hayotini boyitishi mumkin. Millatning ma'naviy-ruhiy dunyosini kitobga munosabati, kitobxonlik darajasiga qarab ham aniqlash mumkin. Jahon madaniyatiga munosib hissa qo'shgan ajdodlarimiz erishgan betakror yutuqlarning sababi ham kitob mutolaasidir. Kitob-ruhiyatimiz ozuqasi, u bilan do'stlashish nafaqat bizni ma'nan yuksaltiradi, balki jahonni tanitadi, ezgulikka etaklaydi.

Bolalik — beg'uborlik faslining oltin zinalaridan katta hayotga qadam qo'yayotgan farzandlarimiz qo'lga imkon qadar kitob tutqazaylik. Zero, ma'rifatli, ma'naviy boy va bilimli insonlarga yurti obod qiladi. Ilm-fan va u orqali erishiladigan farovonlik bilan dunyoga tanilish esa bebahodir.

Barkamol avlodni voyaga etkazishda kitobning tarbiyaviy ahamiyati beqiyos. Binobarin, aynan mutoala insonga bilim va axborot beradi, uning ma'naviy olamini boyitadi. Yaxshi kitob eng murakkab savollarga javob topishda beminnat dastyordir. Kitob haqida har qancha gapirish, uning sifatlarini soatlab maqtash mumkin. Sababi, eng yaqin do'st, eng zarur hamroh bo'lgan kitob, insoniyat kashf etgan ixtirolarning eng buyugi va eng qadrlisi, zamonlar o'tsada, o'z o'rnini hech nimaga bo'shatib bermagan mo'jizadir.

Donalar kitob, kitobxonlik haqida fikr bildirar ekan, adabiyotlar bilan oshno qalbgacha hech qachon yomonlik in qurmasligini ta'kidlashadi. Ayniqsa, bolaligidanoq kitobga mehr qo'ygan insonlarning jamiyatda o'z o'rnini, odamlar orasida obro'-etibori alohida bo'ladi.

Buyuk adabiyot namoyondalari kitobga tafakkurning tolmas qanoti deb ta'rif berganlarida, u inson ma'naviy olamini boyitishni nazarda tutganlar. Kitob Vatanga muhabbat yurtga sadoqat odamlarga mehr oqibat tuy'ularini kamol toptirishning eng yaxshi vositasida sifatida qadrlanadi.

Bog'cha yoshidagi bolalarni kitobxonligi asosan ota-onalar va tarbiyachilar tamonidan amalga oshiriladi. Hali o'qish, yozish, chizishni bilmaydigan maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar dunyosi sirlaridan butunlay behabar bo'ladilar. Shunga qaramay, kichkintoylar o'zlarini qurshab olgan olamni tezroq bilib olishga, uni o'rganishga intiladilar. Bunda ota-onalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa tarbiyachilar bolalarga yaqindan yordam berishlari va ularga badiiy asarlardan parchalar o'qib berishlari lozim. Bu davr bolalariga o'qib beriladigan har qanday asarning hajmi qisqa, mazmuni soda bo'lishi talab etiladi. Shuningdek, bunday kitoblarning rasmlari rang-barang, harflari esa yirik yirik bo'lishi maqsadga muvofiq.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar tinglaydigan asarlarning katta ko'pchiligini alla-qo'shiq, ertak topishmoq, maqol, tez aytish kabi xalq og'zaki ijodi asarlari tashkil etadi. Bundan tashqari, yozuvchilar yaratgan yuqoridagi talablarga to'la to'kis javob beradigan asarlar ham maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga qo'l keladi. Ammo shu narsani ham ta'kidlab o'tish kerakki, bolalar uchun ijod qiladigan qalam sohibi hayotdagi muhim xarakterli voqea va hodisalarni badiiy obrazlar orqali bolalar nuqtiga mos tilde, ularning yoshi, ruhiyati va saviyasiga muvofiq ravishda tasvirlashi lozim.

Bolalar shoiri Anvar Obidjon o'zining “Suhbat” degan she'rida bolalar yaxshi ko'radigan g'ozlar to'g'risida so'z yuritadi. Ma'lumki, bolalar jonivorlar, xususan, qushlarga ilk yoshlardan boshlab qiziqadilar.

Umuman bolalarning yosh xususiyatlarini psixologiya fani o'rganadi. Kutubxonashunoslik esa uning xulosalarga tayanib, bolalarning kitob o'qishicha, ularning yosh xususiyatlarini qanday kitoblarni o'qish o'rganishga ta'sir etadi.

Katta maktabgacha yoshdagi guruhda endigina narsalarni idrok etish, fikrlash tasavvur etish shakllanib boradi. Ular kitoblardagi qahramonlarning qiziqarli qiliqlari, kulgili voqea va hodisalarni tasodiflarni ko'proq eslab qoladilar.

Agar tarbiyachi kitobni ovozli o'qib ularning diqqatini o'qilgan narsaga tortib tushuntirib bersa, bolalar uni eslab qoladilar. Bu yoshdagi bolalar o'yin orqali voqea va hodisalarni, kishilarning xarakteri va munosabatlarini bilib oladilar ko'rgan, eshitgan, o'qigan narsalardagi holatlarni, kishilarni, hayvonlarni "yaxshi" va "yomon" ga ajratadilar va ularga o'z munosabatlarini bildiradilar.

Bu yoshdagi bolalarni o'zlarini o'rab turgan muhit, tabiat va undagi hayvonlar, o'simliklar qiziqtiradi. Hali ular ilmiy bilim beruvchi kitoblar tabiat haqida tug'ilgan savollarga javob berishini bilmaydilar. Shuning uchun ham ular o'z qiziqishlarini qondirish uchun kattalarni xilma-hil savollarga ko'mib tashlaydilar. Endi ular voqea hodisalarga boshqacha ko'z bilan qaraydilar, voqeilikni bilishga intiladilar va xotirada saqlab qoladilar.

"Nima uchun qarochig'i bo'ladi", "Nima uchun qushlar uchadi-yu odamlar uchmaydi", "Nima uchun qor yog'adi" va h.k. savollar bilan kattalarga murojat qiladilar. Chunki bu davrda ularning rivojlanishi alohida bir bosqichni tashkil etib, aqliy va jismoniy o'sishida, o'qitish va tarbiyalashda o'ziga xos yosh xususiyatlarga amal qilishni talab etadi,

Kitobxonlar uchun kankret narsani obrazli fikrlash harakterlidir, o'qish davomida shu obrazli fikrlash orqali ularning tushunchalari o'sib boradi. Bu yoshda bolani kitobning yozilishi masalaning qo'yilishi emas, kitobdagi obraz, voqea va hodisa qiziqtiradi.

Tarbiyachi kitobxonlarning qiziqishlarini shakllantirish va rivojlantirish ular o'qishga rahbarlik qilishi, haqiqiy kitobxonlar bilan til topishib ishlashi lozim. Biz bu erda alohida kitobxonlarga ta'rif berdik xolos.

Bolalar o'qishni sifatli ravishda tashkil etish va ularni davr talabiga javob bera oladigan kishilar qilib tarbiyalash uchun, avvalo ularni har tamonlama o'rganish lozim. Jamiyat taraqqiyotining nihoyatda ilgarilab ketishi, fan va texnika maorif va madaniyatning rivojlanish kishilar ma'naviy dunyosining yuksalishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida texnik vositalardan-kino, televideniya, matbuot keng doirada bilim olishlari uchun imkoniyat yaratmoqda.

Kitobxonlarni o'rganish, ularning qiziqish va o'ziga xos xususiyatlarini bilish tarbiyachining raxbarlik qilish sifatini oshiradi. Bolalarni kitobxonlikga o'rganish har xil usullarda olib borilsa ham quyidagi prinsiplarga asoslanadi.

Asosiy prinsiplardan biri-yosh kitobxonni o'rganishni uning shaxsini o'rganish bilan bog'liq xolda olib borish. Avvalo tarbiyachi suhbat kuzatish va boshqalar birgalikda kitobxon haqida to'liq ma'lumot bera oladigan bo'lishi lozim. Shunday qilib biz yosh kitobxonning qiziqishi va talablarini o'rganish bilan birga uning o'zini ham o'rganamiz. Zero, kitobxonning qiziqishi, talabi uni o'rab turgan muhit (oil, maktabgacha ta'lim muassasasi, o'rtoqlari) bilan munosabati qo'shib o'rganishga, u haqda to'liq ma'lumot beradi.

Ikkinchi prinsip, pedagogik va psixologik xususiyatlardan kelib chiqadigan fikrlar va xulosalar asosida yosh kitobxonni o'rganish bilan birga uning qiziqishlarini tog'ri yo'lga solib, yanada rivojlantirishdan iboratdir.

Uchinchi prinsip shunga asoslanadiki, bolalar kitobini ilmiy va estetik jihatdan o'rganish bilan uzviy alohida olib boriladi. Tarbiyachi bolalarga atalgan badiy, ilmiy, ommobop kitoblarni yaxshi bilish, uni pedagogik tomondan tahlil qila olish kerak.

Tarbiyachi bu kitoblarni o'zining mulohazasi va xulosalari bilangina baholab qolmasdan, kitobxonning yosh xususiyati, saviyasi hamda nuqtai nazarini ham hisobga olishi lozim. Yosh kitobxonni o'rganar ekanmiz yuqorida ko'rsatilgan prinsiplarni birbiri bilan o'zaro bog'langan holda olib borish lozim. Shu prinsiplarni qo'llashda, yuqorida ta'kidlanganidek, kitobxonning yosh xususiyatlari hisobga olish lozim.

Kitobning bolaga ta'sirini, u qaysi qahramon va hodisalarni eslab qolishni, kitobning mazmuni va yozilishiga bo'lgan munosabatini, kitobdagi ilmiy bilim beruvchi materiallarni qanchalik o'zlashtirib olganini o'rganish mumkin.

Bu yerda tarbiyachi o'z oldiga yana ham aniq masalani qo'yish, ya'ni bolalarning biron bir yozuvchining asariga bo'lgan munosabatlarini janrdagi yoki mavzudagi (ertak, fantastika, urushlar) kitoblarni o'qilishi va undagi materiallarning qabul qilishini aniqlash mumkin. Bu tarbiyachi uchun qimmatli ma'lumotlar beradi.

Jumladan tarbiyachi bolalarning kitobga beradigan o'ziga xos baholarini munosabatlarini aniqlab olish bilan ularga eng qo'l keladigan usul vositasida kitob tavsiya etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kuzatish usuli yordamida esa kutubxonachi yoki tarbiyachi kitobxonni kitob tanlayotganda, ommaviy ishlarda qatnashayotganda, kitob o'qiyotganida "o'quv xonasida" bevosita ishlanadi. Suhbat usuli orqali u kitobxon fikrini, bilishini, qobiliyatini, qiziqishini, so'zlab berish mahoratini bilib oladi.

Bu usulning tarbiyaviy ahamiyati juda katta. Birgalikda ko'ndalang qilish usuli orqali biror dolzarb munosabati kuzatiladi. Bu ayniqsa kitob xaqida munozara bois o'tkazilganda yorqin nomayon bo'ladi.

Tarbiyachi o'zlarining kundalik faoliyatlarida shunday usullardan foydalanadilarki, u bir vaqtda ham kitobxonni o'rganadi, ham uning o'qishga rahbarlik qiladi.

Tarbiyachi kitobxonlarni kitob tanlash, undagi rasmlarni ko'rish yoki bolalarni kitobni bir-biriga tavsiya etayotgan paytda ular aytgan so'zlarni bildirmasdan yozib oladi, bu ancha tabiiy chiqadi. Kitobxonlarning o'qishini o'rganishda va ular bilan yakka tartibda ishlashda eng samarali usullardan biri suhbatdir, bu kitobxonni va tarbiyachi o'rtasidagi quruq savol va javob bo'lmay, balki tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida kitoblar haqida qiziqarli, maroqli fikr almashuv vositasidir. Odatda tarbiyachi quyidagi uch xildan foydalaniladi;

1. Bolaning kitobga qiziqishini tanishuv suhbat.
2. Tarbiyaviy suhbat.
3. O'qilgan kitoblar haqida suhbat.

Katta guruh yoshdagi kitobxonlar bilan ishlaganda tarbiyachi yoki kutubxonachi bog'cha hayoti bilan bog'liq bo'lgan asarlarga ko'proq e'tibor beradi. Ma'lumki bog'chada turli xil hislatlarga ega bo'lgan, ya'ni bebosh, beg'am, tanbeh, to'polonchi, intizomsiz bolalar ham o'qiydi.

Bu bolalarning xulqi tufayli qanchadan-qancha oynalar, kitoblar, kiyimlar iflos bo'ladi. Tarbiyachi katta guruhdagi bolalarga ya'ni bilimlarni bilish va o'zlashtirish lozim bolgan to'g'riso'zlik, adolatlilik, halollik, sahiylik kabi hislatlarni kitobdan qiziqarli hikoya, ertaklarda ularning qalbiga singdirib berish lozim. Ushbu yo'nalishning harakteri hususiyati shundaki, juda ko'p bolalar yuqoridagi aytilgan hislatlarning aksi o'zlarida ham mavjud ekanligini lekin ularga tushuntirib berish darkor.

Yosh kitobxonlar ko'pincha begona kishi oldida uyalib gapirishga iymnadilar, shuning uchun ham bu yoshda ota-onalar tarbiyachilar ishtirok etsalar bolalar haqida bilimlarga ega bo'lib oladilar. Bola bilan suhbat boshlanganda uni qiynayotgan har xil savollar berilsa, bola hadiksiraydi, shuning uchun ham savollar qisqa lo'nda va qiziqarli bo'lishi bilan bolaning o'zini

ko'proq gapirishga imkoniyat yaratadigan bo'lish kerak. Buni nazarda tutib kutubxonaga kitobxon bilan suhbatini, kitobda nimalar bayon qilingan ekan?" degan umumiy savoldan emas, balki kitobdan uning uchun eng qiziqarli narsa nimaligini so'rashdan boshlaydi va asta-sekin undan kitobni qanchalik tushunganini bilib oladi. Zarur bo'lgan taqdirda unga muallif fikrini anglashga, qaxramon xarakterini tushunishga yordam beradi, muhimi epizodni kitobxon bilan birgalikda o'qiydi, berilgan rasmlarni ko'rib chiqadi kitobxonga asar g'oyasini tushuntirishga yordam beruvchi suhbatini davom ettiradi.

Tarbiyachi kitob tavsiya etar ekan, kitobxonlarga mustaqil ravishda kitob taxlash malakasini ham singdirib beradi. Shuning uchun bog'cha javonidagi kitoblarning katalog va kartotenalari rasman bo'lsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Kitobxonning yosh xususiyatida katta farq bo'lgani ularning tushunishi va unga munosabatida ham katta farq qiladi.

Bundan tashqari har bir kitobxonning o'ziga xos tomoni, xarakteri, qiziqish mavjud bo'lib, tarbiyachi suhbat davomida ularni tezda ilg'ab olish lozim. Shuning uchun tarbiyachi imkoniyatini hisobga olib ular bilan yakka holda ishlashni va ularga yordam berish lozim. Bolaning ko'z oldida tarbiyachi kitoblarni yaxshi biladigan, uning qiziq joylarini gapirib bera oladigan maslahatchi bo'lib gavdalanish lozim. Tarbiyachining tarbiyaviy roli birinchi marta kitobga qiziqqan bola bilan suhbatiga bog'liq.

Tarbiyachi bolalar bilan suhbatlashib kitob bilan ishlash qonun qoidalarini ham aytib o'tish lozim. Chunki bola olgan kitobga javob berish, lozimligi uqtiriladi.

Bolaga ertak kitoblar tavsiya qilinayotganda unga shu kitobning boshidan ozgina o'qib berib, kitob qahramonini xarakterlab beradi. Ertaklarda ko'rsatilgan rasmlar ham muhim rol o'ynaydi. Bunda rasmlarning hammasini birdan ko'rsatish maqsadga muvofiq emas. Rasmlarni bolaning hayajonini kuzatgan holda asta-sekin ko'rsatish kerak. 1-2 ta asosiy rasmlarni ko'rgan bola kitob bilan birga shu kitobdagi epizodlarga, qahramonlarga, voqealarga, qahramonlarning harakteriga qiziqib qoladi.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ba'diy asarlarni qabul qilishlarida va tushunishlarida ularga quyidagi holatlar xos boladi:

- Qahramonlarga qayg'urish va ularga hamdard bo'lish, shu tufayli bevosita tashqi ifodalangan emotsionallikning pasayishi;

- Voqealar zanjirini tiklash va asar ichida xamda asarlar o'rtasida turli hil mazmunli aloqalar o'rnatish qobiliyati;

- Qahramonlarning tashqi harakatlarini ko'rish va qahramonlar hulq-atvoridagi ochiq mativlarni tushinish, ularning yashirin niyatlari manosiga va xarakatlarining nooshkora motivlariga kirishga urinish;

- Hosil bo'lgan voqea bolaning shaxsiy kundalik hayotidan hikoya emas, balki ko'proq ertakka o'xshash bo'lishi uchun va adabiy vaziyatni talqin qilish va o'zgartirishga urinish;

- Janr asosi(ertak, xikoya, she'r) va maqbul mavzularning (hayvonlar, sehrgarlik ko'rinishlari, bolalar va boshqa) paydo bo'lishi;

- Tilning ayrim ifodali vositalarini payqash qobiliyatining paydo bo'lishi;

- Ba'diy asarlarning harakterli tuzilmasi va shakli xaqidagi ta'savurlarni o'z ijodida ifodalash (kompozitsiyalarning uch qismliligi adabiy qahramonlarning asosiy xarakatlari va boshqa).

Besh-yetti yoshdagi bolalarning o'ziga xos hususiyatlari-bolalarning ruhiy rivojlanishidagi ikkita bir-biriga qarama-qarshi tamoyillarning bir-biriga zid bo'lgan uyg'unligidan iborat. Bir tomondan- bolalar yuqori ijodiy salohiyati bilan ajralib turadilar.

Ikkinchi tomondan-besh-yetti yoshli bolalarning taqlikchanlikka, meyoriylikka intilishi hammaga yaxshi malum. Bola qoidalarini, harakat usullarini oz'lashtirishga intiladi va u bunga qodirdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. T.: 2013. 113 b
2. Imamova Sh. M. Methodology of Development of Programming Skills in Mathematical Systems in Students Based on Computer Simulation Trainers// NATURALISTA CAMPANO Volume 28 Issue 1, 2024, -pp. 551-557.
3. Imamova Shafolat Mahmudovna. A SIMULATION TRAINER'S EDUCATIONAL COMPETENCE IN THE PROCESS OF FORMING STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCE// INTERNATIONAL JOURNAL ON INTEGRATED EDUCATION Volume 6, Issue 9, Sep- 2023 P.75-77.
4. Imomova Shafolat Mahmudovna, Norova Fazilat Fayzulloyevna. Ta'lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish// Miasto Przyszłości, Vol. 32 (2023), C.47-49.
5. Kadirova R. M. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda dialogik nutqni o'qitirishning omillari (O'quv qo'llanma). –T.: TDPU, 2002.

RAHBAR XODIMLARNING PEDAGOGIK JARAYONLARNI BOSHQARISHDAGI MULOQOT SHAKLI

Baratova Shaxnoza Murodullayevna

Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani 25 – son DMTT direktori

Annatsiya. Ushbu maqolada barcha ta'lim tashkilotlarida xizmat yuritayotgan rahbar xodimlarning pedagogik jarayonlarni olib borishdagi muloqot shakli haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: rahbar, pedagog xodimlar, muloqot, muloqot shakllari, ijodiylik, boshqaruv, psixologik.

Аннотация. В данной статье представлена информация о форме общения менеджеров, работающих во всех образовательных организациях при ведении педагогического процесса.

Ключевые слова: лидер, педагогический коллектив, общение, формы общения, творчество, управление, психологическое.

Abstract. This article provides information on the form of communication of managers working in all educational organizations during the pedagogical process.

Keywords: leader, teaching staff, communication, forms of communication, creativity, management, psychological.

Agar biz "management" so'zi "hukmronlik qilish", "boshqarish" fe'llaridan kelib chiqqanligini va "harakat, yo'l-yo'riq berish, sizni to'g'ri yo'lga qo'yish, boshqarmoq, boshqarmoq, qilmoq" ma'nolarini anglatishini ko'rishimiz mumkin. Boshqaruv fani umumiy muammoni hal qilish uchun bir guruh odamlarni tashkil qilish shartlari paydo bo'lishi bilanoq paydo bo'ldi. Boshqa fanlar qatori bu fan ham vaqt o'tishi bilan rivojlanib, takomillashib bordi. Bugungi kunda zamonaviy adabiyotlarni o'rganib chiqadigan bo'lsak, menejmentning turli xil ta'riflarini topishingiz mumkin. Uzoq yillar davomida menejment eng kam xarajat evaziga eng yaxshi natijalarga erishish uchun bir guruh odamlarga ishlab chiqarish jarayonida o'z faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirishga ta'sir qilishning uzluksiz va maqsadli jarayoni sifatida ta'riflangan. Bugungi kunnig zamonaviy tadqiqotchilar menejmentni quyidagicha ta'riflaydilar: Ijodiylik hissili shakllantirishda quyidagilarga e'tiborni qaratish lozim:

- material bilan ishlashda undagi asosiy o'rinlarni qidirib topish;
- auditoriyaga murojaat qilish, ya'ni muloqotda ijodiylikka e'tibor berish;
- darsdan qoniqishni his qilish

Eng muhimi pedagog o'zining darsdagi hissiy munosabatlarini aniqlab olishidir. Ko'pgina pedagoglar ohangga, imo-ishora, yuz ifodasiga, badiiylikka ko'p e'tibor qaratsalar, ayrimlari faqat mantiqqa va isbot-dalillarga ahamiyat beradilar. Pedagoglarning fikricha, darsda o'quvchining o'quv materialini qanday idrok qilishi muhimdir. Shundagina unda ijodiylik tug'iladi.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, ijodiylik hissini mustahkamlash uchun o'zining materialga nisbatan hissiy munosabatining tashqi ifodasini saqlay bilish kerak. Buning uchun esa oynaga qarab so'zlash, fikran dars jarayonini his qilish, misollarni ko'proq keltirish, buyuk shaxslar faoliyatidan aniq vaziyatlarni keltirish hamda darsga tezda moslashish katta ahamiyatga ega. Pedagog o'ziga darsga kirishdan avval ko'rsatma (vazifa) berishni o'rganishi lozim.

Pedagog o'zida ijodiylik hissini shakllantirish va boshqarish uchun quyidagi tarzda muloqotlarni qo'llashi mumkin:

- ✚ men tinch-xotirjamman;
- ✚ men ishonch bilan dars o'ta olaman;
- ✚ bolalar meni tinglashadi;
- ✚ men darsga yaxshi tayyorlanganman;
- ✚ dars juda qiziqarli bo'ladi;
- ✚ bolalarning men bilan birga bo'lishlari juda qiziqarli;
- ✚ kayfiyatim yaxshi;
- ✚ menga darsda ishlash yoqadi.

Boshqaruv muloqotining Birinchi «qonuni»ga binoan, xodimlaringiz ishga vaqtida kelish, ishlash, ishni muddatida tugatishni bilishi kerak. Tushunish — ishni qabul qilish degani emas. Ishni siz kutganchalik bajarmayotgan xodim tushunmayotganidan emas, balki qabul qila olmayotganidan shunday bajaradi. Muammoni hal qilishda xodimning bajargan ishiga qarshi bormasdan masalaga to'g'ri yondashish kerak.

Amaliy tavsiyalar berish lozim. Chunki nima qilib bo'lsa ham xodimni bu ishni bajarishga rozi qilish kerak. Bu — ikkinchi qoida. Biz kimningdir ehtiyojini, talabini qondirish uchun ishlashimiz mumkin. Bu ishga qiziqish bo'lmasligi ham mumkin. Chunki bu ish rahbami qoniqtiradi. Rahbar ishni topshirayotganida xodimni qiziqtirishi kerak. Shaxsiy qiziqish bilan ishga doir qiziqish bir-biriga mos kelishi kerak. Rahbar xodimlarining psixologik xususiyatlarini yaxshi bilishi jamoa ishining rivojlanishiga olib keladi. Xodimga ish berishdan avval uning shu ishga qobiliyatini hisobga olib, uni shu ishni bajarishga ishontirib keyin topshirish kerak.

Rahbar umumiy kutubxonasi topshiriq (barcha uchun) bergandan ko'ra, shaxsiy (bir kishiga) topshiriq bersa, yaxshi natijaga erishishi mumkin. Boshqaruv muloqotining ikkinchi «qonuni» — boshqalar bilan teng sharoitda kishilar ishni tez qabul qiladilar, (ayniqsa o'zi yoqtiradigan kishidan) va aksincha, yoqtirmaydigan kishining topshirig'ini qiyinchilik bilan qabul qiladilar. Demak, kishilar uchun ish sharoitiga nisbatan ruhiy muhit yaxshi bo'lishi kerak. Shunday qilib, jamoada shaxslar bir-biriga nisbatan simpatiyaga ega bo'lsa ish yaxshi bo'ladi.

Demak, insonga murojaat qilishda uning ismini aytib chaqirish unda ijobiy hislami keltirib chiqaradi. Kishilarning ismini eslab qolish uchun uni bir necha marta takrorlash muhim. Shuningdek, miyangizdagi shu ism bilan bog'liq assotsiatsiyani yaratishga harakat qiling. Kechqurun yangi tanishlaringizning ismlarini bir necha marta takrorlang. Xodimlaringizni ismi bilan chaqirib murojaat qilishingiz ularda sizga bo'lgan hurmatni orttiradi.

«Munosabatlar oynasi» usuli — tasavvur qiling, sizni yangi jamoaga rahbar qilib

tayinlashdi. Hali hech kim sizni tanimaydi, siz ham ularni tanimaysiz. Ertalab ular sizning ismingizni aytib salomlashadi, lekin siz ularning ismlarini hali bilmaysiz. Bitta xodimingiz siz bilan jilmayib salomlashadi, xuddi eski qardoshlardek muloqotda bo'ladi. Ikkinchi xodim esa muloyim salomlashadi, lekin yuzida kinoyaga o'xshash ishora bor, istehzoli. Siz ish to'g'risida maslahatlashmoqchi bo'lsangiz qaysi biriga murojaat qilasiz? Albatta birinchi

xodimga, lekin nima uchun? Chunki unga nisbatan sizda attraksiya paydo bo‘ladi. «Ruhiyat oynasi» yoki «munosabatlar oynasi» — bu yuz ifodasidir. Kishilar dilidagini yuz qiyofasi orqali ifodalaydilar. Kayfiyat chog‘ligini, yomonligini ham yuz qiyofasidan bilib olish mumkin. Odamlar munosabatlar oynasini juda kam nazorat qiladilar va boshqaradilar. Rahbar xodimiga uning majburiyatiga kirmaydigan vazifani topshirayotganida juda muloyim, jilmayib murojaat qiladi. Jilmayish — bu kishilarning, do‘stlarning parolidir.

Ko‘pgina rahbarlar xodimlariga nisbatan xushomad qilishni bilmaydilar. «Oltin so‘zlar» ni yani to‘g‘ri muloqot shaklini qo‘llash qoidalari:

1. «Bitta fikr» orqali xushomad qilish. Masalan, «sizni eshitish orqali sizning qobiliyatingizga tan berdim».

2. «Giperbola» xushomad qilish. Bunday xushomad kishining sifatini ozgina bo‘rttirib aytishdan iborat. Jumladan, «sizning tartibililigingizga men doimo tan beraman» — deydi rahbar o‘z xodimiga. Rahbar o‘z xodimlariga albatta xushomad qilib turishi kerak, shunda jamoada ruhiy muhit yaxshilanadi. Bu yerda attraksiyani shakllantirishning roli muhim.

3. «Qarashning yuqori bo‘lishi» — bu yerda kishining shaxsiy qarashi muhim rol o‘ynaydi. Xushomadga nisbatan uning fazilati o‘zi yuqori bo‘lishi mumkin. Masalan, fenomenal xotirasi yaxshi bo‘lsa-da, unga atrofdagilar «telefon raqamlarini darhol eslab qolganingizga tan beraman» desalar bu yuqori qarash.

4. «Tanbehlersiz» xushomad qilish. «Men sizning juda yaxshi xushomad qilishingizni eshitdim» — deb rahbar xodimiga aytsa u xafa bo‘lishi mumkin.

5. «Didaktikasiz» xushomad qilish. Bunday xushomad xodimning kelgusida o‘zini yaxshilashiga qaratilgan bo‘lmasligi kerak. Masalan, «Sen faol bo‘lishing kerak», «Erkak kishi qat’iyatli bo‘lishi kerak» qabilidagi xushomadlar.

6. «Qo‘shimchalarsiz» xushomad qilish. Masalan, «sen qo‘ling tilla, lekin tiling sening dushmaning». Demak, qo‘shimchalarsiz xushomad qilish lozim.

Rahbar uchun eng qiyin holat suhbatni boshqarib turish. Agar u xodimni tinglay olmasa, suhbatni ham boshqara olmaydi. Rahbar suhbatni boshlashdan awal xodimning kayfiyatini aniqlashi, oilaviy sharoitini so‘rashi, keyin savol bilan murojaat qilishi lozim. Agar suhbatni buyruq berishdan boshlasa suhbat muvaffaqiyatli bo‘lmaydi. Ayrim hollarda xodim bilan rahbar o‘rtasida nizo kelib chiqishi mumkin. Sababi rahbar xodimlarga odob bilan murojaat qilmaydi.

Xulosa. *Rahbarlikda texnik mahoratlarga ega bo‘lish qiyin emas. Qiyini- xodimlar bilan to‘g‘ri ishlash. Shu sababli rahbar har bir hodim bilan ishlayotganda to‘g‘ri qaror qabul qila olishi xodimla bilan nafaqat rahbar asosida balkim ular bilan yetakchi lider va inson sifatida ham aloqa o‘rnata olishi lozim hisoblanadi.*

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi .O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4312-sonli Qarori.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI PEDAGOG KADRLARINING MALAKA OSHIRISH ISTIQBOLLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR

**Botirova Umida Baxodirovna, Parpiyeva Go'zal Abduxamidovna, Berdiyeva Madina
Amiriddinovna**

***Annotatsiya.** Maqolada maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning ta'lim-tarbiya sifatini oshirishda malaka oshirish tizimining o'rni yoritib berilgan. Pedagog kadrlarni tayyorlashda zamonaviy innovatsion ta'lim texnologiyalarining xorijiy tajribasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilib berildi.*

***Kalit so'zlar:** uchinchi renessans, masofaviy ta'lim, metodologiya, texnologiya.*

Yangi O'zbekiston Respublikasida “Uchinchi renessans”ning ilk bosqichi “uzluksiz ta'lim” tizimini isloh qilishdan boshlandi. Bugunga kelib mazkur sohada bakalavriat ta'limi bo'yicha oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish kvotalari oshirildi, mazkur yo'nalishda o'qish muddati uch yilgacha qisqartirildi.

Bu borada Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti tashkil etildi va unga maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarida zamonaviy menejment va pedagogik texnologiyalar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifasi yuklatildi. Bu esa yangi tashkil etilgan Maktabgacha ta'lim vazirligi tasarrufidagi institutga ulkan ma'suliyat yuklash bilan birga chuqur bilim va ko'nikmani ham talab qiladi. Qolaversa Respublikamizda maktabgacha ta'lim yo'nalishida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning 69% o'rta maxsus ma'lumotli mutaxassislar va 31 % oliy ma'lumotli mutaxassislar tashkil qilinishini hisobga olgan holda bu sohada kadrlar salohiyatini oshirish ko'p ishlar qilinishidan darak beradi.

Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim sohasida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning amaldagi tizimini tahlil qilish quyidagi tadbirlarni amalga oshirish zarurligidan dalolat beradi:

Birinchidan xalqaro talablarga javob beradigan yagona ko'p darajali uzluksiz ta'lim tizimini yaratish.

Ikkinchidan ta'lim va amaliyotni integratsiyalashtirgan holda xalqaro ta'lim standartlari, o'quv-metodik reja va dasturlar, interaktiv va muammoli-vaziyatli o'qitish usullari va treninglari, ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

Uchinchidan maktabgacha ta'lim tizimi xodimlariga qo'yiladigan malaka talablarini yanada takomillashtirish, ularning faoliyati samaradorligini baholash mezonlarini hamda pedagog xodimlarning kasbiy standartini ishlab chiqish va tasdiqlash.

To'rtinchidan ta'lim jarayoniga xorijiy mutaxassislarni jalb qilish yo'li bilan maktabgacha ta'lim sohasida kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish, shuningdek, maktabgacha ta'lim sohasida kadrlar malakasini oshirish tizimini tashkil qilish uchun, shu jumladan mamlakat hududlarida, ta'lim muassasalari sonini oshirish.

Beshinchidan maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarining xorijdagi yetakchi universitetlarda, ilmiy markazlarda va boshqa ta'lim tashkilotlarida stajirovka o'tashini tashkil qilish.

Oltinchidan pedagogika texnikumlari faoliyatini tashkil qilish, ularni malakali professor-o'qituvchilar tarkibi bilan ta'minlash choralari ko'rish.

Yettinchidan xorijiy mamlakatlarning yetakchi oliy ta'lim muassasalari bilan uzoq muddatli munosabatlarni yanada rivojlantirish, maktabgacha ta'lim sohasida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun O'zbekiston Respublikasida ularning filiallarini ochish.

Sakkizinchidan tajriba almashish, ta'lim-tarbiya jarayoni sifatini oshirish bo'yicha sa'y-harakatlarni birlashtirish maqsadida pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish bilan shug'ullanuvchi ta'lim va ilmiy-tadqiqot, shu jumladan xorijiy mamlakatlarning muassasalari bilan samarali idoralararo hamkorlikni chuqurlashtirish;

To'qqizinchidan o'zlariga yuklatilgan xizmat vazifalarini eng yuqori professional darajada bajara oladigan, yuqori intellektual qobiliyat va axloqiy xislatlarga, chuqur kasbiy bilimlarga ega eng malakali xodimlarni saralab olishda raqobat muhitini ta'minlaydigan kadrlarni shaffof tanlov asosida tanlashning yangi mexanizmlarini joriy etish.

O'ninchidan maktabgacha ta'lim tizimi xodimlarini moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish.

O'n birinchidan maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlariga zaruriy kasbiy kompetensiyalar ro'yxatini o'z ichiga olgan talablarni belgilash, sertifikatlash tizimini joriy etish.

O'n ikkinchidan strategik boshqaruv, moliyaviy va PR-menejment asoslarini majburiy joriy etgan holda, maktabgacha ta'lim tizimida boshqaruv kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish.

Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlarni malakasini oshirishning maqsad va vazifasi ta'lim tashkilotidagi o'quv-tarbiya jarayonini malakaviy talablarga muvofiq, yuqori ilmiy-metodik darajada ta'minlash, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalari, shuningdek, o'qitishning interaktiv usullari bo'yicha kasbiy va pedagogik mahoratni doimiy ravishda rivojlantirishga ko'maklashish uchun zarur bo'lgan kasbiy bilim va ko'nikmalarni muntazam ravishda yangilab borish, o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishning yangi tamoyillari va zamonaviy usullari, malaka talablari, normativ-huquqiy xujjatlar bilan tanishtirib borishni nazarda tutadi.

Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan pedagog xodimlar malakasini oshirish kurslarining asosiy vazifalari:

- pedagog xodimlarning kasbiy bilimi, ko'nikmasi va mahoratini uzluksiz yangilab borish, zamonaviy talablarga muvofiq ta'lim sifatini ta'minlash uchun zarur darajada kasbiy tayyorgarlikni oshirish;

- mustaqil fikrlash ko'nikmalarini singdirish, pedagogik nufuz va kompetentlikni rivojlantirish;

- o'z pedagogik faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, pedagogning shaxsiy va kasbiy axborot maydonini yaratish ko'nikmalarini shakllantirish;

- ilmiy-pedagogik ijodkorlik metodologiyasi hamda pedagogika fani va sohasini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari bo'yicha bilimlarni singdirish;

- o'quv-tarbiyaviy va ma'naviy-axloqiy ishlarni amalga oshirishda ilg'or ta'lim-tarbiya texnologiyalari va jaxon tajribasidan foydalanish ko'nikmalarini mustaxkamlash;

- pedagog xodimlarni malakasini oshirish mazmunini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqot hamda o'quv-metodik ishlarni olib borish ko'nikmalarini shakllantirish;

- malaka oshirish kurslarining to'g'ridan-to'g'ri shakllarini amaliyotga joriy etish;

- pedagog xodimlar tomonidan zamonaviy axborot- kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni o'zlashtirish uchun qo'shimcha shart-sharoitlar yaratish;

- oliy ta'lim muassasalari kafedralarining maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan o'zaro integratsiyasini ta'minlash, pedagog xodimlarni malakasini oshirish tizimini yanada rivojlantirish va modernizatsiya qilish.

Malaka oshirish bo'yicha ixtisoslashtirilgan ta'lim tashkilotida o'qitish-hududiy markazda yakka tartibdagi topshiriqlar yoki aniq yo'naltirilgan dasturlar asosida, ta'limning tegishli turi o'quv-tarbiya jarayonining monitoringi natijalarini va kadrlar tayyorlash sifatini hisobga olib, malaka talablariga, shuningdek, ta'limni boshqarish bo'yicha vakolatli davlat organi talablariga muvofiq ishlab chiqilgan fanlar bo'yicha maqsadli kasbiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirish.

Malaka oshirish bo'yicha ixtisoslashtirilgan ta'lim tashkilotida o'qitish 2+2 yoki 3+1 sxemalari bo'yicha (tegishli ravishda 50 yoki 75% - yashash joyi bo'yicha mustaqil ravishda bilim orttirish, 50 yoki 25% - bevosita ta'lim tashkilotida) masofadan malaka oshirish shaklida tashkil etilishi mumkin. O'qitishning bunday shakllari axborot uzatishning zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari va pedagog xodimlarning malakasini oshirish bo'yicha maxsus virtual kurslar mavjud bo'lgan takdirda qo'llaniladi.

"Ustoz-shogird" usuli bo'yicha o'qitish - tanlov asosida saralab olingan, mamlakatda (mintakada), ilmiy va pedagogik jamoatchilik o'rtasida o'zining yuqori natijalari, kasbiy faoliyatining yuqori ko'rsatkichlari, rakobatbardosh kadrlar tayyorlash bo'yicha o'z maktabi bilan mashhur bo'lgan yuqori malakali pedagog-ustozlar rahbarligida tegishli ta'lim tashkilotlarida fanlar bo'yicha pedagog xodimlarning malakasini maqsadli oshirish.

Mustaqil o'qib bilim orttirish - pedagog xodimlar tomonidan kasb mahoratini oshirishga, kasbiy layoqat va ilmiy dunyoqarashni kengaytirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning o'z lavozimi va mutaxassisligi bo'yicha yangi bilim, ko'nikmasi va malakalarni uzluksiz ravishda mustaqil o'zlashtirishini nazarda tutadi.

Mustaqil ravishda bilim olish ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlari uzluksiz ta'limining (malaka oshirishining) ajralmas tarkibiy qismidir, u axborot texnologiyalarining egallab olinishini rag'batlantiradi. Mustaqil ta'lim, belgilangan tartibda, malaka oshirishning tegishli ta'lim dasturlari bo'yicha amalga oshirilgan bo'lsa, bilimlarning yakuniy nazorati natijalari asosida pedagog xodimga hududiy markaz tomonidan malaka oshirganlik haqida belgilangan namunadagi xujjat (sertifikat) beriladi.

Malaka oshirishning ushbu shakli ta'lim dasturini ta'lim oluvchi tomonidan tuzilgan va hududiy markaz tomonidan tasdiqlangan yakka tartibdagi reja asosida mustaqil o'qish vositasida o'zlashtirishni nazarda tutadi.

Mustaqil o'qib bilim orttirish shaklida malaka oshirish barqaror yuqori professional reytingga ega bo'lgan, zamonaviy axborot texnologiyalari bilan ishlashning amaliy ko'nikmalarini egallagan, o'zini o'zi kamol toptirish jarayoniga tanqidiy va ijodiy yondasha oladigan tinglovchilar uchun tavsiya etiladi.

Masofaviy ta'lim - onlayn (videoma'ruzalar, maslahatlar, nazorat turlarini masofadan turib real vaqt rejimida o'tkazish) va offlayn (masofaviy ta'lim tizimidagi tegishli o'quv-metodik resurslarni mustaqil ravishda o'zlashtirish) shaklida amalga oshiriladi.

Stajirovka shaklida tajriba orttirish - ta'lim tashkilotlarida, ta'limni boshqaruv organlarida pedagog xodimlarni ta'lim va uni boshqarish sohasidagi fan va texnika taraqqiyotining eng yangi

yutuqlari, zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan tanishtirishni, rahbarlik salohiyatini oshirishni nazarda tutadi.

Stajirovka xizmat safariga yuborish tarzida amalga oshiriladi. Stajirovka tamom bo'lgandan keyin kadrlarga stajirovka muddati ko'rsatilgan holda ularning stajirovkadan o'tganligi to'g'risida tajriba orttirilgan tashkilot rahbarining imzosi va muxri bilan tasdiqlangan ma'lumotnoma beriladi.

Qisqa muddatli kurslar malaka oshirish ta'lim dasturlari asosida tashkil etilgan innovatsion menejment, pedagogik yoki axborot texnologiyalarini o'zlashtirish kurslarida o'qish bo'lib pedagog xodimlarning malakasini oshirishning to'g'ridan-to'g'ri shakllari tarzida amalga oshiriladi. Ushbu kurslar majburiy bo'lmagan holda pedagog xodimlarning kasbiy o'sishiga ko'maklashadi.

Mazkur kurslarning ta'lim dasturlari malaka oshirish ta'lim dasturlarining muayyan qismini (fan bloklari yoki modullarini) qamrab olgan va hududiy markaz tomonidan (yoki u bilan hamkorlikda) ushbu kurslar o'tkazilgan bo'lsa, kurslarni tamomlagandan keyin berilgan sertifikatlarda ko'rsatilgan o'qish soatlari xajmi navbatdagi malaka oshirish bo'yicha zarur soatlarning jami hajmiga kiradi (hisobga olinadi).

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarning malakasini oshirishning bilvosita shakllari quyidagilardan iborat:

- ochiq o'quv mashg'ulotlari;
- ilmiy, ilmiy-metodik va ilmiy-amaliy seminarlarda, konferensiyalarda, avgust o'qishlarida ma'ruzalar bilan qatnashiga.

Ochiq o'quv mashg'ulotlari - zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o'qitishning interaktiv usullari qo'llanilgan holda akademik guruhlarda jadval bo'yicha o'tkaziladigan oldindan e'lon qilingan muammo yoki innovatsiya mavzusi bo'yicha mashg'ulotdir.

Ochiq o'quv mashg'ulotlariga tegishli sohadagi tajribali pedagoglar, olimlar va mutaxassislar taklif etiladi.

Ushbu mashg'ulotlarning sifati oliy ta'lim tashkiloti va hududiy markaz kafedralarining qo'shma yig'ilishida muhokama xilinadi.

Ilmiy, ilmiy-metodik va ilmiy-amaliy seminarlar, konferensiyalar, avgust o'qishlarida ma'ruzalar bilan qatnashish - ta'lim-tarbiyaning dolzarb muammolari, shuningdek o'quv jarayonining yuqori sifatini ta'minlashga yo'naltirilgan pedagogika fani va amaliyoti, o'qitish metodologiyasi va texnologiyasining muhim masalalari bo'yicha ilmiy va ilmiy-metodik ma'ruza (axborot)lar bilan ta'minlanadi.

Malaka oshirishning bilvosita shakllari pedagog kadrlarning navbatdagi malaka oshirish kursigacha bo'lgan davrda o'z ustida mustaqil ishlashi natijalarini baholash va uning kasbiy malaka darajasini aniqlashga xizmat qiladi, shuningdek, pedagog kadrlarni malaka toifalariga attestatsiya qilish jarayonida hisobga olinadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarning malakasini oshirish quyidagi ko'rinishlarda amalga oshirilishi mumkin:

- asosiy ishdan bo'shagan holda;
- asosiy ishdan qisman bo'shagan holda (uyg'unlashtirilgan usul);
- asosiy ishdan bo'shamagan holda (masofaviy ta'lim).

Asosiy ishdan bo'shagan holda va asosiy ishdan qisman bo'shagan holda (uyg'unlashtirilgan usulda) malakani oshirish oliy ta'lim tashkiloti va hududiy markaz bazasida o'tkaziladi.

Asosiy ishdan qisman bo'shagan holda (uyg'unlashtirilgan usulda) malaka oshirish kursi umumiy davomiyligining 50 yoki 25 foizi - hududiy markazda auditoriya mashg'ulotlariga ajratiladi. Kursning qolgan qismi maktabgacha, umumiy o'rta, maktabdan tanshqari ta'lim tashkilotlari bazasida yakka tartibdagi topshiriqlarni bajargan holda amaliy mashg'ulotlar o'tkazilishini nazarda tutadi. Amaliy mashg'ulotlarni asosiy ish joyida o'tkazishga yo'l qo'yiladi. Amaliy mashg'ulotlarning har bir o'zlashtirilgan moduli bo'yicha test sinovlari, referat topshirish, amaliyot bo'yicha hisobot va shu kabilar shaklidagi nazorat nazarda tutiladi.

Xulosa qilganda maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlarini uzluksiz ta'limni rivojlantirishda har kuni o'z ustida muntazam ishlashni talab qilmoqda. Bu esa quyidagi tavsiyalarda o'z aksini topgan:

1. Maktabgacha ta'limda faoliyat yuritayotgan rahbar va pedagoglarni xorijga stajirovka o'tashini har chorakda tashkil qilish lozim.

2. Maktabgacha ta'limda kadrlarni salohiyatini yaxshilash uchun motivatsiyani kuchaytirish lozim. (*moddiy va ma'naviy jihatdan rag'batlantirish*)

3. Maktabgacha ta'limda kadrlar salohiyatini yaxshilash uchun ta'lim-tarbiyadagi yuklamalarni kamaytirish. (*qog'ozbozlik*)

4. Maktabgacha ta'limda “Ustoz-shogird” konsepsiyasini yanada takomillashtirish.

5. Har oyda istiqbolli reja asosida qo'shimcha o'quv seminar va treninlik kurslarini tashkil qilish.

6. Maktabgacha ta'lim tizmida zamonaviy AKT vositalarini rivojlantirish, internetga beriladigan limitlarni oshirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.M. Mirziyoev “Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak”. –T.: “O'zbekiston”, 2017.
2. Sh.M. Mirziyoev “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz”. – T.: “O'zbekiston”, 2017.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI BOSHLANG‘ICH MAKTAB TA‘LIMIGA TAYYORLANISH: MUAMMO VA YECHIMLAR

¹Boymatova R.Yu., ²Otaboyeva Y.K., ²Djamilova E.U.

¹Surxondaryo viloyati Sho‘rchi tumani 10-sonli DMTT direktori, ²Farg‘ona viloyati Beshariq tumani 24-sonli DMTT direktori, ²Farg‘ona viloyati Mag‘ilon shahri 16-sonli DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarni maktab ta‘limiga tayyorlashda innovatsion pedagogik taklif va tavsiyalar keltirib o‘tilgan bo‘lib, ular Davlat ahamiyatiga molik bo‘lgan huquqiy hujjatlar bilan asoslantirilib, nazariy-amiliy jihatdan tahlil qilib berilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim konsepsiyasi, intellektual, ma‘naviyat, axloq, etik, estetik, ilk qadam, ilm yo‘li, steam, play guruh.

O‘zbekistonda amaliyotga tatbiq etilgan uzluksiz ta‘lim tizimida maktabgacha ta‘lim bolaning sog‘lom, har tomonlama kamol topib shakllanadigan, uning o‘qishga intilishini va bilim olishga bo‘lgan dastlabki qiziqishini uyg‘otadigan muhim bosqichga aylantirildi.

O‘zbekistonda milliy ta‘lim va tarbiya, davlat siyosatining asosiy ustuvor yo‘nalishi darajasiga ko‘tarildi. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning bevosita rahbarligida ishlab chiqilgan va jahon hamjamiyati tomonidan keng e‘tirof etilgan “Ta‘lim konsepsiyasi”ning muvaffaqiyatli joriy etilishi natijasida mamlakatda noyob uzluksiz ta‘lim tizimining to‘rt bosqichi barpo etildi.

Aytish kerakki, sobiq tuzum paytida maktabgacha ta‘lim tashkiloti ota-ona ishda bo‘lgan paytlarida ularning bolalari asosan “bexavotir saqlab turiladigan joy” sifatida amal qilib kelgan. Bugun esa maktabgacha ta‘lim bolani intellektual, ma‘naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatlarini rivojlantirishga, uni shaxs sifatida tarbiyalashning dastlabki va muhim bo‘g‘iniga aylandi. Yurtimizda maktabgacha ta‘lim bola yetti yoshga yetgunicha davlat va nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida amalga oshiriladi.

Bugungi kunda Respublika bo‘yicha jami 20 mingdan ziyod Davlat va nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida maktabgacha ta‘lim yoshdagi bolalarning 80% tarbiyalanmoqda.

Mutaxassislar inson o‘z umri davomida oladigan barcha bilimlarning 70 foizini 5 yoshgacha bo‘lgan davrda olishini ta’kidlashadi. Endi shu o‘rinda kelajak avlodga ta‘lim-tarbiya berishda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining o‘rni va ahamiyatini tasavvur qiling.

Keyingi yillarda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining faoliyat samaradorligini oshirish va moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo‘naltirilgan qator tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. 2018-2024 yillar davomida Respublikamizning bir qancha maktabgacha ta‘lim tashkilotlari mukammal ta’mirlandi va zamonaviy talablarga mos ravishda jihozlandi.

Shu bilan birga, bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining ta‘lim dasturlari va o‘quv-tarbiyaviy rejalariga qo‘yilgan davlat talablarini takomillashtirish dolzarb masalaligicha qolmoqda. Aksariyat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarining moddiy-texnika bazasi zamon talablariga javob bermaydi. Bu borada maktabgacha ta‘lim tizimida tizimli ishlar tashkil etildi. Aynan oxirgi 20 yil davomida yo‘qolib ketgan 45% bog‘chalarni o‘rnida yangi zamonaviy davlat

va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari tashkil etildi. Ularning moddiy texnik bazasi bosqichma-bosqich yangilanib bormoqda.

Oila va bog'chada bolalarning ta'lim-tarbiyasida qator tafovvutlar mavjud. Bu avvalo bolaning maktabga tayyorlash jarayonida ko'rinadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotiga bormagan bola to'g'ridan-to'g'ri maktabga kelganda dastlab boshqa bolalarga qo'shila olmaydi. Chunki ular ko'proq oila muhitida ulg'ayganligi sababli nisbatan tortinchoq bo'lishadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida esa bolalarni nafaqat tengdoshlari balki kattalar bilan ham muloqot qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Bu borada maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda "Ilk Qadam" davlat o'quv dasturi hamda "Ilm Yo'li" variativ dasturi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda asosiy me'yoriy hujjatlar hisoblanadi. Bundan tashqari Steam, Play guruhlar kabi dasturlar ham bolani maktabga tayyorlashda zamonaviy xorij amaliyotini maktabgacha ta'lim o'quv jarayoniga olib kirishni taqozo etmoqda. Bolalarni bugun 6 yoshdan boshlab maktab ta'limiga tayyorlashda ota-onalar bilan kelishligan holda kunning birinchi va ikkinchi yarmida bog'chada, maktabda, kollejda, barkamol avlod sport maktablarida, musiqa va san'at maktablarida mahalla binolarida yoki shunga mosroq bo'lgan bino va inshootlarda ta'lim berilmoqda.

Shu ma'noda, ushbu Dastur asosida maktabgacha ta'lim sifati tubdan yaxshilandi, undagi ta'lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ilg'or tajribalar joriy etildi. Bola shaxsini kamol toptirish, unga faqatgina harfni o'rgatish emas, balki unda ijobiy fazilatlarni shakllantirish, uning ruhiyatida atrof-olam, jamiyat va ota-onasiga nisbatan hurmat hissini, ona Vatanni sevishdek muqaddas tuyg'ular singdirildi.

Dastlab, tajriba-sinov doirasida Qoraqalpog'iston Respublikasi, Farg'ona viloyati va Toshkent shahrida tashkil etilgan bolalarni boshlang'ich ta'limga majburiy bepul bir yillik tayyorlov guruhlarining 494 ta guruhida 11 103 nafar bola tayyorlovdan o'tdi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 5-6 yoshli bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash bo'yicha an'anaviy maktabga tayyorlash shakllari bilan bir qatorda uning muqobil shakllarini yaratish va rivojlantirish ham ko'zda tutilgan. Jumladan, yurtimiz bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 6100 ta qisqa muddatli guruhlar tashkil etilishi rejalashtirilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotdagi qisqa muddatli guruhlarini tashkil etish bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning samarali shakli bo'lib qoladi.

Qisqa muddatli guruhlarining yana bir muhim jihati, bu guruhlar bir tomondan yosh oilalarga qulaylik tug'diradi, ya'ni ularga moliyaviy yengillik beradi. Eng muhimi esa, bolalarning maktabgacha ta'limga qamrovi oshib, boshlang'ich sinflarda o'quvchilar orasidagi tafovutga barham beriladi.

Yana bir muhim jihatlardan biri maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha zarur didaktik o'yin va o'yinchoqlar bilan ta'minlanishi, kichik kutubxonalarning tashkil etilishidir. Bolajonlarda badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishini yoshligidanoq uyg'otish va eng asosiysi, ona-Vatanimizga nisbatan mehr-oqibatli va sadoqatli farzandlar bo'lib voyaga yetishlarida muhim rol o'ynaydi deb hisoblayman.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun pedagog kadrlar tayyorlash va ular malakasini oshirish bo'yicha respublika Prezidentining qarori ayni muddao bo'ldi. Zamon shiddat bilan taraqqiy etayapti. Texnika va texnologiyalar yil sayin yangilanib borayotir. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va uslublarni inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim tashkilotlariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirishning o'quv reja va dasturlarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun pedagog

kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish o'quv reja va dasturlarini zamonaviy pedagogik texnologiya va metodlarni inobatga olgan holda takomillashtiriladi. 2200 ta maktabgacha ta'lim tashkilotining moddiy-texnika bazasi mustahkamlanadi, jumladan qishloq aholi punktlarida yangi maktabgacha ta'lim tashkilotlarini qurildi, ularni zamonaviy talablarga javob beradigan inventar, uskunalar, o'quv-metodik qo'llanmalar, multimedia resurslari bilan ta'minlandi.

Yangi qurilayotgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarda avvalgilardan farqli ravishda yangi loyiha asosida qurilishi rejalashtirilgan. Xususan, bolalarning yangi shakldagi va qulay sharoitga ega yozgi ayvonchalarini, suzish basseynlarini qurish inobatga olingan.

Qaror bilan belgilangan kompleks tadbirlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib, biz quidagi ezgu marralarga erishilmoqdamiz: birinchidan, yuqori sifatli maktabgacha ta'lim ta'minlanib, bolalarni sifatli maktabga tayyorlashni tubdan yaxshilanadi va ta'lim-tarbiya jarayoniga muqobil dasturlar joriy etilmoqda; ikkinchidan, bolalarni maktabga tayyorlashning muqobil shakli bo'lgan 6100 ta qisqa muddatli guruhlar tashkil etildi; uchinchidan, 3-6 yoshdagi maktabgacha ta'lim tashkilotiga qamrab olinmagan bolalarni ularning ota-onalarini metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash orqali maktab ta'limiga tayyorlash tizimi joriy etildi; to'rtinchidan, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarmog'i 50 ta yangi qurilish hamda mavjud tashkilotlarning 1167 tasini rekonstruksiya qilish va 983 tasini mukammal ta'mirlash orqali kengaytirildi; beshinchidan, qishloq joylardagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarda ota-onalar badal to'lovi 30 foizgacha kamaytirildi; oltinchidan, bolalarning maktabgacha ta'limga qamrovini 1,5 barobar oshirishga erishildi.

Yurtimizda o'g'il-qizlarning hech kimdan kam bo'lmay, barkamol voyaga yetishi, o'z iqtidori va salohiyatini to'liq namoyon etgan holda jamiyatda munosib o'rin topib, davlatimiz taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shishi yo'lida uzoqni ko'zlab amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar bugun o'z samarasini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta'lim tizimida mavjud bolalarni maktabga tayyorlashning zamonaviy tizimi joriy etilgan bo'lib bu borada quydagi ishlar amalga oshirish lozim: birinchidan 2025 yilgacha Respublikamizdagi jami 6 yoshli 744532 nafar bolalarni qamrab olish bo'yicha maqsadli ko'rsatkichlarni amalga oshirish lozim. Bu borada Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi davlat statistika qo'mitasi bilan hamkorlikda doimiy ish olib borishi maqsadga muvofiqdir. Ikkinchidan 6 yoshli bog'chaga qamrab olinmagan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda davlat talablaridan kelib chiqqan holda noan'anaviy ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil qilish lozim. Aynan mana shu holatlarni hisobga olgan holda bolalarni maktab ta'limiga tayyorlansa nur ustiga a'lo nur bo'lar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonuni 2019 yil 16 dekabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4312-sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-iyundagi "Qamrov darajasi past bo'lgan tumanlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5144-son qarori.

MENEJERLIK KURSLARI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARINING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

D. Dustov

MTTDMQTMOI, O'quv-me'yoriy hujjatlarni takomillashtirish bo'lim boshlig'i

Bugungi kunda respublikamizda uzluksiz ta'limning quyi bo'g'ini bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar kadrlarini har tomonlama kasbiy malaka va mahoratini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarini kasbiy rivojlantirish orqali ta'lim sifatini yaxshilash juda dolzarbdir. Ta'lim sifatini yaxshilash orqali bolalarning intellektual, ijtimoiy, ma'naviy va estetik rivojlanishining asosiy poydevori mustahkam quriladi. Shu sababdan, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining menejerlik bilimlarini oshirish, ko'nikma va malakalarini muntazam mustahkamlab borish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi “Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi 231-son va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-avgustdagi “Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktori lavozimiga nomzodlarni menejerlik o'quv kurslarida o'qitish, ularga menejerlik sertifikatini berish va nomzodlarni lavozimga tayinlash tizimini joriy etish to'g'risida” 531-son Qarorlari maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirishga qaratilgan mukammal tizimni yo'lga qo'yilganligidan dalolatdir.

Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktori lavozimiga nomzodlarni menejerlik o'quv kurslarida o'qitish va ularga menejerlik sertifikatini berish tartibi to'g'risida nizomda belgilab qo'yilishicha menejerlik o'quv kursi - nomzodlarni tayyorlash uchun tasdiqlangan o'quv rejasi va dasturlari asosida ishlab chiqilgan mashg'ulotlar tizimidir. Menejerlik o'quv kurslarida o'qitishning maqsadi —maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining mukammal menejment va rahbarlik qobiliyatlarini rivojlantirish, shu bilan birga maktabgacha ta'lim tizimining yangilanishini ta'minlashdan iborat.

Uzluksiz kasbiy rivojlantirish – bu insonning o'z kasbiy malakalari, bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda takomillashtirib borish jarayonidir. Bu jarayon kasbdagi ilg'or tajribalar, yangi texnologiyalar, bilim va uslublarni o'zlashtirishga qaratilgan. Uzluksiz kasbiy rivojlanish orqali rahbarlar nafaqat shaxsiy salohiyatini oshiradi, balki ta'lim tizimini yanada samarali tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shunday qilib, har bir rahbar o'zi va jamoasi uchun zamonaviy, ilg'or va samarali ta'lim muhitini yaratadi. 1984-yilda YuNESKO tomonidan “**uzluksiz kasbiy rivojlantirish**” konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, unga ko'ra “Ta'lim tizimida yoki undan tashqarida hayotning turli davrlarida ro'y beradigan, bir-birini to'ldiradigan, bilim olishga, shaxs qobiliyatlarini rivojlantirishga, shu jumladan o'rganish va kasbiy vazifalarni bajarishga tayyorlashga qaratilgan ongli harakatlar yig'indisidir” deya ta'rif berilgan.

Bizningcha, maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga o'tish uchun ularning malakasini oshirish ta'limini tubdan o'zgartirishni talab qiladi, jumladan:

- malaka oshirishning zamonaviy shakllarini joriy etish;
- uzluksiz kasbiy rivojlantirish muhitini yaratish;

- uzluksiz kasbiy rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini tadbiq etish.

Menejerlik o'quv kurslari **asosida** maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarini **uzluksiz kasbiy rivojlantirish** malaka oshirishning zamonaviy shakllaridan biri bo'lib, MTT rahbarlarining kasbiy mahoratlarini, boshqaruv ko'nikmalarini zamonaviy talablarga mos va doimiy ravishda mutaxassislik darajasini oshirish qaratilgan hamda bunday kurslar ta'limiy-tarbiyaviy jarayonni sifatli, samarali tashkil etishga yordam beruvchi bilim va amaliyotlarni o'rgatishga yo'naltirilgan.

Menejerlik o'quv kurslari **asosida** maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarini **uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda:**

1. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining malaka oshirish jarayonini yangilangan menejerlik o'quv kurslari asosida tashkil etish;
2. Menejerlik o'quv kurslarida o'qitishning interfaol o'qitish usullaridan foydalanish;
3. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari uchun onlayn va offlayn platformalarni joriy qilish;
4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining kasbiy kompetentlikka egaligini diagnostika qilish orqali amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining malaka oshirish jarayonini yangilangan menejerlik o'quv kurslarida shunchaki nazariy berish bilan cheklanmay, balki amaliyotda qo'llaniladigan kurslarda boshqaruv va liderlik asoslari, ta'lim va tarbiya jarayonlari menejmenti, me'yoriy-huquqiy, moliyaviy va iqtisodiy boshqaruv, ta'lim tashkilotlari uchun innovatsiyalar va texnologiyalar, sifat nazorati va uni baholash bo'yicha bilimlar beriladi.

Menejerlik o'quv kurslarida o'qitishning interfaol usullari keys-stadi, FSMU, loyihaviy-tadqiqotchilik va boshqalardan foydalangan holda amaliy seminar-treninglar, topshiriqlar, muzokarali ma'ruzalar tashkil etiladi. Bu esa tinglovchilarga o'rgangan bilimlarni ish joyida to'g'ri va samarali qo'llashga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari uchun onlayn va offlayn platformalarni joriy qilish — bu maktabgacha ta'limning sifati va samaradorligini oshirishda muhim qadamdir. Bular: maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari uchun maxsus onlayn kurslar, vebinarlar va treninglar tashkil qilish, ta'lim sohasidagi ekspertlar tomonidan tayyorlangan videoleksiyalar, maqolalar va tavsiyalar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari o'rtasida fikr almashish, tajriba va bilimlarni o'rganish imkonini beruvchi forumlar va chatlarni tashkil etishdir.

Offlayn platformalarni esa har yili o'tkaziladigan seminarlar va forumlar tashkil etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining kasbiy kompetentlikka egaligini diagnostika qilish orqali har bir rahbarning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, uning shaxsiy rivojlanishi uchun rejalar ishlab chiqiladi.

Menejerlik o'quv kurslari **asosida** maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarini **uzluksiz kasbiy rivojlantirish ta'lim tashkilotlarida** boshqaruv samaradorligining oshishi, bolalar ta'limining sifati yaxshilanishi, MTTlarining innovatsion ta'lim modellariga o'tish imkoniyatining kengayishi, MTT rahbarlarining shaxsiy va kasbiy o'sishi bu esa MTT rahbarining har tomonlama ilmiy va amaliy salohiyati o'sishiga sabab bo'ladi.

Xulosa o'rnida aytadigan bo'lsak, menejerlik o'quv kurslari asosida maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish rahbarning kasbiy kompetentlikka egaligi bilan tavsiflanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining kasbiy kompetentlikka egaligini ifodalashda ularning menejerlik o'quv kurslarida olayotgan bilimlari, tajribalari,

topshiriq hamda vazifalarni samarali amalga oshira olishlariga oid qobiliyatlari nazarda tutiladi. Bunda ularni uzluksiz kasbiy rivojlantirish esa asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi “Maktabgacha va maktab ta’limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-231-son Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-avgustdagi “Davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktori lavozimiga nomzodlarni menejerlik o‘quv kurslarida o‘qitish, ularga menejerlik sertifikatini berish va nomzodlarni lavozimga tayinlash tizimini joriy etish to‘g‘risida” 531-son Qarori. - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 2024.
3. Ximmataliev D.O. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish mexanizmi. Zamonaviy ta’lim / sovremennoye obrazovaniye 2020.
4. Зимняя И.А. Компетенция и компетентность // Студенчество. Диалоги о воспитании, Молодой ученый. 2012.
5. Raven Dj. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен. - М.: Когито-Центр, 2002.

BOSHQARUVDA TASHKILOT RAHBARIGA QO'YILADIGAN PSIXOLOGIK TALABLAR

Eshmatova Xafiza Xolmatovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash
va ularning malakasini oshirish instituti, Redagogika va psixologiya" kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tashkilot rahbariga shaxslarni boshqarishda psixologik yondashuvning amaliy ishlar sharoitida boshqaruv qarorlarini qabul qilish muammolari ko'rib chiqilgan. Muallif rahbarning samarali boshqarishda xodimlar bilan munosabatini, ularni unumli hamkorlik qilish yo'llarini, nizoli vaziyatlarni hal etish usullarini tahlil qiladi. shaxsning extiyoj va manfaatlari ma'naviy soha tomon o'zgarib borishi va o'z mehnatidan qoniqishning muhim omili bo'lib, rahbar bilan o'zaro yaxshi munosabat jamoadagi qulay ijtimoiy-psixologik vaziyat texnologiyasiga alohida e'tibor beriladi.

Kalit so'zlar: rahbar shaxsi, rahbar lavozimi, mehnat jamoasi, muvofiqlashtirish, motivlashtirish, xodimlar tanlash.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarlik qilishda ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda davlat standarti asosida umumiy maqsad, qo'yilgan vazifalar, ishga yondashuv va ma'suliyat bilan birlashtirilgan, bir-

birlarining ko'nikmalarini o'zaro to'ldiruvchi kishilar guruhiga mansub jamoani shakllanishida psixologik yondashuvlar asosida shakllangan rahbarni yaratish asosiy ahamiyat

kasb etmoqda. Jamoa rahbari yodda tutish kerak bo'lgan eng muhim masala shuki, har bir jamoa a'zosi "eng yaxshi insonlar bilan ishlayapman" degan fikrda bo'lsin va shu guruhning bir a'zosi ekanligidan faxrlansin. Jamoa a'zolarining bunday fikrda ekanliklari yetakchi guruh ahloqining yuqori darajasini ta'minlagan bo'ladi va albatta ular yanada qattiq ishlab, bundandaxshiroq natijalarga erishishadi.

Bundan shuni ko'rishimiz mumkinki, jamoaning muvaffaqiyati aynan rahbar shaxsiga xos xususiyatdir.

Rahbarning fazilatlariga bo'lgan birinchi talablardan biri uning jamoani yaratish qobiliyatidir. Jamoaning bir yoki bir nechta rahbari tomonidan qanday tashkil etilishi uning boshqaruv faoliyatida muvaffaqiyatga bog'liq bo'ladi. Shu munosabat bilan rahbarga muayyan psixologik talablar qo'yiladi. Rahbar ijodiy fikrlashga boy, ammo haqqoniy tasavvurga ega bo'lishi kerak. Rahbarning har bir xodimda lavozimni egallash uchun nomzod bo'lishi kerak bo'lgan sifatlarning tuzilishini ko'ra olish qobiliyati, xodimlarni to'g'ri tanlashi va joylashtirishi muhimdir.

Jamoani shakllantirish psixologik muvofiqlik muammosini hal qilish bilan bog'liq. Bu rahbardan xodimlarning psixologik xususiyatlarini bilishi va jamoaning alohida yo'nalishlarini shakllantirishda ularni qanday qilib hisobga olish kerakligini talab qiladi. Bunday yondashuv unga jamoada eng yaxshi ijtimoiy – psixologik muhitni shakllantirishga ta'sir ko'rsatishga imkon beradi. Barqaror natijalarni boshqarish sohasidagi Amerika va Yapon tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, tinch-osoyshta axloqiy va psixologik muhit mavjud bo'lgan firmalar erishishi mumkin³⁰.

Boshqaruv jarayonidagi eng muhim nuqta boshqaruv qarorini qabul qilishdir. Har bir rahbar o'zi boshqaradigan tizimning shartlari bilan bog'liq muammolarni ko'ra bilishi lozim. Har bir rahbar yangi tuyg'uni, tahlil qilish qobiliyatini, son-sanoqsiz axborot va faktlardan eng

muhim savollarni ajratib olishni shakllantirishi kerak. Birovning tajribasini va ularni ishlatish uchun tayyor g'oyalarni tizimlashtirish, zarur bo'lganda, rahbarning ilmiy ishini tashkil etishning muhim shartidir.

Muayyan qarorni o'rganishda yaxshi rahbarni tavsiflovchi boshqa sifat-bu qarorga aloqador bo'lishi kerak bo'lgan mas'uliyat hissi. Muammoni hal qilishning eng to'g'ri yondashuvini aniqlash va tanlash uchun menejerga maslahat berish qobiliyati katta ahamiyatga ega. Menejerning maslahat berish qobiliyati uning faoliyatining samaradorligini sezilarli darajada belgilaydi. Rahbar uchun odamlarning fikrlarini tahlil qilish qobiliyati juda ham muhimdir.

Qaror qabul qilish samaradorligi va uning sifati aqliy faoliyatning samaradorligi darajasiga, mavjud bilim va tajribadan foydalanish qobiliyatiga bog'liq. Shuning uchun, aqlning moslashuvchanligi va xotira tezligi har bir rahbarning muhim va zarur xususiyatlari hisoblanadi. Tashabbuskorlik, mustaqillik, qat'iyatlilik va jasorat – qaror qabul qilish va uni ijrosini ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Bu rahbarga qo'yiladigan psixologik talablar. O'zini va o'z kasbiy mahoratini oshirib, rahbar birinchi navbatda talablarga javob beradigan fazilatlarni rivojlantirishi kerak³¹.

Psixologiya nuqtai nazaridan boshqaruv jarayoni: insonni zamonaviy nuqtai nazardan obyektv ko'rib chiqishning iloji yo'q.

Boshqaruv obyekt - tizimni tavsiflovchi jarayonlar/vaziyat: ✚ faollashtirish

✚ rivojlanish ✚ qayta tiklash

Boshqaruv uslublarining psixologik xususiyatlari:

Boshqaruv uslubi - uning xususiyatlaridan biridir, afzal qilingan usullarni, ularning shakli va ulardan foydalanish usulini birlashtiradi.

Boshqaruv uslublarini tasniflash (К.Левин bo'yicha): ✚ avtoritar

✚ demokratik

✚ neytral (liberal)

Asosiy farq - ishlatilgan usullarga bog'liq:

✚ direktiv - boshqaruv

✚ ijtimoiy-psixologik (shartnoma)usullarini tanlash tizimi

Vaziyatli yondashuvda tanlovning psixologik aniqligi.

Insonning o'ziga xos uslubga bo'lgan munosabati "temperamentga" bog'liq.

Samarali boshqaruvning psixologik shartlari:

Eng kam vaqt va energiya sarflab samarali natijaga erishish:

✚ ijtimoiy-psixologik qonuniyatlarni va individual-psixologik xususiyatlarni hisobga olish

✚ psixologik motivatsiyadan foydalanish

✚ muloqot texnikasida boshqaruv aloqalarini tashkil etish

Menejerning samarali faoliyatini tashkil etish. «Menejment ilmi» tushunchasi; «Menejment ilmi» (Knowledge Management, KM) – bu "bilim" muvaffaqiyatning asosiy strategik omili sifatida qaraladigan butun kompaniyafaoliyatining maqsadli tashkil etilishi³².

"Ma'lumotni boshqarish" bu global vazifaning ajralmas qismidir.

Ma'lumotlarni boshqarish yondashuvlari: Axborotni boshqarish kontseptsiyasini ishlab chiqishda turli sohalaridagi mutaxassislarining ishtiroki uning murakkab xususiyatiga olib keldi. Natijada uchta yondashuv shakllandi.

"Bilim" tushunchasi: bilim – mutaxassislarning amaliy tajribasiga va muayyankorxonada mavjud bo‘lgan ma'lumotlarga asoslangan asosiy resurs ³³.

➤ *Mahalliy bilim* - "o'yinda ishtirok etish" ni zaruriyatini ta'minlaydi.
➤ *Muvaffaqiyatni ta'minlaydigan bilim* – firma uchun raqobatbardosh salohiyatga ega.
➤ *Innovatsion bilimlar kompaniyaga* "o'yin qoidalarini" o'zgartirish imkoniyatini beradi. Ular kompaniyaga sanoatda etakchilik qilish imkoniyatini beradi ³⁴.

➤ *Korxonalar faoliyatida bilim o'rni;* korxona uchun bilimlarni boshqarish vazifalarining ahamiyati uning boshqaruv etukligi darajasi va u ishlayotgan bozorlarda raqobat darajasi bilan belgilanadi.

Shunday qilib, bilim resursining o'rni va ahamiyatini ko'rsatish uchun Dag Engelbart korxona funktsiyalarining quyidagi tasnifini taklif qildi:

A - boshlang'ich faoliyat: muayyan mahsulotlarni ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish

B - ikkinchi darajali faoliyat - asosiy funktsiyani yaxshilashga qaratilgan C - b funktsiyasini takomillashtirish bo'yicha faoliyat

Kompaniyada bilim menejmentini joriy etish va rivojlantirish bo'yicha harakatlar;

Kompaniyaning biznes modelini yaratish:

➤ Kompaniyaning faoliyatini strategik, funktsional va qayta ishlash darajasida aniqlash.
➤ "Bilimlar kaliti" identifikatsiyasi
➤ "Ma'lumotni boshqarish" strategiyasini tanlash, uning biznesning ishlash tamoyillari bilan aloqasi. Muvaffaqiyatning asosiy omillarini identifikatsiyalash

➤ "Bilim" ni kompaniya jarayonlari bilan bog'lash: kompaniyaning biznes modeli bo'yicha bilim asoslangan boshqaruv jarayonlarini ishlab chiqish

➤ Axborotni qo'llashning texnologik IT-platformasini yaratish.
➤ Bilim almashish, bilim yaratish va bilimlarni qo'llash ichki madaniyatini rivojlantirish.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. "Boshqaruv psixologiyasi" o'quv qo'llanma Toshkent-2008
2. Qosimova D.S. Boshqarish nazariyasi: O'quv qo'llanma. – T.: TDIU, 2007.
3. Qurbonov M. Rahbarlik lavozimlari professiogrammalari haqida. Rahbar va xodim. – T.: Akademiya, 1998.
4. Yusuf Xos Xojib. Qutadg'u bilig. – T.: "Fan", 1972

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLAR GURUHLARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI

Eshonqulova Ma'suda Xabibovna

Guliston davlat universiteti Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Abstract. *The politicized education in the loading of integration in the organization of the educational process, the didactic productions of integrated education in creating the quality of education have their own characteristics. Forms and methods of organizing integrated classes of pre-school preparatory group are reflected in effective methods.*

Keywords: *integration, principle, integrative training, modern education, methods, practical exercises, development.*

O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Dunyoda integrativ ta'limning rivojlanishi ijtimoiy hamda axborot kommunikatsiya sohalarining o'zaro tizimli aloqadorligi, ilm-fanning istalgan yo'nalishida kuzatilayotgan integrativ jarayonlarning barchasi jamiyatning zamonaviy ta'limi oldiga qo'ygan talablarini qondirishga qaratilgan o'quv-tarbiya jarayoning samarasini ta'minlashning ustuvor strategiyasini belgilaydi. Maktabgacha ta'limdagi zamonaviy talablar tarbiyalanuvchining shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim jarayonining mazmuni va tashkil etilishi to'g'risidagi yangi tushunchani belgilaydi. Yangi model pedagoglar bolaning rivojlanishini hisobga olgan holda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har bir yosh guruhlar uchun ta'lim dasturlarini tuzishga imkon beradi.

Shunindek so'nggi yillarda YUNISEF bilan hamkorlikda yaratilgan —Bolalik akademiyasil platformasi bilimlarni integratsiyalash nazariyasiga muvofiq ishlab chiqilgan. Bu esa ta'lim tizimi oldida bo'lgusi tarbiyachilar tafakkurini rivojlantirish, ularni nazariy metodik faoliyatga tayyorlashda integrativ yondashuvning ilmiy amaliy imkoniyatini belgilab beradi.

Didaktik jarayonning integratsiyalashuvi nafaqat nazariy va metodik o'quv jarayonni bir butun sifatida amalga oshirishni, balki jarayonning samarali olib borilishini ham ta'minlaydi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim jarayonining serqirra va o'ziga xosligini inobatga olgan holda, bo'lajak tarbiyachilarni tayyorlashda ta'limiy faoliyatlarni integratsiyalash nazariy-metodik tayyorgarlik jarayonining samarali kechishini ta'minlaydi. Turli faoliyatlar elementlarini yaxlit holda birlashtiruvchi hamda o'ziga xos o'rganish predmetini o'z ichiga olgan holda faoliyatlarni xususiyatlariga ko'ra bog'lovchi mashg'ulotlarlar integratsiyalashgan kurslarning mazmunini anglatadi.

Tadqiqot jarayonida biz maktabgacha ta'limning ta'lim makonida integratsiya tamoyilidan foydalanishning pedagogik qonuniyatlarini aniqladik. Integratsiya tamoyilini amalga oshirish yaxlit jarayonni tashkil qilishni o'z ichiga oladi. Yaxlitlik ta'lim jarayonining turli elementlarini birlashtirgan holda sintez orqali yaratiladi. Bolalar bog'chasi yaxlit bir butunga, masalan: bolalar faoliyatining har xil turlari (birgalikda va mustaqil; to'g'ridan-to'g'ri ta'lim faoliyati va bolalarning rejali faoliyati), turli xil o'zaro ta'sir turlari (bola-tarbiyachi, bola-bola, tarbiyachi-bola-ota-ona), turli ta'lim yo'nalishlari va har bir maktabgacha yoshdagi bola uchun

yagona rivojlanish yo_nalishini ta'minlash (jismoniy rivojlanish, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanish, badiiy va estetik rivojlanish, kognitiv va nutqni rivojlantirish) kabilar. Ta'lim sohalarining integratsiyalashuvi jarayonida kognitiv-nutq, badiiy-estetik, jismoniy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanish amalga oshiriladi.

Kognitiv nutqni rivojlantirish deganda biz bolaning atrofidagi dunyoni bilish qadriyatlariga turli yo_llar bilan harakat qilishning maqsadli jarayonini va uning dunyosining boshqa dunyo bilan uyg_un o_zaro ta'sirida uning individualligini o_z-o_zini tasdiqlashini tushunamiz.

Maktabgacha yoshdagi bolaning badiiy-estetik rivojlanishi bolaning o_ziga xos his-tuyg_ulari va hissiyotlari dunyosini yaratish va yangilashga qaratilgan, "men" qiyofasini ochish, o_zini o_zi ifoda etish, o_zini o_zi targ_ib qilishga qaratilgan maqsadli ta'lim jarayoni sifatida talqin etiladi. Faoliyatning o_ziga xos ijodiy mahsuli bolaning ijodiy rivojlanishi hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning jismoniy rivojlanishi - bu epchillik, iroda, jismoniy faoliyat bilan shug_ullanishi, muvozanat saqlay olishi, yugura olishi, sakrash, yuqoridan pastga, pastdan yuqoriga ko_tarila olishi kabi harakatlar majmuidir.

Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi - bu bolaning jamiyatga uzluksiz va tizimli ravishda ijtimoiy nazorat ostida kirishining maqsadli jarayoni, katta yoshdagi shaxsning bevosita ishtirokida ijtimoiy normalar va madaniy qadriyatlarni o_zlashtirish jarayonidir. Buning asosida insonning o_zini o_zi bilishi va o_zini o_zgartirishi ontogeneznining dastlabki bosqichida sodir bo_ladi. Ushbu rivojlanish yo_nalishlari o_z-o_zidan paydo bo_lmaydi. Ular maktabgacha yoshdagi bolalarning kattalar tomonidan doimiy nazorat ostida ular bilan hamrohligi natijasida paydo b_ladi . Rivojlanishning ushbu yo_nalishlarining sintezi rivojlanishning quyi bosqichidan yuqori bosqichga o_tishni ta'minlaydi, bolaning atrofida dunyoni bilishida, shaxsiy va ijtimoiy tajribani o_zlashtirishda yangi sifat jihatdan rivojlanishini belgilaydi.

Faoliyatlarning integratsiya – bunda ikki yoki undan ortiq asosiy faoliyatlarning g_oyalari, nazariya va tushunchalari birlashtiriladi, integratsiyali rejalashtirish orqali amalga oshiriladi;

-yondosh faoliyatlarning integratsiyasi – o_zaro yaqin aloqada bo_lgan faoliyatlarni integratsiyalash asosida yangi faoliyat turlarini vujudga keltirish. Buning asosida yangicha mashg_ulotlar jamlanmasi vujudga keladi;

-fundamental faoliyatlarning integratsiyasi – zamonaviy bilimlarning barcha tarmoqlari uchun asos bo_luvchi faoliyatlar va ushbu faoliyatlarga tegishli bo_lgan umumiy ilmiy tushunchalar, qoidalar va nazariyalarni integratsiyalash;

-yaxlit bir butun tizim bo_lgan kompleks ob'ektlarni o_rganish.

Bunda —koinot, —jamiyat, —inson, —muhit, —tabiat kabilarga oid bilimlar integratsiyalashtirib o_rganiladi;

Bolaga hamkorlik muhitida to_liq sherik sifatida qarash (bolalarga manipulyativ yondashuvni rad etish).

O'qitishga pedagogik jarayonda g_oyat muhim ahamiyat beriladi, bu esa bolaga o_z faolligini namoyish etish, o_zini to_liq anglash imkoniyatini beradi. O_yin bolalar hayotini tashkil etishning asosiy shakliga aylangan kattalar bilan bolalar va bolalarning o_zlari bir-biri bilan erkin hamkorligiga asoslangan.

Kutilayotgan natijalar - rivojlanayotgan bolaning "erkinlik darajasi" ning kengayishi (uning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda): uning qobiliyatlari, huquqlari, istiqbollari. Hamkorlik sharoitidabolalarning o_zini o_ylashi va individualligi engib o_tiladi va jamoa

tuziladi. Muvaffaqiyatsizlik yoki masxara qilish qo_rquvidan kelib chiqmagan ularning tasavvurlari va tafakkurlari ozod qilinadi. Kognitiv va ijodiy qobiliyatlar rivojlanadi.

Maktabgacha ta'lim tayyorlov guruhlarida integratsiyalashgan mashg_ulotlarni tashkil etish texnologiyasining dolzarb muammolari so'nggi yillarda xalqaro, mintaqaviy va respublika miqiyosida o'tkazilgan qator ilmiy-amaliy anjumanlarda ham muhokama qilib kelinmoqda. O'zbek auditoriyasida integratsiyalashgan ta'limga oid tadqiqotlar olib borilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O_zbekiston Respublikasining Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda «2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to_g_risida» gi PQ-2707-son qarori. - «O_zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to_plami», 2017 yil 9 yanvar, 1-son, 11-modda.
2. Mirziyoyev.Sh Tanqidiy tahlil, qat'iy tahlil va shaxsiy javobgarlik –har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo_lishi kerak. «O_zbekiston », 2017. 3.
3. Maktabgacha ta'limga qo_yiladigan davlat talablari. - T. 2017. 4.
4. Mavlonova.R, Raxmonqulova.N. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. –Toshkent. —O_qituvchil 2006.-87 b.

DAVLAT XUSUSIY SHERIKCHILIK ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI TASHKIL ETISH ASOSLARI

Ganiyeva Naziraxon Erkinovna

Andijon viloyati, Baliqchi tumani 28-DMTT direktori

Annotatsiya. DXShni maktabgacha ta'lim tizimiga joriy etish bugungi kunda ham dolzarb ham eng tez samara beruvchi usul hisoblanadi. Xususiy sektorning resurslari, tajribasi, rag'batlantirish tizimi va boshqa afzalliklari davlat budjetidan katta xarajat talab qilmasdan maktabgacha ta'lim tizimini tez rivojlantirish va zamonaviylashtirish imkoniyatlarini beradi. Mazkur maqolada DXSH asosida maktabgacha ta'lim tashkilotini tashkil etishning huquqiy asoslari keltirilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, davlat hususiy sherikchiligi, faoliyat, qaror, tashkil etish.

Dunyo miqyosida davlat va nodavlat, xususan, davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etishning turli shakllarini ishlab chiqish, ular faoliyatini tartibga solish va boshqarishda davlat va xususiy sherik munosabatlarini belgilash, boshqaruv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy qilish masalalariga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Mazkur tadqiqotlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini gorizontaal va vertikal boshqarishni takomillashtirish, boshqaruv jarayonining algoritmik ifodalarini ishlab chiqish, boshqaruv faoliyatini baholash, boshqaruvga jamoatchilik nazorati mexanizmlarini tatbiq etish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

O'zbekistonda so'ngi yillarda ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga samarali ta'lim-tarbiya berish hamda erta rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va takomillashtirish, sohada nodavlat sektorni rivojlantirish, zamonaviy talablarga asoslangan davlat ta'lim standarti va ta'lim dasturlarini maktabgacha ta'lim tizimiga joriy etishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish kabi muhim ustuvor yo'nalishlar belgilangan. Bu borada nisbatan yangi shakl sifatida tashkil etilgan davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish mexanizmini takomillashtirish, boshqaruv funksiyalarini amaliyotga tatbiq qilish, ta'lim sifatini boshqarish, boshqaruv samaradorligini baholashni joriy etish dolzarb yo'nalishlardan hisoblanadi.

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, maktabgacha ta'lim tizimining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, aholiga maktabgacha ta'lim xizmatlari ko'rsatish sifatini yaxshilash hamda sohada nodavlat sektorning ulushini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-iyundagi "Qamrov darajasi past bo'lgan tumanlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5144-son qarori qabul

qilindi. Qaror bilan bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi past bo'lgan 53 ta tumanlarda 2021-2022-yillarda davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yo'lga qo'yish bo'yicha aniq maqsadli ko'rsatkichlar tasdiqlandi.

Xorijiy davlatlar maktabgacha ta'lim tizimida ham davlat-xususiy sheriklik munosabatlari yaxshi yo'lga qo'yilgan. Masalan, Qozog'iston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimida keyingi yillarda xususiy sektor va davlat-xususiy sheriklik munosabatlariga keng e'tibor qaratilmoqda. Mazkur jarayonda har bir tarbiyalanuvchilar uchun moliyalashtirishni joriy etish, ushbu sektorda faoliyat yuritish uchun beriladigan majburiy litsenziyalarni bekor qilish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun sanitariya-gigiena talablari va qurilish me'yorlariga yengilliklar kiritish hisobiga maktabgacha ta'limga bolalar qamrovi sezilarli darajada ko'tarildi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida davlat-xususiy sheriklik asosida tashkil etilgan nodavlat maktabgacha tashkilotlariga munitsipalitetlar va ota-onalar tomonidan katta moliyaviy-moddiy yordam beriladi. Ushbu turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotlariga qamrab olingan kam ta'minlangan oilalar farzandlarini parvarish qilganligi uchun subsidiyalar ajratiladi, qolgan tarbiyalanuvchilar uchun xarajatlar esa ota-onalar tomonidan qoplanadi.

Pokiston Islom Respublikasida davlat-xususiy sheriklik asosida nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarni tashkil qilish uchun bepul yer ajratish, elektr energiyasi va gaz iste'moli uchun yengilliklar berish, ba'zi bir ro'yxati tasdiqlangan tovarlarni xorijdan olib kirishda soliqlardan va daromad solig'idan ozod qilish kabi imtiyozlar beriladi. Shuningdek, Pokistonning ayrim shtatlarida turli jamg'armalar hisobidan ta'lim olish uchun fuqarolar har oyda qaytarib olinmaydigan pul mablag'lari (vaucher) bilan ta'minlanadi.

O'zbekiston Respublikasining yoki chet davlatning qonun hujjatlariga muvofiq ro'yxatdan o'tkazilgan, davlat sherigi bilan DXSh to'g'risida bitim tuzgan tadbirkorlik faoliyati sub'ekti va shunday sub'ektlarning birlashmasi, yoxud bitim tuzgan yoki bitim tuzish istagini bildirgan yuridik yoki jismoniy shaxs davlat-xususiy sheriklik munosabatlarida xususiy sherik sifatida ishtirok eta oladi. DXSh munosabatlarida raqobatni ta'minlash, manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik maqsadida davlat tashkilotlariga xususiy sheriklar sifatida ishtirok etishga yo'l qo'yilmaydi.

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlari davlat-xususiy sheriklik to'g'risida yozma tuzilgan bitim bilan tartibga solinadi va mazkur bitimda tomonlarning huquqlari, majburiyatlari, javobgarligi hamda davlat-xususiy sheriklik loyihasini ijro etish shartlari belgilab beriladi.

Davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitim ob'ekti bitim bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etish maqsadida foydalanilishi mumkin bo'lgan yer uchastkalari, bo'sh turgan binolar, shu jumladan ishlamaydigan va but qilinmagan davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda boshqa ob'ektlardir [8].

Davlat-xususiy sheriklik mexanizmini joriy etishning ahamiyatli jihati maktabgacha ta'lim muassasalarining xarajatlarini rejalashtirish va uni sarflash shaffofligini oshirish choralari ko'rish, faoliyatining ochiqligi va ular mustaqilligining oshirilishi davlat-xususiy sheriklikni yo'lga qo'yish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va ularning investitsion jozibadorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. F.R. Valiyeva Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati //Multi disciplinary research studies and education, Kuala Lumpur, Malasiya 2021

2. F.R. Valiyeva The importance of educational content in preparation of competitive personnels// 2nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018
3. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
4. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkoly. – M., 1995. – 441 s.
5. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Inogamova Diyora Otkurovna

"Tashkent Puchon Universiteti" 1-kurs magistranti Ilmiy rahbar: p.f.n. Zohidova Dilfuza
Abduhalilovna

Annotatsiya. Maqola maktabgacha ta'limda raqamli texnologiyalarni qo'llashni o'rganishga bag'ishlangan. Bolalarning aqliy qobiliyatlarini, tasavvurini va ijodiy tafakkurini rivojlantirish uchun interaktiv o'yinlar, ta'limiy ilovalar va elektron resurslaridan foydalanish kabi asosiy yo'nalishlar ko'rib chiqiladi. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonini individuallashtirish va bolalarni har tomonlama rivojlantirish uchun qulay muhit yaratishdagi afzalliklariga alohida e'tibor qaratiladi. Maqolada raqamli texnologiyalarni qo'llash bilan bog'liq ehtimoliy xavflar va cheklovlar tahlil qilinadi, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning an'anaviy ta'lim vositalaridan afzalliklari yoritiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, raqamli texnologiyalar, raqamli ta'im muhiti, axborot texnologiyalari, multimedia, virtual ta'lim, ta'lim-arbiyaviy jarayon, ta'limda innovatsiyalar, raqamli platformalar.

Аннотация. Статья посвящена изучению применения цифровых технологий в дошкольном образовании. Рассматриваются основные направления использования интерактивных игр, обучающих приложений и мультимедийных ресурсов для развития интеллектуальных способностей, воображения и творческого мышления детей. Особое внимание уделяется преимуществам цифровых технологий в индивидуализации образовательного процесса и создании благоприятной среды для всестороннего развития детей. В статье анализируются возможные риски и ограничения, связанные с использованием цифровых технологий, а также освещаются их преимущества перед традиционными средствами обучения в дошкольных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: дошкольное образование, цифровые технологии, цифровая образовательная среда, информационные технологии, мультимедиа, виртуальное обучение, образовательный процесс, инновации в образовании, цифровые платформы.

Abstract. The article is dedicated to studying the application of digital technologies in preschool education. It examines the main directions of using interactive games, educational applications, and multimedia resources to develop children's intellectual abilities, imagination, and creative thinking. Particular attention is paid to the advantages of digital technologies in individualizing the educational process and creating a favorable environment for the comprehensive development of children. The article analyzes the potential risks and limitations associated with the use of digital technologies, as well as highlights their advantages over traditional educational tools in preschool educational institutions.

Keywords: preschool education, digital technologies, digital educational environment, information technologies, multimedia, virtual learning, educational process, educational innovations, digital platforms.

KIRISH

So'nggi o'n yillarda raqamli texnologiyalar hayotimizning barcha sohalariga, jumladan ta'limga ham shiddat bilan kirib bormoqda. Maktabgacha yoshda, bola rivojlanishining

poydevori qo'yiladigan davrda, ularni qo'llash ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalarning maktabgacha ta'limda qo'llanilishi bolalarning axborot bilan o'zaro aloqasini yangicha imkoniyatlar bilan ta'minlaydi, ularning kognitiv qobiliyatlarini rivojlantiradi va zamonaviy dunyoda talab etiladigan ko'nikmalarni shakllantiradi.

Hozirgi kunda atrofimizdagi raqamli muhit bolalar hayotining ajralmas qismiga aylangan, ularning hayoti ilk yoshdan boshlanadi. Bolalarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlari, umuminsoniy qadriyatlar va odamlar o'rtasidagi munosabatlar haqidagi bilimlarini shakllantiruvchi manba nafaqat ota-onalar, ijtimoiy muhit va ta'lim tashkilotlari, balki media manbalari ham bo'lmoqda. Zamonaviy bolalar uchun kompyuter vositalari yordamida bilim olish, tadqiqot o'tkazish va o'yin faoliyati kundalik va jozibali mashg'ulot bo'lib, yangi bilim va taassurotlar olishning qulay usuliga aylanmoqda.

Endi bizni hatto ota-onasining tizzasida o'tirib, planshet yoki telefon o'ynayotgan bolalar ajablantirmaydi. Ular erta yoshdan elektron qurilmalarni o'zlashtiradi, qaysi tugmani bosish kerakligini biladi. Kattalar uchun esa bu qulay: bola bilan muloqot qilish uchun ortiqcha kuch sarflashning hojati yo'q. Natijada, bolalar elektron qurilmalarni o'yinchoq sifatida qabul qilishga o'rganadi. Lekin ularning imkoniyatlari bundan ancha keng.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari qanchalik keng bo'lmasin, ulardan foydalanishdagi muvoznatni saqlay bilishimiz lozim. Pedagoglar va ota-onalar raqamli materiallar va usullarni tanlashda mas'uliyat bilan yondashib, bolalarning rivojlanishini muvozanatli ta'minlash, raqamli texnologiyalar faqat bilim olish vositasi emas, balki maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirishda muhim element bo'lib xizmat qilayotganligini unutmasligimiz darkor. Fransuz filosofi va olimi Nikolya Kurno ta'kidlaganidek: «Raqamli texnologiyalar haqiqiy ta'limga qo'shimcha bo'lishi kerak, insonlar orasidagi aloqaning o'rnini bosmasligi kerak. Eng muhimi, bolalar dunyo va odamlar bilan jonli aloqa qilish qobiliyatini yo'qotmasliklari lozim».

O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunining 7-moddasida ta'lim turlari sanab o'tilib, uning birinchi turi – maktabgacha ta'lim va tarbiya ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, 8-moddasida: “Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir” - deyilgan. [1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son farmoni 1-ilovasida “Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini 100 foiz kompyuter sinfi bilan ta'minlash orqali tarbiyalanuvchilarda boshlang'ich kompyuter savodxonligi ko'nikmalarini shakllantirish” - vazifalari belgilangan. [2].

Raqamli texnologiyalarning maktabgacha ta'limda qo'llanilishi so'nggi yillarda tadqiqotchilarning faol qiziqishiga aylandi. Axborot texnologiyalarining shiddatli rivojlanish sharoitida, pedagogika, psixologiya va ijtimoiy soha olimlari maktabgacha yoshdagi bolalarga raqamli vositalarning ijobiy va ehtimoliy salbiy ta'sirlariga alohida e'tibor qaratmoqdalar.

Ko'plab ilmiy izlanishlar raqamli texnologiyalarning bolalarning kognitiv, hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga bo'lgan ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotlar to'g'ri tanlangan ta'lim texnologiyalari bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga, ta'lim olishga bo'lgan motivatsiyani oshirishga, psixologik jarayonlarni yaxshilashga sezilarli darajada yordam berishini ko'rsatmoqda. Biroq, olimlar bolalarning ekranlar oldida sarf qilinayotgan vaqtini

cheklash va har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga olish kabi ehtiyoj choralariga rioya qilish zarurligini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, kichik yoshdagi bolalar uchun nutq, mantiqiy fikrlash, motorika va boshqa muhim ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradigan turli ta'lim dasturlari va ilova dasturlarini ishlab chiqish va joriy qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu texnologiyalar bolalarning ehtiyojlariga moslashtirilgan bo'lishi va o'yin orqali o'qishga va o'zaro aloqaga yordam berishi muhimdir.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning maktabgacha ta'limda qo'llanilishi mavzusi tadqiqotchilar orasida faol o'rganilishi va muhokama qilinishi uning hozirgi davrning dolzarb masalalari qatoridan o'rin egallaganligini ko'rsatadi. Raqamli texnologiyalarning muhim afzalliklarini o'rganar ekanmiz, bolalarning raqamli rivojlanish muhitida har tomonlama yetuk va barkamol rivojlanishi uchun imkoniyatlar va xavflarni inobatga olish juda muhimdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilari – bu kelajakdagi o'quvchilar bo'lib, ularning maktabga tayyorgarligi raqamli texnologiyalarni o'z ichiga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Bu texnologiyalar an'anaviy ta'lim usullariga nisbatan sifat jihatidan ustunlikka ega. Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta'lim muhitini shakllantiradi, an'anaviy usullarga yangi imkoniyatlar beradi, pedagoglarga yangi vositalarni taqdim etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligini quyidagi yo'nalishlarda ko'rishimiz mumkin:

1. Maktabgacha ta'lim hujjatlarini yuritish;

Ta'lim faoliyati jarayonida pedagog hujjatlarni tuzadi va rasmiylashtiradi: kalendar va istiqbolli rejalashtirish, hisobotlar, dastur bajarilishini monitoring qilish, bolalar rivojlanishini diagnostika qilish, ota-onalar burchagini bezatish uchun material tayyorlash. Ta'lim tashkiloti ma'muriyati hujjatlarini yuritadi va elektron shaklda hisobotlar tuzadi, ularni elektron pochta orqali yuboradi.

2. Maktabgacha ta'lim tashkiloti metodik ish faoliyatini tashkil etish, pedagoglar malakasini oshirish;

Zamonaviy jamiyatda tarmoqdagi elektron resurslar – bu pedagoglar uchun ularning yashash joyidan qat'iy nazar, yangi metodik g'oyalar va didaktik qo'llanmalarni tarqatishning eng qulay usuli hisoblanadi. Elektron resurslar shaklidagi metodik qo'llanma va materiallar orqali pedagog mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rishi, yangi metodikalarni o'rganishi hamda ulardan mashg'ulotga ko'rgazmali materiallarni tanlash uchun samarali foydalanilishi mumkin.

Pedagoglarning ijtimoiy tarmoqlardagi hamjamiyatlari nafaqat zarur metodik ishlanmalarni topish va ulardan foydalanish, balki o'z materiallarini joylashtirish, tadbirlarni tayyorlash va o'tkazish bo'yicha tajriba almashish, turli metodikalar va texnologiyalardan foydalanish imkonini beradi.

Pedagoglar o'z ko'nikmalarini takomillashtirish, bilimlarini yangilash va raqamli texnologiyalar yordamida uzluksiz o'zini o'zi o'qitish va malakasini oshirish imkoniyatiga ega (bular jumlasiga videokonferensiyalar, vebinarlar, onlayn konferensiyalar, mahorat darslari, masofaviy malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari, kasbiy mahorat tanlovlari, metodik ishlanmalar bo'yicha tanlovlar, test sinovlari kiradi). Pedagog faoliyatining muhim jihatlaridan biri bu turli pedagogik loyihalarda, masofaviy tanlovlarda, viktorina va olimpiadalarda ishtirok etishdir. Bu nafaqat pedagogning, balki tarbiyalanuvchilarning ham o'z-o'zini baholash darajasini oshiradi. Bunday tadbirlarda an'anaviy usulda qatnashish mintaqaviy masofa,

moliyaviy xarajatlar va boshqa sabablarga ko'ra ko'pincha imkonsiz bo'ladi. Masofaviy qatnashish imkoniyatlari esa hozirgi raqamlashtirish davri uchun juda oson va qulaydir.

3. Ta'limiy va tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etish;

Raqamli texnologiyalarni qo'llagan holda ta'lim faoliyatining uch xil turi ajratiladi:

1. Multimedia materiallari bilan tashkil etiladigan mashg'ulotlar:

Multimedia taqdimotidan foydalanish mashg'ulotni hissiy jihatdan boyitadi, tarbiyalanuvchilarning mashg'ulotga, yangi mavzuga bo'lgan qiziqishini orttiradi, ko'rgazmali va namoyish materiallari sifatida juda yaxshi xizmat qiladi.

2. Kompyuterli o'yin dasturlari asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar;

Bunday mashg'ulotlar odatda o'yin shaklidagi o'quv dasturlari yordamida o'tkaziladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda pedagoglar asosan rivojlantiruvchi o'yinlardan foydalanadilar. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan kompyuter o'yin dasturlarining tanlovi juda keng.

3. Diagnostik mashg'ulotlar;

Bunday mashg'ulotlarni o'tkazish uchun maxsus dasturlar talab qilinadi, Ammo bunday dasturlarni yaratish vaqt masalasidir. Amaliy dasturlar yordamida test topshiriqlarini ishlab chiqish va diagnostika uchun foydalanish mumkin.

4. Ota-onalar bilan hamkorlik ishlarini tashkil etishda foydalanish;

Zamonaviy ota-onalar guruhlardagi axborot papkalari va ko'chma stendlarga kamroq e'tibor qaratadilar, e'lonlarni esa ko'pincha faqat tarbiyachi ularga ko'rsatganda ko'radilar. Ota-onalar pedagoglar bilan muloqot qilish va farzandi haqidagi ma'lumotlarni zamonaviy vositalar orqali olishni afzal ko'radilar: bolalar bog'chasi sayti, Viber, Telegram kabi chatlar va boshqalar.

Messendjerlar va maktabgacha ta'lim tashkilotlari internet-saytlaridan foydalanish pedagoglar va ota-onalar o'rtasidagi muloqot samaradorligini oshiradi. Bolalar bog'chasining va uning tarbiyalanuvchilarining hayoti haqidagi batafsil ma'lumotlar, chatlar va elektron pochta orqali muloqot qilish imkoniyati ota-onalarni maktabgacha ta'lim tashkiloti hayotiga yaqindan jalb etadi va ularni ta'lim-tarbiyaviy jarayonning bevosita ishtirokchisiga aylantiradi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanishning an'anaviy ta'lim vositalaridan afzalliklari:

1. Raqamli texnologiyalar o'quv materiallariga istalgan vaqtda va istalgan joyda kirish imkonini beradi. Bu ayniqsa masofaviy ta'lim uchun muhimdir.

2. Raqamli platformalar orqali o'quv jarayonini har bir o'quvchi va tarbiyalanuvchining ehtiyojlariga moslashtirish, temp va murakkablik darajasini tanlash mumkin.

3. Raqamli texnologiyalar videolar, animatsiyalar va boshqa interaktiv elementlar orqali ta'lim jarayonini qiziqarliroq qiladi.

4. Resurslarning tanlovining kengligi. Internet kitoblar, maqolalar, ma'ruzalar, kurslar va video darslar kabi ko'plab ta'lim resurslarini taqdim etadi.

5. Bilimlarni baholashni avtomatlashtirish. Raqamli formatdagi testlar va amaliy topshiriqlar tarbiyalanuvchilar bilim darajasini tezda baholash va darhol fikr bildirish imkonini beradi.

6. Raqamli ko'nikmalarni rivojlantirish. Texnologiyalarni ta'lim jarayonida qo'llash pedagoglarga zamonaviy qurilmalar va dasturlar bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

7. Vaqt va resurslarni tejash. Elektron darsliklar va materiallar chop etilgan kitoblarga ketadigan xarajatlarni qisqartiradi va ma'lumotlarni tezroq yangilashga imkon beradi.

8. Hamkorlik va aloqa. Raqamli vositalar tarbiyachi va ota-onalarning platformalar, chatlar va video konferensiyalar orqali o‘zaro hamkorlik qilishiga yordam beradi.

XULOSA

Yangi axborot texnologiyalarini tarbiyachi faoliyatida qo‘llash bolalar shaxsini bilim asoslari bilan boyitish maqsadiga xizmat qiladi. Bu esa bola qobiliyatini rivojlantirishning muhim sharti va qo‘llab-quvvatlovchi omilidir. Shuningdek, zamonaviy sharoitlarda bolani tarbiyalash mazmuni va metodlarini doimiy takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik vosita hisoblanadi. Shunday qilib, raqamli texnologiyalardan foydalanish, bir tomondan, ta’lim sohasidagi asosiy normativ hujjatlar talablariga, boshqa tomondan, bolalar va ota-onalarning manfaatlari va ehtiyojlariga mos keladi. Rus pedagogi Sergey Golovin ta’kidlaganidek, «Raqamlashtirish ta’limi faqat gadjetlarni qo‘llashga aylanmasligi kerak. Asosiy maqsad faol va samarali fikrlash sharoitlarini yaratish. Texnologiyalar faqat axborot olish vositasi emas, balki tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ham xizmat qilishi kerak».

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son;
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son farmoni
3. Круговая И. Г. и др. Применение информационных, цифровых технологий в дошкольном образовании // Перспективы развития современной науки и образования: сб. материалов Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием / редкол.: О.Н. Широков [и др.]. – Чебоксары, 2021.
4. “КОНЦЕПТ” научно-методический электронный журнал // Готовность дошкольной образовательной организации к цифровой трансформации // 2022, № 04 (апрель).
5. D.X.Kenjayeveva “Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellect texnologiyalaridan foydalanish” // Itidisciplinary Scientific Journal, 2024 ISSN: 2181-4120
6. Ахмедьянова А. И. Интернет как средство развития познавательной сферы детей дошкольного возраста // Актуальные проблемы дошкольного образования: традиции и инновации: сб. ст. XVI Междунар. науч.практ. конф.: в 2 ч. (г. Челябинск, 19–20 апреля 2018 г.).

NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYA MAZMUNI, SIFATINI YANGI BOSQICHGA KO'TARISH MUAMMOLARI

¹Isaqova Odinahon Mo'minjonovna, ²Ochilova Maftuna Orifjonovna

¹Andijon viloyati Andijon tumani 23-DMTT, ²Samarqand viloyati Samarqand Tumani 13-DMTT

Annotatsiya. Mazkur maqolada nodavlat maktabgacha ta'lim (MTT) tizimida ta'lim mazmuni va sifatini yangi bosqichga ko'tarishning dolzarb muammolari va yechimlari ko'rib chiqilgan. O'zbekistonning ta'lim tizimida nodavlat MTTlarining roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda, ammo ularning ta'lim mazmuni va sifati masalalari hal qilinmagan muammolarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: nodavlat maktabgacha ta'lim, ta'lim mazmuni, ta'lim sifati, pedagogik metodlar, innovatsion yondashuvlar, raqamli ta'lim, malaka oshirish, resurslar, hamkorlik.

O'zbekistonning nodavlat maktabgacha ta'lim (MTT) tizimi so'nggi yillarda jadal rivojlanib, kengayib bormoqda. Ushbu sohada ta'lim-tarbiya mazmuni va sifatini yangi bosqichga ko'tarish, albatta, bir qator muammolarni ham o'z ichiga oladi. Quyida bu masalalarning ba'zi asosiy jihatlarini keltiraman.

Ta'lim-tarbiya mazmunini takomillashtirish

MTTda ta'lim-tarbiya mazmuni ko'pincha an'anaviy va normativ yondashuvlarga asoslanadi. Shuning uchun uning zamonaviy talablar asosida yangilanishi zarur. Bunday yangilanish quyidagilarga olib kelishi mumkin:

— Badiiy, intellektual va jismoniy rivojlanish: Kichik yoshdagi bolalar uchun muvaffaqiyatli ta'lim-tarbiya dasturlari ishlab chiqish zarur. Bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, badiiy va musiqiy didini shakllantirish, shuningdek, jismoniy faoliyatni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega.

— Emotsional va ijtimoiy rivojlanish: MTT tizimida bolalarning emotsional va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni kiritish muhim. Bu, o'z navbatida, bolalar orasida ijobiy munosabatlarni o'rnatishda, shaxsiylik va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishda yordam beradi.

— Innovatsion yondashuvlar: Pedagogik uslublar va metodlarni yangilash zarur. Interfaol o'qitish metodlari, multimediyali materiallardan foydalanish, kompyuter texnologiyalari va raqamli vositalarni kiritish — bu barcha innovatsion elementlar MTTda ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Sifatni oshirish muammolari

Nodavlat MTTlarda ta'lim sifatini oshirishda bir qator muammolar yuzaga kelmoqda:

— Pedagoglarning malakasini oshirish: O'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun malakali pedagoglar zarur. Nodavlat sektorda pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi va pedagogik malakasi ko'pincha yetarli darajada bo'lmaydi. Ularni muntazam ravishda o'qitish, malakasini oshirish kurslarini tashkil etish muhim.

— Pedagogik metodologiya: Ko'plab nodavlat MTTlar an'anaviy ta'lim usullarini qo'llagan holda bolalarni tarbiyalaydi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik metodlarni,

masalan, jamoaviy o'qish, o'rganishga asoslangan yondashuvlar va individual yondashuvlarni tatbiq etish zarur.

— Resurslarning cheklanganligi: Nodavlat MTTlarda materiallar va infratuzilma jihatidan ba'zi qiyinchiliklar mavjud. O'qituvchilar, o'quv materiallari, o'qish va o'qitish uchun zarur bo'lgan texnologiyalar yetishmasligi bu tizimning sifatini pasaytiradi.

— Ta'limdagi gender tenglik: Ba'zi hollarda, nodavlat MTTlarida bolalar va ularning oilalariga gender jihatidan teng imkoniyatlar yaratish yo'lida muammolar mavjud. Erkaklar va ayollar o'rtasida ta'limni boshqarish va ta'lim olishdagi imkoniyatlar teng bo'lishi lozim.

Nodavlat MTTlarining samaradorligini oshirish uchun yechimlar

— Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash: Nodavlat MTTlarining rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan moliyaviy va normativ huquqiy yordam ko'rsatilishi zarur. Ushbu yordam resurslar va o'qituvchilarni tayyorlashda, metodologik qo'llanmalar va texnik vositalarni taqdim etishda samarali bo'lishi mumkin.

— O'qituvchilarni malakasini oshirish: Nodavlat MTTlarida ishlayotgan pedagoglarning malakasini oshirish uchun turli seminarlar, treninglar va tajriba almashish dasturlari tashkil etilishi lozim.

— Innovatsion ta'lim dasturlari: Maktabgacha ta'limda yangi, innovatsion dasturlar va metodlarni joriy etish zarur. Bu dasturlar bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olish va ta'limda ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

— Jamoat va ota-onalar bilan hamkorlik: Nodavlat MTTlarida ota-onalar va jamoat bilan hamkorlikni kuchaytirish, bolalarning rivojlanishini yaxshilashga ko'maklashadigan muhim omildir.

Yangi bosqichga ko'tarishning istiqbollari

— Raqamli ta'lim tizimi: MTTda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali ta'lim samaradorligini oshirish va pedagoglarni yanada samarali o'qitish mumkin.

— Ta'lim sifatini monitoring qilish: Ta'lim sifatini baholash uchun mustahkam monitoring tizimi yaratish, bu tizim orqali ta'limning samaradorligi muntazam ravishda tekshirilishi va o'zgarishlarga yo'l qo'yilishi zarur.

Shu tarzda, nodavlat MTTlarda ta'lim mazmuni va sifatini yangi bosqichga ko'tarish uchun kompleks yondashuv va hamkorlik talab etiladi. Ta'lim tizimini samarali va ilg'or bo'lishi uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida o'zaro ishonch va qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim mazmunini takomillashtirish, pedagoglarning malakasini oshirish, innovatsion metodlarni joriy etish va raqamli texnologiyalarni qo'llash zarurligi, shuningdek, ta'lim jarayonining sifatini oshirishda resurslar, o'qituvchilarni tayyorlash, hamkorlik va ota-onalar bilan aloqalarni mustahkamlashning muhimligi hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri bo'lib, nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini monitoring qilish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish, shuningdek, pedagogik metodologiyani zamonaviy talablar asosida yangilash zarurligi ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari, nodavlat MTTlarda ta'lim mazmuni va sifatini yangi bosqichga ko'tarish uchun kompleks yondashuv va hamkorlikni kuchaytirish zarurligini isbotlaydi.

MAKTABGACHA TA'LIMDA GENDER TARBIYASI VA UNING FAKTORLARI

Jo'raeva Madina Xolmamat qizi, Shermaxamatova Gulmira Nematovna, Mamatqulova
Mastura Baxtiyor qizi

Annotatsiya. *Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotda ta'lim-tarbiya olayotgan o'g'il qizlarning stereotiplarini tenglashtirish, bu borada gender ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish lozimligi haqidagi ilmiy-nazariy fikrlar o'z aksini topgan. Shuningdek, bola tarbiyasida albatta, ota-onaning o'rni ham tahlil qilib berilgan.*

Kalit so'zlar: *gender, gender ta'lim-tarbiyasi, gender ijtimoiy jins.*

Gender tenglikka amal qilish planetar miqiyosdagi eng dolzarb masalalarning biri hisoblanadi. Bugungi kunda insoniyat taraqqiyotining istalgan yo'nalishini ushbu masalaning yechimisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Gender tenglikka amal qilish jahon mamlakatlarining har birida o'ziga xos mazmun va tabiatga ega. Jumladan, O'zbekistonda ham gender tenglikka amal qilish bo'yicha davlat hokimiyati, jamoatchilik tomonidan maqtovg'a arzigulik bir talay ishlar amalga oshirilishiga qaramasdan kechiktirib bo'lmaydigan, hal qilinishi zarur bo'lgan muammolar yetarlicha.

Xotin-qizlarning reproduktiv salomatligini muhofaza qilish borasidagi faoliyat yetarli darajada emas, onalar kasalligi va perinatal kasalliklar profilaktikasi va ularning oldini olish bo'yicha samarali tizim darajasi past.

Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, zamonaviy namunali oilani shakllantirish, uning ma'naviy-axloqiy negizlari va an'anaviy oilaviy qadriyatlarini mustahkamlash bo'yicha maqsadli ishlar sust olib borilmoqda, oilalardagi nizoli holatlar va ajrashishlarning oldini olish bo'yicha choralarning samaradorligi past darajada qolmoqda.

Yordamga muhtoj bo'lgan va og'ir ijtimoiy vaziyatga tushib qolgan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashning manzilli tizimi samaradoligi past, ishsiz va ijtimoiy faol bo'lmagan xotin-qizlar soni hali ko'pchilikni tashkil etmoqda.

Xotin-qizlar o'rtasidagi huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha ko'rilayotgan choralar samarasi past.

Ushbu muammolarni hal qilish, xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida teng huquqqa asoslangan ijtimoiy munosabat va ijtimoiy muhitni shakllantirishda 2019 yil 23 avgustda Respublikasi Oliy Majlisi Senati tomonidan ma'qullangan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Ijtimoiy-huquqiy jihatdan keng qamrovga va istiqbolli kelajakka ega bo'lgan mazkur qonun xotin-qizlar ijtimoiy pozitsiyasi siljishlarida muhim siyosiy ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu hujjatning hayotlashishida 2019 yil 23 avgustda Oliy Majlis Senati tomonidan ma'qullangan "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni muhim rol o'ynamoqda. Qonunning maqsadi xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir.

Xotin-qizlar ijtimoiy pozitsiyasini mustahkamlashda albatta davlat hokimiyatining roli benihoya katta. Ammo, hamma gap jamiyatda xotin-qizlarning o'rni va rolini ularning o'zlari tomonidan juda katta javobgarlik bilan tushunishida, ushbu jamoatchilik tomonidan idrok qilinishi, qadrlanishi, mazkur qadriyatning an'anaga aylanishidir.

Shu nuqtai nazardan gender tenglik, unga amal qilish masalasiga aksiologik nuqtai nazardan yondashish bizning nazarimizga ko‘ra to‘g‘ri hisoblanadi. Jamiyatda erkak va ayollarga nisbatan, ular o‘rtasidagi munosabatga nisbatan qarash darajasi madaniyat sifatida qabul qilingan. Ushbu madaniyat jamiyat taraqqiyoti davomida bir tomondan, alohida olingan millat doirasida, ikkinchi tomondan, millatlararo munasablar doirasida mazmun jihatdan takomillashib kelmoqda, milliy va umuminsoniy qadriyat maqomiga ega bo‘lib bormoqda. Shu nuqtai nazardan gender tenglik, gender munosabatlarini tahlil qilish ma’lum ilmiy ahamiyatga ega deb hisoblaymiz.

Mazkur tadqiqotda “gender“ va “jins” tushunchalarining mazmun va xajmini aniqlash alohida ahamiyatga ega. Chunki bugun ayrim adabiyotlarda “gender“ atamasini “jins” atamasining sinonimi sifatida xam ishlatishmoqda. Umuman “gender” tushunchasining mazmuni, hajmiga nisbatan munosabatlar tahlil qilinganda biz uch yo‘nalishni: biologik determinizm, ijtimoiy konstruktivizm va bioijtimoiy determinizm ko‘ramiz.

Biologik determinizmda ayollar va erkaklar o‘rtasidagi cheksiz farqlar sabablari asosan ularning biologik jinslar ekanligidan kelib chiqan holda tushuntiriladi. Genderdagi ijtimoiy-ruhiy sifatlar ham biologik jinslar orqali izohlanadi. Bunda Z. Freyd psixanalizi motivlari ham ishtirok etadi. Biologik determinizmda “gender” tushunchasi mazmun va hajmini belgilovchi omil - o‘zgarmas biologik omildir. Biologik jins esa o‘zi-o‘zi bilan chegaralangan universal tipdir. Mavjud biologik reallik jinsiy xilma-xilliklar dunyosiga olib kiradi, ammo biologiya bilan bog‘liq barcha belgilar barcha erkaklarni barcha ayollardan farqlash imkonini bermaydi. Chunki, ularda alohida olingan bir jinsning mohiyatini ifodalaydigan umumiy belgilar kompleksi mavjud emas.

Ijtimoiy konstruktivizm tarafdorlari esa genderning biologik omil ekanligiga befarq qaraydilar. Ularcha gender rollar jamiyatda shakllanadi. Ayollar-ayol, erkaklar-erkak bo‘lib tug‘ilmaydilar, balki jamiyatda shunday bo‘lib shakllanadilar, deb hisoblashadi. Erkak va ayol ijtimoiy kategoriya sifatida turli xildagi ijtimoiy kontekstlarda yaratiladi va ishlatiladi, turli xildagi shakllarga ega bo‘lib turli mazmun bilan boyitiladi, ayollar va erkaklar o‘rtasidagi ko‘plab farq sabablari biologiyaga borib taqalmaydi. Agar gender farqlar ruhiy, madaniy va ijtimoiy kabi omillar bilan bog‘liq bo‘lsa jinsiy farqlar faqat jismoniy, anatomik, fiziologik farqlar bilan cheklanadi. Gender farqlar konstruksiyasi ijtimoiy konstruktivizmga asoslanadi. Ushbu model avtorlari odamlar o‘rtasidagi farqlarning tabiiy ildizlariga befarqroq qaraydilar va ularni ijtimoiy jarayonlar bilan bog‘lab tushuntirishga harakat qiladilar.

Bioijtimoiy determinizm tarafdorlari fikrlariga ko‘ra, jumladan, bizning fikrimizcha maktabgacha bolalar gender tarbiyasini tashkil etish va amalga oshirishda genderni ijtimoiy jins sifatida olib qarash va undan ushbu jarayonni belgilovchi tushuncha sifatida foydalanish maqsadga muvofiq. Chunki, odamlar dastlab biologik jinslar sifatida bir-birlaridan farq qiladilar. Ular tug‘ilishidan o‘g‘il va qizbola bo‘lib tug‘iladilar. Ushbu farqlar asosida ularda ijtimoiy sifatlar shakllanadi va o‘g‘il bola-o‘g‘il, qiz bola-qiz rolini bajarishga kirishadi. Ayollar va erkaklar turmush tarzi, xatti-harakatlari, imkoniyatlari, xuquqlari, ularning jamiyatdagi o‘rni albatta ularning biologik jinsi asosida qurilgan sotsial konstruksiyadir.

“Gender” tushunchasining mazmuni kontekstda ilmiy kategoriya, ilmiy tadqiqotlar kategorial apparati elementi, mamlakatdagi ijtimoiy guruh va guruhlararo munosabat sub’ektini anglatuvchi hamda davlat va ijtimoiy guruhlar munosabatini, guruhlararo siyosiy munosabatni anglatuvchi kategoriya sifatida ham ishlatiladi. Chunki, u o‘zida gender munosabatlaridagi tengsizlikni tanqid qilish, mavjud ijtimoiy munosabatlarni o‘zgartirish, yangi ijtimoiy

munosabatlarni gender tengliligiga ko‘ra qaror topdirishni talab etuvchi mazmunni tashiydi. Bugun “gender” jamiyatdagi tengsizlik bilan bog‘liq aholini guruhlariga bo‘lishda yordam beradigan kategoriya sifatida ham qaralmoqda. Bunda biologik jins ijtimoiy konstruksiyalashda ham qo‘l kelmoqda.

Dastlabki feministik nazariyalarda “gender” faqat ijtimoiy kontekstga bog‘liq konstruksilashtiruvchi kategoriya bo‘lib xizmat qilgan. Shunday qilib jinsiy deformizm tabiat in‘omi emas balki, biologik reallikni mulohaza qilishning insonlar tomonidan kashf etilgan uslubidir. Bugun o‘zgartirib bo‘lmaydigan tassavurimizni masalan “genetik jins”ni olimlar foydalanayotgan texnologiyalariga ko‘ra o‘zgartirmoqdalar.

Gender rollarini o‘zlashtirish va uni avloddan avlodga erkaklar va ayollar ijtimoiy nisbati to‘g‘risidagi tartib-qoidalaridan kelib chiqqan holda uzatish ushbu millat turmush tarziga aylangan, onglanmagan tengsizlik imkoniyatlari, erkaklarning rasman ustunligi, ayollarning esa qaysi bir ma‘noda cheklanishiga sharoit yaratdi. Ayollarning ma‘lum bir ma‘noda ijtimoiy cheklanganliklari juda ko‘p muammolarni, hatto jiddiy diskriminatsiyagacha bo‘lgan munosabatlarning kelib chiqishiga sabab bo‘ldi. Bugun davlat hokimiyatining genderga tizimlashtiruvchi munosabat sub‘ekti sifatida qarashi bir tomondan murakkablashmoqda, ikkinchi tomondan esa, bir qator masalalarga aniqliklar kiritmoqda.

Ayrim hozirgi zamon tadqiqotchilari biologik jinslarni bir-biriga qarama-qarshi qo‘yish asosida ularning tabiatini o‘rganish umuman mumkin emas, deb hisoblaydilar.

Bizning nazarimizga ko‘ra “gender” va “jins” o‘rtasidagi farqlarni tipiklashtirish, klassifikatsiyalash va tizimlashtirishda ushbu masalani hal qilayotgan mamlakat, millatning etno-madaniy taraqqiyot holatini hisobga olish kerak. Masalan, O‘zbekistonda gender tengsizligini bartaraf qilish masalasi endi boshlandi. Shuning uchun erishilayotgan yutuqlarimiz Yevropa mamlakatlaridagidan albatta farq qiladi. Har bir millatning o‘z tarixi, tabiati, iqlim sharoiti va qadriyatlari, dunyoqarashi bor. Millatning turmush tarzi taraqqayot tendensiyalari bir tomondan umuminsoniy taraqqiyot tendensiyalari bilan uzviy bog‘liq bo‘lsa, ikkinchi tomondan, jarayon sub‘ektlarining o‘ziga xosliklari bilan ham chambarchas bog‘langandir. Masalani ushbu holatda qo‘yish, uni muhokama qilish mahsulдор xulosalarni beradi deb o‘ylaymiz.

Masalani muhokama qilishda gender munosabatlariga jamiyat ma‘naviy hayotining bir qismi sifatida qarash, jamiyat ma‘naviy hayoti alohida olingan individ, ijtimoiy guruh, jumladan erkaklar, ayollar ijtimoiy guruhlarning ma‘naviy olami deb ham qarash kerak. Ularning g‘oyaviy axloqiy, o‘y va maqsadlari, ma‘naviy talablari, qiziqishlari deb qarash kerak. Albatta jamiyat ma‘naviy hayoti hamisha tarixiy konkret holda ko‘riladi. Biz buni gender munosabatlari sub‘ektlari bo‘lgan erkak va ayollar, ularning madaniyati, ma‘naviyati, ma‘naviy talablari va ushbu talablarni qondirishga yo‘naltirilgan ma‘naviy takliflar darajasida, madaniyatida ko‘riladi. Erkak va ayollar o‘rtasidagi munosabatni biz faqat oila davrasida emas balki, ijtimoiy hayotning barcha bo‘g‘inlari, sohasi va darajasi doirasida qaralganda gender masalasi o‘zini to‘laroq namoyon qilgan bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan erkak va ayol munosabatida jamiyat ma‘naviy mahsulotlarini ishlab chiqaradigan siyosat, huquq, axloq, fan, san‘at, falsafa, din va ta‘lim-tarbiya bilan uzviy bog‘langan. Ular nafaqat jamiyat ma‘naviy hayotining muhim unsurlari balki uning ma‘naviy va amaliy ifodalari ham ekanligini nazarda tutamiz.

Gender tengligini ta‘minlash ko‘p qirrali, keng qamrovli jarayon ekanligi ob‘ektiv haqiqat. Unga erishish yo‘li undandanda ko‘p. Bizning nazarimizga ko‘ra maktabgacha ta‘lim tashkilotida 3-7 yoshli bolalarga beriladigan gender ta‘lim-tarbiyasi mavjud yo‘llar orasida eng samaralisi hisoblanadi. Shundan kelib chiqqan holda respublika Prezidenti asos solgan

maktabgacha ta'lim tashkilotlari mana 4 yildirki o'zining qamrovi, faoliyat mazmunini taboro takomillashtirib bormoqda. Ayni vaqtda mazkur tizim ma'naviy-ma'rifiy, madaniyat va qadriyatlar istemolchisi sifatida yuqorida keltirilgan milliy g'oya, siyosat, huquq, axloq, fan, adabiyot, sa'nat, falsafa va din kabilar oldiga bir talay talablarni ham qo'yimoqda. Chunki ushbu institutlar tomonidan yaratilgan mahsulotlar ko'pchilik holda umumiylik xarakteriga ega bo'lib bog'cha yoshidagi bolalar talabi va ehtiyojiga ko'p ham moslashtirilmagan.

Gender tenglikka erishish ko'p bosqichli jarayon. Bizning nazarimizga ko'ra uning birinchi bosqichida erishiladigan narsa bu erkak va ayol o'rtasidagi kamsitishga, zo'rlashga va qiynoqqa barham berishdir. Bizningcha qalbni dahshatga solguvchi ushbu illatlardan qutulishning birlamchi omili bolalikdanoq inson qalbiga insonni tushunishni ruhiy qadriyat sifatida singdirishdir. Tushunish yo'q joyda hech narsaning, jumladan insonning ham qadri yo'q. Tushunish esa insonning eng ulug' ma'anviy boyligidir. U o'zining boshlang'ich nuqtasini tabiatni, insonni sezishdan, idrok etishdan, tasavvur etishdan oladi va mantiqiy bilish shakllari-tushuncha, muhokam va xulosalar orqali amalga oshiradi. Mantiqiy bilish shakllari ayni vaqtda inson hissiy bilish amaliyotida bevosita ishtirok etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida gender ta'lim-tarbiyasini amalga oshirishda insonni tushunish belgilovchilik qilishi kerak.

Kuzatish natijalariga ko'ra shuni alohida ta'kidlash kerakki, o'g'il va qiz bolalarning gender o'ziga o'zi mosligini shakllantirishda ularning o'zaro birlik, hamkorlik muhiti yaxshi natijalar beradi. Ushbu muhitda qiz va o'g'il bolalar bir-birlari bilan erkin, do'stona gaplashishadi, o'ynaydilar, xazillashadi, mehnat qiladi, o'zlarining individual gender xosliklarini namoyon qiladilar. Shunday qilib, gender o'ziga xoslikni shakllantiruvchi muhim omil qo'pfunksionalli rivojlanuvchan predmetli muhitni tobora takomillashtirib borish kerak.

Ko'pfunksionalli rivojlanuvchan predmetli muhit bolalarda nafaqat turli faollikni shakllantiradi (jismoniy, aqliy o'yinga aloqador) balki ularning gender xususiyatlari hisobga olingan dastlabki mustaqil faoliyati asosini ham tashkil etadi.

O'g'il bolalar agressivlikdek ko'rinadigan shovqin-sironli to's-to'polon ko'tarib o'ynashni yoqtiradilar. Bu ularga emotsional ko'tarinki ruhiy kayfiyat bag'ishlaydi. Pedagoglar buni hamisha ham to'g'ri tushunavermaydi va ularga tanbeh bera boshlashadi, ularning ko'tarinki kayfiyatlarini cho'ktiradilar. Shuning uchun o'g'il bolalarga o'z guruhlarida qiy-chuv ko'tarib, yelib-yugirib, tortishib-tirmashib o'ynashlari uchun kengroq maydonchalar, xonalar ajratish kerak.

Ko'pchilik hollarda bolalar o'yinlari, ular o'rtasidagi hamkorlik, jamoa bo'lib ishlash, ijobiy natijaga erishish tamoili asosida tashkil etiladi. Bunda qizlarning xam ishtirok etishi muhim ahamiyatga ega. O'g'il bolalar qizlar ko'z o'ngida o'zlarining jasur, chaqqon, epchil, kuchli ekanliklarini namoish qilgisi keladi.

Qizlar o'yinlari nisbatan torroq davralarda o'tadi. Ular o'yinlarida agressivlik kamroq kuzatilib ko'proq o'zaro ishonch, xamkorlik, hamdo'stlik hukumronlik qiladi. Qizlar o'yinlarida ko'pchilik holda ularning o'g'il bolalarsiz o'tishligi ham o'rinlidir. Qizlar o'yinlarida qizlarga xos bo'lgan qizlar siri ham ishtirok etadi.

Ushbu holatlardan kelib chiqib pedagoglar o'g'il bolalarga qizlarni na'muna sifatida keltiradilar. Bunday namuna, sifat qiz va o'g'il bolalar o'rtasida kelib chiqadigan konfliktlarga sabab bo'ladi. Bunda pedagog o'g'il bolalar atayin shovqin-siron ko'tarmasligini, ularning tabiati jo'shqin, faollik bilan to'yintirilganligini tushunishlari lozim.

Qiz va o'g'il bolalar turli xil emotsional holatda o'ynaganlarida ham ular o'yinlaridagi axloqiy sifatlar biri-biridan farq qilmaydi. Ammo, qiz bola, qiz bolada. Ularda axloqiy sifatlar tortinchoqlik, uyalish, o'zini tortib turish kabilar ertaroq shakllanadi. Bundan tashqari qiz bolalarda ruhiy rivojlanish o'g'il bolalarnikiga nisbatan yuqori bo'lsa, o'g'il bolalarda jismoniy rivojlanish qizlarnikiga qaraganda tezroq. Shuning uchun ham qizlar o'qish va ijodiyotda o'g'il bolalarga nisbatan ilg'ordirlar. Bolalar esa jismoniy tarbiya, mehnat va shunga o'xshash harakatli faoliyatlarda qizlarga nisbatan ustunlik qiladilar. Shuning uchun o'quv tarbiya ishlarini shunday tashkil etish kerakki o'g'il bolalarning o'z, qiz bolalarning o'z faoliyat jabhalari bo'lsin.

Kuzatuvlarga ko'ra o'g'il bolalarning o'zlari to'g'risidagi baholari qiz bolalarnikiga nisbatan mo'tadilroqdir. Bundan tashqari qiz bolalar o'zlari to'g'risida bildirilgan fikr, baho, munosabatga jiddiy hissiyot bilan qaraydi. O'g'il bolalarga baho berishda esa juda aniqlik va ko'rgazmalilik va isbot lozim.

Umuman ushbu holatlar bolalar tarbiyasida juda jiddiy ahamiyatga ega. Bolalarga tarbiya jarayonida berilgan baho, tanlovlarda sovrinlarning noxolis berilishi, o'yinlarda rollarning adolatsiz tanlanishi va boshqalar bog'cha yoshidanoq bolalarda umr bo'yi tuzatib bo'lmaydigan noxolis qarashning shakllanishiga sabab bo'ladi. Mana hozir korrupsiyaga qarshi olib borilayotgan ishlarimiz samaradorligini yuqori deb bo'lmaydi. Chunki bolalar bog'cha yoshidan, maktabda, kollejda, oliy ta'limda o'sha adolatsizliklar orasida o'sadilar. Ushbu qarashlarning o'q tomiri bog'cha yoshidan boshlanishini mutloq unutmazlik kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Воронина О. Гендер // Словарь гендерных терминов / Денисова А. (ред.). — М.: Информация XXI век, 2002.
2. Социальное конструирование гендера как методология феминистского исследования. Здравомыслова Елена, Темкина Анна
3. Перейти обратно:1 2 3 4 5 Здравомыслова Е., Тёмкина А. Социальное конструирование гендера:феминистская теория // Введение в гендерные исследования. Ч. I: Учебное пособие / Ирина Жеребкина (ред.). — Харьков, СПб.: ХЦГИ, Алетея, 2001. — С. 147—173. — ISBN 5-89329-397-5.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASINI AMALGA OSHIRISH METODIKASI

Jo'rayeva Gulnora Abdumovlonovna

Andijon violoyati, Baliqchi tumani 33-DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyatni shakllantirishning pedagogik texnologiyasini amalga oshirish metodikasi berilgan. Shuningdek, bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'qitish a

maliyotida ta'lim metodlaridan foydalanish texnologiyasi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim texnologiyasi, maktabgacha yoshdagi bolalar, mas'uliyat, pedagogik texnologiya.

Maktabgacha ta'lim pedagogikasi ilmida bu yoshdagi bolalar ta'limi metodikasi umumiy o'rta ta'lim maktablarida qo'llaniladigan metodlardan qisman farqlanadi. Unda ta'limning og'zaki, ko'rgazmali va amaliy metodlaridan foydalanish ustuvorlik qiladi.

Metod biror masalani hal etish, maqsadga erishish yo'li sifatida olam va odam sirlarini, tabiat va jamiyat hodisalarini bilish usulidir. Umumiy ma'noda bu tushuncha muayyan maqsadga erishish faoliyatini ma'lum tarzda tartibga solish yo'li sifatida talqin etiladi. O'qitish jarayonining qaysi bosqichida bo'lishidan qat'iy nazar, qo'llaniladigan metodlar ta'lim metodlari deb yuritiladi.

Ma'lumki, ta'lim metodlari – o'quv jarayonining murakkab tarkibiy komponenti bo'lib, tarbiyachi va tarbiyalanuvchi faoliyatlarining barcha yo'nalishlarini yoritishga xizmat qiladi, ular o'rtasida ko'p sonli aloqa hamda bog'lanishlarni yuzaga keltiradi. "Ta'lim metodi – belgilangan maqsadga erishishni ta'minlovchi, algoritmlashtirilgan, muayyan mazmunga ega harakatlar tizimidir", deydi P.I.Podlas'nyy.

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining o'qitish amaliyotida ta'lim metodlarining quyidagi turlaridan keng foydalaniladi:

ko'rgazmali metodlar – kuzatish, ko'rsatmali tasvirlar (rasmlar, diafilmlar, slaydlar, kompyuter dasturlari)ni namoyish etish, namuna ko'rsatish kabi metodlarni qamrab oladi;

og'zaki metodlar sirasiga quyidagilar kiradi: hikoya, suhbat, badiiy adabiyot o'qish, savollar bilan murojaat qilish, ko'rsatma berish va tushuntirish;

amaliy metodlar safidan – mashq, tajriba, modellashtirish kabi metodlar o'rin oladi.

Har bir metod ma'lum ta'limiy vazifani muvaffaqiyatli hal etishi, qolganlari esa ayni holat uchun birmuncha samarasiz bo'lishi ham mumkin. Universal ta'lim metodlari mavjud bo'lmagani bois mashg'ulotlarda turli ta'lim metodlaridan, pedagogik texnologiyalardan yoki ularning majmuasidan foydalanish mumkin bo'ladi.

Ta'lim metodlarini tanlash quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

didaktik maqsadga ko'ra;

ta'lim mazmuniga ko'ra;

bolalarning ko'nikmalarni egallash va rivojlanish darajasiga ko'ra;

tarbiyachining tajribasi va kasbiy tayyorgarlik darajasiga ko'ra.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ta'limiy faoliyatlarida quyidagi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan keng foydalaniladi:

Kommunikativ texnologiyasi. (mazkur texnologiya asosida bolalarga o'z fikrini bayon etish, bahslashish, munozaraga kirishish, tasavvurlarini erkin nutq vositasida ifodalashga o'rgatildi);

O'yin texnologiyasi (o'yin texnologiyasi orqali bolalarga bilim, malaka, ko'nikmaga o'yin vositasida ega bo'lish uchun sharoit yaratildi).

Ertakterapiya — Ertak orqali bolalarda shaxsiy kompetensiyasini shakllantirish, ertakni tinglash, birgalikda ijro etish orqali kattalar oldida o'z ishlari natijasi uchun mas'uliyat hissini sezish, bolalarda mehnat jarayonlariga mas'uliyat bilan yondashish fazilatlarini tarbiyalanadi.

Refleksiya texnologiyasi.(mazkur texnologiya asosida ta'limiy faoliyat yakunida bolalarga bilimlarni mustahkamlash uchun savollar berildi, bolani fikr yuritish, uni tahlil qilishga o'rgatildi).

Tarbiyachilarning o'z innovatsion faoliyati orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning mas'uliyatini shakllantirish muammosi bo'yicha pedagog xodimlar bilan ham bir qator amaliy ishlar amalga oshirildi. O'tkazilgan tadbirlarda tarbiyachilar mas'uliyatni shakllantirish uchun turli metod va faoliyat turlaridan foydalanish shart-sharoitlari va imkoniyatlarini qiziqish bilan muhokama qildilar, shuningdek, noan'anaviy ta'lim va tarbiyani tashkil etish bo'yicha o'z variantlarini faol taklif etdilar, amaliy tajriba almashdilar.

Biz ta'lim va tarbiya oluvchilarning o'rganilayotgan muammoga bo'lgan qiziqishlarini qayd etdik va bu haqiqatda pedagogik texnologiyamizning amalda qo'llanilishiga hissa qo'shadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mas'uliyatni shakllantirishning pedagogik texnologiyasining har bir bosqichini amalga oshirishni ochib beramiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

6. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Karimova N., A'zamova M. "Maktabgacha pedagogikasi" Darslik. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. – 688 b.
7. Grosheva I.V., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T.:2022
8. F.R. Valiyeva Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati //Multi disciplinary research studies and education, Kuala Lumpur, Malasiya 2021
9. F.R. Valiyeva The importance of educational content in preparation of competitive personnels// 2nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018
10. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
11. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkolы. – M., 1995. – 441 s.
12. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK PSIXOLOGIK OMILLAR

Jovmirzaeva Nargiza Quvondiqovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti, "Maktabgacha ta'lim metodikasi va nazariyasi"
mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkilotining sifat omillarini aniqlash va ularni tahlil qilish uni takomillashtirish va boshqarishning juda muhim sharti bo'lib ko'rinadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti sifatiga nima ta'sir qilishini bilib, unga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan boshqaruv qarorlarini aniqlash, ya'ni "maktabgacha ta'lim sifati" tushunchasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, maktabgacha ta'lim, maktabgacha ta'limning sifat omillar.

Аннотация. Определение показателей качества организации дошкольного образования и их анализ представляется весьма важным условием ее совершенствования и управления. Зная, что влияет на качество организации дошкольного образования, и определяя управленческие решения, оказывающие на нее положительное влияние, то есть анализируется понятие «качество дошкольного образования»

Ключевые слова: качество образования, дошкольное образование, факторы качества дошкольного образования

Abstract. Determination of indicators of quality of preschool education organization and their analysis seems to be a very important condition for its improvement and management. Knowing what influences the quality of preschool education organization and determining management decisions that have a positive impact on it, that is, the concept of "quality of preschool education" is analyzed.

Keywords: quality of education, preschool education, factors of quality of preschool education.

Мамлакатимизда сунгги йиллар мобайнида мактабгача таълим тизимини ислох қилиш давлат сиёсати даражасига кутарилди. Соғлом ва ҳар томонлама ривожланган авлоднинг шаклланишини таъминлашга қаратилган самарали мактабгача таълим тизимини ташкил қилиш бўйича қабул қилинган ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар бунга яққол мисол бўла олади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 9 сентябрдаги «Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3261-сон қарорида мактабгача ёшдаги болаларни уйғун ривожлантириш ҳамда сифатли мактабгача таълимни ташкил этиш бўйича вазифалар белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 16 декабрдаги «Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида»ги ЎРҚ 595-сонли Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-майдаги «Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги ПҚ-4312-сон Қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016-йил 29-декабрдаги «2017-2021йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2707-сон Қарори Болаларнинг ривожланишига қўйилган Давлат талаблари ва «Илк қадам» мактабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастури шулар жумласидандир.

Барча даражадаги таълим тизимини ўзгартириш шароитида унинг сифатини баҳолаш муаммоси долзарб ва аҳамиятли бўлиб бормоқда. Бизнинг фикримизча, мактабгача таълим сифатини ошириш муаммосига алоҳида эътибор берилиши керак:

- мактабгача таълим ташкилоти маъмурияти қандай йўлга қўйилган, хизматлар сифати назорат қилинадими, уларнинг сифатини ошириш бўйича бошқарув қарорлари қабул қилинадими, педагогик жамоада қулай психологик муҳит яратиш бўйича ишлар олиб борилмоқдами ва ҳоказо;

- мактабгача таълим ташкилоти тарбияланувчиларининг ота-оналари мактабгача таълим муассасасидаги меҳнат фаолиятига қандай муносабатда бўлишади, чунки мактабгача таълим ташкилоти ва оила ўртасидаги узвийликни муҳим деб биламиз ва ҳоказо;

- мактабгача таълим ташкилоти тарбияланувчилари ўзларини қандай ҳис қиладилар, МТТда таълим ва тарбия жараёнига муносабати қандай ва ҳоказо.

Шуни ҳам тушуниш керакки, мактабгача таълим сифати доимий ривожланиш ҳолатидадир. Ушбу конструкциянинг динамиклиги ва ўзгарувчанлиги ҳақида алоҳида таъкидлаш лозим. Шунинг учун жамиятнинг ўзгарувчан эҳтиёжлари, талаблари, таълим соҳасидаги давлат сиёсати ва бошқалар ҳам мактабгача таълим сифатининг асоий омиларидан бири бўлиб хизмат қилади. Яъни, мактабгача таълим сифати қайсидир маънода нисбий тушунчадир: ўтган асрда сифат кўрсаткичи бўлган нарса ҳозир унчалик долзарб эмаслигини таъкидлаб ўтишимиз керак.

Фикримизча, ички омиллар ҳам аҳамиятли эмас: Мактабгача таълим ташкилоти тарбиячи-педагоглар тарбияланувчиларга қандай муносабатда бўлишади, улар рағбатлантириладими, тарбиячи- педагоглар касбий ўзини ўзи ривожлантиришга, касбий ваколатларини ривожлантиришга интиладими, мактабгача таълим технологияларидан фойдаланишга йўналтирилганми, уларга таниш бўлган ёки мактабгача таълим соҳасидаги илғор, самаралироқ усулларни амалиётга татбиқ этишга тайёрни ва ҳоказо;

"Таълим сифати" тушунчаси таълимнинг барча даражаларини тавсифлайди - у мактабгача, мактаб ва касб-ҳунар таълимига ҳам тааллуқлидир; фикримизча, уни белгиловчи омиллар ҳам шунга ўхшаш бўлиши мумкин.

Мактабгача таълим ташкилотининг сифат омилларини аниқлаш ва уларни таҳлил қилиш уни такомиллаштириш ва бошқаришнинг жуда муҳим шarti бўлиб кўринади. Мактабгача таълим ташкилоти сифатига нима таъсир қилишини билиб, биз унга ижобий таъсир кўрсатадиган бошқарув қарорларини аниқлашимиз мумкин: яъни "мактабгача таълим сифати" тушунчаси бошқариладиган бўлади.

Мактабгача таълим сифати қуйидагиларнинг интеграциясидир:

1. Минимал таълим стандартларини кафолатланган амалга ошириш, яъни, мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим жараёнининг сифати, болага таълим жараёнининг субъекти сифатида кейинги таълим даражасига - бошланғич мактабга ўтишни таъминлайдиган таълим даражасига кафолатли эришиш имконини беради.

2. Таълим субъектларининг турли шароитларда мақсадлар қўйиш ва эришиш қобилияти:

- мактабгача таълим ташкилотида ривожлантирувчи муҳитни ташкил этишда болаларнинг ўзига хос белгиларга эга бўлган ёшга доир хусусиятлари ва эҳтиёжларини ҳисобга олиш;

- бола ривожига индивидуал ёндашув, унинг шахсини ҳурмат қилиш, унинг манфаатлари, эҳтиёжлари ва ривожланиш даражасини ҳисобга олиш, ҳиссий қулайлик борасида ғамхўрлик қилиш, эркин ўзини намойиш қилиши учун шароитлар яратишга интилиш;

- мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда компетенциявий ёндашув ўсиб бораётган бола шахсини ҳаётга тайёрлаш, унда ҳаётий муҳим масалаларни ҳал қилиш учун зарур бўлган ахлоқий меъёр ва қадриятларни ўзлаштириш, бошқа инсонлар билан мулоқот қилиш, «Мен» образини қуриш билан боғлиқ бўлган фаолият усуллари шакллантириш боланинг ёшига мос, тўлиқ ривожланиш сифати, унинг соғлигини сақлаш;

- мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячи-педагогларининг касбий ва шахсий ютуқлари сифати;

- мактабгача таълим тизимини бошқариш сифати.

3. Асосий ва билвосита истеъмолчилар ва манфаатдор томонларнинг талаблари ва умидларини қондириш қобилияти, яъни. истеъмолчиларнинг (биринчи навбатда ота-оналарнинг) талаблари ва талабларига жавоб берадиган ва давлат стандартларига мос келадиган мактабгача таълим натижалари сифати.

4. Яхшиланишга интилиш, яъни, мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбиянинг нафақат реал, балки потенциал сифатига интилиш.

Мактабгача таълим ташкилотидаги таълим-тарбия сифати назорат қилинадиган жараён яъни у бутун педагогик жамоа фаолиятининг натижаси бўлиб, қуйидаги позициялар билан белгиланади:

- Мактабгача таълим ташкилотидаги болаларнинг ривожланишига қўйилган Давлат талаблари асосида ташкил этилиши, ёшига боғлиқ қобилиятларига мувофиқ индивидуал ривожланиш ҳуқуқини қандай амалга ошириши;

- мактабгача таълим ташкилотларида педагогик жараён қандай ташкил этилганлиги (режим, таълим дастурлари ва технологияларини танлаш, имтиёзлар бериш, услубий ишнинг турли шакллари орқали тарбиячининг касбий компетенциялари ўсишини ошириш тизими ва бошқалар);

- мактабгача таълим ташкилотида қандай шароитлар яратилган (мактабгача ёшдаги боланинг ўзига хос қийматига йўналтирилган таълим муҳити; жамоада ижобий микроклим; сифатли меҳнатни рағбатлантириш тизими, мактабгача таълим ташкилоти жамоаси фаолиятининг ижодий йўналиши ва унинг раҳбари, оиланинг таълим эҳтиёжлари ва талабларини тизимли равишда жамоавий муҳокама қилиш ва малакали бошқарув қарорларини қабул қилиш ва бошқалар);

Мактабгача таълим сифатига таъсир этувчи омилларни икки гуруҳга бўлиш мумкин - ички ва ташқи.

Ташқи омиллар ташқи шароитлар ёки мактабгача таълим ташкилотидан ташқаридаги муҳит билан боғлиқ. Улар орасида:

- оиланинг таъсири;
- ижтимоий-иқтисодий омиллар (масалан, даромад даражаси, аҳоли миграцияси ва бошқалар);

- рақобат омиллари (рақобатнинг мавжудлиги ёки йўқлиги);
- болаларнинг индивидуал хусусиятлари (жисмоний ва психологик);
- мактабгача таълимга "киришда" болаларнинг ривожланиш даражаси (дастлабки маълумотлар деб аталадиган) ва бошқалар.

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим хизматлари сифатига ташқи омиллар тўғридан-тўғри таъсир кўрсатмайди, улар ёмон назорат қилинади ва тартибга солинади. Шу билан бирга, мактабгача таълим ташкилотида таълим сифатини таҳлил қилишда уларнинг таъсирини ҳисобга олиш керак

Ички омиллар - бу мактабгача таълим сифатининг таърифига киритилган омиллар. Яъни, мактабгача таълим ташкилотларининг асосий “Илк қадам” Давлат ўқув дастурида белгиланган стандартларга, уни амалга ошириш шартларига ва уни ривожлантириш натижаларига қанчалик мос келади. Ушбу омиллар асосан назорат қилинади ва тартибга солинади, масалан, таълим ташкилоти томонидан ишлаб чиқилган ва амалга оширилган мактабгача таълим ташкилотларининг “Илк қадам” Давлат ўқув дастури ва болаларнинг ривожланишига қўйилган Давлат талабларига мувофиқлигини аниқлашда.

Мактабгача таълим ташкилотларининг таълим хизматлари сифатини таъминлайдиган ички омилларнинг асосий гуруҳи асосий таълим дастурини амалга ошириш шартларига қўйиладиган талаблар билан белгиланади.

1. Мактабгача таълим ташкилотини тегишли малака даражасига эга бўлган кадрлар (тарбиячи-педагог, бошқарув ва бошқалар) билан таъминлаш. Шу билан бирга, тарбиячи-педагоглар барча асосий компетенцияларга эга бўлиши, ахборот-коммуникация технологияларини таълим-тарбия жараёнида қўллай олиши керак.

Таълим хизматларининг сифатига эришиш учун, шунингдек, касбий қайта тайёрлаш ёки малакасини ошириш учун қўшимча таълим дастурларини ўзлаштириш орқали тарбиячи-педагогларнинг малакасини оширишнинг узлуксизлигини таъминлаш керак.

2. Таълим-тарбия жараёнини моддий-техник таъминлаш, қуйидагилардан иборат:

- мактабгача таълим ташкилоти биноси (биноси) ва ҳудудлари мавжудлиги ва уларнинг санитария-эпидемиология қоидаларига мувофиқлиги. Архитектура қулайлигини таъминлаш керак, яъни, имконияти чекланган болалар учун мактабгача таълим ташкилоти инфратузилмасидан тўсиқсиз фойдаланиш имконияти;

- мактабгача таълим ташкилоти ҳудуди, биноси, уларининг ҳолати ва сақланишини санитария-гигиена меъёрларига, ёнғин ва электр хавфсизлиги стандартларига, талабалар ва ишчилар учун меҳнатни муҳофаза қилиш талабларига мувофиқлигини таъминлаш;

- “Илк қадам” Давлат ўқув дастурида кўзда тутилган ривожланиш марказлари, спорт заллари, спорт майдончаларини зарур ўйин ва спорт анжомлари ҳамда инвентарлари билан жиҳозлаш;

- ўқув машғулоти ўтказиладиган биноларда профилактика мақсадида ишлатиладиган соғлиқни сақлаш жиҳозлари: визуал симуляторлар, атроф-муҳит сифатини яхшилайдиган қурилмалар, аероклиматик бирликлар, тарбияланувчиларнинг ҳаракатга бўлган эҳтиёжини кондиришга имкон берадиган ускуналар, ўйин майдончаларининг мавжудлиги;

- тиббиёт ходимларининг иши учун зарур жиҳозларнинг мавжудлиги;

- санитария-эпидемиология қоидаларига мувофиқ тарбияланувчиларни овқатлантириш, озиқ-овқат маҳсулотларини сақлаш ва тайёрлаш, юқори сифатли иссиқ овқатларни ташкил қилиш учун биноларнинг мавжудлиги ва зарур жиҳозлари;

Таълим муассасаси ўқувчиларнинг ота-оналари (қонуний вакиллари) билан доимий алоқада бўлиши, уларга ўқув жараёнининг стратегияси ва тактикасини тушунтириши керак.

Бу омилларни тартибга солиш, биринчи навбатда, мактабгача таълим ташкилотларининг ўзлари ва уларнинг таъсисчиларининг ваколатидир.

Хулоса

Таълим-тарбия соҳасида ўтказилаётган чуқур ўйланган ислохотлар, аввало, онг ва тафаккурдаги ижобий ўзгаришларга йўл очиб, пировардида халқ маънавияти такомилида ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Малакали кадрлар тайёрлаш тизими ўзининг стратегик мақсадларга эга экани билан мамлакатимизнинг буюк келажагини қуришда муҳим роль ўйнамоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. “Илк қадам” Давлат ўқув дастури
2. Лазарев, БК Ўқитувчилар таркибини бошқариш: моделлар ва усуллар / БК Лазарев. – М.: “ГНОМ ва Д” нашриёти, 2004. – 187 б.
3. Поздняк, Л.В., Лященко, Н.Н. Мактабгача таълимни бошқариш / Л.В. Поздняк , Н.Н. Лященко. – М.: “Академа”, 2007. – 432 б.
4. Стеркина, Р.Б. Мактабгача таълим тизимини илмий-методик таъминлашнинг замонавий муаммолари / Р.Б. Стеркина // Мактабгача таълим. – 2001 йил. - № 5. – Б.40-44.
5. Фалюшина, Л.И. Мактабгача таълим муассасасида ўқув жараёнининг сифатини бошқариш / Л.И. Фалюшина . – М.: АРКТИ, 2003. – 140 с.

MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA UCHUN INTEGRATSIYALANGAN YONDASHUV

¹O. Jumaeva, ²A. Ajibaeva

²Buxoro viloyati Qorakul tumani 42-DMTT direktori, ²Q.R. Mo'ynoq tumani 13-DMTT
direktori

Annotatsiya. Maktabgacha ta'limning sifati bolalarning ijtimoiy, psixologik va intellektual rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu tezis integratsiyalangan yondashuvning maktabgacha ta'limdagi ahamiyatini va uning sifatni oshirishga qaratilgan asosiy omillarni tahlil qiladi. Integratsiyalangan yondashuv pedagogika va psixologiyaning o'zaro hamkorligi, innovatsion metodlar, oila va jamiyat bilan hamkorlikni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni nazarda tutadi. Tezisdagi integratsiyalangan yondashuvni amalga oshirish uchun pedagoglar va ota-onalar bilan yaqin hamkorlik qilish, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, integratsiyalangan yondashuv, ta'lim sifati, innovatsion metodlar, oila, jamiyat, individual ta'lim, bolalar rivojlanishi, ota-onalar hamkorligi.

Maktabgacha ta'lim har bir mamlakatning ma'naviy, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynagan tizimlardan biridir. Bu davrda bolalarning asosiy shaxs sifatida shakllanishi, ularning bilim, ko'nikmalar va qobiliyatlari oshayotgani uchun ta'lim tizimiga katta mas'uliyat yuklangan. Shuning uchun maktabgacha ta'limning sifati har taraflama va keng qamrovda yondashuvlar orqali oshirilishi lozim. Integratsiyalangan yondashuv - bu maktabgacha ta'limni birgalikda, muvozanatli va ijtimoiy quvvatga ega bo'lgan tadbirlar orqali rivojlantirishning samarali usullaridan biridir.

Maktabgacha ta'limning sifatini oshirish uchun pedagogik va psixologik omillarni integratsiyalash muhim. Ta'limdagi innovatsion metodlar, pedagoglar va psixologlar o'rtasidagi yaqin hamkorlik, bolalarga psixosotsial yordam ko'rsatishning samarador usullari, oila va jamiyat bilan hamkorlik qilish - barchasi maktabgacha ta'limning sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Integratsiyalangan yondashuv ta'limda bir nechta bo'g'inlar va sohalarining hamkorligini nazarda tutadi. Maktabgacha ta'limda integratsiyalangan yondashuv, bolalarning jismoniy, aniq fanlar, ijodiy va ijtimoiy qobiliyatlarini tarbiyalashga qaratilgan kompleks dasturlarning ishlab chiqilishini talab etadi. Ushbu yondashuv maktabgacha ta'lim jarayonini har tomonlama ko'rib chiqishga, ta'limning har xil sohalarini o'zaro bog'lashga va ustidagi tizimni mustahkamlashga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim jarayonida integratsiyalangan yondashuvni qo'llashning bir nechta muhim jihatlari mavjud.

Har bir bola o'zgacha va o'ziga xosdir, shuning uchun individual ta'limning eng yaxshi shakllarini shakllantirish va ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olishga urg'u berilgan. Integratsiyalangan yondashuv bolalarning psixologik holatini tushunish va ularga turli xil tadbirlar orqali qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Integratsiyalangan yondashuv, bolalarning ijtimoiy va empatiya ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bolalar bir-biri bilan hamkorlik qilib, umumiy maqsadga erishish uchun jamoaviy ish olib borishni o'rganadilar.

Integratsiyalangan yondashuv maktabgacha ta'lim muallimlariga bolalarning shaxsiy ehtiyojlariga qarab tizimli va muvozanatli ta'lim berish imkonini yaratadi. Bu o'rganish jarayonida bolalarni har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi.

Integratsiyalangan yondashuv har doim o'zgarishlarga va yangi pedagogik usullarga ochiq bo'lishi kerak. Pedagoglar yangi metodlar va texnologiyalardan foydalanib, ta'lim jarayonini samarali va qiziqarli qilishi lozim. Bolalarning qiziqishlarini, ehtiyojlarini va qobiliyatlarini hisobga olish, turli fanlar va faoliyatlarni birgalikda o'rganish imkonini yaratadi.

Integratsiyalangan yondashuv oila va maktabning o'zaro hamkorligini talab qiladi. Muallimlar ota-onalar bilan yaqin aloqa o'rnatish orqali bolaning individual rivojlanishini kuzatish va samarali ta'lim berish imkoniyatini paydo qiladilar.

Bolalarning o'rganish jarayonida ular faol ishtirok etishlari kerak. Bu o'rganish jarayonini jonli va qiziqarli qilib, bilimlarning yaxshiroq qadrlanishiga olib keladi. Maktabgacha ta'lim muassasalari uchun integratsiyalangan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, bolalarning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan.

Integratsiyalangan yondashuvni samarali amalga oshirish uchun muallimlarga maxsus treninglar va seminarlar tashkil qilish, ularning pedagogik ko'nikmalarini yaxshilash.

Hozirgi kunda pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Dijital va interaktiv vositalarni qo'llash orqali bolalarning qiziqishini oshirish va ta'lim sifatini oshirish mumkin. Pedagogika madaniyatida o'zaro hurmat va hamkorlik muhim asos hisoblanadi. Pedagog bolalarga nisbatan hurmat ko'rsatish va ular bilan ishlashda sharikdoshlik prinsiplariga amal qilish lozim. Pedagogning bolalarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi ularning ishga bo'lgan qiziqishini va bilimga intilishini shakllantiradi. Pedagogning bolalarning shaxsiy xis-tuyg'ularini hisobga olishi, ularning ehtiyojlariga mos ravishda ishlash, sog'lom va ijobiy muhitni ta'minlashga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish uchun integratsiyalangan yondashuv - bu ta'lim tizimidagi turli komponentlarni, ularning o'zaro aloqalarini va o'zaro ta'sirini hisobga olishga qaratilgan kompleks yondashuvdir. Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish uchun birgalikda pedagogik, psixologik, ma'muriy, innovatsion va ijtimoiy omillarni muvaffaqiyatli joriy qilish talab qilinadi. Integratsiyalangan yondashuvning asosiy maqsadi ta'lim jarayonini barqaror va samarali tarzda tashkil etish, ta'limni zamonaviy talablar va bolalarning ehtiyojlariga moslashtirishdir.

Pedagog va psixologlar o'rtasidagi yaqin hamkorlik bolalarning intellektual, ijtimoiy va emotsional rivojlanishini ta'minlaydi. Masalan, pedagogikadagi yangi pedagogik usullar bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshirishga yordam bersa, psixologik yondashuv bolalarning stressga qarshiligini, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Pedagog psixologning yordami bilan har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim va tarbiya berish usullarini tanlaydi. Bu pedagogning ishini individuallashtirishga va bolalarning ichki dunyosiga moslashishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish uchun oila va maktabning integratsiyalangan hamkorligi muhimdir. Oila bolaning birinchi va eng muhim ta'lim tashkiloti hisoblanadi, shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti oila bilan hamkorlikda bola ta'limiga o'z vaqtida va samarali ta'sir ko'rsatishi kerak. Oila va pedagogik tashkilot o'rtasidagi o'zaro munosabatlar bolaning eng yaxshi ta'lim va tarbiya olishiga ko'maklashadi.

Masalan, maktabgacha ta'lim tashkilotlari oilaviy seminarlar, treninglar, axborot kampaniyalarini tashkil etib, ota-onalarga pedagogik bilimlar berish orqali ularni bola ta'limiga

faol jalb qilishi mumkin. Shuningdek, ota-onalarning fikrlari va talablari asosida ta'lim jarayonini optimallashtirish, bolaning individual ehtiyojlariga moslashtirish uchun pedagoglar bilan yaqin hamkorlik qilish muhimdir.

Integratsiyalangan yondashuvda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining jamiyat bilan aloqasi ham muhim ahamiyatga ega. Jamiyatdan, mahalliy hokimiyatlardan, ta'lim tashkilotlaridan olingan qo'llab-quvvatlash va resurslar maktabgacha ta'limning sifatini oshirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari jamiyat bilan yaqin aloqa o'rnatish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Jamiyatning ta'limga qiziqishi va unga qo'shgan hissasi bolalarning umumiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'limning sifatini oshirish uchun integratsiyalangan yondashuv muvaffaqiyatli va barqaror ta'lim tizimini tashkil etishga yordam beradi. Integratsiyalashgan ta'lim mazmuni, muallimlar va ota-onalar bilan hamkorlik, fanlararo ishlash va yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish bolalarning ijodiy va intellektual rivojlanishini ta'minlashga ko'maklashadi. Bu yondashuv ta'limning har bir sohasini muvozanatli va samarali tarzda rivojlantirishga qaratilgan.

«ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАВЕНСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ И РАСШИРЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА В ИНТЕРЕСАХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ В МЕДИЦИНСКИХ СТАЦИОНАРАХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН»

Куряева Ирина Викторовна

Государственное образовательное учреждение "Меҳрли мактаб"

Заместитель директора по дошкольному образованию и воспитанию

(г. Ташкент, Республика Узбекистан)

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы обеспечения равных образовательных возможностей для детей дошкольного возраста, проходящих длительное лечение в медицинских стационарах Республики Узбекистан. Раскрываются особенности образовательного процесса в госпитальной школе «Меҳрли мактаб», проблемы и перспективы расширения образовательного пространства для детей на длительном лечении. Особое внимание уделяется методической подготовке педагогов и использованию современных технологий обучения для создания благоприятной образовательной среды, учитывающей индивидуальные потребности детей.

Ключевые слова: меҳрли мактаб, дети дошкольного возраста, равные образовательные возможности, длительное лечение, медицинский стационар, педагогические кадры.

Abstract. This article examines the issues of ensuring equal educational opportunities for preschool children undergoing long-term treatment in medical hospitals of the Republic of Uzbekistan. It reveals the features of the educational process in the hospital school "Mehrli Maktab", problems and prospects for expanding the educational space for children undergoing long-term treatment. Particular attention is paid to the methodological training of teachers and the use of modern teaching technologies to create a favorable educational environment that takes into account the individual needs of children.

Keywords: mehrli maktab, preschool children, equal educational opportunities, long-term treatment, medical hospital, teaching staff.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining tibbiy statsionar uzoq muddatli davolanayotgan maktabgacha yoshdagi bolalar uchun keng ta'lim imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Gosptital ta'lim jarayonining o'ziga xos xususiyatlari, uzoq muddat davolanayotgan bolalar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish muammolari hamda istiqbollari ochib berilgan. Pedagoglarning uslubiy tayyorgarligi bolalarning individual ehtiyojlari hisobga olingan holda qulay ta'lim muhitini yaratish uchun zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishiga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: mehrli maktab, maktabgacha yoshdagi bolalar, erta ta'lim olish imkoniyatlari, uzoq muddatli davolanish, tibbiy statsionar, pedagog xodimlar, maktabgacha ta'lim.

Сегодня мы живём в эпоху значительных перемен и реформ, которые охватывают все сферы жизни страны. Важной частью этих преобразований, конечно же, является система образования. Стратегия развития Нового Узбекистана в обеспечении качественного образования и заботы о человеке предполагает создание справедливого, равноправного, толерантного, открытого и свободного от социальных барьеров общества, где особое внимание уделяется удовлетворению потребностей наиболее уязвимых групп.

Новый Узбекистан – это страна, которая стремится к развитию и совершенствованию во всех сферах жизни и образование является одним из ключевых элементов, необходимых для достижения этой цели. Это стремление закреплено и поддерживается на законодательном уровне. Закон «Об образовании Республики Узбекистан» [1], Закон «О дошкольном образовании Республики Узбекистан» [2] гарантируют каждому ребёнку право на качественное образование независимо от его физического состояния или места пребывания.

Приоритетное внимание уделяется расширению высококачественного образования и воспитания детей дошкольного возраста. [3]

Одним из направлений этой работы является развитие и расширение сети образовательных учреждений, которые предоставляют равные возможности для всех детей дошкольного возраста, обеспечивая доступное и качественное обучение по всей стране.

В 2022 году Правительство Узбекистана определило конкретные меры, направленные на развитие системы образования для детей, находящихся на длительном лечении [4], эти меры включают создание условий для непрерывного образовательного процесса в медицинских учреждениях, что способствует обеспечению прав детей на качественное образование в условиях стационарного лечения.

При поддержке Правительства Республики Узбекистан, Министерства дошкольного и школьного образования, а также Министерства здравоохранения на базе Научно-практического медицинского центра детской онкологии, гематологии и иммунологии в г. Ташкенте была создана первая современная госпитальная школа — инновационная образовательная площадка «Мехрли мактаб». Это учреждение является важным шагом в обеспечении образовательных прав детей, проходящих длительное лечение. Госпитальная школа «Мехрли мактаб» предоставляет возможность не только продолжить образование детей в условиях медицинского стационара, но и способствует всестороннему развитию, несмотря на ограничения, связанные с состоянием их здоровья.

В соответствии с Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан № 134 от 29 марта 2023 года «О мерах по дальнейшему расширению системы образования и воспитания детей, находящихся на гематологическом, онкологическом, клиничко-иммунологическом и других видах стационарного или длительного амбулаторного лечения» [5] в шести регионах страны были созданы филиалы госпитальной школы «Мехрли мактаб». В рамках реализации этого постановления планируется ежегодное открытие новых филиалов в период с 2023-2028 гг., что значительно расширит доступ детей, находящихся на длительном лечении к качественному образованию по всей стране.

Открытие филиалов госпитальной школы «Мехрли мактаб» в Нукусе (Республика Каракалпакстан), а также в Андижанской, Ферганской, Самаркандской, Наманганской и Бухарской областях свидетельствует о целенаправленных усилиях государства по созданию равных возможностей для образования, воспитания и всестороннего развития

детей, независимо от состояния их здоровья и места проживания. Деятельность филиалов направлена не только на предоставление образовательных услуг, но и на оказание психолого-педагогической поддержки, что способствует успешной социальной адаптации детей и их постепенной интеграции в общеобразовательную среду после завершения лечения.

С момента открытия школы в г. Ташкенте и региональных филиалах образовательной поддержкой было охвачено свыше 8500 детей. Из них 4620 детей школьного и 3880 детей дошкольного возраста. В Ташкенте - 4013 детей. Из них 2074 детей дошкольного и 1939 детей школьного возраста. На сегодняшний день в школе «Меҳрли мактаб» получают образование более 160 детей ежедневно.

Проблема обеспечения равных образовательных возможностей для детей, находящихся на длительном лечении, требует более комплексного подхода. В настоящее время приоритетное внимание уделяется созданию образовательной среды для детей с онкогематологическими заболеваниями, что обусловлено высокой актуальностью и значимостью их поддержки в процессе обучения.

В рамках реализуемой стратегии была создана амбулаторная школа для детей, проходящих лечение в амбулаторных условиях, с последующим планированием открытия филиалов на базе областных многопрофильных детских медицинских центров. Эти филиалы будут интегрированы в действующую сеть образовательных учреждений, что обеспечит непрерывность образовательно-воспитательного процесса для детей в условиях, максимально адаптированных к их медицинским потребностям.

Особое внимание уделяется методической поддержке педагогических кадров, работающих в госпитальных школах, в связи с тем, что к образовательной среде в условиях медицинского стационара предъявляются особые требования: нормирование учебного времени и нагрузки на ребенка с учетом медицинских показаний, особые формы организации образовательного процесса с использованием здоровьесберегающих и информационно-коммуникационных технологий, учет образовательных способностей и актуального уровня знаний, физического и психологического состояния больного ребенка. Отдельно следует учесть повышенную эмоционально-психологическую нагрузку на педагогов, работающих с детьми, оказавшимися в тяжелой жизненной ситуации, связанной с заболеванием. Всё это требует от педагога глубоких знаний не только учебной программы, но и знаний общей и возрастной психологии, владения приемами и способами эмоциональной саморегуляции, применения современных эффективных педагогических технологий для обеспечения качества образования. В связи с этим в учебные программы высших и средних специальных учебных заведений, а также институтов переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров школ и дошкольных образовательных организаций были внесены изменения, включающие модуль по госпитальной педагогике. Эти программы направлены на развитие у педагогов компетенций, необходимых для интеграции образовательных и терапевтических подходов.

Узбекистан уже сделал значительные шаги в направлении госпитальной педагогики, но необходима дальнейшая работа по совершенствованию и развитию системы образования для детей, проходящих длительное лечение. Достигнуты значительные успехи, но существует ряд актуальных задач, требующих решения:

1. Разработка методических рекомендаций для обучения детей, находящихся на длительном лечении, которые будут учитывать специфические медицинские и психолого-педагогические аспекты.
2. Подготовка специализированных педагогических кадров, способных работать в условиях стационаров медицинских учреждений.
3. Внедрение современных технологий, таких как дистанционное обучение и онлайн-ресурсы, что поможет преодолеть барьеры, связанные с географической удаленностью и состоянием здоровья детей.
4. Расширение образовательного профиля. В настоящее время госпитальные школы ориентированы преимущественно на детей с гематологическими и онкологическими заболеваниями.
5. Создание детского хосписа в Узбекистане позволит обеспечить комплексную поддержку для тяжелобольных детей и их семей и помогут улучшить качество жизни детей и их семьи в самых сложных ситуациях.
6. Создание профессионального сообщества, способного улучшить методические и педагогические подходы, а также обеспечить более тесное взаимодействие с государственными и общественными организациями для защиты прав и интересов детей.

Взаимодействие с другими странами и обмен международным опытом помогут способствовать развитию инновационных подходов в образовании детей. Внедрение лучших мировых практик позволит значительно улучшить образовательно-воспитательный процесс и обеспечить равные возможности для доступа к качественному образованию. Это не только повысит уровень образования, но и будет способствовать их эмоциональному и психологическому благополучию, что является ключевой задачей в построении инклюзивного общества.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании». от 23.09.2020 г. № ЗРУ-637. Интернет ресурс: <https://lex.uz/docs/5013009>
2. Закон Республики Узбекистан «О дошкольном образовании и воспитании». от 16.12.2019 г. № ЗРУ-595. Интернет ресурс: <https://lex.uz/ru/docs/4646931>
3. Мирзиёева Ш.Ш., Грошева И.В., Микаилова У.Т., Исаходжаева Н.А., Некрасова Е.А., Куряева И.В. "Индивидуализация процесса обучения в дошкольном образовании. Инклюзия детей с особыми потребностями". Интернет ресурс: https://recessans-edu.uz/files/books/2023-11-06-05-36-18_c187752cabcbfbd8dd80198d435f2c86.pdf
4. Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан №234 от 05.05.2022 «О мерах по внедрению системы дошкольного образования и воспитания и общего среднего образования детей по гематологии, онкологии, клинической иммунологии, другому стационарному и длительному амбулаторному лечению». Интернет ресурс: <https://lex.uz/docs/5992727>
5. Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан №134 от 29.03.2023 «О мерах по дальнейшему расширению системы образования и воспитания детей, находящихся на гематологическом, онкологическом, клинко-иммунологическом и других видах стационарного или длительного амбулаторного лечения». Интернет ресурс: <https://lex.uz/docs/6419219>

КОНЦЕПЦИИ СОЗДАНИЯ РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Махмудова О.А.

доцент, (PhD), Кафедра «Дошкольного и начального образования»

PROFI university. г.Ташкента.

Аннотация. Статья посвящена созданию развивающей среды для развития творческих способностей детей дошкольного возраста. Рассмотрены научные исследования сущности понятий, различные критерии основанных на понятиях «творчество», «творческие способности», «развитие», «развитие творческих способностей», виды творчества, источник творчества, теория развития детского творчества.

Annotatsiya. Maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun rivojlanayotgan muhitni yaratishga bag'ishlangan. Ilmiy tadqiqotlar tushunchalarining mohiyati, "ijodkorlik", "rivojlanish", "ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish" tushunchalariga asoslangan turli mezonlar, ijodkorlik turlari, ijodkorlik manbai, bolalar ijodiyotini rivojlantirish nazariyasi ko'rib chiqilgan.

Abstract. The article is devoted to the creation of an educational environment for the development of creative abilities of preschool children. The scientific research of the essence of concepts, various criteria based on the concepts of "creativity", "development", "development of creative abilities", types of creativity, the source of creativity, the theory of the development of children's creativity are considered.

Ключевые слова: стратегия, графический образ, мировоззрение, критерии, художественно-творческих способностей, анимация.

Kalit so'zlar: strategiya, grafik tasvir, dunyoqarash, mezonlar, badiiy va ijodiy qobiliyat, animatsiya.

Keywords: strategy, graphic image, worldview, criteria, artistic and creative ability, animation.

На протяжении всей истории общество нуждалось не только в интеллектуально развитых, но и творческих людях. Творчество молодого поколения всегда было приоритетом в системе образования. Современные образовательные системы строятся по этой стратегии с учетом потребностей творческих людей.

Творчество дошкольников – это процесс создания персонажей сказок, рассказов, театрализованных игр, графических образов, музыкальных и других способов и средств решения задач, общих способов деятельности.

Формирование личности дошкольника «Почему?», «Как?» и «Когда?» такой как здоровый интерес – способствует приобретению знаний, умственной активности и практическому применению навыков.

Воспитание устойчивого творчества является важным условием развития стремлений и способностей ребенка, отражающих его склонность к какой-либо деятельности. Жизненный опыт ребенка дошкольного возраста еще очень ограничен, а мировоззрение ребенка расширяется под влиянием общения со взрослыми, слушания

сказок, рассказов, непосредственного знакомства с окружающим миром. «Что находится внутри земли?», «На чем держится солнце?» такие вопросы часто встречаются у детей среднего и старшего возраста. Наличие вопросов такого типа является показателем познавательной активности ребенка.

Необходимыми условиями формирования творческих способностей у детей дошкольного возраста являются следующие:

- оптимальная организация видов художественной деятельности;
- творческий подход педагога в организации образовательного процесса с детьми на основе интеграции;
- создание художественно-эстетической среды в дошкольной образовательной организации.

С целью определения особенностей творческого развития и способностей дошкольников уместно рассмотреть научные исследования сущность понятий, различные критерии основанных на понятиях «творчество», «творческие способности», «развитие», «развитие творческих способностей», виды творчества, источник творчества, теория развития детского творчества.

Концепции развития детского творчества в теории и на практике разработаны учеными-исследователями, и мы затронем некоторые из них.

1. Концепция эстетического воспитания и развития художественно-творческих способностей детей 2-7 лет с помощью различных видов искусства создана Т.С.Комаровой [9].

2. Концепция формирования творческой деятельности детей, направленная на развитие индивидуальных качеств воображения, быстроты, гибкости, оригинальности, аккуратности, была разработана Л.Н. Прохоровой. Эта концепция Г.С. В его основе лежит схема системного мышления Альтшуллера.

3. Л.А.Венгер, О.М. Дьяченко и др. выдвинули концепцию моделирующей деятельности и концепцию продуктивного воображения, направленную на формирование познавательных и художественных способностей, а также конкретных видов детской деятельности.

4. С.Л.Новоселова, Л.Ф.Обухова, Л.А.Парамонова и др. создали концепцию «поощрение», направленную на максимальное расширение возможностей ребенка в деятельности, формирование соответствующих возрасту творческих способностей, возможностям и потребностям современного общества.

5. Концепция «Я есть мир» разработана Р. М. Чумичевой и др. и направлена на приобщение ребенка к культурным ценностям, формирование социальной и эстетической творческой активности через синтез искусства в самореализации, понимание смысла человеческого существования. жизнь.

6. В концепции Ю.Р. Махмутазимовой, предложен вариант мультистудийной программы, направленный на интеграционный подход включающий в себя этапы обучения STEAM, которые развиваются у детей посредством деятельности «разума и руки» ("Brain and hand" activity), изобретения (Discovery activity), анимации (Art sketching), самовыражения (Self presentation), опосредованной средой "Я создаю мир", основанной на коммуникативных принципах[4].

7. В научных исследованиях О.А Махмудовой, рассматриваются вопросы творчества - как одной из значимых форм умственной деятельности детей, как

универсального средства индивидуального развития, обеспечивающего устойчивую адаптацию к новым условиям жизни, и как необходимого резерва для активного взаимодействия с действительностью, как с психологической, так и с педагогической точки зрения. А также предлагаются варианты работы с детьми в области изобразительного искусства[5].

Ученый-исследователь, основатель теории детского творчества Е.А. Флерина оценивает это как: "Способность ребенка осознанно отражать окружающую действительность в живописи, лепить, конструировать устройства, воображать, отражать свои наблюдения через слово, впечатления через живопись и другие виды искусства. Ребенок пассивно копирует и перерабатывает окружающую среду, переживает накопленный опыт, реагирует на описанное"[8].

С.В. Погодина: "Детское творчество как процесс сознательного творчества-это продукт духовной и материальной деятельности, имеющий новое, субъективное и объективное значение, реализуемый в ходе врожденной художественной интуиции и ранее приобретенного образного, личностного (познавательного, эмоционального) опыта"[7].

Приобщение детей к национальной и мировой художественной культуре, изобразительному искусству и народным творческим традициям, развитие эмоционально-эстетических и познавательных способностей, творчества, стимулирование их личностных проявлений, формирование субъектной позиции (позиции субъекта творческой деятельности «Я — творец») и в определенном смысле формирование основ «эстетической картины мира» (Р. М. Чумичева) и эстетического отношения к действительности.

По утверждению И.Я Лернера: "Творчеству можно научить, но это образование особенное, это не то же самое, что они обычно учат знаниям и навыкам"[3]. Любое творчество человека, несомненно, сопровождается его способностями, поэтому при рассмотрении сущности понятия.

Лернер И.Я. определяет особенности детского творчества как:

- самостоятельное применение ранее полученных знаний к новой ситуации;
- просмотр новой функции предмета (объекта);
- просмотр проблемы в стандартной ситуации;
- просмотр структуры объекта;
- способность находить альтернативные решения;
- совмещение ранее известных способов деятельности с новыми.

Целесообразно изучить утверждение А.Н. Леонтьева о том, что " Творчество-это результат приобретенных человеком знаний, умений и навыков для определенного вида творчества (художественного, технического, музыкального и т.д.)"

Для развития творческих способностей необходимы следующие условия:

- наличие регулируемой модели поведения;
- наличие позитивной модели творческого поведения;
- создание условий для имитации творческого поведения;
- социальное подкрепление творческого поведения.

Теорию развития творческой личности Г.С.Альтшуллер описывает: "способность к творчеству-это не талант, это человеческая природа. У каждого человека есть творчество,

но само творческое “генетическое сокровище” не может быть раскрыто и не может быть реализовано для человека до тех пор, пока оно не понадобится обществу”.

Г.С. Альтшуллер считает: "главным фактором является не развитие способностей, а умение создавать творческий труд и наличие мотивации к творчеству. Единственный путь развития основной творческой личности направлен на самосовершенствование, где роль внешней среды исчисляется процессом обеспечения личности технологиями творческого труда”[1].

Во всех исследованиях понятия как внимание, интересы и склонности ребенка, обоснованность принципов имеют возможность выбирать средства и методы формирования творческих способностей, создание развивающей среды для развития творческих способностей детей дошкольного возраста.

Практика современного общества показывает, что дети дошкольного возраста выражают свое отношение к окружающей их красоте, к изобразительному и декоративному искусству, слушанию музыки, поэзии. Впоследствии ребенок совершенствует увиденное, услышанное своими представлениями, взглядами и пытается повторить. Именно поэтому эффективное развитие важно для раскрытия творческих способностей у маленьких детей.

Таким образом, процессы создания ситуаций наблюдения, общей и речевой активности, умения понимать и анализировать факты, память, воображение, мышление, системное самовыражение должны служить одним из основных условий развития творческих способностей у дошкольников. Важно помнить, что чем больше каждый ребенок по-своему одарен и чем больше он заинтересован в процессе развития своих навыков и способностей, тем выше шансы ребенка стать счастливым человеком и добиться успеха в современном обществе.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Альтшуллер, Г. С. Творчество как точная наука / Г. С. Альтшуллер, А. Б. Селюцкий. – Петрозаводск : Скандинавия, 2010. – 208 с.
2. Левина Л. Э., Курашинова С. Г. Художественно-эстетическое воспитание дошкольников средствами изобразительной деятельности // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 10. – С. 151–155. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56838.htm>.
3. Лернер, И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – Москва : Педагогика, 1981. – 116 с.
4. Махмудимова Ю.Р."Развитие коммуникативных компетенций у детей дошкольных образовательных учреждениях на основе интегративного подхода (посредством образовательной технологии STEAM). дисс.автореферат.Т-2023.23ст.
5. Makhmudova O. (2023). Psychological and pedagogical aspects of the development of visual activities of preschool children. Qo‘qon universiteti xabarnomasi, 8(8), 101–105. <https://doi.org/10.54613/ku.v8i8.815>
6. Makhmudova S. (2024). Maktabgacha yoshdagi yoshdagi bolalarga xorjiy til (ingliz tili) ga o‘rgatishda “quvnoq baliqchalar” didaktik o‘yinini qo‘llash samarasi. *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit*, 37-40. <https://doi.org/10.2024/x0q1yq52>
7. Погодина, С. В. Теория и методика развития детского изобразительного творчества : учеб. пособие / С. В. Погодина. – Москва : Академия, 2011. – 350 с.

BARKAMOL AVLOD TARBIYASINI AMALGA OSHIRISHDA TA'LIM TARBIYA SOHASIDAGI ISLOHOTLAR

Meyliyeva Sadoqat Farmonovna

Qashqadaryo viloyati Kitob tumanidagi 19- umumiy o'rta ta'lim maktab

Annotatsiya. Mazkur maqolada barkamol avlodni tarbiyalash, ta'lim tarbiya masalalari, jamiyat taraqqiyoti, haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: tarbiya, jamiyat, ta'lim, yoshlar, tushuncha, g'oya, millat.

Bugun O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining iqtisodiy va ijtimoiy hamda ma'naviy asoslari idealga erishish ko'rsatkichlariga mos suratda shakllantirilmoqda. Ayni vaqtda, yangi tizim oldiga bir qator tashkiliy va amaliy vazifalar ham qo'yilmoqda. Yangi bog'chalar vujudga kelmoqda, sharoitlar yangilanmoqda va hokozolar. Ammo Prezidentimiz Sirg'ali tumanida qurilgan yangi maktablarni ko'rgali borganlarida “menga yangi maktab binosi emas, menga yangi maktab kerak”, - deganlaridek bugun O'zbekiston uchun yangi qurilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarda yangi dunyoqarashga ega bo'lgan tarbiyachilar, tashkilot rahbarlari va bolalar ta'lim-tarbiyasining yangi uslubi va uslubiyati kerak. Shulardan kelib chiqqan holda bugun biz mamlakatdagi barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini “Ilk qadam” dasturi bo'yicha olib bormoqdamiz. Bunda kichik maktabgacha yosh 3-4 yoshgacha, o'rta maktabgacha yosh 4-5 yoshgacha, katta maktabgacha yosh 5-6 yoshgacha maktabga tayyorlov yoshi 6-7 yoshdagi bollarga mo'ljallangan mashg'ulotlar besh yo'nalish bo'yicha - kommunikativ kompetensiya, o'yin kompetensiyasi, ijtimoiy kompetensiya va bilish kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayonlari amalga oshirilgan. Mavjud dastur maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun yaratilgan sharoitlar asosida ijro etilmoqda.

O'tkazilayotgan mashg'ulotlarda milliy qadriyatlarimizning asosiyligi belgilovchilik rolini o'ynamoqda. “Ilk qadam” dasturining “Men” konsepsiyasi bo'yicha bolaga qo'yilgan talab shundan ibratki, bola o'zini o'ziga xos xususiyatlari bilan ijobiy shaxs sifatida qabul qiladi, mustaqil va o'z xatti harakatlariga javob beradi. Mazkur talab 3-4 yoshda bola o'zi haqida “Men” deb birinchi shaxs nomidan gapiradi, 4-5 yoshida esa o'z xoxish-istaklari qiziqishlarni bildiradi. 5-6 yoshida o'ziga yuklangan majburiyatlarni qabul qiladi va bajaradi, 6-7 yoshida mustaqillikka intiladi.

Bog'cha bolalarida dastlabki milliy qadriyatlarni singdirish ularning ota-onalariga bo'lgan mehr-muhabbatalarini oshirishdan boshlanadi. Bolaga oilada ota va ona tomonidan ko'rsatiladigan tabiiy mehr va muhabbat bog'chada tarbiyachi tomonidan davom ettirilishi va tarbiyachi tomonidan ota-ona haqidagi mehr tarbiyasining oila muhitida mustahkamlanishi ushbu jarayon samaradorligining ko'rsatkichlarini belgilaydi.

Yuqorida keltirilgan yosh farqlaridan kelib chiqqan holda tarbiyachining ota va ona qadriga bag'ishlangan hikoyatning tahlili ahamiyatlidir.

Shu o'rinda tarbiyachilar bozor munosabatlari, tadbirkorlikning salbiy oqibatlari haqida ham gapirib ayrim onalar o'zlarining farzandalarini arzimagan pullarga sotib yuborayotganligini farzandfurushlarning ham bor ekanligini eslatib ketishlari kerak. Chunki, bolalikdagi tasavvur, bolalikdagi qarash, qiyin o'zgaradigan tasavvur va qarashdir.

Shu o‘rinda ona qadri haqida gapirganda bizning milliy pedagogikamizda, xalq og‘zaki ijodiyoti asotirlarida, xalq dostonlarida yaratilgan obrazlarni hisli va hayajonli tasvirlash, muhim ahamiyatga egadir.

Bugungi kunda umumiy o‘rta maktab oldida quyidagi dolzarb vazifalar turibdi O‘quvchilarni kelgusi hayotga tayyorlash va ularga o‘z bilim va ko‘nikmalaridan amaliyotda foydalanishni o‘rgatuvchi malaka talablarini sinflar kesimida ishlab chiqish, fanlararo o‘zaro aloqadorlik va sinflar kesimida davriylikka to‘liq rioya qilgan holda o‘quv dasturlari o‘rtasida uzviylikni ta‘minlash, yangi avlod darsliklarini o‘qituvchining metodik qo‘llanmasi, o‘quvchining mashq daftari va multimedia ilovasi bilan birga kompleks tarzda yaratish va nashr etish, o‘quvchilarning fan bo‘yicha egallagan bilimlari bilan bir qatorda savodxonlik, kompetensiya va shaxsiy sifatlarini baholash hamda kasblarga bo‘lgan qiziqishini aniqlash tizimini joriy etish.

Pedagog xodimlarga barcha malaka toifalarini berish, shuningdek, talabgorlarni attestatsiyadan o‘tkazish soddalashtirilgan tartibda amalga oshiriladi. Bunda, pedagog xodimlarning oliy ma‘lumot yoki qayta tayyorlash kurslaridan o‘tganligi haqidagi diplomida ko‘rsatilgan tayyorlov, ta‘lim yo‘nalishlari, mutaxassislik yoki ixtisosliklarga mos keladigan fanlardan imtihonlar tashkil qilinadi va axborot tizimlarini qo‘llagan holda ularning faoliyat samaradorligi baholanadi, pedagog xodimlarga malaka toifalarini berish bo‘yicha navbatdagi attestatsiyadan o‘tkazganlik uchun yig‘im undirilmaydi, navbatdan tashqari attestatsiyadan o‘tkazganlik uchun bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari miqdorida yig‘im undiriladi³.

2021-yil 1-yanvardan boshlab olis hududlarda joylashgan byudjet tashkilotlariga boshqa hududlardan mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun kelgan oliy ma‘lumotli mutaxassislarga bazaviy hisoblash miqdorining 50 baravarida bir martalik boshlang‘ich yordam puli va uy-joylarni ijaraga olganlik (ijarada turganlik) uchun bazaviy hisoblash miqdorining 2 baravarida har oylik pul kompensatsiyasi beriladi .

Umumta‘lim muassasalari bitiruvchilarining oliy hamda professional ta‘lim tashkilotlariga o‘qishga kirish hamda ishga joylashish ko‘rsatkichlari asosida direktor jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan umumta‘lim muassasalari rahbar xodimlarini rag‘batlantirish yo‘lga qo‘yiladi.

6-sinf dan boshlab o‘quvchilar o‘rtasida interaktiv so‘rovnomalar o‘tkaziladi kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishi aniqlanib ularning ma‘lumotlar bazasi yaratiladi

7-sinf o‘quvchilari uchun har oyda bir marta «Kasblar olamiga sayohat» mavzusida maxsus kurslar olib boriladi.

8-sinf o‘quvchilari uchun har chorakda kamida bir marotaba «Mening kelajakdagi kasbim» mavzusida seminar-treninglar olib boriladi hamda o‘quvchilarni kelajakda egallamoqchi bo‘lgan kasblarga yo‘naltiriladi.

9-sinf o‘quvchilarining kasbiy moyilligi bo‘yicha o‘tkazilgan pedagogik-psixologik tashxislar natijalari asosida kelgusida aniq ishchi kasblar bo‘yicha kasb-hunar Maktablarida ta‘lim olishi mumkin bo‘lgan o‘quvchilar o‘rtasida kasbga yo‘naltirish ishlari olib boriladi;

Finlyandiyaning ta‘lim sohasidagi tajribasini, shu jumladan o‘quv dasturlari, darsliklari, o‘qitish metodikalari va pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini hamda Finlyandiyaning ta‘lim sohasidagi ijobiy tajribasini O‘zbekiston Respublikasi

³ U. Meyliyev. Jamiyat taraqqiyotida “ommaviy madaniyat”, “mafkuraviy immunitet” va ma’naviy hayotni sog‘lomlashtirish usullari. UzMU xabarlar jurnali. 1/3/1. 2024-yil 177-b.

ta'lim tizimiga hamda Dasturiga joriy qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish bo'yicha bugun mamlakatda jiddiy izlanishlar olib borilmoqda.

Xalq ta'limi xodimlarining malaka oshirish jarayonini «hayot davomida o'qish» tamoyili asosida uzluksiz malaka oshirishni nazarda tutuvchi tizimga aylantiradi, xalq ta'limi xodimlarining kasbiy ehtiyojlarini tashxis qilish asosida ularning individual rivojlanish dasturi ishlab chiqiladi, dasturga muvofiq malakasini oshirish tartibi amaliyotga kiritiladi, xalq ta'limi xodimlarining malaka oshirish jarayoniga kredit-modul tizimi bosqichma-bosqich joriy qilinadi⁴.

Mavjud qarorning innovatsiya ekanligi shundaki, birinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida gender tengligi bo'yicha ta'lim va tarbiya beradigan tarbiyachilarning, psixologlarning, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining o'zlari gender tarbiyasi va ta'limi pedagogikasidan yaxshi tanish emaslar. Respublikamizdagi mavjud pedagogika universitet, pedagogika institutlarimizning maktabgacha ta'lim fakultetlari va yo'nalishlarida 3 yil davomida o'tiladigan umumnazariy va maxsus fanlarimizni o'qitish metodikasida gender tarbiyasi va ta'limi masalasi to'liq kiritilmagan. To'g'rirog'i ushbu o'quv yurtlarini bitirgan mutaxassislarni gender ta'lim-tarbiyasi bo'yicha yetarli kvalifikatsiyaga ega bo'lgan mutaxassis deyish qiyin. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xizmat qilayotgan xodimlarga gender nazariyasi va amaliyotidan mashg'ulot o'tish, ularda gender sezgirligi va idrokini oshirish gender madaniyatini egallash va gender qarashlarini 3-7 yoshli bolalarga singdirish uslubiyati bilan qurollantirish o'ziga xos innovatsion yondoshuvni talab qiladi.

Ikkinchidan, ushbu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlari uchun o'quv uslubiy va me'yoriy-huquqiy hujjatlar ham yetarli darajada emas. Yaqinda qabul qilingan "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" qonunda ham, "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi"da ham, Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari, "Ilk qadam" o'quv dasturida ham gender ta'limi va tarbiyasi haqida gapirilmagan. Shulardan kelib chiqqan holda, bizning fikrimizga, ko'ra vazirlik tomonidan maktabgacha yoshdagi bolalarda gender savodxonligini shakllantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida me'yoriy-huquqiy hujjat ishlab chiqsalar, ushbu masala samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etgan bo'lar edi. Ayni vaqtda, vazirlik yordamida gender ta'lim va tarbiyasi bilan bog'liq darsliklar, o'quv qo'llanmalar va boshqa uslubiy ashyolar suv va havodek zarur.

Uchinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida asosan ayollar xizmat qiladi. Bugun ushbu tashkilotlarda jami xizmat qilayotgan xodimlarning 95 % ni ayollar tashkil etadi. Shuning uchun ham maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi gender ta'lim-tarbiya feministik xarakterga ega bo'lib qolmoqda. Ya'ni, ayollar o'zlarining ijtimoiy, jinsiy xususiyatlari, qarashlari, ideallari, xatti harakatlari, tartib-qoidalaridan kelib chiqqan holda ushbu tarbiyani amalga oshiradilar. Bola oilada asosan ona tarbiyasini oladi. Bog'chada tarbiyachi tarbiyasini o'zlashtiradi. Vaholanki, maktabgacha ta'lim tashkiloti bu jins tarbiyasidan tashqari tashkilotdir. Bunda o'g'il bolalar va qiz bolalar tepa-teng huquqlarga va ta'lim-tarbiya imkoniyatlariga ega. Lekin, ta'lim-tarbiya ayol tarbiyachilarimiz tomonidan olib boriladi. Bolalar uchun tarbiyada erkaklarning o'rnini va rolini o'ziga xos ekanligini ham unutmaslik kerak.

To'rtinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'ziga xos bo'lgan ta'lim maskanidir. Bu maskanda tarbiyalanuvchilar 2 yoshidayoq o'zlarining qaysi jinsga taaluqli ekanligini biladi va shundan kelib chiqqan holda, oilaning, bog'chadagi muhitning, yaqin qarindosh urug'larning ta'siri ostida o'zlarida gender rollarini shakllantira boshlaydi. Bu benihoya nozik davr. Bu

⁴ Sh.Otaqulov. Gender tenglikni ta'minlashning asosiy tamoyillari. O'zMU xabarleri jurnali. 1/4/1 2024-yil 142-b.

davrda bolalar ko‘rgan va eshitganlari bolaning ong ostida jamlanadi va bu informatsion bank uning umrining oxirigacha belgilovchilik xarakterini o‘ynab qoladi. Shuning uchun maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tarbiyachilar juda katta javobgarlikni his qilgan holda ta‘lim tarbiya ishiga kirishmoqlari kerak.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi; ijtimoiy hissiy rivojlanish; nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari; bilish jarayonining rivojlanishi; ijodiy rivojlanish yo‘nalishlari bo‘yicha olib borilayotgan ta‘lim-tarbiyaning har birida ularning yoshi, psixologik rivoji nuqtai nazaridan gender ta‘limi va tarbiyasini amalga oshirishning o‘zi bir ijodiyotdir.

O‘qituvchilar tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslari ukuv reja va dasturlari mazmunida gender masalalari bilan bog‘liq mavzularga e‘tibor karatganda erkak va ayollarning teng ishtirokini ta‘minlash va ular fikrlarini teng baholash, institutsional o‘qitish usullari, boshqaruv, menejment, tadqiqot shakllarini teng tanlash imkoniyatini joriy etish yaxshi natijalar beradi deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.: O‘zbekiston, 2023-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda “Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-mayda “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” PQ-4312-son Qarori.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TARBIYA FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING METODIK ASOSLARI

¹Musayeva Lobar Sobirjon qizi, ²Xalqaro Nordik Universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim) 123 guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda boshlang'ich ta'limda tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning metodik asoslari tahlil qilinadi. Hozirgi kunda texnologiyalar ta'lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishda katta imkoniyatlar yaratadi. Tarbiya fanida zamonaviy raqamli vositalar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning axloqiy va tarbiyaviy bilimlarini chuqurlashtirish va mustahkamlash ko'zda tutiladi. Tezisda o'quvchilar tarbiya fanida texnologiyalar yordamida qanday mustaqil ravishda axloqiy qarorlar qabul qilishni o'rganishlari, audiovizual vositalar, o'yinlashtirilgan ta'lim va virtual reallik texnologiyalarining o'quv jarayonidagi roli o'rganiladi. Shuningdek, chet el tajribasi misolida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi ko'rib chiqiladi. Zamonaviy texnologiyalar tarbiya fanida nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatishi ushbu ishning asosiy xulosasidir.

Kalit so'zlari: boshlang'ich ta'lim, tarbiya fani, zamonaviy texnologiyalar, o'qitish metodlari, metodik asoslar, audiovizual vositalar, o'yinlashtirilgan ta'lim, virtual reallik, axloqiy tarbiya.

Kirish

Hozirgi globallashuv jarayonida hayotimizni zamonaviy texnologiyalarsiz tasavvur etish qiyin. Har bir sohada bo'lgani kabi ta'lim sohasida ham zamonaviy texnologiyalar ro'li beqiyosdir. Zamonaviy texnologiyalar boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni o'quv jarayoniga jalb qilish va tarbiya fanini qiziqarli qilib taqdim etish uchun samarali vosita hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar yordamida o'quvchilarni aktivlashtirish va o'qitish samaradorligini oshirish mumkin.⁵

Asosiy qism: Shu jumladan Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ta'limning barcha sohalarida, jumladan, tarbiya fanida ham o'quv jarayonini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Chet el tajribasiga nazar tashlasak, turli mamlakatlarda zamonaviy texnologiyalar tarbiya fanida innovatsion yondashuvlarni amalga oshirishni lozim topadi. Zamonaviy texnologiyalar tarbiya fanida qanday olib boriladi:

1. Interaktiv o'quv platformalari:

O'quv jarayonida interaktiv platformalar (masalan, Edmodo, Google Classroom, ClassDojo) qo'llanilib, o'quvchilarning tarbiya fanidagi bilimlari va axloqiy qadriyatlari mustahkamlanadi. Bu platformalar orqali o'qituvchi o'quvchilarga topshiriqlar beradi, ularning axloqiy rivojlanishini monitoring qiladi va muammolarni hal qilishda yordam beradi.⁶ Ushbu jarayonda o'quvchi bevosida o'zi ishtirok etadi hamda fanga nisbatan o'z bilim va tajribasini doimiy oshirib boradi.

⁵ : Xodjayeveva N. (2020). "Boshlang'ich ta'limda AKTning o'rni". Pedagogik Innovatsiyalar Jurnali, №3.

⁶ Manba: Kim, H. (2020). "The Use of Online Learning Platforms in Ethical Education". Journal of Educational Technology, 32(1), 45-60.

2. Audiovizual vositalar:

Video va audio materiallar yordamida tarbiyaviy mavzularni kengroq yoritish mumkin. Masalan, axloqiy qadriyatlar haqida qiziqarli videolar va o'yinlar bolalar orasida axloqiy tushunchalarni yanada tushunarli qiladi. Bu usul bolalarni axloqiy masalalarni tushunishga rag'batlantiradi va mavzuni samarali yetkazib beradi.⁷ mamlakatimizda har bir darslik uchun alohidsa ishlab chiqilayotgan video hamda audio darsliklar buni yaqool misoli desak adashmagan bo'lamiz.

3. Simulyatsiya va virtual reallik (VR):

Ba'zi mamlakatlarda tarbiya jarayonida virtual reallik texnologiyalari qo'llaniladi. Masalan, VR orqali bolalar turli axloqiy dilemmalar yoki tarbiyaviy vaziyatlarga duch kelib, qanday qarorlar qabul qilishni o'rganadilar. Bu o'quvchilarga o'z tajribalarini kuchaytirishga yordam beradi. va albatta bu jarayon o'quvchilarni noodatiy vaziyatlarga tushib qolganida qanday yo'l tutushi kerakligi haqida dasturi amal bo'la oladi.

4. O'yinlashgan ta'lim (Gamification):

Zamonaviy texnologiyalarning yana bir keng tarqalgan qo'llanilishi o'yinlashtirilgan ta'limdir. O'quvchilar axloqiy va tarbiyaviy qadriyatlarni o'yinlar orqali o'rganishlari mumkin. Masalan, Classcraft yoki Kahoot kabi platformalar o'yin shaklida savol-javob va mashqlar orqali tarbiyaviy mavzularni mustahkamlashga yordam beradi.⁸ bu jarayon ham turli o'yinli vaziyatlar bilan amalga oshadi. Bolalar o'zlarini qanday tutishlari haqida tasavvurga ega bo'lishadi.

Tarbiya fanida innovatsion texnologiyalardan foydalanish jarayonida albatta chet el tajribasiga ha nazar tashlashimiz o'rinlidir. Chet el tajribasi orqali interaktiv o'yinlarni ishlab chiqib bolalarda fang abo'lgan qiziqishni yanada oshirish mumkin. Birinchi bo'lib Amerika Qo'shma shitatlarida tarbiya fanidan qanday interaktiv metodlarda foydalanishlarini ko'rib chiqishimiz mumkin.

AQSh: AQShda tarbiya fanida texnologiyalardan foydalanishda o'quvchilarga raqamli adabiyotlar, tarbiyaviy dasturlar va o'yinlar yordamida axloqiy qoidalar va odob-axloq qoidalarini o'rgatish keng qo'llaniladi. SEL (Social-Emotional Learning) kabi dasturlar yordamida bolalar o'z his-tuyg'ularini boshqarish va jamiyatda qanday o'zini tutish lozimligini o'rganishadi. Ushbu dasturlar interaktiv ravishda tashkil etiladi, o'quvchilar simulyatsiyalar va real hayotdagi vaziyatlar orqali bilim oladilar.⁹

Rivojlanib borayotgan davlatlar orasida Finlanda ham o'zining ta'lim tizimi bilan dunyoga tan olinmoqda. Finlandiyada ta'lim tizimida texnologiyalarni keng qo'llash tarbiya jarayonini yanada samarali qilishga qaratilgan. Bu mamlakatda bolalar axloqiy mavzularni o'yinlar va muammolarni hal qilish metodlari orqali o'rganadilar. Finlandiyada Fun Academy kabi texnologik platformalar yordamida tarbiyaviy darslar interaktiv va qiziqarli shaklda olib boriladi.

Bu ro'yxatimizni uchinchi o'rinida Singapur bo'lib uning ta'lim tizimida tarbiya ahamiyatli. Shuning uchun ham alohida e'tibor bilan yobdashuv olib boradi. Singapurda axloqiy va tarbiyaviy bilimlarni texnologiyalar orqali yetkazish keng rivojlangan. O'quvchilarning tarbiyasini kuchaytirish uchun virtual reallik va raqamli platformalar orqali tarbiyaviy treninglar,

⁷ Smith, J. (2019). "Using Audiovisual Tools to Enhance Moral Education". International Journal of Education and Media Studies, 14(2), 89-105.

⁸ Johnson, L. (2020). "Gamification and Moral Development: A New Approach to Teaching Values". Education Today, 22(4), 112-130.

⁹ CASEL. (2022). "What is Social-Emotional Learning?". Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. Retrieved from <https://casel.org>. (<https://casel.org/>)

axloqiy dilemmalar va simulatsiyalar qo'llaniladi. Bu mamlakatda o'quvchilarga odob-axloq va jamiyatda o'zini tutish qoidalarini raqamli darslar va interaktiv mashqlar yordamida tushuntiriladi.

Janubiy Koreya: Janubiy Koreyada tarbiya fanida zamonaviy texnologiyalar yordamida axloqiy qoidalar va odob-axloq darslari olib boriladi. Bolalar VR va simulyatsiyalardan foydalanib, turli axloqiy vaziyatlarni hal qilishni o'rganadilar. O'yinlar va multimedia platformalari orqali ularning axloqiy tushunchalari mustahkamlanadi.

Zamonaviy texnologiyalar tarbiya fanida nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirish, balki ularning axloqiy qadriyatlarini mustahkamlashda ham samarali yordam beradi. Chet el tajribasi texnologiyalarning ta'limda qanchalik muhim ekanligini ko'rsatib, bu vositalardan foydalanish orqali o'quv jarayonini yanada boyitish mumkinligini tasdiqlaydi.

Tarbiya fanini o'tish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish umumiy darsni qiziqarli hamda esda qolarli qilinishiga yordam beradi.

Interaktiv metodlardan foydalanish: Interaktiv texnologiyalar (elektron taqdimotlar, ta'limiy videolar va raqamli o'yinlar) orqali o'quvchilarning diqqatini jalb qilish va ularning darsga qiziqishini oshirish mumkin. Tarbiya jarayonida bu texnologiyalar o'quvchilarning ma'naviy rivojlanishini tezlashtiradi¹⁰.

Yana bir muhim masalalardan biri o'quvchilarning mustaqil fikrlashini o'stirish va tanqiy munosabatda bo'lishni orgatishdir. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish: Zamonaviy texnologiyalar, masalan, raqamli platformalar va dasturlar, o'quvchilarga mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkonini beradi. Tarbiya fanida bu jarayon bolalarni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish bilan birga ularning shaxsiy sifatlarini ham shakllantiradi.¹¹

Mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish – bu o'quvchilarga ma'lum bir muammoni o'zlari mustaqil hal qilish, muammoli vaziyatlarga o'z fikrlarini bildirish, qaror qabul qilish va turli yondashuvlar orqali xulosa chiqarish ko'nikmalarini o'rgatish jarayonidir. Bu ko'nikma nafaqat ta'limda, balki shaxsning hayotdagi muvaffaqiyatida ham muhim o'rin tutadi.

Mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish yo'llari:

1. Savol-javob texnikalari:

- Savol-javob orqali o'quvchilarni o'ylashga, muammoni tahlil qilishga majbur qilish mumkin. Muammoli savollar berish o'quvchilarning ijodiy va mustaqil yondashuvini rivojlantiradi. O'quvchilar o'z javoblari asosida fikrlash jara aqil fikrlash qobiliyatlarini kuchaytiradi.

2. Kichik guruhli ishlar:

- O'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib ishlash usuli ham mustaqil fikrlashni rivojlantiradi. Guruhlar ichida o'zaro muhokamalar olib borish, qarorlarni baholash va birgalikda xulosa chiqarish jarayoni o'quvchilarning mustaqil faoliyatini oshiradi.¹²

3. Muammoli vaziyatlar yaratish:

¹⁰ Manba: Karimov Sh. (2021). "Ta'lim jarayonida interaktiv metodlarning ahamiyati". Innovatsion pedagogika va ta'lim texnologiyalari to'plami, №2.

¹¹ Ahmedov M. (2019). "Bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodikasi". Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi jurnali, №5.

¹² 1. Kember, D. (2001). "Problem-based Learning in Higher Education". Routledge.

• O'quv jarayonida o'quvchilarga muammoli vaziyatlar yaratib berish, ulardan muammoni tahlil qilib, mustaqil yechim topishni so'rash ham samarali usullardan biri hisoblanadi. Bu orqali o'quvchilar vaziyatlarni chuqur o'rganib, turli yondashuvlarni ko'rib chiqishadi va o'z mustaqil qarorlarini ishlab chiqishadi.¹³

4. Ijodiy va tanqidiy fikrlash mashqlari:

• O'quvchilarga ijodiy va tanqidiy fikrlash mashqlari berish, ya'ni yangi va nostandart yondashuvlarni talab qiladigan topshiriqlar ularni yangicha fikrlashga undaydi. Bu jarayon bolalarning turli yechimlar ustida mustaqil ishlash va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi.

5. Ta'lim texnologiyalaridan foydalanish:

• Interaktiv va raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilarni mustaqil bilim olishga undash mumkin. Masalan, ta'lim o'yinlari, simulyatsiya va virtual darslar orqali bolalar mustaqil qaror qabul qilish va fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

6. Munosabat va muhokama texnikalari:

• Munozaralar, bahslar o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini va o'z fikrlarini himoya qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu usul o'quvchilarning mavzuga turli nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish orqali mustaqil fikrlar chiqarishlariga yordam beradi.

Texnologiyalardan foydalanish usullari: O'qituvchilar zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda darslarni tayyorlashda didaktik materiallar va raqamli o'quv vositalarini qo'llashlari kerak. Bu usul bolalarning darsdagi ishtirokini faol qiladi va bilim olishni osonlashtiradi.¹⁴

Qiyinchiliklar va yechimlar: Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda texnologiyalarning to'g'ri qo'llanilishi zarur, chunki yosh bolalarning e'tibori tezda chalg'ishi mumkin. O'qituvchilarning texnologik ko'nikmalarini rivojlantirish bu masalani hal qilishning kaliti hisoblanadi.

Xulosa: Ushbu tezisga xulosa qilib shuni aytish mumkinki zamonaviy texnologiyalar asrida yashar ekanmiz bu texnologiyalarsiz hayotimizni tasavvur etish qiyin shuning uchun har bir fanda bo'lgani kabi tarbiya fanini o'qitish jarayonida ham bunga alohida e'tibor qaratish ta'lab etiladi. Boshlang'ich ta'limda tarbiya fanini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish o'quv jarayonini samarali, qiziqarli va interaktiv qilishga imkon beradi. Texnologiyalar yordamida o'quvchilarning axloqiy tushunchalarini mustahkamlash, mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish va ularning darslarga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin. Audiovizual vositalar, o'yinlashtirilgan ta'lim va virtual reallik texnologiyalari o'quvchilarni axloqiy masalalarni chuqurroq anglashga yordam beradi va ularning hayotiy muammolarni hal qilishda ijodiy yondashuvlarini rivojlantiradi. Chet el tajribasini o'rganish zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayonida global yondashuv sifatida muvaffaqiyatli qo'llanilayotganini ko'rsatadi.

Shunday qilib, tarbiya fanida zamonaviy texnologiyalarni qo'llash nafaqat bilim berish jarayonini yengillashtiradi, balki o'quvchilarning ijtimoiy, axloqiy va intellektual rivojlanishiga

¹³ 2. Ennis, R. H. (2011). "Critical Thinking: Reflection and Perspectives". Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines, 26(1), 4-18.

¹⁴ Manba: Safarov O. (2020). "Elektron vositalardan foydalanish metodlari". Ta'lim texnologiyalari to'plami, №6.

katta hissa qo'shadi. Bu esa o'qituvchilarning pedagogik yondashuvini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xodjayeva N. (2020). “Boshlang‘ich ta’limda AKTning o‘rni”. Pedagogik Innovatsiyalar Jurnali, №3.
2. Kim, H. (2020). “The Use of Online Learning Platforms in Ethical Education”. Journal of Educational Technology, 32(1), 45-60.
3. Smith, J. (2019). “Using Audiovisual Tools to Enhance Moral Education”. International Journal of Education and Media Studies, 14(2), 89-105.
4. Johnson, L. (2020). “Gamification and Moral Development: A New Approach to Teaching Values”. Education Today, 22(4), 112-130.
5. CASEL. (2022). “What is Social-Emotional Learning?”. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. Retrieved from <https://casel.org>. (<https://casel.org/>)
6. Manba: Karimov Sh. (2021). “Ta’lim jarayonida interaktiv metodlarning ahamiyati”. Innovatsion pedagogika va ta’lim texnologiyalari to‘plami, №2.
7. Ahmedov M. (2019). “Bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodikasi”. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi jurnali, №5.
8. Kember, D. (2001). “Problem-based Learning in Higher Education”. Routledge.
9. Ennis, R. H. (2011). “Critical Thinking: Reflection and Perspectives”. Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines, 26(1), 4-18.
10. Safarov O. (2020). “Elektron vositalardan foydalanish metodlari”. Ta’lim texnologiyalari to‘plami, №6.

MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISHDA IJTIMOIIY FIKRNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Muxamedaminova E'zoza Burxonitdinovna

Toshkent shahar Shayxontoxur tumani 456-sonli DMTT o'qituvchi-logopedi

Annotatsiya. Mazkur maqolada so'z maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda jamoatchilik fikrini to'g'ri shakllantirishning ahamiyati to'g'risida boradi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy fikr, jamoatchilik fikri, inklyuziv guruhlar.

Аннотация. В статье рассматривается важность правильного формирования общественного мнения при внедрении инклюзивного образования в дошкольное образование.

Ключевые слова: дошкольное образование, инклюзивное образование, общественное мнение, инклюзивные группы.

Abstract. The article discusses the importance of the correct formation of public opinion in the implementation of inclusive education in preschool education.

Keywords: preschool education, inclusive education, public opinion, inclusive groups.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim-tarbiyani rivojlantirishga jamiyat taraqqiyotining muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralib, keyingi yillarda uni shakl va mazmun jihatdan takomillashtirish ishlari yangi bosqichga ko'tarildi.

Maktabgacha ta'lim tizimiga maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga oid ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliy, milliy xususiyatlarga mos holda joriy etish bugungi kunda olib borilayotgan islohotlarning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Maktabgacha ta'lim tizimiga inklyuziv ta'limni joriy etish ham shular jumlasindandir.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunining 20-moddasida "Inklyuziv ta'lim alohida ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta'lim oluvchilar uchun ta'lim tashkilotlarida ta'lim olishga bo'lgan teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan. Jismoniy, aqliy, sensor (sezgi) yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar (shaxslar) uchun ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim tashkil etiladi" deya belgilab qo'yilishi orqali yurtimizda inklyuziv ta'lim o'zining tom ma'nodagi huquqiy asosiga ega bo'ldi [2].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da "rivojlanishida jismoniy yoki ruhiy buzilishlari bo'lgan bolalar ta'limining kompleks texnologiyalarini ishlab chiqish, inklyuziv ta'lim, eng yangi reabilitatsiya va abilitatsiya usullarini keng joriy etish, ularning izchil ijtimoiylashuvi va umumiy maktabgacha ta'lim umumiy tizimi integratsiyalashuviga ko'maklashadigan moslashtirilgan dasturlar va yakka tartibdagi ta'lim yo'nalishlarini ishlab chiqish" maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish"ning muhim vazifalaridan biri sifatida belgilangan [3].

O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi qonunida "inklyuziv ta'lim va tarbiya - bolalarning alohida ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojlarini hamda

individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim va tarbiya olishi uchun teng imkoniyatlarni ta'minlaydigan jarayon" deb ta'rif beriladi [4].

Maktabgacha ta'lim tizimiga inklyuziv ta'limning joriy etilishi jarayonida bu bilan bog'liq masalalarning ilmiy-nazariy jihatlarini o'rganish, tadqiq etish ham alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Yurtimizda inklyuziv ta'limni joriy etish borasida qator xalqaro va milliy tadqiqotlar o'tkazilgan, loyihalar amalga oshirilgan. Lekin xalqaro tan olingan ushbu ta'lim shaklining yurtimizning, xalqimizning o'ziga xos xususiyatlariga mos joriy etish bo'yicha barcha jihatlarini hali to'lagicha o'rganilgan emas.

Inklyuziv ta'limni samarali joriy etishning muhim shartlaridan biri bu jamoatchilik fikrini to'g'ri shakllantirishdan iboratdir.

Tadqiqotchilardan Z.Umarova o'zining "Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar ta'limiga yondashuv"[5] maqolasida imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim-tarbiyasida maxsus ta'lim muassasalari, mutaxassislar, keng jamoatchilik va ota-onalar bilan hamkorlikning muhim ekanligini ta'kidlab, uning bir qancha jihatlarini ochib beradi. Mazkur toifadagi bolalarni inklyuziv ta'limga jalb etishning muhim shartlaridan biri ham jamoatchilik bilan, xususan, ota-onalar bilan faol hamkorlikdir.

O'ziga xos rivojlanish xususiyatlariga qaramasdan, jamiyatni bolalarning teng huquqlilik maqomini qabul qilishga tayyorlash, ommaviy axborot vositalari va boshqa axborot vositalari orqali inklyuziv ta'limning maqsad, vazifalari va yo'nalishlaridan kengroq xabardor qilib borish" inklyuziv ta'limni joriy etish va rivojlantirish metodologiyasining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilganligi ham bejiz emas.

O'zbekiston sharoitida maktabgacha ta'lim tizimiga inklyuziv ta'limni joriy etishda jamoatchilik fikrini to'g'ri shakllantirish masalasi quyidagilar bilan uzviy bog'liqdir:

- mamlakatimizda inklyuziv ta'lim yangi joriy etilmoqda, jamoatchilikning asosiy qismida uning ma'no-mohiyati, maqsad-vazifalari va ahamiyati to'g'risida yetarli tasavvurlar mavjud emas;

- aholi ongida imkoniyati cheklangan bolalar to'g'risida uzoq yillar davomida saqlanib qolgan stereotiplar mavjud (nogironligi bo'lgan bolalar sog'lom rivojlanishdagi bolalardan alohida ta'lim oladi, ular sog'lom bolalar bilan birgalikda ta'lim ololmaydi va b.);

- inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida aholi bilan olib boriladigan tushuntirish, targ'ibot va o'quv ishlarining qulay va samarali dasturlari bugungi kun ehtiyoji uchun yetarli emas;

- bevosita inklyuziv ta'lim joriy etilgan guruhlarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar va sog'lom bolalar o'rtasidagi insonparvar va do'stona muhitni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlarini yetarli tadqiq qilinmagan;

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ota-onalarda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida keng jamoatchilik va ota-onalar bilan ishlashning strategiyasini bugungi kun nuqtai nazaridan takomillashtirish ehtiyoji mavjud.

Bu kabi omillarni hisobga olmasdan turib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda bir qator muammolar kelib chiqishini taxmin qilish qiyin emas.

Bu muammolar nimalardan iborat bo'lishi mumkin? Umumlashgan holda buni quyidagilarda ko'rish mumkin:

- inklyuziv ta'lim joriy etilgan guruhlarda ta'lim-tarbiya sifatining pasayishi;

- mazkur guruhlarda bolalar o'rtasidagi sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitga zarar yetishi;

- maktabgacha ta'lim tashkiloti imidji to'g'risidagi ota-onalar fikriga salbiy ta'sir ko'rsatishi;

- umuman, inklyuziv ta'lim to'g'risida noto'g'ri tasavvurlarni keltirib chiqarishi va uni joriy etish jarayonining umumiy samaradorligiga ta'sir qilishi va boshqalar shular jumlasidandir.

Yuqoridagilardan ma'lum bo'ladiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etish birgina pedagogik jamoaning tashkilot ichidagi sa'y-harakatlari bilan amalga oshmaydi. Bu jarayonda jamoatchilik, eng avvalo, ota-onalar fikrini to'g'ri va inklyuziv ta'lim maqsadlariga mos shakllantirish va takomillashtirib borish hal qiluvchi rollardan birini o'ynashi shubhasizdir.

Fursatdan foydalanib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda jamoatchilik fikrini to'g'ri shakllantirish yuzasidan quyidagi tavsiyalarni berishni lozim topdik:

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan hamkorligini takomillashtirish, imkoniyati cheklangan bolalarning ota-onalari va yaqinlari bilan avvaldan tushuntirish va targ'ibot ishlarini olib borish;

- inklyuziv ta'lim joriy etilishi rejalashtirilayotgan guruhlarda tarbiyalanayotgan bolalarning ota-onalari uchun avvaldan mutaxassislar ishtirokida davra suhbatlari, uchrashuvlar o'tkazib borish;

- tashkilotlarning ijtimoiy tarmoqlardagi saytlari va guruhlarida ota-onalar uchun inklyuziv ta'lim haqidagi ommabop ma'lumotlarni joylashtirib borish;

- imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari uchun “Farzandingizni bilasizmi?”, “Farzandingizni anglang!”, “Farzandingizning yashirin imkoniyatlari” kabi mavzularda mutaxassislar ishtirokida treninglar o'tkazish;

- har bir maktabgacha ta'lim tashkilotining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, inklyuziv ta'limni joriy etish va jamoatchilik bilan aloqalar strategik rejalarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

- inklyuziv ta'lim joriy etilgan tashkilotlar ilg'or tajribasini muntazam ommalashtirib borish;

- har bir inklyuziv ta'lim joriy etilgan tashkilotlarni ma'lum yo'nalishlar, xususan, jamoatchilik bilan aloqalar bo'yicha tayanch tashkilotlar etib belgilash va tajriba-sinov ishlarini amalga oshirib borish.

Xulosa, sifatida aytganda, inklyuziv ta'limni sifatli joriy etish ko'p jihatdan jamoatchilik fikrini to'g'ri shakllantirish bilan bog'liq. Mazkur masala o'z navbatida maxsus pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlarga munosib mavzulardan biri bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 29.12.2020. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. “Ta'lim to'g'risida”. 2020 yil 23 sentabr, O'RQ-637-son. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son).
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-son qarori. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.05.2019 y., 07/19/4312/3106-son; 09.10.2020 y., 07/20/4857/1357-son).

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORINING FAOLIYAT USLUBINI BOSHQARISH

¹Muxammadiyeva Maloxat Maxmudovna, ²Umarova Marxabo Mamadaminovna

¹Navoiy viloyati Xatirchi tumani 5-DMTT direktori, ²Navoiy viloyati Xatirchi tumani 10-DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori ta'lim tashkiloti boshqaruvini zamonaviy usullarda tashkil etishi hamda maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lgan funksiyalarni tizimli va to'g'ri amalga oshirish borasida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkiloti, funksional vazifalar, boshqaruv uslublari, nazorat boshqaruv, korreksiyalash.

Yurtimizda ta'lim tizimiga mamlakatni barqaror taraqqiy ettirishning muhim omili sifatida e'tibor qaratilayotgani qisqa fursatdayoq o'z samarasini ko'rsata boshladi. Bu xalqaro jamoatchilik tomonidan ham e'tirof etilmoqda. Maktabgacha ta'lim tizimida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Prezidentimiz bugungi kun uchun o'ta muhim va dolzarb bo'lgan bir qator vazifalarga to'xtalar ekan, shiddat bilan rivojlanayotgan zamonda vujudga kelayotgan yangidan-yangi talablarni har bir inson qaerda va qanday lavozimda ishlamasin chuqur anglashi, ishga, hayotga munosabatini o'zgartirib borishi zarurligini ta'kidlab o'tdilar. Jumladan, Prezidentimiz tomonidan bildirilgan quyidagi mulohazalar har bir yurtdoshimiz, ayniqsa, boshqaruv tizimida faoliyat yuritayotgan maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini yanada mas'uliyatliroq bo'lishga, hushyorlikka undaydi: "Ayniqsa, zamonning yurishi, o'zgarishi bilan avvalo rahbarlar, yetakchilar o'zgarishi kerak. Biz XXI asr - intellektual taraqqiyot asri, deb ko'p gapiramiz. Modomiki, shunday ekan, bugungi kunda rahbar nafaqat aniq bir kasb-hunarning egasi, avvalo o'zining faoliyati va insoniyligi bilan xalqning ishonchiga munosib bo'lishi, yuksak intellektual tafakkur sohibi, uzoqni ko'ra oladigan, doimo yangilikka intilib, zamon bilan hamqadam bo'lib yashaydigan, qat'iyatli shaxs bo'lishi lozim".

Darhaqiqat, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori ham ta'lim tashkiloti boshqaruvini zamonaviy usullarda tashkil etishi zarur. Bu esa undan ilgor tajribalarni va fan-texnika yutuqlarini muntazam o'rganib o'z faoliyatiga tatbiq etib borishni, kasbiy faoliyatiga ijodiy yondashuvni talab qiladi. Agar maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorida boshqaruv yo'nalishlari boyicha zarur bilim, tajriba, pedagogik mahorat, ko'nikma va malakalar yetarli bo'lmasa ta'lim jarayonini boshqarishda vujudga keladigan turli muammolarning o'z vaqtida, oqilona yechimini topishda uning ojizligi sezilib qoladi. Ularning oldini olish hamda pedagogik xodimlar faoliyatini takomillashtirish va natijada o'quv jarayonini rivojlantirishning eng asosiy shartlaridan biri rahbar boshqaruv faoliyatining ilmiy asosda tashkil etilishidir.

Xalqimizda rahbar kadrlar va ularga xos xususiyatlarga sharqona yondashuvning boy tarixiy-madaniy an'analari mavjud. Buning isboti sifatida Abu Nasr Forobiy tomonidan bildirilgan rahbarning fazilati to'g'risidagi fikrlarni keltirish mumkin. Unda rahbarning tabiatan nozik, farosatli bo'lib, umumiy ahvol qandayligini ravshan tasavvur qila olishi; voqea-hodisalarni xotirasida to'la-to'kis saqlab qoladigan; zehni o'tkir va zukko, o'z fikrini chiroyli sozlar bilan ifodalaydigan, ravshan tushuntira oladigan; ta'lim olishga, bilim va ma'rifatga havasli bo'lib, uning mashaqqatlaridan qochmaydigan; haq va haqiqatni, odil va haqiqiy odamlarni sevadigan, yolg'on va yolg'onchilarni yomon ko'radigan; o'z qadrini biluvchi,

oriyatli; tabiatan adolatparvar va o'zi zarur deb hisoblagan choratadbirlarni amalga oshirishda qat'iyatli, sabotli, jur'atli, jasur bolishi kabi insoniy xislatlari alohida ta'kidlab otilgan. Shunga asoslanib aytish mumkinki, bugungi kunda ham maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish ishlari samaradorligida direktorning shaxsiy fazilatlarini muhim o'ringa ega. Darhaqiqat, direktor shaxsi va uning ma'naviy sifatlarining qandayligi jamoa a'zolarining hamkorlikdagi innovasion faoliyati, tarbiyalanuvchilarga sifatli ta'lim va tarbiya berilishi hamda sog'lom ijodiy muhitga bevosita ta'sir ko'rsatishiga tajribada ko'p guvoh bo'lganmiz.

Shu o'rinda qiziq bir fakt: yuqorida sanab o'tilgan umumiy jihatlarni hisobga olgan holda maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining soha mazmun-mohiyatidan kelib chiqadigan o'ziga xos shaxsiy xususiyatlari ham borligi kuzatiladi. Jumladan, ularning muloqotga oson kirishuvchanligi, ochiqqligi, o'zaro munosabatlarni o'rnatishda faolligi, intellektual rivojlanganligi, hissiyotga beriluvchanligi, qopollikni yoqtirmasligi, ko'ngilchanligini misol qilib keltirish mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatini tashkil etish va boshqarishda ta'lim tashkiloti barcha xodimlarining o'z mehnat faoliyatlari natijalaridan birdek qoniqish hosil qilishlari, jamoadagi to'g'ri mehnat taqsimoti, xodimlarda o'z vazifalariga nisbatan mas'uliyat hissining shakllanishi, o'quv jarayonini hozirgi zamon talablari darajasida ilmiy asosda tashkil etish samaradorligi ko'p jihatdan maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining funksional vazifalarini qay darajada tushunib yetishi va amalga oshirishiga bogliq boladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti boshqarishda pedagogik xodimlar, ota-onalar va tarbiyalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini kuzatish hamda barcha uchun zarur va qulay bolgan ruhiy muhitni vujudga keltirish ham muhim oringa ega. Buning uchun rahbar maktabgacha ta'lim tashkilotidagi mavjud munosabatlar, tarbiyalanuvchilarning jismoniy, ijtimoy-hissiy va intellektual rivojlanishiga ta'sir korsatuvchi omillar, ya'ni tarbiyalanuvchilar bilan tarbiyachi-pedagoglar, ota-onalar bilan ta'lim tashkiloti hamda bolalar o'rtasidagi munosabatlardan yaxshi xabardor bo'lishi lozim. Jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy holatlarni o'z vaqtida aniqlash hamda unga ta'sir korsatishning eng maqbul yollarini belgilash, ta'lim-tarbiya jarayonining holati togrisida ishonchli axborotlar toplash, qayta ishlash va obyektiv baholashda yuqorida nazarda tutilgan boxabarlik juda muhim ahamiyatga ega. Shu o'rinda alohida to'xtalib o'tish lozimki, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori ta'limning asosiy maqsadi bolgan ta'lim va tarbiya ishini samarali tashkil etish, maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lgan:

- axborot-tahlil;
- maqsadli-motivlashtirish;
- oldindan ko'rish-rejalashtirish;
- tashkiliy-ijrochilik,
- nazorat-tashxis
- tartibga solish-muvofiqlashtirish funksiyalarini tizimli va to'g'ri amalga oshirishi

zarur.

Buning uchun Axborot-tahlil funksiyasi boshqaruvda alohida ahamiyatga ega bo'lib, axborotlarni olish va tahlil qilish boshqaruv tizimining poydevori hisoblanadi. Bundan ko'zlangan birinchi maqsad - pedagogik tizimlar (pedagogik jarayon) to'grisida muntazam ravishda axborotlar to'plab borish, ularni chuqur o'rganish hamda obyektiv baholashdan iborat. Olingan xulosalar asosida boshqaruv faoliyatining strategiyasi, rivojlanish omillarini, aniq chora-

tadbirlarni belgilash, ularning bajarilishini tashkil etish va nazorat qilib borishni yo'lga qo'yish lozim. Shuning uchun, axborotlar ishonchli, yangi va foydali bo'lishi zarur.

Maqsadli-motivlashtirish funksiyasini amalga oshirishda, avvalo, maktabgacha ta'lim tashkiloti oldiga qo'yilgan maqsad umumiy ekanligini hamda mavjud shart-sharoitlar va vaziyatlarni inobatga olish zarur. Shuningdek, vazifalarni taqsimlashda maqsadlarning birligini saqlash, topshiriqlarning bajaruvchilar tomonidan o'z vaqtida va samarali bajarilishi uchun maqsadni belgilash jarayoniga ularni ham jalb etish, kutilayotgan natijalar yuzasidan oldindan tushunchaga ega bolish, topshiriqlar tahlil qilinib ularning bajarilish muddatini aniq belgilash zarur. Bunda motivlarning xususiyatlarini hisobga olish, ya'ni ularning qaysi biri boshqaruv faoliyatini to'g'ri yo'naltirishga, qaysilari samarali harakatlar rejasini tuzishga imkoniyat yaratishini bilish o'ziga xos ahamiyatga ega.

Oldindan ko'ra bilish-rejalashtirish funksiyasi tashkiliy shakllar, usullar, ta'sir etuvchi vositalarni aniqlaydi, nazoratning me'yori va natijalarini baholashga xizmat qiladi. Shuningdek, pedagogik tizim va uning ishtirokchilari faoliyatini muvofiqlashtirish, tartibga solishga imkoniyat yaratadi. Demak, rahbar tomonidan maktabgacha ta'lim tashkilotining holatini, erishgan natijalarini, rivojlanish imkoniyatlari va dinamikasini aniqlash, jamoadagi ruhiy muhit, o'zaro munosabatlar va ehtiyojlarni o'rganish hamda barcha uchun qulay bolgan o'zaro ta'sir jarayonini vujudga keltirish strategiyasini belgilash oldindan ko'rish-rejalashtirish funksiyasining asosini tashkil etadi.

Tashkiliy-ijrochilik funksiyasi boshqaruv faoliyatining barcha yo'nalishlarida o'z ifodasini topadi. Ya'ni, u kadrlar tanlash va joy-joyiga qo'yish, ijrochilarning o'zaro ta'sir etish tizimini shakllantirish, axborotlar to'plash va ularga ishlov berish faoliyatlari bilan bog'liq bo'ladi. Buning natijasida ma'lum bir pedagogik boshqaruvga xos tarkibiy tizim vujudga keladi. Uni samarali amalga oshirish o'zaro ishonch va yordam, har kimga tanlash huquqini berish, faqat maqsadni emas, balki unga erishish mezonlarini ham belgilash, xodimlarning shaxsiy imkoniyatlari va qobiliyatlarini to'la namoyon etishlari uchun sharoitlar yaratish, tashabbuskorlikni ragbatlantirish va har bir xodimning mehnatini obyektiv baholash bilan bog'liq bo'lib, jamoada sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitning vujudga kelishida o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Nazorat-tashxis funksiyasi. Nazorat boshqaruv jarayonida amalga oshiriladigan barcha funksiyalar bilan bog'liq boladi. Pedagogik tizimni boshqarish jarayonida ko'zlangan yo'nalishdan ma'lum bir ma'noda og'ishlar ham vujudga kelishi mumkin. Aynan shunday vaziyatlarda yo'l qo'yilayotgan xatoliklarning sababini o'z vaqtida aniqlash va ularni tuzatish usullarini belgilashda nazoratning o'rni juda muhim.

Tartibga solish-muvofiqlashtirish funksiyasi pedagogik tizimning holatini zaruriy, belgilangan darajada ushlab turish, uni yangi sifat darajasiga ko'tarish va pedagogik jarayonda yo'l qo'yilayotgan xatoliklarni tuzatish hamda ishtirokchilarning xatti-harakatlarini tartibga solish uchun xizmat qiladi. Mazkur funksiya yordamida pedagogik tizim subyektlarining faoliyati o'zaro muvofiqlashtiriladi. O'z navbatida, muvofiqlashtirish pedagogik tizimning harakatlanish yo'nalishi bilan barcha bo'g'inlarining o'zaro uygunlashuvida yuqori darajadagi tezkorlikni talab etadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotida boshqaruvni samarali olib borishda, ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda yuqorida keltirilgan funksiyalarini tizimli va to'g'ri amalga oshirish nafaqat ishtirokchilarning ish samaradorligini oshirishni

ta'minlaydi, balki maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'limni sifatli tashkil etish va rivojlantirishga ham hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrdagi “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonuni.
2. Shodmonova Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi (o'quv-metodik qo'llanma). - T.: “Fan va texnologiya”, 2008 y.
3. Bazarova T.Yu., Eremina B.L., Xodimlarni boshqarish, M.: 2007 y.
4. Abdullayev A.A. System of information and communication technologies in the education. Science and world International scientific journal 2 (№ 5), 19-21.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Мухитдинова Фирюза

доктор юридических наук, профессор. Ташкентский государственный юридический
университет

Аннотация. В статье рассматриваются современное состояние и перспективы развития системы повышения квалификации в дошкольном образовании Узбекистана. Автор анализирует результаты реформ в сфере дошкольного образования, включая расширение сети детских садов, внедрение современных образовательных программ и повышение квалификации педагогических кадров. Делается акцент на важности комплексного подхода, включающего государственную поддержку, инновационные методы обучения и равный доступ к образовательным услугам для всех категорий детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, повышение квалификации, педагогические кадры, образовательные реформы, Узбекистан, инновационные подходы, международное сотрудничество, образовательные программы, устойчивое развитие.

Abstract. The article examines the current state and development prospects of the professional development system in preschool education in Uzbekistan. The author analyzes the outcomes of reforms in the field of preschool education, including the expansion of kindergarten networks, the introduction of modern educational programs, and the professional development of teaching staff. Emphasis is placed on the importance of a comprehensive approach that includes state support, innovative teaching methods, and equal access to educational services for all categories of children.

Keywords: preschool education, professional development, teaching staff, educational reforms, Uzbekistan, innovative approaches, international cooperation, educational programs, sustainable development.

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда мактабгача таълим тизимида педагогларнинг малакасини ошириш тизимининг ҳозирги ҳолати ва уни ривожлантириш истиқболлари кўриб чиқилади. Муаллиф мактабгача таълим соҳасидаги ислохотлар натижаларини, жумладан, болалар боғчалари тармогини кенгайтириш, замонавий таълим дастурларини жорий этиш ва педагог кадрларнинг малакасини ошириш масалаларини таҳлил қилади. Барча болалар тоифалари учун таълим хизматларига тенг доступни таъминлаш, давлат кўмаги, инновацион ўқитиш усуллари ўз ичига олган комплекс ёндашувнинг аҳамиятига алоҳида эътибор қаратилади.

Калим сўзлар: мактабгача таълим, малака ошириш, педагог кадрлар, таълим ислохотлари, Ўзбекистон, инновацион ёндашувлар, халқаро ҳамкорлик, таълим дастурлари, барқарор ривожланиш.

Введение

Дошкольное образование является важным этапом в формировании личности и интеллектуального потенциала ребенка. Эффективная система повышения квалификации педагогов играет ключевую роль в обеспечении высокого уровня дошкольного образования.

Известно, что на сегодняшний день во всем мире существует множество трудностей, связанных с обеспечением детей раннего возраста качественным дошкольным образованием. Во многих странах таким образованием не охвачены почти 200 миллионов детей, вследствие чего ограничивается их доступ к начальному образованию.¹⁵ Эти трудности включают недостаток профессиональных кадров, ограниченные финансовые ресурсы, нехватку современных образовательных программ и инфраструктуры, а также слабую доступность дошкольного образования в отдаленных и сельских регионах. Кроме того, существует необходимость в обеспечении равного доступа к образовательным услугам для детей из социально уязвимых слоев населения. Решение этих проблем требует комплексного подхода, включающего государственную поддержку, внедрение инновационных методов обучения и международное сотрудничество в этой сфере.

Согласно оценкам ЮНЕСКО, на глобальном уровне участие в дошкольном образовании за последние 10 лет значительно выросло, увеличившись с 46% в 2010 году до 61% в 2020 году. Однако сохраняющееся неравенство вызывает серьезную обеспокоенность, так как в странах с низким уровнем дохода этот показатель составляет лишь около 20%.¹⁶

В таких условиях особое значение приобретает дальнейшее развитие системы повышения квалификации кадров в сфере дошкольного образования. Это особенно важно для обеспечения индивидуального подхода к детям с разными образовательными потребностями, а также для внедрения инновационных методов и технологий в процесс обучения.

Обсуждение

Развитие системы дошкольного образования в Узбекистане отражает многогранные усилия государства, направленные на обеспечение равного доступа к качественным образовательным услугам для детей раннего возраста. Государственная политика в этой области включает внедрение современных образовательных программ, расширение сети дошкольных учреждений, а также привлечение международных партнеров для обмена опытом и реализации совместных инициатив.

Проведённый анализ показывает, что значительный прогресс достигнут за последние годы благодаря реализации целевых государственных программ и реформ. В частности, увеличение финансирования системы дошкольного образования и создание новых детских садов позволили повысить уровень охвата детей дошкольного возраста, особенно в отдаленных и сельских регионах.

В целом развитие дошкольного образования в Узбекистане демонстрирует комплексный подход, который сочетает государственную поддержку, международное сотрудничество и активное привлечение частного сектора, что создает основу для дальнейших успехов в этой важной сфере.

Результаты

На современном этапе мировое сообщество уделяет особое внимание укреплению систем дошкольного образования как важного элемента обеспечения устойчивого

¹⁵ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на второй Всемирной конференции по воспитанию и образованию детей младшего возраста. 15.11.2022. <https://president.uz/ru/lists/view/5696>

¹⁶ Дошкольное образование необходимо признать одним из основных прав человека» — глава ЮНЕСКО. 15 ноября 2022. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/11/15/unesco/#:~:text>

развития и формирования человеческого капитала. Многие государства признают ключевую роль раннего обучения в снижении социального неравенства, повышении образовательных возможностей и подготовке детей к успешному школьному обучению.

В таких условиях в Узбекистане предпринимаются значительные усилия для укрепления системы дошкольного и школьного образования, направленные на обеспечение доступности и качества образовательных услуг.

На сегодняшний день в Узбекистане насчитывается около 3 миллионов детей дошкольного возраста. За последние годы количество детских садов в стране увеличилось в 6 раз, что позволило значительно расширить доступ к дошкольному образованию. В отдаленных и труднодоступных районах были организованы тысячи семейных детских садов, что стало важным шагом в обеспечении образовательных услуг для детей из таких мест. Число воспитателей и педагогов увеличилось в 3 раза, достигнув 160 тысяч, а их квалификация регулярно повышается благодаря внедрению систематической работы в этом направлении. В результате число детей, охваченных дошкольным образованием, выросло с 600 тысяч до 2 миллионов, что составляет 70% от общего числа детей дошкольного возраста.¹⁷

В последние годы в Узбекистане наблюдается значительный прогресс в развитии системы дошкольного образования. Этот процесс обусловлен комплексными реформами, проводимыми под руководством Президента Ш.Мирзиёева. Реформы направлены на создание доступной и качественной образовательной среды для детей дошкольного возраста. Особое внимание уделяется увеличению числа детских садов, развитию их инфраструктуры, внедрению современных образовательных программ и технологий, а также повышению квалификации педагогов. Кроме того, в рамках реформ большое значение придается обеспечению равного доступа к дошкольному образованию для детей из сельских и труднодоступных районов, включая создание семейных детских садов. Эти меры способствуют повышению охвата детей дошкольным образованием и закладывают прочную основу для их дальнейшего обучения.

Приняты и активно реализуются законы и постановления, направленные на реформирование и всестороннее развитие системы дошкольного образования. Эти нормативные акты охватывают широкий спектр задач, включая модернизацию инфраструктуры, внедрение современных образовательных стандартов, развитие кадрового потенциала и создание равных условий для доступа к дошкольному образованию. Особое внимание уделяется строительству новых детских садов, расширению сети семейных дошкольных учреждений в отдаленных районах и улучшению материально-технической базы существующих образовательных организаций. Также разрабатываются и внедряются инновационные программы обучения, соответствующие современным требованиям и ориентированные на всестороннее развитие детей.

В Узбекистане в сфере дошкольного образования приоритетное внимание уделяется созданию и реализации индивидуальных подходов к внедрению Государственной учебной программы «Ilk qadam». Основной целью программы является совершенствование предметно-пространственной развивающей среды в образовательном процессе, а также внедрение современных методов обучения, инновационных

¹⁷ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на второй Всемирной конференции по воспитанию и образованию детей младшего возраста. 15.11.2022. <https://president.uz/ru/lists/view/5696>

педагогических и информационных технологий.¹⁸ Эта программа направлена на обеспечение гармоничного развития детей дошкольного возраста, адаптацию образовательного процесса к их индивидуальным потребностям и создание условий для формирования у них базовых навыков, необходимых для успешного обучения в дальнейшем. Особое внимание уделяется применению интерактивных методик, цифровых технологий и подходов, ориентированных на активное вовлечение детей в образовательный процесс.

Реализуемые реформы способствуют повышению уровня охвата дошкольным образованием, созданию качественной образовательной среды и укреплению кадрового состава, что обеспечивает подготовку детей к школе на более высоком уровне. Эти меры отражают стремление государства к созданию эффективной системы дошкольного образования, соответствующей международным стандартам.

Для обеспечения системы дошкольного образования квалифицированными воспитателями с высшим образованием реализуется комплекс мероприятий. В частности, в высших учебных заведениях страны открыты специализированные заочные отделения, а также организована подготовка педагогов-воспитателей на базе филиалов зарубежных университетов.¹⁹

Важно также отметить, что международное сообщество признает Узбекистан страной, достигшей значительных успехов и высоких результатов в развитии системы дошкольного образования.²⁰ Узбекистан активно сотрудничает с международными партнерами, такими как ЮНЕСКО и Всемирный банк, что способствует внедрению передового опыта и усилению национальной системы образования. Эти усилия позволили стране укрепить свою позицию как одного из лидеров в области обеспечения качественного дошкольного образования. Эти достижения стали возможны благодаря активной реализации реформ, направленных на расширение охвата детей дошкольным образованием, модернизацию образовательной инфраструктуры и внедрение инновационных методик обучения. Значительное внимание уделяется созданию условий для равного доступа к образовательным услугам, особенно в отдаленных и сельских регионах, что отмечается в отчетах международных организаций и экспертов.

Важное место в этих процессах занимает развитие системы повышения квалификации руководителей и специалистов дошкольного образования в Новом Узбекистане. Основной акцент делается на формирование высокопрофессиональных кадров, способных внедрять современные подходы и инновационные методики в образовательный процесс.

¹⁸ И.Грошева. Технологии организации предметно-пространственной развивающей среды в системе дошкольного образования. АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ НА СОИСКАНИЕ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО ПЕДАГОГИЧЕСКИМ НАУКАМ. Ташкент – 2024. Институт переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных организаций.

¹⁹ Юсупалиева, Д. К. Дошкольное образование в Узбекистане: тенденции и современное состояние / Д. К. Юсупалиева, С. С. Жумаев. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 22 (364). — С. 492-495. — URL: <https://moluch.ru/archive/364/81473/> (дата обращения: 18.11.2024).

²⁰ Ташкентская декларация ЮНЕСКО: практические меры и глобальная повестка в области дошкольного образования. 20 июля 2023. <https://yuz.uz/ru/news/prakticheskie-mer-i-globalnaya-povestka-v-oblasti-doshkolnogo-obrazovaniya>

В современной педагогической теории система повышения квалификации рассматривается как важная часть профессионального развития педагогов.²¹ Поскольку она способствует обновлению их знаний, совершенствованию практических навыков и адаптации к современным образовательным требованиям. Регулярное повышение квалификации позволяет педагогам осваивать инновационные методики, интегрировать цифровые технологии в образовательный процесс и эффективно работать с учащимися с различными потребностями. Кроме того, система повышения квалификации способствует развитию профессиональной компетентности педагогов, укрепляет их мотивацию и помогает поддерживать высокий уровень качества образования. Внедрение таких программ является важным шагом для обеспечения устойчивого развития образовательной системы и подготовки педагогов к решению новых вызовов в области образования.

Одна из основных проблем системы дошкольного образования заключается в развитии компетентности педагогических кадров, которые смогут отвечать новым требованиям, возникающим в образовательной системе с учетом стремительного развития общества. Ранее используемые образовательные программы и методы могут быть недостаточно эффективными для работы с современными детьми. Кроме того, возникает необходимость разработки индивидуальных подходов в образовании, учитывающих разнообразие потребностей детей дошкольного возраста, включая тех, кто имеет особые образовательные потребности.²²

Важным аспектом решения этой проблемы является систематическое повышение квалификации педагогов, а также их оснащение современными инструментами и ресурсами, которые помогут эффективно работать с детьми с разными потребностями. Кроме того, необходимо усилить научные исследования в области дошкольного образования, чтобы разработать программы, основанные на лучших международных практиках и адаптированные к местным условиям.

Интеграция современных технологий, международного опыта и инновационных подходов позволяет формировать качественно новую образовательную среду, соответствующую требованиям времени. В перспективе успешная реализация указанных мер станет основой для устойчивого развития дошкольного образования и подготовки высококвалифицированных педагогов, которые будут вносить значительный вклад в воспитание нового поколения.

Таким образом, современное состояние системы дошкольного образования в Узбекистане демонстрирует значительные успехи благодаря проведению комплексных реформ, направленных на обеспечение равного доступа к качественным образовательным услугам, модернизацию инфраструктуры и внедрение инновационных подходов в образовательный процесс. Повышение квалификации педагогических кадров стало ключевым элементом этих преобразований, позволяя внедрять современные методики и технологии, а также обеспечивать индивидуальный подход к детям с разными образовательными потребностями.

²¹ Abdunazarova N.F. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI PEDAGOGHARINING MALAKA OSHIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: DOLZARB MASALALAR, NAZARIY YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11233952>

²² Abdunazarova N.F. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI PEDAGOGHARINING MALAKA OSHIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: DOLZARB MASALALAR, NAZARIY YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11233952>

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на второй Всемирной конференции по воспитанию и образованию детей младшего возраста. 15.11.2022. <https://president.uz/ru/lists/view/5696>
2. Дошкольное образование необходимо признать одним из основных прав человека» — глава ЮНЕСКО. 15 ноября 2022. <https://www.gazeta.uz/ru/2022/11/15/unesco/#:~:text>
3. Юсупалиева, Д. К. Дошкольное образование в Узбекистане: тенденции и современное состояние / Д. К. Юсупалиева, С. С. Жумаев. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 22 (364). — С. 492-495. — URL: <https://moluch.ru/archive/364/81473/> (дата обращения: 18.11.2024).
4. Ташкентская декларация ЮНЕСКО: практические меры и глобальная повестка в области дошкольного образования. 20 июля 2023. <https://yuz.uz/ru/news/prakticheskie-mer-i-globalnaya-povestka-v-oblasti-doshkolnogo-obrazovaniya>
5. Abdunazarova N.F. MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI PEDAGOGLARINING MALAKA OSHIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: DOLZARB MASALALAR, NAZARIY YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11233952>
6. И.Грошева. Технологии организации предметно-пространственной развивающей среды в системе дошкольного образования. АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ НА СОИСКАНИЕ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО ПЕДАГОГИЧЕСКИМ НАУКАМ. Ташкент – 2024. Институт переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных организаций.

BOLALARNING IJODKORLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY-RITMIK HARAKATLARNING AHAMIYATI

Mo‘minova Zulfiyaxon ibrohimovna

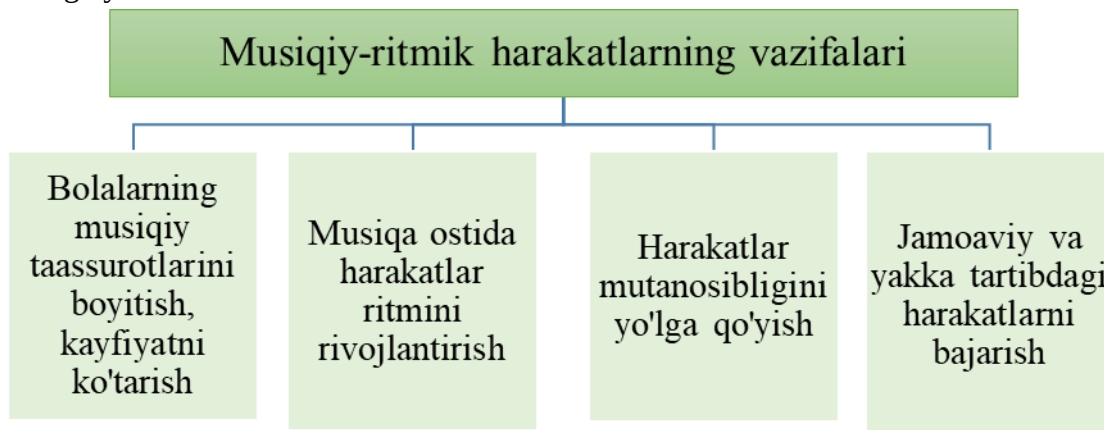
MTTDMQTMOI “Maktabgacha va musiqiy ta’lim” kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning jismonan sog‘lom va ma‘nan barkamol bo‘lishida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib boriladigan musiqa mashg‘ulotlari va uning negizida tashkil etiladigan faoliyat turlaridan musiqiy – ritmik harakatlar haqida bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: musiqa, ritmika, kuy, ohang, qo‘shiq, sintetik san‘at, improvizasiya.

Musiqiy-ritmik harakatlar – bolalarda ritm hissini shakllantirish orqali musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Musiqa sadolari ostida turli harakatlarni asarning ritmiga moslagan holda jismoniy, gimnastika va raqsning ifoda vositalari hisoblangan harakatlar yordamida o‘rgatiladi. Bu esa, mashg‘ulotni yanada chuqurroq anglashga va xarakteriga xos bo‘lgan xususiyatlarini ifodalashga amaliy yordam beradi. Musiqiy-ritmik harakatlar musiqaning emosional ta’sirini kuchaytiradi. Aynan, ushbu faoliyat turining o‘ziga xos xususiyatlardan biri bu yuzdagi mimika va harakatlar uyg‘unligida aks ettiriladi. Ritmni ifodalovchi harakatlar egallangan bilim va ko‘nikmalarni, taassurotlarni mustahkamlaydi. Musiqiy asarlarni harakatlar orqali sahnalashtirish, nafaqat musiqiy-eshituv taassurotlarini rivojlantiradi, balki ijrochilik qobiliyatlarini, badiiy didni shakllantiradi. Odatda, sahnalashtirilishi mumkin bo‘lgan raqslarga maxsus musiqa tanlab olinadi. Chunki, kuy – qo‘shiqning mazmuni va harakatlarning ketma-ketligi uzviy bog‘langan bo‘lishi lozim. Chunki, bolalar musiqa rahbari bilan birgalikda turli ko‘rinishdagi harakatlarni bajarishga va ba’zi hollarda improvizasiya qilish imkoniyatiga ham ega bo‘ladi. Mashg‘ulot davomida musiqa rahbari bolalarga yordam beradi, yangi harakatlarni to‘g‘ri va ifodali bajarish qoidalarini tushuntiradi hamda bajarilishi tartibini ko‘rsatib beradi.

Xususan, musiqiy-ritmik harakatlar - sintetik faoliyat mahsulidir. Aslida, sintetik san‘at - badiiy ijodning bir turi bo‘lib, ular nisbatan erkin kombinatsiyasi sifatida yangi va yagona estetik yaxlitlikni tashkil qiladi. Bu esa o‘z navbatida, musiqa mazmuniga, uning xarakteriga harakatlar orqali ifodalanishi mumkin bo‘lgan tasviriy ifoda vositalaridan biri. Musiqiy-ritmik harakatlar va mashqlar birinchi navbatda miyani va asab tizimlari faollashtiradi. Shu bilan bir qatorda quyidagi vazifalarni ham maktabgacha yoshdagi bolalardagi ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishga yordam beradi:

Mashq va berilgan vazifalarni bajarish bilan birgalikda musiqiy va ritmik ko‘nikmalarni rivojlantirish lozim. Jumladan:

- ▶ mashg‘ulotning kirish qismidan boshlab, keyingi faoliyat turi yoki mavzu bilan harakatlar o‘rtasidagi uzviylikni bog‘lash va o‘zlashtirish;

- ▶ harakatlarni mustaqil ravishda asarning xarakteriga asoslanib, improvizasiya qilish. Masalan: Asarning badiiyligini oshirish uchun har bir frazalar o‘rtasidagi farqlarni dinamik belgilar orqali qattiq yoki past ovozda, registrga nisbatan esa yuqori – past tovushlarda aks ettirish mumkin. Shu boisdan, maktabgacha yoshdagi bolalar egallagan bilim va ko‘nikmalari natijasida paydo bo‘lgan tasavvur va taassurotlari negizida mustaqil harakatlarni o‘ylab topish imkoniyatiga ega bo‘ladilar

- ▶ Harakatlarni sur‘atlarga muvofiqlashtirish; M: o‘rtacha yoki tez sur‘atda harakatlar uzviyligini bog‘lashda vaqtni to‘g‘ri taqsimlashni o‘rganadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida musiqa mashg‘ulotlarini olib borayotgan musiqa rahbarlarining ijodiy faoliyatini yanada rivojlantirish maqsadida xorijiy olimlarning tajribalaridan foydalanish muhim vazifalardan biri ekanligi barchamizga ma‘lum. Xorijda, aynan musiqiy – ritmik harakatlarni ta‘lim tizimiga joriy etishda shveysariyalik pedagog, kompozitor, musiqachi Emil Jak-Dalkroz (1865-1950) haqida to‘xtalib o‘tishni lozim topdik. U amaliyotda musiqiy-ritmika ta‘lim tizimini joriy etish bilan bir qatorda, usul va ritm hissini rivojlantirishga, insonning asab va mushak faoliyati o‘rtasidagi muvofiqlashtirishni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy – tadqiqot ishlarini 1900-1912 yillarda olib borgan. 1910-yil Emil Jak-Dalkrozning Jenevadagi “Jak-Darkroz” nomidagi institutda “Musiqa va ritm” maktabi tashkil etilgan. Keyinchalik, Jak-Dalkrozning davomchilari Londonda, Parijda, Venada, Barselonada, Nyu-York shaharlarida “Jak-Dalkroz” maktabi, “Jak-Dalkroz” institutlarining faoliyatini yanada kengaytirgan.

Jak-Dalkroz musiqiy dinamika, emotsional va obrazli mazmunga ega harakatlar jo‘rligida musiqiy faoliyat tizimini yaratdi. Ta‘lim oluvchilarda improvizasiya, obsolyut eshitish qobiliyatini rivojlantirish tizimini ishlab chiqqan. U o‘z tajribasida asosan ritm tuyg‘usiga ega bo‘lish uchun eng avvalo nerv tizimi va muskullarni mukammal rivojlantirishga asosiy e‘tiborini qaratdi. Uning nazariyasiga ko‘ra, ritmni tushuntirish muhim emas, ritmni o‘zlashtirmasdan, tana harakatlarini his etgan holda mashqlarni takrorlash va ritmni ifodalovchi harakatlarni bajarish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkinligini isbotlandi.

Musiqiy-ritmik harakat faoliyati o‘zaro bog‘langan uchta yo‘nalishni o‘z ichiga oladi:

Birinchi yo‘nalish - musiqiy rivojlantirishni ta‘minlaydi. Jumladan:

musiqiy eshituvni o‘stirish, harakatni musiqaga moslash ko‘nikmalarini shakllantirish, musiqiy bilimlarning o‘zlashtirishi;

musiqiy va musiqiy eshituvni rivojlantirishni ta‘minlaydi, harakatni musiqaga buysundira olish malakasini shakllantiradi, musiqiy bilimlarni o‘zlashtirishga yordam beradi.

Ikkinchi yo‘nalish - to‘g‘ri harakat ko‘nikmalarini hosil qiladi:

- yurish (marshona, shaxdam, tetik, xotirjam, sportcha, tantanavor, keskin prujina yurish va hokazo);

- qadam tashlash (tovonda, oyoq uchida, prujinali, xorovodli va hokazo); sakrashlar (yengil, harakatchan);

- aylanishlar;

- qo‘l harakatlari (mayin, ohista, harakatchan);

- chapaklar (sekin, qattiq, past, baland, qo‘l siltab, bir-biriga yaqin ushlab turib, sirg‘aluvchi «likopchalar», kaftlarni yaqin tutgan holda sirpanma harakatlar);
- raqs elementlari (o‘zbek xalq raqslaridan «oyna», «arqon», «yelka uchirish», «koptokni yuqoriga ot», chapak va yon tomonga qo‘l harakati kabilar);
- oyoq uchida aylanish, prujinali qadam bilan sakrashning uyg‘unligi;
- qo‘l harakatlari (mayin, keskin);
- turli holatlarda turish va o‘zgartirish;
- buyumlar bilan harakat bajarish (koptok, lentalar, bayroqchalar bilan) ni o‘z ichiga oladi.

Uchinchi yo‘nalish - bolalarda tana harakatlarini boshqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Masalan;

aniq va tez to‘xtash,
bir vaqtning o‘zida harakatlarni o‘zgartirish.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning ijodiy jarayonlarini aks ettiruvchi ushbu musiqiy-ritmik harakatlar faoliyati orqali musiqa rahbarlari musiqaning xarakterini faol harakatlar bilan ifodalash bo‘lgan qobiliyatini shakllantiradi. Musiqiy-ritmik harakatlarni didaktik o‘yinlar orqali ham amaliyotga joriy etish mumkin. Bu esa, bolalarda musiqiy tasavvurlarni idrok etishga va kelajakda o‘z fikrini to‘g‘ri bayon etish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Батыршин Ф.Ф. Узбекские песенные жанры и музыкальные инструменты. // Фундаментальные аспекты психического здоровья. Казань.: Батыршин, 2018. №. 2. – С. 115.
2. Ibrohimov O.A. Maqom asoslari. O‘quv-qo‘llanma. – T.: TURON-IQBOL, 2018. – 159 b.
3. Liviye A. O‘zbek milliy cholg‘usozlik tarixi. – T.: Arnaprint, 2005. – 160 b.
4. Жак-Далькроз Э. Ритм М.: Классика-XXI, 2001. – 248 с.

УПРАВЛЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОЦЕССОМ В ДОО НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: АКТУАЛЬНОСТЬ И СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ

¹Набиулина Л.М., ²Резаутдинова А.

¹К.п.н., доцент кафедры Магистратуры и научных исследований Университета Пучон в городе Ташкент, ²Магистрантка Университета Пучон в городе Ташкент

Аннотация. В статье делается обзор научных исследований по вопросам совершенствования управления педагогическим процессом в дошкольных образовательных организациях, в том числе на основе применения современных цифровых технологий.

Ключевые слова: образование, педагогический процесс, управление, цифровизация, цифровые ресурсы, дошкольные образовательные организации, современные цифровые технологии, повышение качества образования.

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni boshqarishni takomillashtirish, shu jumladan zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, pedagogik jarayon, menejment, raqamlashtirish, raqamli resurslar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, zamonaviy raqamli texnologiyalar, ta'lim sifatini oshirish.

Abstract. The article provides an overview of scientific research on improving the management of the pedagogical process in preschool educational organizations, including through the use of modern digital technologies.

Keywords: education, pedagogical process, management, digitalization, digital resources, preschool educational organizations, modern digital technologies, improving the quality of education.

В условиях современных социально-экономических реалий и активного внедрения цифровых технологий в образование становится очевидной необходимость совершенствования управления образовательными процессами в дошкольных образовательных организациях (ДОО). Цифровизация образовательного процесса является важным фактором в повышении его качества, что особенно актуально для организации эффективного взаимодействия между педагогами, детьми и их родителями, что соответствует последним исследованиям, проведенным со стороны UNESCO [5]. Осознанное применение цифровых технологий в управлении образовательным процессом в ДОО может значительно повысить качество дошкольного образования и образования в целом. Цифровые инструменты способны помочь педагогам в персонализации обучения, отслеживании прогресса детей, а также в совершенствовании приемов и методик преподавания. Тем не менее, такие технологии следует рассматривать как дополнение к традиционным методам, а не как их замену.

Подчеркивая значимость обеспечения равного доступа к технологиям и повышения квалификации педагогов, ЮНИСЕФ [6] акцентирует внимание на существующих проблемах с доступом к цифровым ресурсам. Инициативы, такие как Learning Passport,

показывают, как цифровые ресурсы могут поддерживать обучение в удаленных районах и развивать навыки молодежи.

В нашей стране также уделяется внимание развитию цифровых технологий, в том числе в системе дошкольного образования в Указе Президента Республики Узбекистан от 26 мая 2023 года №УП-79 «О мерах по эффективной организации деятельности Министерства дошкольного и школьного образования и организаций в его системе» акцентируется внимание на совершенствовании работы Министерства дошкольного и школьного образования, и становится очевидным значение внедрения электронных портфолио для педагогов, повышения их квалификации и материальной поддержки [4]. Обновления, касающиеся внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс, способствуют развитию цифровых навыков у преподавателей, что в свою очередь, имеет большой потенциал для повышения качества образования в дошкольных учреждениях. Эти инициативы поддерживаются и другими нормативными актами в Указах Президента Республики Узбекистан № УП-4947 от 7 февраля 2017 года «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан» [1] и № УП-5847 от 8 октября 2019 года «Об утверждении Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года» [2] также подчеркивается важность цифровизации образовательного процесса. Постановление № ПП-2909 от 20 апреля 2017 года «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования» [3] и другие нормативно-правовые акты, касающиеся этой области, направлены на внедрение новых образовательных технологий, включая ИКТ, и на повышение уровня квалификации педагогов. Эти меры создают основу для эффективной цифровизации системы образования и обеспечивают высокое качество образовательных услуг.

По данной теме из числа зарубежных авторов проводили исследования такие ученые, как Бижкенова А. [8], которая провела исследование, посвященное сравнению образовательных систем Германии и Казахстана, с акцентом на перенос лучших практик немецкой системы в контекст казахстанского образования. Ли Ч. и Самсонова Т. П. [14] рассмотрели развитие дошкольного образования в Китае и России, исследуя исторические особенности и различия между системами, а также влияние социально-экономических и культурных факторов на образовательные системы обеих стран. Кузнецова В.В. и Машкина О.А. исследовали особенности дошкольного образования в Китае, акцентируя внимание на отличиях от российских подходов и значении государственной поддержки образовательных программ [13]. Грязнова Е.В., Козлова Т.А., Тихоненко Ю.В. и Курочкина Т.В. исследовали проблемы дошкольного образования в России, акцентируя внимание на кадровом дефиците, материальной базе и адаптации образовательных программ. Эти исследования охватывают широкий спектр аспектов, включая интеграцию цифровых технологий, методы повышения качества образования и сравнение образовательных систем разных стран. В области образовательных процессов охватывают различные аспекты, такие как этнокультурное образование, управление персоналом, проблемы дошкольного образования и использование инновационных технологий [9].

Использование цифровых технологий в образовании является важным направлением, охватывающее проектную деятельность, мобильные и сетевые технологии, трансформацию образовательной среды и повышение ИКТ-компетентности педагогов.

Козина Н.Д. рассматривает использование цифровой среды для поддержки проектной деятельности в подготовке будущих педагогов, акцентируя внимание на цифровых платформах и инструментах, которые способствуют созданию образовательных проектов и развитию профессиональных навыков у студентов [11]. Королева Д.О. исследует использование мобильных и сетевых технологий в обучении школьников, анализируя, как мобильные устройства и интернет-ресурсы могут улучшить доступ к знаниям, повысить взаимодействие между учениками и преподавателями, а также развивать самостоятельность и ответственность у школьников [12]. Литвинова С.Н. и Чельшева Ю.В. занимаются анализом цифровой трансформации образовательной среды в дошкольных образовательных организациях, рассматривая внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс и их влияние на развитие детей и повышение квалификации педагогов [15]. Лосева И.И. и Бокарева О.Ю. исследуют формирование мотивации у педагогов к повышению ИКТ-компетентности, акцентируя внимание на необходимости программ обучения и повышения квалификации, направленных на развитие цифровых навыков у педагогов и улучшение качества образовательного процесса [16]. Михайлова А.И. подчеркивает важность цифровых технологий в дошкольном образовании, рассматривая их роль в демократизации образовательного процесса и создании равных возможностей для всех детей [17]. Черных В.В. анализирует взаимосвязанность цифровых технологий в государственном управлении, исследуя, как цифровизация помогает оптимизировать процессы взаимодействия между государственными учреждениями, гражданами и бизнесом, а также влияет на модернизацию государственного управления в условиях цифровой экономики [21].

В нашей республике также глубоко изучены вопросы развития профессиональной компетентности будущих учителей, а также совершенствования механизмов их подготовки к инновационно-педагогической деятельности. В частности, Расуловой З.Д. рассмотрела тематику развития креативной компетентности будущих учителей с использованием современных технологий. В работе рассматриваются подходы, методы и средства, направленные на стимулирование творческих способностей у студентов педагогических вузов. Особое внимание уделяется инновационным образовательным технологиям, способствующим развитию креативности, и их внедрению в учебный процесс. Работа также включает анализ эффективности применения этих технологий в подготовке будущих педагогов [20].

Назирова Г.М. в своем диссертационном исследовании анализирует пути совершенствования образовательного процесса в дошкольных учреждениях. В работе рассмотрены различные методы, направленные на повышение качества педагогической работы в детских садах, внедрение инновационных образовательных технологий и оптимизацию организации учебной деятельности. Исследуются методы повышения квалификации педагогов и менеджеров в дошкольном образовании, а также формирование эффективных стратегий управления образовательным процессом [19].

Муминова Н.С. в своей диссертации исследует процесс развития медиакомпетентности педагогов дошкольного образования. Автор рассматривает ключевые аспекты формирования медиаграмотности у преподавателей, их способность эффективно использовать медиа-ресурсы в образовательном процессе. Также особое

внимание уделяется роли повышения квалификации педагогов в укреплении их медиакомпетентности и улучшении образовательного процесса в детских садах [18].

Акмалова М.З. фокусируется на развитии управленческих компетенций у руководителей дошкольных образовательных учреждений. Рассматриваются современные требования к управлению в системе дошкольного образования, а также методы формирования эффективных менеджеров, способных адаптироваться к изменениям в социокультурной среде. В работе подчеркивается значимость управления качеством образования и профессиональной подготовленности руководителей образовательных учреждений [7].

Касимова Ш.Т. рассматривает технологии повышения квалификации для руководителей дошкольных образовательных учреждений, анализируются различные подходы к профессиональному развитию директоров, включая дистанционные и очные формы обучения, а также роль таких технологий, как онлайн-курсы, тренинги и семинары. Автор рассматривает систему подготовки и переподготовки менеджеров в дошкольном образовании как ключевой элемент улучшения качества управления и образования в целом [10].

Таким образом, можно сделать вывод, что внедрение цифровых технологий в управление педагогическим процессом в дошкольных образовательных организациях во всем мире и в Республике Узбекистан предоставляет уникальные возможности для повышения качества образования. Эти инструменты помогают создавать более гибкую и прозрачную систему управления, улучшая взаимодействие между педагогами, детьми и их родителями. Цифровизация не только оптимизирует процессы контроля и анализа, но и стимулирует профессиональный рост педагогов, поддерживая их интерес к инновациям и совершенствованию методик работы. В условиях современных вызовов это важный шаг к адаптации системы дошкольного образования, что, в конечном итоге, способствует успешному развитию детей и подготовке их к дальнейшему обучению.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-4947 от 7 февраля 2017 года «О Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан»
2. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-5847 от 8 октября 2019 года «Об утверждении Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года»
3. Постановление Президента Республики Узбекистан № ПП-2909 от 20 апреля 2017 года «О мерах по дальнейшему развитию системы высшего образования»
4. Указ Президента Республики Узбекистан от 26 мая 2023 года №УП-79 «О мерах по эффективной организации деятельности Министерства дошкольного и школьного образования и организаций в его системе».
5. UNESCO International Bureau of Education (2020). Curriculum Development: What We Do. Retrieved from UNESCO IBE.
6. UNICEF (2020). Digital Learning for Every Child: Closing the Gaps and Reimagining Education. Retrieved from UNICEF.
7. Акмалова М.З. усовершенствование формирования менеджера дошкольного образования в современной формации в социальных условиях // автореферат диссертации. 13.00.07. Ташкент. 2023

8. Бижкенова А. (2023). Образование Германии в проекции на современное образование в Республике Казахстан. Научно-педагогический журнал «Білім-Образование» Национальной академии образования имени И. Алтынсарина, 106(3), 42–54.
9. Грязнова Е.В., Козлова Т.А., Тихоненко Ю.В., Курочкина Т.В. Дошкольное образование: проблемы в современной России // АНИ: педагогика и психология. 2020. №2 (31).
10. Касимова Ш.Т. Технологии обеспечения непрерывного повышения квалификации директоров дошкольных образовательных организаций // автореферат диссертации. 13.00.07. Ташкент. 2023
11. Козина Н.Д. Цифровая среда поддержки проектной деятельности в подготовке будущих педагогов технологического образования. 13.00.08. Санкт-Петербург, 2022
12. Королева Д.О.. Использование мобильных и сетевых технологий в обучении школьников. 13.00.00. Москва. 2018. — 180 с.
13. Кузнецова В. В.. Машкина О. А.. Дошкольное образование в Китае: состояние и перспективы развития. Журнал: История и современность. Выпуск №4(42)/2021
14. Ли Ч., Самсонова Т. П. Дошкольное образование в Китае и России: исторические особенности, общность и различия // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики. Серия: Гуманитарные науки. -2020. -№11. -С. 96-100
15. Литвинова С.Н., Челышева Ю.В. Цифровая трансформация образовательной среды дошкольной образовательной организации // Вестник ПСТГУ. Серия 4: Педагогика. Психология. 2021. №62.
16. Лосева И.И., Бокарева О.Ю. Формирование мотивации у педагогов ДОО к повышению ИКТ-компетентности как показателя цифровой грамотности Южный федеральный университет (Россия, Ростов-на-Дону) 2023
17. Михайлова А.И. Цифровые технологии в дошкольном образовании: на пути к демократизации. 13.00.01. Шадринский государственный педагогический университет. 2019.
18. Муминова Н.С. Развитие медиакомпетентности преподавателей дошкольного образования в процессе повышения квалификации // Автореферат диссертации. 13.00.08. Ташкент. 2022
19. Назирова Г.М. Совершенствование педагогического процесса в дошкольных образовательных учреждениях // Автореферат диссертации. 2019
20. Расулова З.Д.. Бўлажак ўқитувчилар креатив компетентлигини ривожлантиришнинг замонавий технологиялари. 13.00.01. Тошкент – 2017.
21. Черных В.В. Взаимосвязанность цифровых технологий при реализации задач государственного управления // Информатизация в цифровой экономике. – 2023. – Том 4. – № 4. – С. 339-362.

THE PROCESS OF ASSESSING THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Najimova Komila

Chief Specialist of the Department for Evaluating the Effectiveness of Educational Standards
and Programs, Republican Center for Education Development

Abstract. *The article provides detailed description of the assessment process of preschool education in the Republic of Uzbekistan. Considering the very limited amount of the information given on the process of assessment of preschool education in Uzbekistan, there was a high demand for relevant information. The article sets out the criteria for monitoring the quality of preschool education carried out by the former inspection center. Furthermore the description of the new international MELQO assessment system, the history of its creation and previous research in the field of preschool education was presented. In addition, the article describes the key components of the MELQO study and the integration process of this system in Uzbekistan.*

Keywords: *preschool education, quality assessment, research, monitoring, MELQO, kindergartens.*

In recent decades, research on early childhood development has begun to shift the focus from the global level to national and local policies. Long-term studies show that children's mental abilities develop most intensively in early childhood (Silburn and others, 2011; Ibuki, 1980, Steen, 2007; Decaban, 1978). Early childhood development covers the first eight years of life, the period when cognitive, linguistic, socio-emotional and physical skills are formed that influence learning and success at school (Gupta, 2016). These skills lay the foundation for the future development of children, contributing to their health and well-being. It is important to emphasize that the environment of the child during this period plays a key role in their further development, and the impact exerted at the early stages is more effective than that carried out later (Chapko and Dorota, 2015). Nobel Prize-winning economist Professor James J. Heckman, within the framework of a consortium including economists, psychologists, statisticians and neurophysiologists, conducted a number of revolutionary studies named the Carolina Abecedarian Project (ABC) and Carolina Approach to Responsive Education (CARE), public preschool Head Start programs, Investments in early Childhood development: deficit reduction, strengthening the economy, Policies to stimulate human capital, a study of Perry family preschoolers that demonstrate that early childhood development has a direct impact on health, as well as economic and social outcomes for both the individual and society (Heckmanequation.org, 2023). The dysfunctional environment of young children creates deficits in skills and abilities, which reduces productivity and increases social costs — thus exacerbating financial deficits that the entire society will bear in the future.

1. The changes that have occurred in the area of preschool education in Uzbekistan and the need to assess its quality

Since the establishment of the Ministry of Preschool Education in 2017, within 7 years, the coverage rate of preschool children in preschool institutions has increased from 27.7% to

74.6% (Gazeta.uz, 2024). Currently, about 2.9 million preschool-age children are enrolled in pre-school education programs. This indicator was achieved through the construction of new kindergartens, the development of public-private partnerships and the introduction of alternative forms of preschool education. In order to create equal opportunities for all children, compulsory pre-school education has been introduced for preschool children since 2019. Due to the rapid quantitative growth of preschool educational organizations (pre-school educational institutions), there is a need for a qualitative assessment of the system.

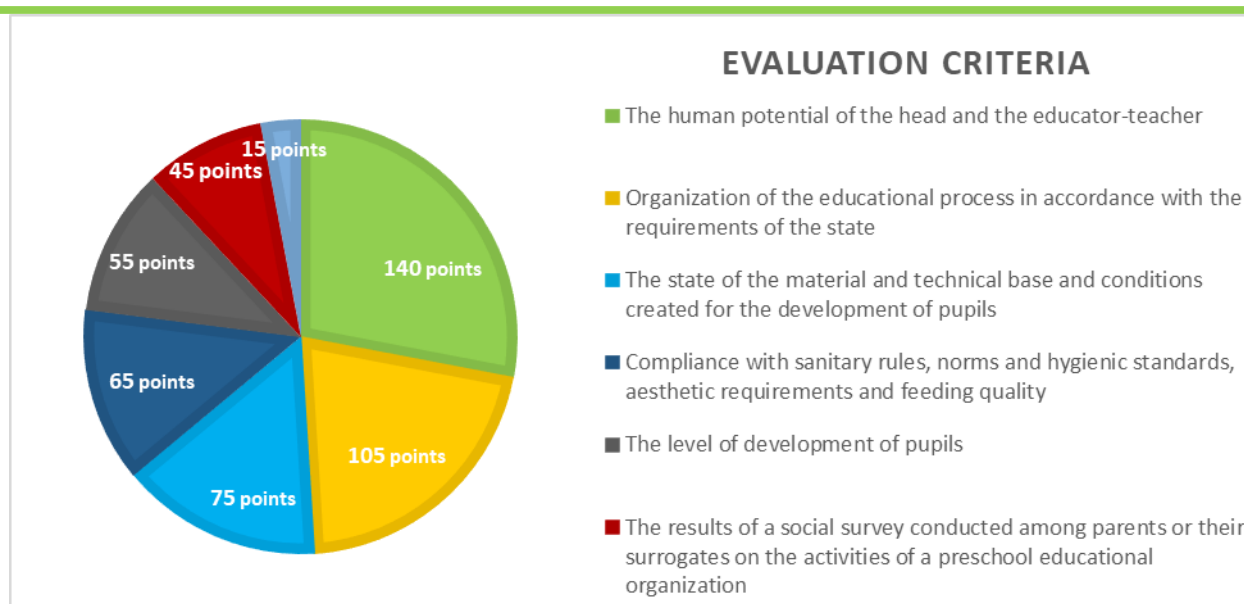
1.1 Criteria included in the pre-school education assessment system.

Initially, the supervision of the quality of preschool education was carried out by the former State Inspectorate for Quality Control of Education. In accordance with the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" and Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 470 dated June 7, 2019 "[On improving the procedure for certification and state accreditation of state educational institutions and non-governmental educational organizations](#)", criteria for evaluating the field of preschool education were approved (lex.uz, 2019).

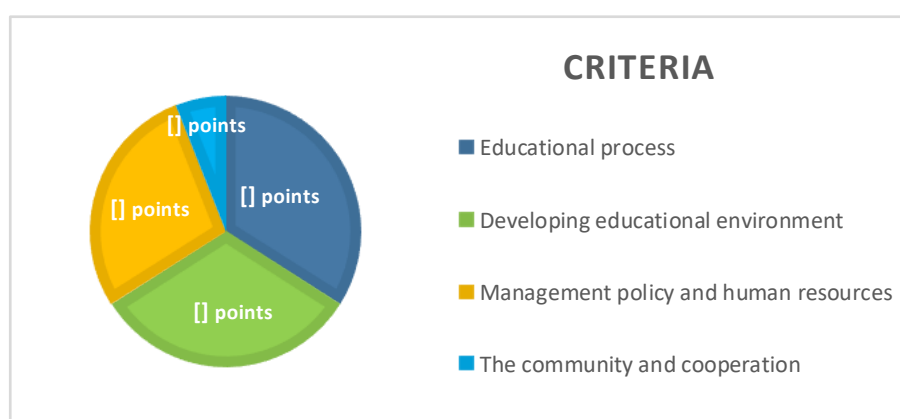
The certification of educational organizations was carried out in order to determine the compliance of the level, content and quality of personnel training with state educational standards and state requirements, every 5 years.

The activities of preschool educational organizations were monitored according to the following criteria:

- organization of the educational process in accordance with the requirements of the state (up to 105 points);
- level of development of children (up to 55 points);
- potential of the head and the teacher (up to 140 points);
- state of the material and technical base and the conditions created for the development of pupils (up to 75 points);
- compliance with sanitary rules, norms and hygienic standards, aesthetic requirements and feeding quality (up to 65 points);
- results of a social survey conducted among parents on the activities of a preschool educational organization (up to 45 points);
- implementation of training programs for the next stage of training (up to 15 points).

In 2023, these criteria were revised in order to ensure the implementation of paragraph 2 of the roadmap for deepening reforms in the field of preschool and school education and the transformation of the system, approved by Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 26, 2023 No.UP-79, "[On measures for the effective organization of the Ministry of Preschool and School Education and organizations in his system](#)" the following criteria for evaluating a modern preschool educational organization were approved:

- Educational process – 170 points;
- Developing educational environment – 140 points;
- Management policy and human resources – 160 points;
- The community and cooperation – 30 points.

The final score should be accounted for 500 points (lex.uz, 2023).

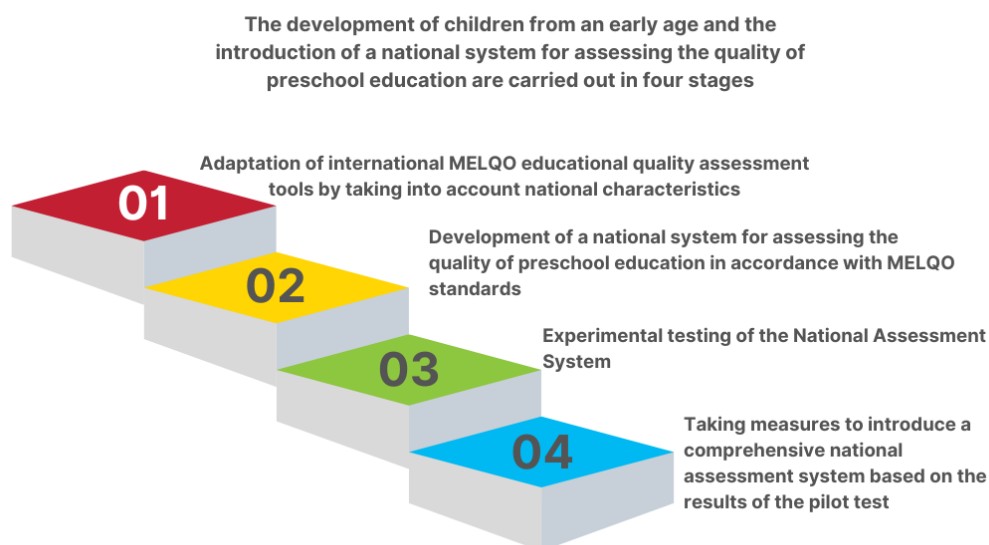

2. MELQO assessment system in Uzbekistan.

However, the current monitoring process could not provide complete information about the preschool education system. The decree that initiated the introduction of the new assessment system was, Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No.UP-27 dated February 28, 2023 "On the state program for the implementation of the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022-2026 in the "Year of Human Care and Quality Education"" (lex.uz , 2023). One of the goals of the program approved by this decree was to bring the quality of education in the pre-school education system to a new level. According to paragraph 155 of the decree, the task was set to implement the "national system for assessing the quality of early childhood development and preschool education", which is planned to be implemented on the basis of the international system for assessing the quality and results of preschool education MELQO (Measuring Early Learning Quality Outcomes) (lex.uz , 2023). This process will be implemented in [four stages](#):

1. Adaptation of international MELQO education quality assessment tools by taking into account national characteristics;
2. Development of a national system for assessing the quality of preschool education in accordance with MELQO standards;
3. Conducting a pilot test of the national assessment system;
4. Taking measures for the widespread implementation of the national assessment system based on the results of the pilot test.

The process of implementing the MELQO system

3. Changes at the global level and the history of the creation of the MELQO study

In 2015, the United Nations set the Sustainable Development Goals (SDGs) for the period up to 2030. According to paragraph 4.2, the task was set to ensure that "all girls and boys have access to quality development, care and early childhood education" and are prepared for primary school. This became one of the first global goals in the field of early childhood development. Although significant progress has been made in establishing monitoring systems for the SDGs, the aspect of education quality is often defined in terms that are difficult to measure.

In order to improve the assessment of the quality and outcomes of early learning, the MELQO initiative was launched in 2014, when global attention was again drawn to the field of early childhood development. The initiative, led by UNESCO, the World Bank, the Brookings Universal Education Center and UNICEF, supports the accurate measurement of early childhood development and learning, as well as the quality of the preschool environment. Given that existing measurement tools include similar elements, a consortium of leading organizations and experts was organized. It was necessary to create common sets of elements based on existing tools. These elements are combined into two indicators:

1. Development and education of young children;
2. Assessment of the quality of the preschool educational environment.

The MELQO Group of Experts also worked on adapting the measurement modules to the specific conditions of the countries, based on the experience of their implementation in 2015/2016.

3.1 Tracking progress towards goals for young children: measuring on the scale of MELQO

Several types of indicators have been proposed as part of the SDG monitoring. A limited set of global indicators have been identified for global monitoring, as well as a broader set called "thematic" to give a complete picture of the implementation of each goal. National and regional indicators have been developed to create monitoring systems adapted to local conditions. The most important indicator for the goal in paragraph 4.2 of the SDGs is "the percentage of children under the age of five developing in accordance with the standards of health, education and psychosocial well-being" (UNESCO, 2023).

Thematic indicators imply involvement and active participation in development from an early age. To track the progress made towards achieving this goal, it is necessary to measure the development of a child, taking into account the number of children in the country. The concept of "monitoring development on schedule" is not yet unified for all countries: it must be measured in several time intervals, at least once before the start of school. Thus, equality will be achieved by reaching out to all children and adapting to national goals and cultural characteristics. Measuring the quality of the educational environment across the country is also a key aspect of Goal 4.2, since without proper attention to quality, investments in preschool education may not lead to the expected improvements in learning and development.

3.2 A brief overview of the world's experience in measuring development from an early age.

The idea of measuring early childhood development has been developed by several experts and organizations, ranging from the application of epidemiological models taken from

public health guidelines to the measurement of child development. For example, the Early Development Instrument | (EDI) was one of the first and most proven tools for measuring child development. These indicators are designed to provide comparable data on children's development and learning that can be used to observe growth and development in various fields using a set of common elements. Population indicators are designed to be applied at the population level, that is, the use of these measures makes it possible to understand the differences in the results of children's development by regional and group indicators.

In addition to the EDI, the concept of a global measurement of early development on a comparable basis was introduced by UNICEF in 2007 as a first step towards developing the largest child development index in the MICS-ECDI multi-individual cluster study, which UNICEF considers to be a source of globally comparable data on early development. Over the past decade, work has been done worldwide to develop comparable indicators of early childhood development and learning environments in several areas, with the most comprehensive and authoritative data to date from MICS-ECDI. Based on data collected from family surveys, MICS-ECDI provides a broader and comparable view of child development. The World Health Organization has also created development scales for children aged from birth to 3 years, which is an important addition and, together with UNICEF, will be able to create a single scale covering the entire age range (0-59 months) (UNESCO, 2017).

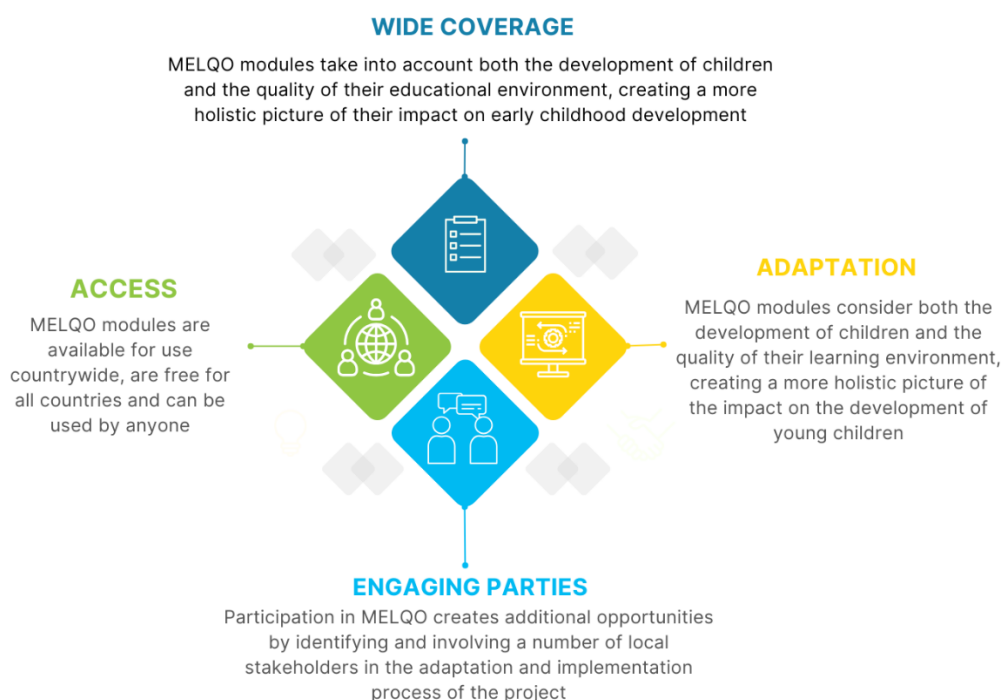
While the MICS and WHO indicators focus on a small set of elements, the MELQO modules look in detail at the development and learning of a child at the beginning of formal schooling and aim to determine the effectiveness of the educational environment for children in supporting their development.

3.3 Innovations in the MELQO system

For what reason was MELQO chosen? There are four main characteristics that distinguish MELQO from previous initiatives:

- MELQO modules are publicly available, are free for all countries and can be used by anyone;
- MELQO modules take into account both the development of children and the quality of their educational environment, creating a more holistic picture of their impact on early childhood development;
- MELQO provides a fact-based measurement framework that can be adapted at the country level;
- Participation in MELQO creates additional opportunities by identifying and involving a number of local stakeholders in the adaptation and implementation process of the project.

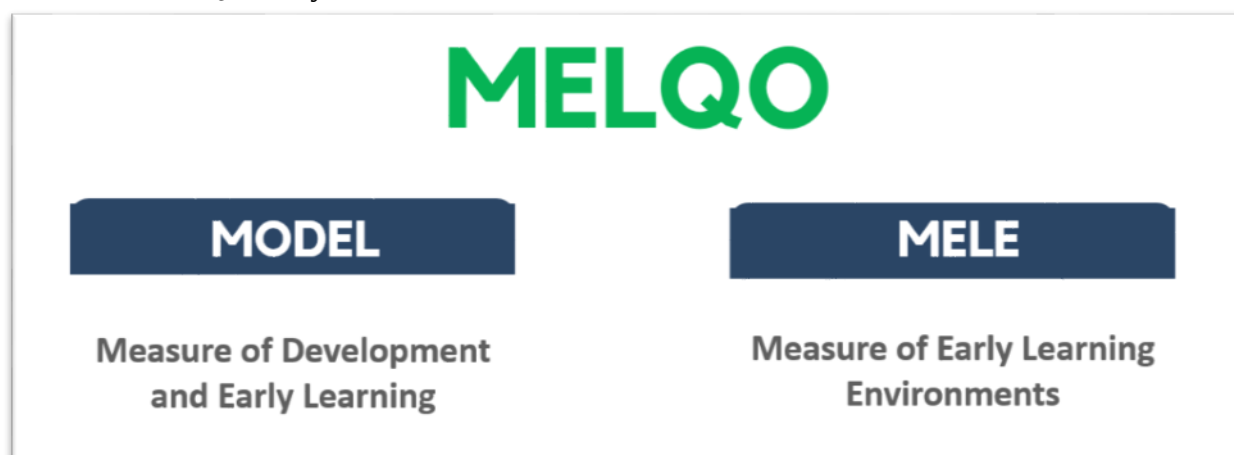
Innovations in the MELQO system

This process is being carried out in countries around the world, and a lot of time and resources are currently being spent on similar, narrower measurement standards. The MELQO approach is based on the assumption that time and resources can be saved if research teams have a suitable tool on a global scale, but adaptable at the local level, and a simple and understandable process for integrating assessment into the country's measurement systems (UNESCO, 2017).

3.4 A component of the MELQO study

The MELQO study consists of two main modules — MODEL and MELE.

MODEL module

MODEL (Measure of Development and Early Learning) evaluates the level of learning and development of children using two tools: a direct assessment and a survey of teachers/educators.

These tools are designed to measure key areas of children's development at the initial stage of their schooling, including executive functions, socio-emotional development, and pre-academic skills (early math and literacy skills). It should be noted that the main purpose of the MODEL component is to provide a picture of what children can do; this component does not set standards for what children should be able to do. The MODEL describes the basic skills, but does not cover all aspects of child development that may be important to measure.

For each area, MELQO offers a set of "global elements", with one tool used for direct assessment with children, and the other for interviewing parents and/or educators. The "core" elements are recommended for their reasonable comparability in different countries and cultural contexts.

The tools are designed to work together: a direct assessment tool provides information about children's early learning, and tools for educators/educators provide insight into children's behavior at school and at home, as well as the family learning environment.

MELE module:

MELE (Measure of Early Learning Environments) covers seven areas of early learning environment quality and includes examples of elements useful for indexing them. This module differs from the MODEL in that it describes key areas of learning environment quality for young children and provides examples of elements of existing tools used to measure these constructs. Given the influence of cultural factors on the definition of a "good quality" environment, it was decided to focus on structures rather than on specific elements. Various tools are designed to describe the quality of classes and include questions about parenting, teaching experience, and quality support. To date, little experience has been gained in measuring the quality of the learning environment in low-income countries, so, as with the MODEL, MELE elements are expected to change depending on feedback and on-site verification.

4. Conducting MELQO research in Uzbekistan

4.1 Preparatory work for the study

The MELQO study in Uzbekistan was organized within the framework of the World Bank project "Support for Early Childhood Development". In 2023, the preparation of questionnaires and training instructions began. The materials for the surveys and observations were translated into Russian, Uzbek and Karakalpak languages. In August, pilot testing of the instruments took place in 12 preschool educational institutions in Tashkent, Tashkent region and Karakalpakstan. In September 2023, before conducting a study throughout the republic, 30 specialists were trained to collect data, and in October, a study was conducted in 100 preschool educational institutions throughout Uzbekistan. After the analysis of the pilot testing, changes were made to prepare for the main stage of the study (Agency of Preschool education, 2024).

4.2 The process of conducting initial research

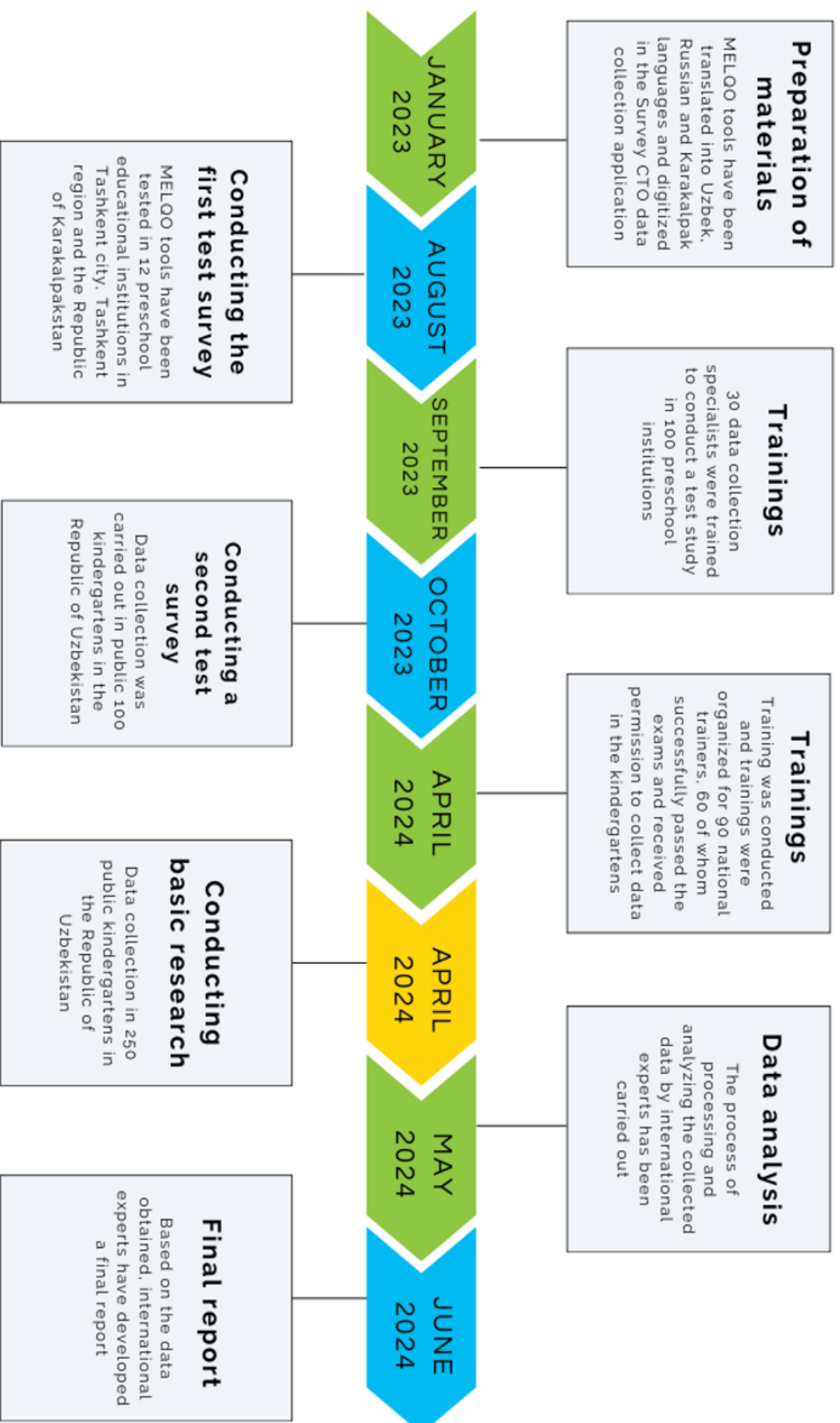
In April 2024, the training of 90 national experts took place, and only 60 surveyors were selected on the basis of examination conducted at the end of the trainings. Collection of data took place in 250 pre-school educational institutions throughout the Republic. According to the official page of the former Agency of Preschool education:

"Data collection in 250 preschool educational institutions is carried out in the following categories: 4 parents from each institution (total 1,000 parents), 4 children (total 1,000 children), 250 principals and 250 educators. Data collection is carried out using tablets through a specially designed electronic application" (Agency of Preschool education, 2024).

Data processing and collection were carried out in May-June 2024. International consultants were involved in the preparation of the final report, and the results were announced in October 2024 by the World Bank and the Ministry of Preschool and School Education.

In conclusion, it should be noted that since the establishment of the Ministry of Preschool Education in 2017, this area has undergone significant and wide-scale changes. New preschool institutions were built, new government-private-partnership based kindergartens were opened, which became a factor that led to the rise in the number of kindergartens, but in the entire history of preschool education, a complete assessment of the quality of education has not been carried out. Therefore MELQO system was presented as an integrated system demonstrating the results of preschool education in the Republic of Uzbekistan.

PREPARATION AND CONDUCT OF THE STUDY

REFERENCES

1. Agency of Preschool education, 2024. Information on the results of the assessment of the quality of education in public preschool educational organizations on the basis of the Melko International Assessment Tool as of April 22, 2024. Available at: <https://mpe.uz/post-detail/posts/news/2821>
2. Decaban, 1978 cited in Unicef, 2024r. Stages of child development. Available at: <https://www.unicef.org/eca/ru/%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5-%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%91%D0%BD%D0%BA%D0%B0/%D1%8D%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%8B-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F-%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%91%D0%BD%D0%BA%D0%B0>
3. Chapko, Dorota. (2015). Early Childhood Development and Skills across the Life-Course through the Lens of the Developing Brain.
4. Gazeta.uz, 2024. In Uzbekistan, 74% of children are involved by preschool education. Available at: <https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/23/preschool/>
5. Gupta, Subodh & Raut, Abhishek. (2016). Early Childhood Development: Maximizing the Human Potential.
6. Hekman, J., 2011. The policy of stimulating human capital. Available at: https://www.hse.ru/data/2013/10/21/1280185330/VO3_11%20Hekman.pdf
7. Hekman, J. and others, 2010. The economic impact of preschool education for children from disadvantaged families: lessons from the Highscope Perry program. <https://finbiz.spb.ru/wp-content/uploads/2010/07/hekman.pdf>
8. Heckmanequation.org, 2023. Invest in Early Childhood Development: Reduce Deficits, Strengthen the Economy. Available at: <https://heckmanequation.org/resource/invest-in-early-childhood-development-reduce-deficits-strengthen-the-economy/>
9. Heckmanequation.org, 2023. Early Childhood Education: Quality and Access Pay Off. Available at: <https://heckmanequation.org/resource/early-childhood-education-quality-and-access-pay-off/>
10. Heckman and Karapakula, 2019. The perry preschoolers at late midlife: A study in design-specific inference. National Bureau Of Economic Research. Available at: <https://www.nber.org/papers/w25888>
11. Ibuka, 1980. After three its too late. <https://mybook.ru/author/masaru-ibuka/posle-tryoh-uzhe-pozdno/read/>
12. Lex.uz, 2019. Davlat ta’lim muassasalari hamda nodavlat ta’lim tashkilotlarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o’tkazish tartibini takomillashtirish to’g’risida. Available at: <https://lex.uz/docs/-4367782>
13. Lex.uz, 2023. Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida. Available at: <https://lex.uz/docs/-6476175>
14. Lex.uz, 2023. On the State program for the implementation of the Development Strategy of New Uzbekistan for 2022 — 2026 in the “Year of caring for people and quality education”. Available at: <https://lex.uz/docs/->

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY STRATEGIYALARI (JANUBIY KOREYA TAJRIBASI MISOLIDA)

¹Najmiddinov Ulug'bek o'g'li, ²Muxamedov Sherzod Nurmuxamedovich

¹Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi bosh mutaxassisi, ²Maktabgacha va maktab ta'limi
vazirligi boshqarma boshlig'i

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi rahbar va xodimlar faoliyati samaradorligini oshirish, ularning zamonaviy boshqaruv strategiyalarini joriy etish, xorijiy tajribaning afzallik tomonlari va ularni mamlakatimizda joriy etish to'g'risida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha va maktab ta'limi tizimi, maktabgacha ta'lim tashkiloti, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori, kadrlar siyosati, xorijiy tajriba, "Tizimli yondoshuv", inson resurslarini boshqarish, menejment.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы повышения эффективности деятельности руководителя и персонала дошкольных образовательных организаций, внедрения в них современных управленческих стратегий, преимущества зарубежного опыта и их внедрение в нашей стране.

Ключевые слова: система дошкольного и школьного образования, дошкольная образовательная организация, директор ДОУ, кадровая политика, зарубежный опыт, "системный подход", управление человеческими ресурсами, менеджмент.

Abstract. This article reflects on improving the effectiveness of the activities of leaders and employees in preschool educational organizations, the introduction of modern management strategies in them, the advantages of foreign experience and their introduction in our country.

Keywords: preschool and school education system, preschool education organization, director of preschool education organization, personnel policy, foreign experience, "systematic approach", Human Resource Management, Management.

So'ngi yillarda hurmatli Prezidentimiz boshchiliklarida yurtimizni har tomonlama taraqqiy ettirish, Yangi O'zbekistonni yaratish maqsadida barcha sohalar qatori ta'lim tizimida ham tub islohotlar olib borilmoqda.

O'tgan davr mobaynida maktabgacha, umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish maqsadida 3 ta tashkilot 1 ta vazirlik sifatida tashkil etildi.

Bu esa, bolani bog'chadan maktabni bitirishiga qadar bo'lgan jarayonda milliy qadriyatlarimizga tayangan tarbiya, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga asoslangan ta'lim berishda samarali tizim yaratish imkoniyatini berdi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Natijada, maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 8 barobarga oshib 37 mingtadan ortdi, 3-7 yoshli bolalarning qamrov darajasi 75 foizga (2017-yilda 27 foizni tashkil etgan) 6 yoshli bolalar qamrovi 94,5 foizga yetkazildi.

Maktabgacha ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish uchun yaratilgan qulay shart-sharoitlar nodavlat maktabgacha ta'lim muassasalari sonini yanada oshirish va ular ko'rsatadigan xizmatlar turlarini kengaytirish uchun mustahkam poydevor bo'ldi.

Shu bilan birga, olib borilgan tahlil, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrovini ta'minlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik materiallar va badiiy adabiyotlar bilan to'ldirish, sohaga malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini jalb qilish masalalarini hal etish zarurligini ko'rsatmoqda.

Zamon shiddat bilan rivojlanib borgan sari inson resurslarini salohiyatli kadrlarni tanlash, ularni tayyorlash, zaxirasini shakllantirish xodimlarni boshqarish, inson omilidan samarali foydalanish har qachongidan ham dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Jamiyat taraqqiy etgani, zamonaviy texnologiyalar sanoat va boshqa qator sohalarda inson o'rnini egallasada davlat va jamiyat boshqaruvida, korxona, tashkilot, muassasalarda inson omilining o'rnini muhimligicha qolaveradi.

Hurmatli Prezidentimiz ushbu tizimning ahamiyati haqida gap ketganda “Abdulla Avloniy bobomizning dono fikrlarini takror va takror aytishga to'g'ri keladi: ta'lim-tarbiya – biz uchun hayot-mamot masalasidir, dedi Prezidentimiz. Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni, millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi.”²³ deb ta'kidlagan edilar.

Darhaqiqat, rivojlangan davlatlar tajribasida boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish, uning samarasini oshirish uchun boshqaruvning yangi usullaridan foydalanilmoqda. Bir qarashda inson resurslarini boshqarish (IRB) tizimi davlat boshqaruvida unchalik ahamiyat kasb etmaydigandek ko'rinishi mumkin. Aslida esa mamlakat tomonidan tanlangan rivojlanish siyosatini amalga oshirish ko'p jihatdan ushbu o'zgarishlarni amalga oshiruvchi davlat sektorida faoliyat yurituvchi kuchlarga, ya'ni inson resurslariga bog'liqdir.

Stenford universiteti professori Jefrey Pfefferning: “Zamonaviy inson resurslarini boshqarish tizimiga ega bo'lish tashkilot a'zolarini sodiqlik, intizom va korxona maqsadlariga erishish uchun qo'shimcha harakat qilishga undaydi”²⁴ degan mazmundagi g'oyasi fikrimiz isboti bo'la oladi.

Tashkilotni boshqarish – xodimlar bilan ishlash yo'nalishi va mazmunini belgilovchi maqsadlar, prinsiplar to'plami hisoblanadi. Boshqaruv siyosatida personal yoki xodim asosiy o'rin tutadi. Shuning uchun ham kadrlar siyosati va inson resurslarini boshqarish tushunchalarini ayni bir ma'noda ishlatish maqsadga muvofiq.

Boshqaruv siyosatining maqsadi – tashkilot faoliyatining ustuvor vazifalarini yuqori darajada amalga amalga oshirishga qaratilgan kadrlar salohiyatini shakllantirish va ta'minlashdan iborat.

Boshqaruv ilmiy asoslangan holda “menejment” tushunchasi orqali ifodalanadi. Menejment – tanlov, qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat etish jarayonidir.²⁵ Menejment resurslarni rejalashtirish, tashkil etish, xodimlar bilan ta'minlash, yo'naltirish va nazorat qilish orqali tashkilot maqsadlariga samarali erishishga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim tizimini yaxlit uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida olib qaralsa tashkilotni boshqarish, uning faoliyat samaradorligini yanada takomillashtirish, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish, ularning maktabga

²³ <https://president.uz/oz/lists/view/1162>

²⁴ International Journal of Human Resource Management 17:1 January 2006 86–105

²⁵ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Menejment>

tayyorgarlik darajasini tubdan oshirish bevosita boshqaruvni qanday tashkil etilgani bilan bog'liq.

O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida” 2019-yil 16-dekabrda O'RQ-595-son Qonuniga ko'ra davlat maktabgacha ta'lim tashkilotining rahbari direktor hisoblanadi²⁶.

Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish va uning faoliyatini tashkil etish mazkur Qonunning 48-moddasiga asosan tashkil etiladi.

Unga ko'ra “Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarishni quyidagilar amalga oshiradi:

Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarishni quyidagilar amalga oshiradi:

pedagogik kengash;

kuzatuv kengashi;

davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari.

Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish tartibi uning ta'sis hujjatlarida belgilanadi.”²⁷

Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotiga Maktabgacha va maktab ta'limi ta'lim vazirligi (keyingi o'rinlarda — vazirlik) bilan kelishuv bo'yicha vazirlikning hududiy boshqarmalari tomonidan tavsiya etilgan nomzodlar orasidan maktabgacha ta'lim tashkiloti Kuzatuv kengashi tomonidan tanlanadigan direktor rahbarlik qiladi.

Direktor davlat maktabgacha ta'lim tashkilotining Kuzatuv kengashi va muassisi oldida hisob beradi.

Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori (keyingi o'rinlarda — direktor) lavozimiga tayinlash uchun vazirlik tomonidan tasdiqlangan malaka talablariga ega bo'lish zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotini Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 391-son qarori bilan tasdiqlangan “Umumiy turdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari to'g'risida”gi Nizomda, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti ustavida nazarda tutilgan tartibda boshqaradi.²⁸

Ushbu Nizom umumiy turdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari (keyingi o'rinda maktabgacha ta'lim tashkilotlari deb ataladi) maqsadlari va vazifalari, huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini, shuningdek, ularning faoliyatini tashkil etish tartibini belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim bola shaxsini har tomonlama, intellektual, axloqiy estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart — sharoitlar yaratish, bolalarni sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish, maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni sog'lom ovqatlantirishni va sifatli tibbiy parvarishni tashkil etishdek qator muhim vazifalar mavjud.

Ushbu ishlarni sifatli amalga oshirish uchun maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish va unga to'g'ri yondashish talab etiladi. Darhaqiqat ta'lim-tarbiya qancha erta

²⁶ O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda O'RQ-595-son Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 16.12.2022-y.

²⁷ O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrda O'RQ-595-son Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 16.12.2022-y.

²⁸ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2019-yil 13-maydagi 391-son qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 14.05.2019-y., 09/19/391/3120-son

boshlansa, uning samarasi shunchalik erta namoyon bo'ladi va insonning butun hayot tarziga ijobiy ta'sir qiladi.

Bularning barchasi maktabgacha ta'lim muassasasining boshqarish yondashuvlarini yangilash, maktabgacha ta'limning yangi amaliyotini yaratish orqali ta'limni rivojlantirish yo'llarini izlash, maktabgacha yoshdagi bolalarda asosiy kompetensiyalarni shakllantirishni ta'minlaydigan innovatsion faoliyatni ko'rib chiqadigan ilmiy va uslubiy ishlanmalarni joriy etishni talab qiladi.

Bunda eng avvalo tashkilotda kadrlar siyosatini to'g'ri tashkil etish katta ahamiyatga ega. Sababi, har qanday tashkilotda natijaga erishishning eng muhim omili inson resurslari hisoblanadi.

Kadrlar siyosatining muhim ahamiyatga ega tomonidan yana biri shundan iboratki, u insonlarga zarur vaqtda va kerakli miqdordagi ish o'rinlarini ularning qobiliyatlari va talablariga muvofiq ta'minlab berishni vazifa qilib qo'yadi.

Ijtimoiy, shaxslararo munosabatlar harakati inson omilining tashkilot boshqaruvi samaradorligining asosiy elementi sifatida o'z aksini topadi. Ijtimoiy sohani boshqarish va faoliyatini samarali tashkil etishda zamonaviy menejmentning "Tizimli yondashuv" usulidan foydalanish taklif etiladi. "Tizimli yondashuv" tashkilotlar o'rtasida va tashkilot ichidagi vaziyatlarni konsentratsiya qiladi hamda tashqi va ichki muhitning tashkilot samaradorligiga ta'siri qandayligini aniqlashga yordam beradi.

Janubiy Koreyada maktabgacha ta'limi juda qadrlanadi va hukumat tomonidan yuqori sifatli ta'lim imkoniyatlarini taqdim etishga katta e'tibor beriladi. Koreyada maktabgacha ta'lim bolalar bog'chalarining uch turi ularning asoschilariga asoslangan: davlat, korporativ va xususiy. 2023-yil holatiga ko'ra, mamlakat bo'ylab 8 562 ta bog'cha mavjud. Maktabgacha ta'lim majburiy emas, lekin u tobora universal bo'lib bormoqda, bolalarni maktabgacha ta'limga qamrov darajasi 94,0 foizni tashkil etadi.

Janubiy Koreyada ta'lim masalalari Ta'lim vazirligi tomonidan boshqariladi. 2001-yilda davlat tomonidan fuqarolarning sifatli ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratish va ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha islohotlar boshlandi. Natijada vazirlik vakolatlari kengaytirildi va vazirga bosh vazir o'rinbosari unvoni berildi.

Umuman olganda, ta'lim tizimiga davlat, hukumatning e'tibori va investitsiya kiritishidan ko'ra ko'proq bu koreys xalqining ta'limga bo'lgan qiziqishi hamda hurmatini e'tirof etish to'g'ri bo'ladi.

Sababi, Janubiy Koreyaning iqtisodiyot va texnologiyadagi yutuqlari "inson resursiga" mohirona sarmoya kiritishning natijasi ekanligining yaqqol dalilidir. Konfutsiy davridan beri saqlanib kelinayotgan bilimli odamga an'anaviy ijtimoiy hurmat bugungi kungacha saqlanib qolgan va zamonaviy Koreyada ham qaysi sohada bo'lishidan qat'iy nazar olimlar va turli texnik kasb egalari katta hurmat va obro'-e'tiborga egalardir.

Shuning uchun ham bolalar bog'chda turli intellektual va aqliy rivojlanish o'yinlari orqali bilimi, dunyoqarashini oshirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu esa o'z navbatida bolalarni IQ darajasini o'sishiga xizmat qiladi.

Janubiy Koreyada ta'lim tizimi boshqaruvi maktabgacha ta'lim, maktab, o'rta-maxsus va oliy ta'lim tizimini birlashtirgan holda boshqariladi²⁹.

Prezident

Bosh vazir

²⁹ <https://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=0308&page=0308&s=english>

Ta'lim vaziri

Hududiy ta'lim boshqarmalari

(17 ta metropoliten va viloyat ta'lim idoralari)

Mahalliy ta'lim bo'limlari (176 ta)

Xususiy
maktablar

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari,
O'rta maktablar,
Maxsus maktablar

Boshlang'ich maktablar,
Kollejlar va professional
ta'lim markazlari,
Oliy ta'lim muassasalari

Mahalliy ta'lim ma'muriy boshqaruviga kelsak, Metropoliten va viloyat ta'lim idoralari Metropoliten yoki viloyat Kengashlarining ta'lim qo'mitasi bilan birgalikda mahalliy ta'lim avtonomiyasining asosiy tarkibiy qismi bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim qo'mitasi maslahat va qaror qabul qiluvchi organ sifatida ishlaydi. Metropoliten va viloyat ta'lim idoralarining ta'lim gubernatorlari to'g'ridan-to'g'ri rezidentlar tomonidan saylanadi va 4 yillik muddatga xizmat qiladi, uch muddatgacha qayta saylanish imkoniyati mavjud.

2023-yilga kelib 17 ta Metropoliten va viloyat ta'lim idoralari va 176 ta mahalliy ta'lim idoralari mavjud.³⁰

Vazirlik markaziy apparati ofis, byuro, boshqarma va bo'limlardan tashkil topgan.

Vazirlik tarkibiy bo'linmalariga zamon talabi va ehtiyojidan kelib chiqib deyarli har 2-3 yilda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritiladi.

Masala, xodimlar soni va bo'limlar (ofis, byuro va bo'limlar) 2014-yilda 3 ta ofis, 3ta byuro, 11 ta boshqarma, 49 ta bo'lim mavjud bo'lsa³¹ 2024-yilda ta'lim siyosatini yanada samarali amalga oshirish, xavfsizlik, innovatsiyalarni kengroq joriy etish, inson kapitalini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash maqsadida 1 ta vazir o'rinbosari, 2 ta ofis, 2 ta byuro, 3 ta bo'lim hamda 132 nafar xodimga qo'shiladi.³²

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi bilan Ta'lim vazirligining Bolalar ta'limi siyosati byurosi shug'ullanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining barcha xodimlari Ta'lim vazirligining bolalar ta'limi byurosi tomonidan lavozimga tayinlanadi va ozod etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori lavozimiga ishga kirish uchun maktabgacha ta'lim tashkilotida kamida 10 yil tarbiyachi lavozimida, o'rinbosar lavozimiga ishga kirish uchun esa tarbiyachi lavozimida kamida 8 yil faoliyat olib borgan bo'lishi talab etiladi.

Tarbiyachi lavozimida faoliyat olib borish uchun esa maktabgacha ta'lim yo'nalishida oliy ma'lumotga ega bo'lish, mazkur yo'nalishda ishlash uchun tegishli sertifikatga ega bo'lish talab etiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida direktor o'rinbosari, tadqiqot ishlari bo'yicha bo'lim, maktab ishlari bo'limi, administrativ bo'lim hamda inklyuziv ta'lim bo'yicha mas'ul xodim kabi shtat birliklari mavjud.

Direktor

Direktor o'rinbosari

Tadqiqot ishlari	Maktab bo'yicha	ishlari bo'limi	Administrativ bo'lim	Inklyuziv ta'lim bo'yicha

³⁰ <https://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=0308&page=0308&s=english>

³¹ <https://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=010401&page=010401&s=english>

³² <https://english.moe.go.kr/sub/infoRenewal.do?m=010406&page=010400&s=english>

bo'lim

mas'ul xodim

Tarbiyachilar

Tadqiqot ishlari bo'yicha bo'lim bolalarni jismoniy, aqliy va intellektual jihatdan rivojlantiruvchi yangi metodikalarni o'rganib, tadqiq qilib, ularni samarali joriy qilish bilan shug'ullanadi.

Maktab ishlari bo'yicha bo'lim bolalarni maktabga tayyorlash, ularni o'qish va yozish savodxonligiga mas'ul hisoblanadi.

Administrativ bo'lim esa bolalarni turli rivojlantiruvchi markazlarga olib bori, maktabgacha ta'lim tashkilotida turli tadbir va tashkiliy ishlarni hal etish bilan shug'ullanadi.

Janubiy Koreyaning maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvning eng muhim jihati bu samarali kadrlar siyosatining yo'lga qo'yilganligi desak to'g'ri bo'ladi.

Shuningdek, bog'cha direktori va o'rinbosarining bevosita Ta'lim vazirligi tomonidan lavozimga tayinlanishi mahalliy ta'lim idoralariga qaramlikni yo'qotadi.

Janubiy Koreyada maktabgacha ta'lim tashkilotlarining boshqaruv ish faoliyati samaradorligini belgilab beruvchi asosiy faktorlar sifatida quyidagilar e'tirof etiladi:

xodimlarni tanlash;

o'qitish va rivojlantirish;

nazorat va muhokama;

rag'batlantirish va jazo;

karyerani rejalashtirish;

samarali boshqaruv rejasi;

qulay ish sharoiti yaratish;

tashkilotni rivojlantirish"³³

Yuqoridagi faktorlar Janubiy Koreyada ta'lim tashkilotlarini samarali boshqarishning asosiy strategiyasini belgilab beradi hamda ushbu faktorlarning yetarlicha amaliyotda qo'llanilmasligi tashkilotning boshqaruv siyosatida turli muammolar kelib chiqishiga sabab bo'ladi deb qaraladi.

Yuqoridagi tahlillar natijasida quyidagilarni xulosa qilish mumkin:

Birinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvning raqamlashtirilgan tahlilini olib borish. Bunda, pedagoglarning bilimi, tajribasi va malaka oshirish jarayonlarini, tarbiyalanuvchilarning aqliy va jismoniy rivojlanish holatini tahlil qilib borish mexanizmini yaratish.

tuman (shahar)larda tadbirkorlarni jalb qilgan holda bolalarni aqliy rivojlanishi uchun intellektual o'yin maydonchalari qurish.

Ikkinchidan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola bolalarga kunning birinchi yarmida nazariy ikkinchi yarmida amaliy mashg'ulotlar tashkil etilishi bo'yicha o'quv reja ishlab chiqish.

Bunda, nazariy mashg'ulotlarda o'qish, yozish kabi tushuncha va ko'nikmalarni shakllantirish, amaliy mashg'ulotlarda bolani intellektual rivojlantiruvchi o'yinlar orqali jismoniy rivojlantirish, atrof-muhitga munosabat ko'nikmalarini shakllantirishni inobatga olish.

Uchinchidan, viloyat markazlarida ota-onalarning talab va ehtiyojidan kelib chiqib MTTlarda kechki guruh (16:00-20:00)larni tashkil etish.

To'rtinchidan, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori o'rinbosari lavozimiga oliy ma'lumotli, tarbiyachi lavozimida 3 yil faoliyat olib borgan mutaxassislarni ishga qabul qilish.

³³ <https://english.moe.go.kr/boardCnts/listRenewal.do?boardID=282&m=0502&s=english>

Beshinchidan, maktabgacha ta’lim tashkiloti direktori lavozimiga oliy ma’lumotli, tarbiyachi lavozimida kamida 5 yil faoliyat olib borgan mutaxassislarni ishga qabul qilish.

Oltinchidan, maktabgacha ta’lim yo’nalishida tajribaga ega bo’lgan koreyalik tarbiyachilarni O‘zbekistondagi 208 ta tayanch davlat bog‘chalariga trener sifatida jalb etish.

Yettinchidan, Davlat MTTlarining tajribali tarbiyachilarini Koreya davlatiga malaka oshirish uchun yuborish.

Sakkizinchidan, Koreyada tarbiyachilarni rejadani tashqari mustaqil tarzda malaka oshirishlari uchun davlat tomonidan alohida mablag‘ ajratiladi. Masalan, tarbiyachilar xorijiy til yoki sohaga doir yo’nalishda nodavlat o‘quv kurslarida malaka oshirib sertifikat olsa xarajatlar davlat tomonidan ajratilgan mablag‘lar doirasida to‘lab beriladi. Mazkur tajribani O‘zbekistonda ham joriy etish.

To‘qqizinchidan, Oliy ta’lim muassasalarining maktabgacha ta’lim yo’nalishi talabalari uchun ta’lim muassasasida maktabgacha ta’lim tashkiloti tajriba mayonchasini yaratish. Mazkur tajriba mayonchasida bolalar bilan ishlash, ularni aqliy va jismoniy rivojlanishi uchun zarur mashg‘ulotlar o‘tkazish imkoniyat yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. [https:// prezident.uz](https://prezident.uz)
2. <https://lex.uz.uz/uz/>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” 2019-yil 16-dekabrdagi Qonuni. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.05.2019-y., 09/19/391/3120-son.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 30-sentabrdagi PQ-3955-son qarori // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 01.10.2018-y., 07/18/3955/1978-son.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 13-maydagi 391-son qarori // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.05.2019-y., 09/19/391/3120-son
6. International Journal of Human Resource Management 17:1 January 2006 86–105
7. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Menejment>
8. <https://english.moe.go.kr>
9. <https://uzedu.uz/y3/static/infographics>

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MALAKALI KADRLARNI TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

¹Narzullayeva Xonzodabegim Shavkat qizi, ²Mirzaboyeva Nargiza Kadirjanovna

¹Samarqand viloyati Ishtihon tumani 25-DMTT, ²Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani 18-DMTT

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida malakali pedagogik kadrlarni tayyorlashning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi. Maktabgacha ta'lim tizimida yuqori sifatli ta'lim va tarbiya ta'minlanishi uchun pedagoglar malakasini oshirish, yangi innovatsion yondashuvlarni joriy etish, shuningdek, bolalar psixologiyasiga oid zamonaviy nazariyalar va metodikalarni o'rgatish zarurati haqida so'z yuritiladi. Maqola pedagoglarning individual yondashuvni qo'llash, axloqiy va ekologik tarbiya, onlayn ta'lim texnologiyalarini tatbiq etish, hamda xalqaro ta'lim standartlariga integratsiya qilish kabi zamonaviy tendensiyalarni yoritadi. Kadrlarni tayyorlashda doimiy malaka oshirish va innovatsion metodlarni qo'llashning ahamiyati ham ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik kadrlar, malaka oshirish, individual yondashuv, innovatsion texnologiyalar, bolalar psixologiyasi, ekologik tarbiya, axloqiy qadriyatlar, onlayn ta'lim, ta'lim standartlari, xalqaro tajriba, pedagogik metodika.

Maktabgacha ta'lim tizimi – bu bolalar uchun ta'lim va tarbiyani ta'minlovchi eng muhim bosqichlardan biridir. Maktabgacha ta'limning sifatli va samarali bo'lishi uchun, avvalo, malakali va bilimdon pedagog kadrlarining mavjudligi zarur. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kadrlarni tayyorlash jarayonida bir qator zamonaviy tendensiyalar mavjud bo'lib, bu tendensiyalar maktabgacha ta'limni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida malakali kadrlarni tayyorlashning zamonaviy tendensiyalari tahlil qilinadi.

1. Ta'limning individual yondashuvga asoslanishi

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni rivojlantirish jarayonida individual yondashuvning ahamiyati ortib bormoqda. Har bir bola o'zining o'ziga xos xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari bilan ajralib turadi. Shuning uchun, maktabgacha ta'lim kadrlarini tayyorlashda pedagoglar bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun individual yondashuvni o'zlashtirishlari zarur. Bu esa o'z navbatida kadrlarni tayyorlash dasturlarida psixologik, pedagogik bilimlar va metodikalarning chuqur o'rganilishini talab etadi.

2. Insonparvar pedagogik modelni joriy etish

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida insonparvar pedagogik modelning ahamiyati oshmoqda. Bu model pedagoglarni bolalar bilan do'stona va samimiy munosabatda bo'lishga, ularni tashvishlarini tushunishga, ularning hissiy rivojlanishiga alohida e'tibor berishga chaqiradi. Kadrlar tayyorlashda bolalarga qarshi hech qanday repressiv yoki salbiy yondashuvlarni qo'llamaslik, balki ularga motivatsiya berish, ishonch hosil qilish va o'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishga e'tibor qaratiladi. Shu bilan birga, pedagoglar bolalarni mustaqil fikrlashga va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga rag'batlantirishi zarur.

3. Innovatsion texnologiyalar va onlayn ta'limning joriy etilishi

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar va onlayn ta'lim metodlaridan keng foydalanish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Pedagoglarni tayyorlashda, masofaviy ta'lim kurslari, virtual simulyatsiyalar, multimedia vositalari va boshqa texnologik yondashuvlar joriy qilinmoqda. Bu texnologiyalar pedagoglarning bilim va malakalarini rivojlantirishda, shuningdek, ta'limni yanada samarali qilishda yordam beradi. Onlayn platformalar orqali pedagoglar o'z bilimlarini yangilash va yangi pedagogik texnikalarni o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

4. Bolalar psixologiyasi va rivojlanishining yangi nazariyalari

Maktabgacha ta'lim pedagoglari uchun bolalar psixologiyasiga oid yangi nazariyalarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Bolalar psixologiyasi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari, jumladan, bolalar bilan ishlashda to'g'ri yondashuvlarni tanlash, ularning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga yordam berish metodlarini o'rgatish pedagoglarning samarali faoliyat yuritishiga asos bo'ladi. Bu yangi yondashuvlar, ayniqsa, bolalar o'rtasidagi guruh dinamikasini, ijtimoiy aloqalar va kommunikatsiya qobiliyatlarini yaxshilashga yordam beradi.

5. Ta'lim va tarbiyani yaxlit integratsiya qilish

Maktabgacha ta'limda ta'lim va tarbiya jarayonlarini yaxlit integratsiya qilish zamonaviy tendensiyalardan biridir. Bugungi kunda pedagoglar bolalar uchun faqat bilim beruvchi emas, balki ularning tarbiyasi va axloqiy qadriyatlarining shakllanishiga ham katta e'tibor berishi zarur. Bu borada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiya va ta'limning o'zaro integratsiyasini ta'minlash uchun pedagoglarni tayyorlash dasturlarida axloqiy va ijtimoiy qadriyatlar, etika va estetikaga oid bilimlarni ham o'rgatish muhimdir.

6. Yuqori malakali kadrlarni jalb qilish va ularning doimiy malaka oshirishini ta'minlash

Maktabgacha ta'lim sohasidagi kadrlar malakasini oshirish va ularga yangi pedagogik texnikalarni o'rgatish uchun muntazam ravishda seminarlar, treninglar, konferensiyalar va malaka oshirish kurslari tashkil etilmoqda. Shuningdek, yuqori malakali pedagoglarni jalb qilish, ularning tajribasidan foydalanish ham kadrlar tayyorlashning samaradorligini oshiradi. Kadrlar malakasini oshirishda xalqaro tajribalar va ilg'or pedagogik metodlarni o'rganish muhim ahamiyatga ega.

7. Milliy va global ta'lim standartlarini integratsiyalash

Maktabgacha ta'lim tizimida global va milliy ta'lim standartlarini integratsiyalash ham zamonaviy tendensiyalardan biridir. Maktabgacha ta'lim tizimi, bolalar rivojlanishining eng yuqori darajasiga erishish uchun xalqaro tajribalarni va milliy ta'lim tizimini uyg'unlashtirishga intilmoqda. Bu pedagoglarni xalqaro metodikalar bilan tanishtirish va ularga yuqori darajada ta'lim berish imkoniyatini yaratadi.

8. Ekologik tarbiya va barqaror rivojlanish

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiya va barqaror rivojlanishning o'рни ham oshmoqda. Pedagoglar bolalarga tabiatni sevis, atrof-muhitni asrash, ekologik muammolarni tushunish va ularni hal qilishda faol ishtirok etish zarurligini o'rgatishadi. Bu ekologik ongni shakllantirish orqali bolalarga jamiyat va tabiat o'rtasidagi muvozanatni tushunishga yordam beradi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tizimida malakali kadrlarni tayyorlashning zamonaviy tendensiyalari ta'lim jarayonining yuqori sifatini ta'minlash, bolalar uchun innovatsion, ekologik va ijtimoiy jihatdan foydali bilim va ko'nikmalarni o'rgatish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan.

Zamonaviy pedagoglar individual yondashuvni qo'llash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, bolalar psixologiyasiga e'tibor qaratish va tarbiyaning ham ta'lim bilan uzviyligini ta'minlashda o'z malakalarini doimiy ravishda rivojlantirishga intilishlari kerak. Bu yondashuvlar maktabgacha ta'lim tizimini yanada samarali va zamonaviy qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Suleymanova, D.** (2020). *Xalqaro ta'lim tizimlarida pedagogik kadrlarni tayyorlash tajribasi*. Toshkent: O'zbekiston ta'lim institutlari.
2. **Axmadjonov, R.** (2019). *Bolalar rivoji va ta'lim jarayonidagi psixologik omillar*. Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat.
3. **Tursunova, N.** (2019). *Pedagogik texnologiyalar va ularning amaliy qo'llanilishi*. Toshkent: O'zbekiston pedagogika nashriyoti.
4. **Islomov, B.** (2020). *Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlar*. Toshkent: Fan va texnologiya.

ENHANCING ENGAGEMENT AND MOTIVATION IN PRESCHOOL EDUCATION THROUGH GAMIFIED LEARNING APPLICATIONS

Shakhnoza Nazarova

Ph.D. researcher, Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Educational Administration and Supervision

Abstract. *The article discusses the impact of Industry 4.0 on the educational field, emphasizing the role of gamification in education related to digital transformation. This paper explores the positive effects of gamification on preschool children's engagement, motivation, emotional, and social development, focusing on developing in children a close contact with the learning process through gamification. The use of game elements in a balanced way is said to make education more enjoyable and effective. Further, excessive gamification and digital inequalities are discussed, and recommendations are also given on how to make the implementations of gamification sustainable in education, including teacher training, activities that support intrinsic motivation, and increasing access to digital resources.*

Keywords: *gamification, Preschool Education, Digital Transformation, Social-Emotional Development, Industry 4.0.*

Introduction

Industry 4.0 is considered one of the concepts that have been able to make a tremendous difference not only in the fields of production and service but also in the field of education (Nazarova, 2024). More so, this process has been regarded as the Fourth Industrial Revolution due to embedding technologies including artificial intelligence, IoT, big data, and robotics that accelerate innovation in different sectors and deeply structures its learning processes (Schwab, 2017).

The new era of digitalization came to oppose conventional ways of education and told about the importance of innovative approaches (Duggal, Gupta, & Singh, 2021). Within educational frames, this very transformation brings forward the need to introduce such strategies that will allow capturing students' interest, active participation, and motivation toward learning. At this point, gamification is one of the central themes. Gamification can be described as a novel method that incorporates game elements in learning processes, aiming at enhancing students' engagement and interest in lessons (Subagja et al., 2021). Especially, gamification does hold quite immense potential in preschool education since children at that stage are prone to having short spans of attention and unique learning needs. However, research with respect to effectiveness regarding gamification applications in preschool education remains scanty, hence requiring further investigation in this regard as well (García et al., 2021).

The aim of this article is to discuss the impact of gamified learning applications on the engagement and motivation of preschool children, and to provide suggestions as to how such influences could be put to better use in education. In this context, the discussion will cover the place of gamification in preschool education, examples of its practice, and an evaluation of the new learning opportunities presented by digital transformation.

What is Gamification?

Gamification involves the use of game elements in non-game contexts, even in education, for the purpose of enhancing the level of engagement in students and subsequently motivating them more (Minahvatov & Efimova, 2022). This is quite a modern teaching approach that lately has gained popularity, especially in terms of engaging after students' interest, motivating them enough to participate more in lessons, and making the learning process enjoyable (Krishnamurthy et al., 2022). These commonly include points, badges, varied types of levels, leaderboards, and much more (Lee & Hammer, 2011). Such features allow a student to relate more with learning and, hence, be more motivated (Barghani, 2020).

Apart from enhancing motivation, gamification also enhances students' cooperation, communication, and contact with others (Brull & Finlayson, 2016). Thus, students enhance not only their individual achievements but also social skills by interacting with their classmates in a classroom setting (Gil-Aciron, 2022).

Positive influences of gamification have contributed to an increase in its adoption within education. It has been noted that gamified learning environments lead to increased retention knowledge by students coupled with resultant positive impact on academic performance (Putz et al., 2020).

The Effects of Gamified Learning on Child Development

Emotional Development

Among all the effective measures that support children's emotional development, gamified learning stands out. This educational method encourages achievement by dispersion that makes children put in more effort and further enhance their perseverance during the process. Such an educational method reinforces children's sense of achievement, encourages putting in more effort, and enhances perseverance during learning (Vermeir et al., 2020). The social-emotional learning of programs like PATHS, which stands for Promoting Alternative Thinking Strategies, helps in promoting emotional skills such as empathizing, regulating one's self, and solving problems (Calhoun et al., 2020). With these programs, children learn to recognize the emotions of others and how one can handle his feelings.

By offering successive experiences of successful performances, gamification also supports the development of emotional resilience, thereby making children less stressed about learning and unalarmed in the presence of challenges (Schonert-Reichl et al., 2015).

Development of Social Skills

Gamification also positively impacts the development of children's social skills. Many gamified activities encourage group work, collaboration, and communication, thereby strengthening children's ability to interact socially. Playing games in a group setting fosters teamwork and cooperation by requiring children to work together toward common goals (Frey et al., 2005). These activities teach children to value the achievements of others, rather than focusing solely on their own success.

In particular, SEL programs implemented in school settings help children develop social skills such as empathy and cooperation. Research by Ashdown and Bernard (2012) indicates that programs incorporating social-emotional learning skills reduce aggressive behaviors and foster

more collaborative attitudes among children. The development of social skills supports active participation in the educational process and enables children to form healthy relationships with their peers (Bierman et al., 2010).

Cognitive Development and Critical Thinking Skills

Additionally, gamification supports children's cognitive development by fostering skills such as critical thinking, problem-solving, and concentration. This learning method engages children more deeply in the learning process, enhancing their cognitive flexibility. Frequently used gamification mechanisms such as points, rewards, and feedback encourage children to strive toward specific goals, thereby enhancing their sense of accomplishment (Sailer & Homner, 2019).

Through these processes, children learn to overcome obstacles by applying their problem-solving abilities, which helps build cognitive resilience. Kuswandi and Fadhli (2022), in their study on the effects of gamified learning on early reading skills, highlighted that game elements support cognitive development and help children acquire reading skills more quickly. Another study suggested that gamification can help manage cognitive load and improve focus, particularly for children with limited working memory (Shaban & Pearson, 2019).

Techniques for Gamified Learning Applications

Points and Reward Systems

Points and reward systems are among the most commonly used motivational techniques in gamified learning applications. These systems enable students to earn points for completing specific tasks and be rewarded based on their achievements. Rewards encourage students to put in more effort and motivate them to engage in learning (Durin et al., 2019). Studies show that points and reward systems increase students' active participation in the learning process and prompt them to repeatedly engage in educational activities (Zairon et al., 2023).

For instance, digital rewards and badges provided through mobile applications allow students to visualize their achievements in a tangible way. These rewards serve as a strong source of motivation for sustaining learning (Ortiz et al., 2022). Additionally, such systems have been found to boost students' self-confidence and contribute to the development of a more positive attitude toward learning processes (Duggal et al., 2021).

Levels and Difficulty Progression

Levels and difficulty progression represent another essential gamification technique that allows students to advance step-by-step through the learning process. This approach enables students to start at lower levels, gain a sense of accomplishment, and move on to more challenging stages based on their success. Leveling helps students track their own progress and access increasingly complex information as they advance (Gachkova et al., 2020).

Research indicates that leveling allows students to progress at their own pace, maintaining their interest in learning (Fotaris et al., 2016). As students clear levels, they experience the excitement of reaching higher difficulty stages, which enhances their commitment to learning (Park et al., 2019). Thus, strategies involving levels and increasing difficulty keep students' interest and motivation consistently high.

Avatars and Character Creation

Avatars and character creation serve as powerful motivators by enabling students to represent themselves in a virtual environment. Personalized avatars foster a stronger sense of connection to the learning process. Studies have shown that using avatars helps students feel like an integral part of the learning experience and provides an outlet for self-expression in virtual settings (Sun & Chen, 2023).

For example, offering students the chance to create their own avatars leads to greater participation in the learning process. When students can develop their characters, they feel a stronger sense of belonging and focus more on learning activities (Muangsrinoon & Boonbrahm, 2019). Personalization also strengthens social bonds in virtual learning environments, making it easier for students to interact with peers in the virtual world (Popescu et al., 2022).

Tasks and Challenges

Tasks and challenges act as stimulating elements that encourage students to solve problems during the learning process. Presenting students with various tasks aligned with specific goals allows them to develop problem-solving skills. Gradually increasing the difficulty of these tasks encourages continuous effort toward learning (Durin et al., 2019).

Research suggests that challenges foster a sense of commitment to the learning process and boost students' motivation. Tasks with time constraints, in particular, help students develop discipline and time management skills (Spatharioti et al., 2021). These challenge-based tasks motivate students to focus on the learning process and exert consistent effort (Duggal et al., 2021).

By integrating these gamification techniques, educators can not only support cognitive development but also enhance student participation in educational processes.

Disadvantages and Challenges of Gamified Learning Applications

Whereas gamification is indeed recognized to bolster motivation toward education, too much of it will lead to the students being distracted from the core learning aims. Overuse of reward/points/badges eventually leads individuals to get their mind circling around expecting them rather than having real motivational input into their learning. Yousof (2020) further develops on the point that overemphasized gamification might create students who work for short-term rewards without pursuing long-term learning goals.

Over-gamification may also cause students to focus solely on surface-level learning to earn more points or rewards. This can reduce the depth and meaningfulness of the learning process. Buckley and Doyle (2016) emphasize that while gamification can enhance enjoyment, it may also lower educational effectiveness, underscoring the importance of using game elements in a balanced manner.

Effective implementation of gamification requires teachers to possess specific knowledge and skills. Managing a gamified classroom differs significantly from traditional teaching methods, necessitating targeted training for educators. Subhash and Cudney (2018) assert that teachers need comprehensive training to use gamified tools and techniques effectively.

Moreover, teachers may need to restructure lesson plans to integrate game elements appropriately. Huang et al. (2018) note that for gamification initiatives to succeed, teachers

should be supported in embedding game elements into instructional materials. This ensures that gamification aligns with educational objectives and is used in a balanced and effective manner.

Another major challenge of gamification is limited access to technological tools. Not all students have equal access to technology, making it difficult to implement gamification broadly. Dicheva and Dichev (2015) point out that gamification's reliance on digital infrastructure poses challenges in rural or low-income areas. Such digital inequalities can lead to disparities in student motivation and negatively impact the educational process.

For instance, Hakak et al. (2019) observe that gamification often requires costly technological devices, which not all students can afford. This issue is particularly challenging for schools in underdeveloped regions, where financial and technological resources are limited.

To address these disadvantages, careful planning, teacher training, and equitable access to resources are crucial for the sustainable and effective implementation of gamified learning applications. Balancing the use of game elements with educational objectives can mitigate potential downsides and maximize the benefits of gamification in diverse educational settings.

Conclusion and Recommendations

The article looks at opportunities offered by gamification to preschool education in an effort to raise the level of involvement of children, motivation, and interest in the very process of learning. Gamification engenders the commitment of students in learning, develops their emotional and social skills, and strengthens critical thinking skills. When used appropriately and in balance, it has been observed that gamification makes the learning process enjoyable while supporting intrinsic motivation. However, challenges such as the risk of excessive gamification, the need for teacher training, and digital inequalities highlight the importance of careful implementation of this strategy.

Effectively, the following recommendations are advanced for educators and policymakers in considering the effective implementation of gamification:

1. The teachers need regular training to apply the techniques of gamified learning; in turn, such training should provide guidance on how to balance the integration of game elements into lesson content.
2. There is also a risk of over-gamification, of which educators should be aware, thus creating activities that support intrinsic motivation to prevent students' only focus on rewards.
3. In order to enhance equity in education, suitable solutions from students with limited access to digital resources should be catered for. Gamified activities should be developed that require minimal technological infrastructure to support the aforementioned requirement.
4. Parents should not simply be aware but should, moreover, be encouraged to join in the gamified learning processes themselves; their contributions should be informed by the added values contributed by gamified learning to their children's development.

To better understand the role of gamification in education and evaluate its impact comprehensively, the following areas of future research are recommended:

1. The effects of gamification on students' long-term academic achievements and intrinsic motivation should be tracked and evaluated over time.

2. Research should compare the effects of gamification across different age groups to identify which game elements are most effective for each developmental stage.

3. Studies should investigate the impact of digital inequalities on gamified learning and develop cost-effective, sustainable solutions to overcome access barriers.

4. Research should explore how gamification can be adapted beyond specific subjects to various disciplines and content areas, uncovering its potential for multidimensional applications.

These recommendations aim to contribute to a broader understanding and more effective use of gamification in education, paving the way for innovative strategies that enhance learning experiences for all students.

REFERENCES

1. Ashdown, D., & Bernard, M. (2012). Can Explicit Instruction in Social and Emotional Learning Skills Benefit the Social-Emotional Development, Well-being, and Academic Achievement of Young Children?. *Early Childhood Education Journal*, 39, 397-405.
2. Barghani, Z. (2020). The Benefits of Gamification in Learning. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*, 6, 1671-1675.
3. Bierman, K. L., Coie, J. D., Dodge, K. A., Greenberg, M. T., Lochman, J. E., McMahon, R. J., & Pinderhughes, E. (2010). The effects of a multiyear universal social-emotional learning program: The role of student and school characteristics. *Journal of consulting and clinical psychology*, 78(2), 156.
4. Brull, S., & Finlayson, S. (2016). Importance of Gamification in Increasing Learning.. *Journal of continuing education in nursing*, 47 8, 372-5 .
5. Buckley, P., & Doyle, E. (2016). Gamification and student motivation. *Interactive Learning Environments*, 24, 1162 - 1175.
6. Calhoun, B., Williams, J., Greenberg, M., Domitrovich, C., Russell, M., & Fishbein, D. (2020). Social Emotional Learning Program Boosts Early Social and Behavioral Skills in Low-Income Urban Children. *Frontiers in Psychology*, 11.
7. Dicheva, D., Dichev, C., Agre, G., & Angelova, G. (2015). Gamification in Education: A Systematic Mapping Study. *J. Educ. Technol. Soc.*, 18, 75-88.
8. Duggal, K., Gupta, L., & Singh, P. (2021). Gamification and Machine Learning Inspired Approach for Classroom Engagement and Learning. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021, 1-18.
9. Durin, F., Lee, R., Bade, A., On, C., & Hamzah, N. (2019). Impact of Implementing Game Elements in Gamifying Educational Environment: A Study. *Journal of Physics: Conference Series*, 1358.
10. Fotaris, P., Mastoras, T., Leinfellner, R., & Rosunally, Y. (2016). Climbing up the leaderboard: an empirical study of applying Gamification techniques to a computer programming class. *Electronic Journal of e-Learning*, 14, 94-110.
11. Frey, K., Nolen, S., Edstrom, L., & Hirschstein, M. (2005). Effects of a school-based social-emotional competence program: Linking children's goals, attributions, and behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26, 171-200.
12. Gachkova, M., Somova, E., & Gaftandzhieva, S. (2020). Gamification of courses in the e-learning environment. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 878.
13. García, S. G., Nicolás, A. H., Cano, M. G., & Alonso, J. M. R. (2021). Gamification in the childhood education classroom. *South Florida Journal of Development*, 2(1), 623-632.

14. Gil-Acirón, L. Á. (2022). Benefits of gamification in second language learning. *Epos*, (38), 103-126.
15. Hakak, S., Noor, N., Ayub, M., Affal, H., Hussin, N., Ahmed, E., & Imran, M. (2019). Cloud-assisted gamification for education and learning - Recent advances and challenges. *Comput. Electr. Eng.*, 74, 22-34.
16. Huang, B., Hew, K., & Lo, C. (2018). Investigating the effects of gamification-enhanced flipped learning on undergraduate students' behavioral and cognitive engagement. *Interactive Learning Environments*, 27, 1106 - 1126.
17. Krishnamurthy, K., Selvaraj, N., Gupta, P., Cyriac, B., Dhurairaj, P., Abdullah, A., Krishnapillai, A., Lugova, H., Haque, M., Xie, S., & Eng-Tat, A. (2022). Benefits of gamification in medical education. *Clinical Anatomy*, 35, 795 - 807.
18. Kuswandi, D., & Fadhli, M. (2022). The effects of gamification method and cognitive style on children's early reading ability. *Cogent Education*, 9.
19. Lee, J., & Hammer, J. (2011). Gamification in Education: What, How, Why Bother?. *Academic exchange quarterly*, 15, 146.
20. Minahvatov, B., & Efimova, T. (2022). GAMIFICATION IN EDUCATION. Российская наука: актуальные исследования и разработки. Сборник научных статей XIII Всероссийской научно-практической конференции. В 2-х частях. Часть 1.
21. Muangsrinoon, S., & Boonbrahm, P. (2019). Game elements from literature review of gamification in healthcare context. *Journal of Technology and Science Education*.
22. Nazarova, S. (2024). The impact of industry 4.0 on individuals with special needs: Issues and resolutions. *Центрально азиатский журнал STEM*, 1(1).
23. Ortiz, W., Castillo, D., & Wong, L. (2022). Mobile Application: A Serious Game Based in Gamification for Learning Mathematics in High School Students. 2022 31st Conference of Open Innovations Association (FRUCT), 1-9.
24. Park, J., Liu, D., Yi, M., & Santhanam, R. (2019). GAMESIT: A gamified system for information technology training. *Comput.*
25. Popescu, C., Attié, E., & Chadouteau, L. (2022). Gamified Learning. *Advances in Human and Social Aspects of Technology*.
26. Putz, L. M., Hofbauer, F., & Treiblmaier, H. (2020). Can gamification help to improve education? Findings from a longitudinal study. *Computers in Human Behavior*, 110, 106392.
27. Sailer, M., & Homner, L. (2019). The Gamification of Learning: a Meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 32, 77-112.
28. Schonert-Reichl, K., Oberle, E., Lawlor, M., Abbott, D., Thomson, K., Oberlander, T., & Diamond, A. (2015). Enhancing cognitive and social-emotional development through a simple-to-administer mindfulness-based school program for elementary school children: a randomized controlled trial.. *Developmental psychology*, 51 1, 52-66.
29. Schwab, K. (2017). The fourth industrial revolution. *Crown Currency*. 7-8.
30. Spatharioti, S., Wylie, S., & Cooper, S. (2021). Exploring Q-Learning for Adaptive Difficulty in a Tile-based Image Labeling Game. 2021 IEEE Conference on Games (CoG), 1-8.
31. Subagja, U., Saputra, A., Dwipada, Y., Maulana, Y., Wang, G., & Kaburuan, E. (2021). Gamification as an Effective Learning Tool to Increase Learner Motivation and

- Engagement. International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering.
32. Subhash, S., & Cudney, E. (2018). Gamified learning in higher education: A systematic review of the literature. *Comput. Hum. Behav.*, 87, 192-206.
 33. Sun, W., & Chen, Q. (2023). The Design, Implementation and Evaluation of Gamified Immersive Virtual Reality (IVR) for Learning: A Review of Empirical Studies. *European Conference on Games Based Learning*.
 34. Vermeir, J., White, M., Johnson, D., Crombez, G., & Ryckeghem, D. (2020). The Effects of Gamification on Computerized Cognitive Training: Systematic Review and Meta-Analysis. *JMIR Serious Games*.
 35. Yousof, A. (2020). Benefits and Disadvantages of Utilizing Gamified Learning in Higher Education. *Handbook of Research on Adult Learning in Higher Education*.
 36. Zairon, I., Wook, T., Salleh, S., & Dahlan, H. (2023). Gamification Adaptive Elements in Virtual Learning to Improve Behaviour and Collaborative Interaction. *2023 International Conference on Electrical Engineering and Informatics (ICEEI)*, 1-6.

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР В УМСТВЕННОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Назирова Гузал Маликовна

Профессор Кокандского государственного педагогического института, доктор философии
по педагогическим наукам

Аннотация. Данная статья посвящена интеллектуальным играм, которые очень успешно развивают детский ум. Основная цель такого рода интеллектуальных игр - расширить кругозор детей, сконцентрировать логическое мышление и, конечно же, развить полезные привычки у наших детей.

Ключевые слова: дошкольник, дошкольный возраст, интеллект, игры, интеллектуально-прикладное творчество, логическое мышление, слова, значение, способность, воображение, познавательный процесс.

Сегодня в Узбекистане интенсивно идут процессы модернизации и обновления всех отраслей на новом этапе. В стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан на 2017-2021 годы заложены такие задачи, как “совершенствование государственной политики в отношении молодежи, в том числе воспитание физически здоровой, психически и интеллектуально развитой, самостоятельной, твердой жизненной позиции, верной родине молодежи, углубление демократических реформ и повышение ее социальной активности в процессе развития гражданского общества”.

«Концепция развития системы дошкольного образования Республики Узбекистан до 2030 года», утвержденная постановлением Президента Республики Узбекистан от 8 мая 2019 года № ПК-4312, предусматривает разработку и внедрение новых механизмов комплексной оценки деятельности дошкольных образовательных учреждений, а также развития ребенка и его готовности к общему начальному образованию. Интенсивно ведется практическая деятельность по модернизации дошкольного образования. Сегодня основной образовательной программой в образовании и воспитании дошкольников является государственная программа “Илк кадам (Первый шаг)”. В соответствии с ним в качестве принципов организации образовательного процесса ДОО указываются взаимосвязь всех видов развивающих сфер в образовательном процессе, принципы воспитания и развития через игру.

Интеллектуальное-словарное значение слова умственная зрелость, проницательность, интеллект, означает быть умным и проницательным человеком. В процессе организации образования мы часто используем такие понятия, как интеллектуально одаренный ребенок, одаренный ребенок, умный ребенок. Мы должны начинать развивать интеллект, то есть интеллект детей, с дошкольного возраста.

Мышление ребенка дошкольного возраста — это конкретное мышление, которое размышляет о том, что он воспринимает или воображает. Поэтому, когда речь идет об абстрактных для ребенка событиях, целесообразно объяснять их сравнительно с событиями, которые ребенок успел освоить раньше. На основе общения с окружающими у ребенка формируется духовное видение: теперь они оценивают различные поступки - хорошие, плохие. В этот период наряду с игрой в жизни ребенка приобретают значение и другие виды деятельности, формируются первые трудовые навыки: рисование,

изготовление различных предметов из глины, песка. Они также выполняют несложные задания, данные взрослыми, и вовлечение детей в работу дает хороший эффект, на которую у них есть достаточно энергии.

Учебно-воспитательный процесс в области дошкольного образования направлен на развитие способностей и компетентность детей, подготовку их к школьному обучению. Для этого от педагога-воспитателя требуется быть в курсе новых педагогических технологий и внедрять их в образовательный процесс. Известно, что содержание жизни ребенка в период дошкольного воспитания в основном составляет игра. Поэтому в воспитании ребенка целесообразно организовать интеллектуальные игры.

Интеллектуальные игры считаются основным средством формирования ребенка с умственной стороны. Задачи, воплощенные в содержание интеллектуальных игр, разнообразны. Например, игрушки способствуют развитию сенсорных способностей детей к формированию представлений о различных качествах – цвете, величине, влияют на развитие непосредственных познавательных процессов (интуиции, внимания, воображения, восприятия, памяти, речи, мышления). Г.Л. Лендрет в своей книге «Игровая терапия-это искусство обращения» рассказывает о том, на что обращать внимание при выборе игрушки: «Игрушка способствует всестороннему развитию интеллекта ребенка, его способности контролировать свои эмоции, самосознание, поведение, взаимодействовать. Но не все игрушки покупаются в магазине. Игрушки, которые родители делают и шьют своими руками, более близки и ценны для ребенка»-подчеркивает она.

Деятельность с такими игрушками не только развивает интеллект ребенка, но и вызывает у него чувство радости и удовлетворения. Ребенок будет в восторге от того, что сможет сложить игрушку, как взрослый. В этом возрасте также следует подарить куклу-неваляшку.

Ребенок познает, изучает, знакомится с миром, играя. Игра служит главным критерием умственного, нравственного, физического, эстетического, духовного совершенствования ребенка. В этом контексте в развитии ребенка:

- в самосознании;
- при выводе внутреннего мотива на поверхность;
- в формировании эмоций;
- в развитии речи;
- создает условия для процесса социализации.

Исследования русского ученого А.В. Запорожца показывают, что игра создает благоприятные условия для развития и совершенствования движений ребенка, во время игр улучшается его двигательное развитие.

Интеллектуальные игры формируют у детей следующие качества:

– Труд-направлен на стимулирование интереса к труду взрослых и порождение потребности в труде.

– Изысканность-направлена на восприятие прекрасной стороны предметов и явлений.

– Психические-направлены на получение и самостоятельное применение знаний о новых свойствах характера вещей и явлений, о взаимосвязи между ними.

– Коммуникативная-направлена на решение таких задач, как обмен знаниями со сверстниками в ходе игры, повышение социальной активности их речи.

При организации интеллектуальных игр целесообразно организовать словесные игры, предметные игры и настольные игры. Посредством предметных игр ребенок знакомится со свойствами и признаками предметов и через игру учится последовательно решать задачу сравнения (сопоставления), выделения. Посредством словесных игр у детей воспитывается желание заниматься умственным трудом, формируются навыки сообразительности, находчивости. Интеллектуальные психологические игры в воспитании ребенка имеют большое значение для умственного совершенствования и социализации ребенка. Занятия, охватывающие трудовую деятельность детей, в основном начинаются в детском возрасте. В этом возрасте детский труд, хотя и очень простой, имеет огромное значение для их психического развития. В результате бесед, экскурсий с детьми дошкольного возраста у детей рождается положительное отношение к труду, страсть к труду. Дети дошкольного возраста не ограничиваются повторением трудовой деятельности взрослых из подражания в чужих играх, а начинают стремиться к непосредственному участию во взрослом труде. Психологически характерен интерес к самому трудовому процессу, а не к результату детского труда в этом возрасте. Оценка взрослыми воспитания детей дошкольного возраста играет большую роль в воспитании у них положительного отношения к труду. Дети совершают много ошибок, когда делают то, что им по силам. Большое значение в воспитании детей дошкольного возраста в духе трудолюбия имеет организация их в сплоченную команду. Работая в коллективе, воспитатель поручает каждому ребенку выполнить определенный труд. Таким образом, дети занимаются трудовой деятельностью в сплоченном коллективе. Детский сад, давая детям среднего и старшего возраста трудовые задания, на которые они способны, предоставляет огромные возможности для воспитания их в духе трудолюбия и формирования у них определенных трудовых навыков. Потому что ребенка, который не участвовал в общественно полезном труде, очень трудно привлечь к дальнейшим родам. Виды трудовой деятельности, в которых участвуют дети в детском саду, очень разнообразны. Например, ухаживать за животными и растениями в уголке природы, работать во дворе питомника, дежурить на кухне и в группе, помогать одевать малышей и многое другое. Дети средней и старших групп начинают серьезно относиться к трудовой деятельности, полностью отличая ее от игры. Они понимают, для кого, для чего нужны результаты труда или социальная сущность труда. Дети с большим энтузиазмом подходят к домашнему хозяйству взрослых в семье. В этот возрастной период также изменяются и развиваются мотивы поведения и поведения детей. Мотивы поведения детей старшего детского сада будут складываться из полностью осознанных мотивов, а мотивы, лежащие в основе их поведения, поведения, будут во всех отношениях схожи с мотивами взрослых людей. На основе такой сильной тенденции они организуют и проводят имитационные игры, обучающие занятия и трудовые занятия.

Подводя итог, можно сказать, что роль нравственных мотивов в развитии мотивов поведения детей дошкольного возраста чрезвычайно велика. По мере того, как дети осознают свое поведение, возрастает роль их моральных мотивов, то есть мотивов соблюдения социальных нравственных норм. Дети теперь начинают учиться действовать не из-за собственных эгоистичных интересов, а из-за социального интереса. Педагогически правильно организованная игровая деятельность оказывает огромное влияние на становление детей разносторонне развитыми личностями, как физически, так и психически, и эстетически.

Игра дает ребенку такие возможности, как исследования, эксперименты и мотивация. Игра помогает ребенку учиться, учиться. Во время игры дети обогащают свои знания воображением, которое они получают от людей и окружающей среды. Именно через игры дети расширяют свои творческие способности и воображение. В начальных группах игра учит ребенка навыкам самостоятельности и сотрудничества. Это развивает ребенка социально, эмоционально и умственно (интеллектуально).

Огромное внимание, уделяемое развитию личности дошкольников в системе образования нашей страны, обусловлено тем, что только созревание личности может стать фактором развития общества только ее интеллектуальный интеллект. С другой стороны, интеллектуальный интеллект человека может пробудиться, развиваться и обеспечивать созревание личности только в хорошо организованном учебно-воспитательном процессе. Каждый воспитатель должен найти способ максимально использовать интеллектуальные возможности детей.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Закон Республики Узбекистан “О дошкольном образовании и воспитании”. 16 декабря 2019 года. № 595. (Национальная база данных законодательства, 17.12.2019., 19.03.595.4160-выпуск)
2. Alvested M. Pedagogy and interdisciplinarity: Research on the reformed kindergarten teacher education (KTE) in Norway
3. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=ozrGWXoAAAAJ&citation_for_view=ozrGWXoAAAAJ:FxGoFyzp5QC
4. G Nazirova. Мактабгача катта ёшдаги болаларда халқ оғзаки ижоди воситасида миллий ғурур хиссини шакллантириш–ижтимоий педагогик зарурият сифатида. Science and innovation 1 (B8), 2067-2077
5. GM Nazirova. CONTENT AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PEDAGOGUES-EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS/ International Academic Research Journal Impact Factor 7 (1), 6
6. NG Malikovna, MM Nurmatovna, Basic principles of technology for teaching methodological subjects in preschool education, ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact.
7. SN Anvarovna, H Mertol, Comparative Analysis of the Education Systems of Uzbekistan and Turkey: Generalization of the Study Experience // American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993)2024
8. Nurkhon Sultonova, Development Centers of Preschool Organizations and Children's Play Activities/American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769) 2023/10/25 p428-431
9. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:Se3iqnhoufwC
10. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:IjCSPb-OG4C
11. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=ozrGWXoAAAAJ&citation_for_view=ozrGWXoAAAAJ:WF5omc3nYNoC

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAHBAR IMIJI VA UNING PSIXOLOGIK TAHLILI

Ne'matullayeva Ismigul Odiljon qizi

Farg'ona viloyati, Farg'ona tumani 40-DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbar imiji va uning psixologik tahlilini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada rahbar imijining tashkilotdagi obro'si, boshqaruv uslubi, shaxsiy fazilatlari va muloqot qobiliyatlari muhokama qilinadi. Rahbarning psixologik xususiyatlari, masalan, temperamenti, hissiy barqarorligi, empatiya darajasi va boshqaruvdagi qaror qabul qilish qobiliyati jamoaning motivatsiyasi va samaradorligiga bevosita ta'sir qilishi ko'rsatilgan. Maqolada rahbarning ijobiy imijini yaratish va uni saqlash usullari hamda bu jarayonning maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ishlash samaradorligiga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: rahbar imidji, psixologik tahlil, boshqaruv uslubi, jamoa motivatsiyasi, shaxsiy fazilatlar, muloqot qobiliyatlari, professional ko'nikmalar, qaror qabul qilish, empatiya, stressga chidamlilik, tashqi ko'rinish, o'zaro munosabatlar, emotsional intellekt, jamoaning samaradorligi.

Аннотация. Эта статья посвящена анализу имиджа руководителя и его психологических характеристик в организациях дошкольного образования. В статье рассматриваются влияние имиджа руководителя на авторитет организации, стиль управления, личные качества и навыки общения. Психологические особенности руководителя, такие как темперамент, эмоциональная стабильность, уровень эмпатии и способность принимать решения, напрямую влияют на мотивацию и эффективность работы коллектива. Также в статье обсуждаются методы создания и поддержания положительного имиджа руководителя, а также их влияние на эффективность работы организаций дошкольного образования.

Ключевые слова: Ключевые слова имидж руководителя, психологический анализ, стиль управления, мотивация команды, личные качества, навыки общения, профессиональные навыки, принятие решений, эмпатия, стойкость к стрессу, внешний вид, взаимоотношения, эмоциональный интеллект, эффективность команды.

Abstract. This article focuses on the analysis of the leader's image and psychological characteristics in preschool educational institutions. It discusses how the leader's image influences the organization's reputation, management style, personal qualities, and communication skills. The psychological traits of a leader, such as temperament, emotional stability, empathy, and decision-making ability, are shown to directly impact the motivation and effectiveness of the team. The article also outlines methods for creating and maintaining a positive leader's image and their impact on the overall effectiveness of preschool institutions.

Keywords: leader's image, psychological analysis, management style, team motivation, personal qualities, communication skills, professional competencies, decision-making, empathy, stress resistance, appearance, interpersonal relations, emotional intelligence, team effectiveness.

Zamonaviy boshqaruvning samaradorligi rahbarning jamoa bilan muloqoti, boshqaruv uslubi, shaxsiy xususiyatlari va tashqi ko'rinishiga bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham rahbarning imiji, uning tashkilotdagi obro'si va jamoa bilan bo'lgan munosabatlari muhim ahamiyatga ega. Rahbar imiji tashkilot ichidagi ijtimoiy muhitni shakllantiradi va uning samarali

ishlashiga yordam beradi. Ushbu maqolada rahbar imijining psixologik tahlili va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruv usullarini ko'rib chiqamiz.

Rahbar imiji — bu rahbarning jamoa va jamiyat oldidagi tasavvori, uning boshqaruv uslubi va qarorlar qabul qilish qobiliyati asosida shakllangan umumiy tasavvurdir. Bu tasavvur rahbarning shaxsiy fazilatlarini, muloqot uslubi, ko'rinishi va tashkilot oldidagi yutuqlari orqali namoyon bo'ladi. Rahbarning imiji nafaqat tashkilot ichidagi ishlarni samarali boshqarish, balki jamoa a'zolari bilan mustahkam munosabatlar o'rnatish uchun ham muhimdir.

Rahbarning imiji tashkilotdagi obro' va muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. U, shuningdek, jamoaning motivatsiyasini oshirish, ishchilar o'rtasida ishonchni shakllantirish va boshqaruv samaradorligini yaxshilashda yordam beradi. Rahbarning imiji quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Shaxsiy fazilatlar: rahbarning odob-axloqi, hissiy barqarorligi, muomala madaniyati.
- Professional ko'nikmalar: boshqaruvdagi tajriba va bilim darajasi.
- Muloqot qobiliyatlari: ochiq va samarali muloqot qilish qobiliyati.
- Ko'rinish va tashqi qiyofa: vaziyatga mos tarzda bo'lish.
- Qaror qabul qilish qobiliyati: adolatli va maqsadga erisha oladigan strategiyalarni ishlab chiqish.

Rahbarning psixologik xususiyatlarini tahlil qilish uning boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Psixologik tahlil quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

Rahbarning temperament va xarakteri, stressga chidamlilik darajasi va qaror qabul qilish jarayonidagi hissiy va analitik yondashuvlari tahlil qilinadi. Bu, ayniqsa, rahbarning krizis holatlari va murakkab vaziyatlarda qanday harakat qilishini tushunishga yordam beradi.

Rahbarning empatiya darajasi, tana tili, ovoz ohangi va nutq uslubi jamoaga ta'sir qiladi. Ochiq va ishonchli muloqotni tashkil etish rahbarning samarali boshqaruvini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning imiji jamoa a'zolarining motivatsiyasi, ishga bo'lgan munosabati va samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Rahbarning imiji faqat uning shaxsiy fazilatlarini bilan cheklanmaydi, balki uning boshqaruv uslubi, psixologik xususiyatlari va jamoa bilan o'zaro aloqalariga ham bog'liqdir. Rahbar o'zining ijobiy imijini yaratishga muvaffaq bo'lsa, bu jamoa ichida ishonch, hurmat va o'zaro hamkorlikni kuchaytiradi. Natijada, jamoaning umumiy ishlashida ijobiy o'zgarishlar ro'y beradi, xodimlar o'z ishiga yuqori mas'uliyat bilan yondashadi va tashkilotning umumiy samaradorligi oshadi.

Rahbarning psixologik xususiyatlari, masalan, uning hissiy barqarorligi, o'zini tutish qobiliyati, ijtimoiy sezgirligi va empatiya darajasi jamoaning ish faoliyatiga ta'sir qiladi. Bunday rahbarlar stressli vaziyatlarda ham salobatli va qat'iy bo'lib, o'z xodimlariga yo'l-yo'riq ko'rsatadi, ular uchun motivatsion manba bo'ladi.

Rahbarning ijtimoiy sezgirligi va empatiyasi xodimlarning ehtiyojlarini va muammolarini tushunishga yordam beradi, bu esa rahbar va jamoa o'rtasida mustahkam ishonch va o'zaro hurmatni yaratadi. Bunday rahbarlar jamoa bilan samarali muloqot o'rnatib, ular bilan musbat aloqalar o'rnatish orqali ish muhitini ijobiyroq qiladi.

Rahbarning boshqaruv uslubi (avtoritar, demokratik yoki liberal) jamoaning ruhiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Demokratik boshqaruv uslubi, masalan, rahbarning xodimlarni qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb qilishi, ularning fikrlarini eshitishi va jamoaviy yondashuvni qo'llashi jamoada ijobiy kayfiyatni, samarali ish muhitini yaratadi. Rahbarning qaror qabul qilishda xodimlarga ishonishi va ularning fikrlariga e'tibor berishi jamoaning o'ziga bo'lgan

ishonchini oshiradi, o'z ishlariga mas'uliyat bilan yondashishga yordam beradi. Shu bilan birga, rahbarning ijobiy boshqaruv uslubi jamoaning umumiy motivatsiyasini oshiradi va ularni maqsadlarga erishish yo'lida birlashtiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbar imiji va uning psixologik tahlili masalasi nafaqat o'zbek ilmiy doirasida, balki xorijda ham keng o'rganilayotgan bir mavzu hisoblanadi. Bu sohada olib borilgan tadqiqotlar rahbarning ish faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi psixologik omillar, boshqaruv uslublari, jamoaning motivatsiyasi va samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Quyida bu sohada olib borilgan tadqiqotlarga oid ayrim ma'lumotlar keltirilgan.

James M. Kouzes va Barry Z. Posner: Ushbu olimlar rahbarlik va liderlikni o'rganishga oid bir qancha tadqiqotlar o'tkazishgan. Ular rahbarning imiji va uning jamoaga ta'sirini o'rganishdi. Ularning *"The Leadership Challenge"* kitobida rahbarning ijobiy imiji yaratish va uni saqlab qolishning asosiy prinsiplari, shuningdek, rahbarlikda psixologik xususiyatlarning qanday rol o'ynashini batafsil yoritilgan. Ularning tadqiqotlari jamoaning samaradorligini oshirish uchun rahbarning emotsional intellekti, muloqot va motivatsion yondashuvlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Goleman D. (1995): Daniel Goleman, o'zining *"Emotional Intelligence"* kitobida rahbarlarning emotsional intellekti va uning jamoaning motivatsiyasi va ish faoliyatiga ta'sirini o'rganadi. Goleman rahbarlarning o'z xodimlariga ko'rsatayotgan psixologik yordamining, hissiy barqarorlik va o'zini tutish qobiliyatining, jamoaning umumiy natijalariga ta'sirini ta'kidlaydi.

Hersey, Blanchard, va Johnson (2001): Ularning *"Management of Organizational Behavior"* kitobida rahbarning boshqaruv uslublarining xodimlarning motivatsiyasiga va jamoaning samaradorligiga ta'siri o'rganilgan. Bu tadqiqotlarda, rahbarning rahbarlik uslubining xodimlar bilan qanday o'zaro aloqada bo'lishi, ularning ishga bo'lgan yondashuvini qanday shakllantirishi keltirilgan.

Fullan, M. (2001): Michael Fullan, maktab rahbarligiga oid bir qancha tadqiqotlar olib borib, rahbarlarning psixologik va boshqaruv yondashuvlari ta'sirini o'rgandi. Fullan o'zining *"Leading in a Culture of Change"* asarida, maktab rahbarining jamoaga ijobiy ta'sir o'tkazish uchun qanday o'zgarishlarni yaratishi zarurligini o'rganadi. Bu tadqiqotda rahbarning jamoa bilan samarali muloqoti, rahbarlik imijining ahamiyati va uning psixologik qobiliyatlari haqida batafsil fikrlar mavjud.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi va rahbar imiji bo'yicha ham tadqiqotlar olib borilgan. Quyida ba'zi muhim ishlar keltirilgan:

Ergasheva Sh.A. (2018): Sh.A. Ergasheva rahbar imijining tashkilotdagi umumiy ishlash samaradorligiga ta'sirini o'rganib chiqqan. Uning ishlarida, rahbarlarning ijtimoiy va psixologik xususiyatlari, ularning boshqaruv uslubi va jamoaning motivatsiyasi haqida ko'plab ma'lumotlar keltirilgan.

Xolmatova G. (2021): G. Xolmatova tomonidan maktabgacha ta'lim rahbarlarining boshqaruv uslublari va psixologik xususiyatlari masalalariga oid tadqiqotlar olib borilgan. U rahbarning tashqi ko'rinishi, kiyinish madaniyati va uning jamoaga bo'lgan ta'sirini o'rganadi, shuningdek, rahbar va xodimlar o'rtasida samarali kommunikatsiyaning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Salomova N. (2020): Salomova N. maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning psixologik fazilatlarini, ularning boshqaruv strategiyalari va rahbarlikni samarali tashkil etish usullariga oid tadqiqotlar o'tkazgan. Bu tadqiqotlarda rahbarning emotsional intellekti va boshqaruv qobiliyati jamoa faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganilgan.

Isroilov M. (2019): Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning psixologik va etnik xususiyatlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda rahbarlik rolining jamoaning umumiy rivojlanishiga va pedagogik samaradorligiga ta'siri o'rganilgan. Isroilov M. o'zining tadqiqotlarida rahbarning ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarining jamoaning motivatsiyasiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatgan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning muloqot uslubi juda muhimdir. Rahbarning ochiq, samimiy va ijobiy muloqoti xodimlarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini beradi. Muloqotda empatiya va tinglash qobiliyati rahbarning jamoaga bo'lgan yondashuvi va xodimlar bilan aloqalarini mustahkamlaydi. Agar rahbar o'zini jamoaning bir qismi sifatida ko'rsata bilsa, bu jamoaning bir-biriga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi va ular o'rtasida sog'lom, ochiq aloqalarni rivojlantiradi. Rahbarning ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi muloqoti xodimlarga o'zlarini qadrlangan va hurmat qilinayotgan his qilishlariga yordam beradi, bu esa ularning ishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi.

Rahbarning tashqi ko'rinishi va kiyinish uslubi ham uning imijini shakllantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning tashqi ko'rinishi ko'pincha uning professionalizmi va jamoaga bo'lgan e'tiborini aks ettiradi. Agar rahbar o'zini parvarishlab, tartibli va to'g'ri kiyinsa, bu uning jamoaga nisbatan jiddiy yondashuvini va rahbar sifatida o'z vazifasini bajarishdagi mas'uliyatini ko'rsatadi. Shu bilan birga, rahbarning tashqi ko'rinishi, jamoaning rahbarni qanday qabul qilishini, unga bo'lgan ishonchini va hurmatini belgilaydi.

Rahbarning kiyinishidagi noaniqlik, beparvolik yoki bema'ni tasvir jamoa a'zolari orasida rahbarni past baholash va uning boshqaruv qobiliyatiga shubha qilishlarga olib kelishi mumkin. Buning natijasida, rahbarning imiji salbiy ta'sirga uchraydi va bu jamoaning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Rahbarning odob-axloqi va mutaxassisligi uning jamoaga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda katta ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim tashkilotida rahbarning yuqori axloqiy fazilatlarini, mas'uliyatli va adolatli qarorlar qabul qilish qobiliyati, xodimlarning ehtiyojlariga e'tibor berishi jamoada rahbarga bo'lgan ishonchni oshiradi. Agar rahbar o'zining professional bilim va ko'nikmalariga asoslangan holda ish olib borsa, bu uning jamoa oldidagi obro'sini mustahkamlaydi. Mutaxassislik rahbarning o'z sohasidagi bilim va tajribasini amalda ko'rsatishi orqali jamoaga ishonch beradi. Bu esa jamoaning ishga bo'lgan yondashuvini, motivatsiyasini va samaradorligini oshiradi.

Rahbar imijini yaxshilash uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi mumkin:

- Shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish: Rahbar o'zini tarbiyali va madaniyatli tutishi, axloqiy qadriyatlarni qo'llashi va o'z shaxsini mukammallashtirishga intilishi kerak.
- Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish: Rahbarning muloqot qobiliyatlari, ayniqsa, ochiq va ishonchli muloqot o'rnatish muhimdir. Jamoa bilan yaxshi muloqot qilish rahbarning samarasini oshiradi.
- Motivatsiya va rag'batlantirish: Jamoa a'zolarini rag'batlantirish va motivatsiya qilish rahbarning boshqaruv samaradorligini oshiradi. Bu, ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi.
- Nizolarni boshqarish: Rahbarning konfliktlarni samarali boshqarish qobiliyati jamoaning ish faoliyatini yaxshilaydi va ishonchni mustahkamlaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning imiji va uning ta'siri jamoa motivatsiyasini, ishga bo'lgan munosabatini va umumiy samaradorligini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Rahbarning psixologik xususiyatlari, boshqaruv uslubi, muloqot uslubi, tashqi

ko‘rinishi va odob-axloqi jamoaning rahbarga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi. Agar rahbar o‘zining ijobiy imijini yaratishga muvaffaq bo‘lsa, bu nafaqat jamoa a‘zolarining ishga bo‘lgan munosabati va motivatsiyasini yaxshilaydi, balki tashkilotning umumiy samaradorligiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M "Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz" – T; O‘zbekiston, 2017, 146-bet
2. Lvova T.V. Boshqaruv faoliyatining psixologik jihatlar. 2016. 24-b.
3. Jilina A.I. Menejerning (rahbarning) kasbiy malakasining namunaviy modeli. Kitob 3. - Sankt-Peterburg: IOV RAO, 2002. -228 p.
4. Narzulla Boymurodov «Rahbar psixologiyasi». «Yangi asr avlodi», 2007 yil.
5. Mahmudov I. Boshqaruv psixologiyasi. // - Toshkent: "YUNAKS-PRINT" MCHJ bosmaxonasi, 2005, - 170 bet.
6. «Имидж лидера» под ред. Егоровой-Гантман Е.В.;

SIGNIFICANCE OF MULTIMEDIA TOOLS ON EARLY ENGLISH LANGUAGE LEARNING IN PRESCHOOLS

Nishonova Ra'noxon Abdullojon qizi

TDPU tayanch doktoranti

Abstract. This article investigates how multimedia resources influence English language acquisition in preschool education. Incorporating multimedia components into English teaching for young learners can greatly enhance the learning process, making it more interactive, captivating, and effective. This article explores the advantages of using multimedia in English language instruction for children and provides practical tips for teachers looking to integrate these tools into their lessons. Utilizing multimedia in education promotes deeper and more effective learning outcomes. Despite some challenges, multimedia proves to be a valuable aid in preschool English learning, promoting a more interactive and engaging experience for young learners.

Keywords: multimedia in preschool education, early language acquisition, English learning for young children, digital resources in language learning, cognitive engagement in preschoolers.

Аннотация. В статье исследуется, как мультимедийные ресурсы влияют на изучение английского языка в дошкольном образовании. Интеграция мультимедийных компонентов в процесс обучения английскому языку для детей младшего возраста может значительно улучшить процесс обучения, делая его более интерактивным, увлекательным и эффективным. В статье рассматриваются преимущества использования мультимедиа в обучении английскому языку для детей и даются практические советы для педагогов, желающих внедрить эти инструменты в свои занятия. Использование мультимедиа в образовании способствует более глубокому и эффективному обучению. Несмотря на некоторые сложности, мультимедиа являются ценным помощником в обучении английскому языку в дошкольном возрасте, создавая более интерактивную и увлекательную среду для молодых учеников.

Ключевые слова: мультимедиа в дошкольном образовании, раннее освоение языка, изучение английского для детей, цифровые ресурсы в языковом обучении, когнитивная вовлеченность дошкольников.

Introduction

As globalization accelerates, English continues to dominate as a universal language, with proficiency in English widely regarded as an essential skill. The preschool years, marked by intense cognitive and linguistic growth, offer an ideal time for children to start acquiring new languages, particularly English. During this stage, children are naturally curious, and their brains are primed to absorb new sounds, words, and structures, making language acquisition smoother compared to later stages in life.

Despite this ideal window for learning, traditional teaching methods, often limited to direct instruction, may fail to fully engage young learners. These conventional techniques lack the multisensory stimulation necessary to captivate a child's attention, and as a result, educators are increasingly seeking alternative approaches. Multimedia tools offer an innovative solution by providing rich, sensory experiences that align well with young children's learning styles, potentially improving their engagement and retention in English language learning.

This article aims to analyze the influence of multimedia tools on English language acquisition among preschoolers, focusing on the unique advantages these tools offer for vocabulary expansion, listening skills, and communication abilities. The thesis proposed here is that multimedia, when effectively integrated, enhances early English language learning through interactive and engaging platforms that promote active participation and cognitive engagement.

Literature Review

The role of multimedia in early language learning is supported by various cognitive development theories. Notably, L. Vygotsky’s sociocultural theory emphasizes the importance of social interaction in learning, suggesting that children learn best through interactive environments. Multimedia aligns with this theory by fostering an interactive and visually stimulating environment, which is particularly effective for preschoolers. Piaget’s theory of cognitive development further supports this, as it categorizes preschoolers within the “preoperational stage,” where learning is best supported through sensory and visual aids.

Several studies in English-speaking countries have examined the effectiveness of multimedia in early education. For example, a study by Marsh J. and Singleton N. (2017) in the UK found that preschoolers exposed to educational videos and interactive games demonstrated significantly better vocabulary retention than those taught through traditional methods. Similarly, Walker A. et al. (2019) highlighted that digital storytelling improved listening comprehension and sentence construction in preschoolers learning English as a second language.

Russian researchers have also explored multimedia’s role in language learning. Notably, Tikhomirov A. V. (2015) and Lebedeva N.P. (2018) studied the cognitive effects of multimedia on preschoolers in bilingual and monolingual settings. They found that multimedia materials effectively supported lexical acquisition and allowed for more intuitive sentence formation in English. These researchers concluded that the visual and auditory stimuli in multimedia facilitate better recall and engagement, aligning well with cognitive development stages in early childhood.

Benefits of Multimedia in Language Acquisition

Multimedia offers numerous advantages in preschool English learning. First, it enhances engagement by providing multisensory experiences. For example, animated videos and interactive language apps capture children’s attention more effectively than static text, creating a more immersive learning environment. This engagement is crucial in early childhood, as preschoolers often have limited attention spans.

Additionally, multimedia supports vocabulary acquisition. Educational apps and games, such as *ABCmouse* and *Lingokids*, introduce new words in contexts that children find relatable and memorable. Songs and interactive activities further reinforce vocabulary by combining auditory and visual cues, helping young learners to recall words and phrases more easily.

Lastly, multimedia encourages communicative competence. Through interactive videos and storytelling apps, children are exposed to conversational English in various settings, giving them a sense of the language’s rhythm and intonation. This approach allows them to grasp the essentials of natural dialogue, even before they are able to speak fluently.

Challenges and Considerations in Multimedia Implementation

While multimedia provides clear benefits, its implementation poses several challenges. One primary concern is screen time. Excessive screen exposure can impact children’s physical and mental health, including sleep patterns and attention spans. Consequently, educators must balance multimedia use with traditional learning activities and ensure that screen time is limited to safe, developmentally appropriate levels.

Another challenge is the availability of resources. High-quality multimedia tools may be costly, and not all preschools have the funding to implement these resources effectively. Additionally, teachers need training to use digital tools proficiently; otherwise, the intended benefits may be lost due to improper use or inadequate integration into the curriculum.

Effective Multimedia Tools for Preschool English Learning

Several types of multimedia tools are particularly effective for young learners:

1. **Educational Videos:** Animated videos introduce children to new words and phrases in an enjoyable, memorable way. *Sesame Street* and *Super Simple Songs* are popular among preschoolers for their catchy songs and educational content.
2. **Interactive Games:** Games like *Endless Alphabet* and *Fun English* make language learning a playful activity, teaching vocabulary and simple grammar structures through interactive play.
3. **Language Learning Apps:** Applications such as *Lingokids* and *Duolingo Kids* provide structured English lessons tailored to young learners. These apps use gamification to reward progress, which motivates children to engage in repetitive learning activities essential for retention.
4. **Digital Storytelling:** Digital storytelling platforms allow children to hear and see stories in English, reinforcing both vocabulary and comprehension. The app *Epic!* offers a vast library of illustrated books with read-aloud features, helping children develop listening skills.

Conclusion

In summary, multimedia tools hold significant potential for enhancing English language acquisition in preschool education. By incorporating videos, games, interactive apps, and digital storytelling into the curriculum, educators can create engaging, multisensory learning experiences that align with the cognitive needs of young children. While there are challenges, such as screen time concerns and resource limitations, the benefits of multimedia far outweigh the drawbacks when used appropriately.

Moving forward, more research is needed to determine optimal multimedia integration strategies in preschool classrooms. Educators should aim to strike a balance between traditional learning methods and multimedia, ensuring that technology supports, rather than replaces, face-to-face interaction.

REFERENCES

1. Marsh, J., & Singleton, N. (2017). *The Role of Multimedia in Preschool Language Learning: A UK Perspective*. *Journal of Early Childhood Education*, 15(4), 213-225.
2. Walker, A., Brown, L., & Chen, Y. (2019). *Digital Storytelling and Preschool Language Acquisition*. *International Journal of Education and Development*, 21(2), 145-161.
3. Tikhomirov, A. V. (2015). *Multimedia in Early Language Education in Russia: An Analysis*. *Russian Journal of Pedagogy*, 12(3), 122-136.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA MO'LJALLANGAN TEXNOLOGIYALAR SAMARADORLIGI

¹Norboeva Donoxon Raximjanovna, ²Urayimova Feruza Mirolimjon qizi

¹Namangan viloyati Namangan shahar

33-DMTT direktori, ²Andijon viloyati Jalaquduq tumani

11-DMTT direktori

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tizimidagi innovatsion texnologiyalar, avvalo, dolzarb muammolarni hal qilish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish, ota-onalarning tobora ortib borayotgan talablarini qondirish, shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining raqobatbardoshligi uchun ishlatiladi. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishining dolzarbligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: o'yin texnologiyasi, didaktik o'yinlar, ta'limiy faoliyatlarda qo'llaniladigan o'yinlar monitoring kartasi.

Аннотация. Инновационные технологии в системе дошкольного образования используются в первую очередь для решения насущных проблем, повышения качества предоставляемых услуг, удовлетворения растущих запросов родителей, а также повышения конкурентоспособности дошкольных организаций. В статье анализируется актуальность использования игровых технологий в дошкольном образовании.

Ключевые слова: игровые технологии, дидактические игры, игровая карта мониторинга, используемая в образовательной деятельности.

Abstract. Innovative technologies in the preschool education system are used primarily to solve pressing problems, improve the quality of services provided, meet the growing demands of parents, as well as increase the competitiveness of preschool organizations. The article analyzes the relevance of the use of gaming technologies in preschool education.

Keywords: game technologies, didactic games, game monitoring card used in educational activities.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi kunda ilmiy adabiyotlarda o'quv jarayonining samaradorligini oshirish maqsadida innovatsion texnologiyalardan foydalanishga tobora ko'proq e'tibor berilmoqda, ammo hamma amaliyotchilar ham ta'limiy jarayonda undan to'g'ri foydalana olmaydilar. Bolalarning rivojlanishini o'rganish shuni ko'rsatadiki, aqliy jarayonlar o'yin holatida boshqa faoliyat turlariga qaraganda samaraliroq rivojlanadi, shuning uchun o'yinga tayanish tarbiyalanuvchilarni ta'limiy ishlarga jalb qilishning eng muhim usuli hisoblanadi.

"O'yinli pedagogik texnologiyalar" tushunchasi pedagogik jarayonni turli xil pedagogik o'yinlar shaklida tashkil etishning metodikasi va uslublarining juda keng guruhini o'z ichiga oladi. ^[1]

Ya'ni, aniq belgilangan ta'lim maqsadi va tegishli pedagogik natijaga erishish ahamiyatga ega bo'lib, ular o'z navbatida asoslanadi va tavsiflanadi.

Maktabgacha ta'lim yoshida bola o'yin jarayonida katta imkoniyatga egaligini ta'kidlashimiz joiz. Boshqa faoliyatlardan farqli o'laroq o'yin jarayonida mustaqil bo'lish, tengdoshlari bilan o'z xohishiga ko'ra muloqot qilish, o'yinchoqlar tanlash va turli xil

vositalardan foydalanish, o'yin maydonchasi bilan mantiqan bog'liq bo'lgan muayyan qiyinchiliklarni yengish, uning qoidalariga bajonidil amal qilish kabi qoidalarni ob'ektiv qabul qiladilar.

Masalan, "Sehrli qopcha" o'yinida predmetlarning xususiyatlari va sifatleri aniqlanadi, konkretlashtiriladi va boyitiladi. Tarbiyalanuvchilarning sezgi, tasavvur va bilimlari standartlashtiriladi. Bunda "Oltin kuz" mavzusi doirasida bolalar meva va sabzavotlar bilan tanishtirilayotganda ularning mulyajlari qopchaga solinadi va ikki guruhga bo'lingan bolalar navbati bilan ko'zlarini bog'lagan holda ularni olib, nimaligini, mazasi va shakli qandayligini, rangi qanaqaligini, polizda yoki daraxtda o'sishini topishadi. Tarbiyachi jarayonda bolalarga yo'naltiruvchi savollar berib boradi. Jarayon qiziqarliligi bilan birga bolalar yangi bilimlarni o'yin tarzida o'zlashtiradilar. [2]

Nutq o'stirish bo'yicha ta'limiy faoliyatlarda esa "Davom ettir" o'yinining ahamiyatini ta'kidlash zarur. O'yin qoidasiga ko'ra tarbiyachi bolalarga ertak yoki hikoyani o'qib beradi va ma'lum bir joyga yetganda to'xtatadi. Har bir bolaning badiiy asarni qanday yakunlashi tinglanadi. Bunda bolalarning nutqi rivojlanadi, yangi so'zlar bilan boyiydi, voqealar ketma-ketligini eslab qolishga harakat qiladi va asar konstruksiyasini tuzishga harakat qiladi. Ayni ta'limiy topshiriqlar tarbiyalanuvchilarning nafaqat nutqini rivojlantiradi, balki diqqati, xotirasi, tasodifiy vaziyatlarda qaror qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'yin asosida o'rganish orqali olingan bilim va ko'nikmalar boshqa o'quv usullaridan olingan ma'lumotlarga qaraganda uzoqroq saqlanib qoladi. Ta'limning samarali jarayoni - bu erishilgan natija bilan dalillanar ekan, buning uchun o'yin asosida va yaxshi ishlab chiqilgan va ta'limiy vazifalar to'liq qamrab olingan metodikalar yaratilishi o'ta dolzarbdir. Bu jarayonda tadqiqotchilarning ilmiy farazlari va amaliy jarayon reallik bilan bir butunlikda olib borilishi muhim.

O'yinlarga asoslangan o'rganish bu shunchaki mavzuga moslab harakat qilishni anglatmaydi. Aksincha, ta'limiy o'yinlarning barcha turlari pedagogik ijodkorlik talab etadi. Bu borada ta'limiy o'yinlarni o'quv jarayoniga kiritish uchun uchta yondashuvni tahlil qilamiz:

1. Birinchi yondashuvga ko'ra tarbiyalanuvchilar ehtiyojiga muvofiq o'yinlar loyihalashtiriladi va yaratiladi.
2. Ikkinchi holatda esa tarbiyachi-pedagog tarbiyalanuvchilarning egallagan bilim, ko'nikma, malakalariga o'yinlarni loyihalashtirish nazarda tutiladi.
3. Uchinchisi samarali o'rganish uchun muhit yaratashni ko'zlaydigan moslashuvchan o'yinlarni mashg'ulotlari tarkibiga kiritish.

Ushbu uchta holatda ham o'yinlar bolalarni o'ziga ishongan va mustaqil fikrleydigan bo'lishiga yordam beradigan o'qitishni individualizatsiya qilish uchun moslashtirilishi mumkin. [3]

Ijtimoiy hayot va ta'lim jarayoni muhitidagi o'zgarishlar hamda eng asosiysi maktabgacha yoshdagi bolalarning elektron vositalardan foydalanishi pandemiya davrida reallashdi. Ya'ni maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar ham mobil qurilmalardan ma'lumotlarni o'zlashtirishga qiziqishi yuqoriligi aniqlandi. Shunday ekan, o'yin texnologiyalarini mobil ilovalar shaklida yaratish zaruriyati mavjudligini ta'kidlaymiz. Bunday ilovalardan maktabgacha ta'lim tashkiloti guruhidagi multimedia resurslarini qo'llagan holda faol qo'llash ko'nikmalari tarbiyachi-pedagoglarda shakllanayotganini ta'kidlash zarur. Ayni jarayonda mobil ilovalarning mazmuni va tuzilishi ta'limiy maqsadlar va bolalar ehtiyojlariga mos ravishda ishlab chiqilishi va ular bilan oldindan sinovlarni turli guruhlarda olib borilishi zarpup. Amalda, mobil

ilovalarning yosh bolalarga ta'sirini tushunish va ularning yoshi va rivojlanish qobiliyatiga mos keladigan dizayndagi mobil ilovalarni yaratish uchun ko'proq tadqiqotlar o'tkazish zarur. Dalillar shuni ko'rsatadiki, ta'limiy mobil ilovalardan bolalarni nafaqat o'yinni samarali o'ynashda, balki o'rganish nuqtai nazaridan undan maksimal darajada foydalanishni qo'llab-quvvatlash muhimligi aniqlangan.

Mazkur ehtiyojning mamulvjudligini inobatga olib, ta'limiy multimedia resurslarini har bir o'rganilishi zarur bo'lgan soha yo'nalishlari bo'yicha yaratilishi zarurligini ta'kidlaymiz. Zero bunday resurslar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan ta'limiy jarayonlar samaradorligini ta'minlash bilan birga integratsion ravishda ta'limdagi uzluksizlik muammosiga ham yechim bo'la oladi. Sababi umumta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida fanlar kesmiida multimedia resurslari yaratilganligi fikrimizga isbot bo'ladi.

Shu o'rinda mul'timediali ta'limiy o'ynlarning funksiyalarini tasniflaymiz:

O'yinda bolaning **o'zini anglash funksiyasini** alohida ta'kidlashimiz zarur. O'yin, bir tomondan, bola amaliyotda o'ziga xos hayotiy qiyinchiliklarni bartaraf etish loyihasini qurish va sinovdan o'tkazish, boshqa tomondan, maqsadga erishish yo'llarini aniqlashga imkon beradi.

O'yinning **kommunikativ funksiyasi** esa bolalar o'zaro bog'liq ravishda hamkorlik qiladi, muloqotga kirishadi. [2]

O'yinning **diagnostik funksiyasi** tarbiyachiga bolaning turli xil holatlarini (intellektual, ijodiy, hissiy va hk.) diagnostika qilish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, o'yin "o'zini namoyon qilish maydoni" bo'lib, unda bola erkin harakatlarda o'zining kuchli va qobiliyatlarini sinab ko'radi, o'zini namoyon qiladi va o'zini tasdiqlaydi.

O'yinning **terapevtik vazifasi** – bu o'yinni bolaning xulq-atvori, muomalasi, o'rganishi natijasida yuzaga keladigan turli xil qiyinchiliklarni bartaraf etish vositasi sifatida ishlatishdir. O'yin terapiyasining samarasi bola rol o'ynash orqali qabul qiladigan yangi ijtimoiy munosabatlar amaliyoti bilan belgilanadi. Aynan yangi haqiqiy munosabatlar amaliyoti, bunda rolli o'yin bolani ham kattalar bilan, ham tengdoshlari bilan majburan emas, erkinlik va hamkorlik munosabatlariga kirishtiradi, bu oxir-oqibat terapevtik ta'sirga olib keladi.

Rivojlantirish funksiyasi – bolaning shaxsiy ko'rsatkichlari tarkibiga ijobiy o'zgarishlar, qo'shimchalar kiritish mavjud. O'yinda bu jarayon tabiiy ravishda, qiziqarli tarzda sodir bo'ladi.

O'yinning zavqlantirish funksiyasi, ehtimol uning asosiy funksiyalaridan biridir. Chunki maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar ko'ngilochar va xushkayfiyat bag'ishlovchi holatlarda idroki faol rivojlanishi olimlar tadqiqotlarida ko'p bora o'z isbotini topgan. [1]

Ta'limiy faoliyatda o'yin texnologiyalaridan foydalanilganda an'anaviy ravishda olib boriladigan mashg'ulotlardan farqli ravishda tarbiyalanuvchilarning faollashgani, yangi ma'lumotlarni oson o'zlashtirgani, muammoli vaziyatlarga yechim izlashga kirishishini kuzatish mumkin. Shuningdek, bolalar jarayonda FIKRLAYDI, vaziyatni TAHLIL qiladi, ongli ravishda materialga nisbatan O'Z SHAXSIY FIKRINI bildiradi.[4].

Ushbulardan aytish mumkinki, bugungi zamonaviy ta'limning oltin qoidasi bo'lmish – shaxsga yo'naltirilgan ta'lim mazmuni o'yin texnologiyalari negizida boyiydi va rivojlanadi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar idrokning yorqinligi va tezkorligi, tasvirlarga kirish qulayligi bilan ajralib turadi. Tarbiyalanuvchilar har qanday faoliyatga, ayniqsa, o'ynashga osonlikcha jalb qilinadi.

Shu o'rinda ta'limiy jarayonda qo'llaniladigan o'ynlarning ahamiyati ta'lim darajasi ko'rsatkichi bo'yicha dunyo mamlakatlari reytingida yuqori o'rinlarda turuvchi

mamlakatlar(Germaniya, Avstraliya, Yangi Zelandiya, Daniya) ta'lim tizimda keng o'rin egallagan va ularning ahamiyati yuqori baholanadi. Sababi mazkur davlatlar ta'lim tizimida ta'lim oluvchiga erkinlik yaratilgan holda o'qitish metodikalariga alohida urg'u beriladi. [5].

Xulosa qilib aytganda innovatsion ta'limiy metodlar tarbiyalanuvchilarga interaktiv usulda maqsad va vazifalarga erishish yo'lida ishlashning yangi usullarini kashf etishlariga imkon beradi. Sababi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va bolalarga beriladigan erkinliklar bu shunchaki tarbiyalanuvchilarni maqsadsiz vaqtini o'tkazish emas, aksincha ularga ta'lim dasturlaridagi materiallarni bosim va kuchli nazoratdan xoli bo'lgan didaktik o'yinlar vositasida berishni anglatadi.

Bunda esa maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogi o'yinlarning funksiyalarini va tasnifini to'g'ri tushunishi, texnologiyalarni maqbul tarzda jarayonda qo'llashi katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Ishmuxamedov va b. “Tarbiyada innovatsion texnologiyalar”, Toshkent, 2010.
2. Ishmuxamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari (2 kitob).—T.: TDPU, 2010
3. Babaeva T.I., Rimashevskaya L.S. «Kak razvivat vzaimootnosheniya i sotrudnichestvo doshkolnikov v detskom sadu. Igrыvye situatsii, igrы, etyudy: uchebn-metodicheskoe posobie - SPb.: OOO «IZDATELSVO «DETSTVO-PRESS», 2012.
4. Yermolaeva M.G. Igra v obrazovatelnom protsesse: Metodicheskoe posobie/ M.G. Yermolaeva. – 2-ye izd., dop. – SPb.: SPb APPO, 2015.
5. United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI): Education Index [URL: hdr.undp.org].

NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI VA ULARDAGI BOSHQARUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARI

Normamatov Muhiddin Abdimo'minovich

Shahrisabz pedagogika kolleji Ishlab-chiqarish ta'limi bo'yicha direktor o'rinbosari

Annotatsiya. Mazkur maqola mazmunida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rag'batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 5-aprelda PQ-3651-son qarori, bu qarorning ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining Nizomi va uning tahlili, Nizom mazmudidan kelib chiqqan holda Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish va boshqarish mazuni haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: nodavlat, tadbirkor, xususiy-sherikchilik, bitim, nizom, kelishuv, attestatsiya, oilaviy MTT, mualliflik dasturlari, milliy, etnik va diniy adovat

Аннотация. В контексте настоящей статьи постановление Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему развитию и развитию системы дошкольного образования» от 5 апреля 2018 года № PQ-3651, в целях обеспечения реализации данного решения, министры Обсуждается Устав Суда и его анализ, на основе содержания Устава, организация и управление деятельностью семейных негосударственных дошкольных образовательных организаций.

Ключевые слова: негосударственная организация, предприниматель, частно-партнерство, сделка, устав, договор, сертификация, семейный MTT, авторские программы, национальная, этническая и религиозная вражда.

Abstract. In the context of this article, the decision of the President of the Republic of Uzbekistan "On measures to further promote and develop the preschool education system" dated April 5, 2018 PQ-3651, in order to ensure the implementation of this decision, the Ministers The Charter of the Court and its analysis, based on the content of the Charter, the organization and management of family non-governmental preschool educational organizations are discussed.

Keywords: non-governmental, entrepreneur, private partnership, agreement, regulation, agreement, certification, family MTT, author's programs, national, ethnic and religious hostility.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada rag'batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 5-aprelda PQ-3651-son qarori qabul qilindi bu qarorning ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining Nizomi ishlab chiqildi. Mazkur Nizom 8 bobdan iborat bo'lib 3-bobi Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish deb nomlanadi. Bu bobning mazmunida quydagilar belgilab qo'yilgan.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim faoliyatini o'ziga tegishli uyda (turar joy), bitim muddati davomida amal qilish sharti bilan notarial tasdiqlangan ishonchnoma yoki davlat organlaridan ro'yxatdan o'tgan ijara shartnomasi asosida yoxud qonunchilikda belgilangan boshqa asoslarga ko'ra foydalanish mumkin bo'lgan turar va noturar joylarda amalga oshirish huquqiga ega. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini amalga oshirish uchun litsenziya talab etilmaydi. Bu masala joydlarda faoliyat yuritayotgan va

faoliyatini boshlamoqchi bo'lgan tadbirkorlar uchun ayni muddao bo'ldi va bu faoliyat uchun hech qanday cheklovlar mavjud emas.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotining muassislari yakka tartibdagi tadbirkor bo'ladi. Belgilangan bu tartibdan foydalangan holda tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ulanayotganlar soni kundan-kunga ortib bormoqda. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarning muassasaga qamrab olish darajasini sezilarli oshishiga ta'sir qilmoqda.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlariga kirish joyida fuqarolarni oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti haqida ma'lumotlardan xabardor qilish maqsadida axborot peshlavhasi o'rnatiladi. Bu masala ham barcha muassasalarda ta'minlagan va ularning kundan-kunga mazmundorligi oshib bormoqda. Ularning nomlanishida bolalar dunyosiga xos bo'lgan ajoyib nomlardan foydalanilmoqda. Unda tuman (shahar) maktabgacha ta'lim bo'limlariga Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalangan holda berilgan xabarnoma va uning qabul qilinganligi to'g'risida tasdiqnoma nusxalari davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitim nusxasi, pedagog va tibbiyot xodimlarining diplomlari nusxalari, Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ish tartibi va boshqa hujjatlarning nusxalari joylashtirilganligini kp'rish mumkin.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotida 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan 7 - 50 nafar bolalarga tarbiya berilishiga yo'l qo'yiladi. Bu masalaning belgilangan tartib bo'yicha amalga oshirilishi bu tashkilotdan faoliyatning samarali va natejador bo'lishi xizmat qiladi. Ammo belgilangan tartib o'zgarganda ya'ni bolalar soni ortib ketganda ish samarasi buziladi.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti tashkil etilishi rejalashtirilayotgan uyda bolalarning sog'lom o'sishi va tarbiya olishlari uchun zarur shart-sharoitlar bo'lishi, bino va inshootlar yong'in xavfsizligi hamda sanitariya-epidemiologiya xizmatining sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga mos bo'lishi lozim. Bu masala ko'plab faoliyat yuritayotgan muassasalarda yetarlicha ta'minlangan bu esa bu tashkilotgan nisbatan aholining ko'ngliga taskin bersa ba'zi bir muassasalarda esa yo'q ular bolalardan va muassasadan boshqa maqsadda foydalanayotgandek nazarimizda.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti shaklidagi davlat-xususiy sheriklik loyihasini amalga oshirish uchun xususiy sherik (yakka tartibdagi tadbirkor shaklida) davlat sherigiga ariza bilan murojaat qiladi. Xususiy sherikning loyihani amalga oshirish to'g'risidagi arizasi davlat sherigi tomonidan ariza tushgan kundan boshlab 15 kun ichida ko'rib chiqiladi. Loyihani amalga oshirish maqsadga muvofiqligi to'g'risida qaror qabul qilingan taqdirda, davlat sherigi va xususiy sherik o'rtasida yetti kun ichida bitim tuziladi. Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida tuzilgan bitimlarning yagona reyestri Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan yuritiladi. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti tuman (shahar) maktabgacha ta'lim bo'limlariga Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalangan holda berilgan xabarnomani qabul qilinganligi haqida tasdiqnomani olgan kundan boshlab ta'lim faoliyatini amalga oshirish huquqiga ega bo'ladi. Bunda, oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim tashkiloti xabarnomaga quyidagi hujjatlar nusxasini ilova qiladi:

davlat-xususiy sheriklik bitimi; yong'in nazorati organlarining mavjud binolar va xonalarning yong'in xavfsizligi talablariga mosligi haqidagi xulosasi; sanitariya-epidemiologiya nazoratining mavjud binolar va xonalarning gigiyena qoidalari, normalari va normativlariga mosligi haqidagi xulosasi; sog'liqni saqlash organlari bilan tuzilgan shartnoma.

Quyidagi hujjatlar davlat sherigi tomonidan tegishli davlat organlari va tashkilotlardan mustaqil ravishda, shu jumladan “Elektron hukumat” tizimi idoralararo integratsiyalashuv platformasi orqali so‘rab olinadi:

guvohnoma nusxasi;

oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotida tarbiyaviy-ta’lim faoliyatini olib borayotgan pedagogika xodimi oliy yoki o‘rta maxsus pedagogik ma’lumotiga ega ekanligini tasdiqlovchi hujjat. Yuqorida keltirilgan tartib aniq va to‘g‘ri belgilab qo‘yilgan agar massasa shu belgalangan bosqichlardan birma-bir o‘tib tashkil etilgan bo‘lsa uning faoliyati samarali bo‘ladi. Ammo bu tartibni sohtalashtirish va osonlashtirish evaziga tashkil etilayotgan massasalar ham topiladi.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotida ta’lim mazmuni maktabgacha ta’limga qo‘yiladigan davlat talablariga asosan ishlab chiqilib, O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi tomonidan tasdiqlangan yoki tavsiya qilingan dasturlar bilan belgilanadi. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘z (mualliflik) dasturlaridan foydalanishga haqlidir. Ushbu dasturlarni tasdiqlash tartibi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’limi vazirligi tomonidan belgilanadi. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining o‘z (mualliflik) dasturlarida milliy, etnik va diniy adovatni targ‘ib etishga qaratilgan buzg‘unchilik g‘oyalarini aks ettirilishiga yo‘l qo‘yilmaydi.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotining ish tartibi va bolalarning tashkilotda bo‘lish vaqti ota-onalarning istak va talablaridan kelib chiqib muassis tomonidan belgilanadi.

9 soatli;

4 soatli.

Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti joylashgan hududda yashaydigan aholi talablaridan kelib chiqib, nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotida 6 kunlik ish haftasi ham joriy etilishi mumkin.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotida bolalarning ovqatlanishi O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlari asosida amalga oshiriladi.

- Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilariga tibbiy yordam ko‘rsatish sog‘liqni saqlash organlarining shartnoma asosida maxsus biriktirilgan tibbiyot xodimlari tomonidan amalga oshiriladi. Tibbiyot xodimlari oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti xodimlari bilan birgalikda bolalarning hayoti, sog‘lig‘i va jismoniy rivojlanishi, davolash-profilaktika tadbirlari o‘tkazilishi, sanitariya qoidalari, normalari va gigiyena normativlariga, ovqatlanish rejimi va sifatiga rioya qilinishi uchun javob beradilar. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkiloti xodimlarini tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish shartnoma asosida amalga oshiriladi.

Yuqorida belgilan talablar mazmunidan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining to‘g‘ri va samarali faoliyat yuritishi boshqaruvchi ya’ni tashkilot rahbariga bo‘g‘liq. Maktabgacha ta’lim agentligining 2023-yil 9-oktabrdagi 124-sonli buyrug‘iga ILOVA sifatida maktabgacha ta’lim xodimlari asosiy lavozimlarining malaka tavsiflari ishlab chiqilgan unga ko‘ra har qaysi turdagi MTT ga rahbar belgilanan talablarga amal qilishi shart.

Mazkur asosiy lavozimlarning malaka tavsiflari (bundan buyon matnda malaka tavsiflari deb yuritiladi) “O‘z standart” agentligining 2021-yil 12-fevraldagi 5-1288-son qarori bilan tasdiqlangan “Xizmatchilarning asosiy lavozimlari va ishchilar kasblari Klassifikatori

(XALIKK-2020)” muvofiq, maktabgacha ta’lim xodimlari asosiy lavozimlarining malaka tavsiflarini belgilaydi. Unga ko‘ra Maktabgacha ta’lim tashkiloti direktori lavozimining malaka tavsiflari quyidagicha:

Maktabgacha ta’lim tashkiloti direktori lavozimining bilish darajasiga qo‘yilgan talablar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi, O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” va “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining ta’limga oid qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’limga oid farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, Vazirlar Mahkamasining ta’limga oid qarorlari va farmoyishlari, Maktabgacha va maktab ta’limi vaziri hamda Maktabgacha ta’lim agentligining buyruqlari, mahalliy davlat hokimiyat organlari qarorlarini;

2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Mehnat kodeksi, O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” 2019-yil 16-dekabrda O‘RQ-595- son va “Ta’lim to‘g‘risida”gi 2020-yil 23 sentabrda O‘RQ-637-son qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining ta’limga oid qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’limga oid farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida” 2020-yil 22- dekabrda 802-son qarori va ta’limga oid boshqa qarorlari va farmoyishlari, Maktabgacha ta’lim vazirining buyruqlari, mahalliy davlat hokimiyat organlari qarorlarini;

3. ta’lim-tarbiya reja va o‘quv dasturlarining mazmunini;

4. maktabgacha ta’lim tizimi rahbar va pedagog kadrlariga qo‘yiladigan malaka talablarini;

5. zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalana olishi hamda ularni joriy etish usullarini;

6. maktabgacha ta’lim pedagogikasi, psixologiyasi va maktabgacha yoshdagi bolalar fiziologiyasini;

7. bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda va variativ (muqobil) dasturlari, o‘quv-uslubiy qo‘llanmalarini amaliyotga tatbiq etish va uzluksiz takomillashtirib borish yo‘llarini;

8. attestatsiyaga oid normativ-huquqiy hujjatlar mazmunini, attestatsiya o‘tkazish tartibi va mezonlarini;

9. attestatsiyaga oid normativ-huquqiy hujjatlar mazmunini, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha, umumiy o‘rta, o‘rta maxsus, professional va maktabdan tashqari ta’lim tashkilotlari pedagog kadrlarini attestatsiyadan o‘tkazish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 17-sentabrda 572-son qarorlari asosida attestatsiya o‘tkazish tartibi va mezonlarini;

10. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Bolalarni davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlariga qabul qilish bo‘yicha davlat xizmatlari ko‘rsatishning ma‘muriy reglamentini tasdiqlash to‘g‘risida” 2018-yil 28-martda 244-son va “Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish hamda sohaga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 5-martda 122-son qarorlari talablari asosida bolalarni davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlariga qabul qilish bo‘yicha davlat xizmatlari ko‘rsatishning belgilangan tartibini amalga oshirish;

11. kasbiy odob-axloq qoidalari, sanitariya-gigiyena talablari, mehnatni muhofaza qilish, texnika va yongʻin xavfsizligi qoidalarini.

Maktabgacha taʼlim tashkiloti direktori lavozimining malaka talablariga qoʻyilgan meyorlar

1. kamida bakalavr darajasidagi maktabgacha taʼlim yoʻnalishidagi oliy pedagogik maʼlumot (nomutaxassis va nopedagog oliy maʼlumotli kadrlar maktabgacha taʼlim yoʻnalishidagi kasbiy qayta tayyorlash kursini tamomlagan boʻlishi lozim);

2. xorijiy tillardan birining boshlangʻich bosqichini va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni bilishi kerak;

3. uch yildan kam boʻlmagan pedagogik ish staji;

4. taʼlim sohasida ishlagan, zamonaviy bilim va maʼnaviy-ahloqiy fazilatlariga ega mustaqil fikrlaydigan hamda menejerlik qobiliyatiga ega boʻlishi talab etiladi.

5. Ilmiy daraja yoki ilmiy unvonga ega boʻlgan, hududiy maktabgacha taʼlim boʻlinmalarida ikki yildan ortiq faoliyat koʻrsatgan, Davlat mukofotlari bilan taqdirlanganlar, Toshkent shahridagi Puchon hamda «A.I.Gersen nomidagi Rossiya davlat pedagogika universiteti» Federal davlat byudjeti oliy taʼlim muassasasi filiali bitiruvchilari, yoki nufuzli xalqaro reyting tashkilotlarining yuqori 1000 talik roʻyxatiga kiritilgan xorijiy oliy taʼlim muassasalarini (bakalavriat, magistratura) tamomlagan yoki ularda ilmiy daraja (PhD va unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy daraja) olgan yosh mutaxassislardan pedagogik ish staji talab etilmaydi.

Shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasining “Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisida”gi Qonunining 44-moddasiga muvofiq Maktabgacha taʼlim va tarbiya tizimida mehnat faoliyatini amalga oshirishga quyidagi cheklovlar belgilab berilgan.

Muomalaga layoqatsiz yoki muomala layoqati cheklangan deb topilgan, pedagogik faoliyatni amalga oshirishga toʻsqinlik qiladigan kasalliklari yoki jismoniy nuqsonlari boʻlgan shaxslar, shuningdek qasddan jinoyatlar sodir etganligi uchun ilgari hukm qilingan shaxslar maktabgacha taʼlim tashkilotlarida pedagogik faoliyat bilan shugʻullanishi mumkin emas.

Ilgari oʻzining aybli harakatlari sababli mehnat shartnomasi tugatilgan shaxslar, shuningdek qoʻllanilgan jazo chorasidan, sudlanganligi holati tugatilganligidan yoki olib tashlanganligidan hamda oʻziga nisbatan amnistiya yoki afv etish akti qoʻllanilganligidan qatʼi nazar, qasddan sodir etilgan jinoyatlar uchun ilgari hukm qilingan shaxslar, jinoyat ishlari aybdorligi toʻgʻrisidagi masala hal etilmagan holda tugatilgan jinoyatlar sodir etgan shaxslar maktabgacha taʼlim va tarbiya tizimi organlari va tashkilotlarining rahbarlik lavozimlariga tayinlanishi mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oʻzbekiston Respublikasining Maktabgacha va maktab taʼlim huzuridagi Maktabgacha taʼlim agentligining “Maktabgacha taʼlim tashkilotlari pedagoglarining ish hujjatlarini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi 2023-yil 28-avgustdagi 99-sonli buyrugʻi
2. M.Maxnudova «Muloqot psixologiyasi» oʻquv qoʻllanma T.: «Turon-iqbol» nashriyoti 2006-yil
3. M. E. Axmedova «Pedagogika nazariyasi va tarixi» oʻquv qoʻllanma T.: 2011-yil
4. N.M.Ziyavitdinova, Y.M.Oʻrinov, Sh.N.Xayitov «Menejment» oʻquv qoʻllanma - T.: «Tafakkur-Boʻstoni», 2012-yil

MAKTABGACHA TA'LIMDA RAQOBATBARDOSH KADRLAR TAYYORLASHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI

Qoraboyeva Zohida To'lanboyevna

Namangan davlat pedagogik institute, Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim sohasida oliy ma'lumotli malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning dolzarb masalalari, ish beruvchi tashkilotlar; ta'lim dasturlari; o'quv-bilish faoliyati; iqtidorli talabalar; mustaqil ta'lim; "Ustoz-shogird" tizimi; kasbiy rivojlanish.

Аннотация. В статье говорится об актуальных вопросах подготовки квалифицированных конкурентоспособных кадров с высшим образованием в сфере дошкольного образования, значении самостоятельного образования и использования системы "Наставник-ученик" в повышении качества подготовки учащихся к педагогической деятельности.

Ключевые слова: квалифицированный персонал; образовательные программы работодателей; образовательная деятельность; одаренные студенты; самостоятельное образование; система "Наставник-ученик". профессиональное развитие.

Abstract. The article talks about the actual issues of training qualified competitive personnel with higher education in the field of preschool education, the importance of independent education and the use of the "Mentor-student" system in improving the quality of preparing students for pedagogical activities.

Keywords: qualified personnel; employer organizations; educational programs; educational activities; gifted students; independent education; "Mentor-student" system; professional development.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimiga zamonaviy raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga qo'yilayotgan talablar va ehtiyojlar uzluksiz ta'lim sohasidagi islohotlar va rivojlanish istiqbollari bilan chambarchas bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turi[1] bo'lib, bola shaxsi shakllanishi hamda ta'limning keyingi bosqichlarida muvaffaqiyatli bilim olishning poydevori hisoblanadi.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan maktabgacha ta'lim sohasidagi mavjud muammolar va kamchiliklarning tanqidiy tahlil etildi. Jumladan, maktabgacha ta'lim tizimida variativ dasturlar joii etilmaganligi, bolalarni maktabga tayyorlash bo'yicha muqobil, moslashuvchan modellar yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda taraqqiy etgan mamlakatlar singari ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, matematik, jismoniy va ijodiy rivojlantirish, atrof-muhit bilan tanishuvga yo'naltirilgan maxsus davlat ta'lim dasturlari tatbiq qilinmaganligi, davlat maktabgacha ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayot pedagog kadrlarning aksariyati o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lib, bolalarni maktab ta'limiga talab darajasida tayyorlash imkonini bermasligi dolzarb muammolar qatorida qayd etildi. Mazkur muammo va kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida Davlat va Hukumatimiz tomonidan mazkur sohani rivojlantirish borasida tizimli

chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Natijada so'nggi (2017-2024) yillarda maktabgacha ta'lim tizimida misli ko'rilmagan yutuqlarga erishildi.

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarga sifatli ta'lim va tarbiya berishda tarbiyachi-pedagoglarning o'rni katta bo'lib, oliy ta'lim muassasalarida yuqori malakali, zamonaviy talablarga javob beradigan kadrlarni tayyorlash maktabgacha ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Bu omilning samaradorligi esa ayni paytda oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlar, ta'lim-tarbiya ishlariga bog'liq.

"O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da maktabgacha ta'limni rivojlantirish sohasida davlat siyosatini muvaffaqiyatli yuritishga to'sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolar va kamchiliklar sifatida maktabgacha ta'lim muassasalarining malakali pedagog kadrlar bilan jamlanmaganligi hamda maktabgacha ta'lim tizimida boshqaruv kadrlarining tanqisligi va ular malakasining pastligi [2] alohida ko'rsatib o'tilgan edi. Bu muammolarni bartaraf etish maqsadida oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari belgilandi.

Ma'lumki, oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak bilimli, oliy ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi yuzasidan talabga javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, madaniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarini rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritadigan pedagog xodimlar:

bolalarga professional darajada ta'lim va tarbiya berishi;

pedagogik etikaga rioya etishi, bolaning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishi, bolalarni zo'ravonlik ko'rinishlaridan himoya qilishi, ularni vatanparvarlik, mehnatga, qonuniy vakillariga hurmat bilan va atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalashi;

maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturini bajarishi;

o'z malakasini oshirishi; o'z kasbiy ko'nikmalarini va pedagogik mahoratini takomillashtirishi shart[3] ekanligi **Oliy ta'lim va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik**. Bunda maktabgacha ta'lim sohasidagi kadrlarga bo'lgan talablarni o'rganish va ehtiyojlarni aniqlash; o'quv dasturlarini ishlab chiqishda amaliyotchi mutaxassislar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish; maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglari va talablarning "Ustoz-shogird" tizimidagi faoliyatini takomillashtirishning samarali modellarini ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

2. Ta'lim dasturlarini takomillashtirish. Bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quv rejasiga kiritilgan majburiy fanlar mazmunini maktabgacha ta'lim sohasiga oid pedagogik, psixologik va metodik o'zgarishlar (zamonaviy ilmiy yutuqlar, jahon maktabgacha ta'lim standarti)ga mos ravishda shakllantirish, o'qitish metodikasini takomillashtirish, ya'ni innovasion ta'lim texnologiyalari (interaktiv metodlar, loyihaviy ta'lim, Keys-stadi)ga asoslangan ta'lim muhitini yaratish, Onlayn va gibrad ta'lim modellarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy qilish asosida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish maqsadga muvofiq.

3. Talablarning o'quv-bilish faoliyatida axborot texnologiyalari integratsiyasini keng tadbiriq etish. Oliy ta'lim tizimida o'qituvchi va talabalar uchun mavjud elektron ta'lim platformalarining imkoniyatlarini kengaytirish va rivojlantirish hamda keng qamrovli qilish, talabalarining mustaqil ta'limini tashkil etishda nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar

integratsiyasini ta'minlovchi interaktiv darsliklar va virtual laboratoriyalarni keng joriy etish chora-tadbirlarini belgilash va amaliyotga tadbiq etish zarur.

4. Professor-o'qituvchilarning kasbiy kompetentligi va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish. Oliy ta'lim tizimida professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va bilimlarini yangilash uchun pedagoglarga doimiy axborot resurslaridan foydalanish imkonini yaratish, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish shart-sharoitlarini kengaytirish, xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy qilish orqali kadrlar tayyorlash jarayoniga samarali ta'sir ko'rsatish lozim.

5. Iqtidorli talabalarni qo'llab-quvvatlash. Oliy ta'limda o'qitiladigan ixtisoslik fanlaridan ko'plab ta'lim yo'nalishlarida respublika miqyosida fan olimpiadalari o'tkazib kelinmoqda. Biroq, pedagogik ta'lim yo'nalishlari orasida alohida maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun fan olimpiadalarini tashkil etish va o'tkazishga e'tibor berilmayotganligi respublika bo'yicha iqtidorli talabalarni aniqlash, tanlash va rag'batlantirish borasida o'ziga xos yechimini kutayotgan muammolarida biri deyish mumkin.

Oliy o'quv yurtlarida kredit-modul tizimini tashkil etish zarurligini asoslab bergan B.Sh.Usmonov va R.A.Xabibullayevlarning fikricha, bugungi kunda oliy ta'limga qarashlarda “teaching” formatidan “learning” formatiga tomon o'zgarishlar sodir bo'lmoqda, ya'ni talabani “o'qitish” emas, balki talaba “o'qishi” kerak degan g'oya ustuvor bo'lmoqda. Bu g'oyaga ko'ra inson butun umri davomida o'qiydi, talaba fanga oid bilim, ko'nikma va malakalarni mustaqil o'zlashtiradi, o'qituvchining vazifasi esa – talabaning shaxsiy qiziqishlaridan kelib chiqqan holda unga zarur yordam ko'rsatishdir [4.17.].

Oliy ta'limda 1-kursdan boshlab talabalarining mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish usul va vositalarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda, o'quv uslubiy qo'llanmalar yaratilib, amaliyotga tatbiq etilmoqda. Mualliflar B.Xodiyev va L.Golishlar zamonaviy texnologiyalarni amalga oshirish sharoitida birinchi bosqich talabalari quyidagi ko'nikma va mahoratlarni:

- leksiya, seminar va amaliy mashg'ulotlarda mustaqil faoliyat ko'nikmalari;
- taqdimot ko'nikmalari;
- hamkorlikdagi ishlar ko'nikmalari;
- muammoli holatlar tahlil qilish ko'nikmalari, o'quv vazifasini yechish, g'oyalarni generatsiya qilish va qarorlarni qabul qilishning nostandart usullarini topish;
- ma'lumotlarni qidirish, yig'ish, ishlov berish va saqlash uchun zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalardan foydalana olishning amaliy ko'nikmalarini egallab olishlari zarurligini ta'kidlaydilar [5.6.].

“Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etish” nomli metodik qo'llanmada talabalarining mustaqil ishlarini faollashtirishga imkon beruvchi quyidagi ichki omillar ko'rsatib o'tilgan:

1. Bajarilayotgan ishning foydaliligi.
2. Talabaning ijodiy faoliyatdagi ishtiroki.
3. Fan olimpiadalarida, ilmiy-tadqiqot ishlarida, amaliy ishlar tanlovida ishtirok etishi.
4. Bilimlarni nazorat qilishda qiziqtiruvchi omillardan foydalanish.
5. Mustaqil ishlarni tashkil etish mazmuni va shakllariga o'quv jarayonida yetarlicha vaqtning ajratilayotganligi ham talabalarining mustaqil ishlarini faollashtirishga imkon beradi [6.8.].

Oliy o‘quv yurtlarida talabalarni 4+2 doirasida o‘qitish tizimi “Ustoz-shogird” tizimini joriy etishga yangicha yondashish imkonini beradi. Ilg‘or tajribalai tarbiyachi-pedagoglar va talabalar o‘rtasida “Ustoz-shogird” tizimidan foydalanish oliy ta‘lim va maktabgacha ta‘lim tashkiloti hamkorligida samarali o‘qitish, kasbiy faoliyatga tayyorlash hamda har ikki tomonning kasbiy rivojlanishi uchun muhim mexanizm hisoblanadi.

“Ustoz-shogird” tizimi, asosan, tajribali pedagoglar va talabalar o‘rtasidagi o‘zaro o‘qitish va ta‘lim faoliyatini samarali tashkil qilishga qaratilgan metodik yondoshuvdir. Bu tizimni maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida joriy qilish, pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirishga oliy ta‘limda esa o‘quv jarayonini sifatli tashkil qilishga yordam beradi.

“Ustoz-shogird” tizimida talabalar ijodiy, metodik yoki ilmiy-tadqiqot faoliyati ustozlari bilan birgalikda shug‘ullanishi (metodik tavsiya, qo‘llanmalar, namunali mashg‘ulot ishlanmalari tayyorlashi, konferensiyalar va seminarlarda ma‘ruzalar bilan chiqishi, ommaviy axborot vositalarida chiqishlari) mumkin.

Oliy o‘quv yurtlarida ta‘limda malakali kadrlar tayyorlashda “Ustoz-shogird” tizimidan foydalanishning quyidagi imkoniyatlari va afzalliklarga mavjud:

AFZALLIKLARI	IMKONIYATLARI
Tajriba va bilimni o‘tkazish Ustoz-shogird tizimida, tajribali pedagoglar (ustozlar) o‘z bilim va tajribalarini talabalarga (shogirdlarga) o‘rgatishadi. Bu talabalar uchun muhim, chunki ular ishdagi muammolarga hal qilish yo‘llarini va samarali pedagogik usullarni ustozlardan o‘rganadilar.	Kasbiy rivojlanish. Ustoz-shogird tizimi pedagoglar va talabalarining o‘z kasbiy mahoratini oshirish uchun imkoniyat yaratadi. Talabalar ustozlardan foydali maslahatlar olish, turli pedagogik vaziyatlarda ishlash orqali bilimlarini mustahkamlashadi.
Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi. Bu tizim shogird pedagoglarning kasbiy ko‘nikmalarini oshirish va ularga ustoz yordamida aniq pedagogik vazifalarni bajarishda amaliy tajriba olish imkonini yaratadi. Ustozlar esa, shogirdlar bilan ishlash orqali o‘ziga yangi bilim va ko‘nikmalarni olishadi, chunki ta‘lim jarayonida ularning nafaqat tajribasi, balki pedagogik tashabbuslari ham muhokama qilinadi.	Ta‘limning sifati va samaradorligi. Ustoz-shogird tizimi ishga kiritilganda, talabalarining ish samaradorligi va kelgusida ish jarayonidagi qiyinchiliklarni oson yengib o‘tishiga yordam beradi. Shogirdlar ustozlardan ta‘lim metodikalari, shaxsiy ish tarzi va pedagogik axloq me‘yorlarini o‘rganishadi.
Kasbiy uyg‘unlik va rivojlanish Ustoz-shogird tizimida, talabalarining muammolariga tezkor yechimlar topish, ularga ishdagi duch kelishi mumkin bo‘lgan turli vaziyatlarga tayyorgarlik ko‘rishga yordam berish, kasbiy uyg‘unlik va samarali ishlashni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.	Innovasion pedagogik texnologiyalarni joriy qilish. Ustoz-shogird tizimi talabalarga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovasion metodikalardan foydalanish usullari va o‘quv materiallarini joriy qilishga imkoniyat yaratadi.
Jamoaviy ishlash madaniyatini	Ta‘lim muhiti va pedagogik ish

yaratish. Ustoz-shogird tizimi pedagog va talabalar o‘rtasida hamkorlikni oshiradi, shuningdek, pedagogik jamoada yaxshi aloqalarni o‘rnatishga xizmat qiladi. Bunda ustozlar va shogirdlar o‘zaro fikrlashish, tajriba almashish va ish usullarini muhokama qilish orqali o‘zaro o‘rganadilar.	rejalarini yaratish. Ustoz-shogird tizimining samarali ishlashi uchun MTTda hamkorlik muhiti yaratish zarur. Bu pedagoglarning jamoaviy ishlash, muammolarni birgalikda hal qilish va o‘zaro tajriba almashishini osonlashtiradi. Shuningdek, pedagogik ish rejalarida ustoz-shogirdlar uchun mo‘ljallangan maxsus kurslar, ishonchli yo‘riqnomalar va aniq ish shakllarini kiritish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta’lim tizimida kadrlar tayyorlashda mavjud muammolarni bartaraf etish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Bu jarayonda ta’lim, fan va ishlab chiqarishning yaqin hamkorligi, ta’lim standartlarini takomillashtirish va zamonaviy ilmiy yutuqlardan foydalanish bilan bir qatorda talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda ko‘p bosqichli yagonalashtirilgan xalqaro dasturlarga o‘tish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Oliy ta’limda 1-kursdan boshlab talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim yo‘nalishlaridan biri “Ustoz-shogird” tizimi bo‘lib, bunda maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagoglari bilan talabalarining birgalikdagi faoliyatini joriy etish pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirish va ta’limdagi yangi tendensiyalarni qo‘llash uchun yangi imkoniyatlar yaratiladi. Bu tizim orqali tajribali ustozlar bo‘lajak pedagoglarga o‘z bilim va tajribalarini o‘rgatib, ularning o‘shishini ta’minlaydilar. Ustoz-shogird tizimi maktabgacha ta’limda pedagogik muvaffaqiyatga erishishning muhim yo‘lini yaratadi. O‘ylaymizki, yuqorida qayd etilgan masalalarning samarali hal etilishi maktabgacha ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил, 23 сентябрдаги ЎРҚ-637-сонли “Таълим тўғрисида”ги Қонуни.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4312-сонли Қарори.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги ЎРҚ-595-сон Қонуни. 2019 йил 16 декабрь.
4. Усмонов Б.Ш., Хабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2020 й. - 120 б.
5. Ходиев Б., Л.Голиш. Мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш усул ва воситалари (биринчи курс талабаларига ёрдам тариқасида). -Т.: ТДИУ, 2010 й, 88-бет.
6. Зарипов Л., Хайитов Н., Тохиров З. Талабалар мустақил таълимини ташкил этиш/Методик қўлланма. -Т.: “Sano-Standart”, 2023 й, -32 б.

BADIIY ADABIYOTDA “AFG‘ON URUSHI” MAVZUSINING BADIIY TALQINI VA TARIXIY HAQIQAT (“TUSHDA KECHGAN UMRLAR” VA “AFG‘ON TO‘LA FIG‘ONIM” ASARLARI MISOLIDA)

Quralbayeva Maftuna Qurambay qizi

ToshDO‘TAU O‘FF 2-kurs magistranti

Annotatsiya. *Ushbu maqolada afg‘on urushi va uning fojialari badiiy adabiyotda va real hayotda qanday aksini topganligini qiyosiy, sotsiologik hamda biografik metodlardan foydalangan holda ochib berishga harakat qildik.*

Kalit so‘zlar: *afg‘on urushi, roman, fojia, epizod, askarlar, falokat.*

Badiiy adabiyotda “yo‘qotilgan avlod” tushunchasi o‘tgan asrda ro‘y bergan va insoniyat boshiga ko‘plab falokatlar olib kelgan 2 ta jahon urushi oqibatida hayoti poymol bo‘lgan insonlarning umumlashma obrazini ifoda etadi. Mazkur urushlarga, mash‘um Afg‘on urushini ham kiritishimiz joizdir. Zero, bu urushning badiiy in‘ikosini biz bir qator mustaqillik davri yozuvchilarning ijod mahsullarida uchratamiz. Maqolamizning asosiy obyektiga o‘tishdan oldin urushning qisqacha tafsilotlarini bayon etishimiz zarurdir. Afg‘on urushi 1979-yil 25-dekabrda boshlanib, 1989-yilning 15-fevraligacha qariyb 10 yil davom etgan. G‘arazli maqsadlarini ko‘zlagan ba‘zi bir manfur kimsalarning xatti-harakatlari tufayli butun mintaqani oyoqqa turg‘izgan urush Markaziy Osiyo xalqlari hayotiga ham juda katta salbiy ta‘sir ko‘rsatdi. Urushning fojialari chetlab o‘tmagan o‘zbek xonadoni qolmadi o‘sha vaqtlarda. yosh yigitlarning umri xazon bo‘lishi, urush tufayli aqlidan, oilasidan ajragan insonlarning qismati, shubhasiz, yozuvchilarning nazaridan chetda qolmas edi. Badiiy adabiyotining ijtimoiy funksiyasi, xalqning dard-u armonlarning ifoda etish xususiyati ayni o‘rinda yuzaga chiqishi shubhasiz edi.

Zamonaviy adabiyotimizda urush mavzusi ilk romanchilik va hikoyanavislikning yuzaga kelishidan boshlab mavjud bo‘lgan. Xususan, Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida Toshkent qamali yoki “Qipchoqlar qirg‘ini” dan boshlangan urush mavzusi G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasida orqa planda ifoda etiladi. Ikkinchi jahon urushi yillarida bu mavzu badiiy adabiyotdagi ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylandi, boshqacha qilib aytganda, o‘tgan asrning 40-yillarida ijod qilgan yozuvchilarning deyarli barchasi bu mavzuga qo‘l urishgan. O‘tgan asrning 70-yillarda kirib kelgan ijodkorlar o‘zlarining proza va dramaturgiyaga oid asarlari bilan yangi adabiyot to‘lqinini boshlab berishdi. O‘z so‘zini hayiqmay aytadigan, hukumatning adolatsiz qarorlariga qarshi chiqa oladigan bir qator yozuvchilar Afg‘on urushi mavzusini ko‘tarib chiqdilar. Xususan, O‘tkir Hoshimovning “Tushda kechgan umrlar” romani, Abdurashid Nurmurodovning “Qon hidi” asari, Abdug‘afur Iskandarning “Afg‘on to‘la fig‘onim” xotira-essesesi, Isoqjon Nishonovning “Afg‘on shamoli” romani, Norqobil Qo‘chqorning “Daryo ortidagi yig‘i” qissasi, Nabi Jaloliddinning “O‘limning rangi” qissalarida aynan afg‘on urushining fojialari, oqibatlari tasvirlangan. Biz bu tadqiqotimizda aynan O‘tkir Hoshimovning “Tushda kechgan umrlar” va Abdug‘afur Iskandarning “Afg‘on to‘la fig‘onim” asarlari asosida afg‘on urushining ilmiy va badiiy jihatdan o‘rganilishini qiyosiy, sotsiologik va biografik metodlardan foydalanilgan holda ochib berishga harakat qildik.

O‘tkir Hoshimov “Daftar hoshiyasidagi bitiklar” asarida: “Urushda g‘olib va baxtli podshoh, g‘olib va baxtli qo‘shin, g‘olib va baxtli davlat, g‘olib va baxtli tuzum bo‘lishi

mumkin. Ammo g'olib va baxtli odam bo'lmaydi. Negaki, urush odamni odam o'ldirishga majbur qiladi. Odam o'ldirgan odam esa hech qachon baxtli bo'lmaydi!"³⁴ deb bejiz aytmagan. O'rganilayotgan asarlarda ham aynan afg'on urushining inson hayotiga ham ma'nan, ham jismonan ta'sirini, undan chiqib ketolmasligi, qon-qonigacha urushdagi voqealar singib ketganligi, ko'z oldida yaqin insonlarining jonsiz jasadga aylanib yotgan tasvirlari, har qadamda o'lim sharpasini his qilish, quloqlariga har qanday ovoz snaryad, bombaning portlashi yoki pulemyot, miltiqning ovozidek eshitilishi, qayerdandir "dux" chiqib qolmasmikin deb hadiksirashini kuzatishimiz mumkin. "Urushda inson insonlik darajasidan ancha pastga tushib oladi. Hatto, o'z istak-xohishi bilan. Pastga tushmasa qiyin. Chunki u yerda urush ketyapti. U yerda otish, yo'q qilish, o'ldirish, qirg'in qilish, yovuzlik, vaxshilik bor. Shunday yomonlik jam bo'lgan joyda insoniylik qolarmidi?... Uydagilarni o'ylaganimizda, onalarimizning sog'inchini tuyganimizda, ulardan xat olganimizda, xat yozganimizda. Ha-ya, ayniqsa, men xat yozganimda odamsiyoq yuzimni kiyib olib, juda chiroyli yozardim"³⁵ deb afg'on urushi qatnashchisi Abdug'afur Iskandar aytgan. Haqiqatdan ham, o'zi guvoh bo'lgan ayanchli voqea-hodisalarni qayta eslash, o'zlari aytganlaridek, "odamsiyoq yuz"ni yoqib olish darajasigacha borish, urushdan keyin atrofida qilarga qo'shila olmaslik, o'zini chetga tortish, hayotida ma'nosizlik, xuddiki, o'zligini yo'qotgan insondek yashash holatlarini biz real hayotimizda Abdug'afur akada va badiiy adabiyotda "Tushda kechgan umrlar" romanining qahramoni Rustam obrazida yaqqol namoyon bo'lganligini ko'ramiz.

O'n yil davom etgan afg'on urushida 65 mingga yaqin o'zbekistonlik askarlar qatnashgan, 1512 nafari halok bo'lgan, 2500 dan ortig'i yaralangan, aksariyati nogirona aylangan. Bundan tashqari Afg'onistonning o'zida qanchadan qancha insonlar halok bo'lgan, uylar vayronaga aylangan, bolalar ota-onasiz qolgan urushdan aziyat chekishgan, ko'rinib turibdiki, urushda g'olib davlat ham, mag'lub davlat ham bo'lmaydi. "Tushda kechgan umrlar" romanidagi eng ta'sirli fabulalardan biri: "Shu payt vayronaga aylangan, tutab yotgan uy ichidan bola yig'isi eshitildi. Zum o'tmay vayrona ostonasida nimcha kiygan, ammo ishtonsiz, bir yarim yoshlardagi o'g'il bola ko'rindi... Tuproqqa belangan qo'lchalari bilan onasining mammasini changallaganicha ema boshladi. Og'zini kappa-kapa ochib, chirqillab yig'lab yubordi. Go'dakning og'izidan so'lak aralash qon oqar edi"³⁶. Ushbu tasvirlardan bolaning keyingi hayoti qanday bo'ladi? Unga kim javobgar? Unday bo'lishiga nima sababchi? degan savollar kitobxonni o'ylantirishi mumkin. Hammasiga urush, murg'ak bolaning yetim qolishiga sababchi bo'lgan. Yozuvchi aynan shu bitta bolakay timsolida butun Afg'onistondagi holatni, qolaversa, har bitta farzandini urushga jo'natgan onaning, oilaning vaziyatini ta'sirli va yorqin holda kitobxonlarga ochib bera olgan.

Xotira-esseda: "Xullas, Ismadiyordan boshqa hamma qorako'zlar kimimizningdir kallasidan chiqqan ushbu ilohiy amrga itoatan, afg'on yeriga "bismilloh" deya o'ng oyoqni bosdik. Va bir uchoq askarlarning ichidagi o'n uch nafar (balki, ko'proq bo'lgandirmiz) musulmon bolalaridan faqat Ismadiyorgina qaytmadi..."³⁷ Yozuvchining ta'kidlashicha, ushbu voqeani O'tkir Hoshimovga aytib berganliklari va "Tushda kechgan umrlar" romaniga shu epizodni kiritganligini aytib o'tganlar. Aynan "Tushda kechgan umrlar" asarida Haydarali epizodi kiritilgan lekin bu real voqeadan farq qiladi, Haydarali ekipajda yonidagi askarlarga Afg'onistonga borgan paytda "bismilloh" deb tushishni aytgan, voqealar rivoji davomida oxir-

³⁴ Hoshimov O'. Daftari hoshiyasidagi bitiklar. –T."Nurli dunyo": 2022 B158

³⁵ Iskandar A. Afg'on to'la fig'onim. –T: 2018. B 30

³⁶ Hoshimov O'. Tushda kechgan umrlar. –T: 2018. B 117-118

³⁷ Iskandar A. Afg'on to'la fig'onim. –T: 2018. B 17

oqibat Haydaralining vafot etganligiga guvoh bo‘lamiz. O‘tkir Hoshimov qaysidir ma’noda bu voqeadan ta’sirlanganligi uchun ham bu epizodni olib kirgan.

“Tushda kechgan umrlar” asarini yozuvchi mayda detallargacha ahamiyat berib, real voqealikka asoslanib, yozgan deb aytsak, mubolag‘a bo‘lmaydi.. Asarda Rustamning afg‘on urushidan kelganidan keyin Shahnoza bilan uchrashuv fabulasida osmon birdan yaraqlab ketadi, dahshatli gumburlashdan Rustamning qulog‘i chippa bitib qoladi. Osmonda raketa portladi deb o‘ylab, qanday na‘matak daraxtini orqasiga yashiringanini o‘zi sezmay qoladi. Oddiygina momaqalldiroqning gumburlashidan Rustamning cho‘chib, vahima tushganligini ko‘rib, Shahnoza hayron qoladi. Abdug‘afur Iskandarning reallikka asoslanib yozilgan xotira – essesida:“Harbiy xizmatni tugatib, qaytganimning uchinchi yo to‘rtinchi yili edi,do‘stim bilan liftga chiqdik. Bir payt “duk” etib minomylotdan o‘q otilgani eshitilsa bo‘ladimi? Yerga o‘zimni “tap” tashla yozdim. Yarim engashgan ko‘yi bir zum qotib, keyin qaddimni rostladim. Sherigim: -Ha, nima bo‘ldi?-deb hayron kuldi. -Hozirgi “duk” etgan ovoz qayerdan keldi? -dedim. Sherigim qo‘lini ko‘rsatib, liftning devoriga yana musht urdi. Xuddi o‘sha ovoz. minimplyotdan otishdi deb o‘yladim-dedim. Afg‘onda xizmat qilganimni bilgani uchun do‘stim gapimga ajablanmadi”³⁸. Ikkala asarda ham ko‘rishimiz mumkinki, urush ancha yillar oldin tugab ketgan bo‘lsada uning asorati Rustam obraziga va Abdug‘afur Iskandarning hayotiga ruhiy va jismoniy tomondan ta’sirini ko‘rsatmasdan qolmagan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ijodkorning o‘z badiiy iqtidori bilan birgalikda asarning tag zahirida Urush har qanday davrda bo‘lishidan qat’iy nazar, insoniyatga faqat qiyinchilik, ocharchilik, vayronagarchilik, farzand dog‘i, ayriliq, ona yurt sog‘inchi olib keladi. Biz tadqiq etgan ikki kitobda ham mazkur voqealarning ayanchli oqibatlari, uning to‘lab bo‘lmas ma’naviy zararlari yorqin bo‘yoqlarda tasvir etilgan. O‘tkir Hoshimovning “Tushda kechgan umrlar” romanida birgina qahramon umumlashma obraz darajasiga ko‘tarilib, fojining bor bo‘y-basti oddiy turmushning voqea-hodisalari, sevgi-muhabbat va oilaviy mojarolar bilan uzviy holatda tasvir etilgan bo‘lsa, Abdug‘afur Iskandarning “Afg‘on to‘la fig‘onim” kitobida har bir tarixiy dalilga, guvoh bo‘lganlarning xulosalariga tayangan holatda muallif voqealarni tasvirlaydi, kitobxonga o‘zgacha bir kayfiyat baxsh etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hoshimov O‘.(2022). Daftari hoshiyasidagi bitiklar. “Nurli dunyo” nashriyoti
2. Hoshimov O‘.(2018) Tushda kechgan umrlar. “Yangi asr avlodi” nashriyoti
3. Iskandar A. (2018) Afg‘on to‘la fig‘onim. “Muharrir” nashriyoti
4. <https://kun.uz/uz/news/2020/01/14/millionlar-nolasi-afgon-urushi-qanday-boshlanib-qanday-tugagan>
5. https://www.amerikaovozi.com/author/malik-mansur/_g-oo
6. <https://youtu.be/JAulCux-maU?si=fb7m-7mebnEZk075>

³⁸ Iskandar A. Afg‘on to‘la fig‘onim.-T:2018.B.35-36

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINING OILA BILAN HAMKORLIGINING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI

¹Rajabova O.E., ²Saidaxmetova N.T., ³Zaidova D.T.

¹Xorazm viloyati Hazorasp tumani 7-sonli DMTT direktori

²Toshkent shahar Shayxontoxur tumani 140-sonli DMTT direktori

³Toshkent shahar Uchtepa tumani 251-sonli DMTT direktori

Annotatsiya. *Maktabgacha ta'lim va tarbiya yoshidagi bolalarning yuqori sifatli ta'lim olishiga, ota-onalarning ehtiyojlari va bolalarning manfaatlarini to'liq qondirishga, bola uchun yagona ta'lim makonini yaratishga faqat ilk bolalikdan maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi o'zaro hamkorlikning yangi tizimini ishlab chiqqan holdagina erishish mumkin.*

Kalit so'zlar: *sensor ko'nikmalar, hissiy bardamlik, faoliyat yo'nalishlari, hissiyot olami.*

Jahon miqyosida sifatli maktabgacha ta'lim inson kapitalini rivojlantirish, ijtimoiy hayotdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlashdagi muhim investitsiya sifatida belgilanmoqda. Jumladan, BMTning 2030 yilgacha Barqaror rivojlanish maqsadlari, shuningdek, YUNISEFning maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasida ilk yoshdanoq sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrovni oshirish hamda maktabgacha ta'lim tizimini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish ko'rsatkichlari asosiy indikatorlardan biri sifatida qayd etilgan.

Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy tuzilishining o'zgarishi oilaning shakllanishiga, uning o'zaro aloqa shakllariga ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, jamiyatning moddiy texnika va ma'naviy yo'nalishidagi o'zgarishlari oila faoliyatining o'zgarishiga sabab bo'lmoqda. Bunday o'zgarishlar oila qurish, mehrmuhabbat, o'zaro do'stlik va farzand ko'rishni rejalashtirishda o'z ifodasini topmoqda.

O'zbekiston Prezidenti Sh.Mirziyoev: "Oila biz uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor, qacda ishlashidan qat'iy nazar, kim bo'lishidan qat'iy nazar, agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada halollik, munosabat, tarbiyaga alohida e'tibor bermasa, hech qachon natija bo'lmaydi. Shuning uchun men farzandlarimning tarbiyasiga juda katta e'tibor beraman. Har bir farzandimga ham, nevaramga ham alohida o'zimning munosabatim bor. Har bir nevaramning alohida xarakterini bilaman, orzusini, istagini bilaman"³⁹ – deb fikrini bildirdi.

Oilaning eng muhim xususiyatlaridan biri insonlar avlodini ko'paytirishdir. Bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash borasida oila ma'lum darajada ijtimoiy tashkilotlar bilan jamiyat taraqqiyotiga hamohang holda faoliyat yuritmoqda. Oilaviy tarbiya muammolarini tadqiq etish, asosan, ikki yo'nalishda olib borilmoqda. Bir tomonda oilaviy tarbiya pedagogikaning an'anaviy qismi sifatida o'rganilmoqda. Ikkinchi tomondan esa oila sotsiologiya va filologiya yo'nalishida ham tadqiq etilmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich turi hisoblanadi hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari va boshqa hujjatlariga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlariga, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga amal qiladi. Insonning shaxsi va g'oyaviy dunyosi yoshlik yillarida shakllanadi. Shu sababli milliy mafkura asoslarini ularning

³⁹ O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev hujjatli filmda oilaning hayotidagi o'rni hamda nima uni baxtli qilishi to'g'risidagi nutqidan. 2018 yil 24 iyun.

ongiga singdirishda bu imkoniyatdan to'g'ri foydalanish lozim. Maktabgacha ta'lim sog'lom, har tomonlama yetuk bolalarni tarbiyalash uchun zarur tashkiliy, uslubiy, psixologik, pedagogik shart-sharoitlar yaratadi, bolalarni maktabda muntazam ravishda ta'lim olishga tayyorlashda ota-onalarga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim bola 6-7 yoshga yetguncha oilada, davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti ta'lim-tarbiya va sog'lomlashtirish muassasasi hisoblanadi va quyidagilar uning vazifalariga kiradi: – oila bilan ta'lim-tarbiyaviy hamkorligini kuchaytirish; – bola shaxsi asoslarini shakllantirish, uning bilimga qiziqishlarini rivojlantirish; – bolaning intellektual, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash; – bolaning rivojlanishidagi nuqsonlarni zarur tarzda tuzatish; – bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlari asosida aqliy va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash; – bolalarda milliy g'urur, vatanparvarlik hislarini shakllantirish; – bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish; – bolalarni bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish manbalarini shakllantirish, ularni muntazam ravishdagi ta'lim jarayoniga tayyorlash.

Hozirgi kunda bola rivojlanishining dastlabki bosqichlarida oilaning tutgan o'рни beqiyosdir. Barchaga ma'lumki bolalar oilada tarbiyalanadi va unda yuz beradigan voqealar ularga juda katta ta'sir ko'rsatadi. Kichik yoshdagi bolalar oilaga juda bog'lanib qolgan bo'ladi. Chunki oila quydagi jihatlari bilan ajralib turadi:

- Ularning jismoniy jihatdan barkamol bo'lishini, ovqat, kiyim-kechak, uy-joy bilan ta'minlaydi, sog'lig'i haqida g'amxo'rlik qiladi;

- Ularning hissiy bardamligini, jumladan, mehr ko'rsatadi, qo'llab quvvatlaydi, nimaning yaxshiligi, nimaning yomonligini doimo eslatib turadi.

- Ularning rivojlanishi shart-sharoitlarini ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti, oila, mahalla, ijtimoiy tajribani bolaga o'ziga xos tarzda yetkazadi. Faqat ular bir-biri bilan uyg'un holda kichkina insonning katta dunyoga kirishlari uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratadilar. Pedagoglar bolaning dastlabki tabiiyachisi sifatida oilaning yetakchi rolini tan olishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Qisqa muddatli guruhga kelgunga qadar oila bolaga madaniyatni, muhim va eng zarur ko'nikmalarni singdirishga ulguradi. Bolani maktabga tayyorlash bola va oila o'rtasida shakllangan ana shu dastlabki munosabatlarga tayangan holda ota-onalarga qisqa muddatli guruhlar faoliyatining barcha jabhalarida ishtirok etishga imkon beradi. Oilalarni jalb etish maktabga tayyorlash bo'yicha qisqa muddatli guruhlarda bolalarning bilim olish faoliyatini boyitishda, bola qiziqishlari va uydagi ta'lim-tarbiya natijalaridan foydalanishda muhim o'rin egallaydi.

Bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi va bilim olishida ikki ta'lim muhiti – uy va qisqa muddatli guruhlarning bir-biri bilan bahamjihatligi g'oyat muhimdir. Oilalarda bolalarni maktabga tayyorlash ishlari turlicha olib boriladi. Ba'zi oilalarda bolalar bilan ko'p shug'ullanilsa ham, bu asosan o'quv mashg'ulotlaridir – husnixat yozuvi, alifbe o'rgatish, turli adabiyotlar o'qib berish bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ayniqsa muhim bo'lgan syujetli o'yinlar, harakat faolligi, tasviriy faoliyatga oid ishlar bilan shug'ullanmaydilar. Boshqa oilalarda bolani o'yinchoqlar va televizor bilan yakkama-yakka qoldirib, bu unga yoqadi va rivojlanishi uchun yetarli bilim beradi deb hisoblashadi. Natijada ayrim hollarda qisqa muddatli guruhlariga rivojlanishida muayyan muammolari, mustaqil faoliyatni yetarli darajada amalga oshira olmaydigan, maqsadga erishish uchun irodasi bo'sh, o'zaro hurmat, umumqabul qilingan me'yor va qoidalar asosida boshqalar bilan birgalikdagi faoliyatni tashkil eta olmaydigan bolalar qabul qilinadi.

Bundan tashqari, ayrim bolalarda sensor ko'nikmalari, tasavvurlarining rivojlanmagani, hissiyot olamining qashshoqligi kuzatiladi. Uydagi ta'lim-tarbiyaning turli-tuman sharoitlari ta'sirida bolalar rivojlanishining alohida sohalari bo'yicha erishilgan natijalarning har xilligini qayd etish muhim. Qisqa muddatli guruhlariga kelayotgan bolalarga xos ana shu xususiyatlarni ta'lim jarayonida albatta e'tiborga olish, ularni ota-onalar xohishiga binoan aqliy rivojlantirishga emas, balki umumrivojlantiruvchi vazifalarni hal etishga, bola shaxsining har tomonlama rivojlanishiga yo'naltirgan ma'qul. Vaqtining katta qismini bola maktabgacha ta'lim tashkiloti va uyda o'tkazadi, shuning uchun pedagoglar va ota-onalarning ta'siri bir-biriga zid bo'lmasligi, aksincha, bola tomonidan ijobiy va faol qabul qilinishi kerak. Bunga pedagoglar va ota-onalar hamkor va hamfikir bo'lib, tarbiyaviy muammolarni bahamjihatlik bilan hal etish orqaligina erishish mumkin. Pedagoglar ta'lim jarayonini tashkil etishda va bevosita pedagogik jarayonning o'ziga ota-onalarni jalb etishni, ularga bolalar bilan rivojlantiruvchi o'zaro aloqalar shakllarni o'rgatish, bolalarning ta'lim tarbiyasiga doir metodik yordam berishni nazarda tutadigan oilalar bilan ijtimoiy-pedagogik ishlarning ahamiyatga katta e'tibor berishlari lozim. Samarali faoliyat yuritish va oilani maktabgacha ta'lim tashkiloti ishiga jalb etish uchun pedagoglar o'zlari tarbiyalayotgan bolalarning birlamchi vazifalarini bilishlari, ularning oilasi va yaqin qarindoshlari haqida muayyan tasavvurga ega bo'lishlari lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotiga qatnayotgan bolalarning ota-onalari bilan muvaffaqiyatli hamkorlik qilish uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlariga quyidagi faoliyat yo'nalishlarini tavsiya etish mumkin:

1. Ota-onalarda maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlari bilan hamkorlik qilishga intilishni shakllantirish.
2. Bolalarning imkoniyatlari, talab-ehtiyojlari va qiziqishlarni baholashda, uning maktabgacha ta'lim tashkiloti kirishiga ko'maklashish.
3. Ota-onalarning pedagogik kompetentligini oshirish ota-onalarga uyda bola bilan mashg'ulot o'tkazish uchun zarur bo'lgan metodik usullarni o'rgatish.
4. Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish omillaridan biri bola shaxsini kamolotga yetkazish uchun uni har tomonlama o'rganish, shuningdek, oilaviy tarbiya usullari va shakllariga ijodiy yondashish, uni takomillashtirishdir. O'quvchitalabalarni har tomonlama o'rganish ularni o'qishga, mehnatga, o'z-o'ziga, o'rab turgan muhitga, inson kamoloti uchun zarur bo'lgan sifatlardan eng muhimlarini ajrata olishga o'rgatish imkonini beradi.
5. Ota-onalar o'rtasida tarbiyaga oid bilimlarni targ'ib qilish, ayniqsa, oilaviy tarbiyada qiyinchilikka uchrayotgan ota-onalarga jamoatchilik yordamini kuchaytirish lozim.
6. Oilaviy tarbiyada ijobiy yutuqlarni qo'lga kiritgan ota-onalarning tajribalaridan foydalanish uchun ularni ta'lim muassasining kengaytirilgan yig'ilishlariga, ota-onalar qo'mitalarining majlislariga taklif etish va o'z tajribalari bilan o'rtoqlashishni yo'lga qo'yish nihoyatda muhimdir. Ulardan unumli foydalanish uchun ta'lim muassasalarda tashkil etilgan ota-onalar kuni ishini jonlantirish.
7. Ota-onalar qo'mitalari rahbarlarining bevosita boshchiligida radioaloqalarni tashkil etish. Bunda "Ota-onalar – ilk tarbiyachi", "Ota-onalarning bola tarbiyasidagi shaxsiy namunalari va ularning ahamiyati", "Yoshlarni mehnatga, hayotga, turmushga o'rgatish va tayyorlashda ta'lim muassasasining o'rni" bo'yicha eshittirishlarni tayyorlab, izchil o'tkazish zarur.

Shunday qilib, ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatiga jalb etilishi bolalarga ham, ota-onalarga ham, maktabgacha ta'lim tashkilotiga ham foyda keltiradi. Muloqot,

o‘zaro hurmat, bola manfaatlarining muhimligini e‘tirof etish samarali hamkorlikka asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev hujjatli filmda oilaning hayotidagi o‘rni hamda nima uni baxtli qilishi to‘g‘risidagi nutqidan. 2018 yil 24 iyun.
2. “Ilk Qadam” Maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018 yil, 7 iyuldagi 4-son hay’at yig‘ilishi qarori bilan tasdiqlangan.
3. Maktabgacha ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini mavzuli rejalashtirish (barcha yosh guruhlari uchun) 2018 y.
4. O.U.Hasanboeva va boshqalar. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. Pedagogika kolleji uchun o‘quv qo‘llanma (3-nashr) T.:”Ilm ziyo”, 2012y

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARIGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR

Ravikova Feruzaxon Xakimovna

Andijon viloyati, Baliqchi tumani 8-DMTT DIREKTORI

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda zamonaviy rahbarlarga qo'yiladigan talablar yoritib berilgan. Shuningdek, Ta'lim strategiyasining hozirgi bosqichi kasbiy muammolarni mustaqil ravishda hal qilish, innovatsion jarayonlarni amalga oshirishga qodir va tayyor mutaxassisning kasbiy kompetentligini rivojlantirish yo'llari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy rahbar, kompetensiya, qobiliyat, ijtimoiy mavqey, tashkilot.

Jamiyat va ta'lim tashkilotlari hayotidagi o'zgarishlar tezroq sodir bo'lgan zamonaviy sharoitda boshqaruv mahoratiga alohida o'rin beriladi. Tashkilot rivojlanishining muvaffaqiyati, uning ijtimoiy mavqei rahbarning kasbiy malakasiga, uning tezkor qaror qabul qilish qobiliyatiga, jamoani uzluksiz rivojlanishga, ijodiy o'sishga yo'naltirish qobiliyatiga bog'liq.

Ta'lim mazmunining turli xil variantlarini ishlab chiqish zaruratiga asoslangan pedagogik faoliyatning murakkab va dinamik tabiati, ta'lim tuzilmalarining samaradorligini oshirishda zamonaviy didaktika imkoniyatlaridan foydalanish, yangi g'oyalar va texnologiyalarni ilmiy asoslanishi oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini takomillashtirishga bo'lgan obyektiv ehtiyojni belgilaydi.

Ta'lim strategiyasining hozirgi bosqichi kasbiy muammolarni mustaqil ravishda hal qilish, innovatsion jarayonlarni amalga oshirishga qodir va tayyor mutaxassisning kasbiy kompetentligini rivojlantirish va shakllantirishdan iborat.

Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli rivojlanish, obro'-e'tibor, ta'lim muassasasi faoliyatining natijaviyligi uning boshqaruv sifati bilan belgilanadi. Boshqaruv faoliyatining samaradorligi obyektiv va subyektiv omillarga bog'liq. Subyektiv omillar orasida rahbar shaxsining o'z kasbiy maqomini oshirishga yo'naltirilishi alohida o'rin tutadi. Bu zamonaviy sharoitda ta'lim muassasalari rahbarlarining boshqaruv kompetentligini rivojlantirishga qiziqish ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu o'rinda, psixolog L.D.Kudryashovning fikrlari maqsadga muvofiqdir, u "shaxsning tajribasi sifatida bilim, ko'nikma va malakalarni belgilash"ni taklif qiladi. Rahbar funksional vazifalarni bajarishida uning tajribasi va boshqaruv faoliyatiga tayyorligi juda muhim sanaladi.

Shuning uchun, tayyorlik deganda:

1) shaxsning zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarga egaligi va amalda ularni muvaffaqiyatli qo'llay olishligi;

2) muayyan signal ko'rinishiga javoban mavjud harakat dasturini tezkor amalga oshirishga tayyorlik;

3) biror faoliyatni amalga oshirish tushuniladi.

O.A.Abduqudusov o'z tadqiqotlarida, kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassis qanday bo'lishi va qaysi me'yorlarga javob berishi kerak degan savolga javob berib, quyidagi sifatlarni ko'rsatadi:

- tanlangan yo'nalish bo'yicha yuqori professional tayyorgarlikka ega bo'lish;
- o'z professional-ijodiy darajasini mustaqil ravishda doimiy oshirib borish;
- ijtimoiy faol, ijobiy shaxsiy sifatlarga ega bo'lish;

- tadbirkorlik faoliyatini mobil ravishda va hamkorlikda amalga oshirish;
- o'z kasbiy faoliyatini tahlil qilish, o'z intellekti va fikrlari asosida xulosalar qilish.

Kasbiy standartlarni qo'llash negizida ta'lim muassasasi faoliyatini tashkil etish, shu jumladan quyidagilarni amalga oshirish tushuniladi:

- ishga qabul qilishda xodimning malakasini aniqlashda;
- egallab turgan lavozimiga muvofiqligini aniqlash bo'yicha attestatsiya o'tkazishda;
- xodimlarni ta'lim turini aniqlash uchun qo'shimcha kasbiy ta'lim olishga yo'naltirishda;
- mehnat harakatlari va bilim hamda ko'nikmalarga bo'lgan talablarni aniqlash uchun lavozim yo'riqnomalarini ishlab chiqishda;
- lavozim nomlarini aniqlash uchun shtat jadvalini ishlab chiqishda.

Standartlar ta'limiy va tarbiyaviy jarayonni rejalashtirish, uyushtirish, o'tkazish va baholash kabi kasbiy vazifalarini sifatli bajarishi uchun zaruriy bo'lgan asosiy kompetensiyasini belgilaydi.

"Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv kompetentligi" tushunchasining mohiyatini, rahbarning boshqaruv kompetentligi tuzilmasini, uning asosiy tarkibiy qismlarini ko'rib chiqib, zamonaviy ta'lim sharoitida Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbariga qo'yiladigan talablarni aniqlash zarur. Buning uchun rahbarning boshqaruv faoliyatiga tayyorligi kabi kasbiy kompetentligining tarkibiy qismlarini batafsil tahlil qilish muhim. Tayyorlik nafaqat psixofiziologik tayyorgarlikni, balki rahbarning tajribasini (bilim, ko'nikma, malaka) ham o'z ichiga olganligi sababli, birinchi navbatda, Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari qanday bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollangan bo'lishi kerakligini aniqlash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

13. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Karimova N., A'zamova M. "Maktabgacha pedagogikasi" Darslik. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. – 688 b.
14. Grosheva I.V., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T.:2022
15. F.R. Valiyeva Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati //Multi disciplinary research studies and education, Kuala Lumpur, Malasiya 2021
16. F.R. Valiyeva The importance of educational content in preparation of competitive personnels// 2nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018
17. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
18. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkolы. – M., 1995. – 441 s.
19. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

THE INSTRUMENTAL MUSIC AND ACCOMPANIMENT CLASSES, DEPARTMENT OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION IN BUCHEON UNIVERSITY UZBEKISTAN BRANCH IN TASHKENT

Sunhee Lee

Professor at Bucheon University (PhD course of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami)

Abstract. The purpose of this study is to present actual application cases of students according to the lecture plan of "Musical Instruments and Accompaniment Method" in the 2nd semester of 2023 of the Department of Early Childhood Education at the Uzbekistan Branch of Bucheon University and to find its implications.

In addition, Based on the two application results that is a curriculum comparison and applied it to the lecture derived by the Uzbek curriculum Ilkadam (competency in the creative development field) and the Korean early childhood education curriculum Nuri Curriculum (art experience area) and Secondly the results of the lecture based on their study of basic theory for instrumental, accompaniment method and their practices of melody accompaniment, rhythm ensemble, handbell performance, It was shown that these two applications were significantly meaningful for the students. They understood the basic theory well and participated well in the practice. Throughout the application results, Implications were presented.

Keywords: Instruments and accompaniment, piano accompaniment, chord notation, key names, rhythm ensemble, handbell

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotning maqsadi Puchon universitetining O'zbekistondagi filialida 2023-yilning 2-semestrida "Musiqiy asboblari va jo'r bo'lish usullari" fanidan o'tilgan darslarda talabalar tomonidan "Musiqiy asboblari va jo'r bo'lish usullari" fani uchun tuzilgan dars rejasiga muvofiq amalga oshirilgan amaliy misollarni ko'rsatish va ulardan kelib chiqadigan xulosalarni tahlil qilishdan iboratdir.

Shuningdek, O'zbekistonning "Ilk Qadam" (ijodiy rivojlanish yo'nalishi bo'yicha kompetensiya) ta'lim dasturi bilan Koreyaning "Nuri" ta'lim dasturi (san'at tajribasi yo'nalishi)ni solishtirish, darsga tadbiq qilingan misollarni tahlil qilish orqali talabalarning musiqiy asboblari va jo'r bo'lish usullari bo'yicha asosiy nazariy bilimlarni, musiqiy jo'rlik mashqlari, ritmik ansambllari, qo'l qo'ng'iroqlarini ijro etish orqali yaxshi tushunganliklari va amaliy mashg'ulotlarda faol ishtirok etganliklarini namoyish qilishdan iborat. Ushbu dars natijalari asosida xulosalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: musiqiy asboblari va jo'r bo'lish usullari, pianino jo'r bo'lish usullari, akkord notasi, gamma nomlari, ritmik ansambl, qo'l qo'ng'iroqchalari.

Аннотация. Целью данного исследования является представление практических примеров применения студентами курса "Музыкальные инструменты и аккомпанемент" университета Пучон в Узбекистане, 2 семестра 2023 года, в соответствии с планом лекций, а также выявление сильных и слабых сторон.

Кроме того, в исследовании проводится сравнение узбекистанской учебной программы "Илкadam" (компетенции в области развития творчества) и корейской учебной программы для дошкольного образования "Нури" (область художественного опыта), а также рассматриваются примеры применения на лекциях. Студенты хорошо

усвоили базовые теоретические знания по музыкальным инструментам и аккомпанементу, активно участвовали в практических занятиях по аккомпанементу, ансамблевой игре и игре на колокольчиках. На основе результатов этого курса представлены выводы.

Ключевые слова: музыкальные инструменты и аккомпанемент, аккомпанемент на фортепиано, аккордовые ноты, названия нот, ансамблевая игра, колокольчики.

Early childhood music education has a positive effect on the development of young children. In particular, playing musical instruments in the art experience area of the Nuri curriculum is a good activity for learning musical concepts. (1) This musical instrument and accompaniment method (2) course was a 15-week course including theory and practice, and included Uzbek Ilkadam (3) and the Nuri curriculum (4), which is a Korean early childhood education curriculum. The goal of the national level musical instrument and accompaniment method (5) is to learn the basic theories necessary for musical instruments and accompaniment based on the national level curriculum, acquire learning content and teaching methods considering the development and interests of young children, plan musical activities for young children, and implement and evaluate them through practical exercises.

Research Question

What are some examples of practical applications of the theory required for the 1-1 accompaniment?

1-2 What are the examples of practical practice of melodic accompaniment in the classroom?

1-3 rhythmic accompaniment. What are the application cases of rhythm ensemble and handbell practice classes?

The subject of the study is 24 first-year Russian students and 13 Uzbek students from the Department of Early Childhood Education at Bucheon National University's Tashkent Campus. The instrumental music and accompaniment classes for first-year students were held for a total of 15 weeks, with 2 hours per week and 1 hour of theory followed by 1 hour of practical lessons. The teams consisted of 7 teams.

The research procedures and teaching and learning methods will be conducted from September to December 2023 for a total of 1

After understanding the Uzbekistan curriculum 'Ilkadam' and the Korean curriculum 'Nuri Course', you will learn the basic information of the two countries' curriculums. (6) Lee Hee-kyung (2019.p.233) was shared, and a lecture was given according to a detailed plan to be applied after comparing Ilgadam's competencies in the field of creative development and the areas of art experience in the Nuri process.

<Chart 1> **"Ijodiy rivojlanish" sohasi kompetensiyalari**

3.2.5. "Ijodiy rivojlanish" sohasi kompetensiyalari

"Ijodiy rivojlanish" sohasidagi 'ta'lim va tarbiya jarayoni yakuniga 6-7 yoshli bola:

- san'at va madaniyatga qiziqishni namoyon qiladi;
- milliy an'analarni qadrlaydi va ularni kundalik hayotining bir qismi sifatida idrok etadi;
- san'atning muayyan turini afzal ko'rishini mustaqil ravishda ifodalaydi;
- olingan bilim va ko'nikmalardan turli hayotiy vaziyatlarda o'z ijodiy rejalarini tuzish va tatbiq qilish uchun foydalanadi;

- insonning dunyoni o‘zgartirishdagi yaratuvchanlik rolini tushunadi.

‘Ilkadam’ (2022. P.19)

<Chart 2> Goals and contents of the Nuri Curriculum Art Experience Area

target	Have an interest in beauty and art and enjoy creative expression.
• Feel beauty in nature, life, and art • Enjoy the process of creative expression through art • Respect diverse artistic expressions	
Content category	detail
Find beauty	• Feel and enjoy beauty in nature and life • Take an interest in artistic elements and explore them
Express yourself creatively	• I enjoy singing • Create simple sounds and rhythms with your body, objects, and instruments. • Express yourself freely through movement and dance using your body or tools • Express your thoughts and feelings using various art materials and tools.
Appreciating Art	• I enjoy imagining things when I see different types of art. • Respect different artistic expressions • Become interested in and familiar with our country’s traditional arts

2019 Revised Nuri Curriculum Commentary Ministry of Education, Ministry of Health and Welfare p92(7)

Studying title	Week (Hour)	Implementation criterion (detail)
Theory and practice required for accompaniment	1-2(4 hours)	Music theory required for accompaniment. Learning the main 3 chords, types, necessity, and details of melody accompaniment.
Practical practice of accompaniment	3~7(10 hours)	Practice the nursery rhymes in the major scale Chord practice. (4/4, 2/4 beat, 4/3 beat, 8/6 beat) Playing Doira, playing Glorocen Spiel Kyungmyeongchang by fixed method, Kyungmyeongchang by moving method
Accompaniment, rhythm ensemble, hand bell practical practice, practical evaluation	8-15 weeks (16 hours)	Archa bayram Gyeomyeongchang, rhythm ensemble, singing the national anthem in the key of G major, Gyeomyeongchang, accompaniment, playing handbells Archa bayram

Ensemble class details by week (Lee Hyun-sook, Lee Jeong-eun. 2020. p. 168)

(8) Reference

Results

1) Practice of the theory required for accompaniment

I understood well the Uzbek early childhood education curriculum, Ilkadam (competency in the creative development field) and Korea's 2019 revised Nuri curriculum (art experience field), and participated well in understanding the basic theories required for accompaniment, such as types of staff, clefs, pitch names, accidentals, notes and beats, musical terms, and performance techniques, and in being able to play with the correct posture.

2) Practical practice of accompaniment

Types, necessity, and posture of accompaniment, practice of children's songs in the major scale Types, necessity, and posture of accompaniment. Singing Hello, Matching the beat with the rhythm bar (Playing by looking at the Little Star score)

Types of accompaniment, practice of nursery rhymes in each major scale, chord practice. (4/4) Playing the Doira. Playing the Kodaison Giho, Glorocen Spiel, and playing the fixed-do method Gyeomyeongchang and the moving-do method Gyeomyeongchang were done well.

<Picture 1> Piano Playing Pictures

3) Accompaniment, rhythm ensemble, handbell practice and final evaluation (practical)

We practiced chord practice (2/4 beat, 4/3 beat, 8/6 beat), Archa bayram gye-myeong-chang, singing rhythm ensemble, singing G major (national anthem) with Gye-myeong-chang

piano accompaniment, and playing handbells. The practice was divided into group and individual evaluations. For the individual evaluation, we played the C major children's song Three Bears on the piano, and for the group evaluation, we played Archa bayram gye-myeong-chang, singing rhythm ensemble, and playing handbells to the Do-Re-Mi song by Sound of Music. We happily participated by matching the notes and beats well.

Conclusion

Based on the study problems, conclusions are suggested as below.

First, this study focuses on comparing Uzbekistan's 'Ilkadam' curriculum with Korea's 'Nuri' curriculum revised in 2019 to gain a deeper understanding, and understanding the basic theories of music for early childhood music education to apply instruments and accompaniment methods to children so that they can provide high-quality classes.

Second, through this learning process of understanding the basic theory of music and facing actual kindergarten classes, prospective teachers can prepare to become qualified teachers. The goal of the early childhood education theory lecture is to educate students not only about knowledge, but also about the difference between simple learning materials and actual classroom management through a deep understanding of the entire curriculum of 'Ilkadam' in Uzbekistan and 'Nuri' in Korea (7).

Third, through the practical use of the accompaniment, I learned the main 3 chords, sheet music, and key names, and learned how to play the children's piano with the correct posture. However, due to the lack of practice time, I mainly practiced the C major key, and I found that I did not have enough time to practice the F major and G major keys. Therefore, I suggest increasing the class time.

Fourth, while practicing the accompaniment to children's songs (Uzbek, Russian, Korean) as a practical class, Uzbek children's songs do not have an introduction or a postscript, and even music majors do not know their meaning, so they practiced by providing sheet music with a Korean children's song introduction and a postscript. Therefore, it is necessary to teach the introduction and postscript to Uzbek children's songs, and it is suggested that teacher training should be conducted accordingly.

REFERENCES

1. Ji-Seon Hwang (2019) Class examples in BUT Department of music education. Bucheon:Korea Practice Association for Early Childhood Education 1(4)81-97.
2. Lee Hye-jin (2020) Children's Song Accompaniment Method for Early Childhood Teachers Paju-si: Jeongminsa p17~82
3. National Curriculum for Early Childhood Education Institutions of the Republic of Uzbekistan, 2nd Edition. (2022) Ilkadam
4. Ministry of Education (2019). 2019 revised Nu-Ri curriculum Ministry of Education (2019). 2019 revised Nu-Ri curriculum 3. 교육부(2019). 2019년 Nu-Ri 교육과정 개정 교육부 (2019).
5. Song Yeo-suk, Park Ji-won (2016) Theory and Practice of Accompaniment Method for Children's Songs. Seoul: Changjisa p .PP.1
6. Lee, Hee-Kyung (2020) A Study on Differences in Curriculum between Uzbekistan and Korea. Bucheon: Journal of Early Childhood Education Research 24(5): 229-252
7. 2019 Revised Nuri Curriculum Commentary Ministry of Education, Ministry of Health and Welfare p92

MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH

Tajiboyeva Dilfuza O'rozimbetovna
Toshkent PUCHON Universiteti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarining mohiyati yoritilgan. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutilgan. Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, kasbiy faoliyat, ijtimoiy kompetentlik, maxsus kompetentlik, shaxsiy kompetentlik, texnologik kompetentlik, ekstremal kompetentlik, pedagogik jarayon, ta'lim jarayoni, o'z-o'zini rivojlantirish.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetentsiya, kasbiy faoliyat, ijtimoiy kompetentsiya, maxsus kompetentsiya, shaxsiy kompetentsiya, texnologik kompetentsiya, yakuniy kompetentsiya, pedagogik jarayon, ta'lim jarayoni, o'z-o'zini rivojlantirish.

Аннотация. В данной статье раскрыта сущность рефлексивных качеств на основе профессиональной компетентности. Профессиональная компетентность означает не приобретение специалистом отдельных знаний и умений, а приобретение интегративных знаний и действий в каждом независимом направлении.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная деятельность, социальная компетентность, специальная компетентность, личностная компетентность, технологическая компетентность, предельная компетентность, педагогический процесс, образовательный процесс, саморазвитие.

Abstract. This article describes the essence of reflective qualities on the basis of professional competence. Professional competence does not mean the acquisition of separate knowledge and skills by a specialist, but the assimilation of integrative knowledge and actions in each independent direction.

Keywords: professional competence, professional activity, social competence, special competence, personal competence, technological competence, extreme competence, pedagogical process, educational process, self-development.

Bugungi kunda yetishib kelayotgan yosh avlodning kelesida kim bo'lishi va o'z kasbining mutaxassisi bo'lishi uchun uning kasbiy kompetentligiga alohida ahamiyat beriladi. Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olishi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetentsiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Barcha soha mutaxassislari o'z kasbining ustasi bo'lib yetishishi kerak. Buning uchun kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlariga ega bo'lishi va bu sifatlarini o'z kasbiy faoliyatida qo'llay olishi kerak.

"Kompetentlik" va "kasbiy kompetentlik" tushunchalarining mohiyati. Bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida ustuvor o'rin egallagan kuchli raqobatga bardoshli

bo'lish har bir mutaxassisdan kasbiy kompetentlikka ega bo'lish, uni izchil ravishda oshirib borishni taqozo etmoqda. Xo'sh, kompetentlik nima? Kasbiy kompetentlik negizida qanday sifatlar aks etadi? Pedagog o'zida qanday kompetentlik sifatlarini yoritib olishi zarur. Ayni o'rinda shu va shunga yondosh g'oyalar yuzasidan so'z yuritiladi.

"Kompetentlik" tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik ilmiy izlanishlar natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai nazardan kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va "Kompetentlik" (ingl. "competence" – "qobiliyat") – faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olinishi 6 harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi.

Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyatini qisqacha yoritib o'tish mumkin. Ularga:

1. Ijtimoiy kompetentlik – ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda subyektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. Maxsus kompetentlik – kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi. Ular o'zida quyidagi mazmunni ifodalaydi: - psixologik kompetentlik – pedagogik jarayonda sog'lom psixologik muhitni yarata olish, talabalar va ta'lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan ijobiy muloqotni tashkil etish, turli salbiy psixologik ziddiyatlarni o'z vaqtida anglay olish va bartaraf eta olish; - metodik kompetentlik – pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta'lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to'g'ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo'llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo'llash; informatsion kompetentlik – axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali ma'lumotlarni izlash, yig'ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o'rinli, samarali foydalanish;

- kreativ kompetentlik – pedagogik faoliyatga nisbatan tanqidiy va ijodiy yondashish, o'zining ijodkorlik malakalariga egaligini namoyish eta olish; - innovatsion kompetentlik – pedagogik jarayonni takomillashtirish, ta'lim sifatini yaxshilash, tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga doir yangi g'oyalarni ilgari surish, ularni amaliyotga muvaffaqiyatli tatbiq etish; - kommunikativ kompetentlik – ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari, jumladan, talabalar bilan samimiy muloqotda bo'lish, ularni tinglay bilish, ularga ijobiy ta'sir ko'rsata olish. 3. Shaxsiy kompetentlik – izchil ravishda kasbiy o'zlashtirishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish. 4. Texnologik kompetentlik – kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

5. Ektremal kompetentlik – favqulotda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan) da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to‘g‘ri harakatlanish malakasiga egalik.

Kasbiy kompetentlik quyidagi holatlarda yaqqol namoyon bo‘ladi:

- murakkab jarayonlarda;

noaniq vazifalarni bajarishda;

bir-biriga zid ma’lumotlardan foydalanishda;

kutilmagan vaziyatda harakat rejasiga ega bo‘la olishdi Kasbiy kompetentlikka ega mutaxassis:

o‘z bilimlarini izchil boyitib boradi;

yangi axborotlarni o‘zlashtiradi;

davr talablarini chuqur anglaydi;

yangi bilimlarni izlab topadi;

ularni qayta ishlaydi va o‘z amaliy faoliyatida samarali qo‘llaydi. Bir qator tadqiqotlarda bevosita pedagogga xos kasbiy kompetentlik va uning o‘ziga xos jihatlari o‘rganilgan. Bir qator, xususan, A.K.Markova hamda B.Nazarovlarning tadqiqotlarida pedagogik kompetentlikning tarkibiy asoslari qayd etib o‘tilgan. Pedagogning kasbiy kompetentsiyasi pedagogik jarayonni samarali, muvaffaqiyatli tashkil etilishini ta’minlaydi. Kasbiy kompetentlikka ega bo‘lish uchun pedagog o‘z-o‘zini izchil rivojlantirib borishga e’tiborni qaratishi zarur. Kasbiy kompetentlikka ega bo‘lishda o‘z ustida ishlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O‘z-o‘zini rivojlantirish vazifalari o‘zini o‘zi tahlil qilish va o‘zini o‘zi baholash orqali aniqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.Ochilov, N.Ochilova “Oliy maktab pedagogikasi” darsligi. – Toshkent, 2008. 2. R.Mavlonova, N.Voxidova, N.Raxmonqulova “Pedagogika nazariyasi va metodikasi” darsligi. –T.: “Fan va texnologiya”.
2. Muslimov N.A., Usmonboeva M., Mirsolieva M. “Innovatsion ta’lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik” moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua.– T: 2016.
3. Sidiqova, D. S. (2021). ZAMONAVIY TA’LIMDA MASOFAVIY O‘QITISH TIZIMI. Scientific progress, 2(7), 1027-1031.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RIVOJLANISH MARKAZLARINI LOYIHALASH

Talipova Vasila Xabibullaevna

Toshkent shahar Maktabgacha va maktab talimi boshqarmasi maktabgacha talim tashkilotlari
faoliyatini muvofiqlashtirish sho'ba metodisti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi muhitni, rivojlanish markazlarini tashkil etish tamoyillari, maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturida jarayonni metodik asoslari aks etgan. Maktabgacha ta'limni rivojlantirishda integratsiyalashgan rivojlantiruvchi muhitning o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik yondashuv, ta'lim muhiti, rivojlanish muhiti, ta'lim, maktabga tayyorgarlik, integratsiya

Maktabgacha ta'lim tizimida amalga oshirilgan modernizatsiyaviy o'zgarishlar maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning shakl va usullarini erkin tanlash imkoniyatini yaratdi.

Bugungi zamonaviy ta'lim sohasidagi asosiy natija berilayotgan ma'lumotlarning bola tomonidan qay darajada o'zlashtirib olingani va uning rivojlanishiga, shaxsga oid sifatning shakllanishiga qanchalik xizmat qilayotgani bilan belgilanadi. Pedagoglar tomonidan tanlab olingan ta'lim uslublari intellektual jarayonlarning shakllanishiga, masalaning yechimiga ijodiy yondoshishga, tashabbuskorlikka, mustaqillikka va bolalarni amaliy jarayonlar orqali o'z faoliyatini boshqarishga o'rgatadi.

Ta'limning rivojlantiruvchi pedagogik muhiti rivojlanishning turli shakllaridan iborat ta'lim jarayonini amalga oshirishning ko'p funksiyaliligi, ya'ni bolalarni faoliyatning turli shakllariga jalb etilishini ta'minlanishini xamda material va qo'llanmalar yetarli bo'lishini talab etadi. Bu bolalarning mazmunli va mustaqil faoliyati uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzu doirasida belgilab olingan maqsadning natijalanganligi o'rganilgan nazariy g'oyalarning amaliyotdagi isboti, qo'llaniladigan metodlarning to'g'ri tanlanganligi, qo'yilgan vazifalarning aniqligi, ilmiy tadqiqot faoliyatining puxta rejalashtirilganligi, tajriba-sinov ishlarining uzluksiz, izchil, va tizimli tarzda tashkil etilganligi bilan belgilanadi. Shu sababli mavzu doirasida mavjud nazariy manbalar bilan tanishib chiqish asosida mavzu doirasida "Tajriba-sinov ishlari dasturi"ni ishlab chiqildi. Tajriba-sinov ishlari dasturi mavzu doirasida olib boriladigan tadqiqot ishining umumiy mohiyatini ochib beradi.

Bolalarga yo'naltirilgan guruhda puxta o'ylangan va havfsiz tashkil etilgan rivojlanish muhiti eng muhim rol o'ynaydi, bu pedagoglarga davlat o'quv dasturining maqsad va vazifalarini amalga oshirish va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini qo'llash imkonini beradi. Guruh xonasini rivojlanish markazlari deb ataladigan kichik-kichik joylarga ajratish tavsiya etiladi. MTT pedagoglariga jadvalda guruhdagi rivojlanish markazlarining minimal soni ko'rsatilganligini tushunishlari tavsiya etiladi; hududning va MTTdagi ta'lim va tarbiya jarayoni mazmunining imkoniyatlari va xususiyatlarini inobatga olgan holda guruhdagi boshqa rivojlanish markazlari tashkil etilishi mumkin.

Turli guruhlarda markazlar to'plami har xil bo'lishi mumkin, ammo davlat o'quv dasturi guruhdagi beshta asosiy rivojlanish markazlarini tavsiya qiladi: fan va tabiat; til va nutq; syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish; san'at; qurish, konstruksiyalash va matematika. Guruhda boshqa rivojlantiruvchi burchaklarni ham tashkil etish mumkin, ularni tashkil etish bolalarning

manfaatlariga, guruhning bo'sh makoniga va maktabgacha ta'lim tashkilotining moddiy-texnik imkoniyatlariga bog'liq. Bunday markazlar vaqtinchalik yoki faqat bolalar faoliyatining maxsus turlari (qum va suv markazi; pazandachilik markazi; musiqa markazi) uchun tashkil etilishi mumkin. Ta'lim muhitini yaratishda pedagoglar bolalar faol bo'lishi mumkin bo'lgan joylar mavjudligini ta'minlashi kerak.

Rivojlanish uchun mos jismoniy faollik uchun joylar. Bolalar jismoniy faollik orqali yanada samaraliroq o'rganadilar va kun davomida yuqori darajadagi jismoniy faollik, turfa xillik va stimurning o'zgarishiga ehtiyoj sezadilar.

Bolalar faoliyatining muayyan amaliy turlari uchun imkoniyat. Yosh bolalar suvda o'ynash, loydan pirog yasash, yog'ochdan narsalar yasash, qo'g'irchoqlarni yotqizish va hokazo kabi amaliy mashg'ulotlarga muhtoj. Shuningdek, ularga syujetli-rolli o'yin, rasm chizish, rasmga olish, tildan foydalanish va qurilish bloklari kabi yangi tajribalarni mavjud aqliy tuzilmalarga integratsiya qilish va amalda qo'llash uchun turli usullar kerak.

O'zgarish va xilma-xillik. Bolalar doimo ularni qiziqtirishning turfa yo'llarini izlaydilar: manzara, tekstura, ranglar, ijtimoiy guruhlar, faoliyat, muhit, tovushlar va hidlar. Bolalar ta'lim jarayonida MTTda qancha ko'p vaqt sarflasa, ularga ko'proq xilma-xillik va rag'batlantirish kerak bo'ladi.

O'quv muhiti xavfsiz bo'lishi kerak. Bolalar xavfsizligi pedagogning asosiy mas'uliyati bo'lib, ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va nazorat qilishni talab qiladi. Guruh xonasining maydoni qanday rejalashtirilganligi, rivojlanish markazlari qanday joylashganligi pedagogning bolalar salomatligi va xavfsizligini qanday ta'minlashi va ularning ta'limini yaxshilashiga ta'sir qiladi. Pedagog barcha bolalarni uyda ham, tashqarida ham ko'rishi va xona jihozlarining "ko'rinmas joylar" yaratadigan tarzda joylashtirilmasligini ta'minlashi kerak. Davlat o'quv dasturini amalga oshirish SanPiNda mustahkamlangan xavfsizlik qoidalariga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy rivojlanishni maqsadli yo'naltirilganligi bilan belgilanib, bolalar hatti-harakatini rivojlanishiga zamin yaratadi. Bolalar xulq-atvoriga, ularning tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlariga qo'yiladigan talablar murakkablashadi. Shu bilan birga irodaviy sifatlar shakllana boradi, xarakter xislatlari barqarorlashadi, unda mustaqillika intilish tuyg'usi paydo bo'ladi. Bolaning rivojlantiruvchi muhitdagi faoliyati ijtimoiy munosabatlarga kirishishida uning dunyoqarashini shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Rivojlantiruvchi muhitdagi faoliyat bolada shaxs sifatlarining shakllanishi uning tirishqoqligi va qiyinchiliklarni yenga olish, o'zgalarga bo'lgan ijobiy munosabatning paydo bo'lishi bilan namoyon bo'ladi.

Shu o'rinda rivojlanish markazidagi faoliyat mazmuni quyidagilarni o'z ichiga olishi zarur:

Bilim olish uchun-rivojlanish markazi qo'shimcha asosiy faoliyat ekanligi haqida bolalarda tasavvur hosil qilishga erishish;

Bu tasavvur asosida bolaning mashg'ulotga bo'lgan munosabatini ijobiy o'zgartirish va faolligini ortishiga turtki berish;

Bola faoliyatida tirishqoqlik, ma'suliyatlilik, mustaqillik, harakatchanlikni rivojlanishiga e'tibor qaratish;

Bolalarni jamoaviy faoliyatga ko'niktirish va tengdoshlariga ijobiy munosabatlarni yuzaga keltirish (o'zaro yordam berish, tengdoshlari ishini adolatli baholash, ularning kamchiliklarini do'stona tushuntira olish);

O'quv faoliyati jarayonida bolada tashkilotchilik qobiliyatining shakllantirish.

Ma'lumki, maktabgacha yosh davri bola shaxsining rivojlanishida muhim davr bo'lib hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya ishini keng dasturi amalga oshiriladi va bolalarni maktab ta'limiga tayyorlanadi. Bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashda ularning individual hususiyatlari aqliy, ruhiy va jismoniy tomondan nechog'li rivojlanganliklari inobatga olinadi.

Ta'limning rivojlantiruvchi tamoyilini amalga oshirishda tarbiyachining bolalar faoliyatiga rahbarligi va uni to'g'ri baholab borishi muhim ahamiyatga ega. Chunki, bunda faqat ishning natijasigina baholanmay, balki bu ishni bajarishda bolalarning aqliy faoliyati, mustaqilligi, ishtiyoq bilan, jon-dildan harakat qilganliklari ham e'tiborga olinadi.

Bolalikning rivojlantiruvchi pedagogik muhiti yosh navqiron avlodni shakllanuvchi uchun zarur bo'lgan barcha axborot va ma'lumotlarni o'z ichiga oluvchi, bola va uning shaxsini to'laqonli rivojlantirishni ta'minlovchi yaxlit bir tizim bo'lib, unda bola hozirgi zamon talablari darajasida jismoniy, estetik, aqliy va ijtimoiy tarzda to'liq rivojlanadi. Bunda bola faoliyat olib boradigan rivojlantiruvchi pedagogik muhit undagi bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash uchun bitmas-tuganmas axborot manbai bo'lishi, bola ehtiyojini qondiruvchi, yangilikka intiluvchi, undagi malakani takomillashtiruvchi manbaga aylanishi zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyat yuritayotgan tarbiyachilarning rivojlantiruvchi muhit negizida rivojlanish markazlarini tashkil etish borasidagi bilimlarini aniqlash, ularga amaliy yordam ko'rsatish, rivojlanish markazlarida tashkil etilgan mashg'ulotlar hamda bolalarning mustaqil faoliyatini baholash, topshiriqlar berishda bolalarning yosh va fiziologik imkoniyatlarini inobatga olish masalalariga alohida ahamiyat berilishi maqsadga muvofiqligi asoslandi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rivojlantiruvchi pedagogik muhitni tashkil etish tizimli ravishda turli texnologiyalardan foydalangan holda olib borish ijobiy samaralar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi Qonuni 2019 yil 16 dekabr, O'RQ-595-son.
2. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi– T.:2022
3. Grosheva I.V., Djanpeisova G.E., Mikailova U.T., Ismailova M.A., Kenjabaeva D.A., Gulyamova N.B., Miftaeva N.A "O'yin orqali ta'lim berish" Uslubiy qo'llanmasi, T - 2020
4. Xushnazarova, M. N. (2020). Maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiyalash va uni zamonaviy talablar asosida boshqarishning o'ziga xos jihatlari. *sovremennoe obrazovanie (uzbekistan)*, (3 (88)), 63-69
5. Visangirieva Ye.D. Proektirovanie sotsiokulturnoy predmetno-prostranstvennoy sredy razvitiya rebenka v usloviyax doshkolnogo obrazovatel'nogo uchrejdeniya: avtoref. dis. ... kandidata pedagogicheskix nauk: 13.00.07. Rostov-na-Donu, 2003. - 23 s.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNING GENDER TARBIYASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA OILANING HAMKORLIGI

Tasheva Nasiba Salimovna

Toshkent shahridagi Puchon universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning gender tarbiyasini amalga oshirishda maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilaning vazifalari to'g'risida so'z borgan. Muallif mazkur sohada yurtimizda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilgan. Shu bilan bir qatorda, ta'lim va tarbiya maslasida bolaning psixo-fiziologik jihatlarini ham inobatga olish lozimligini ta'kidlab, masalani chuqur tahlil qilgan. Maqolada ota-onalarning gender tarbiya sohasidagi bilimlarini oshirishga qaratilgan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkiloti, ota-ona, oila, gender, identifikatsiya, yondashuv, tarbiya, seminar, induksiya, deduksiya, xususiyat.

Аннотация. В данной статье говорится о задачах организации дошкольного образования и семьи в осуществлении гендерного воспитания детей дошкольного возраста. Автор проанализировал принятые в нашей стране нормативные правовые документы в этой сфере. Кроме того, он подчеркнул необходимость учитывать психофизиологические аспекты ребенка в вопросах обучения и воспитания. В статье выдвигаются предложения, направленные на повышение знаний родителей в области гендерного образования.

Ключевые слова: организация дошкольного образования, родители, семья, пол, идентификация, подход, воспитание, семинар, индукция, дедукция, характеристика.

Abstract. This article discusses the tasks of organizing preschool education and family in implementing gender education of preschool children. The author analyzed the regulatory legal documents adopted in our country in this area. In addition, he emphasized the need to take into account the psychophysiological aspects of the child in matters of education and upbringing. The article puts forward proposals aimed at increasing parents' knowledge in the field of gender education.

Keywords: organizing preschool education, parents, family, gender, identification, approach, upbringing, seminar, induction, deduction, characteristics.

Jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bu maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarga sifatli ta'lim va tarbiya berish, mazkur sohada maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilaning hamkorligini qo'llab-quvvatlashdan iboratdir. Shu munosabat bilan hukumatimiz tomonidan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni (2019), O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020), O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni (2008), Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standart (2020) va boshqalar.

Bolalarning gender ijtimoiylashuv jarayonida ota-onalarning o'rni shubhasiz yuqori, chunki ular bolaning tashqi dunyo bilan aloqa qiladigan asosiy ijtimoiy muhitni tashkil qiladi. Oila – bu bolaning birinchi, eng yaqin dunyosi bo'lib, unga "erkak" va "ayol" haqida dastlabki

g'oyalarni beradi, aynan oilada asosiy genderga oid dunyoqarash hosil bo'ladi. Shuni ta'kidlash kerakki, noqulay ijtimoiy muhit bolaning gender o'ziga xosligini rivojlantirishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

L.V. Gradusova ta'rifi ko'ra "...gender – bu erkaklar va ayollarning ijtimoiy xulq-atvorini belgilaydigan madaniy va xulq-atvor xususiyatlarining o'ziga xos to'plami".

Psixologik lug'atda berilgan ta'rifi ko'ra, "gender – bu insonni erkak yoki ayol sifatida belgilaydigan biologik, xulq-atvor va ijtimoiy xususiyatlarning ontogenetik rivojlanayotgan majmuasi".

Gender, avvalo erkak va ayol, o'g'il va qiz bolalar munosabatlarining ijtimoiy-psixologik hamda pedagogik tomonlarini qamrab oladi. Bu tushuncha yangi ijtimoiy qarashlar va madaniyatga bog'liq holda rivojlanib boradi. Tarixdagi matriarxat yoki patriarxat tushunchalari ham bunga yaqqol misoldir. Ta'lim-tarbiya yo'nalishida gender tushunchasi faqat qizlarga taalluqli emas, chunki u o'z xususiyatiga ko'ra o'g'il va qiz bolalar orasidagi munosabatlarni tavsiflab ta'riflaydi, ya'ni, ijtimoiy rollar, faoliyat shakllarining bo'linganligi, xatti-harakat va individlarning psixologik xarakteristikalarida o'ziga xosliklar mavjudligini o'rganadi.

Gender identifikatsiyasi - o'zini ma'lum bir jins vakili sifatida ko'rish, unga mos keladigan xatti-harakatlar shakllarini o'zlashtirish va shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish.

Genderning sotsiumdagi rollaridan kelib chiqadigan ijtimoiy tabaqalanish, va ayni paytda nutq, uslub, kiyim va xatti-harakatlarda namoyon bo'luvchi jihatlar ham bu yo'nalishning muhim sifatlarini tashkil etadi. Gender rollar erkaklar va ayollarning mehnati, vazifalariga doir qarashlarning bo'linishida ham namoyon bo'ladi. Psixologik rivojlanish va pedagogik qarashlarda sohalar mutaxassislari 'differensial ijtimoiylashuv' atamasidan gender rollarini o'rganish maqsadida foydalanmoqdalar.

Gender yondashuvi shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning elementi sifatida qaraladi, bu "bolaning jinsiga muvofiq individual xususiyatlarini" hisobga oladi. Shu sababli, ta'lim va tarbiya jarayonida gender yondashuvini samarali amalga oshirish uchun maktabgacha yoshdagi bolalar va boshlang'ich maktab o'quvchilarining gender identifikatorini shakllantirish xususiyatlarini hisobga olish va bilish kerak.

Xususan, *anatomik va fiziologik xususiyatlar*: qizlarda chap yarim sharning sohaları - mantiqiy fikrlash va nutq - oldinroq rivojlanadi. O'g'il bolalar miyaning oldingi qismlari nisbatan kechroq rivojlanadi. Mazkur soha ularning xatti-harakatlarini nazorat qilish uchun javobgardir.

Deduktiv va induktiv fikrlash: o'g'il bolalarda deduksiya usuli ustunlikka ega, shuning uchun ular testlarda yaxshi natijalarga erishadilar. Qiz bolalarda induktiv fikrlash nisbatan yaxshiroq rivojlanadi va ularga amaliy ko'nikmalarni o'rgatish osonroq hisoblanadi.

Abstrakt va aniq fikrlash borasida tahlil qiladigan bo'lsak, o'g'il bolalar obyektlarni ko'rmasdan yoki ularni ushlabmasdan ham hisoblash amallarini yaxshiroq bajaradilar. Obyektlar va rasmlar belgilar ko'rinishida haqiqiy hayotga aynanlashtirilganda, qiz bolalar yaxshiroq mulohaza yuritishadi.

Nutqdan foydalanish: qizlar o'rganilayotgan materialni gapirib, baland ovozda nimanidir takrorlab o'rganishni afzal ko'radilar; o'g'il bolalar – jimlikni hush ko'radilar.

Mantiq va dalillar: qizlar og'zaki nutqni yaxshiroq idrok etadilar, ular uchun materialni eslab qolish oson, o'g'il bolalar esa mantiqiy qoidalar yordamida eslab qolishadi.

Bolalarning *his-tuyg'ulari* ham har xil: o'g'il bolalar ko'proq asabiy va bezovta, qizlar ko'proq emotsional va his-tuyg'ularga beriluvchan bo'lishadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida, biz quyidagilarni ta'kidlashimiz mumkin:

Birinchidan, gender identifikatori ta'rifiga ikkita yondashuv mavjud: tor va keng ma'no.

Ikkinchidan, gender identifikatori-ma'lum bir jins bilan identifikatsiya qilish, o'ziga ma'lum bir jinsning vakili sifatida munosabatda bo'lish.

Uchinchidan, maktabgacha yoshdagi bolalar va maktab yoshidagi kichik o'quvchilarining jinsi o'ziga xosligini shakllantirish anatomik va fiziologik xususiyatlar, nutq, deduktiv va induktiv fikrlash, abstrakt va aniq fikrlash, nutq, mantiq va dalillardan foydalanish, hissiyotlarda namoyon bo'ladi.

To'rtinchidan, maktabgacha va maktab yoshidagi kichik o'quvchilar gender o'ziga xosligini shakllantirish jarayoni umumiy yo'nalishga ega, shuning uchun bu jarayonni amalga oshirishda uzluksizlikni ta'minlash kerak.

Masalan, 4-5 yoshdagi bolalarning gender ongining mazmuni juda cheklangan, ammo bu bolalarni tarbiyalash jarayoniga ularning jinsi xususiyatlarini hisobga olgan holda texnologiyalarni kiritish uchun yetarli. 4-5 yoshda bolaning o'z jinsini aniqlash tasavvurlari mustahkamlanadi. Aynan shu yoshda bola tashqi belgilarga (kiyim, soch uzunligi va boshqalar) tayanib, ongli ravishda odamlarni jinsiga qarab ajrata boshlaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, gender ijtimoiylashuvi jarayonida maktabgacha yoshdagi o'g'il bolalar va qizlarning gender ta'limining mezonlariga gender tabaqalanishini shakllantirish (kichik maktabgacha yoshda); gender o'ziga xosligini shakllantirish; qizning (o'g'ilning) individualligini rivojlantirish kiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning jinsi, yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, biz gender ijtimoiylashuvi jarayonida o'rta maktabgacha yoshdagi bolalarning gender o'ziga xosligini rivojlantirishga qaratilgan gender ta'limining vazifalarini aniqlashimiz mumkin:

1. Tengdoshlar bilan o'yin va real munosabatlarda "erkak" va "ayol" xulq-atvori standartlari to'g'risidagi bilimlarni amalga oshirish uchun sharoit yaratish.

2. O'z sog'lig'iga, tanasiga (yoshga mos darajada), tozalik va tashqi ko'rinishga e'tibor qilishni tarbiyalash va bu ko'nikmalarni rivojlantirish.

3. O'zi bilan bir va qarama-qarshi jinsdagi kattalar hamda tengdoshlariga insonparvarlik munosabati asoslarini shakllantirish.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda gender ijtimoiylashuvi jarayonida:

 bolalarning o'z jinsi vakillari bilan o'zini aynan o'xshash deb bilish qobiliyati rivojlanadi;

 o'zining gender xulq-atvorini boshqalarning xulq-atvori bilan bog'lash qobiliyati, tengdoshlarining va o'zining bunday xulq-atvorini adekvat baholash;

 o'yinlarda, real o'zaro munosabatlarda erkaklar va ayollar xulq-atvorining standartlari haqidagi bilimlar kengayadi;

 o'z sog'ligi va tashqi ko'rinishiga g'amxo'rlik qilish ehtiyoji tarbiyalanadi;

 ayollar va erkaklarning faoliyat turlari, kasblari, erkak va ayollarga xos ichki hamda tashqi jihatlar haqidagi tasavvurlar shakllanadi;

 o'zi bilan bir va qarama-qarshi jinsdagi kattalar hamda tengdoshlariga va boshqalarga nisbatan insonparvarlik munosabati asoslari shakllanadi.

Britaniyalik Jun Stetem o'z farzandlarida "erkak" va "ayol" sifatlarini yangicha uyg'unlikda tarbiyalashga harakat qilgan oilalarda tadqiqot o'tkazgan. Ular o'g'il bolalar boshqalarning tuyg'ularini yaxshiroq his etishini, mehribonroq bo'lishini xohlar, ayni paytda

qizlarda ta'lim olish va o'zo'zini takomillashtirish uchun imkoniyatlardan faol foydalanishni rag'batlantirardi. Barcha ota-onalar shakllangan gender ta'limiga qarshi turish murakkabligini tan olgan. Chunki bolalar ko'cha va maktabda an'anaviy qarashlarning ta'siriga tushib qolgan.

Bolalarni gender sohasidagi bilimlarini oshirishda albatta maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilaning hamkorligi muhimdir. Shu maqsadda maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilishi mumkin bo'lgan ota-onalarning gender madaniyatini oshirishga qaratilgan bir qator namunali tadbirlar tavsiya etamiz:

- ❖ "Oilada bolalarning gender tarbiyasi" seminari;
- ❖ "Maktabgacha yoshdagi bolaning er va xotin, ona va otaning kelajakdagi rollari haqidagi tasavvurlari" mavzusida seminar;
- ❖ "Bolalar bilan qiyin mavzularda suhbatlashish" mavzusidagi seminar-trening;
- ❖ "O'g'il bolalar va qizlar uchun aqlli kitoblar" mavzusida ota-onalar burchagini tashkil etish va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Градусова, Л.В. Гендерная педагогика: учеб. пособие [Текст] / Л.В. Градусова. – Москва : ФЛИНТА: Наука, 2011. – 176 с.
2. Евтушенко, И.Н. Особенности гендерного воспитания детей дошкольного возраста [Текст] / И.Н. Евтушенко, Е.Б. Быстрой, Б.А. Артеменко // Самарский научный вестник. – 2018. – Т. 7. – № 2. – С. 239-245.
3. Евтушенко, И.Н. Гендерный подход к проблеме воспитания детей разного пола: монография [Текст] / И.Н. Евтушенко. – Челябинск : Изд-во «Библиотека А. Миллера», 2019
4. Басманова, Е.С. Гендерные особенности детей в организации образовательного процесса [Текст] / Е.С. Басанова // Молодой ученый. – 2014. – №17. – С. 565-567.
5. Берн, Ш.М. Гендерная психология [Текст] / Ш.М. Берн. – СПб. : Прайм-Еврознак; Москва : Олма-Пресс, 2001. – 320 с.
6. O.R. Jamoldinova, D.K. Baxronova Gender: gender tengligi tushunchasi va siyosiy-ijtimoiy munosabatlar// Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 7// 2022.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MUSIQA RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

¹Xakimova Azizaxon Axrorxonovna, ²Berdieva Ra'no Sharipovna

¹Sirdaryo viloyati Guliston 9-DMTT, ²Qashqadaryo viloyati Qarshi 14-DMTT

Annotatsiya. Musiqaning juda katta tarbiyaviy imkoniyatlari musiqa rahbari musiqa faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim omillarni amaliyot bilan bog'lay olganligiga, bola shaxsiga hamda uning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan doimiy e'tibori asosidagina yuzaga chiqadi. Ushbu vazifalarni yuqori darajada bajarish musiqa rahbarining kasbiy kompetentligiga borib taqaladi. Kasbiy kompetensiyaga ega musiqa rahbari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy ta'lim-tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, maqsad va vazifalari, qonuniyatlari, nazariy asoslari va uslubiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Kalit so'z: Musiqiy faoliyat, musiqiy-didaktik o'yinlar, ritm hissi, musiqiy repertuar, bolalar cholg'ulari, musiqiy qobiliyat, atryutlar.

Xorijiy davlatlardagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish darajasini o'rganish mamlakatimizdagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish muammolariga tahliliy jihatdan yondashishga imkon beradi hamda musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish nazariyasi kengaytirilishiga va chuqurlashtirilishiga yordam beradi. Ta'lim sifati bolalar, oilalar va jamoalar bilan ishlaydigan pedagoglarning malakasiga bog'liq. Ko'pincha, biz "kompetentlik" atamasini individual amaliyotchining fazilatlarini bilan bog'laymiz, bu mashg'ulot va kasbiy tayyorgarlik (ya'ni, bilim, ko'nikma, munosabat, motivatsiyaning integratsiyasi) orqali erishilishi mumkin bo'lgan jarayon. Ushbu konsepsiya ingliz tili kontekstida malakali bo'lish (to'liq insoniy xususiyat) ko'pincha "kompetentlik"ga qisqartiriladi - muayyan vazifani bajarish uchun shaxslar ega bo'lishi kerak bo'lgan bir qator ko'nikmalar va bilimlarni mujassamlashtiradi. Maktabgacha yosh davridagi ta'lim va tarbiya kontekstidagi "kompetentlik" ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati sifatida tushuniladi. Kompetensiyaviy tizim shaxslar, jamoalar, institutlar va kengroq ijtimoiy-siyosiy kontekst o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda rivojlanadi. "Kompetensiyali tizim"ning asosiy xususiyati bu shaxslarning doimiy o'zgarib turadigan ijtimoiy kontekstlarda bolalar va oilalarning ehtiyojlariga javob beradigan mas'uliyatli va samarali amaliyotlarni rivojlantirish qobiliyatini ro'yobga chiqarishlarini qo'llab-quvvatlashdir⁴⁰.

Rossiya ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning (G'arb adabiyotida u "competence-based-education" ya'ni, kompetensiyaga asoslangan ta'lim deb ataladi) joriy etilishi ikki jarayon bilan bog'liq:

- Olingan bilimlar jamlanmasi ularni qo'llashning tez o'zgaruvchan amaliyoti;
- Amalga oshirilayotgan islohotlarni g'oyaviy va pedagogik ta'minlashni yangilash zarurati.⁴¹

⁴⁰ Mathias Urban, Michel Vandenbroeck, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf

⁴¹ Профессиональная компетентность современного педагога: теоретические подходы. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки 4' 2011. УДК 371

O.E.Lebedevning soʻzlariga koʻra kompetensiyaga asoslangan yondashuv - bu taʼlim maqsadlarini aniqlash, mazmunni tanlash, taʼlim jarayonining shartlarini tashkil etish va taʼlim natijalarini baholashning umumiy tamoyillari toʻplamidir.⁴²

Kompetensiyaviy yondashuv taʼlim tizimini isloh qilish sharoitida boshqarish vositasi va ayni paytda taʼlim sifatini oshirish vositasi hamdir. Taʼlimdagi kompetensiyaviy yondashuvning barcha xilma-xil talqinlari bilan uning mohiyatini quyidagi jarayonlarda koʻrishimiz mumkin:

- taʼlimning maqsadi – muammolarni samarali hal qilishga oʻrgatishdir;
- taʼlim vazifalari uning mazmuni va shakllarini birlashtirish, bola shaxsini rivojlantirish bilan bogʻliq;
- taʼlim mazmuni vaziyatli muammolarni hal qilishda asosiy va maxsus (kasbiy) kompetensiyalarni rivojlantirishni oʻz ichiga oladi;
- kompetensiyaga asoslangan taʼlimning yetakchi shakli pedagogning shaxsiy tajribasini shakllantiruvchi interfaol variantdir;
- Bunda taʼlim natijalari tekshirilganligi, tez oʻzgaruvchan zamonaviy dunyoda noaniq vaziyatlarda pedagog tomonidan qoʻllaniladigan kompetensiyalarning asosililigiga bogʻliq.

Mutaxassislarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy xususiyatlari quyidagilardir:

- umumijtimoiy va shaxsiy ahamiyat shakllangan bilim, koʻnikma, malakaning sifatli va samarali boʻlish yoʻllari;
- xulq-atvor va baholashda ifodalangan kasbiy va shaxsiy takomillashtirish maqsadlarini aniq belgilash;
- shaxsni rivojlantirish maqsadlari ham boʻlgan muayyan vakolatlarni aniqlash;
- milliy va umuminsoniy madaniyatni idrok etishga asoslangan semantik yoʻnalishlar majmui sifatida kompetensiyalarni shakllantirish;
- statistik usullar bilan qayta ishlanishi mumkin boʻlgan oʻlchov mezonlarining aniq tizimining mavjudligi;
- shakllanayotgan shaxsga pedagogik yordam koʻrsatish va uning uchun "muvaffaqiyat zonasi" ni yaratish;
- maqsadga erishish uchun strategiya tanlash dasturini individuallashtirish;
- bilimlardan amaliy foydalanish va qimmatli hayotiy tajribani oʻzlashtirish koʻnikmalarini har tomonlama tekshirish uchun vaziyatlar yaratish;
- mavjud bilim, koʻnikma va faoliyat usullarini takomillashtirish qobiliyati bilan bogʻliq boʻlgan shaxsning integral xarakteristikasi, ijtimoiylashuvu va hayotiy tajribani egallashi.

Xorijiy davlatlarning maktabgacha taʼlim tizimini oʻrganishimiz jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga keng oʻrin ajratilganiga guvoh boʻldik. Xususan, bolalarning erta rivojlanishini va tarbiyalashni amalda sinovdan oʻtkazgan buyuk italyan pedagogi Mariya Montessorining bolani erta rivojlantirish nazariyasi bilan bogʻliq metodikalari butun dunyoda dolzarb. Oʻz gʻoya va prinsiplariga rioya qilib, M.Montessori pedagogik tizim asosiga bolalar oʻzlari istaganidek faoliyatda erkin namoyon boʻlishi, u ishlab chiqqan metodning mazmuni bolani oʻz-oʻzini tarbiyalash, oʻz-oʻziga taʼlim, oʻz-oʻzini rivojlantirishga ragʻbatlantirishdan iborat ekanligini taʼkidlagan.

Musiqi taʼlimida majburlamaslik va asta-sekinlik bilan yondashish juda muhim, deb bilardi Montessori. Kichik bolalarga eng sodda musiqiy oʻyinchoqlarni taklif etish kerak deb,

⁴² Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.

musiqiy tarbiyada muvaffaqiyatga faqat shu yo'l bilan erishilishini ta'kidlagan. Montessori fikricha, bolalarda jismoniy va musiqiy tarbiyani birlashtirish ularda ritm tuyg'usi va harakatlarda muvozanatning rivojlanishiga ko'maklashadi, bolaga nafaqat jismoniy tarbiyani, balki ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarish uchun musiqani yanada chuqur o'rganish zarur. Montessori bolani musiqiy tarbiyaga o'rgatish “qancha erta bo'lsa, shuncha yaxshi” degan g'oyaga tayangan[409].

Musiqi ta'limi orqali insoniylikka yondashuv asosida ish ko'rgan Sh.Suzuki bo'ldi. Yapon pedagogining fikricha, “bola tug'ilganidan musiqaga oshno bo'lishi kerak, shu sababli uni jarang sohib turgan musiqaga uyg'un holda tarbiyalash kerak”.

Yaponiyadagi maktabgacha tarbiya tamoyillari – sog'lom, mustaqil, har tomonlama rivojlangan, bilimga ega va o'z madaniyati hamda Vatanini sevuvchi jamiyat a'zosini yaratishga qaratilgan. Bolalar bog'chalarida ta'lim dasturlari ham inobatga olingan, yozish va o'qishdan tashqari bolalarga qo'shiq aytish o'rgatiladi, sport musobaqalari o'tkazilib, muntazam sayrlarga chiqiladi. Ammo bular bilan bir qatorda bu tadbirlarni o'tkazilishidan maqsad – bolada xamjihatlik, jamoada yashash hislarini rivojlantirishdan iborat. Qo'shiq aytilsa, xor jamoada aytilishi kerak, yakkaxon qo'shiqchi qo'llanilmaydi, musobaqa o'tkazilayotganda yoki hamma yoki guruh g'oliblikka erishiladi va mutlaqo g'olib yakka bo'lmaydi.⁴³

Janubiya Koreya maktabgacha ta'lim bo'yicha dunyoda eng yuqori o'rinlarni egallab kelmoqda. Koreyslar bolalarning jismonan sog'lom va baquvvatligiga, shuningdek musiqa mashg'ulotlarini o'zlashtirishiga alohida e'tibor qaratadilar. Bog'chadan boshlab bolalarga dunyoni musiqa orqali anglatish aqidasini ilgari surishadi. Bolaga har tomonlama yordam berishi, tevarak-atrofni obrazli - emotsional idrok etishi va bola xarakterining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi uchun musiqa tarbiyasining ahamiyati yuqori deb hisoblashadi. Shu sabab janubiy Koreyada musiqani qabul qilish, his etish va tushunish, badiiy - ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash bo'yicha alohida dasturlar mavjud.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham musiqa mashg'ulotlarida quvnoq kuy va qo'shiqlarni tinglash, chapak chalish hamda bolalar cholg'ulariga jo'r bo'lish musiqaga ishtiyoqlarini yanada oshirib boradi. Chunki bu yoshdagi bolalarda hali diqqat – e'tibor uncha to'liq bo'lmaydi, ular ko'proq serharakat va o'yinga moyil bo'ladilar. Musiqa mashg'ulotlarida bolada musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish doimo musiqa rahbarining diqqat markazida bo'lishi, turli metod va vositalar, jumladan musiqiy-didaktik qo'llanma va o'yinlar yordamida amalga oshirilishi lozim.

Musiqiy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarning his-tuyg'ulariga mos kelishi va bolalarning hissiy va ijodiy rivojlanishiga hissa qo'shishi nazariy jihatdan isbotlangan va amalda tasdiqlangan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy faoliyatning olib borilishi N.A.Metlov, N.A.Vetlugina, K.V.Tarasova, D.B.Kabalevskiy, Ye.B.Abdulin, N.L.Grodzenskiy tomonidan ishlab chiqilgan. Bolalarning musiqiy rivojlanishi va bolalar ijodini faollashtirish usullari G.L.Struve, V.V.Yemelyanova, D.Ye.Ogorodnikova, G.P.Stulova, L.A.Barenboyma, L.V.Shkolyar, V.V.Kiryushina, L.N.Komissarova, O.P.Radinovaning ishiga bag'ishlangan. Nazariy masalalarni ishlab chiqishda Z.Kodai, K.Orflarning bolalar ijodiy salohiyatini rivojlantirish orqali musiqa dunyosini hissiy tushunish haqidagi fikrlari ahamiyatlidir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotida musiqa faoliyat jarayonida bola hayotini, tevarak-atrofni musiqiy obrazlar orqali idrok etish uchun repertuar tanlash lozim bo'ladi. Olib boriladigan musiqiy tarbiya ishlarini badiiy adabiyot va tasviriy

⁴³ Galitravel.ru/doshkolnoe-obrazovanie-v-yaponii/Elektron resurs/

san’at bilan uzviy ravishda bog‘langan holda amalga oshirish, musiqiy tarbiyaning ilg‘or tajriba va turli metodlaridan foydalanib o‘tkaziladigan har bir musiqa mashg‘ulotini bolalarga badiiy-estetik zavq uyg‘otishini, ularning his tuyg‘ularini shakllantirishda, ijodiy fikrlash qobiliyati va nutqini o‘stirishda xizmat qilishni ta’minlash lozim.

Musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammosining dolzarbligi mustaqil ijodiy faoliyatga qodir shaxsning ijtimoiy talabi, ta’lim jarayonini insonparvarlashtirishga bo‘lgan ehtiyoj, shaxsni o‘zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitlarga moslashtirish vazifalari, pedagogik tadqiqotlarda ushbu muammoning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan izohlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrda “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802-sonli qarori <https://lex.uz/docs/5179335>
2. Mathias Urban, Michel Vandenbroeck, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf
3. О.П.Радынова, А.И.Катинене, М.Л.Палавандишвили. Музыкальное воспитание дошкольников. Учебное пособие - Москва, 1998 г.
4. М.А.Давыдова. Музыкальное воспитание в детском саду. Средняя, старшая, подготовительная группы. - М.: ВАКО, 2006.
5. Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARINING ZAMONAVIY KASBIY KOMPETENSIYALARI

S. Xakimova

MTTDMQTMOI stajor tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, boshqaruv tuzilmasi faoliyatini tizimli tashkil etish, ilg'or xorijiy tajribalar asosida har jihatdan zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish funksiyalari haqida to'xtalib o'tilgan. Shu bilan birgalikda "Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti" baholash mezonini asosida faoliyat samaradorligini baholash va ularning reytingini shakllantirish g'oyasi haqida ham fikr mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: indeks, reyting, globallashuv, modernizatsiyalash, metakompetensiyalar, kompetensiya, variativ, boshqaruv.

Аннотация. В данной статье основное внимание уделяется коренной структурной реформе системы дошкольного образования в нашей стране, системной организации структуры управления, функциям управления современными организациями дошкольного образования во всех отношениях на основе передового зарубежного опыта. При этом были высказаны мнения об идее оценки эффективности деятельности и формирования ее рейтинга на основе критериев оценки «Современная организация дошкольного образования».

Ключевые слова: индекс, рейтинг, глобализация, модернизация, метакомпетенции, компетентность, вариант, менеджмент.

Abstract. This includes launching preschool educational institutions, radical reform, creating a management structure, managing modern preschool educational institutions. control functions are discussed. In this regard, opinions were given about the idea of monitoring the action and report rating resulting from the activity of the "Modern School Education Organization" production criterion.

Keywords: indexes, rating, globalization, modernization, metacompetencies, competence, variable, management.

Kirish

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini tarkibiy jihatdan tubdan isloh qilish, boshqaruv tuzilmasi faoliyatini tizimli tashkil etish, ilg'or xorijiy tajribalar asosida har jihatdan zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishga katta e'tibor qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim tizimining samarali faoliyat ko'rsatishi, eng avvalo, yuksak malakali rahbar kadrlar faoliyati bilan belgilanadi. Shu boisdan pedagogik jamoani boshqarish, ta'limning yuqori ko'rsatkichlariga erishib borishda ta'lim tashkilotlari rahbarlaridan "boshqaruv" malakalariga ega bo'lib borishni talab qiladi.

Joriy yilda maktabgacha ta'limning uzluksizligi va uzviyligini ta'minlash, maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish, sohada faoliyat yuritayotgan xususiy sektor vakillarini rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash, ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada

oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-152-sonli Farmoni qabul qilindi. Ushbu Farmonga muvofiq 2024-2025-yillarda maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar Dasturi ishlab chiqilgan. Unga ko'ra, 2026- 2027 o'quv yilidan boshlab:

maktabgacha ta'lim tashkilotlari tomonidan maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida bolaning rivojlanish xaritasini yuritish amaliyotini joriy qilish;

maktabga tayyorlov guruhlarini tamomlagan bolalarga ularning rivojlanish xaritasi asosida bir yillik maktabga tayyorlovdan o'tganlik haqida elektron sertifikat berishni yo'lga qo'yish;

maktabgacha ta'limning davlat ta'lim dasturi doirasida ishlab chiqilgan elektron resurslar, audiovizual mahsulotlar va o'quv-metodik materiallarni Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida joylashtirish hamda ushbu materiallardan erkin va bepul foydalanish imkoniyatini yaratish;

maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida ota-onalar uchun shaxsiy kabinet yaratish va unda bolaning rivojlanish xaritasi ma'lumotlarining joylashtirilishini ta'minlash kabi bir qancha chora-tadbirlar belgilab qo'yildi. Ushbu chora tadbirlar ijrosi amalga oshirilishi kuchli nazoratga olinishi ta'kidlandi⁴⁴.

Shuningdek, Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining reytingini shakllantirish haqida ham ushbu Farmonda vazifa va topshiriqlar belgilandi. 2025-2026 o'quv yilidan boshlab maktabgacha ta'lim tashkilotlarini “Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti” baholash mezonini asosida baholash va ularning reytingini shakllantirish g'oyasi maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatini samaradorligini yanada oshirish hamda keng qamrovli raqobatbardosh muhitni tarkib toptirishga xizmat qiladi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori, o'rinbosari hamda pedagogik xodimlaridan kreativlik, birdamlik, yangi g'oyalarga ochiqlik, xorij tajribalarini o'rganib amaliyotga joriy qilish, variativlik, klasterli yondashuv asosida faoliyatni olib borishni talab qiladi. O'zaro raqobat bor bo'lgan tizimda yuksalish, yangiliklarga intilish hamda “eng zo'ri” bo'lish kayfiyati yuqori bo'ladi.

Yana shuni ta'kidlash kerakki, ushbu Farmonda meni e'tiborimni tortgan yana bir jihat, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati”ni tashkil etish. “Metodik mahorat kuni” va “Metodik mahorat soati”ni tashkil etish uchun har bir tuman (shahar)da maktabgacha ta'lim tashkilotlarining direktor o'rinbosarlaridan iborat trenerlar guruhini shakllantirish haqidagi bandlari bo'ldi. Shuningdek, malakali xorijiy mutaxassislarni jalb qilgan holda trenerlar uchun alohida tayyorlov kurslari tashkil etilishi, trener sifatida faoliyat yuritayotgan direktor o'rinbosarlari va pedagoglarga tegishli tuman (shahar) maktabgacha va maktab ta'limi bo'limlari huzuridagi maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini rag'batlantirish jamg'armalari hisobidan lavozim maoshining 20 foizi miqdorida qo'shimcha har oylik ustama haq to'lanishi kishini hursand qiladi, ya'ni moddiy rag'batlantirish istaymizmi, yo'qmi pedagog kadrlarni yanada ishlash koeffitsientini oshiradi.

Yuqoridagi vazifalardan kelib chiqadigan bo'lsak, maktabgacha ta'limda boshqaruvni zamon talablari asosida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish ko'p omilli jarayon bo'lib, uning bir qismi tashkiliy tuzilma, ta'lim tashkilotining umumiy madaniyati, rahbarning strategiyasi va taktikasi hisoblanadi. Boshqaruv strategiyalarini ishlab chiqishda, maqsadlarni belgilashda ta'lim tashkilotlari rahbarlari bugungi kunda

⁴⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrda “Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-152-sonli Farmoni

davlatning ta'lim siyosatini, tarbiyalanuvchilar va ularning ota-onalari ehtiyojlarini hisobga olgan holda harakat qila olishlari kerak. Ta'lim va tarbiya sifatini ta'lim tashkiloti xodimlarini oqilona boshqarish, ta'lim jarayoniga tashqi va ichki muhitga mos ravishda o'zgartirishlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, shuningdek, normativ-huquqiy, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va psixologik omillar asos hisoblanadi. Zamonaviy ta'limni rivojlantirish va uni isloh qilish vazifalarini belgilashda uning sifatini ta'minlash masalalari ustuvor o'rin tutadi. Zamonaviy talablardan kelib chiqqan holda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining idoraviy qurilish normalarini qayta ko'rib chiqish talab qilinadi.

Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag'batlantirish, yetakchilik, boshqarish, nazorat qilish funksiyalariga ega. U menejer va rahbarning vakolatlarini mohirona birlashtirishi kerak. Bunda, maktabgacha ta'lim tashkilotlari binolarini zamonaviy, energiya tejamkor, ekologik toza qurilish materiallaridan foydalangan holda qurilishiga alohida e'tibor qaratish;

maktabga tayyorlov guruhlarini tamomlagan bolalarga ularning rivojlanish xaritasi asosida bir yillik maktabga tayyorlovdan o'tganlik haqida elektron sertifikat berishni yo'lga qo'yish;

Shu bilan birgalikda, maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish va takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini davlat tomonidan boshqarishning samarali tizimini yaratish hamda uning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Shu bilan birga o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini qurish-ta'mirlash ishlarini tashkil etish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, hududlarni obodonlashtirish, sanitariya-gigiyena talablariga rioya etilishini ta'minlash borasidagi vakolatli davlat organlarining faoliyati ayniqsa muhim.

Xulosa

Yuqorida keltirilgan fikr mulohazalardan kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki, ta'limni qaysi bir bo'g'ini bo'lishidan qat'iy nazar unda faoliyat olib borayotgan rahbarning bilimi, ko'nikmasi va malakasiga e'tibor qaratish va uni o'z o'rniga qo'yish tizimni rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Rahbar boshqaruv kompetentsiyaga ega bo'lishi va rahbar shaxsiga qo'yilgan qo'yilgan talablarni puxta bilishi muhim. Rahbar boshqaruv kompetentligini yuqori bo'lishi ta'lim sifatini oshirishga va xodimlar o'rtasida ishga bo'lgan mas'uliyatni ko'tarilishiga zamin bo'ladi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimini boshqarish funksiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar, ta'lim sifatini oshirish va innovatsion muhitni yaratish maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda qo'yiladigan talablardan bo'lmoqda. Innovatsion yondashuv asosida tizimda ishlayotgan xodimlarni bilim, ong va tafakkur sohalarida islohotlarni amalga oshirishga tayyorlash, rivojlantirish bo'yicha onlayn va oflayn o'quv kurslari tashkil etilmoqda. Ushbu yangi sharoitda maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlari orasida kadrlar portfelining banki strategiya, innovatsiya va raqamlashtirishning mohiyatini tushunadigan, ta'minlay oladigan islohotlarni amalga oshirish va ularning fikrini o'zgartirishga qaratilmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqaruv kadrlarining ish samaradorligini oshirish, kasbiy ko'nikmalarini yanada rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan bo'lib hisoblanmoqda. Ushbu vazifalarning ijrosini ta'minlash uchun kadrlar malakasini oshirish, innovatsion kasbiy muhitni yaratish, boshqaruv kompetentligini izchilligini ta'minlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. SH.M.Mirziyayev 2024-yil 30-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo’yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-152-sonli Farmoni
2. M.T.Mirsoliyeva “Oliy ta’lim muassasalari raxbar va pedagog kadrlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish” mavzusidagi Dissertatsiya ishi Toshkent-2019. 17-18-38-40b.
3. Hamdamova Mahzuna Tursunovna. (2023). Formation of Student Management Culture as A Pedagogical Problem. Eurasian Scientific Herald, 24,49–52.
<https://geniusjournals.org/index.php/esh/article/view/4913>

ELEKTRON TA’LIM RESURSLARI

1. <http://www.lex.uz>

MAKTABGACHA TA'LIMDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Xaydaraliyeva Feruza Shakar qizi

Jizzax viloyati Do'stlik tumani 6- sonli DMTT direktori

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamon, yoshlar, baromol avlodni tarbiyalash, ta'lim tarbiya masalalari, jamiyat taraqqiyoti, haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, zamon, tarbiya, jamiyat, ta'lim, yoshlar, tushuncha, g'oya, millat.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida ulkan islohotlar olib borilmoqda. Ayniqsa, mamlakatimiz kelajagi va ravnaqida muhim o'rin tutadigan maktabgacha ta'lim sohasiga alohida e'tibor yaratilmoqda. Bu tizim jamiyatning birlamchi va eng muhim bo'g'inidir.

Farzandlarimiz 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davrda oladigan barcha ma'lumotlarning 70 foizini o'zlashtirishi mutaxassislar tomonidan tasdiqlangan ekan, demak, ta'lim tarbiyaning asosi va poydevori bu maktabgacha ta'lim va tarbiyadir. Uzoq yillar qaysidir ma'noda egasiz va qarovsiz qolgan bu tizim so'nggi yillarda Prezidentimiz rahnamoligida amalga oshirilayotgan izchil islohotlar

tufayli bolani qarab, boqib turadigan tashkilotdan, haqiqiy ta'lim-tarbiya maskaniga aylandi.

Maktabgacha yoshning xususiyati shundan iboratki, ushbu davrda aynan umumiy rivojlanishi ta'minlanadi, natijada kelajakda har qanday ijtimoiy bilim, malaka, ko'nikma va faoliyatning turli ko'rinishlarini egallash uchun poydevor yaratiladi⁴⁵.

Umuman olganda, menejment deganda rahbarning boshqa odamlarning mehnati, aql-zakovati va xatti-harakatlarining motivlaridan foydalangan holda o'z maqsadlariga erishish qobiliyati tushunilishi mumkin, boshqacha qilib aytganda, bu fan va san'atning uyg'unlashuvidir. Odamlarni boshqarish ijtimoiy jarayonlar bo'lib, quyidagi ta'rifni berish mumkin: “Pedagogik menejment — ta'lim jarayonini boshqarishning uning samaradorligini oshirishga qaratilgan tamoyillari, usullari, tashkiliy shakllari va texnologik usullari majmui” dir.

Pedagogik adabiyotlarda ta'lim muassasalarini boshqarish ancha to'liq va aniq belgilab berilgan va tavsiflangan. Maktabgacha ta'limga kelsak, biz uni bir qismi deb hisoblashimiz mumkin.

Demak, menejment fanining barcha asosiy qoidalari, pedagogik menejment jumladan maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarish uchun ham qo'llaniladi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlanish tarixining xususiyatlari va ko'p qirraliligi, ichki fazilatlar va xususiyatlarini ham maksimal darajada hisobga olish muhimdir⁴⁶.

P.I. Tretyakov, boshchiligida uning bir guruh shogirdlari, fidoyilari, amaliyotchilari Finlyandiya mualliflarining kontseptsiyasiga asoslangan “natijalarga asoslangan ta'limni boshqarish” texnologiyasini ishlab chiqdilar va joriy qildilar. Natijaga asoslangan boshqaruvning asosiy g'oyasi — bu hech qanday tashkilotning o'zi hech qanday qiymatga ega emasligini anglash, lekin shu bilan birga u ma'lum natijalarga erishish uchun odamlarni birlashtiradigan tartibli shakldir.

⁴⁵ Sh.Otaqulov. Гендер тенглик сиёсатига амал қилишнинг инновацион ёндашувлари. Фалсафа ва ҳуқуқ журнали 2021 йил №2. 59-62 бетлар.

⁴⁶ Meyliyev U. Jamiyatda mafkuraviy immunitetni shakllantirish va rivojlantirishda ma'naviy va tarbiyaviy omillarning o'rni. O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi X.Sulaymonova nomidagi respublika sud ekspertiza markazi 2023-yil. 1(8). 69-74 b.

“Natijaga asoslangan boshqaruv” tushunchasining o‘zi tashkilotning barcha a‘zolari tomonidan belgilangan va kelishilgan natijalarga erishadigan boshqaruv va rivojlanish tizimi sifatida belgilanishi mumkin. Har bir rahbar o‘z maktabgacha ta’lim muassasasini rivojlantirishning asosiy maqsadlarini belgilab, pedagogik jamoa bilan birgalikda butun pedagogik jarayonni tashkil qiladi, ya’ni u doimiy ravishda olingan natijalarni rejalashtirilgan natijalar bilan taqqoslaydi. Bu vaziyat bo‘yicha aniq natijalar uchun tezkor qarorlar qabul qilishni talab qiladi.

Natijaga asoslangan menejment, dastlab jamoaga maqsadga erishish uchun barcha resurslar bilan ta’minlangan haqiqiy berilgan deb taxmin qilinadi. Bunday resurslarga odamlar, vaqt, moliya, moddiy-texnika bazasi, texnologiyalar, usullar va boshqalar kiradi. Natijalar bo‘yicha boshqarishda pedagogik jarayonning har bir ishtirokchisi umumiy ishdagi ishtirokini jamoaning boshqa a‘zolari bilan bog‘lay olishi kerak. Samarali fikrlash, rahbar va bo‘ysunuvchi natijani belgilashini nazarda

tutadi, keyin esa ijrochining o‘zi unga erishish yo‘llarini tanlaydi, ya’ni, vaqt, texnologiya va boshqa resurslar.

Natijaga asoslangan boshqaruv kontekstida tashabbuskor va ijodiy jamoa qimmatli manba hisoblanadi. Rahbar o‘quv jarayonining har bir ishtirokchisi uchun hurmat, ishonch, muvaffaqiyat muhitini yaratadi lozim. Bunda rahbar, menejerning vazifasi bajarishi, shuningdek ma’lumot berish, tahlil qilish, maqsadni belgilash, rejalashtirish, bajarish, nazorat qilish va tuzatishlarni amalga oshira oladigan salohiyatga ega bo‘lishi hamda vaziyatga aniq egalik qila olishi va yo‘naltirish qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak.

Mas’uliyat ikki holatda paydo bo‘ladi, ya’ni tarbiyachiga juda aniq vazifa va topshiriq yuklanganda, hamda uning qanday bajarilishini, natijasini so‘rashini tushuntirilganda. Jarayonning har bir ishtirokchisiga o‘z vazifasining mazmunini tushuntirish, muayyan natijalarga erishish uchun tashkilot majburiy boshqaruv xarakteriga emas, balki ongli ijodiy mehnatga tayanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, Uchinchi Renessansning poydevorini yaratish uchun bizga kichik Xorazmiy, Beruniy, Termiziy, Navoiylarni tarbiyalaydigan ta’lim tizimining mukammallashuvida, rejalashtirilgan natijaga erishish uchun boshqaruvchi va boshqariladigan tizimlarning maqsadli resurslar bilan ta’minlangan muhitni yaratishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil sentabr oyidagi PQ-3261-son PF-5198 - farmon va qarori.
2. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo‘latova, N.M.Kayumova, M.N.A’zamova Maktabgacha
1. pedagogika T-“Ma’naviyat” 2018y.
2. Tretyakov P.I. “Maktabgacha ta’lim muassasasi: natijalarga ko‘ra pedagogik jarayonni
3. boshqarish”, M., UTs “Perspektiva”, 2010y.
4. Rustamovna, U. N., & Toxirjonovna, M. O. (2022). Polysemy-Semantic Universal.
5. International Journal of Culture and Modernity, 14, 11-15.
6. Umarova N., Maxmudova O.Tilshunoslikda leksik ma’no va tushunchaning umumiy
va
7. xususiy xarakterlanishi. O‘zMU xabarlar (2022. 1/3)

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MILLIY UMUMINSONIY VA MA'NAVIY QADRYATLAR ASOSIDATARBIYALASHDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH

Xaydarova Mavluda Mo'ydinjon qizi

Namangan davlat pedagogika inistituti 70110201- Ta'lim va tarbiya nazariyasi va etodikasi
(Maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi 1- bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning milliy umuminsoniy va ma'daniy qadryatlar asosida rivojlanishiga yordam beradigan innovatsion usullar jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishning muhim bosqichlari o'rganilib kelajak yosh avlod uchun estetik ongini shakllantirish, ularning o'qish amaliyotiga san'at ijodkorlik qobiliyatlarini oshirishda eksperimental yondashuvlarning samaradorligini oshirishga va xalqaro tarzda o'rganishga qaratilgan fikrlar tag'dim etildi.

Kalit so'zlar: muammoli o'qitish texnologiyalari, innovatsion, intellekt, individual, Montessori metodikasi, muqoqot, ko'nikma, AKT, eksperimental yondashuv.

Abstract. This article presents innovative methods that promote the full development of preschool children, exploring important stages of physical, mental, and spiritual development, and presenting ideas aimed at increasing the effectiveness of experimental approaches to the formation of aesthetic awareness for the future young generation, enhancing their artistic creativity in their learning practice, and studying them internationally.

Keywords: problem-based learning technologies, innovative, intellectual, individual, Montessori methodology, mindfulness, skills, ICT, experimental approach.

Аннотация. В данной статье изучаются инновационные методы, способствующие всестороннему развитию детей дошкольного возраста, важные этапы физического, умственного и духовного развития, формирования эстетического сознания будущего молодого поколения, эффективность экспериментальных подходов в совершенствовании их художественно-творческого развития. были представлены их способности в учебной практике, а также международные идеи, направленные на обучение.

Ключевые слова: проблемные технологии обучения, инновационный, интеллект, личность, методика Монтеessori, дискуссия, умения, ИКТ, экспериментальный подход.

Yangi O'zbekistonda ta'lim sohasida keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Respublikamizda joriy etilgan ta'lim tizimi uning turlari va shakllari orqali har bir fuqaroning ta'lim olishiga binoan konstitutsiyaviy huquqlari amalda qo'llanib kelinmoqda. Davlatimiz tomonidan ilmiy sohadagi rivojlanishlar keng qo'llab quvvatlanmoqda. Ayniqsa, shu o'rinda yosh avlodni kichik yoshdan sog'lom va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadryatlarimiz asosida tarbiyalash usullarni joriy etish va shu orqali Yangi O'zbekistonga munosib ma'naviy ahloqiy jihatdan yetuk, barkamol shaxs qilib voyaga yetkazish har bir pedagogning eng asosiy vazifasi hisoblanadi. Shu bois, ta'lim tizimida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'zbek xalqi qadryatlarini singdirgan holda yangicha metodlardan foydalanishga ehtiyoj oshib bormoqda. Bunday metodlar bolalarning tabiatini, o'ziga xosligini va qobiliyatlarini hisobga olgan holda yaratiladi. Innovatsion

metodlarning nazariy asosi bolalarning individual xususiyatlarini, qobiliyatlarini va rivojlanish tempini chuqur o'rganishga asoslanadi. Diaje, Vygotskiy, Gardner kabi olimlarning nazariyalari bolalarning o'quv jarayonida turli yondashuvlarni talab qilishini ta'kidlaydi. Xususan, Diaje bolalarni kuzatish va ularning rivojlanish bosqichlarini aniqlash orqali individual yondashuv zarurligini ko'rsatib berdi. Vygotskiy esa ijtimoiy o'rganish va katta yoshdagilar bilan o'zaro munosabat jarayonida bola rivojlanishini ta'kidlaydi. Gardnerning "ko'p intellektlar nazariyasi" esa bolalarda turli xil qobiliyatlar rivojlanishini tasdiqlab, ularga mos o'qitish uslublarini qo'llash kerakligini ko'rsatadi. Maktabgacha ta'limda yosh avlodni milliy qadryatlar asosida innovatsion metodlar orqali bolalarning intellektual, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishi qo'llab-quvvatlanadi. Quyida zamonaviy ta'lim metodlarining asosiy turlari keltiriladi.

1. O'yin texnologiyalari – O'yin texnologiyalari bolalarda qiziqishni uyg'otib, bilimlarni oson o'zlashtirishga yordam beradi. Ushbu metod orqali bolalar o'zaro hamkorlik qilish, muloqot qilish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'yin texnologiyalari bola psixologik xususiyatlarini hisobga olib, ularning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Misol uchun: Arqon tortish o'yini ushbu o'yin bolalarda milliy qadryatlarimiz muhim ekanligini singdiradi, muammolarga yechim ishlab chiqish qobiliyatini shakllantiradi liderlik qobiliyatini yuzaga chiqaradi, o'rganilgan bilim va ko'nikmalarni amalda ishlatishni yaqqol misoli bo'la oladi. Arqon tortish o'yinini o'ynash davomida bolaning tanlov erkinligi va faoliyati natijasida o'rganish jarayonini ta'minlaydi. Shu orqali bola o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyatini his qilishni o'rganadi.

2. STEAM-ta'lim – STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, and Mathematics) metodikasi orqali bolalarda ilmiy va texnikaviy tushunchalarni erta yoshdan rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu metod nafaqat bolalarning aqliy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi, balki ularni ijodiy va tanqidiy fikrlashga o'rgatadi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) – Zamonaviy ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (planshetlar, interaktiv doskalar, virtual o'yinlar) bolalarning bilimlarini oshirishda keng qo'llaniladi. AKT orqali o'quv jarayoniga qiziqarli vositalar qo'shib, bolalarning e'tibori oshadi va ularning texnik savodxonligi rivojlanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ushbu metodlarni qo'llash orqali bolalarda faollik, ijodiy fikrlash, mustaqillik ayniqsa milliy urf-odatlarimizga qiziqish tuyg'usi rivojlantirilmoqda. O'qituvchilar bolalarning individual qobiliyatlariga asoslanib, ularning tabiiy qiziqishlarini rivojlantirishda samarali natijalarga erishmoqda. Masalan, o'yin texnologiyalarini qo'llash orqali bolalar matematika va tabiatshunoslik fanlarini o'rganishda qiziqarli metodlardan foydalana oladilar. STEAM metodikasi esa bolalarning ilmiy-fan asoslarini o'rganishga imkon beradi va ularning texnikaviy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ushbu o'rganishlardan olgan xulasalarim shuni ko'rsatadi-ki: maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy va umuminsoniy qadryatlar bilan hamohang holda innovatsion yondashuv asosida tarbiyalashda muvaffaqiyatga erishishimiz mumkin. Milliy va umuminsoniy qadryatlarni o'rganishda o'yinlar, qo'shiqlar va turli bayramlar orqali bolalar o'z madaniyatini va an'analarini hurmat qilishga o'rganadilar. Tadqiqotlar natijasida ushbu usullar asosida tarbiya berish: bolalar ma'naviy tarbiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tastiqlangan. Ta'lim jarayonida milliy qadryatlarimizni innovatsion yondashuvlar bilan birgalikda bilim berish, yuksak axloqiy tushunchalar singdirish, ularni o'z vatani va xalqini sevishga, insoniylikka intilishga erishiladi. Shu sababdan milliy qadryatlarni innovatsion usulda bolalarga o'rgatish kelajakda yuksak e'tibor va ma'naviy boylikni ta'minlashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy, L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press 1978.
2. Montessori, M. The Montessori Method. Schocken Books. 1964.
3. Trilling, B., & Fadel, C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. Jossey-Bass. 2009.
4. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risidagi qonuni. 2020 yildagi O‘RQ-637-son.
5. Asranbaeva, M. H. (2020). CHARACTERISTICS OF FORMING MOTIVES OF LABOUR ACTIVITIES IN AN INCOMPLETE FAMILY. Theoretical & Applied Science, (1), 121-123
5. Асранбоева, М. Х. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 14.
6. Xalimjanovna, A. M. (2022). EDUCATION OF CHILDREN IN THE WORKS OF OUR GREAT SCIENTISTS. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 4, 45-49.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYA JARAYONINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

¹Yusupjonova Surayyo Olimjon qizi, ²Abdullayeva Durdona Lutfillo qizi, ³Kuchkarova
Nilufar Tajimatovna

^{1,2,3}Namangan davlat pedagogika instituti Ta'lim tarbiya nazariyasi va metodikasi (Maktabgacha
ta'lim) mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, pedagoglarning malakasini oshirish va ta'lim-tarbiya jarayoniga individual yondashuvni qo'llashning ahamiyati tahlil qilingan. Mavjud muammolar –metodik qo'llanmalarining yetishmovchiligi, texnologik resurslarning cheklanganligi va infratuzilmaning rivojlanmaganligi – xolis baholanib, ularni hal etish uchun amaliy takliflar ishlab chiqilgan. Jumladan, xalqaro tajriba asosida o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, pedagoglarni qayta tayyorlash va ta'lim muassasalarini texnik jihatdan takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion yondashuv, ta'lim jarayoni, tarbiya, zamonaviy texnologiyalar, pedagogik malaka, individual yondashuv, ta'lim infratuzilmasi, xalqaro tajriba, muammolar va yechimlar.

Abstract. This article examines the issues of improving the process of education and upbringing in preschool educational organizations based on innovative approaches. The importance of introducing modern technologies, improving the qualifications of pedagogues, and applying an individual approach to the educational process in increasing the effectiveness of education is analyzed. Existing problems - lack of methodological manuals, limited technological resources and underdeveloped infrastructure - were objectively assessed and practical suggestions for their solution were developed. In particular, recommendations were made on the modernization of educational programs, retraining of pedagogues, and technical improvement of educational institutions based on international experience.

Keywords: pre-school education, innovative approach, educational process, upbringing, modern technologies, pedagogical skills, individual approach, educational infrastructure, international experience, problems and solutions.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы совершенствования процесса обучения и воспитания в дошкольных образовательных организациях на основе инновационных подходов. Анализируется значение внедрения современных технологий, повышения квалификации педагогов, применения индивидуального подхода к образовательному процессу в повышении эффективности образования. Существующие проблемы - отсутствие методических пособий, ограниченность технологических ресурсов и неразвитость инфраструктуры - были объективно оценены и разработаны практические предложения по их решению. В частности, даны рекомендации по модернизации образовательных программ, переподготовке педагогов, техническому совершенствованию образовательных учреждений на основе международного опыта.

Ключевые слова: дошкольное образование, инновационный подход, образовательный процесс, воспитание, современные технологии, педагогическое мастерство, индивидуальный подход, образовательная инфраструктура, международный опыт, проблемы и пути решения.

Maktabgacha ta'lim bolalarning intellektual, jismoniy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, shaxs shakllanishining poydevorini tashkil etadi. Ushbu davrda berilgan ta'lim va tarbiya bolaning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati va jamiyatdagi o'rnini belgilashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy dunyoda maktabgacha ta'lim jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish ta'lim-tarbiya sifatini oshirish va bolalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim sohasida joriy etilayotgan islohotlar ta'lim tizimini zamonaviylashtirish, yangi pedagogik metodlar va texnologiyalarni qo'llash hamda ta'lim mazmunini individual yondashuv asosida boyitishga qaratilgan. Shu bilan birga, bu jarayonda qator muammolar ham mavjud. Ta'lim-tarbiya jarayonida resurslarning cheklanganligi, pedagoglarning malakasi yetarli darajada bo'lmashligi va zamonaviy metodik materiallarning kamligi ushbu muammolar qatoriga kiradi.

Mazkur maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirishning dolzarb muammolarini tahlil qilishga va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga bag'ishlangan.

Raqamli va innovatsion texnologiyalarni maktabgacha ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi pedagoglar va siyosatchilarning asosiy e'tiboriga aylandi. Dunyo texnologiyada jadal rivojlanib borayotgan bir paytda, yosh o'quvchilarni kelajak uchun zarur ko'nikmalar bilan ta'minlash uchun erta bolalik ta'limi ushbu o'zgarishlarga moslashishi kerak. Raqamli vositalar va innovatsion yondashuvlar nafaqat o'quv muhitini yaxshilaydi, balki yosh bolalarning kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishi uchun juda muhim bo'lgan interaktiv va qiziqarli tajribalar uchun imkoniyatlar yaratadi.[1]

So'nggi yillarda ta'limda texnologiyaga e'tibor sezilarli darajada oshdi, bu bolalarning raqamli asrda qanday o'rganishi haqida kengroq tushunchani aks ettiradi. Interfaol ta'lim platformalari, ta'lim dasturlari va multimedia resurslari an'anaviy o'qitish usullarini o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'rganishni yanada qulay va qiziqarli qiladi. Ushbu texnologiyalar ijodkorlikni rivojlantirishi, tanqidiy fikrlashni rag'batlantirishi va har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlari va qiziqishlariga moslashtirilgan individual ta'lim tajribasini osonlashtirishi mumkin.

Biroq, maktabgacha ta'lim muassasalarida raqamli va innovatsion texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etish bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Pedagoglarning ushbu vositalardan samarali foydalanish uchun yetarli darajada tayyorlanishini ta'minlash, shuningdek, ularning integratsiyalashuvini qo'llab-quvvatlash uchun tegishli infratuzilmaga ehtiyoj katta ahamiyatga ega. Bundan tashqari, yosh o'quvchilar o'rtasida raqamli tafovutning kengayishiga yo'l qo'ymaslik uchun tenglik va foydalanish imkoniyati bilan bog'liq muammolarni hal qilish juda muhimdir.

Ushbu kirish maktabgacha ta'lim tizimida raqamli va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq mavjud muammolar va imkoniyatlarni chuqur o'rganish uchun zamin yaratadi. Ushbu omillarni o'rganib chiqib, biz bolalarni zamonaviy dunyoning murakkabliklariga

tayyorlaydigan dinamik va samarali ta'lim muhitini qanday yaratishni yaxshiroq tushunishimiz mumkin.

Raqamli va innovatsion texnologiyalarning maktabgacha ta'limga integratsiyalashuvi katta imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu munozara ta'sirning asosiy yo'nalishlariga, jumladan, ta'lim tajribasini oshirish, o'qituvchilar malakasini oshirishning roli, infratuzilmaning ahamiyati va texnologiyadan adolatli foydalanish oqibatlariga qaratilgan.[2]

1. O'quv tajribalarini oshirish:

Raqamli texnologiyalar maktabgacha ta'lim muhitini sezilarli darajada boyitishi mumkin. Interfaol doskalar, planshetlar va ta'lim dasturlari kabi vositalar amaliy o'rganishni osonlashtiradi va ijodkorlikni rivojlantiradi.

2. O'qituvchilar tayyorlashning o'rni:

Maktabgacha ta'lim muassasalarida raqamli texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etishning eng muhim jihatlaridan biri bu pedagoglarning kasbiy malakasini oshirishdir. O'qituvchilar nafaqat yangi texnologiyalarni qo'llash, balki ushbu vositalarni ularning pedagogik amaliyotiga qanday qilib samarali kiritish mumkinligini tushunish uchun etarli darajada tayyorlanishi kerak.

3. Infratuzilmaning ahamiyati:

Tegishli infratuzilmaning mavjudligi raqamli texnologiyalarni maktabgacha ta'lim tizimiga muvaffaqiyatli integratsiyalashning yana bir muhim komponentidir. Ishonchli internetga kirish, yetarli qurilmalar va texnik yordam texnologiyalardan qay darajada samarali foydalanishga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Maktabgacha ta'limga raqamli va innovatsion texnologiyalarni integratsiyalash natijalari turli kontekstlarda istiqbolli natijalar berdi:[3]

Ishtirok etish va motivatsiyaning ortishi: Raqamli vositalarni qabul qilgan ko'plab maktabgacha ta'lim dasturlari o'quvchilarning yuqori darajadagi faolligini bildiradi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, bolalar raqamli kontent bilan o'zaro aloqada bo'lganda o'rganishdan ko'proq hayajonlanadilar, bu esa e'tiborning uzoqroq bo'lishiga va sinfdagi mashg'ulotlarda ishtirok etishning oshishiga olib keladi.

Yaxshilangan ta'lim natijalari: Ta'lim texnologiyasidan foydalanadigan maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tadqiqotlar o'quvchilarning savodxonligi va hisoblash ko'nikmalari yaxshilanganligini ko'rsatadi.

O'qituvchilarni rivojlantirish: O'qituvchilar uchun keng qamrovli treningni ta'minlaydigan dasturlar raqamli vositalardan foydalanishda ishonch va malakani oshirishga olib keldi. Kasbiy rivojlanish seminarlarida qatnashadigan o'qituvchilar ko'pincha o'zlarini dars rejalariga texnologiyani integratsiyalash uchun ko'proq tayyorgarlik ko'rishlari haqida xabar berishadi, bu esa ularning o'qitish samaradorligiga ijobiy ta'sir qiladi.

Kengaytirilgan hamkorlikda o'rganish: raqamli texnologiyalardan foydalanish talabalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirishga yordam berdi. Guruh loyihalari va interfaol ta'lim tajribasini o'tkazish imkonini beruvchi vositalar bolalarda ijtimoiy ko'nikmalar va jamoada ishlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu ularning umumiy rivojlanishi uchun zarurdir.[4]

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish jamiyatning jadal rivojlanishiga hissa qo'shadigan muhim yo'nalishlardan biridir. Ushbu sohada zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, pedagoglarning

malakasini oshirish, ta'lim jarayonida individual yondashuvni amalga oshirish bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Biroq, amaliyotda bir qator muammolar, jumladan, texnik va infratuzilma resurslarining yetishmasligi, zamonaviy metodik qo'llanmalarning kamligi va pedagoglar malakasini oshirish bo'yicha tizimli yondashuvning yo'qligi mavjud. Ushbu muammolarni hal qilish uchun ta'lim tizimini qo'llab-quvvatlovchi zamonaviy dasturlarni ishlab chiqish, xalqaro tajribani integratsiya qilish va ta'lim infratuzilmasini takomillashtirish zarur.

Maqolada keltirilgan tahlillar va takliflar shuni ko'rsatadiki, innovatsion yondashuvlar nafaqat ta'lim jarayonining sifatini oshirish, balki pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va ta'lim muassasalarining umumiy samaradorligini ta'minlashga yordam beradi. Shu bois, ushbu yo'nalishdagi izlanishlarni chuqurlashtirish va amalga oshirishga jamoatchilik va davlat miqyosida e'tibor qaratish lozim.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maktabgacha ta'limda raqamli va innovatsion texnologiyalarning integratsiyasi o'quv tajribasi va natijalarini sezilarli darajada o'zgartirish imkoniyatiga ega. Biroq, o'qituvchilarni tayyorlash, infratuzilma va tenglik bilan bog'liq muammolarni hal qilish ushbu texnologiyalarning to'liq afzalliklarini amalga oshirish uchun juda muhimdir. Resurslarga sarmoya kiritish, kasbiy rivojlanish va teng huquqli foydalanish majburiyatini birlashtirgan strategik yondashuv yosh o'quvchilarni kelajakdagi muvaffaqiyatga tayyorlaydigan yanada inklyuziv va samarali maktabgacha ta'lim tizimini yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ziyamuhammedov, Bo'ri, Mamarajab Tojiyev. Pedagogik texnologiya-zamonaviy o'zbek milliy modeli. Toshkent. 2009.y
2. Azizxo'jayeva N. N. pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent. 2006.y
3. Bers, M. U. (2018). "The Role of Robotics in Early Childhood Education." *International Journal of Technology in Education and Science*, 2(2), 42-52. Retrieved from www.ijtes.net.
4. Kirkland, L., & Hollands, S. (2020). "Digital Technology in Early Childhood Education: Benefits and Challenges." *Early Childhood Education Journal*, 48(5), 563-573. Retrieved from link.springer.com.

TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISH: GLOBAL TENDENTSIYALAR, XUSUSIYATLARI VA RAQAMLASHTIRISHDAGI DUCH KELINAYOTGAN MUAMMOLAR

¹Zakirov Alisher Akbarovich, ²Farxodova Maxliyobonu Xusanjon qizi

¹Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi dotsent o'qituvchisi

²Mehnat va ijtimoiy munosabatlar akademiyasi, Mehnat sohasini boshqarish fakultet uslubchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola ta'limni raqamlashtirishning global tendentsiyalari, xususiyatlari va ta'limni raqamlashtirishda duch kelinayotgan muammolarni tahlil qilishga bag'ishlangan. Bu jarayon dunyo bo'ylab ta'lim tizimlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Maqolada raqamlashtirishning asosiy jihatlari, jumladan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, virtual, kengaytirilgan haqiqat va mobil ilovalar texnologiyalarining ta'limga integratsiyasi shu bilan bir qatorda, raqamli ta'lim platformalarining rivojlanishi va ahamiyati yoritilgan.

Shuningdek, maqolada turli mamlakatlarda, jumladan AQSh, Yevropa, Osiyo va O'zbekiston ta'limni raqamlashtirishning xususiyatlari, madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy omillar hisobga olinib tahlil qilinadi. Ta'lim tizimlari duch keladigan muammolar, jumladan, raqamli tengsizlik, ma'lumotlar xavfsizligi va pedagoglarni malakasini oshirish zarurati muhokama qilinadi. Xulosa qilib, ta'limni raqamlashtirishdagi kamchiliklarni hal qilishda kompleks yondashuvning ahamiyati ta'kidlanadi, bu esa kelajakda ta'lim sifatini oshirish va bilimlarga teng kirish imkoniyatlarini yaratishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: ta'limni raqamlashtirish, Global tendentsiyalar, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) ta'limdagi roli, Ta'limda tahlil, Raqamli ta'lim platformasi, Onlayn kurslar, Xalqaro tajriba, Raqamli tengsizlik, Moslashuvchan ta'lim.

Kirish

Hozirgi kunda globallashib kelayotgan zamoniy terminlarimizdan biri bu raqamlashtirish barcha sohalarida keng qo'llanilib kelmoqda, shu doirada ta'lim tizimini ham chetlab o'tmay, ta'lim tizimi rivojlantirishga o'z ta'sirini o'tkazib kelmoqda. Xush, ta'limni raqamlashtirish — dunyoda miqyosidagi XXI-asrning eng muhim tendentsiyalardan biri bo'lib, bu jarayon ta'lim tizimining barcha darajalariga — maktabgacha va maktab ta'limidan tortib oliy o'quv yurtlarigacha sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar, masalan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar, virtual haqiqat va mobil ilovalar ta'lim uchun yangi cho'qqilarni ochib bermoqda. Ushbu maqola ta'limni raqamlashtirishdagi global tendentsiyalarni tahlil qilishga hamda bu jarayonni zamonaviy ta'lim tizimi uchun ahamiyatli qiluvchi xususiyatlarga bag'ishlanadi.

Raqamli texnologiyalarning ta'limga ta'siri - Ta'limni raqamlashtirish keng qamrovli jihatlarni o'z ichiga oladi — yangi ta'lim texnologiyalarini va platformalarini ishlab chiqishdan tortib, ta'lim va ta'lim muassasalarini boshqarish usullaridagi o'zgarishlargacha. Asosiy harakatlantiruvchi kuch — axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) o'quv jarayoniga integratsiya qilishdir, bu esa ta'limni yanada qulay va moslashuvchan qilish imkonini beradi. Ta'limni raqamlashtirishning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni quyidagicha ajratish mumkin:

- **Innovatsion platformalar va resurslar:** Moodle, Coursera, Canvas, Hemis kabi raqamli ta'lim platformalarining paydo bo'lishi o'quvchilar va o'qituvchilarga onlayn tarzda hamkorlik qilish imkonini beradi. Bu platformalar darslar, kurslar va ta'lim materiallariga kirishni ta'minlab, ta'limni dunyoning istalgan nuqtasidan tahsil olish imkonini yaratadi.

- **Interaktiv va shaxsiylashtirilgan ta'lim:** Raqamli texnologiyalar o'quv materiallarini interaktiv tarzda yaratishga imkon beradi, masalan, video darslar, o'yinlar va virtual laboratoriyalar, bu esa talabalarining jarayonga yanada chuqurroq jalb bo'lishiga yordam beradi. Shuningdek, bu o'qituvchilarga ta'limni shaxsiylashtirish imkonini beradi, har bir o'quvchining ehtiyojlariga mos materiallarni taqdim etish orqali.

- **Masofaviy ta'lim:** Ta'limni raqamlashtirishning eng ko'zga tashlanadigan xususiyatlaridan biri masofaviy ta'limning ommalashuvi bo'ldi. COVID-19 pandemiyasi sharoitida bu jarayon tezlashdi, hozirda ko'plab ta'lim muassasalari onlayn kurslar, vebinarlar va boshqa masofaviy ta'lim formatlarini faol ravishda qo'llamoqda.

Ta'limni raqamlashtirishdagi global tendentsiyalar - Ta'limni raqamlashtirish — bu nafaqat texnik jarayon, balki madaniy, ijtimoiy va ba'zan iqtisodiy jarayondir. Turli mamlakatlarda ta'limni raqamlashtirish o'ziga xos shakllar va xususiyatlarga ega bo'lsa-da, bir nechta asosiy global tendentsiyalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- **Sun'iy intellekt (SI) rivojlantirish va joriy etish:** So'nggi yillarda sun'iy intellekt ta'limda muhim vositaga aylanmoqda. SI o'quvchilarni moslashadigan intellektual o'quv tizimlarini yaratishda qo'llaniladi, ular qo'shimcha materiallarni taklif qiladi, muvaffaqiyatlarni tahlil qiladi va o'quv jarayonini tuzatishga yordam beradi. Shuningdek, SI chat-botlarni yaratish, baholash va bilimlarni sinovdan o'tkazish jarayonlarini avtomatlashtirishda faol qo'llaniladi.

- **Katta ma'lumotlar va tahlil:** Ta'lim muassasalari katta ma'lumotlardan o'quvchilarning o'quv faoliyatini tahlil qilish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek, o'quv muvaffaqiyatlarini prognoz qilishda foydalanadi. Bu esa ta'lim dasturlarini va o'quv metodlarini aniqroq moslashtirish imkonini beradi.

- **Virtual va kengaytirilgan haqiqat:** Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) amaliy ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Masalan, tibbiyot universitetlari operatsiyalarni modellashtirish uchun VR texnologiyasidan foydalanadi, tarix fakultetlari esa muzeylar va yodgorliklar bo'ylab virtual sayohatlar o'tkazadi. Ushbu texnologiyalar ta'limni yanada qiziqarli va qulay qiladi.

- **Mobil texnologiyalar va ilovalar:** Mobil qurilmalar va ilovalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Talabalar va o'quvchilar smartfonlar va planshetlar yordamida o'quv materiallariga kirish, topshiriqlarni bajarish va o'qituvchilar bilan muloqot qilishlari mumkin. Mobil ilovalar orqali til o'rganish, matematikani o'rganish va boshqa fanlarni o'rganish uchun noyob imkoniyatlar yaratilmoqda, bu esa ta'limni yanada moslashuvchan va qulay qilish imkonini beradi.

O'zbekiston hududida va turli mamlakatlarda ta'limni raqamlashtirishning xususiyatlari - Ta'limni raqamlashtirish turli mamlakatlarda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu nafaqat texnologik jihozlanish darajasi, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillar bilan ham bog'liq. Masalan:

- AQShda ta'limni raqamlashtirish yuqori darajaga yetgan, ayniqsa oliy o'quv yurtlarida. Ko'plab universitetlar va kollejlarda onlayn kurslar taklif qiladi, bu kurslar butun dunyo bo'ylab talabalar uchun mavjud. AQSh ta'lim tizimida startaplar muhim rol o'ynaydi, ular ta'lim sifatini yaxshilash uchun innovatsion yechimlar ishlab chiqmoqda.

- Evropada ham onlayn platformalar va mobil ilovalar faol rivojlanmoqda, lekin shuni ta'kidlash joizki, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishga qaratilgan turli mintaqaviy tashabbuslar mavjud. Ba'zi mamlakatlarda, masalan, Estoniya va Finlyandiyada, raqamli texnologiyalarni maktab ta'limiga integratsiya qilish bo'yicha loyihalar muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda, bu esa ta'limning qulayligi va sifatini yaxshilashga yordam bermoqda.

- Osiyoda ta'limni raqamlashtirish tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Xitoy, Yaponiya va Janubiy Koreyada yangi texnologiyalar ta'lim jarayoniga faol joriy etilmoqda. Masalan, Xitoyda qishloq maktablarini raqamlashtirish dasturi joriy etildi, bu dastur uzoq hududlardagi maktablarga kompyuterlar va internet ulanishini o'rnatishni o'z ichiga oladi.

- O'zbekistonda so'nggi yillarda raqamli texnologiyalarni ta'lim tizimiga joriy etish jarayoni faollashgan, ayniqsa maktabgacha, maktab ta'limi va oliy ta'lim bosqichlarida. Pandemiya sharoitida masofaviy ta'lim uchun raqamli ta'lim platformalarini yaratish va onlayn ta'limni rivojlantirish kabi loyihalar alohida ahamiyat kasb etadi. Biroq, haliyam mamlakatimizning ayrim chekka hududlarida internetga va zamonaviy qurilmalarga kirishdagi raqamli tengsizlik masalasi mavjud.

Ta'limni raqamlashtirishdagi muammolar - Ko'plab afzalliklariga qaramay, ta'limni raqamlashtirish bir qator muammolar va kamchiliklarga duch kelmoqda:

- **Raqamli tengsizlik:** Barcha o'quvchilarda zamonaviy raqamli texnologiyalariga kirish imkoni yo'q, bu esa ayniqsa qishloq va uzoq hududlardagi o'quvchilar uchun muammo tug'diradi, chunki bu joylarda internetga va sifatli texnikaga kirish cheklangan.

- **Xavfsizlik muammolari:** Raqamli platformalar va onlayn resurslar ishlatilishining ortishi bilan ma'lumotlar xavfsizligi masalalari yuzaga kelmoqda. Talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, Internetdan faol foydalanish sharoitida muhim masalaga aylanmoqda.

- **O'qituvchilarni malakasini oshirish zarurati:** Raqamli texnologiyalarni samarali qo'llash uchun o'qituvchilar tegishli ko'nikmalar va kompetensiyalarga ega bo'lishi kerak. Barcha mamlakatlarda axborot texnologiyalari sohasida pedagoglar uchun malaka oshirish dasturlari ishlab chiqilmagan.

- **Psixologik moslashuv:** An'anaviy o'qitishdan raqamli shakllarga o'tish talabalar va o'qituvchilarda psixologik moslashuvni talab qilishi mumkin. Ba'zi talabalar yangi texnologiyalarni qo'llash bilan bog'liq izolyatsiya yoki stressni his qilishlari mumkin.

Xulosa

Ta'limni raqamlashtirish — bu butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimlariga chuqur ta'sir ko'rsatayotgan jarayondir. Global tendentsiyalar shuni ko'rsatadiki, texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanishi, yangi o'qish imkoniyatlarini yaratishi va bilimlarga kirishni kengaytirishi kerak. Biroq, muvaffaqiyatli raqamlashtirish bir qator muammolarni hal qilishni talab qiladi, jumladan, raqamli tengsizlik, ma'lumotlar xavfsizligi va pedagoglarni tayyorlash masalalarini. Ta'lim muassasalari, davlat organlari va xususiy kompaniyalar birgalikda ta'limda texnologiyalarni samarali va xavfsiz qo'llash uchun sharoit yaratish ustida ishlashlari muhim, bu esa kelajakda ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Артамонов, В. В., & Кириллова, И. С. (2020). Ta'limni raqamlashtirish: XXI asr tendentsiyalari va chaqiriqlar. Moskva: «Nauka» nashriyoti.

2. Дьякова, Л. С. (2021). Ta'limda sun'iy intellekt: imkoniyatlar va cheklovlar. Texnik fanlar va innovatsiyalar, 12(3), 47-55.
3. Иванова, А. Г., & Руднева, О. В. (2020). Ta'limda virtual haqiqat: innovatsiyalar va amaliyot. Zamonaviy ta'lim tendentsiyalari, 8(2), 61-68.
4. Мартынова, И. В. (2022). Raqamli ta'lim texnologiyalari: global tendentsiyalar va innovatsion yondashuvlar. Moskva: Ta'lim akademiyasi.
5. Соловьев, А. Ю., & Кузьмина, Т. Г. (2020). Masofaviy ta'lim va ta'lim muassasalaridagi raqamlashtirish. Ta'lim masalalari, 5(9), 55-63.
6. Стрельникова, В. С. (2021). Katta ma'lumotlar va tahlil yordamida o'qitishda innovatsion yondashuvlar. Ta'lim texnologiyalari, 3(4), 70-78.
7. Шмидт, В. Е., & Романов, Н. И. (2021). Ta'lim jarayonidagi mobil texnologiyalar roli. Elektron ta'lim, 9(2), 110-119.
8. Якушев, А. И. (2020). Raqamli tengsizlik va uning ta'lim imkoniyatlariga ta'siri. Iqtisodiyot va ta'lim, 14(1), 97-104.
9. Yevropa Komissiyasi. (2020). Yevropada ta'limning raqamli transformatsiyasi: hisobot va tavsiyalar. Bryussel: Yevropa Komissiyasi.
10. UNDP. (2021). Ta'limda raqamli transformatsiya: global ko'rinish. Nyu-York: Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi.
11. OECD. (2021). Ta'lim va ko'nikmalar kelajagi 2030: Transformatsiya davrida raqamli ta'lim. Parij: OECD nashriyoti.
12. <https://kun.uz/news/2020/03/18/pandemiya-ham-bir-imkoniyat-koronavirus-talim-tizimiga-qanday-tasir-qilmoqda>
13. <https://cyberleninka.ru/article/n/raqamli-ta-limga-o-tkazish-shartlarida-muammoli-ta-lim-texnologiyalari/viewer>

II-SHO‘BA

MAKTABGACHA TA’LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

*** * ***

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS THAT IMPROVE THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA OILA VA JAMOATCHILIK BILAN HAMKORLIK ALOQALARINI O'RNATISHNING AFZALLIKLARI

¹A'zamova Maloxat Nadjimovna, ²Abdujalilova Saida Abdusattor qizi

¹"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası v.b dotsenti PhD

²Toshkent "Kimyo" xalqaro universiteti, 70110201-maktabgacha ta'lim nazariyasi va metodikasi
mutaxassisligi bo'yicha magistr

Annotatsiya. *Ushbu maqolada zamonaviy maktabgacha ta'limda oila va ijtimoiy ta'lim o'rtasidagi hamkorlikning mohiyati ko'rib chiqilgan. Unda bola shaxsini shakllantirish va uning jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishi jarayonida ota-onalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlari muhokama qilinadi. Mazkur hamkorlikning afzalliklari, shu jumladan bolaning kompleks rivojlanishi, uning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish va individual ehtiyojlarni qo'llab-quvvatlash ta'kidlangan. Maqolada, shuningdek, qo'shma tadbirlar, ota-onalar uchun maslahatlar tashkil etish va oila va maktabgacha ta'lim muassasalari o'rtasida sheriklik aloqalarini o'rnatishning amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Maqolaning yakuniy qismida bolalarni zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli ta'lim va hayotga tayyorlashda oila va o'qituvchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlarining muhimligi ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: oilaviy tarbiya, ijtimoiy ta'lim, hamkorlik, maktabgacha ta'lim, kompleks rivojlanish, hamkorlik.

Hozirgi vaqtda bolalar ta'limi tobora murakkablashib borayotgan va ko'p qatlamli jarayonga aylanib bormoqda. Bu jarayon ham oila, ham jamiyatning e'tiborini talab qiladi. Biroq ba'zan shuni unutib qo'yamizki, har bir bolaning kelajakdagi rivojlanishi va muvaffaqiyatiga poydevor qo'yilishi maktabgacha ta'lim davrida bo'ladi. Bu o'rinda oila va ijtimoiy tarbiyaning o'zaro ta'siriga, ularning bola xulq-atvori va qadriyatlarining shakllanishiga ta'siriga e'tibor berish kerak.

Oila bolaning ijtimoiylashuvining birinchi va asosiy omili hisoblanadi. Bu yerda u muloqot, hissiy bog'lanish asoslarini o'rganadi, shuningdek, birlamchi ko'nikma va bilimlarni egallaydi. Oila muhiti, ota-onalarning tarbiya uslubi va ularning oilada namuna bo'lishi, bola xarakteri va dunyoqarashining shakllanishiga juda katta ta'sir ko'rsatadi.

Biroq, bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalarida o'tkazilgan vaqtining ko'payishi bilan jamiyat bola hayotida tobora ahamiyatli rol o'ynay boshlaydi. Bu yerda u turli ijtimoiy holatlarga duch keladi, boshqa bolalar va kattalar bilan muloqot qiladi, bu uning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Maktabgacha ta'limda oila va ijtimoiy ta'limning o'zaro ta'sirining ahamiyatini o'rganish va anglash ayni damda dolzarb va muhim bo'lib qolishi shu o'rindadir. Oila hayoti va ijtimoiy muhitning qaysi jihatlari bolaning rivojlanishiga eng ko'p ijobiy ta'sir ko'rsatadi? Qanday qilib oila va jamiyatning sa'y-harakatlarini samarali birlashtirib, bolalarning rivojlanishi uchun optimal sharoit yaratish mumkin?

Ota-onalar, o'qituvchilar va jamoat muassasalarining o'zaro aloqasi bolan shaxsining shakllanishida va uning jamiyatda muvaffaqiyatli moslashishida muhim rol o'ynaydi:

1. Qo'shma ta'sir. Bu omillarning har biri bolaning rivojlanishiga o'z yo'li bilan ta'sir ko'rsatadi va ularning birlashgan ta'siri rivojlanishning yanada to'liq va uyg'un shaklini yaratadi. Masalan, oila hissiy jihatdan qo'llab-quvvatlaydi, ta'lim muassasalari ta'lim olish imkoniyatini beradi, jamiyat esa xulq-atvor qoidalarini va normalarini o'rgatadi.

2. Ta'lim va tarbiyaning davomiyligi: Bola ko'p vaqtini oilasida va maktabgacha ta'lim muassasasida o'tkazadi. Shuning uchun ikkala muhit ham tarbiya va ta'lim usullarida barqaror bo'lishi muhimdir. Bu esa bolaning rivojlanishi uchun yanada qulay sharoit yaratadi.

3. Ijtimoiylashuv. Oilada bola o'zaro ijtimoiy ta'sir asoslarini o'rganadi va atrof-muhit haqidagi birlamchi g'oyalarni egallaydi, maktabgacha ta'lim tashkiloti va ijtimoiy hayotda esa kengaytiriladi.

4. Qo'llab-quvvatlash va hamkorlik. Ota-onalar, tarbiyachilar va jamoat muassasalari o'rtasidagi o'zaro muloqot bolaga qo'shimcha yordam va zarur resurslarni taqdim etadi. Ota-onalar pedagoglar bilan tarbiya va ta'lim masalalarini muhokama qilishlari mumkin, jamoat tashkilotlari esa bolaning rivojlanish uchun qo'shimcha dastur va imkoniyatlar yaratib bera oladi.

5. Jamiyat norma va qadriyatlariga moslashish: Turli ijtimoiy institutlar bilan o'zaro aloqa bolaga jamiyatga moslashuvining muhim bo'g'ini bo'lgan ijtimoiy normalar va qadriyatlarni tushunishga va qabul qilishga yordam beradi.

Bolaning har tomonlama rivojlantirishni – uning jismoniy, kognitiv, ijtimoiy-emotsional va nutqining rivojlanishidir. Bu omillar birgalikda bolaning o'sishi, o'rganishi va ularning atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir qilishi to'g'risida atroflicha tushuncha hosil qiladi:

1. Jismoniy rivojlanish: Motorikani vojlantirish, harakatlarni muvofiqlashtirish, moslashuvchanlik va kuchni o'z ichiga oladi. Bunga o'yin va sport mashg'ulotlari, jismoniy mashqlar va faol o'yinlar orqali erishish mumkin.

2. Kognitiv rivojlanish: Idrok, fikrlash, xotira, diqqat va muammolarni hal qilish kabi aqliy jarayonlarni qamrab oladi. Bu o'yinlar, kashfiyotlar va turli xil o'rganish muammolari orqali matematika, o'qish, fan va texnologiya ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi.

3. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish: ijtimoiy o'zaro munosabatlar, empatiya, his-tuyg'ularni boshqarish, nizolarni hal qilish va boshqalar bilan sog'lom munosabatlar o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bunga guruh o'yinlari, rolli o'yinlar, do'stlar va kattalar bilan muloqot qilish orqali erishish mumkin.

4. Tilni rivojlantirish: nutq, tinglash, o'qish va yozish qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bunga kitob o'qish, muloqot qilish, so'z o'yinlari va turli xil nutqni rivojlantirish mashqlari orqali erishish mumkin.

Bolalarning har tomonlama rivojlanishi ularning jismoniy, aqliy, hissiy va ijtimoiy ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan barcha ushbu jihatlarda rivojlanishiga imkon beradigan muhitni yaratishni o'z ichiga oladi. Bu muvaffaqiyatli o'sish va hayotning turli sohalariga moslashish uchun asosdir. Bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish - bu bolalar ijtimoiy muhitda atrofdagilar bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallash jarayonidir. Ushbu ko'nikmalarga muloqot, hamkorlik, nizolarni hal qilish, do'stlik o'rnatish va guruhdagi muammolarni hal qilish qobiliyatlari kiradi

Ijtimoiy ko'nikmalarning shakllanishi erta bolalikdan boshlanadi va butun hayot davomida davom etadi va ayniqsa maktabgacha va maktab yoshida faoldir. Bu yoshda bolalar birinchi navbatda oila muhitidan tashqarida atrofdagilar bilan muloqot qilishni boshlaydilar,

shuning uchun ularga ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun mos sharoitlarni ta'minlash muhimdir.

Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni bolalarga ijtimoiy xulq-atvor qoidalari va me'yorlarini o'rgatish, kattalardan kerakli xulq-atvorni modellashtirish, o'yinlar, hamkorlik loyihalari va ijtimoiy tadbirlar orqali ijtimoiy ko'nikmalarni mashq qilish imkoniyatini yaratish, kerakli xatti-harakatlarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishni o'z ichiga oladi. Shuni yodda tutish kerakki, ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish individual jarayon bo'lib, har bir bola bu yo'nalishda o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlanishi mumkin. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yondashuv individual bo'lishi va har bir bolaning ehtiyojlariga qaratilgan bo'lishi kerak. Bolalarning individual ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlash - bu har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda o'rganish, rivojlantirish va tarbiyalashga individual yondashuvni ta'minlash jarayonidir. Bu har bir bolaning o'z imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishi, ta'lim va hayotda optimal natijalarga erishish uchun sharoit yaratishni o'z ichiga oladi.

Ota-onalar, o'qituvchilar va davlat muassasalarining o'zaro hamkorligi bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan ko'plab afzalliklarga ega:

1. Kompleks rivojlanish: Ushbu uch tomonning hamkorligi bolaning yanada to'liq va kompleks rivojlanishiga imkon beradi.

2. Ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish: Turli xil ijtimoiy muhitlar bilan muloqot qilish bolalarga muloqot, hamkorlik, empatiya va jamoaviy ish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bola turli xil muloqot uslublarini o'rganadi va turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashadi.

3. Shaxsiy ehtiyojlarni qo'llab-quvvatlash: Ota-onalar va o'qituvchilarning birgalikdagi e'tibori har bir bolaning individual ehtiyojlari va xususiyatlarini yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Bu esa har bir bolaga ta'lim va tarbiya usullarini moslashtirish va unga zarur yordam va rag'batlantirish berish imkonini beradi.

4. O'zaro munosabatlarni mustahkamlash: ota-onalar, o'qituvchilar va davlat muassasalarining o'zaro hamkorligi ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi. Bu bolaning muvaffaqiyatli rivojlanishiga hissa qo'shadigan qulay ishonch, o'zaro tushunish va hamkorlik muhitini yaratadi.

5. Har tomonlama ta'lim va tarbiya: bolalar ham oila muhitida, ham maktabgacha ta'lim muassasasida ijtimoiy hayot va jamiyatning turli tomonlarini o'rganish imkoniyatini oladi. Bu uning bilimini boyitadi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va atrof-muhitga har tomonlama qarashni shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, ota-onalar, o'qituvchilar va davlat muassasalarining o'zaro hamkorligi bolaning muvaffaqiyatli rivojlanishini, uning ijtimoiy muhitga moslashishini va shaxsini shakllantirishning asosiy omilidir.

Qo'shma tadbirlarni tashkil etish, ota-onalar uchun maslahatlar, oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasida hamkorlikni yo'lga qo'yish samarali hamkorlik qilish va bolaning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhimdir. Ularni tashkil qilish bo'yicha ba'zi amaliy jihatlari va maslahatlar:

1. Qo'shma tadbirlar:

➤ ochiq eshiklar kuni, bayramlar, sport tadbirlari, konsertlar, mahorat darslari kabi turli tadbirlarni tashkil etish.

- imkon qadar ko'proq oila a'zolarini, jumladan, ota-onalar, bobo-buvilar va aka-opalarni tadbirlarga jalb qiling.

- tadbir rejalarini barcha oila a'zolari va ularning manfaatlariga mos kelishini ta'minlash uchun ota-onalar bilan muhokama qiling.

2. Ota-onalar uchun maslahatlar:

- Ota-onalar uchun bolalarni tarbiyalash, rivojlantirish va o'qitish masalalari bo'yicha muntazam maslahatlar o'tkazish.

- Ota-onalar bilan ularning shaxsiy savol va muammolarini muhokama qiling va ushbu muammolarni hal qilish bo'yicha ko'rsatma va maslahatlar bering.

- Nutqni rivojlantirish, maktabga tayyorgarlik, jamiyatda ta'lim kabi muayyan mavzular bo'yicha tematik maslahatlarni taklif qiling.

3. Hamkorlik munosabatlarini yaratish:

- ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari o'rtasida ochiq va ishonchli muhitni saqlash.

- ota-onalar va o'qituvchilar o'rtasida o'zaro hurmat va tushunishga asoslangan hamkorlikni yaratishga intiling.

- Ota-onalarni ta'lim dasturlari, tadbirlar va davlat qarorlari bilan tanishtirib borish.

5. Muloqot:

- ota-onalar bilan uchrashuvlar, elektron pochta xabarlari, lahzali xabarlar va kabi turli kanallar orqali muntazam va ochiq muloqotni ta'minlang.

- ota-onalar muassasa faoliyati bo'yicha o'z fikr-mulohazalari va takliflari bilan o'rtoqlashishlari uchun qayta aloqa tizimini yarating.

6. Ota-onalar uchun ta'limiy manbalar:

- ota-onalarni bolalarni tarbiyalash va o'qitish uchun o'quv materiallari, tavsiyalar va manbalar bilan ta'minlash.

- ta'lim-tarbiya, rivojlanish psixologiyasi, bolalar salomatligi bo'yicha mutaxassislar ishtirokida uchrashuv va seminarlar tashkil etish.

Ushbu amaliy jihatlar oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishga yordam beradi, bu esa pirovardida bolaning muvaffaqiyatli rivojlanishi va o'rganishiga yordam beradi.

Zamonaviy jamiyatda oila va maktabgacha ta'lim bolalarning shaxsni shakllantirish va jamiyat hayotiga muvaffaqiyatli moslashishida muhim rol o'ynaydi. Biz maqolamizda maktabgacha ta'lim bosqichida oila va maktabgacha ta'limining o'zaro hamkorligining ahamiyatini ko'rib chiqdik va bunday hamkorlikning bir qator afzalliklarini aniqladik.

Oila va o'qituvchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlari bolaning har tomonlama rivojlanishiga, uning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishga va individual ehtiyojlarini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasida hamkorlikda faoliyat olib borish, ota-onalar bilan maslahatlashish, hamkorlik qilish uchun sharoit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Shuni ta'kidlash joizki, faqat oilalar va o'qituvchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan bolalarning muvaffaqiyatli ta'lim olishi va zamonaviy jamiyatga moslashishi mumkin. Ota-onalar va o'qituvchilar bolalarning individual ehtiyojlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda har tomonlama va uyg'un rivojlanishini ta'minlash uchun birgalikda harakat qilishlari kerak.

Shunday qilib, bizning maqolamiz maktabgacha ta'limda oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning muhim masalalarini ko'tarib, bolalarni o'qitish va tarbiyalashda hamkorlik va sheriklikni ilhomlantiradi deb umid qilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismoilov, I. (2018). Maktablarda yoshlar masalalarini hal etishda oilaviy axloqiyat tarbiyasi roli. Toshkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti.
2. Qurbonova, M. (2019). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oilaviy va jamoatchilik bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish. Toshkent: Maorif va ilmiy qo'llanma.
3. O'tkurov, Sh. (2017). Oilaviy va jamoatchilik aloqalarini maktabgacha ta'limda o'rnatish. Toshkent: Uzbekiston Milliy bibliotekasi.
4. Nazarov, Sh. (2016). Maktabgacha ta'limda oilaviy va jamoatchilik bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishning asosiy ahamiyati. Toshkent: Fan.
5. Abdullaev, A. (2015). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oilaviy va jamoatchilik bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish. Toshkent: Olam.
6. Raxmonov, J. (2014). Oilaviy va jamoatchilik bilan hamkorlik aloqalarini maktabgacha ta'limda o'rnatishning asosiy prinsiplari. Toshkent: Adabiyot.
7. Бронфенбреннер, Ю. (2005). Экология человеческого развития: природные и экспериментальные исследования. СПб.: Питер.
8. Быковская, И. С., & Карпов, А. В. (2005). Семья и дошкольное образование. Москва: Просвещение.
9. Губайдулина, В. Н., & Смирнова, Е. О. (2016). Организация семейно-дошкольного партнерства в условиях реализации ФГОС. Вестник Томского государственного педагогического университета, (2), 75-80.
10. Коростель, Г. И. (2008). Семья и дошкольное образование: проблемы и перспективы взаимодействия. Вопросы образования, (2), 136-144.
11. Никитин, В. В. (2013). Взаимодействие семьи и дошкольного образования в контексте реализации ФГОС дошкольного образования. Дошкольное образование, (2), 31-35.
12. Полонская, М. Н., & Набока, А. И. (2015). Формирование семейного партнерства в дошкольном образовательном учреждении. Педагогическое образование в России, (1), 126-129.
13. Epstein, J. L. (1995). School/Family/Community Partnerships: Caring for the Children We Share. Phi Delta Kappan, 76(9), 701-712.
14. Fantuzzo, J., McWayne, C., Perry, M. A., & Childs, S. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low-income children. School Psychology Review, 33(4), 467-480.
15. Henderson, A. T., & Mapp, K. L. (2002). A New Wave of Evidence: The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement. Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory.
16. Pianta, R. C., & Walsh, D. J. (1996). High-risk children in schools: Constructing sustaining relationships. New York, NY: Routledge.
17. Sheridan, S. M., & Kratochwill, T. R. (1992). Behavioral assessment, diagnosis, and intervention in schools. New York, NY: Guilford Press.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA YOZGI SOG'LOMLASHTIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH

¹Abdiraupova Maqsuda Abdiraupovna, ²Makbaralieva Elmura Ne'matovna

¹Surxondaryo viloyati Sherobod tumani 11-DMTT direktori

²Farg'ona viloyati Yozyovon tumani 1-DMTT direktori

Annotatsiya. Maqola maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yozgi sog'lomlashtirish mavsumining maqsadi, vazifalari, jixozlanishiga, bolani sog'lomlashtirish, rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan.

Аннотация. Статья посвящена цели, задачам, оборудованию летнего оздоровительного сезона в дошкольных образовательных организациях, вопросам здоровья и развития ребенка.

Abstract. The article is devoted to the goals, objectives, equipment of the summer recreational season in preschool educational institutions, issues of health and development of the child.

Kalit so'zlar: sog'lomlashtirish, harakat, jihoz, ochiq havo, profilaktik , sayr, ko'ngilochar tadbirlar, muhiti, jarayonlar, o'yin maydoni, chiniqtirish.

Ключевые слова: здоровье, движение, снаряжение, открытый воздух, профилактика, прогулка, развлечение, окружающая среда, процессы, детская площадка, зарядка.

Keyword: health, movement, equipment, open air, prevention, walk, entertainment, environment, processes, playground, exercise.

Belgilangan vazifalar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni sog'lom, jismoniy barkamol va har tomonlama rivojlanishlari uchun zarur shartsharoitlar yaratib berilishini inobatga olgan holda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yozgi sog'lomlashtirish va chiniqtirish ishlarini samarali tashkil etilishiga alohida e'tibor berish zarur.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni sog'lomlashtirish va chiniqtirish ishlarini tashkil etish yozgi sog'lomlashtirish davri (iyun-tashkilotavgust)da amalga oshiriladi. Aynan, yoz faslida bolalarning ochiq havoda ko'proq sayr qilishlari, tanasini chiniqtirish, harakatda bo'lish va salomatligini mustahkamlash uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida qulay va zaruriy shart-sharoitlar yaratiladi. Shuningdek, yozda maktabgacha yoshdagi bolalar bilan o'tkaziladigan barcha tadbirlarni yengillashtirish, qiziqarli va yorqin o'tishini ta'minlash, charchoqyozdi mashqlar, turli ko'ngilochar tadbirlarni muntazam uyushtirish, kichik sayrlarni tashkillashtirish, ijodiy va amaliy ishlarni bajartirish, suv muolajalarini o'rinli qo'llash va alohida belgilangan kun tartibiga qat'iy amal qilish tavsiya etiladi.

Bugungi kunda ekologik vaziyatning yomonlashuvi yoshlarning, xususan, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning sog'lig'i, jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada sog'liqni saqlash, umumiy rivojlanish va profilaktik vazifalarni hal qilishda sog'liqni himoyalash texnologiyalari, ularni optimal va oqilona tashkil etilishidan faol foydalanish kerak bo'ladi.

Bunday vazifalarni amalga oshirishning eng samarali shakllaridan biri yoz faslidir.

Yoz - bolalar juda ko'p yurish, chopish va sakrashni mumkin bo'lgan ajoyib va unumdor vaqt.

Yozgi sog'lomlashtirish mavsumining vazifalari:

- bolalarning salomatligini mustahkamlash;
- tabiiy omillardan keng foydalanish hisobiga bolalarni sog'lomlashtirish va jismoniy rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar tizimini amalga oshirish: havo, quyosh, suv;
- o'quv yili davomida olingan BKMni mustahkamlashga qaratilgan ta'limiytarbiyaviy jarayonni tashkil etish;
- sog'lom turmush tarzi va bilimga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish;
- xavfsiz xatti-harakat ko'nikmalarini takomillashtirish;
- tabiat qo'yni (gulzor, bog', tajriba maydonchasi)da mehnatni tashkil etish, bilish faoliyati, turli xil ta'limiy va harakatli o'yinlarni tashkil etish, amaliy kuzatish, tajriba-eksperimentlar, samarali ilmiy-tadqiqot faoliyati uchun tabiiy muhit (sharoit)dan foydalanish;
- ota-onalar o'rtasida tarbiya va sog'lomlashtirish masalalari bo'yicha pedagogik va sanitariya-targ'ibot ishlarini amalga oshirish, yozgi davrda ularni bolalar bilan birgalikdagi tadbirlarga jalb qilish.

Yozgi sog'lomlashtirish mavsumida kattalarning **asosiy vazifasi** o'sib borayotgan organizmning dam olish, ijodiy faoliyat va harakatga bo'lgan ehtiyojini to'liq qondirishdir.

Yozgi sog'lomlashtirish davrini tashkil etishga oid me'yoriy hujjatlar:

	1.O'zbekiston Respublikasining sanitar qoidalar, normalari va gigienik normativlari (SanPiN) №0355-18. Toshkent, aprel 2018-yil.
	2.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining 30-may 2018-yildagi 03-02--/2-69 sonli xati (Maktabgacha ta'lim vazirligi tomonidan tayyorlangan MTMlar uchun yozgi sog'lomlashtirish davrini o'tkazish bo'yicha tavsiyalar).
	3.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining 2018-yil 30-apreldagi 20/1 sonli "Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni tashkil etish tartibi to'g'risidaagi Nizomni tasdiqlash haqida" gi qo'shma qarori.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining yozgi mavsumga tayyorligi mezonlari:

- o'yin va jismoniy tarbiya maydonchalarini SanPiN talablari asosida jihozlanishi, bolalar hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish bo'yicha ko'rsatmalarga rioya qilish;
- kerakli hujjatlarning mavjudligi: yozgi davr uchun MTTning ish rejasi, ichimlik rejimini tashkil etish, bolalar hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, tashkilot hududiga yaqin joylarga ekskursiyalar va sayohatlarni tashkil etish, bolalarni zararli o'simlik va boshqa narsalar bilan zaharlanishining oldini olish bo'yicha ko'rsatmalar, davolashprofilaktika tadbirlarini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha hujjatlar, pedagog va ota-onalar uchun turli tavsiyalar va maslahatlar;

- qum va bolalar maydonchasini o'z vaqtida namlantirish uchun sharoit yaratish;
- bolalar bilan yozgi sog'lomlashtirish davrini tashkil etishni nazorat qilish tizimining mavjudligi.

Sport, harakatli o'yinlar, sport bayramlari, ekskursiya va boshqalarni o'tkazish, shuningdek, sayrlar davomiyligini oshirish tavsiya etiladi.

Sog'lomlashtirish jarayoni samarali bo'lishiga erishish uchun kun tartibiga bolalarning ochiq havoda maksimal darajada bo'lishlari, yoshga mos uyqu va dam olishning boshqa turlari nazarda tutiladi.

Yozgi sog'lomlashtirish davrida foydalaniladigan anjom va jihozlar:

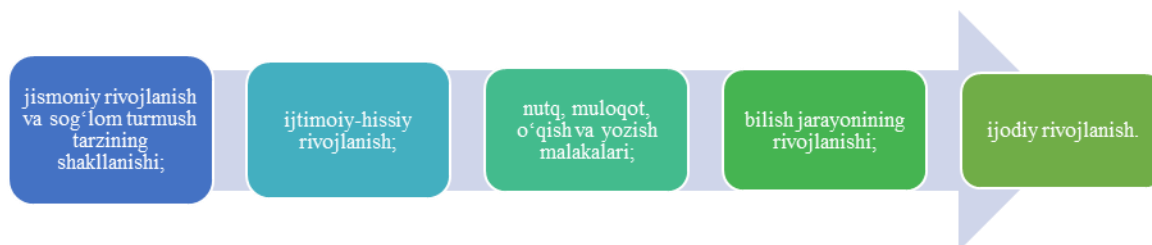
Tashqariga olib chiqiladigan jihozlarning xavfsizligi (singan, teshilgan joylarini yo'qligi) tekshirilib, har kuni sayrdan keyin yuviladi, quritiladi va quti yoki savatlarga joylanadi. Sayrdan so'ng har bir jihoz ko'zdan kechiriladi.

Sayr va o'yinlardan so'ng ayvoncha, maydoncha va bolalar uychalari tozalanadi, suv bilan yuviladi.

Qum saqlanadigan joylar doimo tozalanib, qum elanib, nam holatda saqlanishi ta'minlanadi, o'ynab bo'lingandan so'ng qum ustini g'ilofi bilan berkitib qo'yiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotda yozgi dam olish davriga tayyorgarlik barcha xodimlar tomonidan o'z lavozim vazifalariga muvofiq amalga oshiriladi.

Yoz davrida tashkil etilgan ta'limiy jarayon bolaning 5 ta rivojlanish sohasini qamrab oladi:

Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzining shakllanishini rejalashtirish va tashkil etish

Maktabgacha ta'lim tashkiloti hududida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish talablariga rioya qilgan holda harakatli, sport o'yinlarni tashkil qilish uchun joy, sport o'yinlarining elementlari bilan jihozlanganligi muhimdir. Jismoniy tarbiya yo'riqchisi yordamida "Sog'lomjon" markazini tashkil etish mumkin. Bu markazda sport inventarlari, turli harakatli

o'yinlar uchun ishlatiladigan jihoz va anjomlar jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllantirishda yordam beradi. Markazda sayr va safarlarga chiqishga tayyorgarlik ko'rish mumkin, shuningdek, haftalik syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish yoki jismoniy sport o'yinlarini rejalashtirish lozim.

Ijtimoiy-hissiy rivojlanishni rejalashtirish va tashkil etish.

Ijtimoiy-hissiy rivojlanish sohasi vazifalari har kuni barcha faoliyat turlari va rivojlantirish markazlarida hal qilinadi. Maktabgacha yoshdagi bolaning eng asosiy faoliyati bo'lgan o'yin faoliyatida ham shu vazifalar samarali amalga oshiriladi. Shuning uchun, yoz mavsumida bolalarning yoshi, o'yin malakalarini shakllantirishga qaratilgan ijodiy o'yinlarga alohida e'tibor qaratiladi.

Kichik guruh tarbiyachilari bolalarning bosh va qo'shimcha rollarni ijro etganda o'zaro hamkorlikda bo'lishlariga ahamiyat berishlari, katta guruhlarda esa o'yin syujetini yaratishga, syujetli-rolli o'yinlarda faollik ko'rsatishga e'tibor berishlari kerak.

Kattalarning o'yin jarayonidagi ishtiroki uyatchan, tortinchoq bolalarda liderlik (yetakchilik) sifatlarini shakllantirishga imkon bersa, o'ziga yuqori baho beradigan bolalar esa o'zaro kelishib birgalikda bajarishga, ikkinchi darajali rollarni ijro etishga undaydi.

Yozgi sog'lomlashtirish davrida bolalarni yo'l harakati va hayot xavfsizligi qoidalari bilan tanishtirish va ularni mustahkamlashga katta e'tibor berish lozim. Tarbiyalanuvchilar biror ertak qahramonlari yordamida yoshlariga mos ravishda yo'l belgilari bilan tanishishlari, ko'chada, uyda, jamoat joylarda, tabiat qo'ynida o'zlarini qanday tutishlari, xavfsizlik qoidalariga qanday rioya qilishlari lozimligi to'g'risidagi ma'lumotlarga ega bo'lib boradilar.

Bundan tashqari, kichik yoshdagi bolalarning moslashuvini tashkil qilish bo'yicha psixologlarning tavsiyalarini inobatga olish hamda "Onam bilan birga" moslashuv guruhlarini tashkil etish tavsiya etiladi.

Ijodiy rivojlanishni rejalashtirish va tashkil etish.

Teatrlashtirish, qo'shiq aytish, tinglash, shovqinli cholg'ularni chalish, rasm chizish, loy bilan ishlash yozning istiqbol rejasida mavjud bo'lishi kerak. Ushbu faoliyatni tashkil qilish o'quv yili jarayonidan farqli va o'zgacha bo'lishi kerak. Ya'ni:

-rassomning ustaxonasiga sayohat – bu soyabonli ayvonchadagi molbertlar, ijodkorlik uchun turli xil material, jihozlar mavjud, tajribali tarbiyachi esa har safar chizish uchun yangi texnikani taklif qiladi: "barmoq va kaftda rasm solish", "diatipiya va monotipiya", "plastilin va mozaik rasmlar", "sachratib rasm solish", "tabiat shakllarining bosmasi", "g'ijimlangan qog'oz bilan rasm chizish", "klyaksografiya", "xo'l qog'ozga rasm solish";

-“Kulolnikida mehmonda” maydonchasi, bu yerda loy, plastilindan buyumlar yasash mumkin;

- musiqa rahbari tashkil etgan musiqa markaziga tashrif. Bu parda yoki teatr shirmasi bilan jihozlangan sahna qo'rinishidagi maydoncha bo'lib, unda cholg'ular (qo'lda yasalgan yoki haqiqiy): puflab chalinadigan, urib chalinadigan, shovqinli musiqiy cholg'u asboblari, stolda o'ynaladigan musiqiy-ta'limiy o'yinlar, ovoz kuchaytirgich, disk, noutbuk (kompyuter) kabi anjomlar tashkil etilishi mumkin. Musiqa markazida teatr burchagi bo'lib, unda chodir va qo'g'irchoqlar bo'lishi mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotida musiqiy faoliyatning quyidagi shakllari an'anaviydir: bo'sh vaqtni tashkil etish, bayramlar, ko'ngilochar tadbirlar, mustaqil musiqiy faoliyat, teatr tomoshalari va spektakllar, raqs va ertalabki musiqiy gimnastika. Noan'anaviy tadbirlar - musiqiy loyihalar, integratsiyalashgan musiqiy xordiqalar, bayram yoki

ko‘ngilochar tadbirlar. Masalan: noan‘anaviy shakllardan foydalanish tarbiyachilar va otalarning ijodiy salohiyatini oshirishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maktabgacha ta‘lim va tarbiyaning davlat standarti T.:2018.
2. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o‘quv dasturi.– T.:2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘limi vazirining 2019-yil 30-avgustdagi “Davlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagoglarining ish hujjatlari to‘g‘risida”gi 155-sonli buyrug‘i T.:2019
4. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘limi vazirining 2019-yil 30-avgustdagi “Davlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagoglarining ish hujjatlari to‘g‘risida”gi 155-sonli buyrug‘i asosida “Davlat maktabgacha ta‘lim tashkiloti pedagog xodimalarining ish hujjatlarini yuritish bo‘yicha yo‘riqnoma” T.:2019
5. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari va “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturini joriy etish bo‘yicha trenerlar uchun qo‘llanma. – T.: 2019.

MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIK XIZMATNI TASHKIL QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

¹Abdullaeva Dilorom Shuxratovna, ²Jumaniyazova Muyassar Xudoyberganovna

¹Toshkent viloyati Parkent tumani 11-DMTT direktori

²Qoraqalpog'iston Respublikasi Beruniy tumani 54-DMTT direktori

Yurtimizda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim jarayonini boshqarish mexanizmlarini o'zgartirish, takomillashtirishni, ya'ni boshqaruvning ma'muriy buyruqbozlik metodlaridan voz kechib, ijtimoiy-iqtisodiy, zamonaviy talablarga mos keladigan, demokratik tamoyillarga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantirishni taqozo etmoqda. Zero, yurtboshimiz Sh.M.Mirziyoev "Xalqimiz bugun katta orzu-umidlar bilan yashayapti. Bu orzu-umidlarni kim amalga oshiradi? Avvalo, mana shu zalda o'tirgan rahbarlar, mutasaddi va mutaxassislar, navqiron yoshlarimiz. Buning uchun bizda kuch va imkoniyat, bilim va salohiyat ham, qat'iy iroda, intilish va azmu shijoat ham yetarli" degan fikrlarni ilgari surgan.

Bu bugungi kunning eng asosiy talablaridan biri bo'lib. nafaqat boshqaruv muammolari, balki sub'ektlarning boshqaruvni samarali tashkil etish eng avvalo, ta'lim tizimining turli bo'g'ini rahbarlarining boshqaruv faoliyatini takomillashtirishning yo'l-yo'riqlarini aniqlash, yangi sharoitlarga muvofiqlashtirish va amaliyotga joriy etish vazifalarini belgilaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida direktor ta'lim sifatini nazorat qiladi uslubchi esa tashkil etadi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotining majburiyatlari sirasiga, o'z faoliyatini O'zbekiston Respublikasining qonunlari asosida tashkil etish; ta'lim-tarbiya jarayonlarini maktabgacha ta'lim standarti talablariga mos ravishda amalga oshirish; pedagogik va metodik faoliyatni uzviylikda olib borish; bolalar uchun qulay va rivojlantiruvchi muhit yaratish.

Uslubchining faoliyati keng qamrovli bo'lib, boshqaruvning barcha vazifalarini amalga oshirishni taqozo qiladi ya'ni axborotni tahlil etish; motivatsion va maqsadli; rejali va diagnostik; tashkiliy; ijro qilish; nazorat-tashxis; korreksion va tartibga soluvchi. Shundan kelib chiqib, ta'lim menejmentini rivojlantirish yo'nalishidagi islohotlar barcha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiyaviy jarayonni metodik tashkil etish va boshqaruv mexanizmlarini fan-texnika yutuqlariga asoslangan eng samarali, innovatsion metodlardan foydalangan holda takomillashtirish hamda boshqaruvga xos bilim, ko'nikma va malakalarni talab qiladi.

Boshqaruv amaliyotidan ma'lumki, rahbarlik murakkab jarayon bo'lib, u rahbardan nafaqat oliy ma'lumotga, balki yetarli kasbiy tayyorgarlikka, boshqaruv yo'nalishida bilim, ko'nikma va kompetensiyaga, shuningdek, ma'lum tajribaga ham ega bo'lishni taqozo etadi. Ta'lim muassasalarini boshqarish jarayonida rahbarlarning eng asosiy va muhim funksiyalaridan biri - bu mustaqil qaror chiqarish funksiyasi bo'lib, ularning sifati ta'lim muassasasi salohiyatiga, o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligiga, pedagog-pedagoglar faoliyatiga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Zamonaviy jamiyatda boshqaruvda "menejment" tushunchasi ko'p qo'llanilmoqda. Menejment ta'lim jarayonini boshqarish tamoyillari, metodlari, usul va shakllari, shuningdek boshqaruv san'atidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida boshqaruv madaniyati ham muhim rol o'ynaydi. Tashkilot direktori jamoa a'zolariga insoniy qadriyat va ijtimoiy me'yor asosida munosabatda bo'lishi lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining asosiy vazifalari quyidagilar bilan tavsiflanadi:

- Tarbiyalanuvchilarning psixik va jismoniy sog'ligini himoya qilish va mustahkamlash, sog'lom turmush tarzini shakllantirish;

- Tarbiyalanuvchilarni aqliy, shaxsiy va jismoniy rivojlanishini ta'minlash va kafolatlash;

- Tarbiyalanuvchi va pedagog –xodimlar bilan umuminsoniy qadriyatlar asosida muloqotda bo'lish;

- Bolalarni tengdoshlari va kattalar jamoasi ta'sirida ijtimoiylashuvini ta'minlash;
- Bolalarni individual qobiliyati va iqtidorini aniqlash va rivojlantirish;
- Bolalarni kompleks rivojlantirish uchun oilalar bilan o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti uslubchisining metodik kompetensiyasi sirasiga ta'lim-tarbiya jarayonini metodik jihatdan takomillashtirish va metodik xizmatni samarali tashkil etish, o'quv-tarbiyaviy hujjatlar, ish rejalarni tasdiqlash va qayta ishlash., tarbiyalanuvchilarning “Ilk qadam” dasturi asosida o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarni monitoring qilish, ta'lim-tarbiya jarayonini tahlil qilish kiradi. Ushbu vazifalarni bajarish uchun ularda yetarli darajada bilim, ko'nikma va malaka shakllangan bo'lishi zarur.

BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

N.J. Abdusamatova

NamDPI dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash ishining mazmuni va dolzarbligi, pedagogik asoslari, tamoyillari, vazifalari xususida soʻz yurtiladi.

Kalit soʻzlar: maktabgacha yosh, bolalar, tarbiyachi, taʼlim-tarbiya, mashgʻulotlar, maktabga tayyorgarlik...

Аннотация. В данной статье говорится о содержании и актуальности работы по подготовке детей старшего возраста к школе, педагогических основах, принципах, задачах.

Ключевые слова: дошкольный возраст, дети, воспитатель, воспитание, обучение, подготовка к школе...

Abstract. This article talks about the content and relevance of the work of preparing older children for school, pedagogical bases, principles, tasks.

Keywords: preschool age, children, educator, education, training, preparation for school...

Bolalarni maktabga tayyorlash – bu har bir davlatda, jamiyatda va oilada muhim ijtimoiy va pedagogik vazifa hisoblanadi. Har bir bolaning maktabga tayyorgarligi uning uzoq kelajagi va ijtimoiy hayoti uchun asos boʻlib xizmat qiladi. Bu jarayonda ota-onalar, pedagoglar va jamiyatning oʻrni katta, chunki bola psixologiyasini, faoliyati va hodisalarga boʻlgan munosabatini tushunish hamda unga muvofiq taʼlim berish muhimdir. Bu jarayon bolalarni taʼlim olishga, umumtaʼlim maktablariga moslashishga va kelajakda hayotga tayyorlashga qaratilgan.

Oʻzbekiston Respublikasining “Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisidagi” Qonunida **maktabgacha taʼlim va tarbiya** — bolalarga taʼlim va tarbiya berishga, ularni intellektual, maʼnaviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy oʻrta taʼlimga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz taʼlim turi sifatida koʻrsatilgan⁴⁷

Bolalarning maktabga tayyorligi nafaqat ularning intellektual, balki psixologik va ijtimoiy rivojlanishini ham qamrab oladi. Shu bois, bolalarni maktab taʼlimiga tayyorlashning pedagogik asoslarini toʻgʻri belgilash, taʼlimning maqsad va vazifalarini aniqlash, pedagogik tamoyillar va metodlarni qoʻllash, bolalarning oʻqishga boʻlgan qiziqishini oshirish muhim ahamiyatga ega.

1. **Ijtimoiy va psixologiyaviy tayyorgarlik:** Bola maktabga kelganda, u na faqat bilim, balki ijtimoiy va psixologiyaviy jihatdan ham tayyor boʻlishi kerak. Buning uchun, bola oʻzini boshqalar bilan muomala qilish, tobe boʻlish va hodisalarga munosabat bildirish boʻyicha bilimlarga ega boʻlishi kerak.

2. **Intellektual tayyorgarlik:** Maktabda oʻqishni boshlash uchun bola baʼzi asosiy koʻnikmalarga ega boʻlishi kerak, masalan, savodxonlik, hisoblash, va maʼnaviy tushunchalarni

⁴⁷ Oʻzbekiston Respublikasining “Maktabgacha taʼlim va tarbiya toʻgʻrisidagi” Qonuni. 16.12.2019. OʻRQ-595-son.

anglash. Intellektual tayyorgarlik bolaning kognitiv rivojlanishiga asoslangan bo'lib, kelajakdagi o'qish jarayoniga muhim ta'sir ko'rsatadi.

3. **Maktab ta'limining sifati:** Maktabga tayyorgarlik o'z navbatida ta'lim tizimining sifatini oshirishga ham qo'shadi. Agar bola maktabga to'g'ri tayyorlangan bo'lsa, bu o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa o'quvchiga ko'proq va yaxshiroq natijalarga erishish imkonini beradi.

4. **Ota-onalarning o'рни:** Bolalarni maktabga tayyorlashda ota-onalarning roli katta. Ular bola bilan o'zaro aloqalarni o'rnatish, unga yaxshi namuna ko'rsatish, uning oliy yoki tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhimdir.

Bolalarni maktabga tayyorlash ishi quyidagi muhim vazifalarni o'z ichiga oladi:

1. Intellektual rivojlanish: Bolalarni asosiy fanlar, masalan, matematika, o'qish, yozish va tabiat fanlari bo'yicha boshlang'ich bilimlar bilan ta'minlash.

2. Psixologik rivojlanish: Bolalarning o'zini tutish, shaxsiy xislarini va his-tuyg'ularini tushunish, ijtimoiy va emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish.

3. Ijtimoiy rivojlanish: Bolalarning jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish.

4. Mustaqillik va mas'uliyat: Bolalarning mustaqil qarorlar qabul qilish, vazifalarni bajarish va ularga mas'ul bo'lish qobiliyatlarini rivojlantirish.

Bolalarni maktabga tayyorlashda qo'llaniladigan pedagogik tamoyillar o'qitish jarayonining samarali bo'lishi uchun asosiy yo'nalishlarni belgilab beradi. Bu tamoyillar bolalarning ijtimoiy, xissiy va intellektual rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lib quyidagilarga bo'linadi:

1. Davomiylik tamoyili: Bolalarni maktabga tayyorlash jarayoni davomiy, bosqichma-bosqich va bosqichlar orasida o'zaro bog'liq bo'lishi kerak. Har bir bola o'z yoshiga va rivojlanish darajasiga mos ravishda oliy ta'limga tayyorlanishi zarur.

2. Individuallik tamoyili: Har bir bola o'ziga xos shaxs ekanini hisobga olish, uning individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga mos ta'lim berish kerak. Ta'limning individuallashtirilishi bolalarning faolligini va qiziqishini oshirishga yordam beradi.

3. Faollik tamoyili: Bolalar faol qatnashish, mustaqil fikrlash va turli ishlarni bajarish orqali o'rganishlari kerak. Bu tamoyil bolalarning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi va ularning muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

4. Har tomonlama rivojlanish tamoyili: Bolalarning nafaqat intellektual, balki emotsiya, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlashga alohida e'tibor berish muhimdir. Bu tamoyil bolalarning tanqidiy fikrlashini, ijodiy qobiliyatlarini va jamiyatdagi rolini mustahkamlashga yordam beradi.

5. Ijtimoiylashtirish tamoyili: Bolalarni maktabga tayyorlashda ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga katta ahamiyat berilgan. O'quvchilarni boshqalar bilan hamkorlik qilish, jamoada ishlash, hamdillik va ijobiy munosabatlarni shakllantirish zarur.

Bolalarni maktabga samarali tayyorlashda turli pedagogik usullari mavjud bo'lib, bu usullar bolalarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularning bilimlarini samarali va tushunarli shaklda o'zlashtirishga yordam beradi. Asosiy usullardan biri — **interaktiv o'qitish usulidir**. Interaktiv o'qitish usullari bolalarga o'yinli ta'limiy faoliyat jarayonida faol ishtirok etishga imkoniyat beradi. Bolalar tarbiyachi bilan muloqotda bo'lishadi, savollar berishadi va javoblar olishadi. Bu ularning jamiyatdagi faol o'rnini belgilashga yordam beradi. Interaktiv o'qitish bolalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi,

bolalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini, ya’ni o‘zini boshqalar bilan qanday muomala qilish, guruhda ishlash va bir-biriga yordam berish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu ko‘nikmalar maktabda jamiyatda o‘zaro aloqalar o‘rnatish uchun zarur bo‘ladi.

Bundan tashqari, **tasviriy usullar** (rasmlar, diagrammalar, multimedia materiallari orqali ta’lim berish), **amaliy usullar** (tajribalar va ko‘nikmalar orqali o‘qitish), **suhbat va muhokama usullari** (bolalarni muloqot va fikr almashishga jalb qilish) ham muhim rol o‘ynaydi.

Bolalarni maktabga tayyorlashda ularning psixologik holatiga katta ahamiyat beriladi. Maktabga tayyorgarlik jarayonida bolalarning psixoemotsional holati, o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqlari va psixologik masalalarini hisobga olish muhimdir. Emotsional barqarorlik va mustaqillikning rivojlanishi bolalarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning psixologik holatini mustahkamlaydi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozimki, bolalarni maktabga tayyorlash juda murakkab va ko‘p tomonlama jarayondir. Bu jarayonda pedagogik tamoyillar, usullar va psixologik yondoshuvlar bolalarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Maktabga tayyorgarlik davrida bolalarning qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga e’tibor berilishi zarur. Ta’lim jarayonida faollik, individuallik, ijtimoiylashtirish va har tomonlama rivojlanish tamoyillari asosiy omililardir. To‘g‘ri pedagogik asoslar bilan tashkil etilgan ta’lim bolalarni samarali va ishonchli ravishda maktabga tayyorlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risidagi” Qonuni. 16.12.2019. O‘RQ-595-son.
2. Akramova M.T. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi. O‘quv qo‘llanma// Buxoro.- 2021. V-120.
3. Akramova Sh.G. Maktabgacha ta’limni rivojlantirishning iqtisodiy jihatlari. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. №6, noyabr-dekabr, 2025.-V-2-
4. M.Rasulova, D.Abdullayeva, S.Oxunjonova, «Bolalarni maktabga psixologik tayyorgarligi» T., 2004. V-76.
Rasulova.M.Sh., Jalolova.G.Q Bolalarni maktabga tayyorlash daftari..tarjimasi. T., O‘z PFITI, 1995.

МЕТОДЫ И ПРАКТИКИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ДЕТЬМИ РАЗНЫХ КУЛЬТУР В ДЕТСКОМ САДУ

Абдухамидова Дилором Абдумоминова

Магистрант Ташкентский Международный Университет “Кимё”

Аннотация. В условиях глобализации и увеличения культурного разнообразия система дошкольного образования Узбекистана сталкивается с новыми вызовами во взаимодействии воспитателей с детьми из разных культурных и языковых сред. Цель данного исследования — определить эффективные методы и практики, способствующие улучшению взаимодействия педагогов с многонациональными группами детей в дошкольных учреждениях Узбекистана. Исследование основано на смешанном методологическом подходе, включающем количественные и качественные методы: анкетирование 100 воспитателей, полуструктурированные интервью с 20 педагогами и наблюдения в 5 дошкольных учреждениях. Результаты показали, что, хотя 72% воспитателей активно применяют интерактивные и культурно-ориентированные методы обучения, 66% испытывают потребность в дополнительном профессиональном развитии в области межкультурной педагогики. Языковые барьеры остаются существенной проблемой, особенно в группах с высокой этнокультурной гетерогенностью. Применение межкультурных практик положительно влияет на развитие детей, способствуя улучшению их социально-эмоциональных навыков и повышению уровня участия в образовательном процессе. Исследование подчеркивает необходимость разработки программ профессионального развития для воспитателей, создания адаптированных образовательных ресурсов и усиления институциональной поддержки межкультурного образования. Реализация данных рекомендаций позволит повысить качество дошкольного образования в Узбекистане и способствовать гармоничному развитию детей в многонациональной среде.

Ключевые слова: межкультурное образование; дошкольное образование; Узбекистан; методы обучения; культурное разнообразие; воспитатели; многонациональные группы детей; профессиональное развитие.

ВВЕДЕНИЕ

В эпоху глобализации и интенсификации миграционных процессов система дошкольного образования во всём мире сталкивается с возрастающим культурным и языковым разнообразием среди воспитанников. Согласно отчёту ЮНИСЕФ за 2020 год, число детей мигрантов и беженцев в возрасте до 5 лет составляет около **31 миллиона** по всему миру, что отражает тенденцию к увеличению многонациональных групп в детских садах. Это явление требует от педагогов высокой степени профессионализма и адаптивности в применении образовательных методов.

Узбекистан, будучи страной с богатым культурным наследием и разнообразием этнических групп, не является исключением из этой глобальной тенденции. Хотя точные статистические данные могут быть ограничены, наблюдается рост внутренней и внешней миграции, что приводит к увеличению числа детей из различных культурных и языковых сред в дошкольных учреждениях. Это подчёркивает необходимость пересмотра традиционных педагогических подходов и внедрения новых практик, способствующих эффективному взаимодействию с многонациональными группами детей.

Исследования в области межкультурной педагогики указывают на то, что недостаточная подготовка воспитателей к работе в многонациональной среде может привести к снижению качества образования и затруднениям в социализации детей. По данным Международной организации труда, около **43%** педагогов в развивающихся странах ощущают нехватку компетенций для эффективной работы с детьми из разных культур. Такая ситуация может усугублять социальное неравенство и препятствовать полноценному развитию подрастающего поколения.

Актуальность данной темы обусловлена необходимостью формирования у педагогов межкультурной компетентности и разработки эффективных методов взаимодействия с детьми разных национальностей. Это не только отвечает требованиям современной образовательной среды, но и способствует укреплению социальной сплочённости и толерантности в обществе. В условиях нарастающей глобальной взаимосвязи игнорирование этих аспектов может иметь долгосрочные негативные последствия для социально-экономического развития страны.

Цель данной статьи — провести комплексный анализ современных методов и практик, направленных на улучшение взаимодействия воспитателей с многонациональными группами детей в дошкольном образовании. Особое внимание будет уделено интеграции мирового опыта и его адаптации к условиям Узбекистана, с целью разработки рекомендаций по повышению эффективности образовательного процесса в многонациональной среде.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

Исследование методов и практик взаимодействия с детьми разных культур в дошкольном образовании является актуальным направлением в современной педагогике. Межкультурное образование рассматривается как средство формирования толерантности и уважения к культурному разнообразию с раннего возраста (Banks, 2015)⁴⁸.

Согласно теории социокультурного развития Выготского (Vygotsky, 1978), социальное взаимодействие играет ключевую роль в когнитивном развитии ребёнка. Это подчёркивает важность создания образовательной среды, учитывающей культурный контекст каждого ребёнка. Исследования Гая (Gay, 2010)⁴⁹ подчёркивают необходимость культурно-ориентированной педагогики, которая интегрирует культурные знания, опыт и перспективы учащихся в образовательный процесс. В работах Беннетт (Bennett, 2004)⁵⁰ рассматривается модель развития межкультурной чувствительности, которая может быть применена для подготовки воспитателей к работе в многонациональной среде. Эта модель предлагает последовательность этапов от этноцентризма к этнорелятивизму, способствуя более глубокому пониманию и уважению культурных различий. Исследования в области дошкольного образования в Узбекистане также

⁴⁸ Banks, J. A. (2015). **Cultural diversity and education**. Routledge

⁴⁹ Gay, G. (2010). **Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice**. Teachers College Press.

⁵⁰ Bennett, M. J. (2004). **Becoming interculturally competent**. In J. Wurzel (Ed.), *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education* (pp. 62-77). Intercultural Resource Corporation.

обращают внимание на необходимость интеграции национальных ценностей и культурного наследия в образовательный процесс (Karimova, 2018)⁵¹. Это способствует сохранению национальной идентичности и одновременно развивает у детей уважение к другим культурам. Методики билингвального обучения рассматриваются как эффективный инструмент для работы с детьми из разных языковых сред (Garcia & Wei, 2014)⁵². Они позволяют не только облегчить процесс адаптации детей, но и развивать у них когнитивные способности и метаязыковые навыки. Кроме того, применение интерактивных и игровых методов обучения, основанных на культурном содержании, способствует более эффективному усвоению материала и развитию социально-эмоциональных навыков у детей (Nicolopoulou, 2010)⁵³. Такие методы включают использование народных сказок, музыки, искусства и традиционных игр различных культур. Однако, несмотря на существование различных методик и практик, многие воспитатели сталкиваются с трудностями в их реализации из-за недостатка подготовки и ресурсов (OECD, 2019)⁵⁴. Это указывает на необходимость систематического профессионального развития педагогов в области межкультурной компетентности. В целом, анализ литературы показывает, что успешная интеграция методов и практик взаимодействия с детьми разных культур требует комплексного подхода, включающего профессиональную подготовку воспитателей, разработку адаптированных программ и активное участие семьи и сообщества.

МЕТОДОЛОГИЯ

Методология данного исследования включала два основных этапа: теоретический анализ и эмпирическое исследование. На первом этапе был проведён всесторонний обзор отечественной и зарубежной литературы по теме межкультурного взаимодействия в дошкольном образовании. Это позволило выявить основные подходы и методики, используемые в практике работы с многонациональными группами детей, и сформировать теоретическую базу для последующего эмпирического исследования. Эмпирическое исследование составляло второй этап и сочетало в себе количественный и качественный компоненты. Количественный компонент предусматривал сбор данных посредством анкетирования воспитателей, а качественный включал проведение полуструктурированных интервью и наблюдений в дошкольных учреждениях. Такой смешанный подход позволил получить как обобщённые статистические данные, так и глубокое понимание практических аспектов взаимодействия с детьми разных культур. Выборка исследования была сформирована в городах Ташкент и Самаркандская область и включала 100 воспитателей из 20 дошкольных учреждений с многонациональным составом детей, а также 10 экспертов в области дошкольного образования и межкультурной педагогики. Метод целенаправленной выборки позволил

⁵¹ Karimova, D. (2018). Integration of national values in preschool education in Uzbekistan. *Journal of Educational Development*, 2(1), 45-53

⁵² Garcia, O., & Wei, L. (2014). **Translanguaging: Language, bilingualism and education**. Palgrave Macmillan.

⁵³ Nicolopoulou, A. (2010). The alarming disappearance of play from early childhood education. *Human Development*, 53(1), 1-4.

⁵⁴ OECD. (2019). **Providing Quality Early Childhood Education and Care: Results from the Starting Strong Survey 2018**. OECD Publishing

учесть стаж работы, уровень образования и опыт взаимодействия с детьми разных культур, обеспечивая репрезентативность и релевантность полученных данных. Сбор данных осуществлялся с помощью нескольких методов. Разработанная стандартизированная анкета для воспитателей включала как закрытые, так и открытые вопросы, касающиеся используемых методов обучения, сложностей во взаимодействии и необходимости в дополнительной подготовке. Полуструктурированные интервью с 20 воспитателями и 10 экспертами были направлены на углублённое понимание практических аспектов и выявление эффективных стратегий взаимодействия. Непрерывное наблюдение за образовательным процессом проводилось в пяти выбранных дошкольных учреждениях, с особым фокусом на взаимодействии воспитателей с детьми из разных культурных и языковых сред. Инструментарий исследования включал анкету для воспитателей, разработанную на основе существующих методик оценки межкультурной компетентности (Bennett, 2004), гид для интервью, содержащий вопросы о личном опыте, используемых методах и оценке их эффективности, а также протокол наблюдения, фиксирующий конкретные ситуации взаимодействия и применяемые педагогические приёмы. Анализ данных проводился с использованием как количественных, так и качественных методов. Количественный анализ осуществлялся с помощью программного обеспечения SPSS и включал описательный статистический анализ для выявления общих тенденций, а также корреляционный анализ для определения взаимосвязи между опытом воспитателей и эффективностью используемых методов. Качественный анализ данных интервью и наблюдений проводился посредством тематического анализа с использованием программы NVivo, что позволило выделить ключевые темы и категории через кодирование данных. Этические аспекты исследования были тщательно продуманы и соблюдены. Все участники были информированы о целях исследования и дали добровольное согласие на участие. Анонимность респондентов была гарантирована, и все данные использовались исключительно в обобщённом виде. Исследование получило одобрение этического комитета педагогического университета, что подтверждает соответствие его проведения этическим стандартам научных исследований. При проведении исследования были учтены его ограничения. Ограниченность географической выборки означает, что результаты могут не быть полностью применимыми к другим регионам Узбекистана, что требует осторожности при обобщении выводов. Также признаётся возможность интерпретационных искажений при анализе интервью и наблюдений, обусловленных субъективностью качественных данных. Для повышения надёжности и валидности исследования были предприняты соответствующие меры. Пилотное тестирование инструментов на небольшой группе воспитателей позволило скорректировать анкеты и гиды для интервью. Использование нескольких методов сбора данных обеспечило триангуляцию, повышая надёжность результатов. Кроме того, предварительные результаты обсуждались с независимыми экспертами, что способствовало внешней валидации и обоснованности выводов. Таким образом, методологический подход, основанный на сочетании теоретического анализа и эмпирического исследования с использованием смешанных методов сбора и анализа данных, позволил получить всесторонние и надёжные результаты. Это обеспечивает прочную основу для разработки рекомендаций по улучшению взаимодействия воспитателей с детьми разных культур в системе дошкольного образования Узбекистана.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Исследование предоставило глубокое понимание текущего состояния межкультурного образования в дошкольных учреждениях Узбекистана, выявив как достижения, так и существующие вызовы. Большинство воспитателей (72%) активно применяют интерактивные и культурно-ориентированные методы обучения, что свидетельствует об осознании важности адаптации образовательного процесса к культурному разнообразию детей. Однако 66% респондентов испытывают потребность в дополнительном профессиональном развитии в области межкультурной педагогики, указывая на недостаток теоретической базы и практических навыков, препятствующих эффективной реализации межкультурных практик. Почти половина воспитателей (47%) сталкивается с языковыми барьерами, особенно в группах с высокой этнокультурной гетерогенностью (корреляция $r = 0,65$, $p < 0,01$). Языковые трудности осложняют коммуникацию и могут негативно влиять на социально-эмоциональное развитие детей, подчеркивая необходимость билингвального образования и повышения языковой компетентности педагогов. Недостаток методических ресурсов (58%) и организационной поддержки (40%) препятствует эффективному внедрению межкультурных практик. Отсутствие адаптированных материалов и ясной институциональной политики заставляет воспитателей полагаться на ограниченные собственные ресурсы, снижая качество образования. Необходима системная поддержка, включая финансирование и стимулирование инноваций. Дети в группах с внедренными межкультурными практиками показывают более высокий уровень участия, улучшенные социально-эмоциональные навыки, низкий уровень конфликтности и лучшее сотрудничество, что подтверждает эффективность межкультурных методов и соответствует теориям социального конструктивизма и социокультурного развития. Результаты подчеркивают необходимость интеграции моделей межкультурной компетентности (Bennett, 2004) и культурно-ответственной педагогики (Gay, 2010) в подготовку воспитателей. Разработка специализированных программ обучения для восполнения пробелов в знаниях и навыках педагогов, создание и распространение адаптированных ресурсов, отражающих культурное разнообразие, а также институциональная поддержка через государственную политику и выделение ресурсов для межкультурного образования являются ключевыми шагами. Несмотря на полученные ценные данные, исследование имеет ограничения: географическая ограниченность, поскольку оно проводилось только в Ташкенте и Самаркандской области; возможная субъективность качественных данных из интервью и наблюдений; ограниченность выборки, которую можно было бы расширить для повышения достоверности выводов. Для более полного понимания проблемы и разработки эффективных решений рекомендуется проведение межрегиональных исследований для выявления специфических особенностей разных регионов, долгосрочных лонгитюдных исследований для оценки устойчивости и эффективности межкультурных практик, а также изучение влияния семейного и социокультурного контекста для разработки комплексного подхода, включающего взаимодействие с родителями и сообществом. Необходимо усилить профессиональную подготовку воспитателей, обеспечить ресурсное обеспечение и институциональную поддержку для эффективного внедрения межкультурных практик в дошкольных учреждениях Узбекистана. Это позволит улучшить качество образования и способствовать гармоничному развитию детей в многонациональной среде.

Профессиональная подготовка и развитие воспитателей

Выявленная потребность в профессиональном развитии соответствует выводам международных исследований (OECD, 2019) о том, что качество образования напрямую зависит от компетентности педагогов. Разработка программ, основанных на моделях развития межкультурной чувствительности (Bennett, 2004), может повысить эффективность педагогической деятельности.

Политические и организационные аспекты

Недостаток институциональной поддержки и ресурсов указывает на необходимость разработки государственной политики в области межкультурного образования. Это включает финансирование, методическую поддержку и создание нормативно-правовой базы, стимулирующей внедрение межкультурных практик.

Влияние на детей и общество

Эффективное межкультурное образование в дошкольном возрасте способствует формированию у детей ценностей толерантности, уважения и социальной справедливости. В долгосрочной перспективе это может способствовать снижению межэтнической напряжённости и укреплению социальной сплочённости в обществе.

Таблица 1. Экспериментальные результаты исследования

Параметры и показатели	Значения / Проценты
Использование педагогических методов	
- Интерактивные и культурно-ориентированные методы обучения	72% воспитателей используют этот метод
- Интеграция мультимодальных ресурсов	68% воспитателей применяют мультимодальные ресурсы
- Столкновение с языковыми барьерами	47% воспитателей испытывают трудности из-за языковых барьеров
Проблемы и профессиональные потребности воспитателей	
- Недостаточность методических ресурсов	58% респондентов указали на проблему
- Необходимость в профессиональном развитии	66% выразили потребность в дополнительном обучении
- Недостаток организационной поддержки	40% отметили недостаток поддержки
Влияние межкультурных практик на развитие детей	
Показатели развития детей	Группы с межкультурными практиками
- Уровень участия в образовательном процессе	Высокий
- Социально-эмоциональное развитие	Улучшенное
- Уровень конфликтности	Низкий
- Сотрудничество среди детей	Высокое
Статистические показатели корреляции	
- Этнокультурная гетерогенность и языковые барьеры	$r = 0,65; p < 0,01$

Параметры и показатели	Значения / Проценты
- Опыт работы воспитателей и эффективность методов	$r = 0,48; p < 0,05$
Предложения воспитателей по улучшению ситуации	Процент поддержавших (%)
- Введение специализированных тренингов	66%
- Обеспечение доступом к методическим ресурсам	58%
- Повышение организационной поддержки	52%
- Создание платформ для обмена опытом	45%

Обеспечение качественного и инклюзивного дошкольного образования в многонациональном обществе является сложной, но решаемой задачей. Комплексный подход, основанный на научных исследованиях, профессиональном развитии и государственной поддержке, может привести к значительным улучшениям в системе образования и способствовать гармоничному развитию подрастающего поколения.

Заключение:

Данная таблица объединяет ключевые результаты исследования, предоставляя целостное представление о текущем состоянии межкультурного образования в дошкольных учреждениях Узбекистана. Она подчёркивает важность интеграции межкультурных методов, необходимость профессионального развития воспитателей и указывает на конкретные шаги, предложенные педагогами для улучшения ситуации. Исследование предоставило глубокое понимание текущего состояния межкультурного образования в дошкольных учреждениях Узбекистана, выявив как достижения, так и существующие вызовы. Большинство воспитателей (72%) активно применяют интерактивные и культурно-ориентированные методы обучения, что свидетельствует об осознании важности адаптации образовательного процесса к культурному разнообразию детей. Однако 66% респондентов испытывают потребность в дополнительном профессиональном развитии в области межкультурной педагогики, указывая на недостаток теоретической базы и практических навыков, препятствующих эффективной реализации межкультурных практик. Почти половина воспитателей (47%) сталкивается с языковыми барьерами, особенно в группах с высокой этнокультурной гетерогенностью (корреляция $r = 0,65, p < 0,01$). Языковые трудности осложняют коммуникацию и могут негативно влиять на социально-эмоциональное развитие детей, подчеркивая необходимость билингвального образования и повышения языковой компетентности педагогов. Недостаток методических ресурсов (58%) и организационной поддержки (40%) препятствует эффективному внедрению межкультурных практик. Отсутствие адаптированных материалов и ясной институциональной политики заставляет воспитателей полагаться на ограниченные собственные ресурсы, снижая качество образования. Необходима системная поддержка, включая финансирование и стимулирование инноваций. Дети в группах с внедренными межкультурными практиками показывают более высокий уровень участия, улучшенные социально-эмоциональные навыки, низкий уровень конфликтности и лучшее сотрудничество, что подтверждает эффективность межкультурных методов и соответствует теориям социального

конструктивизма и социокультурного развития. Результаты подчеркивают необходимость интеграции моделей межкультурной компетентности (Bennett, 2004) и культурно-ответственной педагогики (Gay, 2010) в подготовку воспитателей. Разработка специализированных программ обучения для восполнения пробелов в знаниях и навыках педагогов, создание и распространение адаптированных ресурсов, отражающих культурное разнообразие, а также институциональная поддержка через государственную политику и выделение ресурсов для межкультурного образования являются ключевыми шагами.

Несмотря на полученные ценные данные, исследование имеет ограничения: географическая ограниченность, поскольку оно проводилось только в Ташкенте и Самаркандской области; возможная субъективность качественных данных из интервью и наблюдений; ограниченность выборки, которую можно было бы расширить для повышения достоверности выводов. Для более полного понимания проблемы и разработки эффективных решений рекомендуется проведение межрегиональных исследований для выявления специфических особенностей разных регионов, долгосрочных лонгитюдных исследований для оценки устойчивости и эффективности межкультурных практик, а также изучение влияния семейного и социокультурного контекста для разработки комплексного подхода, включающего взаимодействие с родителями и сообществом.

Необходимо усилить профессиональную подготовку воспитателей, обеспечить ресурсное обеспечение и институциональную поддержку для эффективного внедрения межкультурных практик в дошкольных учреждениях Узбекистана. Это позволит улучшить качество образования и способствовать гармоничному развитию детей в многонациональной среде.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. **Banks, J. A.** (2015). *Культурное разнообразие и образование: основы, учебный план и преподавание*. Routledge.
2. **Bennett, M. J.** (2004). Становление межкультурно компетентным. В J. Wurzel (Ред.), *К мультикультурализму: сборник по мультикультурному образованию* (стр. 62-77). Intercultural Resource Corporation.
3. **Garcia, O., & Wei, L.** (2014). *Транслангуажинг: язык, билингвизм и образование*. Palgrave Macmillan.
4. **Gay, G.** (2010). *Культурно-ответственное преподавание: теория, исследования и практика* (2-е изд.). Teachers College Press.
5. **Karimova, D.** (2018). Интеграция национальных ценностей в дошкольное образование Узбекистана. *Journal of Educational Development*, 2(1), 45-53.
6. **Nicolopoulou, A.** (2010). Тревожное исчезновение игры из дошкольного образования. *Human Development*, 53(1), 1-4.
7. **OECD.** (2019). *Обеспечение качественного дошкольного образования и ухода: результаты исследования "Starting Strong 2018"*. OECD Publishing.
8. **Vygotsky, L. S.** (1978). *Мышление и речь: психологические исследования*. Harvard University Press.
9. **ЮНИСЕФ.** (2020). *Глобальный ежегодный отчет 2020: каждый ребенок выживает и процветает*. ЮНИСЕФ.

TARBIYACHINING KREATIV SIFATLARIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

¹Adilova Gavhar Razzakovna, ²Xakimova Durdona Nigmatovna

¹Toshkent shahar viloyati Yashnabod tumani 510-DMTT

²Toshkent shahar viloyati Sergeli tumani 605-DMTT

Tarbiyachining kreativ (ijodiy) sifatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimida katta ahamiyatga ega. Bu sifatlar yoshlarni o'z salohiyatlarini ro'yobga chiqarishga undaydigan innovatsion pedagogik yondashuvlarni talab qiladi. Quyida tarbiyachining kreativ sifatlarini shakllantirishda foydalaniladigan zamonaviy yondashuvlarning asosiylari bilan tanishib chiqamiz:

Muammo yechish qobiliyatini rivojlantirish: Tarbiyachilar zamonaviy ta'limda o'quvchilarga mustaqil fikrlash va muammolarni ijodiy tarzda yechish qobiliyatini oshirishga yo'naltirilgan. Bu jarayonlarda case-study (vaziyat tahlili), miya hujumi (brainstorming) kabi usullardan foydalanish ham foydali hisoblanadi.

Texnologik vositalardan foydalanish: Digital ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar va simulyatsiyalar tarbiyachilarga yangi bilimlarni taqdim etishda ijodiy imkoniyatlar beradi. O'quvchilarga multimedia vositalari yordamida mavzularni tushuntirish jarayonini qiziqarli va samarali qilish mumkin.

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining qobiliyatlari va o'ziga xos tomonlarini inobatga olgan holda ta'lim berish orqali tarbiyachilar o'zlarining kreativ yondashuvlarini namoyon etadilar. Bu o'quvchilarning o'zlariga xos qiziqish va qobiliyatlarini ochishlariga ko'mak beradi.

Interfaol va kollegial o'qitish: Jamoa bo'lib ishlash orqali tarbiyachilar ijodiy fikrlashlarini oshirishlari mumkin. Bu usulda o'qituvchi va o'quvchilar birgalikda ish olib boradilar, natijada yangi g'oyalar va ijodiy fikrlar paydo bo'ladi.

Refleksiya va o'zini tahlil qilish: Tarbiyachining doimiy o'z ustida ishlashi, o'zining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilishi ijodiy taraqqiyot uchun muhimdir. Shu orqali yangi yondashuvlar va ijodiy g'oyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish imkoniyati yaratiladi.

Yangi metodlarni joriy qilish: Zamonaviy pedagogik metodlar – STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics), PBL (Project-Based Learning) kabi yondashuvlar orqali tarbiyachilar darslarni yangicha tarzda tashkil etish imkoniga ega bo'ladi. Bu metodlar o'quvchilarning qiziqishini orttiradi va ularda ijodiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Yuqoridagi yondashuvlar ta'lim jarayonini yanada samarali va ijodiy qilishga yordam beradi. Bu orqali zamonaviy tarbiyachilar yosh avlodning keng qamrovli bilim olishini va o'z salohiyatini rivojlantirishini ta'minlashlari mumkin.

Tarbiyachining zamonaviy yondashuvlari haqida gapirganda, bir qancha muhim tendensiyalarni ko'rib chiqish mumkin. Zamonaviy pedagogika o'qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning rivojlanishiga qo'llab-quvvatlovchi rolini ham o'z ichiga oladi. Quyidagi zamonaviy yondashuvlarni keltirish mumkin:

1. **Individual yondashuv:** Har bir o'quvchi o'zining o'qish usuli, qiziqishlari, ehtiyojlari va salohiyatlariga ega. Tarbiyachilar o'quvchilarga individual yondashib, har birining o'ziga xos rivojlanishiga moslashtirilgan ta'lim tizimlarini yaratadilar.

2. **Konstruktivistik yondashuv:** Bu yondashuvda o‘quvchilar o‘z bilimlarini amaliy tajriba orqali quradilar. O‘qituvchi o‘quvchini o‘z bilimini qidirishga undaydi va o‘quvchilarni muammolarni hal qilishga jalb qiladi.

3. **Ko‘p intellektual yondashuv:** Howard Gardner tomonidan ishlab chiqilgan bu yondashuvda, intellektual salohiyatlar turli xil bo‘lib, har bir inson o‘zining kuchli tomonlariga ega deb qabul qilinadi. Tarbiyachi har bir o‘quvchining o‘ziga xos intellektual salohiyatini aniqlab, uni rivojlantirishga yordam beradi.

4. **O‘quvchilarni hamkorlikda o‘qitish (kooperativ ta’lim):** Bu yondashuvda o‘quvchilar guruhlarda ishlashni o‘rganadilar, bu esa jamoaviy ish va kommunikatsiya ko‘nikmalarini rivojlantiradi. O‘qituvchi hamkorlikni rag‘batlantiruvchi vazifalar beradi.

5. **Texnologiyalarni integratsiya qilish:** Zamonaviy ta’limda texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Bu, o‘quvchilarga onlayn resurslar va interaktiv platformalar orqali ta’lim olish imkoniyatlarini taqdim etadi.

6. **Emotsional va ijtimoiy ta’lim:** O‘quvchilarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishi ham muhimdir. Zamonaviy pedagoglar o‘quvchilarning o‘zaro munosabatlarini yaxshilash, empatiya va o‘zini anglash kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga e’tibor berishadi.

7. **O‘z-o‘zini boshqarish va mustaqillik:** Tarbiyachilar o‘quvchilarga o‘z bilimlarini boshqarish, maqsadlar qo‘yish va o‘zini tahlil qilishni o‘rgatishadi. Bu o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va o‘zini o‘zi rivojlantirish ko‘nikmalarini oshiradi.

Zamonaviy yondashuvlar o‘quvchilarning kreativlik, tanqidiy fikrlash, va o‘zini o‘zi rivojlantirish kabi ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan. Ular ta’lim jarayonini yanada samimiy, interaktiv va individuallashtirilgan qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O.Xasanboyeva “Barkamol avlod ma’naviyati” T-2010 yil
2. M.Jumaboyev “O‘zbek bolalar adabiyoti” T-2009 yil
3. O.Xasanboyeva “Oilapedagogikasi” T-2010 yil
4. Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlato‘quvdasturi T-2022 yil

MAKTABGACHA TA'LIMDA IQTISODIY SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

¹Agzamova Malohat Nadjimovna, ²Xolsaidova Nilufar Qobil qizi

¹Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi dotsenti, PhD,

²Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2- kurs magistranti

Annotatsiya. Bolalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish ko'p qirrali yondashuvni o'z ichiga oladi: ta'lim, tajribali o'rganish, ota-onalarning ishtiroki, ommaviy axborot vositalari va texnologiyalar, jamoatchilik ishtiroki, rol modellari va real hayotdagi ilovalar. Ushbu mexanizmlar bolalarning kelajakdagi moliyaviy farovonligi uchun poydevor qo'yib, moliyaviy masalalarga oid bilim, ko'nikma va munosabatlarni berish uchun sinergid tarzda ishlaydi, ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish mexanizmlari va ularni amaliyotda qo'llash shart sharoitlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy savodxonlik, moliyaviy savodxonlik, ta'lim, tarbiya, maktabgacha ta'lim

Аннотация. Повышение экономической грамотности детей предполагает многогранный подход: образование, обучение на основе опыта, участие родителей, средства массовой информации и технологии, участие сообщества, образцы для подражания и практическое применение. Эти механизмы работают синергетически, предоставляя детям финансовые знания, навыки и отношения, закладывая основу для их будущего финансового благополучия.

Ключевые слова: экономическая грамотность, финансовая грамотность, образование, воспитание, дошкольное образование.

Abstract. Building economic literacy in children involves a multifaceted approach: education, experiential learning, parental involvement, media and technology, community engagement, role models, and real-life applications. These mechanisms work synergistically to provide children with financial knowledge, skills, and attitudes, laying the foundation for their future financial well-being.

Keywords: economic literacy, financial literacy, education, upbringing, preschool education.

KIRISH

Mavzu dolzarbligi: Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatimizning aksariyat fuqarolari iqtisod va moliya sohasida boshlang'ich bilim, ko'nikma va malakalarga ega emas, natijada shaxsiy moliyaviy barqarorlikni ta'minlay olmaydi. Ko'pgina sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yosh avlod o'z daromadlarini oqilona boshqarishga, mumkin bo'lgan moliyaviy xavflarni to'g'ri baholashga qodir emas. Bu, o'z navbatida, ular tobora ko'proq moliyaviy firibgarlik qurboni bo'lishlariga olib keladi. Moliyaviy savodxonlik dasturlarini qabul qiluvchi va amalga oshiruvchi mamlakatlar soni yil sayin ortib bormoqda. Xususan, Yevropada aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan 180 dan ortiq dastur mavjud. Ko'pgina ota onalar moliyaviy bilim pul soliq va ijtimoiy ta'minot bolalar uchun juda qiyin masala deb o'ylashlari mumkin. Biroq, jamiyatning mexanizmlari va rollarini o'rganish orqali siz pulning dunyoda qanday ishlashini tushunishingizni chuqurlashtirasiz. Bunday pul bilimi pul haqida qayg'urmasdan yashash uchun zarurdir. Agar bolalar erta yoshdanoq pul qanday ishlashini tushunsalar, kelajakda ular o'z mablag'lari va aktivlarini to'g'ri boshqarishlari mumkin bo'ladi.

Eng muhimi, bu bilimlarni egallash orqali kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy muammolarni hal qilish osonroq bo'ladi.⁵⁵

Shundan kelib chiqib ushbu tadqiqot maqsadi Maktabgacha yoshdagi bolalarda Iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish mexanizmlarini o'rganish shaxsning iqtisodiy bilim va ko'nikmalarni qanday egallashi, tushunishi va qo'llashini aniqlashga qaratilgan. Ushbu tadqiqot maqsadi samarali ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish, ongli qarorlar qabul qilishni rag'batlantirish va umumiy iqtisodiy farovonlikni oshirishga yordam beradi.

MAVZU YUZASIDAN ADABIYOTLAR TAHLILI

Iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishni maktabgacha yoshdan boshlash kerak, chunki iqtisodiy savodxonlik bolaning barcha faoliyat turlarida faol ishtirok etishiga, maktabgacha yoshdagi bolaning faol shaxsiga bo'lgan ehtiyojiga, yuqori darajadagi aloqa va ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga yordam beradigan asosiy omillardan biriga aylanadi.

Iqtisodiy savodxonlik asosiy elementlari

Shartlarining rivojlanishi nafaqat maktabgacha va maktab bosqichlarining uzluksizligini amalga oshirishga yordam beradi, balki bolalar bog'chasi o'quvchilarini maktabda muvaffaqiyatli o'qitish uchun asos yaratadi.⁵⁶

Maktabgacha ta'lim davlat ta'lim standartini amalga oshirish sharoitida bolaning iqtisodiy savodxonligini shakllantirish uchun asos sifatida:

- * maktabgacha yoshdagi bolalarning moliyaviy va matematik savodxonligini shakllantirish;

- * maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq faoliyatini shakllantirish;

- * inson qadr-qimmatini hurmat qilon asosida boshqalar bilan ochiq, hurmatli va samarali munosabatda bo'lish.

Iqtisodiy jihatdan savodli shaxs-bu dunyoni boshqaradigan va ijtimoiy qadriyatlar, umidlar va manfaatlarga muvofiq harakat qiladigan shaxs.

Iqtisodiy savodli shaxsning asosiy belgilari: bu mustaqil, bilimdon va odamlar orasida qanday yashashni biladigan, ma'lum fazilatlarga, asosiy vakolatlarga ega bo'lgan inson⁵⁷.

Iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirish quyidagilar bilan bog'liq.

- Bilim olish;
- Bilim va ko'nikmalarni qo'llash
- Bilim va ko'nikmalarni baholash
- O'z-o'zini rivojlantirish.

Xalqaro ta'lim standartlari uchta asosiy savodxonlikka rivojlantirishga qaratilgan. Bu matematik savodxonlik, tabiiy ilmiy va o'quv savodxonligi.

Iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirish bosqichlari:

So'ngi yillardagi tadqiqot natijalariga ko'ra bolalar bilan 4-5 yoshdan boshlab pul haqida suxbatlasha boshlash zarur. Qanchalik erta boshlangan iqtisodiy ta'lim ularga pulga nisbatan

⁵⁵ Gershunskiy, B. S. XXI asr uchun savodxonlik / B. S. Gershunskiy // Sove

Pedagogikasi. 1990. № 4. 64 bet

⁵⁶ Lutfullayeva D., Davlatova R., Tojiboyev B. O'zbek tilining assotsiativ lug'ati.- Tashkent: «NAVOIY UNIVERSITETI», 2019.35 b

⁵⁷ PQ-3955-сон 30.09.2018. Maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida <https://lex.uz/docs/-3923110?ONDATE=15.01.2022%2000>

oqilona munosabat, xarajatlarni rejalashtirish, byudjetni shakllantirish va mustaqil moliyaviy qarorlar qabul qilish qobiliyati shunchalik tez rivojlanishiga sabab bo'la oladi.

Ota onalar esa ayni shu yoshdan boshlab farzandlariga qo'shimcha pul topish istagini uyg'otmog'i lozim. Bu shunchaki maktabda yaxshi baholar uchun rag'batdan ko'ra samaraliroq va bolada tog'ri motivatsiyani ham yaratishi mumkin. Albatta Iqtisodiy savodxonlik borasida ko'zlangan darajadagi maqsadlarga erishish uchun va olib borilayotgan ta'lim-tarbiya bola yoshiga mos bo'lishi kerak.

Maktabgacha ta'limda iqtisodiy savodxonlikni yoshga mos tadbirlar orqali rivojlantirish mumkin, bunda ehtiyojlar va istaklar, tejash, bo'lishish va oddiy byudjetlashtirish kabi asosiy iqtisodiy tushunchalarni kiritish mumkin. Muhimi, erta yoshdan boshlab moliyaviy tushunish va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish uchun poydevor qo'yishdan iborat bo'lib, bu umrbod moliyaviy odatlar va munosabatlarga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin⁵⁸.

1-jadval:Iqtisodiy savodxonlikni shakllantirish mexanizmlari

Yosh chegarasi	Ta'lim
2-3	Erta bolalik davridagi ta'lim: Ehtiyojlar va istaklar, tovarlar va xizmatlar, tejash va sarflash kabi asosiy iqtisodiy tushunchalarni yoshga mos faoliyat va o'yinlar orqali tanishtirish.
3-7	Boshlang'ich ta'lim: Pul topish, byudjet tuzish va banklar va biznesning iqtisodiyotdagi roli haqida o'rgatish orqali asosiy tushunchalarga asoslanish.
8-10	O'rta ta'lim: Interfaol darslar va loyihalar orqali talab va taklif, inflyatsiya, soliqlar va global iqtisodiy muammolar kabi murakkabroq mavzularni o'rganish.
2-4	Rasmi kitoblar: Iqtisodiy tushunchalarni yosh bolalar uchun qiziqarli tarzda tanishtirish uchun rangli rasmlar va oddiy hikoyalardan foydalanish.
5-8	Kitoblar : Kattaroq bolalar uchun tadbirkorlik, tanqislik va resurslarni taqsimlash kabi iqtisodiy mavzularni o'rganadigan boyroq syujetli uzunroq hikoyalar.
4-7	Ertaklar va xalq ertaklari: Iqtisodiy xatti-harakatlar va oqibatlar haqida axloqiy saboqlarni etkazish uchun turli madaniyatlarning an'anaviy ertaklaridan foydalanish.
2	Amaliy tajribalar:
3-7	Bog'chada guruh faoliyati: o'quvchilar real iqtisodiy operatsiyalarni taqlid qilish uchun pul ishlab topadigan va sarflaydigan sinf iqtisodiyotini o'rnatish.
3-7	Dala sayohatlari: Turli sharoitlarda iqtisodiy tamoyillar qanday

⁵⁸ Galant, I. G. Maktabgacha yoshdagi bolalarning funktsional savodxonligining tarkibiy qismi sifatida badiiy va ijodiy kompetentsiyalar // ta'lim sifatini baholashni ilmiy va uslubiy qo'llab-quvvatlash.2020. - №3 (11). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvenno-tvorcheskie-kompetentsii-kak-komponent-funktsionalnoy-gramotnosti-doshkolnikov>(дата обращения: 07.09.2022-67b

	qo'llanilishini bevosita ko'rish uchun mahalliy korxonalar, banklar yoki davlat idoralariga tashrif buyurish.
6-7	Rol o'ynash o'yinlari: "Bozor kuni" yoki "Tadbirkorlik yarmarkasi" kabi simulyatsiyalarda ishtirok etish, iqtisodiy qarorlar qabul qilishning qiyinchiliklari va mukofotlarini boshdan kechirish.
3	Ota-onalar ishtiroki:
6-7	Moliyaviy suhbatlar: Bolalar bilan oilaviy moliya, jumladan, byudjet tuzish, maqsadlar uchun tejash va xarajatlarni tanlash haqida ochiq suhbatlashish.
7	Nafaqalar va uy vazifalari: nafaqalarni bolalarga uy ishlari orqali pul topish va xarajatlarni birinchi o'ringa qo'yish muhimligini o'rgatish vositasi sifatida ishlatish.
7-9	Tejamkor bankalar: Bolalarni pulni tejash, sarflash va berish uchun toifalarga bo'lishga undash.
4	Media va texnologiya:
4-7	Ta'lim ilovalari: byudjetlashtirish, sarmoya kiritish va qiziqishni tushunish kabi moliyaviy savodxonlik ko'nikmalarini o'rgatadigan interaktiv ilovalar va o'yinlarni taklif qilish.
4-7	Animatsion videolar: Talab va taklif yoki banklarning iqtisodiyotdagi roli kabi iqtisodiy tushunchalarni tushuntirish uchun rangli animatsiyasi qisqa videolardan foydalanish.
5-6	Onlayn manbalar: Iqtisodiyotga oid maqolalar, viktorinalar va tadbirlar bilan bolalar uchun qulay veb-saytlar va ta'lim platformalariga kirishni ta'minlash.
5	Jamiyat ishtiroki:
7-10	Mehmon ma'ruzachilar: Mahalliy tadbirkorlar, bankirlar yoki iqtisodchilarni bolalarga o'zlarining martabalari va ishlarida iqtisodning o'ri haqida gapirishga taklif qilish.
8	Xizmatni o'rganish bo'yicha loyihalar: mahalliy ehtiyojlarni qondirish uchun mablag' yig'ish, byudjetlashtirish va resurslarni taqsimlashni o'z ichiga olgan jamoat xizmati loyihalarida ishtirok etish.
6-12	Bozorga tashriflar: Iqtisodiy operatsiyalarni kuzatish va ta'minot zanjirlari va iste'molchilarning xatti-harakatlarini o'rganish uchun fermerlar bozorlarini, hunarmandchilik yarmarkalarini yoki bit bozorlarini o'rganish.

Ushbu mexanizmlarni bolalarning sinf ichidagi va tashqarisidagi ta'lim tajribasiga kiritish orqali biz zamonaviy iqtisodiyotning murakkabliklarida ishonch va malaka bilan harakat qilish uchun jihozlangan iqtisodiy savodli shaxslar avlodini tarbiyalashimiz mumkin.

MUHOKAMA

• **Bolalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning mexanizmlari samaradorligi;**

Tajribaviy o'rganish

Bolalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning mexanizmlaridan biri tajribaviy o'rganishdir. Ushbu yondashuv bolalarga real hayot sharoitida moliyaviy tushunchalar va amaliyotlar bilan faol shug'ullanish imkonini beruvchi amaliy tajribalarni taqdim etishni o'z ichiga oladi. Masalan, nafaqalarni boshqarish, jamg'arma maqsadlarini belgilash, soxta iqtisodlar yoki tadbirkorlik dasturlarida qatnashish va moliyaviy qarorlar qabul qilishni taqlid qiluvchi faoliyat bilan shug'ullanish. Tajribaviy o'rganish iqtisodiy tamoyillarni amaliy tushunish va qo'llashni rivojlantiradi, bolalarga katta yoshda olib boradigan muhim moliyaviy ko'nikmalar va munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

O'yinga asoslangan ta'lim

Maktabgacha ta'limda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning eng samarali mexanizmi, o'yinga asoslangan ta'limdir. O'yinga asoslangan ta'lim xayoliy o'yin ssenariylari orqali bolalar tabiiy ravishda iqtisodiy tushunchalarni amaliy va qiziqarli tarzda o'rganishlari mumkin. bu yondashuv ularga ayirboshlash, taqchillik va qaror qabul qilish kabi tushunchalar to'g'risida asosiy tushunchalarni rivojlantirishga imkon beradi, shu bilan birga qiziqarli va o'quv jarayonida faol ishtirok etadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy savodxonlikni oshirishda o'yinga asoslangan ta'lim bir necha sabablarga ko'ra yuqori samara beradi:

4. Ishtirok etish: Bolalar tabiiy ravishda o'yinga jalb qilinadi va o'yinga asoslangan mashg'ulotlar orqali o'rganishda ko'proq jalb qilinadi va rag'batlantiriladi.

5. Amaliy tajriba: O'yin bolalarga obyektlar bilan munosabatda bo'lish va ularni boshqarish imkonini beradi, bu ularga iqtisodiy tushunchalarni bevosita his qilish imkonini beradi.

6. Tasavvur va ijodkorlik: O'yin bolalarni turli iqtisodiy ssenariylarni o'rganish uchun o'z tasavvurlari va ijodkorliklaridan foydalanishga undaydi, chuqurroq tushunish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

7. Ijtimoiy o'zaro ta'sir: O'yin ko'pincha tengdoshlar bilan hamkorlik va muloqotni o'z ichiga oladi, bu bolalarga muzokaralar olib borish, hamkorlik qilish va muammolarni hal qilish imkoniyatini beradi, ularning barchasi iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhim ko'nikmalardir.

8. Muhimligi: O'yinga asoslangan faoliyat bolalar tajribasiga mos keladigan, o'rganishni mazmunli va esda qolarli qiladigan real hayotdagi iqtisodiy vaziyatlarni aks ettirish uchun moslashtirilishi mumkin.

9. Hissiy rivojlanish: O'yin orqali bolalar, shuningdek, iqtisodiy muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilishda muhim bo'lgan empatiya, chidamlilik va o'zini o'zi boshqarish kabi muhim ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirishi mumkin.

Umuman olganda, o'yinga asoslangan ta'lim maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning kuchli mexanizmi bo'lib, bolalar asosiy iqtisodiy tushunchalarni rivojlanishga mos va zavqli tarzda faol o'rganish, tajriba o'tkazish va o'zlashtirishi mumkin bo'lgan muhitni yaratib beradi.

Xulosa

Maqolada iqtisodiy savodxonlikni rivojlantirish va yoshlikdan moliyaviy tushunchalarni tushunishda erta bolalik davridagi ta'limning ahamiyati o'rganildi. Shuningdek mexanizmlar samaradorligi ochib berildi:

1. O'yinga asoslangan ta'lim: maktabgacha yoshdagi bolalar o'yin orqali yaxshi o'rganadilar. Haqiqiy iqtisodiy vaziyatlarni taqlid qiluvchi o'yinlar va tadbirlarni o'z ichiga olish, masalan, do'kon ochish yoki sinfda mini-iqtisodni boshqarish, asosiy iqtisodiy bilimlarni shakllantirishga yordam beradi.

2. Hikoya va ko'rgazmali qurollar: Yoshga mos keladigan hikoyalar va rasmlar, jadvallar va grafiklar kabi ko'rgazmali qurollardan foydalanish murakkab iqtisodiy tushunchalarni soddalashtirishi va ularni yosh bolalar uchun qulayroq qilishi mumkin.

3. Haqiqiy hayot tajribalari: Mahalliy korxonalar, banklar va bozorlarga sayohatlar nazariy tushunchalarni real dunyo ilovalari bilan bog'laydigan amaliy o'rganish tajribasini taqdim etadi va iqtisodiy tamoyillarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

4. Rol o'ynash: Bolalarni turli ssenariylarda xaridor, sotuvchi yoki qutqaruvchi kabi turli rollarni o'ynashga undash, ularga iqtisodiy rollar va mas'uliyatlar haqida o'rgatish bilan birga, tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Iqtisodiy savodxonlik asoslarini yaratishda erta bolalik davridagi ta'lim hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'yinga asoslangan ta'lim, hikoya qilish, real hayot tajribasi va rol o'yin kabi turli mexanizmlarni qo'llash orqali maktabgacha tarbiyachilar yosh bolalarni asosiy iqtisodiy tushunchalar va ko'nikmalar bilan samarali tanishtirishlariga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT

1. Qodirova F.R, Toshpo'latova Sh.Q, Kayumova N.M., Agzamova M.N. "Maktabgacha pedagogika" T.: Tafakkur, T- 2019. Darslik.
2. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. T.: Tafakkur bo'stoni. 2013 y. Darslik.
3. Kayumova.N.M. Maktabgacha pedagogika. T.: TDPU -2013y. O'quv qo'llanma.
4. F.R.Qodirova. Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va va metodikasi. T- "ISTIQLOL", 2006 y. O'quv qo'llanma.
5. Sh.Shodmonova "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi "- T-2008
6. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi(2-nashr), T- 2022 y.
7. Haydarovna, D.R. Pragmatic analysis of the linguistic concept of person-referencing deixis and pronouns referring to it in the uzbek language. Journal of Critical Reviews, 7(5), 350-354.b
8. Lutfullayeva D., Davlatova R., Tojiboyev B. O'zbek tilining assosiativ lug'ati.- Tashkent: «NAVOIY UNIVERSITETI», 2019.
9. Makhmudova I.I. CONDITIONS FOR DETERMINING THE LEVEL ECONOMIC EDUCATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN. Collocium- journal, 2021. № 22.45-67 b
10. Galant, I. G. Maktabgacha yoshdagi bolalarning funktsional savodxonligining tarkibiy qismi sifatida badiiy va ijodiy kompetentsiyalar // ta'lim sifatini baholashni ilmiy va uslubiy qo'llab-quvvatlash.2020. - №3 (11). URL: [https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvenno-tvorcheskii-kompetentsii-kak-komponent-funktsionalnoy-gramotnosti-doshkolnikov\(data-obrasheniya:07.09.2022\)](https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvenno-tvorcheskii-kompetentsii-kak-komponent-funktsionalnoy-gramotnosti-doshkolnikov(data-obrasheniya:07.09.2022)).
11. Gershunskiy, B. S. XXI asr uchun savodxonlik / B. S. Gershunskiy // Sove
12. Pedagogikasi. 1990. № 4. 58-64 betlar.

UZOQ MUDDATLI DAVOLASHDAGI BOLALARNI TA'LIM- TARBIYASIGA TIZIMLI YONDASHUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

¹Alimova Nigora Israilovna, ²Алимова Нигора Исраиловна, ³Alimova Nigora Israilovna

¹"Mehrli maktab" davlat ta'lim muassasasi direktori, ²Директор государственного
образовательного учреждения "Мехрли мактаб", ³Director of the State
educational institution "Mehrli Maktab"

Annotatsiya. Mazkur maqola uzoq muddatli davolanayotgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashda tizimli yondashuvni o'rganishga bag'ishlangan. Muallif ta'lim dasturlarini individuallashtirish, fanlararo jamoalarni yaratish, masofaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish, psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari va ijtimoiy integratsiyani rivojlantirish kabi tizimli yondashuvning asosiy xususiyatlarini ko'rib chiqadi. Ta'lim jarayonini tashkil etish, muvofiqlashtirish va boshqarishda pedagogik menejmentning rolini alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: bolalar, uzoq muddatli davolanish, o'qitish, ta'lim, tarbiya, hospital pedagogika, fasilitatsiya.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию системного подхода в образовании и воспитании детей, находящихся на длительном лечении. Автором рассматриваются ключевые особенности системного подхода, такие как индивидуализация образовательных программ, создание междисциплинарных команд, внедрение дистанционных образовательных технологий, программы психологической поддержки и содействие социальной интеграции. Подчеркивается роль педагогического менеджмента в организации, координации и управлении образовательным процессом.

Ключевые слова: дети, длительное лечение, обучение, образование, воспитание, госпитальная педагогика, фасилитация.

Abstract. This article discusses the systematic approach to the education and upbringing of children receiving long-term medical treatment. The author explores the key characteristics of this approach, including the individualization of education programs, the formation of interdisciplinary teams, the implementation of distance learning techniques, psychological support services, and the promotion of social inclusion. The significance of pedagogical leadership in organizing, coordinating, and managing the educational process is also emphasized.

Keywords: children, long-term treatment, training, education, upbringing, hospital pedagogy, facilitation.

Введение. В современную эпоху право на образование является не только фундаментальным правом каждого индивидуума, но также ценностью для социума в целом, поскольку каждый, независимо от его физического либо ментального состояния, должен иметь возможность для собственного развития. И в связи с этим образование детей, находящихся на длительном лечении, является актуальной проблемой не только для сегодняшней госпитальной педагогики и инклюзивного образования, но и педагогической науки в целом. Отрадно, что в последние годы в нашей республике этому вопросу уделяется отдельное внимание, ибо Президент Республики Узбекистан Ш.М.Мирзиёев отмечает, что «важной задачей является обеспечение качества

образования и охвата им на всех уровнях, развитие системы непрерывного образования, обеспечения инклюзивности системы обучения и возможности каждого пользоваться этой системой» [1, 73]. Особое место в госпитальной педагогике и инклюзивном образовании занимают дети, находящиеся на длительном лечении, поскольку они сталкиваются с различными проблемами и вызовами в своем образовательном развитии. И в силу этого традиционные методы обучения и воспитания требуют системного пересмотра и внедрения новых методик, основанных на гибкости, индивидуальном подходе и фасилитации.

Обзор литературы и методология. В рамках отечественной педагогической науки вопросами инклюзивного образования детей с особыми потребностями занимаются такие исследователи, как Р.Шомахмудова, Л.Муминова, Н.Абдуназарова, К.Мамедов, З.Мамараджабова, Д.Назарова, Н.Гоипова и др. В частности, Р.Шомахмудова рассматривает особенности национального и международного опыта специальной педагогики и инклюзивного образования [2], Л.Муминова делает акцент на необходимости перехода к инклюзивному обществу [3], Н.Гоипова указывает на необходимость развития индивидуального подхода в обучении детей с особыми потребностями [4]. Среди зарубежных исследователей данной проблематикой занимаются такие ученые, как С.Шариков, Е.Ямбург, Е.Адамян, И.Долуев, Л.Винер, А.Казак и др. К примеру, С.Шариков делает акцент на коммуникативном значении обучения для детей, находящихся на длительном лечении [5], Е.Ямбург обращает внимание на психологические аспекты инклюзивного обучения [6], Л.Винер, А.Казак и др. также обращают внимание на психологические особенности, но в рамках конкретных видов заболеваний [7]. Однако вопрос системного подхода к образованию и воспитанию детей, находящихся на длительном лечении, остается все еще недостаточно разработанным.

Анализ и результаты. Образование и воспитание детей, находящихся на длительном лечении, представляет собой сложную и многогранную задачу, требующую особого, комплексного внимания не только со стороны педагогов, но и медицинских работников и родителей. Дети сталкиваются с уникальными вызовами, которые могут значительно влиять на их образовательное развитие, эмоциональное состояние и общую социализацию. Исследователи О.Бессчетнова, О.Волкова, Ш.Алиев отмечают, что при взаимодействии с детьми, находящимися на даже недлительном лечении, образовательные организации 1) рекомендуют перевести ребенка на домашнее обучение, либо 2) не принимают во внимание состояние здоровья ребенка [8, 877] и это все создает существенные проблемы психолого-педагогического характера. Хотя, как отмечает С.Шариков, сегодня существуют такие модели обучения, которые дают эффективный результат и в рамках обучения ребенка в среде медицинского учреждения [9, 66]. И сегодня в нашей республике такие условия обеспечиваются в рамках государственного образовательного учреждения «Mehrlı maktab». Для нас прежде всего необходимо указать, с какими проблемами сталкивается процесс обучения детей, находящихся на длительном лечении:

1. *Прерывистость учебного процесса* в связи с необходимостью прохождения медицинских процедур, что приводит к разрывам в учебной программе. Это сказывается не только на успеваемости ребенка, но и его мотивации.

2. *Ограниченность образовательных ресурсов и учебного материала*, так как траектория обучения в условиях длительного лечения требует совершенно другого учебно-методического подхода, а следовательно – иного построения учебного материала.

3. *Социальная изолированность*, с которой сталкиваются дети, так как их коммуникация со сверстниками носит прерывистый характер, а это отрывает их не только от социальной среды, но и создает чувство одиночества.

4. *Психологический стресс и эмоциональные проблемы*, источников которых являются состояние здоровья ребенка и условия медицинского учреждения. В силу этого дети часто сталкиваются с чувством тревоги, страха и неопределенности.

5. *Недостаток индивидуального подхода*, поскольку ребенок, находящийся на длительном лечении, имеет свои уникальные образовательные и эмоциональные потребности, которые не могут обеспечить традиционные методы.

6. *Когнитивные и физические ограничения*, что обусловлено самим процессом лечения и заболеванием, что затрудняет выполнение ребенком учебных заданий в традиционном формате и стандартном объеме.

7. *Сложность в оценке успеваемости*, так как в случае с детьми, находящимися на длительном лечении, неприменимы стандартные процедуры оценки и требуются альтернативные методики оценки, учитывающие общее состояние ребенка.

Приведенные выше проблемы создают комплексные препятствия для образовательного процесса, потому и была создана образовательная среда в рамках медицинских учреждений. С.Шариков также указывает, что эта среда фактически становится эпицентром всей образовательной жизни детей [9, 71], а с нашей точки зрения, данная среда становится вообще эпицентром всей социальной жизни ребенка, поскольку здесь он контактирует со сверстниками, может почувствовать себя активным участником социальных отношений, приобрести необходимые знания, освоить нужные навыки, но также и продолжить свой путь формирования в качестве личности. Однако не следует упускать из зоны внимания и требования к педагогическому персоналу, поскольку, как отмечает, специфика педагогической деятельности в лечебных учреждениях предъявляет высокие требования к уровню профессиональной подготовки педагогов [10, 103]. Следует отметить, какие именно требования предъявляются к данной категории педагогов:

1. *Гибкость и адаптивность*, так как педагоги должны уметь адаптировать образовательные программы и методы преподавания под индивидуальные потребности каждого ребенка, учитывая его физическое и эмоциональное состояние.

2. *Знание основ медицинской психологии*, поскольку педагоги обладать базовыми знаниями о влиянии болезни и лечения на психоэмоциональное состояние ребенка, понимать специфические потребности детей, находящихся в стрессовой ситуации.

3. *Знание основ инклюзивного образования и госпитальной педагогики*, ибо педагоги должны быть знакомы с этими сферами и уметь применять их на практике, создавая условия для равноправного участия детей в образовательном процессе, несмотря на их физическое состояние.

4. *Междисциплинарный подход*, так как эффективная работа с детьми на длительном лечении требует тесного сотрудничества с медицинскими работниками, психологами, социальными работниками и родителями.

5. *Эмоциональная устойчивость и эмпатия*, поскольку работа с детьми, находящимися на длительном лечении, требует от педагога высокой степени

эмоциональной устойчивости, умения поддерживать позитивный настрой и проявлять эмпатию.

6. *Креативный подход*, так как педагог должен уметь применять креативные методы обучения, которые стимулируют интерес ребенка к обучению и помогают отвлечь его от болезни.

7. *Владение навыками работы с современными ИКТ и дистанционными образовательными технологиями* в связи с тем, что в условиях длительного лечения дети часто не могут посещать образовательные учреждения, поэтому педагоги должны уметь организовывать и проводить занятия с использованием дистанционных технологий.

Видно, что работа с детьми, находящимися на длительном лечении, требует от педагогов не только глубоких знаний в области своей профессии, но и владения специфическими компетенциями, связанными с медицинскими аспектами и психоэмоциональной фасилитации. Способность адаптировать образовательные методы, работать в команде с другими специалистами, применять дистанционные технологии и проявлять эмпатию является ключевыми профессиональными требованиями для успешной работы в этой сфере.

Исходя из вышесказанного проявляется потребность в *системном подходе*, ибо требуется комплексность и интегрированность учебно-воспитательного процесса, да и управления этим процессом. Поскольку системный подход позволяет объединить педагогические, медицинские, психологические и социальные аспекты, обеспечивая целостное решение задач образования и воспитания в специфических условиях. Например, требуется:

- *координация работы педагогов с медицинскими специалистами и психологами*, что позволяет создать адаптированные программы обучения, которые соответствуют индивидуальным возможностям и ограничениям каждого ребенка;

- *разработка и внедрение индивидуальных учебных планов*, которые могут быть оперативно изменены в соответствии с изменяющимися условиями, *обеспечивают непрерывность и эффективность обучения*;

- *командная работа и междисциплинарное взаимодействие*, обеспечение слаженного взаимодействия между различными специалистами, как минимум организация регулярных встреч и консультаций между педагогами и медицинскими работниками для координации образовательного процесса и обеспечения его соответствия медицинским рекомендациям;

- *учет социального контекста* через включение в образовательный процесс мероприятий, направленных на поддержание социальных контактов, например, через онлайн-общение, групповые проекты и мероприятия, которые способствуют социальной интеграции детей;

- *оценка, переоценка и коррекция образовательных программ* в зависимости от изменений в состоянии здоровья и прогрессе ребенка. Это требует постоянного мониторинга и анализа;

- *комплексная фасилитация*, ибо целостное развитие ребенка включает не только образовательные, но и эмоциональные, социальные и физические аспекты. Это требует создания такой образовательной среды, которая поддерживает все аспекты жизни ребенка [11, 112].

Исходя из изложенного, видно, что потребность в системном подходе в образовании и воспитании детей, находящихся на длительном лечении, налицо. Такой подход позволяет создавать индивидуализированные и адаптированные программы обучения, обеспечивать всестороннюю поддержку и эффективную координацию работы разных специалистов, что в итоге способствует улучшению качества жизни и образования этих детей. При этом все это требует эффективного менеджмента образовательного процесса и это имеет ряд специфических особенностей, которые заключаются в следующем:

а) *планирование, организация и координация учебного процесса с учётом специфических условий длительного лечения* для обеспечения создания гибких и адаптивных учебных программ, которые могут быть изменены в зависимости от состояния здоровья ребёнка;

б) *координация взаимодействия между педагогами, медицинскими работниками, психологами и социальными службами* для создания целостной образовательной среды, где учитываются все аспекты состояния ребёнка;

в) *управление персоналом, распределение обязанностей и ресурсов* таким образом, чтобы максимально эффективно использовать возможности для обучения и воспитания детей в условиях длительного лечения;

г) *внедрение процедуры мониторинга и оценки*, чтобы отслеживать образовательный прогресс и эмоциональное состояние детей;

д) *активное внедрение инновационных методов и технологий*, которые могут улучшить образовательный процесс и это особенно важно для обеспечения доступа к обучению в условиях, когда традиционные методы не могут быть применены;

е) *разработка и внедрение стратегий инклюзивного образования*, которые обеспечивают равные возможности для обучения всех детей, включая тех, кто находится на длительном лечении.

Из всего этого видно, что образовательный менеджмент играет центральную роль в обеспечении успешного образования и воспитания детей, находящихся на длительном лечении. Он отвечает за организацию учебного процесса, координацию междисциплинарного взаимодействия, управление ресурсами и персоналом, обеспечение качества образования и внедрение инноваций. В условиях, где требуется гибкость и адаптация, педагогический менеджмент становится неотъемлемым элементом системы, способной эффективно поддерживать развитие и образование детей, несмотря на их медицинские ограничения.

Заключение. Работа с детьми, находящимися на длительном лечении, требует комплексного и системного подхода, чтобы эффективно интегрировать образовательные, медицинские, психологические и социальные аспекты их жизни. В условиях длительного лечения, когда дети сталкиваются с физическими, эмоциональными и социальной изоляцией, системный подход становится ключевым элементом в создании благоприятной образовательной среды. Педагогический менеджмент играет центральную роль в реализации системного подхода. Он обеспечивает организацию и координацию учебного процесса, взаимодействие между различными специалистами, управление ресурсами и поддержание качества образования. Важность междисциплинарного взаимодействия, индивидуализации образовательных программ, внедрения дистанционных технологий и предоставления психологической поддержки не может быть переоценена. Эти меры

помогают создать адаптивные и гибкие условия для обучения, которые учитывают уникальные потребности и ограничения каждого ребёнка. Ключевые особенности для системного подхода включают разработку индивидуализированных учебных программ, создание междисциплинарных команд, внедрение дистанционных технологий, разработку программ психологической поддержки, регулярное обучение педагогов, создание систем оценки и мониторинга, содействие социальной интеграции и интеграцию инклюзивного образования. Эти шаги направлены на то, чтобы обеспечить непрерывность образования, поддерживать эмоциональное и социальное благополучие детей, а также интегрировать их в образовательный процесс, несмотря на их медицинские ограничения.

Таким образом, системный подход в образовании и воспитании детей, находящихся на длительном лечении, позволяет создать комплексную и поддерживающую среду, которая способствует успешному обучению и всестороннему развитию детей. И это требует постоянного совершенствования методов работы, интеграции инновационных технологий и активного сотрудничества всех участников образовательного процесса

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Мирзиеев Ш.М. Янги Ўзбекистон Стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2021.
2. Шомахмудова Р.С. Махсус ва инклюзив таълим (халқаро ва миллий тажриба). – Тошкент: Фан ва таълим, 2011.
3. Муминова Л.Р. От инклюзивного образования к инклюзивному обществу // Сборник международной научной конференции «Педагогика сотрудничества в повышении качества образования: международный опыт и современные подходы». – Ташкент, 13.11.2023г. – С.306-310.
4. Goipova N.B. Inklyuziv ta'lim. Gospital pedagogika. – Namangan, 2024.
5. Шариков С.В. Для длительно болеющих детей учеба — единственная форма коммуникации. Справочник руководителя образовательного учреждения. Онлайн-доступ: https://uchimznaem.ru/images/Statia_Sharikov_S_V.pdf.
6. Ямбург Е.А. Доступную среду необходимо прорабатывать в голове // Народное образование. – 2017. – №8(1464). – С.21-26.
7. Wiener L., Kazak A. E., Noll R. B., Patenaude A. F., Kupst M. J. Standards for the psychosocial care of children with cancer and their families: An introduction to the special issue // *Pediatr. Blood Cancer*. – 2015. – №62(S5). – С.419-424.
8. Бессчетнова О.В., Волкова О.А., Алиев Ш.И. Организация обучения детей, находящихся на длительном лечении // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – 2022. – №5(30). – С.876-884.
9. Шариков С.В. Создание образовательной среды для детей, находящихся на длительном лечении в стационарах медицинских учреждений // Российский журнал детской гематологии и онкологии. – 2015. – №15. – С.65-73.
10. Винокурова О.Б. Особенности обучения детей, находящихся на длительном лечении в лечебно-профилактических учреждениях // Символ науки. – 2016. – №11-2. – С.102-104.
11. Бекбаев Р.Р. Теории познания. – Ташкент: Book Trade, 2023.

YANGI O‘ZBEKISTONNING MAKTABGACHA TA’LIM SOHASIDAGI O‘ZGARISHLAR VA RIVOJLANISH YO‘LLARI

¹D. Aripjonova, ²Z. Sanaeva

¹Toshkent shahar Olmazor tumani 181-DMTT direktori, ²Jizzax viloyati Mirzacho‘l tumani 11-DMTT direktori

Anotatsiya. Yangi O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar va rivojlanish yo‘llari, ayniqsa, ta’lim tizimining yangi davrga moslashuvini ta’minlashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlarni o‘z ichiga oladi. Maktabgacha ta’limning dolzarbligi va ta’siri jamiyatning barcha qatlamlariga, ayniqsa, kelajak avlodga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu tezisda O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida amalga oshirilgan o‘zgarishlar, yangi yondashuvlar va kelajakda amalga oshirilishi lozim bo‘lgan islohotlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Yangi O‘zbekiston, Maktabgacha ta’lim, Pedagogik siyosat, Ta’lim islohotlari, Innovatsion yondashuvlar, Bolalar tarbiyasi, Inklusiv ta’lim, Ta’lim tizimi rivoji, Pedagogik kadrlar malakasi, Raqamli ta’lim, O‘qituvchi tayyorlash, Bolalar uchun ta’lim muassasalari, Maktabgacha ta’lim metodikasi, Ta’lim standartlari, Ta’lim sifatini oshirish, Ta’lim innovatsiyalari, Interaktiv ta’lim metodlari, Pedagogik texnologiyalar, Ta’limda inkluzivlik, Bolalar uchun zamonaviy ta’lim resurslari.

Yangi O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim sohasidagi olib borilayotgan islohotlar xaqida gapirar ekanmiz, avvalam bor kuni kecha Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning “Oliy Majlis Qonunchilik palatasidagi majlisda ta’lim sifatini yanada oshirish, yoshlarimizni har tomonlama yetuk insonlar etib tarbiyalashga qaratilgan siyosat izchil davom ettirilishi”⁵⁹ xaqidagi nutqlariga to‘xtalmoqchimiz.

Prezidentimizning ma’ruzalariga ko‘ra, “kelgusi yillarda bog‘chalarda qamrovni 80 foizga, oliygohlarda esa kamida 50 foizga yetkazish Hukumat uchun asosiy vazifa bo‘lib qoladi.

Xalqaro moliya institutlarining 61 million dollar mablag‘lari hisobidan 2025-yilda 252 ta yangi bog‘cha barpo etiladi. Shuningdek, 174 ta bog‘cha va 379 ta maktab ta’mirlanadi va yangitdan quriladi. Bu maqsadlar uchun byudjetdan 4 trillion so‘m ajratiladi.

Bu islohotlar negiza maktabgacha ta’lim va tarbiyani tashkil etishning muhim siyosiy jixatlari aks etmoqda. Shuni aloxida ta’kidlash kerakki, O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi qonuni mazmun to‘htalsak, har bir sohani jadal rivojlanishida yaratilgan huquqiy bazaning mukammalligi bilan bog‘liq. Davlatimizda maktabgacha ta’lim sohasini isloh qilish bo‘yicha qisqa davr ichida huquqiy baza yaratilib, sohaning rivojlanishiga shart-sharoitlar hamda barkamol avlodni tarbiyalash uchun, eng avvalo, qulay tashkiliy-huquqiy sharoitlar yaratildi.

Yangi O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlarning bosh maqsadi – bolalarning boshlang‘ich ta’limga tayyorgarligini oshirishdir. O‘zbekiston hukumati tomonidan ishlab chiqilgan yangi pedagogik siyosat, maktabgacha ta’lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga javob beradigan sifatli ta’limni ta’minlashni nazarda tutadi. Ushbu siyosatning asosiy yo‘nalishlari: o‘qituvchilarni malakasini oshirish,

⁵⁹ (https://t.me/Press_Secretary_Uz/5068)

zamonaviy o‘quv dasturlari va metodikalarini joriy etish, shuningdek, pedagogik kadrlarni tayyorlashni yanada takomillashtirishdir⁶⁰.

Yangi O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tashkilotlarini qurish va ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Davlat tomonidan amalga oshirilgan islohotlar doirasida yangi bolalar bog‘chalari qurilishi, mavjud maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun zarur infratuzilma va jihozlarni taqdim etish, ta’limni axborot texnologiyalari bilan ta’minlash kabi chora-tadbirlar o‘tkazilmoqda.

Maktabgacha ta’limda yangi yondashuvlar, xususan, bolaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olishga qaratilgan yondashuvlar joriy etilmoqda. O‘quv dasturlarida bolalar uchun interaktiv, faol va o‘yin orqali o‘rganish metodlari, bilingvistik va intellektual rivojlanish, shuningdek, emotsional va ijtimoiy rivojlanish masalalari muhim o‘rin tutadi.

Yangi O‘zbekiston maktabgacha ta’limining rivojlanish istiqbollari to‘xtaladigan bo‘lsak, maktabgacha ta’lim tizimida inkluziv ta’limning kengaytirilishi, ya’ni nogiron bolalar va maxsus ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun sharoit yaratish, ularning jamiyatga to‘liq integratsiyasini ta’minlash, joriy yilda alohida e’tiborga olindi. Inklusiv ta’limni joriy etish, barcha bolalarga teng imkoniyatlar yaratish, o‘qituvchilarni maxsus tayyorlashni talab qiladi.

Yangi O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim sohasida ta’lim jarayonini samarali tashkil etish uchun pedagog hodimlarning malakasini oshirish zarurati bor. Kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini muntazam oshirib borish, o‘qituvchilarni innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan tanishtirish, pedagogik metodika va psixologiya bo‘yicha bilimlarini mustahkamlash lozim.

Raqamli ta’limni rivojlantirish maktabgacha ta’limning rivojlanishida yangi imkoniyatlar yaratadi. Axborot texnologiyalarini qo‘llash orqali bolalarning kognitiv va ijodiy salohiyatini rivojlantirish, shuningdek, onlayn va raqamli platformalar orqali ta’lim resurslarini kengaytirish, yangi pedagogik yondashuvlar joriy etilmoqda.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Yangi O‘zbekistonning maktabgacha ta’lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar va o‘zgarishlar, ta’lim tizimini zamonaviy talablarga moslashtirish va bolalar uchun sifatli ta’limni ta’minlashga qaratilgan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarini modernizatsiya qilish, pedagogik kadrlarni tayyorlash, yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, inkluziv ta’limni rivojlantirish kabi masalalar mamlakatning ta’lim siyosatida asosiy yo‘nalishlarni tashkil etadi. Kelajakda ushbu islohotlarning samarali amalga oshirilishi, O‘zbekistonda bolalarning ta’lim va tarbiyasining sifatini sezilarli darajada oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni 2019-yil 16-dekabr.
2. Prezident Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis Qonunchilik palatasining majlisidagi nutqi. (https://t.me/Press_Secretary_Uz/5068)
3. Qosimova Sh.N., Otaqulov Sh.M. “Maktabgacha ta’lim tizimida mehnat munosabatlari” O‘quv qo‘llanma. Toshkent-2024 yil.

⁶⁰ Qosimova Sh.N., Otaqulov Sh.M. “Maktabgacha ta’lim tizimida mehnat munosabatlari” O‘quv qo‘llanma. T.: 2024 y.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA BOSHQARISH

Asledinova Saida Ortiqxonovna

Namangan viloyati, Chust tumani 43 DMTT direktor o'rinbosari

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha tashkilotlarini xorijiy tajribalar asosida boshqarish masalalari yoritilgan. Shuningdek, bir qator xorijiy olimlarning ilmiy tadqiqot natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, xorijiy tajriba, innovatsion yondashuv.

So'nggi o'n yilliklarda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar maktabgacha ta'limda yangicha yondashuvlarni ishlab chiqish va amalga oshirish yo'li bilan maktabgacha ta'limni modernizatsiyalashning yo'llari izlab topilishini rag'batlantirdi.

Amerikalik psixolog E.Rodgers o'z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan.

Innovatsion maktabgacha ta'lim tashkilotining mohiyati uning maqsad-vazifalarining o'ziga xosligi bilan belgilanib, bu yerda ta'lim jarayoni iqtidorlilarni "yetishtirish"ga, bolani erta rivojlantirishga, iqtidorli bolalarning intellektini, shaxsiy imkoniyatlarini rivojlantirishga qaratiladi.

Bugungi ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarda innovatsionlik asosan ta'lim faoliyatining aniq va uyg'un holda tashkil etilishiga bog'liq bo'ladi. Mana shunga bog'liq holda bosh rol eng avvalo, tashkilot rahbariga ajratiladi, chunki, aynan uning kasbiy va shaxsiy sifatlarigi butun ta'lim jarayoni qanchalik samarali tashkil etilganligi bog'liq bo'ladi. Faqat ta'lim tashkiloti rahbari rahbarlikning to'g'ri faoliyatini tanlash orqali ta'lim tashkilotidagi innovatsion jarayonlarga samarali ta'sir ko'rsatishi mumkindir. Bu borada mos holdagi boshqaruv faoliyatining shakllantirilishi hisobiga maktabgacha ta'limning barqaror innovatsion rivojlanishini ta'minlovchi boshqaruv kishi, jamiyat va davlatning manfaatlari lida zamonaviy ta'limni rivojlantirishning obyektiv ehtiyoji bo'lib hisoblanadi.

Ta'lim tizimida har qanday innovatsiyaning tadbiriq etilishi yoki vujudga kelishi ta'lim jarayonining ayrim sohalarida vujudga kelgan muammolarni yechishga ehtiyojni tug'ilishi yoki butunlay modernizatsiya qilinishi bilan bog'liq bo'ladi.

Innovatsiyalarni tatbiq etishda albatta xorijiy tajribalarni o'rganish muhim sanaladi. Biz tadqiqot muammosini o'rganishda xorijiy davlatlarda maktabgacha ta'lim tizimini tarkibi, o'ziga xosliklarini o'rganishga e'tibor qaratdik.

Estoniya tajribasi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari, asosiy maktablar, umumiy o'rta ta'lim maktablari va kasb-hunar maktablari direktor yoki rahbar tomonidan boshqariladi.

Direktor yoki rahbarning vazifasi muassasaning samarali ishlashini kafolatlash va muassasa faoliyatini boshqarishdir. Rahbar o'z vakolatlari doirasida maktabda amalga oshiriladigan o'quv-tarbiya va boshqa tadbirlar, muassasaning umumiy holati va rivojlanishi, moliyaviy resurslardan qonuniy va samarali foydalanish uchun javobgardir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'qituvchi yoki o'quv-tarbiyaning yetakchi xodimi o'quv mudiri sifatida ham ishlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash muassasalari direktorlariga qo'yiladigan malaka talablari oliy ma'lumot va o'qituvchilik va boshqaruv mahoratidir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining tarbiyachisiga qo'yiladigan malaka talablari oliy ma'lumot va o'qituvchilik va boshqaruv qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Asosiy maktablar va o'rta maktablar rahbarlariga qo'yiladigan malaka talablari magistratura yoki unga tenglashtirilgan malaka va boshqaruv ko'nikmalarini o'z ichiga oladi.

Shahar maktablari rahbarlari yoki maktabgacha tarbiya muassasalari direktorlari bilan mehnat shartnomalari qishloq hokimligi yoki shahar hokimi yoki u vakolat bergan mansabdor shaxs tomonidan tuziladi; davlat ta'lim muassasalarida - ta'lim va ilmiy tadqiqotlar vaziri tomonidan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining direktorlari va maktab mudirlari bilan tuzilgan mehnat shartnomalarining tugash muddati belgilanmagan. Maktabgacha ta'lim muassasalari mudirlarining yillik ta'tillarining davomiyligi 42 kalendar kun, umumta'lim maktablari va kasb-hunar ta'limi muassasalari rahbarlarining yillik ta'tillari 56 kunni tashkil etadi.

Rossiya Federatsiyasi maktabgacha ta'lim tizimining xususiyatlari. Ta'lim doirasidagi davlat siyosati mamlakat konstitutsiyasi va ta'lim to'g'risidagi qonunida o'z aksini topgan gumanizm va demokratiya g'oyalari asosida qurilgan. Bu hujjatlarda ta'lim insonni davlat, jamiyat va shaxsning o'z manfaatiga maqsadli yo'naltirilgan o'qitish va tarbiyalash jarayoni ekanligi to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilgan. Rossiya ta'limining tarkibini o'quv dasturlari va turli pog'onali davlat standartlari hamda nalistlari, shuningdek boshqaruvchi tashkilotlar – ta'lim tizimidan tashqari va ta'lim tizimiga bo'ysunuvchi muassasalar tashkil etadi. Maktabgacha ta'lim Rossiya Federatsiyasi o'qitish tizimining birinchi pog'onasidir. Eng kichik yoshdagi bolalar uchun ham ta'lim olish imkoniyatini berish g'oyasi 1918-yilda “Yagona mehnat maktabi to'g'risidagi Nizom” vujudga kelgandan so'ng paydo bo'lgan. Nizom qabul qilingan kundan boshlab har bir bola tug'ilganidan boshlab o'qish huquqiga ega bo'lishi mumkinligi kafolatlangan. Bugungi kun ta'lim standartlari “Bolalar huquqlari xalqaro Konvensiya”sida ifodalanib, unda quyidagilar ta'kidlanadi:

- bolalar ta'lim olish maskanlariga qatnash imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak;
- kattalar bolalarga o'qish faoliyati uchun sharoit yaratib berishlari lozim;
- ta'lim o'z ichiga kichik odamni jamiyat doirasida o'z hayotini tushunib yetishga tayyorlash uchun barcha kerakli sharoitlarni qamrab olgan bo'lishi zarur;
- o'quv jarayoni qatnashchilarining o'zaro harakatlari bolani hurmat qilishni ifodalashga asoslangan bo'lishi kerak.

Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tizimi ko'p funktsionallik, rang-barang rejalashtirish, ustuvor rivojlantirish yo'nalishi va turli dasturlashni aniqlash erkinligi bilan ifodalanadi. Rossiyaning maktabgacha ta'lim tizimi “O'quv jarayonni modernizatsiyasi Konsepsiyasi”ga asoslangan. Bu konsepsiyada ta'limning sifat ko'rsatkichlarini ta'minlashga muhim ahamiyat berilgan. Bu hujjat ta'lim to'g'risidagi qonunga, Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasiga, MTM to'g'risidagi Namunaviy nizomlarga va Ta'lim vazirligining boshqa qarorlariga asoslangan. Bu Konsepsiyada alohida tashkilotlarning foydali tajribasi asosida o'qitish mazmunini yangilash kerakligi haqida so'z yuritiladi. Nazariy tadqiqotlarning ko'rsatishicha, maktabgacha ta'lim mazmunini to'ldirishga stereotip yondashishlarni o'zgartirish kerak, ta'lim berish jarayoni esa quyidagi tamoyillar ketma-ketligi asosida ko'rilishi lozim:

– o‘qitishning rivojlantiruvchi xarakteri asosida o‘qitishni olib borish bolalarning yashirin va salohiyatli xislatlarini namoyon qiladi;

– tizimli ta’lim bolalarga hodisalar, o‘rganilayotgan obyektlar va hayotiy qadriyatlarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlashga yordam beradi;

– bolaning rivojlanishi uning his-tuyg‘ulari va yoshiga mos bilim olishning ratsional shakllariga tayanadi;

– ko‘p madaniyatli tarbiyaning mazmunan kichkintoylarni madaniyat va o‘zining mahalliy hamda boshqa millat va elatlarning urf-odatlarining o‘ziga xosligiga yaqinlashtirish, boshqalar fikriga chidamliroq bo‘lish, o‘zining noroziligi, g‘azablanishi va xafaligini me‘yorlangan holda ifodalashdan iborat; sog‘lom turmush tarzi, gigiyena qoidalariga amal qilish va sport bilan shug‘ullanish ehtiyojiga asoslanadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotining boshqaruvi Rossiya Federasiyasi qonunchiligiga muvofiq buyruq va kollegiallik birligi tamoyillarining kombinatsiyasi asosida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotining yagona ijro etuvchi organi maktabgacha ta’lim tashkilotining joriy boshqaruvini amalga oshiradigan boshliq (mudir) hisoblanadi. Mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida belgilangan asoslarga ko‘ra o‘qitishga ruxsat etilmagan shaxslarning maktabgacha ta’lim tashkiloti boshlig‘i lavozimini egallashi taqiqlanadi.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti boshlig‘i mehnat shartnomasi asosida hududiy boshqarma tomonidan boshqarma bilan kelishilgan holda tayinlanadi. Maktabgacha ta’lim tashkiloti boshlig‘ining vazifalarini yarim vaqtda bajarish mumkin emas.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbarining huquq va majburiyatlari, uning maktabgacha ta’lim tashkilotini boshqarish bo‘yicha vakolatlari ta’lim to‘g‘risidagi qonun hujjatlariga va ushbu Ustavga muvofiq belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

20. Grosheva I.V., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T.:2022
21. Qodirova F., Toshpo‘latova Sh., Karimova N., A‘zamova M. "Maktabgacha pedagogikasi" Darslik. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. – 688 b.
22. F.R. Valiyeva Maktabgacha ta’lim tashkilotidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo‘naltirilgan texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati //Multi disciplinary research studies and education, Kuala Lumpur, Malasiya 2021
23. F.R. Valiyeva The importance of educational content in preparation of competative personnels// 2nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018
24. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
25. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkolы. – M., 1995. – 441 s.
26. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

M.X. Asranbayeva

NamDPI. Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim sifatini yanada oshirish, uning pedagogik-psixologik imkoniyatlarini, mavjud pedagogik jarayonlarni takomillashtirish, mazkur jarayonni amalga oshirishda vujudga keladigan to'siqlar va ularni oldini olish yo'llari yuzasidan ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, konseptsiya, faoliyat, texnologiya, pedagogik jarayon, pedagogik halqa, kasbiy bilim, qobiliyat, bilim, o'yin.

Abstract. This article provides information on further improving the quality of preschool education, improving its pedagogical and psychological capabilities, existing pedagogical processes, obstacles that arise in the implementation of this process and ways to prevent them.

Keywords: preschool education, conception, activity, technology, pedagogical process, pedagogical ring, professional knowledge, ability, knowledge, game.

Аннотация. В данной статье представлена информация о дальнейшем повышении качества дошкольного образования, совершенствовании его педагогико-психологического потенциала, существующих педагогических процессов, препятствиях, возникающих при осуществлении данного процесса, и путях их предотвращения.

Ключевые слова: дошкольное образование, понятие, деятельность, технология, педагогический процесс, педагогический цикл, профессиональные знания, умения, знания, игра.

Respublikamizda 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" kontseptsiyasini ishlab chiqildi. Konseptsiya O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'limni rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari, o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini belgilaydi hamda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi [1]. Yurtimizda amalga oshirilgan ta'lim sohasidagi islohotlar, jumladan, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, uning maqsad, vazifalari, ta'lim-tarbiyaviy faoliyatining asosiy g'oyalari, shuningdek, bolani, ta'limning keng bosqichida o'tishdagi asosiy kopmpatensiyalarning tizimli va izchil harakteriga ega bo'lishiga katta e'tibor qaratilmoqda. "Bolaning har tomonlama intellektual, estetik va jismoning rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olishni jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash va pedagog hamda mutaxassislarning malaka darajasi yuksaltirish" kabi muhim vazifalar belgilangan. Odatda maktabgacha ta'lim bolaning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish uchun asos sifatida xizmat ko'rsatadi va u ta'limning keyingi bosqichlarida, shuningdek, butun hayoti davomida rivojlanishda davom etib boradi. Shuni inobatga olgan holda, "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi [2] ham kompetensiyaviy yondashuvga asoslantirilgan. Bu o'z navbatida maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayonida bolalar faoliyatining turli shakllarida vujudga keladigan kompetensiyalarni rivojlantirishga imkoniyat yaratadi.

"Ilk qadam" o'quv dasturi bolalarda o'yin orqali o'qishga intilishni rivojlantirishni nazarda tutadi va shuning uchun ham dasturda bolaning o'yin o'ynashga bo'lgan huquqi tan

olinadi, o'yinning bola uchun ahamiyati, uning pedagogik imkoniyatlari ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etishda inobatga olinadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlantiruvchi muhitni tashkil etish jarayonida bolalarning o'ziga xos xususiyatlari ya'ni ularning yoshi, individual xususiyatlari hamda ehtiyojlarini inobatga olish, bundan tashqari mintaqaning madaniy hamda tarixiy xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur rivojlantiruvchi muhitning mazmuni esa maktabgacha ta'lim tashkilotining sharoitlari va imkoniyatlaridan inobatga olgan holda kamida 5ta rivojlanish markazlarini tashkil etishni nazarda tutadi. Shuning uchun ham rivojlantiruvchi muhitlarning 5 xil turi tavsiya etiladi:

1. Qurish, konstruksiyalash va matematika;
- 2 Syujetli-rolli o'yinlar va sahnalashtirish;
3. Til va nutq;
4. Fan va tabiat markazi;
5. San'at markazi.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarning yetakchi faoliyati o'yin hisoblanadi. O'yin boshqa bolalar bilan hamkorlikda ta'lim olish imkoniyatini yaratish bilan birga, ularga tavakkal qilishni, xato qilishni hamda xatolarni yengish imkoniyatini beradi. Va eng muhimi, o'yin ta'lim olish jarayonini quvonchli bo'lishini ta'minlashdan tashqari, bolalarning dunyoqarashi va ijodkorligini rivojlantiradi.

O'yin bolaning tabiiy muhiti bo'lib, boladagi yo'nalishlar ya'ni uning hissiyotlari, tushunchasi va ijodiy-barkamolligi o'yinga moslashadi. O'yin har xil bo'lishi mumkin – bolaning yoki bolalar guruhining tashabbusi bilan to'raligicha erkin ya'ni pedagogning minimal yoki to'liq ishtirokisiz amalga oshiriladigan hamda pedagog tomonidan tashkil etiladigan ya'ni uning ko'rsatmalari yordamida amalga oshiriladigan o'yinlar. O'yin bola uchun bir vaqtning o'zida ham vaqtichog'lik ham ta'lim olish usuli, shuningdek bolaning o'z tasavvuridagi ijodkorona qarashlarini amalda qo'llash shakli sanaladi. O'yin faoliyatining boshqa faoliyat turlaridan asosiy afzalligi uning faol hamda erkin ekanligidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda qobilyat va "shaxs" tushunchasi ta'lim yoki suhbatlarda emas, balki aynan o'yin orqali shakllantiriladi. O'yin bolada yaxshi kayfiyatni ta'minlash bilan bir qatorda, ularning hissiy rivojlanishini, ko'rgazmali-obrazli tafakkurini, tasavvurini va nutqini tarkib toptirishga xizmat qiladi. Chunki tasavvuri yaxshi rivojlangan bolalar yuqori intellektga ega bo'ladilar va bu o'z navbatida ularning yaxshi ta'lim olishlariga va notanish vaziyatlarda tez yo'l topishlariga imkoniyat beradi.

O'yin – bu bolada o'zini va atrofidagi dunyoni o'rganishga nisbatan motivni shakllantirishning tabiiy usuli. Unda bolaning shaxsiyati, uning bilish, jismoniy, ijtimoiy-hissiy va ijodiy sifatlari rivojlanadi. O'yinda bolalarning tengdoshlari va pedagog bilan o'zaro munosabati boladagi nutq hamda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi, shu bilan birgalikda bolaning motorikalari takomillashib boradi.

To'g'ri tanlangan o'yin psixologik jihatdan kuchli ta'sirga ega, chunki o'yindagi harakatlar boladagi yig'ilib qolgan salbiy hissiyotlarni o'zlari sezmagan holda bevosita chiqarib yuborishlariga sabab bo'ladi. O'yin bolaga barcha narsaga qodirlik va mustaqillik hissini beradi. Shuning uchun ham, o'yin uchun sharoit yaratish, ya'ni bolalarga yetarli joy, vaqt, qo'llab-quvvatlovchi resurslar hamda o'yinchoqlar bilan ta'minlash muhim zaruriyat sanaladi.

Bolada barcha psixologik jarayonlar, aqliy operatsiyalar, modellash yoki loyihalash qobiliyatlari, matematik tushunchalar to'g'risidagi tasavvurlar, maktabga muvaffaqiyatli tayyorgarlik ko'rish bularning barchasi o'yin orqali amalga oshiriladi.

O'yin jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda quyidagi vazifalar bajariladi:

1. Rang, fazoviy tasavvurlar, hajm, shakl, o'lcham haqidagi tushunchalar bilan tanishadi.
2. Mantiqiy fikrlashni shakllantirish ya'ni umumlashtirish, taqqoslash, mavhumlashtirish, tasniflash qobiliyatlarini egallaydi.
3. Mustaqillik, qat'iyat, maqsadga erishishga nisbatan motiv tarbiyalanadi.
4. Nutqiy faoliyat va kommunikativ ko'nikmalar mustahkamlanadi.
5. Tashabbus, kreativ fikrlash, noan'anaviy tasavvurni namoyon etish uchun sharoit yaratish, loyihalash va modellash ko'nikmalari hosil qilinadi.

Shuning uchun ham, MTTda tashkil etiladigan barcha ko'rinishlardagi pedagogik va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining samaradorligini ta'minlash uchun ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarda doimiy izlanishlar olib borish, tarbiyalanuvchilar faoliyatini nazorat qilish, nazorat natijalarini tahlil qilish asosida qo'llab-quvvatlangan, ma'qullangan va eng asosiysi, tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilar o'rtasida yangi hamda ishonchli axborotlar almashinuvini ta'minlovchi muqobil dasturni amalyotga joiy etish muhim hisoblanadi.

MTTda tashkil etiladigan turli-tuman ko'rinishlardagi pedagogik va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarini muvofiqlashtirishdan ko'zlangan maqsad mavjud bo'lib, unga erishish yo'nalishida olingan natijalar umumiy holda murakkab pedaogik tizim hisoblanayotgan barcha ta'lim-tarbiya jarayonlarining yaxlit tarzdagi samaradorligini ifodalaydi. Umumiy qilib aytganda, MTTda tashkil etiladigan pedagogik jarayonlarning samaradorligi tarbiyalanuvchilar dunyoqarashining o'zgarishi, tafakkurining rivojlanishi, ulardagi shaxsiy sifatlarning shakllanishi va rivojlanishida o'z aksini topadi.

Pedagog bolalarga o'yin orqali o'rganish va rivojlanishlari uchun imkoniyatlar yaratadi. Pedagog bolalarga o'yin holatiga kirishga va/yoki o'ynashni davom ettirishga yordam beradigan ko'nikmalarni shakllantiradi. U bolalarning individual xususiyatlari, ularning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish ehtiyojlarini kuzatish asosida o'yinni rejalashtiradi;

Bolalarni o'yinda kuzatish pedagogga bolaning boshqa bolalar bilan qanday o'ynashini, bola o'yinda qanday ko'nikma va malakalarni namoyon etishini, o'yin orqali qanday ko'nikmalarni rivojlantirish kerakligini anglashga yordam beradi. Pedagog o'yinga qo'shilib, bolaning ta'lim olishini, uning tasvirlash, tushuntirish, asoslashi, tegishli tilni qo'llash qobiliyatini, shuningdek, ijobiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadi;

Demak, maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi pedagogik jarayonlarni tashkil etishda alohida e'tibor ta'lab qiladigan jihatlardan biri turli ko'rinishlardagi pedagogik va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining bir-biri bilan bog'liqligi va aloqadorligi mavjud bo'lib, u barcha shakllarda tashkil etiladigan mashg'ulotlarni va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining o'zaro bog'liqligi hamda aloqadorligini ta'minlash zarurligini belgilaydi.

MTTda barcha ko'rinishlarda tashkil etiladigan mashg'ulotlar va tarbiyaviy munosabatlarning o'zaro bog'liqligi hamda aloqadorligini ta'minlashda mashg'ulotlar, sayr va ekskursiyalar va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar jarayonida o'rganiladigan tushunchalar bilan tarbiyalanuvchilar mustaqil o'zlashtirgan tushunchalarni bog'liqligini ta'minlash zarur. Ya'ni tarbiyalanuvchilarda zaruriy tushunchalarni shakllantirishga xizmat qiluvchi ixtiyoriy bir mashg'ulot jarayoni ta'lim-tarbiyaviy ahamiyat kasb etuvchi keyingi jarayonlarning esa to'ldiruvchisi sifatida, o'z navbatida keyingi mashg'ulot jarayoni esa dastlabki jarayonlarning

aniqlashtiruvchisi va rivojlantiruvchisi sifatida xizmat qilishi, bundan tashqari, ularning izchilligi va uzviyligiga hamda tushunchalarning o‘zaro bog‘liqligi va aloqadorligiga e‘tibor qaratish kerak.

Pedagogik jarayonlarning asosiy komponentlari hisoblangan turli ko‘rinishlardagi mashg‘ulotlar, tadbirlar, tarbiyaviy munosabatlar jarayonlari hamda pedagogik tajriba-sinov jarayonlarining MTTda pedagogik jarayonlarni tashkil etishda o‘zaro bog‘liqligi va aloqadorligini ta‘minlash murakkab tizim sanalayotgan yaxlit ko‘rinishdagi pedagogik tizim samaradorligini ta‘minlash uchun xizmat qiladi (2.2-rasmga qarang).

Demak, MTTdagi pedagogik jarayonlarni takomillashtirishda yaxlit samaradorlikni ta‘minlash uchun xizmat qiluvchi innovatsion texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etishda “Ilk qadam” dasturiga asoslanish, hamda pedagogik jarayonlarning asosiy qatnashchilari bo‘lgan tarbiyachilar va tarbiyalanuvchilar va mazkur jarayon tashkilotchilari hisoblangan rahbarlar faoliyatidagi samaradorlikni ta‘minlash ham muhim hisoblanib, mazkur bog‘liqlik pedagogik jarayonlarni takomillashtirishning o‘ziga xos jihatlarini tadqiq etish zaruriyatini belgilaydi.

Pedagogik texnologiya—ta‘lim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘lash, texnologik yondashuv asosida ta‘lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolarini o‘rganadi. Tarbiyachilarning malakasini rivojlantirishning turli shakllari va usullari mavjud bo‘lib ularni bosqichma-boqich amalga oshirish mumkin. Tarbiyachilar bilan ishlashda malakani rivojlantirishga qaratilgan ko‘plab shakl va usullardan quyidagilarni ajratib ko‘rsatish mumkin:

1. **Seminar** - ijodiy darslar ijodiy fikrlashni rivojlantirish va innovatsion loyihalarni yaratishga qaratilgan.

2. **O‘yinlarni modellashtirish.** Ishbilarmonlik va rol o‘ynash o‘yinlari haqiqiy jarayonni modellashtirishni o‘z ichiga oladi, bu davrda sun‘iy ravishda yaratilgan pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish asosida maqbul kasbiy qarorlar qabul qilinadi.

3. **Kolloborativ muammolarni hal qilish**, guruh muhokamasi yoki aqliy hujum; kasbiy mahoratni oshirish uchun kichik guruhlarda treninglar; o‘z-o‘zini tarbiyalash ishlarining usullari, maktabgacha ta‘lim muassasasining innovatsion faoliyati natijalariga bag‘ishlangan ilmiy va amaliy konferensiyalar.

4. **Pedagogik halqa** - tarbiyachilarni psixologiya va pedagogika sohasidagi so‘nggi tadqiqotlarni, uslubiy adabiyotlarni o‘rganishga yo‘naltiradi, pedagogik muammolarni hal qilishning turli xil yondashuvlarini aniqlashga yordam beradi, mantiqiy fikrlash va o‘z pozitsiyalarini dalil qilish ko‘nikmalarini yaxshilaydi, bayonlarning ixchamligi, aniqligi, to‘g‘riligini o‘rgatadi. Ushbu shakl ishtirokchilarning javoblari, nutqlari va harakatlarini baholash mezonlarini taqdim etadi:

- umumiy bilim;
- kasbiy bilim, qobiliyat, ko‘nikma;
- qiyin vaziyatdan chiqish qobiliyati, tezkorlik.

5. **Ishbilarmonlik o‘yini** nafaqat maktabgacha ta‘lim muassasasi uchun dolzarb bo‘lgan muammo bo‘yicha nazariy seminar natijalariga asoslangan test darsi sifatida, balki yangi muammo echimlarini ishlab chiqishda ham qo‘llanilishi mumkin. Masalan: “Maktabgacha yoshdagi bola bo‘lish osonmi?”

6. **G‘oyalar banki** - bu bosqichda an‘anaviy usullar yordamida hal qilib bo‘lmaydigan muammolarni kollektiv ravishda hal qilishning oqilona usuli. Masalan: “O‘yin ekologiyasi”, “Pedagogik g‘oyalar yarmarkasi”, “Eng yaxshi rivojlantiruvchi o‘yin”[1].

7. **Master-klass.** Uning asosiy maqsadi pedagogik tajriba, ish tizimi, mualliflik topilmalari va tarbiyachiga eng yaxshi natijalarga erishishda yordam bergan barcha narsalar bilan tanishishdir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" kontsepsiyasi – 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun Ilk qadam davlat o'quv dasturi – Toshkent, 2022
3. Асранбоева, М.Х. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 14.
4. Асранбоева, М. Х. (2016). Формирование стрессоустойчивости у учащейся молодежи вузов. NovaInfo. Ru, 2(42), 257-260.
5. MH Asranbayeva, GS Ibrohimova [THE FIRST STEP IS THE ROLE OF THE STATE CURRICULUM IN ORGANIZING THE PEDAGOGICAL PROCESS](#) Miasto Przyszłości 41, 269-270
6. Xalimjanovna, A. M. (2024). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiyaviy faoliyatlarni tashkil etishga zamonaviy yondashuv ta'lim bilan amaliyot integratsiyasi. Science and innovation, 3(Special Issue 31), 451-454.
7. GS Ibrohimova [MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDAGI PEDAGOGIK JARAYONLARNI YANADA TAKOMILLASHTIRISHDA YANGI ILG'OR PEDAGOGIK TEHNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH MAZMUNI](#) PEDAGOGS 69 (1), 92-95
8. Xalimjanovna, A. M. (2022). EDUCATION OF CHILDREN IN THE WORKS OF OUR GREAT SCIENTISTS. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 4, 45-49.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA SAMARALI BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH

Asronqulova Zuxroxon Solijonovna

Farg'ona viloyati Bag'dod tumani 47-DMTT direktori

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilmiy-nazariy asoslar va boshqaruvning zamonaviy yondashuvlarini o'rganish ta'lim jarayonini samarali boshqarish mexanizmlarini yaxshiroq tushunish va maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga yordam beradigan moslashtirilgan boshqaruv strategiyalari masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, boshqaruv strategiyasi, rahbar, psixologiya, ta'lim muhiti.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish o'ziga xos va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u rahbarlardan nafaqat pedagogika va psixologiya sohasida chuqur bilimga ega bo'lishni, balki boshqaruv, tashkil etish va muloqot ko'nikmalarini ham talab qiladi. Bu sohada menejmentning o'ziga xos xususiyati shundaki, u an'anaviy ta'limdan tashqariga chiqadigan va maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirishni o'z ichiga olgan maqsadlarga erishishga qaratilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh xususiyatlari maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlaridan bolalarning o'qishga psixologik tayyorgarligi, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga oladigan alohida yondashuvni talab qiladi. Menejment bolaning o'rganish, o'yin va ijodga bo'lgan tabiiy istagini uyg'otadigan ta'lim muhitini yaratishga yordam berishi kerak.

Maktabgacha ta'limning maqsadlari ancha kengroq bo'lib, nafaqat bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash, balki shaxsiy, ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanish asoslarini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi. Bu esa o'quv jarayonini tarbiyaviy ish bilan uzviy bog'lashni taqozo etadi, bu esa rahbardan yuqori kasbiy mahoratga ega bo'lishni va bola rivojlanishining xususiyatlarini tushunishni talab qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida samarali boshqaruv har bir bolaning individual va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Bunga moslashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, rivojlanayotgan predmet-makon muhitini tashkil etish va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish kiradi.

Boshqaruvning asosiy jihati ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlikdir. Rahbar ota-onalar bilan ochiq va sheriklik munosabatlarini shakllantirishga intilishi kerak, chunki oila bolaning rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bundan tashqari, jamoat va ixtiyoriy tashkilotlar bilan hamkorlik bolalarni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish va maktabgacha ta'lim tashkilotlarining mahalliy hamjamiyat bilan aloqasini mustahkamlashga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim sharoitida boshqaruvga metodologik yondashuvlar keng ko'lamli strategiya va metodlarni qamrab oladi, ularning maqsadi boshqaruv faoliyatini optimallashtirish va ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishdir. Maktabgacha ta'limni rivojlantirishning zamonaviy sharoitida ushbu yondashuvlardan foydalanish ayniqsa dolzarb bo'lib, batafsil ko'rib chiqishni talab qiladi.

Strategik rejalashtirish - bu maktabgacha ta'lim tashkilotining uzoq muddatli maqsadlarini aniqlash, ularga erishish uchun rejalar va strategiyalarni ishlab chiqish jarayoni.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MUSIQA RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

¹Axmadjonova Saida Akramovna, ²Buriyeva Nilufar Juraqulovna

¹Наманган вилояти Наманган тумани 28-ДМТТ директор, ²Сурхондарё вилояти Саросиё
тумани 8-ДМТТ директор

Annotatsiya. Musiqaning juda katta tarbiyaviy imkoniyatlari musiqa rahbari musiqa faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim omillarni amaliyot bilan bog'lay olganligiga, bola shaxsiga hamda uning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan doimiy e'tibori asosidagina yuzaga chiqadi. Ushbu vazifalarni yuqori darajada bajarish musiqa rahbarining kasbiy kompetentligiga borib taqaladi. Kasbiy kompetensiyaga ega musiqa rahbari maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy ta'lim-tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari, maqsad va vazifalari, qonuniyatlari, nazariy asoslari va uslubiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Kalit so'zlar: musiqiy faoliyat, musiqiy-didaktik o'yinlar, ritm hissi, musiqiy repertuar, bolalar cholg'ulari, musiqiy qobiliyat, atributlar.

Xorijiy davlatlardagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish darajasini o'rganish mamlakatimizdagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish muammolariga tahliliy jihatdan yondashishga imkon beradi hamda musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish nazariyasi kengaytirilishiga va chuqurlashtirilishiga yordam beradi. Ta'lim sifati bolalar, oilalar va jamoalar bilan ishlaydigan pedagoglarning malakasiga bog'liq. Ko'pincha, biz "kompetentlik" atamasini individual amaliyotchining fazilatlarini bilan bog'laymiz, bu mashg'ulot va kasbiy tayyorgarlik (ya'ni, bilim, ko'nikma, munosabat, motivatsiyaning integratsiyasi) orqali erishilishi mumkin bo'lgan jarayon. Ushbu konsepsiya ingliz tili kontekstida malakali bo'lish (to'liq insoniy xususiyat) ko'pincha "kompetentlik"ga qisqartiriladi - muayyan vazifani bajarish uchun shaxslar ega bo'lishi kerak bo'lgan bir qator ko'nikmalar va bilimlarni mujassamlashtiradi. Maktabgacha yosh davridagi ta'lim va tarbiya kontekstidagi "kompetentlik" ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyati sifatida tushuniladi. Kompetensiyaviy tizim shaxslar, jamoalar, institutlar va kengroq ijtimoiy-siyosiy kontekst o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda rivojlanadi. "Kompetensiyali tizim"ning asosiy xususiyati bu shaxslarning doimiy o'zgarib turadigan ijtimoiy kontekstlarda bolalar va oilalarning ehtiyojlariga javob beradigan mas'uliyatli va samarali amaliyotlarni rivojlantirish qobiliyatini ro'yobga chiqarishlarini qo'llab-quvvatlashdir⁶¹.

Rossiya ta'limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning (G'arb adabiyotida u "competence-based-education" ya'ni, kompetensiyaga asoslangan ta'lim deb ataladi) joriy etilishi ikki jarayon bilan bog'liq:

- Olingan bilimlar jamlanmasi ularni qo'llashning tez o'zgaruvchan amaliyoti;

⁶¹ Mathias Urban, Michel Vandenbroeck, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf

• Amalga oshirilayotgan islohotlarni g'oyaviy va pedagogik ta'minlashni yangilash zarurati.⁶²

O.E.Lebedevning so'zlariga ko'ra kompetensiyaga asoslangan yondashuv - bu ta'lim maqsadlarini aniqlash, mazmunni tanlash, ta'lim jarayonining shartlarini tashkil etish va ta'lim natijalarini baholashning umumiy tamoyillari to'plamidir.⁶³

Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim tizimini isloh qilish sharoitida boshqarish vositasi va ayni paytda ta'lim sifatini oshirish vositasi hamdir. Ta'limdagi kompetensiyaviy yondashuvning barcha xilma-xil talqinlari bilan uning mohiyatini quyidagi jarayonlarda ko'rishimiz mumkin:

- ta'limning maqsadi – muammolarni samarali hal qilishga o'rgatishdir;
- ta'lim vazifalari uning mazmuni va shakllarini birlashtirish, bola shaxsini rivojlantirish bilan bog'liq;

- ta'lim mazmuni vaziyatli muammolarni hal qilishda asosiy va maxsus (kasbiy) kompetensiyalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi;

- kompetensiyaga asoslangan ta'limning yetakchi shakli pedagogning shaxsiy tajribasini shakllantiruvchi interfaol variantdir;

- Bunda ta'lim natijalari tekshirilganligi, tez o'zgaruvchan zamonaviy dunyoda noaniq vaziyatlarda pedagog tomonidan qo'llaniladigan kompetensiyalarning asoslilikiga bog'liq.

Mutaxassislarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy xususiyatlari quyidagilardir:

- umumijtimoiy va shaxsiy ahamiyat shakllangan bilim, ko'nikma, malakaning sifatli va samarali bo'lish yo'llari;

- xulq-atvor va baholashda ifodalangan kasbiy va shaxsiy takomillashtirish maqsadlarini aniq belgilash;

- shaxsni rivojlantirish maqsadlari ham bo'lgan muayyan vakolatlarni aniqlash;

- milliy va umuminsoniy madaniyatni idrok etishga asoslangan semantik yo'nalishlar majmui sifatida kompetensiyalarni shakllantirish;

- statistik usullar bilan qayta ishlanishi mumkin bo'lgan o'lchov mezonlarining aniq tizimining mavjudligi;

- shakllanayotgan shaxsga pedagogik yordam ko'rsatish va uning uchun "muvaffaqiyat zonasi" ni yaratish;

- maqsadga erishish uchun strategiya tanlash dasturini individuallashtirish;

- bilimlardan amaliy foydalanish va qimmatli hayotiy tajribani o'zlashtirish ko'nikmalarini har tomonlama tekshirish uchun vaziyatlar yaratish;

- mavjud bilim, ko'nikma va faoliyat usullarini takomillashtirish qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan shaxsning integral xarakteristikasi, ijtimoiylashuvu va hayotiy tajribani egallashi.

Xorijiy davlatlarning maktabgacha ta'lim tizimini o'rganishimiz jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga keng o'rin ajratilganiga guvoh bo'ldik. Xususan, bolalarning erta rivojlanishini va tarbiyalashni amalda sinovdan o'tkazgan buyuk italyan pedagogi Mariya Montessorining bolani erta rivojlantirish nazariyasi bilan bog'liq metodikalari butun dunyoda dolzarb. O'z g'oya va prinsiplariga rioya qilib, M.Montessori pedagogik tizim asosiga bolalar o'zlari istaganidek faoliyatda erkin namoyon bo'lishi, u ishlab

⁶² Профессиональная компетентность современного педагога: теоретические подходы. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки 4' 2011. УДК 371

⁶³ Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.

chiqqan metodning mazmuni bolani o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'ziga ta'lim, o'z-o'zini rivojlantirishga rag'batlantirishdan iborat ekanligini ta'kidlagan.

Musika ta'limida majburlamaslik va asta-sekinlik bilan yondashish juda muhim, deb bilardi Montessori. Kichik bolalarga eng sodda musiqiy o'yinchoqlarni taklif etish kerak deb, musiqiy tarbiyada muvaffaqiyatga faqat shu yo'l bilan erishilishini ta'kidlagan. Montessori fikricha, bolalarda jismoniy va musiqiy tarbiyani birlashtirish ularda ritm tuyg'usi va harakatlarda muvozanatning rivojlanishiga ko'maklashadi, bolaga nafaqat jismoniy tarbiyani, balki ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarish uchun musiqani yanada chuqur o'rganish zarur. Montessori bolani musiqiy tarbiyaga o'rgatish "qancha erta bo'lsa, shuncha yaxshi" degan g'oyaga tayangan[409].

Musika ta'limi orqali insoniylikka yondashuv asosida ish ko'rgan Sh.Suzuki bo'ldi. Yapon pedagogining fikricha, "bola tug'ilganidan musiqaga oshno bo'lishi kerak, shu sababli uni jarang sohib turgan musiqaga uyg'un holda tarbiyalash kerak".

Yaponiyadagi maktabgacha tarbiya tamoyillari – sog'lom, mustaqil, har tomonlama rivojlangan, bilimga ega va o'z madaniyati hamda Vatanini sevuvchi jamiyat a'zosini yaratishga qaratilgan. Bolalar bog'chalarida ta'lim dasturlari ham inobatga olingan, yozish va o'qishdan tashqari bolalarga qo'shiq aytish o'rgatiladi, sport musobaqalari o'tkazilib, muntazam sayrlarga chiqiladi. Ammo bular bilan bir qatorda bu tadbirlarni o'tkazilishidan maqsad – bolada xamjihatlik, jamoada yashash hislarini rivojlantirishdan iborat. Qo'shiq aytilsa, xor jamoada aytilishi kerak, yakkaxon qo'shiqchi qo'llanilmaydi, musobaqa o'tkazilayotganda yoki hamma yoki guruh g'oliblikka erishiladi va mutlaqo g'olib yakka bo'lmaydi.⁶⁴

Janubiy Koreya maktabgacha ta'lim bo'yicha dunyoda eng yuqori o'rinlarni egallab kelmoqda. Koreyslar bolalarning jismonan sog'lom va baquvvatligiga, shuningdek musika mashg'ulotlarini o'zlashtirishiga alohida e'tibor qaratadilar. Bog'chadan boshlab bolalarga dunyoni musika orqali anglatish aqidasini ilgari surishadi. Bolaga har tomonlama yordam berishi, tevarak-atrofni obrazli - emotsional idrok etishi va bola xarakterining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi uchun musika tarbiyasining ahamiyati yuqori deb hisoblashadi. Shu sabab janubiy Koreyada musiqani qabul qilish, his etish va tushunish, badiiy - ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash bo'yicha alohida dasturlar mavjud.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham musika mashg'ulotlarida quvnoq kuy va qo'shiqlarni tinglash, chapak chalish hamda bolalar cholg'ulariga jo'r bo'lish musiqaga ishtiyoqlarini yanada oshirib boradi. Chunki bu yoshdagi bolalarda hali diqqat – e'tibor uncha to'liq bo'lmaydi, ular ko'proq serharakat va o'yinga moyil bo'ladilar. Musika mashg'ulotlarida bolada musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish doimo musika rahbarining diqqat markazida bo'lishi, turli metod va vositalar, jumladan musiqiy-didaktik qo'llanma va o'yinlar yordamida amalga oshirilishi lozim.

Musiqiy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarning his-tuyg'ulariga mos kelishi va bolalarning hissiy va ijodiy rivojlanishiga hissa qo'shishi nazariy jihatdan isbotlangan va amalda tasdiqlangan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy faoliyatning olib borilishi N.A.Metlov, N.A.Vetlugina, K.V.Tarasova, D.B.Kabalevskiy, Ye.B.Abdulin, N.L.Grodzenskiy tomonidan ishlab chiqilgan. Bolalarning musiqiy rivojlanishi va bolalar ijodini faollashtirish usullari G.L.Struve, V.V.Yemelyanova, D.Ye.Ogorodnikova, G.P.Stulova, L.A.Barenboyma, L.V.Shkolyar, V.V.Kiryushina, L.N.Komissarova, O.P.Radinovanning ishiga bag'ishlangan.

⁶⁴ Galitravel.ru/doshkolnoe-obrazovanie-v-yaponii/Elektron resurs/

Nazariy masalalarni ishlab chiqishda Z.Kodai, K.Orflarning bolalar ijodiy salohiyatini rivojlantirish orqali musiqa dunyosini hissiy tushunish haqidagi fikrlari ahamiyatlidir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotida musiqa faoliyat jarayonida bola hayotini, tevarak-atrofni musiqiy obrazlar orqali idrok etish uchun repertuar tanlash lozim bo'ladi. Olib boriladigan musiqiy tarbiya ishlarini badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy ravishda bog'langan holda amalga oshirish, musiqiy tarbiyaning ilg'or tajriba va turli metodlaridan foydalanib o'tkaziladigan har bir musiqa mashg'ulotini bolalarga badiiy-estetik zavq uyg'otishini, ularning his tuyg'ularini shakllantirishda, ijodiy fikrlash qobiliyati va nutqini o'stirishda xizmat qilishni ta'minlash lozim.

Musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammosining dolzarbligi mustaqil ijodiy faoliyatga qodir shaxsning ijtimoiy talabi, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishga bo'lgan ehtiyoj, shaxsni o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitlarga moslashtirish vazifalari, pedagogik tadqiqotlarda ushbu muammoning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan izohlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802-sonli qarori <https://lex.uz/docs/5179335>
7. Mathias Urban, Michel Vandenbroeck, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf
8. О.П.Радынова, А.И.Катинене, М.Л.Палавандишвили. Музыкальное воспитание дошкольников. Учебное пособие - Москва, 1998 г.
9. М.А.Давыдова. Музыкальное воспитание в детском саду. Средняя, старшая, подготовительная группы. - М.: ВАКО, 2006.
10. Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.

ALOHIDA EHTIYOJLI BOLALAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI (OILA MISOLIDA)

¹Baxtiyorova Shaxnoza Akmaljon qizi, ²Radjapova Nargiza Xakimjanovna

¹Farg'ona viloyati Farg'ona shaxri 60-DMTT metodisti, ²Farg'ona viloyati Farg'ona shaxri 60-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya. Maqolada alohida ehtiyojli bolalarning rivojlanishi va tarbiyasining psixologik xususiyatlari yoritilgan. Muallif tomonidan ota-onalar tomonidan bolalarni fiziologik, psixologik jihatdan boricha qabul qilish, bolaning psixologik va emotsional holatini inobatga olgan xolda tarbiyalash lozimligi haqida to'xtalib o'tilgan. Ularni ijtimoiylashuvda ota-onalarga ko'mak beruvchi tashkilot – Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi Farg'ona mintaqaviy filiali faoliyati misolida amaliy tavsiyalar berildi.

Kalit so'zlar: alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolaning rivojlanishi, ijtimoiylashuvi, moslashuv muammolari, tarbiya, oilada mehr-muxabbat, bola va ota-onalar psixologiya, ruhiy-emotsional holati

Agar bola himoyalanganlik tuyg'usi bilan yashasa, u o'ziga ishonishni o'rganadi.

Agar bolani qabul qilishsa, u sevishni o'rganadi.

Agar bolani tan olishsa, u o'zining oldiga maqsadlar qo'yishni o'rganadi.

Agar bolani ma'qullashsa, u o'zini sevishni o'rganadi.

Agar bola do'stona muhabbat ichida yashasa, u biladi, yashash uchun eng qulay joy bu oila.

T.Djinot

Alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarni jamiyat hayotiga to'la-to'kis moslashuvi muammolari har doim eng dolzarb o'rinni egallagan. Bolalar nogironligi ular hayotiy faoliyatini cheklabgina qolmasdan, ijtimoiy dezadaptatsiyaga olib keladi. Bu esa o'z xulqi ustidan nazorat qila olmaslik, shuningdek o'z-o'ziga xizmat layoqati, oldinga intilish, mo'ljal olish, o'qish, muloqot va kelgusidagi mehnat faoliyatining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunda esa bolaning rivojlanishida o'zgarishlar bo'lishi uchun oila eng zarur omil hisoblanadi.

Oila – inson shakllanishida eng katta kuch. Odatda bizning yon- atrofga bo'lgan qarashlarimiz oilaviy an'alarimiz, qadriyatlarimiz, oilada olingan tarbiyamiz orqali shakllanadi. Shaxsning shakllanishida oiladagi o'zaro munosabatlar madaniyati muhim o'rin tutadi, ya'ni bola oilada mehr-muhabbatni, hurmatni sezsa yoki bolani oilada sezishmasa, o'rini bo'lmasa, oiladagi muloqot faqat janjallar va baqir-chaqirlar ostida bo'lsa, bu holatlar bolaning tarbiyasi va shakllanishida o'z aksini topadi. Biz qaysi maqsadlar sari intilmaylik, har qaysi sohada ishlamaylik, rivojlanmaylik va yuksaklikka erishmaylik, oilada olingan (ota-ona, aka-uka, opa-singil) o'zaro munosabatlar tajribasi har doim biz bilan bo'ladi va bizning tarbiyamizni belgilab turadi.

Ota-onalar har bir insonning hayotida juda katta va mas'uliyatli o'rin tutadi. Ular bolaning boshlang'ich tarbiyasi asosini yaratadilar. Bola onasiga yoki otasiga o'xshashni xohlaydi va taqlid qiladi. qachonki, ota-ona o'zining xulq-atvorida faqat ijobiy fazilatlarni shakllantirsa, bolaning tarbiyasi mukammal va ota-onasi hoxlagandek bo'ladi. Tarbiyaning bu shaklida ota-ona o'zining xatti-harakatlarini doimiy nazoratda tutib, boshqa insonlarga va o'zaro

oilaviy munosabatlarda ijobiy namuna bo'la olsa, bolaning har tomonlama uyg'unlikda rivojlanishiga asos bo'ladi.

Oila a'zolarining bir-birlariga bo'lgan munosabati oilada muhim rol o'ynaydi. Oila kichik ijtimoiy guruh sifatida har bir a'zosiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Buning aksi sifatida har bir oila a'zosi ham xulqi, shaxsiy sifatlari bilan oila hayotida muhim rol o'ynaydi. Bu kichik guruhning ayrim a'zolari oila a'zolarining ma'naviy qadriyatlari shakllanishiga, butun oilaning maqsadi va hayotiga ta'sir ko'rsatadi.

Ma'naviy yetuklikka erishishning eng avvalo, oiladan farzandlardagi ma'naviy sifatlarni tarbiyalashdan boshlash kerak. Chunki, boladagi ko'pgina ma'naviy sifatlarning rivojlanishida oiladagi ma'naviy muhim asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ham oilaviy ma'naviy muhit bolaga kelajakda asqotishi mumkin bo'lgan ma'naviy dunyoqarashgina emas, balki bolaga butun umri davomida zarur bo'lgan bilimlarga ega bo'lishga, uning real hayoti muammolarini samarali har qilishga mustahkam ma'naviy asos bo'la oladi. Shu sababli oila faqatgina ota-onalarning ma'naviy yetukligi va intellektual salohiyatligi o'ta muhimdir. Bu oilada ota-onalarning farzandlar tarbiyasidagi mahoratiga bog'liq bo'ladi, chunki ularning bola tarbiyasi borasidagi mahoratning yuqori darajasi insonning barcha bilimlar, malakalar va ko'nikmalar uyg'unligida namoyon bo'ladi va ularning faoliyati bola ma'naviy axloqining asosini tashkil etadi.

Bolaning oilada olgan tarbiyasiga, aniq vaziyatlarga, duch kelgan muammolariga yoki uning yechimiga qarab, ota-onalar farzandlari oldiga o'z talablari qo'yishlari mumkin. Ammo bolaga qo'yilgan me'yordan ortiq talab va buyruqlar uning psixologiyasiga ta'sir ko'rsatib, u o'zining himoya usullarini ishlab chiqadi. Bu holatda bola egoist, yolg'onchi, qo'pol, jizzaki, urushqoq va ayrim hollarda ochiq nafrat tuyg'usini ko'rsatishi mumkin. Ota-onalarning bola ustidan hukmronlik qilishi, uning qiziqish va fikrlarini e'tiborga olmasliklari, o'ziga taalluqli bo'lgan masalalarda bolaning fikri inobatga olinmasligi, oxir-oqibat bolaning shaxs sifatida shakllanishi va rivojlanishida o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatadi.

Oilada g'amxo'rlik – bu munosabatlar tizimida ota-onalar bolalarining barcha ehtiyojlarini qondirishadi, bunda bola ehtiyojini qondirishda zarur barcha mas'uliyat va majburiyatlarni ota-ona o'z bo'yiniga oladi va bolani o'rniga o'zi bajaradi. Bu holatda bolaning shaxs sifatida rivojlanishi ikkinchi o'ringa tushib qoladi. Tarbiyaviy harakatlar markazida esa boshqa bir muammo – bola ehtiyojlarini qondirish va turli qiyinchiliklardan saqlash turadi. Ota-onalar bolaning o'rniga barcha muammolarni hal etib va harakatlarni bajarib, bolani real hayotga moslashuvini to'xtatib qo'yishadi. Aynan shu bolalarda jamoaga, hayotga moslashuv yuzaga kelmaydi.

Oila va oilaviy muhit – bolaning rivojlanishi uchun eng qulay joydir. Faqat oila muhitidagina bola o'zgalarni tushunishni, unga hamdard bo'lishni, o'zini boshqaning o'rniga qo'yib ko'rishni, aka-uka va opa-singillari bilan muloqot orqali tengdoshlari bilan munosabatga kirishishni o'rganadi. Bunda bola bilan ota-ona o'rtasida barqaror ijobiy munosabat mavjud bo'lishi va u o'zini sevishlarini, uni qanday bo'lsa, shunday qabul qilishlarini his qilib turishlari muhim.

Bola tug'ilgan kundan boshlab oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an'analar, urf-odatlar, qadriyatlar bola «zuvalasini» shakllantiradi. Eng muhimi farzandlar dastlab oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini angelaydi his etadi. Ammo hayotda hamma narsa biz o'ylaganimizcha bo'lmaydi. Har xil sabablarga ko'ra oilada nuqson bilan tug'ilgan yoki

tug‘ilganidan so‘ng orttirgan ya‘ni jismoniy yoki psixik rivojlanishi zaiflashgan alohida ehtiyojga ega bolalar ham uchrab turishi hech kimga sir emas.

Amerikalik taniqli pediater Bendjamin Spok, alohida ehtiyojli bolalar va ularning oilalarini tahlil qilib, ota-onalarning bolalariga bo‘lgan munosabatini quyidagi turlarga bo‘ladi:

1. Bolalarining o‘zgacha ekanliklaridan uyalishadi, bolani ortiqcha ehtiyot qilishadi. Bunday holatda bola o‘zini himoyalangan va osoyishtalikda his qilmaydi, u o‘z qobig‘ida o‘ralib oladi, o‘zidan ko‘ngli to‘lmaydi.

2. Bolaning bunday bo‘lishida o‘zlarini aybdor his qiladilar, doimo bolani turli usullar bilan “davolash”ga talabgor bo‘ladilar, ammo bu “davolash”lar bolaning psixologik holatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va bolaga hech qanday yordam bermaydi.

3. Ba‘zi ota-onalar bolalariga nisbatan “bajara olmaydi”, “qila olmaydi” kabi fikrlar bilan xulosa chiqarib, ularga nisbatan o‘zlarining e‘tiborlarini, mehr-muhabbatlarini qaratishni xohlamaydilar.

4. Bolalarining rivojlanishida nuqsoni borligini ko‘rmaslikga olib, o‘zlari va jamiyatga boshqalardan farq qilmasligini isbot qilishga harakat qiladilar.

5. Bolani qanday bo‘lsa shundayligicha qabul qilib, turli xil qarashlar va gap-so‘zlarga e‘tibor bermay, bolani hamma joyda bo‘lishida, turli tadbirlarda ishtirok etishiga harakat qiladilar. Bu holatda bola o‘ziga bo‘lgan ishonchni his qiladi, o‘zini boshqa bolalar kabi qabul qiladi.

Demak, ota-onalarni alohida ehtiyojli bolalariga bo‘lgan munosabatlarining ta‘kidlab o‘tilgan turlarini hammasi psixologlar tomonidan ta‘riflangan munosabatlar tizimi “ota-onalar – oddiy bola”: giperqamxorlik, gipogamxorlik, his-tuyg‘ularning tan olinmasligi, giper jamoalashuv kabi tarbiyaning o‘ziga xos anomal ko‘rinishlari hisoblanadi.

Ko‘pincha alohida ehtiyojli bolalarda atrofdagilar bilan aloqa munosabatlarini o‘rnatish uchun to‘sqinlik qiladigan ishonchsizlik hissiyoti tug‘iladi. Bunday bolalarning diliga to‘g‘ri yo‘l topish muhim ahamiyatga ega. Ortiqcha erkalash, turli qiyinchiliklardan ayash, bola shaxsiga shikast yetkazadi. Chunki, alohida ehtiyojga ega bolaning mustaqillik sifatleri pasayib qoladi. Bolaning oila a‘zolari bilan ham yaxshi munosabatda bo‘lishi uning boshqa bolalar bilan ham yaxshi munosabatlarini o‘rnatishga yordam beradi. Alohida ehtiyojga ega bola bilan sog‘lom bolalar o‘rtasida anglashilmovchiliklar ro‘y berganda ota-onalar ularga ayniqsa, kar yoki zaif eshituvchi bola bilan suhbatlashish, ko‘zi ojiz bolaga qanday ko‘mak berish kerakligini tushuntirishlari lozim. Alohida ehtiyojga ega bolaning normal bolalar jamoasi bilan munosabatini uning axloqiy tuyg‘ularini, tasavvurini, dunyoqarashini kengaytiradi. Bolaning oiladagi: mehnati, ya‘ni o‘z-o‘ziga xizmat qilishi, uy ishlarida, maktabda va oromgohlarda ijtimoiy foydali mehnat jarayonida ishtirok etishi uning axloqiy xislatlarini, ma‘naviy xususiyatlarini shakllantirish va tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

Ota-onalarning orziqib kutgan sog‘lom farzand o‘rniga alohida ehtiyojga ega bo‘lgan bolani qo‘llariga olganlarida, jamoat joylarda ularga to‘g‘ridan-to‘g‘ri farzandlarining boshqalarga o‘xshamasligini ko‘rsatganlarida yoki tibbiyot xodimlarining “farzandingizning imkoniyati cheklangan”, deb tashxis qo‘yishlari natijasida ruhiy- emotsional holatlar yuzaga keladi. Alohida ta‘kidlash joizki, xar qanday holatda xam, oqilona jamiyat, taraqqiyot yo‘lida hech qanday, hattoki kichik omildan ham voz kechmaydi – aksincha, barcha omillardan oqilona foydalanishga harakat qiladi. Alohida ehtiyojga ega bo‘lgan bolalar jamiyatimizning ma‘lum bir qismini tashkil etar ekan, ulardagi iqtidor, salohiyatdan oqilona foydalanish, mamlakatimizning

taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu degani alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarga yangicha nigoh bilan qarab, ularni ijtimoiy faoliyatga jalb etish kerak.

Oilada alohida ehtiyojli bola tug'ilganda, ota-onalarning hayotga bo'lgan qarashlari, o'zlariga va boshqalarga bo'lgan munosabati o'zgaradi. Shuning uchun alohida ehtiyojli bolalarning reabilitatsiyasi va jamiyatga integratsiyasi haqida gapirilganda, nafaqat shu bolalarning ehtiyojlarini, balki oilaning ham ehtiyojlarini e'tiborga olish zarur: ularning ko'pchiligi majmuaviy ijtimoiy ko'makka muhtoj bo'ladi.

Ota-onalarning vazifasi – o'z jigarlarini tushunish, ularning go'dakligidan boshlab ulg'aygunlariga qadar nimaga muhtoj ekanliklarini, boshqalardan nimalari bilan farqlanishlari va bolaning eng zarur ehtiyojlarining kattalar tomonidan e'tiborsiz qoldirilishi qanday natijalarga olib kelishini bilishlaridan iborat. Ota-onalar bolaning ichki olamini, uning hissiyotlari va kechinmalarini bilish malakasini o'zlashtirishlari zarur. Ota-onalarning bolani individual ehtiyojlari va xususiyatlariga e'tiborlarini kuchaytirishlari bolaning rivojlanish va uning shaxs sifatidagi shakllanish jarayonida pedagogik chiqimlardan qochish imkonini beradi. Xudbinlik, tajovuzkorlik, qaysarlik kabi xislatlar bola tug'ilganida bo'lmaydi, aksincha noto'g'ri tarbiya natijasida singdiriladi.

Ota-onalar bolani qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilishga o'rganishlari va uni o'zlarining stereotipli tasavvurlari hamda istaklariga moslashtirib qayta o'zgartirishga urinmasliklari lozim.

Mavjud tasavvurlarga muvofiq bolaning rivojlanishi qachonki uning asosiy va psixik qiziqishlariga amal qilinsa, nafaqat ovqatlanish va parvarishga bo'lgan ehtiyoj, balki himoyalanganlik va tushunishga bo'lgan ehtiyoj ham qondirilganidagina mumkin bo'ladi. Tadqiqotlar bola uchun namuna, muhim shaxs, ya'ni ideal bo'lishga xizmat qiladigan yaqin kattalar, ota-onalarga bo'lgan bolalarcha bog'lanishning shakllanishi alohida rol o'ynashini ko'rsatadi.

Bunday ideal zamonaviy ota-onalar mezoni – ularning bolaning individual ehtiyojlari hamda xususiyatlarini chuqur bilish hamda uni o'qitish va tarbiyalash jarayonida ularni albatta inobatga olishlari hisoblanadi. Bunday ota-ona o'z bolasining hissiy olamini tushunish va his qilishga o'rganadi. O'zining bola bilan kundalik muloqotida, ayniqsa, besh yoshgacha ular bolaga nafaqat vizual hamda tana aloqasi, balki nutqiy o'zaro harakatga eng yuqori darajada e'tibor qaratishga intiladilar. Ushbu jarayonda hamkorlikdagi tajriba muhim, ya'ni birgalikdagi ijodiy faoliyat, birgalikda mehnat qilish, uyda va tabiat qo'yinidagi birgalikdagi hissiy kechinmalar bolada uning yaqinlariga kerakligi hamda ularning hayotida daxldorligi tuyg'usini uyg'otadi. Bola uni shaxs sifatida tan olishlariga zaruriyatni his qiladi. Shunga qaramay, bola va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ham doim ham chambarchas va do'stona bo'lavermaydi.

Shu o'rinda Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazi Farg'ona mintaqaviy filiali ota-onalarga ko'mak, najot beruvchi tashkilot sifatida alohida o'ringa ega. Filial O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011 yil 23 sentyabrdagi 267-sonli "Respublika bolalar ijtimoiy moslashuvi markazini yanada rivojlantirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi Qaroriga asosan tashkil etilgan bo'lib, Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlarining 0 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalari va ularning oilalariga ijtimoiy- pedagogik, psixologik, huquqiy va axborot-ta'limiy yordam ko'rsatadi. Bu yerda bolaning holati o'rganib chiqilib, kuchli tomonlariga tayanib bola bilan mashg'ulotlar o'tkaziladi. 2013-2022 yillar davomida filialga murojaat etgan bolalar va oilalar soni 8876 nafarni tashkil etib, ulardan 6757

nafari filial axborot-konsalting xizmatidan foydalangan, 3985 nafariga filial ijtimoiy xodimlari tomonidan ijtimoiy-pedagogik, psixologik, huquqiy va axborot-ta'limiy yordam ko'rsatilgan. Filialda bolalar va ota-onalar o'rtasidagi munosabatlar, ya'ni birgalikdagi ijodiy faoliyatni rivojlantirish maqsadida ota-onalar klubi faoliyat olib boradi. Bu yerda ota-onalar va bolalar hamkorlikda qo'l mehnati yordamida turli xil ijodiy ishlarni amalga oshirishadi. Bu bilan bolada oilasiga, ota-onasiga keraklilik hissi, san'atning ma'lum bir turiga bo'lgan qiziqishlari va qobiliyatlari shakllanadi.

Shuningdek, 2013-2022 yillarda olib borilgan xizmatlar natijasida filial ijtimoiy xodimlari tomonidan 289 nafar bolani jamiyat hayotiga ijtimoiylashuvini amalga oshirish maqsadida umumta'lim maktablari va maktabgacha ta'lim muassasalariga joylashtirishda amaliy yordam ko'rsatildi.

Filialda faoliyat yuritayotgan ijtimoiy xodimlar tomonidan Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlarining ijtimoiy tizimi o'rganilib, aniqlangan muammolarga amaliy yordam ko'rsatiladi. Statistik ma'lumotlarga qaraganda, 2022 yil 1 yanvar holatiga 16 yoshgacha sog'liqni saqlash tizimlarida ro'yxatga olingan nogiron bolalar soni Farg'ona viloyatida 12567 nafar, Andijon viloyatida 12888 nafar, Namangan viloyatida 11200 nafarni tashkil etadi. Shulardan, Farg'ona viloyatida 1876, Andijon viloyatida 1346, Namangan viloyatida 1177 nafar bolalar uy ta'limida o'qitiladi. Bundan tashqari, filial xodimlari tomonidan bolalarning ijtimoiy himoyasida ishtirok etuvchi mutaxassislarga tajriba almashinuvini yo'lga qo'yish maqsadida seminar-treninglar, davra suhbatlari o'tkazilib kelinadi.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda alohida ehtiyojli bolalarning jamiyat hayotida o'z o'rinlarini topishlari uchun keng sharoitlar yaratilgan. Lekin yuqorida ta'kidlanganidek, bolaning jamiyatga uyg'unlashuvida albatta oilaning o'rni juda katta. Chunki, oila bolani qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilsa, jamiyat ham uni shundayligicha qabul qiladi. Ispaniya davlatida Daun sindromiga ega Pablo Pineta kinoda asosiy rolini ijro etgan va o'zining shaxsiy televideniesi mavjud bo'lgan shaxs. Undan intervyu olinganda bu yutuqlarga u oilasi uni qanday bo'lsa shundayligicha qabul qilib, oddiy bolalar qatori tarbiyalashgani tufayli erishganini aytib o'tadi. Demak, bolaning rivojlanishi va kamol topishida oilaning o'rni beqiyosdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Psixologicheskaya pomosh roditelyam v vospitaniy detey s narusheniyami razvitiya / Pod red. Savinoy Ye. A. – M.: VLADOS, 2008. – 223 s.
2. To'raqulova I.X. Oilada bola tarbiyasining ma'naviy asoslari. – T.: "Fan va texnologiya", 2014. – 228 b.
3. Ganieva M.X. Alohida ehtiyojga ega bolalarning ijtimoiy himoyasi va jamiyatga uyg'unlashuvi/ Xalqaro forum materiallari. «Sotsialnoe partnerstvo v sfere sotsialnoy zashchity detey i semey». Tashkent, 4-5 dekabr 2015 y.
4. Latipova N.M. Osobennosti semeynogo vospitaniya. Theoretical and Applied Science – Harrisburg.USA/ №10(30). P79-84.
5. Karimova V. Oila psixologiyasi: Pedagogika oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: 2008 – 152 b.
6. Shoumarov G'.B. va b. Oila psixologiyasi. - T.: "Sharq",2001 y.-272 b.
7. Andreeva T.V. Semeynaya psixologiya. – SPb.: Rech, 2004.-244 s.
8. Karabanova O.A. Psixologiya semeynyx otnosheniy i osnovy semeynogo konsultirovaniya: Uchebnoe posobie. M.: Gardariki, 2005. 320 s.

9. Shnayder L.B. Semeynaya psixologiya: Uchebnoe posobie dlya vuzov. 2-ye izd. M.: Akademicheskiy proekt. 2006. – 768 s. 6. Eydemiller E.G., Dobryakov I.B., Nikolskaya I.M. Semeynyy diagnost i semeynaya psixoterapiya. Ucheb. posobie dlya vrachev i psixologov. SPb.: Rech, 2003. 336 s.
10. Aleshina Yu.E. Individualnoe i semeynoe psixologicheskoe konsultirovanie. – M.: Klass, 2004.
11. Shoumarov G.B Shoumarov Sh.B. Muxabbat va oila. – Toshkent, «Ibn Sino», 1994 y. 120s.
12. Kappenberg R.P. Semeynoe krizis // Psixologicheskaya ensiklopediya. Izd. 2-ye / Pod red. R. Korsini, A. Auerbaxa. – SPb.: 2003. – S. 795-796.
13. Osipova A.A. Obshchaya psixokorreksiya. Ucheb. posobie. M.: SFERA, 2002 g. 510 s.

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA KVALIMETRIK PARAMETRLAR

Baybayeva Muxayyo Xudaybergenovna

Toshkent davlat pedagogika universiteti “Pedagogika” kafedrası professori, pedagogika fanlari
doktori

Annotatsiya. Maqolada ta'lim-tarbiya tizimini nazorat qilish va baholashda kvalimetrik monitoringning o'rni, hamda uning ta'lim-tarbiya jarayonidagi miqdoriy o'zgarishlarni dinamikasi, faoliyat natijalarini yaxlitlash, tarbiyalovchi hamda tarbiyalanuvchilarni sifat va samaradorligini tahlil qilish kabi ta'lim-tarbiya sohasining umumiy faoliyatini tashxis qilishdagi ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: kvalimetrik monitoring, sifat, tarbiya, ma'naviyat, axloq.darajasi, pedagogik hamkorlik

Аннотация. В статье обсуждается роль квалиметрического мониторинга в контроле и оценке системы образования, а также его роль в диагностике общей деятельности образования, а именно - динамика количественных изменений образовательного процесса, подведение итогов, анализ качества. и эффективность преподавателей и студентов.

Ключевые слова: квалиметрический мониторинг, качество, образование, духовность, нравственность, педагогическое сотрудничество.

Abstract. In the article is made an attempts to highlight the role of qualimetric monitoring in implementing control and assessment of the education system, as well as its role in the diagnosis of the general activity of education, such as the dynamics of quantitative changes in the educational process, summing up, analysis of the quality and effectiveness of teachers and students.

Keywords: qualimetric monitoring, quality, education, spirituality, morality, pedagogical cooperation.

Kirish

Mamlakatimizda pedagogik monitoring tajribasini oshib borishi ta'lim sohasidagi muammolarni aniqlash, ta'lim-tarbiya jarayonidagi miqdoriy o'sish dinamikasi, faoliyat natijalarini yaxlitlash, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilar samaradorligini tahlil qilish kabi umumiy faoliyatni nazorat qilish hamda boshqaruvning innovatsion tizimini yo'lga qo'yish tendensiyalariga imkoniyat ochib bormoqda. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi O'RQ-637-sonli qonunning 42-moddasida “Ta'lim tizimida monitoring ta'limning holatini, ta'lim natijalarining o'zgarish sur'atlarini, ta'lim faoliyatini amalga oshirish uchun yaratilgan shartsharoitlarni o'rganish va kuzatishni, shuningdek ta'lim oluvchilarning kontingenti to'g'risidagi ma'lumotlarni va boshqaruv qarorlari qabul qilinishini tahlil etishni o'z ichiga oladi” deya belgilab qo'yilgan. Mavjud vazifalarni ijrosini ta'minlash va tahlil qilishda monitoring va kvalimetrik yondashuvlarsiz natijadorlikni aniq va haqqoniylik asnosida baholab bo'lmaydi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim-tarbiya jarayonini modernizatsiyalash – jamiyatning ta'lim sub'ektlari salohiyatini kuchaytirish, jamiyatga ma'naviy-axloqiy sifatga ega, yetuk va malakali mutaxassislarni yetkazib berish ehtiyoji tufayli yangicha zamonaviy yondashuvni talab etadi [1].

Umumiy o'rta ta'limda ma'naviy tarbiya jarayonining sifati, uni yangi bosqichga olib chiqish va baholash masalalari zamonamiz yoshlarining mustahkam tarbiya topishida muhim hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda, ma'naviy-axloqiy tarbiya ishlarini sifat jihatdan baholashni “kvalimetrik-monitoring” yondashuvi asosida tashkil etish masalasi – doimiy an'anaviy baholash turi sifatida qo'llab kelingan sifatli baholashni miqdor ko'rsatkichlari bilan belgilash va tarbiyaviy ishlar sifatini miqdoriy o'lchash metodikasini ishlab chiqish orqali baholashni taqozo etadi. – tarbiya jarayonini kvalimetrik monitoring qilish modelini ishlab chiqish. Kvalimetrik monitoring olib borishdan maqsad ta'lim-tarbiya sifatini baholash tizimiga xizmat qilish va tarbiya sifatiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashdan iborat. Pedagogik hamkorlikni kvalimetriyalashdan asosiy maqsad ham - tarbiyaviy maqsadlarga erishganlik darajalarini aniqlash va tahliliy baholashdan iboratdir. Ya'ni, ma'naviy tarbiyaning uzluksizlik va uzviylik tamoyillariga mosligini kvalimetrik metodlar orqali aniqlash asosida maqsad va faoliyat birligini nazorat qilish imkoniyati ochiladi. Bu eksperimental tadqiqot sifatida bir qancha shunga doir ilmiy izlanishlarni o'rganish va tahlil qilish vazifasini yuklaydi. Shu maqsadda biz ham respublikamizda va xorijda mazkur masalaga doir bajarilgan ishlarni o'rganib, tahlil qilib chiqdik. Ulardan eng ustuvor ahamiyat kasb etgan ba'zi tajribalarni ishimizning pedagogik-metodologik asosi sifatida keltirdik.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Monitoring (ing. monitoring — kuzatish, nazorat qilish) — ma'lum bir hodisa yoki jarayonning holatini kuzatish, hisobga olish, baholash va istiqbolini belgilashdir¹. Monitoringni har qanday sohada amalga oshirish tajribasi mavjud. Demak, monitoring qilish orqali jarayonni tartibga solish, nazorat qilish, soha mazmunini hal qiluvchi muhim ko'rsatkichlarni aniqlash hamda muammoli va yuksaltiruvchi bosqichlarni belgilash imkoniyatini beradi. S.Uzmanov tomonidan monitoring tushunchasi ijtimoiy taraqqiyotni faollashtirishning muhim omili sifatida baholangan bo'lsa, pedagog olim G.Karimovanning qarashlari bilan “Ta'limda monitoring tushunchasi – ta'limda biror jarayonni uni kutilayotgan natijaga yoki dastlabki farazga mos kelishi maqsadida doimiy kuzatishdan iborat ekanligi deb ifodalangan”³. Xorijiy olimlardan V.A.Slastenin, L.G. Gorbuna, N.I. Nikitina, T.E. Galkina, Ye.V. Komarova, O.A. Yefremova, V.S. Cherepanovlar o'zining pedagogik izlanishlarida kvalimetrik monitoring va uning metodik muammosini ilmiy-nazariy jihatdan keng tahlil qilishgan [2].

V.A.Slastenin izlanishlarining diqqat markazida ham ta'lim sifati muammosi ko'tarilgan bo'lib, bu borada kvalimetrik monitoringning o'rni va ahamiyati haqida shunday deydi: “Ta'limda ilmiy asoslangan monitoring tizimlarini yaratish usullaridan biri – ta'lim kvalitologiyasining (sifatologiya) ajralmas qismi sifatida kvalimetrik monitoring tizimini yaratish, kvalimetriyaning baholash va o'lchash protsedurasini algoritmizatsiya hamda standartlashtirish bo'lib, pedagogik kvalimetriya ta'lim, o'qitish va tarbiyalash “jarayoni” va “natijalarini” sifatini o'lchash va baholash xususiyatlarini ochib beradi: ta'lim muassasalarini attestatsiyadan o'tkazish va akkreditatsiyalash uchun o'lchov-test majmuasining kvalimetrik asosini ishlab chiqadi”. Ya'ni: – ta'limning maqsadi va mazmuni; – talaba va ta'lim muassasasining modellari, – ta'lim texnologiyalari; – pedagogik nazorat va psixodagnostika; – pedagogik prognozlash va ta'lim standartlari va boshqalar. . Integratsiyalashgan kvalimetrik tizimni yaratishning yagona maqsadi - ta'lim sifatini nazorat qilishdir. Bu esa nafaqat o'quvchi shaxsini shakllantirish (o'quvchi, talaba, bakalavr, magistr) balki, ularni ma'naviy jihatdan barqaror, yuksak darajada umumiy madaniyatga ega, maxsus (kasbiy) bilim, ko'nikmalarga,

tadqiqotchilik qobiliyatga shuningdek, insonparvar shaxs maqomiga ega professional mutaxassisni tayyorlash nazoratini yo'lga qo'yishdir.

Muhokama va natijalar. Amaliy maqsadlarda ta'lim sifati tushunchasi deganda - ta'lim oluvchini o'rab turgan o'quv jarayoni muhitining «sifat o'zgarishlari», ma'lum bir kurs, bo'lim yakuni asosida to'plagan bilim, egallagan ko'nikma va malakalari, qadriyatlar sifati yaxshilanganligi tushunilsa, tarbiya sifatida ham ta'lim-tarbiya ishtirokchilarining personal hamda jamoaviylik ruhida ma'naviy o'sish sur'ati hamda uni belgilab turuvchi tarbiya vositalarining usul hamda amalga oshirish mexanizmlarining samaradorlik ko'rsatkichlariga ega bo'lishi tushuniladi. Muayyan maqsad sari birlashib tashkil etilgan har qanday faoliyat qachonki o'zining samaradorlik ko'rsatkichlariga ega bo'lgandagina o'z maqsadini oqlaydi. Chunki, mamlakatimizning barcha jabhalarida ham birdek umumta'lim maktabini tamomlagan har bir yoshning tarbiyalanganlik darajasi aniq maqsad asosida baholanadigan bo'lsa, mustaqil hayot uchun yetarlicha tajribani ko'rsatmaydi [4].

Demak, oila, mahalla va maktab hamkorligi asosida o'quvchilarni tarbiyalash sifati ham tarbiyalovchilar zimmasidagi vazifalarni etalon sifatida belgilab qo'yilgan malaka talablariga mos ravishda olib borilishiga bog'liqdir. Bunda, ushbu hamkorlikning ta'sirini muntazam baholash texnologiyalarini yo'lga qo'yish katta ahamiyat kasb etadi. Fikrimizcha, pedagogik monitoringni asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: – ta'lim muassasasini umumiy faoliyatini nazorat qilish, tashxis qo'yish va ilmiy nuqtai nazardan o'rganish; – pedagogik hamkorlik faoliyatini davlat talablari asosida amalga oshirilayotganligini kuzatish; – tarbiya jarayonining tashkil mexanizmlarini o'rganish; – tarbiyalanuvchilarni tarbiyalanganlik darajasini kvalimetrik-monitoring qilish; – pedagogik hamkorlik ta'sirini o'rganish maqsadida o'quvchilar o'rtasida, xuddi shuningdek hamkorlik asosida birlashib tarbiyalashga munosabatini o'rganish maqsadida ota-onalarga anketa so'rovnoma ishlab chiqish va o'tkazish; – sinf rahbarlari uchun "tarbiyaviy soat" vaqtida o'quvchilar tarbiyasi bilan ishlash va ularni nazoratga olish masalasiga metodik yordam berish; – hamkorlik faoliyatini mustahkamlash va takomillashtirish orqaligina farzand tarbiyasida sifatga ega bo'lish mumkin ekanligini ustuvor fikr yoki shior ekanligini o'zida asoslovchi uslubiy qo'llanma yaratish. Kvalimetrik monitoring – chorakdan chorakka, bir o'quv yilidan ikkinchi o'quv yiliga o'tishda maktab o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy talablarga mosligi o'rganib borish va tarbiyalanganlik darajasi haqida ma'lumot olish bilan bog'liq tashxislovchi metodikadir. Mazkur kvalimetrik metodikaning dolzarbligi shundaki, umumta'lim maktablarida tashkil etilayotgan tarbiyaviy ishlarning sifati hamda miqdoriy o'zgarishlarni kuzatib borish va tarbiya ishida maqsaddan chetga chiqish yoki uzilish kabi muammolarni o'z vaqtida aniqlab, bartaraf etish masalalariga e'tibor qaratadi. Bu albatta ta'limdagi muvaffaqiyat va kamchiliklarni o'rganib borish va bartaraf etish kabi muammolarni kvalimetrik yondashib hal qilinganidek tarbiyaga ishiga ham kvalimetrik yondashib ish ko'rish zaruriyatini beradi. Ilmiy muammoning qo'yilishi [2].

Hozirgi paytda ta'lim jarayonini monitoring qilishning elektron tizimi rivojlanib bormoqda. Pedagogik kvalimetriyalash ishlarini monitoring qilish orqali yaxlitlash eng maqbul yo'l bo'lib, ayniqsa tarbiyaviy ishlar va o'quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini kvalimetriyalash ko'p mezonli o'lchov bo'lganligi sababli ta'lim muassasasi nazoratida hamkorlik asosida olib borilayotgan tarbiyaviy ishlar mexanizmlarining sotsiomonitoringi, o'quvchilarning tarbiyalanganlik darajalarini sinflar kesimida ichki monitoringini yuritish va baholash orqali kvalimetrik monitoringni tashkil etish mumkin.

Ta’lim jarayonini kvalimetrik monitoringini olib borish amaliyoti bo’yicha deyarli texnologik imkoniyatlariga ega bo’ldik va o’zimizda sinab ko’rdik. Bunga birgina xalq ta’limi sohasini oladigan bo’lsak, Kundalik.com elektron tizimining joriy etilishi o’qitish va tarbiyalash samaradorligini baholash imkoniyatini to’g’ridan to’g’ri ta’lim tashkiloti rahbariyati uchun ham, xalq ta’limi boshqarmasi hamda o’quvchilarning o’zlari va ota-onalari uchun ham o’z o’zini baholash va mustaqil nazorat qilish dasturi sifatida katta imkoniyatlarni ochib berdi [3].

Demak, biz bugungi kunda mazkur platforma orqali ota-ona sifatida farzandimizni o’zlashtirish darajasini sinf o’quvchilariga nisbatan o’sish dinamikasini hamda har bir fan kesimida egallab turgan reytingini kuzatish va shu orqali farzandimizning maktabdagi salohiyati haqida ma’lumotga ega bo’lish imkoniyatiga ega bo’ldik. Masalaning muammoli tomoni shundaki, bugungi kunda umumta’lim maktablarida tarbiyaviy ishlar va uning mahsuliy holati, ya’ni o’quvchilarning tarbiyalanganlik darajasi masalasida mazkur platforma orqali ma’lumotga ega bo’lish qiyin. Bu esa, tarbiyaviy ishlar bo’yicha elektron kvalimetrik monitoringi tizimini ham joriy etishni talab etadi.

Xulosa. Ta’limda kvalimetrik monitoring – ta’lim tashkiloti tuzilmasining maqsad va faoliyati birligi, ta’lim beruvchilarning malaka talabi darajalariga mosligi, ta’lim oluvchi (tarbiyalanuvchilar)ning bilimdonlik (tarbiyalanganlik) darajalarini aniqlash va samaradorligini oshirishdan iboratdir. Yanada umumlashtiradigan bo’lsak, pedagogikada monitoring o’tkazish va kvalimetriyalashdan maqsad bu - pedagogik jarayonlarning natijadorlik ko’rsatgichlarini belgilash, tahlil qilish, uning miqdoriy o’zgarishlari, o’sish sur’ati haqida yakuniy ma’lumotga ega bo’lish shuningdek, samaradorlikni sifatiy hamda miqdoriy baholashni yo’lga qo’yishdir.)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O’zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo’yicha Harakatlar strategiyasi to’g’risida” PF-4947-sonli Farmoni. - <https://www.lex.uz/acts/3107036>
2. Abdullayeva G.A. (2021) O’quvchilarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini baholashning ayrim masalalari // Academic research in educational sciences. №NUU Conference 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-quvchilarning-ma-naviy-axloqiy-tarbiyasini-baholashning-ayrim-masalalari> (дата обращения: 02.12.2021).
3. Горбуна Л.Г. Квалиметрический мониторинг учебных достижений студентов // Высшее образование в России. 2010. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kvalimetricheskiy-monitoring-uchebnyh-dostizheniy-studentov> (дата обращения: 08.12.2021).
4. Ефремова О.А. и др. Концептуальная модель квалиметрического мониторинга в сфере образования // Философия образования. – 2011. – №. 5. – С. 58-71.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM

A. Bekimbetova

NukusDPI, maktabgasha tarbiya va defektologiya kafedrasi mudiri, p.f.n., docent

Dunyo miqyosida hozirgi vaqtda inklyuziv ta'lim keng o'rin olayotgan bir paytda O'zbekistonda ham inklyuziv ta'lim keng qanot yozib rivojlanib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-5712-son qaroriga asosan, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida bir qancha topshiriqlar berildi. Shuningdek, 2020 yil 13 oktyabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-4860-son qaroriga muvofiq bugungi kunda inkluziv ta'limga jalb qilingan mutaxassislar oldiga qator vazifalarni belgilab berdi.

Psixolog L.Vigotskiy(1986-1934) inkyuziv talim g'oyasining asosin yaratuvshi hisoblaib, uning ijtimoiy konstrktivizm nazariyasi orqali bolalar ijtimoiy muxitdan eng sifatli ta'limni oladi. Olimning ta'kidlashisha, yuksak aqliy funktsiyalarning rivojlanishi siyosiy sheriklikdan boshlanadi va keyin shaxsiyga aylanadi deydi. Suningdek, u imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishini ildizi yomon o'simlikka o'xshatadi. «Uning ingichkagina ildizlari oziqlantiruvchi tuproqning qatlamlari va shakliga mos kelmaydi. Ular o'z o'zicha tuproqning ozuqa beruvchi qatlamlariga yetib borolmay, quruq va zaharli qatlamga kirib qoladi. Bunday o'simlik yaxshi, qolay sharoitlarda gullashi mumkin edi, biroq odatdagi sharoitda taraqqiyotning cho'qqisiga yetmasdan bujmayib so'lib qoladi» - deydi. Demak, imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun ijtimoiy muhit birinchi darajali ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'limning bola ushuni foydali tomonlari juda ko'p va ular quyidagilar:

- inklyuziv ta'lim barcha uchun ta'lim sifatini yaxshilaydi;
- kamsitishlarni oldini oladi;
- inklyuziv ta'lim yanada inklyuzivlikka olib keladi;
- bolaga o'z imkoniyatini o'zi uchun kashf etish imkonini beradi;
- mustaqil harakatlanish birgalikda, hamkorlikda ishlash imkoniyati orqali yuzaga keladi;
- dunyo qarashi kengayadi, hayotiy tajribasi oshadi;
- o'qishga bo'lgan ishtiyoqi va qiziqishlari ortadi;
- o'zini barcha bilan bir xil his qilaboshlaydi;
- ilgari sezilmagan imkoniyatlari ochiladi;
- yotsirash, yakkalanish kabi xususiyatlari yo'qoladi.

Imkoniyati cheklangan bolalar bilan samarali ishlarni olib borishda eng avvalo ularning ruhiy olami va ichki imkoniyatlaridan xabardor bo'lish, ularning individual psixologik xususiyatlari ya'ni, xarakter, temperament va qiziqishlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Shunki, ushbu toifadagi bolalarning har birining o'ziga xos xulq-atvor olami bor. Ya'ni, eshitish muammosiga ega bolalarda alohida, ko'rishda nuqsoni bor bolalarda alohida, nutq nuqsoniga ega va aqli zaiflarda alohida-alohida xislatlar mavjud. Ushbu xususiyatlarini hisobga olish bilan birga Qoraqalpog'iston Respublikasi bo'yicha Nukus shahar 26-sonli, Xo'jayli tumani 17-sonli, Chimboy tumani 24-sonli va Beruniy tumani 16-sonli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlariga korreksion, pedagogik va rehabilitatsiya ishlari amalga oshirilmoqta.

Qoraqalpog'iston Respublikasi bo'yicha 2024-yil holatiga ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida jami 450 bola tarbiyalanmoqda va sog'lomlashtirilmoqda. Masalan, «Imkon» reabilitatsiya markaziga ega ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotida 144 tarbiyalanuvchi; Nukus shahridagi 26-sonli ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotida 79 tarbiyalanuvchi; Xojeyli tumanidagi 17-sonli ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotida 78 tarbiyalanuvchi; Shimboy tumanidagi 24-sonli ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotida 84 tarbiyalanuvchi va Beruniy tumanidagi 16-sonli ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotida 65 bala tarbiyalanmoqda va sog'lomlashtirilmoqda. Respublika bo'yicha davlat maktabgacha ta'lim tashkilotida 14ta shifokor, 35ta defektolog va 610ta hamshiyra samarali mehnat qilib kelmoqda. Ularning faoliyatini samarali tashkil etish bo'yicha barcha chora-tadbirlar tashkil qilingan. Ushbu ko'p tarmoqli ixtisoslashgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari imkoniyati cheklangan bolalarni imkon borishda sog'lomlashtirish orqali sog' salomat bolalar qatoriga qo'shishda tinmay mehnat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.U.Xamidova Maxsus pedagogika // "Fan va texnologiya" T-2018 yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-5712-son qarori. 29.04.2019 yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining alohida ta'lim ehtiyojlari bolgan bolalarga ta'limta'rbiya tizimin takomillashtirish chora-tadbirlari qarori-4860 13.10.2020yil.
4. А.А.Бекимбетова . Актуальные вопросы развития специальной педагогики и психологии // quality of teacher education under modern challenges. 2023/5/28. Том-1, №1,392-398 стр. <https://www.uzresearchers.com/index.php/IFTE23/article/view/322>
5. А.А.Бекимбетова. Подход к решению проблемы для детей с ограниченными возможностями в узбекистане// международный научный журнал "Global science and innovations 2019: Sentral azia", Нурсултан (Астана) Казахстан.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA TIL BIRLIKLARINI QO'LLASHDA GENDER XUSUSIYAT

Dushayeva Nazokat Sharofiddinovna

Toshkent viloyati Pedagogik mahorat markazi "Tillarni o'qitish metodikasi" katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi o'quvchilarning nutqidagi xato va kamchiliklarni bartaraf etish, jamiyatda so'z qo'llash mahoratini oshirish, nutq madaniyatini shakillantirish. Til o'rganuvchilarga yengillik yaratish.

Kalit so'zlar: genderlik tushunchasi. Gender xususiyatidagi sifatlar, otlar, undovlar va iboralar. Nutqda jins kategoriyasi.

Аннотация. Устранение ошибок и недостатков в речи учащихся, совершенствуя на вык употребления слова в обществе, формирование культуры речи. Упрощаем задачу для изучающих язык.

Abstract. Eliminating mistakes and shortcomings in the students' speech, improving the skills of using words in society, shaping the culture of speech. Creating relief for language learners.

Keywords: the concept of gender. Adjectives, nouns, pronouns and expressions with gender characteristic. Gender category in speech.

Ключевые слова: понятие пола. Прилагательные, существительные, местоимения и выражения с гендерной характеристикой в речи.

O'zbek tilshunosligi yurtimizda kundan kun taraqqiy etayotgan sohalaridan biridir. Davlatlararo ijtimoiy madaniyatlar almashinuvi, iqtisodiy-siyosiy a'loqalarning rivojlanishi o'zbek tili lingvistikasining boyishi bilan bir qatorda undagi yangi yo'nalishlar xususan nerolingvistika sud lingvistikasi psixolingvistika kabilarning yuzaga kelishiga ham turtki bo'layotganligi hech kimga sir emas. Shunday yangi tarmoqlarning biri bu so'zlarning jinsga nisbatan qo'llanilishini o'rganuvchi genderlingvistikadir.

Bizga ma'lumki, rus, nemis, arab kabi tillarni o'rganish jarayonida "rod" yoki "muannas" tushunchalari orqali so'zlar ayollar va erkaklar ga nisbatan qo'llanilishida nisbatan farqlar ko'zga tashlanadi. Ayni shunday xususiyat o'zbek tilida ham mavjud.

Masalan, "zahmatkash" so'zini ham ota uchun ham ona uchun qo'llasak boladi, ammo "munis", mushfiq sifatlarini, ot so'z turkumidagi "hamshira" so'zini "bir qop yong'oqdek shaqur –shuqur", "bir qultum suv bilan yutsa bo'ladigan" iboralarini erkak jinsidagi shaxslarga nisbatan ishlatish, "bo'z" "toy" aniqlovchilarini "kuragi yer ko'rmagan", "tizzasi yer o'pmagan", "tog'ni talqon qiladigan" iboralarini esa ayol jinsidagi insonlarga nisbatan ishlatish uslubiy g'alizlikni keltirib chiqaradi. O'zbek tilining gender xususiyati faqat shular bilan cheklanmaydi. Milliy mentalitet kuchli bo'lgan o'zbek xalqida so'zlar ayollar va erkaklar nutqida ifodalanishida ham farqlanadi. Ichki emotsiyani ifodalash uchun ma'lum jargaonlar faqat erkaklar nutqida faoldir masalan, "Eee ukkag'arning kenjasi" (T. Murod). Xuddi shu xususiyatni undalmalarda ham ko'rishimiz mumkin, masalan, obba-und.s. Hayrat-achinish munosabatini ifodalaydi: Obba, bobojoney. Obba-deb ko'nglidan o'tkazdi Qoraboy .S.Ahmad [O'.T.I.L III.t 71. b],

bahay –nima gap, qalay ma'nosida –*Ha usta Parfi, bahay,-dedi-Homid. A. Qodiriy, "O'tgan kunlar"* 70. . [O'.T.I.L I.t 193. b), va:- narsa , kimsa harakati belgisining me'yordan pastligini, maqtaydigan darajada emasligini ifodalaydi.

Ba'zilar ko'zlarni o'ynatib "o'xo'!-o'xo'!"desa, ba'zilar labini burib "vaaa!vaa!" derd", "Bir tup g'o'z" asaridan. 70.[O'.T.I.L I.t.430. b] Undalmalaring ayollar nutqiga xosligga esa "qoqindiq" ,"aylanay" (erkalash) Aylanay, qizim, nahotki boshinga davlat qushi qo'nsa-yu uni o'zing quvlasang. (O'.T.I.L. I. t 54.) vuy-mubolag'ani hayratni ifodalaydi.Vuy, munchaa!-Lobar sirli pichirladi. O'.Xoshimov, "Qalbingga quloq sol" 70. . [O'.T.I.L I.t 471.b] kabilarni misol sifatida keltirsak bo'ladi.

O'zbek tilining gender xususiyatini chuqurroq anglamaslik so'zlarni noo'rin va g'aliz qo'llashga olib kelishi mumkin, xususan "beva erkak" "erkak hamshira" va bugungi so'zlashuv uslubidagi "mujik xotin" kabi. Tilimizning jins kategoriyasini mukammalroq bilish o'rganish va tushunish nafaqat nutqning emotsionalligini oshirishda, so'zlarni o'rinli qo'llashda va eng asosiysi tilimizni o'rganuvchilarga noqulaylik tug'dirmasligiga olib keladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "O'zbek tilining izohli lug'ati " 2023-yil Toshkent.
2. "Gender tushunchasi va uning xususiyatlari" maqola Abdullayeva Dildora Obidjon qizi.
3. N. Dushayeva "Til va nutq adiblar talqinida " maqola
4. "Gender tushunchasi va uning mohiyati" maqola. 2022 .Hamidova Sevaraxon Oybek qizi

MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDAGI PEDAGOGIK OMILLAR

¹M. Ergasheva, ²Yu.Mamatova

¹Andijon viloyati Shahrixon tumani 1-DMTT direktori, ²Andijon viloyati Andijon tumani 47-DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu tezisda maktabgacha ta'lim sifatini oshirishdagi pedagogik omillar va ularning maktabgacha ta'lim tashkilotlariga ta'siri to'g'risida batafsil tahlil olib boriladi. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim yosh avlodni hayotga tayyorlashning muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi va uning sifatini oshirish uchun pedagogik va psixologik omillar nazariy va amaliy jihatdan har tomonlama tahlil qilinishi lozim. Pedagogning malakasi, pedagogik madaniyati, individual yondashuvlar va psixologiyaning roli ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, pedagogik omillar, pedagogik madaniyat, malaka, emotsional rivojlanish, intellektual rivojlanish, ijtimoiy ko'nikmalar, individual yondashuv, psixologik omillar, ta'lim sifatini oshirish.

Maktabgacha ta'lim - yosh avlodni hayotga tayyorlashning, ularning intellektual va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishning asosiy bosqichlaridan biridir. Ta'lim sifatini oshirish uchun ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik va psixologik omillarni chuqur va to'g'ri tahlil qilish juda muhimdir. Maktabgacha ta'limning asosiy maqsadi bolaning rivojlanishi va uning shaxs sifatida mukammal shakllanishini ta'minlashdir. Bu maqsadga erishishda pedagog va psixologlar, oila va jamiyatning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim sifatini oshirishdagi pedagogik-psixologik omillar bolaning emotsional, intellektual, ijtimoiy va jismoniy rivojlanishini qoldirmasdan o'rganish va jahon bo'ylab ijobiy tajribalardan foydalanishni taqozo etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining sifatini oshirishda birinchi o'rinda pedagogning malakasi va pedagogik madaniyati turadi. Pedagogning ta'lim berish uchun tanlangan metodikalar, ularning individual va jamoaviy pedagogik ko'nikmalari bolalarning bilimlarini va ko'nikmalarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, pedagogning ishlayotgan muhitidagi psixologik muhit, pedagog va bola o'rtasidagi o'zaro ishonch va hurmat, bolaning ijobiy rivojlanishini ta'minlaydi. Pedagogika va psixologiyaning zamonaviy talablariga mos ravishda, pedagoglar ish usullarini takomillashtirishlari zarur bo'ladi.

Maktabgacha ta'limda bolalarning faol faoliyatiga e'tibor qaratilgani ta'lim sifatini oshirishga muhim ta'sir ko'rsatadi. Pedagoglar bolalarni o'yinlar, amaliy ishlar, muhokamalar orqali turli hayotiy ko'nikmalarga o'rgatadilar. Bu ko'nikmalarning rivojlanishi bolaning ijtimoiy ko'nikmalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalarning mustaqil qaror qabul qilish, boshqalar bilan ishlash, ijodiy fikrlash kabi qobiliyatlari pedagogning nazariy va amaliy ishi orqali shakllanadi.

Pedagogning har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishga bo'lgan ehtiyoji maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda muhim omildir. Pedagog har bir bolaning psixologiyasini, qobiliyatlarini, temperamentini va maxsus ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos usullar bilan yondashish orqali ta'lim-tarbiya berishda samaradorlikni oshiradi. Bolalarning psixoemotsional holatlariga e'tibor qaratish, har bir bola bilan individual ishlash, ularning ijobiy emotsional muhitiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning emotsional holatlari ularning umumiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Psixologik tomondan to'g'ri muhit yaratish bolaning oilaviy sharoitidan, jamiyatdan va tarbiya muhitidan kelib chiqib, uning ichki dunyosiga to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Agar bolaning psixologik holati barqaror va ijobiy bo'lsa, u yangi bilimlarni tez va samarali o'rganishga imkoniyatga ega bo'ladi. Emotsional barqarorlikning shakllanishi va bolaning o'z-o'ziga ishonchining oshishi uning ijtimoiy ko'nikmalarini ham takomillashtiradi.

Psixologik omillar orasida bolalarning intellektual rivojlanishi, ularning fikrlash qobiliyatlarining mustahkamlanishi muhim o'rin tutadi. Maktabgacha ta'limva tarbiya davrida bolalarning kognitiv tizimi shakllana boshlaydi. Ularning ko'rinish, o'zgarishlarni qabul qilish, savollarga javob berish, o'z fikrlarini tartiblashtirish kabi qobiliyatlari rivojlanadi. Psixologik yordam bolalarga miya faoliyatini rivojlantirishda va ularning ta'limga bo'lgan qiziqishini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasida psixologik omillar muhim ahamiyatga ega. Bolalar jamoada qanday ishlashni, boshqalar bilan munosabatda bo'lishni, turli ijtimoiy vaziyatlarga moslashishni o'rganishadi. Ularning ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirish, muammolarni hal qilish va kompromisslarga kelish qobiliyatlarini shakllantirish pedagogika va psixologiyaning birgalikdagi harakatiga bog'liq. Pedagogning malakasi va pedagogik madaniyati ta'lim jarayonida asosiy rolni o'ynaydi, chunki ular bolalarga sifati juda muhim bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va qadriyatlarni berib, ularning rivojlanishini ta'minlaydi. Pedagogning malakasi ta'lim beruvchi kasbiy qobiliyatlarni, pedagogik mahorat va ish tajribasini, pedagogik madaniyat esa odamlar bilan munosabatda bo'lish, ijobiy atmocfera yaratish va har bir bola bilan individual ishlash kabi muhim qoidalarni o'z ichiga oladi. Quyida pedagogning malakasi va pedagogik madaniyatini kengroq yoritishga qaratilgan asosiy jihatlarni ko'rib chiqamiz.

Pedagogning malakasi - bu uning pedagogik ishni samarali olib borish uchun kerakli bilimlari, ko'nikmalarini va qobiliyatlarini o'z ichiga olgan murakkab kasbiy ishlash qobiliyatidir. Pedagogika va psixologiya sohasidagi bilimlar, pedagogik uslublar, yoshga mos ta'lim metodikalari va umumiy ta'lim konsepsiyasi pedagogning malakasini tashkil qiladi. Pedagogning malakasini shakllantirish, uning professional rivojlanishini ta'minlash uchun bir qator omillar muhim hisoblanadi.

Pedagogning malakasi birinchi navbatda ta'lim sohasidagi nazariy bilimlarga asoslanadi. Uning pedagogika, psixologiya, didaktika, pedagogik texnika va texnologiyalar, ta'lim standartlari haqidagi bilimlari mukammal bo'lishi kerak. Pedagoglar, pedagogik jarayonlar, bola psixologiyasi va ta'lim tizimining umumiy prinsiplari to'g'risidagi bilimlarga asoslangan holda ish yuritishadi. Shuningdek, zamonaviy pedagogikadagi innovatsion yondashuvlarni to'g'ri tanlash va qo'llash uchun pedagogik nazariy bilimlar aniq bo'lishi kerak.

Pedagogning ko'nikmalari uning kasbiy ishi samaradorligini belgilaydi. Bu ko'nikmalar pedagogning o'qitish, baholash, muloqot, ish bilan ta'minlash va bolalarning ijodiy faoliyatlarini tashkil etishga qodir bo'lishini qamrab oladi. Pedagogning ishi ko'p hollarda turli vaziyatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qilishni, bolalarning individual ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Shuning uchun pedagog har bir bolaning tabiatini aniqlash va ularga mos ta'lim berish bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak.

Pedagogning tajribasi uning malakasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ustozlikning samaradorligi, pedagogning ishga muhabbati va pedagogik tajribasi olib borilayotgan ta'limning sifatini oshirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida paydo bo'lgan muammolarga yondoshish va turli vaziyatlarda ishlash imkoniyatlari tajriba orqali shakllanadi.

Jamoadada ishlash, bolalar bilan munosabatlarning turli formatlarini sinash, har bir muammoni tez va samarali hal qilish qobiliyatlari ham pedagogning tajribasiga bogʻliq. Pedagogik madaniyat - bu pedagogning ma'naviy va axloqiy qoidalarga, odamlarga nisbatan munosabatlariga, ishlash uslubi va shakllariga asoslangan umumiy madaniyatdir. Pedagogik madaniyat pedagogning bolalar bilan muloqot qilish usuli, ta'lim jarayonini tashkil etishda e'tiborli va ma'rifatli bo'lishi, pedagogik ishda etika va estetikaga rioya qilish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Pedagogik madaniyat nafaqat ta'limni o'qitish, balki bolalarning shaxs sifatida rivojlanishiga ham yordam beradi. Pedagogning axloqiy madaniyati ta'lim jarayonining samaradorligida muhim rol o'ynaydi. Pedagog o'z ishida yuqori etik talablarga javob berishi, bolalarga g'amxo'rlik ko'rsatishi, o'quv muhitida shaffoflik va adolatni ta'minlashi kerak. Pedagogning axloqiy va ijtimoiy munosabatlari bola shaxsining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega, chunki pedagogning o'ziga xos namuna bo'lishi bolalarga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirishda pedagogik va psixologik omillar o'zaro mustahkamlashgan va bir-biriga bog'langan omillardir. Pedagogning malakasi, pedagogik yandoshuvlar, bolalarning psixoemotsional holatlari, ijtimoiy adaptatsiya va intellektual rivojlanish barcha dasturlarda va ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Bu omillarni hisobga olish va ularga e'tibor qaratish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarining sifatini oshirishga yordam beradi. Ta'lim jarayonida har bir bolaning individual xususiyatlariga mos kelgan yondashuvlar va ixtisoslashgan psixologik yordam ularning rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi.

MAKTABGACHA TA'LIM TA'LIM TIZIMIDAGI RAHBAR XODIMLARINING ZAMONAVIY BOSHQARUV USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Eshboboyeva Zulfiya Kulmurodovna

Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani 26- son DMTT direktori

Annatatsiya. Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish va rejalashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan sanaladi. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarlik va boshqarishning yangi innovatsion usullari to'grisida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: rahbar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, boshqaruv, ta'lim tizimi, metodik boshqarish, innovatsion faoliyat, pedagogik jarayon.

Аннотация. В данной статье управление и планирование организационного дошкольного образования рассматривается как одна из актуальных задач современности. В статье высказываются мнения о новых инновационных методах лидерства и управления в дошкольных образовательных организациях.

Ключевые слова: лидер, дошкольные образовательные организационные, менеджмент, образовательная система, методическое руководство, инновационная деятельность, педагогический процесс.

Abstract. In this article, management and planning of pre-school education organizations is considered one of the urgent tasks of today. The article expresses opinions on new innovative methods of leadership and management in preschool educational organizations.

Keywords: leader, preschool educational organizations, management, educational system, methodical management, innovative activity, pedagogical process.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlar, ilmfan, texnika, texnologiyalar sohasidagi taraqqiyot va axborotlar globallashuvi jarayonida uzluksiz ta'lim tizimini, xususan, maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishda izchil faoliyat ko'rsatayotgan rahbarlarning ilmiy-metodik tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb muammolardir. Maktabgacha ta'lim ta'lim tizimi oldiga qo'yilgan ijtimoiy buyurtmani hisobga olgan holda rahbar kadrlarning ilmiy-metodik tayyorgarligidagi mavjud kamchiliklarni ularni qayta tayyorlash va malakasini oshirish hamda o'z ustlarida mustaqil ishlashlarini tashkil etish orqali bartaraf qilish mumkin. Ularni zamonaviy pedagogik nazariyalar, ta'lim texnologiyalari bilan qurollantirish zaruriyati mavjudligi soha vakillari oldida turgan ulkan vazifalardan biridir.

Jumladan, rahbarlarga ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish, maktabgacha ta'lim tashkilotlariga pedagog kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish mexanizmini takomillashtirishdan iborat dolzarb vazifalar qo'yildi. x'

Boshqaruvning uch xil vositalari bo'lib, birinchisi, tashkilot, boshqaruv ierarxiyasidir, Bu yerda asosiy vosita - bu odamga yuqoridan ta'sir qilish (faoliyatni rag'batlantirish,

rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish, shuningdek taqsimlashning asosiy funksiyalaridan foydalanish) boylik va boshqalar.). Ikkinchisi - boshqaruv madaniyati, bularga jamiyat, tashkilot, odamlar guruhi tomonidan ishlab chiqilgan va tan olingan qadriyatlar, ijtimoiy normalar, munosabatlar, xatti-harakatlar majmuyi. Uchinchisi esa – bozor, bozor munosabatlari, bular. mahsulot va xizmatlarni sotish va sotib olishga, sotuvchi va xaridor manfaatlari balansiga asoslangan boshqaruvdir.

Kuzatishlarimiz bugungi kunda maktabgacha ta'lim ta'lim tashkilotlarini ilmiy-metodik asosda boshqarishda:

- uzluksiz ta'lim bosqichlari orasida uzviylikning to'la ta'minlanmaganligi;
- rahbar kadrlarning kasbiy, ilmiy-metodik tayyorgarligi ta'lim mazmuni va uning metodik ta'minotidan orqada qolishi;
- aksariyat MTT direktorlari ijodiy va ijtimoiy faollik, g'oyaviy-siyosiy yetuklik talab darajasida emasligi;
- MTT direktorlari tayyorlash tizimining ilmiy-nazariy hamda metodik jihatdan yetarlicha asoslanmaganligi,
- bu jarayonda zamonaviy pedagogik, axborot va innovatsion texnologiyalardan foydalanish uchun zarur bo'lgan metodik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tibor berilmaslik kabi nuqsonlar mavjud ekanligi tasdiqlanmoqda.

Ta'lim tashkilotlari direktorlarining kasbiy-pedagogik tayyorgarligi bu ularning ilmiy-nazariy, psixologik-pedagogik, ilmiymetodik tayyorgarligi, g'oyaviy-siyosiy va ma'naviy-axloqiy yetukligidan iborat. Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari bir-birini to'ldiradi, o'zaro uzviy ravishda shakllanib, rivojlanadi, rahbarning mazkur tarkibiy qismlar bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalari pedagogik faoliyatda qo'llaniladi. Shu sababli MTT direktorlarining ilmiy-metodik tayyorgarligi kasbiy-pedagogik tayyorgarlikning tarkibiy qismlari ichida asosiy o'rinni egallaydi. Amaldagi me'yoriy hujjatlarda belgilangan ta'lim sohasidagi davlat siyosatining tamoyillaridan kelib chiqqan holda ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etish va uni takomillashtirish hamda rahbarlik faoliyatini rivojlantirish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Hozigi tez o'zgarayotgan bir davrda MTT boshqaruv kadrlari har tomonlama intellektual salohiyatli, o'z faoliyatiga jiddiy qaraydigan, har bir bajarayotgan vazifasiga ijodiy yondashadigan rahbar sifatida faoliyat olib borishini davrning o'zi taqozo etmoqda. Chunki, rahbarning teran tafakkuri va keng dunyoqarashi, zamon talabiga javob

beradigan, pedagogika, psixologiya, boshqaruv ilmidan xabardorligi, ijodiy fazilat va xislatlarga, iymon-e'tiqodga, muomala madaniyatiga ega, ijtimoiy faol, tashkilotchi va tadbirkorligi u boshqarayotgan ta'lim tashkilotining kelgusidagi samarali faoliyatini belgilaydi. Zamonaviy ta'limni rivojlantirish va uni isloh qilish vazifalarini belgilashda uning sifatini ta'minlash masalalari ustuvor o'rin tutadi. Ta'lim tizimida innovatsion faoliyatini rejalashtirishning o'zi ham bir qator tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi.

Jumladan:

✚ strategik (yuqori maqsad) va taktik (bir yillik joriy maqsadlar, oylik vazifalar) rejalarning ustivorligi va ustunligi.

✚ strategik va taktik rejalarning ijtimoiy yo'naltirilganligi.

✚ rejalashtirish obektlari va ularning zahiralari oqilona taqsimlash maqsadida ularning muhimligi bo'yicha ajratish.

✚ rejalarning mavjud moddiy shart-sharoitlarga mosligi.

Har qanday rahbar yangilik kiritishda– bu printsiplal jihatdan yangi tarkibiy qismni yaratish va keyinchalik amalga oshirishdan boshqa narsa emas, buning natijasida atrof –muhitda sifatli o'zgarishlar ro'y beradi. Texnologiya, o'z navbatida, ma'lum bir biznesda, hunarmandchilikda yoki san'atda qo'llaniladigan turli xil texnikalar to'plamidir. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida innovatsion texnologiyalar zamonaviy komponentlar va texnikalarni yaratishga qaratilgan bo'lib, ularning asosiy maqsadi o'quv jarayonini modernizatsiya qilishdir. Buning uchun bolalar bog'chasidagi pedagogik jamoalar boshqa maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan farqli o'laroq, bolalarni tarbiyalash va intellektual rivojlantirishning eng yangi modellarini ishlab chiqadilar. O'qituvchilar kasbiy faoliyatlarida uslubiy vositalar, usullardan foydalanadilar va qabul qilingan modelga to'la mos keladi. Kelajagimizni shakllantirish maktabgacha ta'lim tashkilotidan boshlanishi, aynan shu davrdagi bolalarni yaxshi bilimlar bilan ulg'ayтира olishimiz bilan bog'liq ekan biz bu borada befarq bo'lolmaymiz. Maktabgacha ta'lim tashkilotiga hayotimizdagi eng ilg'or o'qituvchi, tarbiyachilarni joylashtirimiz va har bir ta'lim beruvchilarni tanlab talablarga javob bera oladigan kadrlarnigina olishimiz zarur. Shundagina biz bu sohada ilg'or natijalarga ega bo'lishimizga ishonaman. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlari tobora ko'proq foydalanilmoqda va ularni amalga oshirish natijasi o'n yildan ko'proq vaqt davomida paydo bo'ladi. Bugungi kunga qadar keng Vatanimizdagi bolalar bog'chalarida qo'llaniladigan yuzdan ortiq ta'lim texnologiyalari mavjud.

Ular orasida quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim.

- ❖ sog'liqni saqlash texnologiyalari;
- ❖ loyiha faoliyati bilan bog'liq texnologiyalar;
- ❖ loyiha faoliyatida qo'llaniladigan texnologiyalar;
- ❖ axborot –kommunikatsiya texnologiyalari;
- ❖ har bir shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar (shaxsga yo'naltirilgan);
- ❖ o'yin texnologiyalari deb ataladi.

Pedagogik adabiyotlarda ta'lim tashkilotlarini boshqarish ancha to'liq va aniq belgilab berilgan va tavsiflangan. Maktabgacha ta'limga kelsak, biz uni bir qismi deb hisoblaymiz mumkin. Demak, boshqaruv fanining barcha asosiy qoidalari, pedagogik menejment jumladan maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish uchun ham qo'llaniladi. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanish tarixining xususiyatlari va ko'p qirraliligi, ichki fazilatlar va xususiyatlarini ham maksimal darajada hisobga olish muhimdir. "Natijaga

asoslangan boshqaruv" tushunchasining o'zi tashkilotning barcha a'zolari tomonidan belgilangan va kelishilgan natijalarga erishadigan boshqaruv va rivojlanish tizimi sifatida belgilanishi mumkin. Har bir rahbar o'z maktabgacha ta'lim muassasasini rivojlantirishning asosiy maqsadlarini belgilab, pedagogik jamoa bilan birgalikda butun pedagogik jarayonni tashkil qiladi, ya'ni u doimiy ravishda olingan natijalarni rejalashtirilgan natijalar bilan taqqoslaydi. Bu vaziyat bo'yicha aniq natijalar uchun tezkor qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Natijaga asoslangan boshqaruv, dastlab jamoaga maqsadga erishish uchun barcha resurslar bilan ta'minlangan haqiqiy berilgan deb taxmin qilanadi. Bunday resurslarga odamlar, vaqt, moliya, moddiy-texnika bazasi, texnologiyalar, usullar va boshqalar kiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshqaruvchi va boshqariluvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat, samimiy munosabatlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 10 iyundagi PQ-5144-son qarori.
2. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo'latova, N.M.Kayumova, M.N.A'zamova Maktabgacha pedagogika T-"Ma'naviyat" 2018y.
3. Tretyakov P.I. "Maktabgacha ta'lim muassasasi: natijalarga ko'ra pedagogik jarayonni boshqarish", M., UTs "Perspektiva", 2010y.
4. Paxmatullaeva, P. M., & Ma'hamova, M. A. (2022). Yoshlar ta'lim sifatini oshirishda motivatsiyaning o'rni yoxud ulkan maqsadlar sari dastlabki qadam. Central Asian Research Journal
5. Karimova N.Q "Maktabgacha ta'lim muassalari boshqaruvining dolzarb muammolari"3-4B(2021)

РАЦИОНАЛЬНОЕ ПИТАНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

D.X. G'aniyeva

MTTDMQTMOI "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası katta o'qituvchisi

Аннотация. В данной статье рассматривается тема рационального питания детей дошкольного возраста, подчеркивается его важность для физического и психологического развития, а также формируются рекомендации для родителей и воспитателей по организации здорового питания дошкольного возраста.

Ключевые слова: рацион, рацион, баланс, здоровье, физиологическое, психологическое развитие.

Рациональное питание детей дошкольного возраста играет очень важную роль в их здоровье и развитии. Правильно сбалансированное питание обеспечивает детям необходимые питательные вещества, которые не только помогают им расти и развиваться, но и укрепляют их иммунную систему.

Возраст дошкольников - это период активного роста и развития организма, поэтому особенно важно следить за тем, чтобы рацион питания был полноценным и разнообразным. Дети должны получать достаточное количество белков, жиров, углеводов, витаминов и минералов, чтобы обеспечить нормальное функционирование всех органов и систем.

Основные принципы рационального питания детей дошкольного возраста включают в себя следующие аспекты:

1. **Разнообразие.** Важно, чтобы дети получали все необходимые питательные вещества из различных экологически чистых источников. Рацион должен включать в себя фрукты, овощи, злаки, молочные продукты, мясо и рыбу.
2. **Питательность.** Дети должны получать достаточное количество белков, жиров и углеводов. Белки необходимы для роста мышц и клеток, жиры - для обеспечения энергии, а углеводы - для нормального функционирования мозга.
3. **Режим.** Важно, чтобы дети ели по расписанию. Рекомендуется 4-5 разовое питание в течение дня, с утренним завтраком, обедом, полдником и ужином.
4. **Питьевой режим.** Дети должны получать достаточное количество воды в течение дня. Рекомендуется давать детям воду, соки и компоты, избегая газированных напитков и слишком сладких соков.

Рациональное питание способствует:

- **Физическому развитию:** обеспечивает необходимую калорийность и питательные вещества для роста.
- **Психическому развитию:** влияет на когнитивные функции и способности к обучению.
- **Иммунной защите:** укрепляет иммунную систему, что снижает риск заболеваний.
- **Профилактике заболеваний:** правильное питание снижает риск ожирения, диабета и других заболеваний.

Основные принципы рационального питания

1. **Разнообразие:** разнообразные продукты обеспечивают поступление всех необходимых питательных веществ.
2. **Сбалансированность:** соотношение белков, жиров и углеводов должно соответствовать возрастным нормам.
3. **Регулярность:** регулярные приемы пищи способствуют нормальному обмену веществ.
4. **Качество продуктов:** предпочтение следует отдавать свежим, натуральным продуктам без добавления консервантов и красителей.

Основные группы продуктов

1. **Зерновые:** хлеб, крупы, макароны. Рекомендуется использовать хлеб и хлебобулочные изделия из цельно – зерновой муки.
2. **Овощи и фрукты:** должны составлять значительную часть рациона. Рекомендуется употреблять сезонные продукты.
3. **Молочные продукты:** молоко, йогурты, сыр. Важны для обеспечения кальцием.
4. **Белковые продукты:** мясо, рыба, яйца, бобовые. Необходимы для роста и восстановления тканей.
5. **Жиры:** растительные масла, орехи. Важно ограничивать потребление насыщенных жиров.

Влияние рационального питания на здоровье

Правильное питание в дошкольном возрасте способствует:

- **Физическому развитию:** Увеличение роста и массы тела.
- **Укреплению иммунной системы:** Снижение заболеваемости.
- **Когнитивному развитию:** Улучшение памяти, внимания и способности к обучению.
- **Профилактике заболеваний:** Снижение риска ожирения, диабета и других хронических заболеваний.

Питание детей от 1 до 3 лет и от 3 до 6 лет в целом различается лишь по количеству основных пищевых веществ, суточному объему рациона и величине разовых порций. Некоторые блюда могут также отличаться кулинарной обработкой, например, детям до 3 лет вместо жареной рыбы следует давать рыбные котлеты, вместо мясной котлеты – мясное суфле.

При составлении рациона питания детей необходимо предусмотреть правильное распределение продуктов в течение суток. Учитывая, что продукты, богатые белком, особенно в сочетании с жиром, дольше задерживаются в желудке ребенка и требуют большого количества пищеварительных соков, рекомендуется блюда, содержащие мясо, рыбу, яйца, давать в первую половину дня - на завтрак и обед. На ужин детям желательно давать молочно-растительную, легко усваиваемую пищу, так как ночью во время глубокого сна процессы пищеварения замедляются.

Одним из важных факторов здоровья ребенка является организация рационального питания и отражение ее в воспитательно-образовательном процессе.

Правильное питание – это основа длительной и плодотворной жизни, залог здоровья, бодрости, гарантия от появления различных недугов. Поэтому в плане работы

детского сада вопрос о правильном питании занимает одно из важнейших мест. В детском саду питание организовано в групповых комнатах. Весь цикл приготовления блюд происходит на пищеблоке. Пищеблок на 100% укомплектован кадрами. Помещение пищеблока размещается на первом этаже, имеет отдельный выход.

Рекомендации для родителей

1. **Обсуждайте с детьми важность питания:** Рассказывайте о пользе различных продуктов.
2. **Вовлекайте детей в приготовление пищи:** Это поможет развить интерес к здоровой еде.
3. **Следите за режимом питания:** Старайтесь соблюдать время приема пищи.
4. **Избегайте фастфуда и сладостей:** Ограничьте потребление нездоровой пищи.

Следуя этим рекомендациям, родители могут значительно улучшить качество питания своих детей, что в свою очередь положительно скажется на их здоровье и развитии.

Заключение:

Рациональное питание детей дошкольного возраста – это важный аспект их развития и здоровья. Соблюдение принципов разнообразия, баланса и регулярности питания поможет формировать у детей правильные пищевые привычки, которые будут способствовать их благополучию на протяжении всей жизни. Важно, чтобы родители и воспитатели осознавали свою ответственность в вопросах питания и стремились к созданию здоровой пищевой среды для детей.

ОБЗОР РЕЗУЛЬТАТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Грошева Ирина Владимировна

Университет Пучон г. Ташкента зав. кафедрой дошкольного образования, PhD,

Аннотация. В статье освещено исследование по измерению качества дошкольного образования с применением международных измерительных инструментов проведенное в 2024 году в рамках проекта Всемирного банка, где также рассмотрены структурные и процессуальные компоненты, которые поддерживают обучение и развитие детей раннего возраста. Представлены рекомендации по улучшению ситуации по некоторым вопросам дошкольного образования.

Ключевые слова: важный период, оценка состояния, международные инструменты, результаты, качество процессов, высокие оценки, оценки Teach ECE, воспитания и обучения, родители, педагоги.

Annotatsiya. Ushbu maqolada 2024-yilda Jahon banki loyihasi doirasida o'tkazilgan maktabgacha ta'lim sifatini xalqaro baholash vositalari yordamida o'lchash bo'yicha tadqiqot yoritilgan. Tadqiqotda kichik yoshdagi bolalarning ta'lim olishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi tarkibiy va jarayonli komponentlar ham ko'rib chiqilgan. Maktabgacha ta'limning ayrim masalalari bo'yicha vaziyatni yaxshilash uchun tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: muhim davr, holat baholash, xalqaro vositalar, natijalar, jarayonlar sifati, yuqori baholar, Teach ECE baholari, tarbiya va ta'lim, ota-onalar, pedagoglar.

Abstract. The presented article devoted to study on measuring the quality of preschool education by using international measuring instruments conducted in 2024 as part of a World Bank project, which also analyze the structural and procedural components that support early childhood learning and development. The article introduces recommendations for improving the situation on some issues of preschool education.

Keywords: important period, assessment of the state, international tools, results, quality of processes, high marks, Teach ECE assessments, education and upbringing, parents, teachers.

Раннее детство – это критически важный период, который может подготовить ребенка к успешной учебе в школе и дальнейшей жизни, сформировав у него прочные базовые навыки.

В соответствии с Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан в рамках проекта Всемирного банка развития «Совершенствование раннего развития детей младшего возраста» было предусмотрено проведение исследования по измерению качества дошкольного образования с применением международных инструментов.

В целях реализации задач, поставленных на совещании состоявшемся под председательством Президента Республики Узбекистан 5 февраля 2024 года по обсуждению приоритетных задач в социальной сфере, в системе дошкольного образования одним из приоритетных направлений было определено на основе

международного инструмента MELQO провести оценку качества дошкольного, с целью дальнейшего его внедрения на национальном уровне.

В 2024 году в Республике Узбекистан проводилось исследование по измерению качества и результатов раннего обучения детей. Основной целью исследования была оценка состояния и качества дошкольного образования, уровня развития и семейного положения детей, а также связей между ранним развитием детей и качеством дошкольного образования по всей стране.

В ходе оценки использовалось несколько международных инструментов, которые были адаптированы к условиям Узбекистана: инструментарий "Measuring Early Learning Quality and Outcomes" (MELQO), "Anchor Items for Measurement of Early Childhood Development" (AIM-ECD) и "Teach ECE". Сбор данных включал в себя следующие направления: результаты на уровне ребенка в различных областях раннего обучения и развития в 14 регионах республики в 250 ГДОО; факторы на уровне семьи, такие как вовлеченность детей в образовательную деятельность дома и социально-экономический статус (1 000 детей и 1 000 родителей); факторы на уровне педагога, такие как образование, обучение без отрыва от работы и удовлетворенность работой педагога (250 директоров и 250 педагогов ГДОО); факторы на уровне группы, такие как учебные материалы и педагогические практики, используемые в дошкольной группе; факторы на уровне ДОО, такие как инфраструктура и организация дошкольной образовательной организации.

Как показало исследование дети в Узбекистане продемонстрировали высокий уровень развития в различных областях как по данным родителей, так и по результатам прямой оценки. Прямая оценка AIM-ECD выявила особенно сильные навыки в ранней математике со средним баллом 94% правильных ответов. Ранняя грамотность, однако, продемонстрировала большую вариативность: средний балл был ниже, но с возрастом наблюдался значительный подъем. Результаты детей в раннем обучении и развитии показали очень не многие 7,6% детей получили низкие оценки по всей старне, и этот показатель не был высоким не в одном регионе. Высокий более 80% правильных ответов, были отмечены 27,8% в Сырдарьинской и Бухарской областях 95,8% детей получили высокие оценки.

Гендерные различия были незначительными, а разница между показателями в городской и сельской местности была невелика. В целом по стране мало детей показали низкие результаты, но в некоторых регионах доля детей, получивших высокие баллы, была значительно выше, чем в других.

В рамках исследования были опрошены родители и опекуны детей, чтобы лучше понять уровень раннего обучения и развития их детей, а также получить более полное представление о ситуации в семье ребенка. Результаты по развитию оказались схожими с теми, что были получены при непосредственной оценке. Несмотря на столь высокие показатели, 30% родителей сталкиваются с проблемой отсутствия продовольственной безопасности. Аналогичным образом, взаимодействие родителей с детьми, хотя и было положительным, могло бы быть улучшено. 90% опекунов и родителей сообщили, что имеют хотя бы одну книгу читают ребенку хотя бы раз в неделю, но ежедневное чтение было очень редким явлением – всего 20 %.

Качество дошкольного образования обычно подразделяется на структурные и процессуальные компоненты, которые поддерживают обучение и развитие детей раннего

возраста. Структурное качество относится к физической инфраструктуре дошкольной образовательной организации, ресурсам, доступным для педагогов и детей, а также к уровню подготовки и опыта педагогов.

Процессуальное качество относится к использованию времени в группе, качеству педагогических подходов педагогов, взаимодействию между детьми и взрослыми и атмосфере в группе.

Структурное качество дошкольных образовательных организаций в Узбекистане в целом достаточно высокое. Как показало исследование из 250 опрошенных педагогов 87% имели высшее и среднее специальное дошкольное образование.

Однако только 58 % педагогов проходили обучение без отрыва от работы в течение последних 12 месяцев, что свидетельствует о необходимости более последовательного повышения квалификации. Уровень удовлетворенности работой среди педагогов также довольно высокое: 97 % опрошенных педагогов согласились, что довольны своей работой, 95 % считают, что имеют достаточную подготовку, и 96 % отметили, что чувствуют поддержку со стороны своего руководителя. Несмотря на общий высокий уровень удовлетворенности, 36% педагогов отметили, что иногда они чувствуют себя перегруженными работой, что свидетельствует о стрессе, с которым могут столкнуться педагоги дошкольного образования.

Инфраструктура дошкольных образовательных организаций также в целом развита. В большинстве групп имеется достаточное количество учебных материалов – более чем в 90% групп есть письменные, художественные принадлежности, игровые материалы и блоки. Одной из потенциальных областей, требующих улучшения, являются многоязычные сборники рассказов, поскольку в 12% групп не было ни одного сборника рассказов на языках, используемых в группе.

Что касается вопросов безопасности, то систематических проблем не было выявлено, но некоторые дошкольные образовательные организации требуют внимания. По данным исследования, в 14% групп не было достаточной вентиляции. В целом, санитарно-гигиенические условия были удовлетворительными: около 90 % групп имели соответствующие и чистые туалеты и водоснабжение.

Качество процесса в группе, измеренное с помощью оценки Teach ECE, показало высокий уровень вовлеченности педагога и участия детей в образовательно-воспитательной деятельности. Из 250 наблюдаемых групп 232 получили оценки в диапазоне от "хорошо" до "очень хорошо" по общему показателю Teach ECE. Различные области Teach ECE (время на выполнение задания, культура в группе, обучение под руководством педагога и социально-эмоциональные навыки) также продемонстрировали высокие результаты по всей стране.

Взаимосвязь между факторами, влияющими на состояние группы, и результатами обучения детей использовался регрессионный анализ, чтобы определить взаимосвязь между факторами на уровне ребенка, группы, педагога и ДОО. Результаты исследования показали, что педагоги в городских районах и с большой наполняемостью детей в группе чаще испытывают перегрузки и реже сообщают о желании продолжать работать в дошкольных образовательных организациях.

При изучении качества было выявлено, что наличие учебных материалов, более чем 10-летний опыт преподавания в ДОО и недавнее обучение без отрыва от работы являются надежными показателями качества процесса в целом.

Таким образом, как показало исследование очень важны как структурное качество, так и качество процесса. Уровень качества процесса "Культура общения в группе" оказался одним из самых сильных прогностических показателей раннего обучения и развития.

Данная оценка дает в целом положительное представление о состоянии дошкольного образования в Узбекистане. Физическая среда в группах, как правило, высокого качества, с необходимыми учебными материалами и небольшим количеством серьезных проблем с безопасностью и здоровьем. Педагоги дошкольных образовательных организаций имеют высокий уровень образования и мотивированы на проведение качественных занятий в своих группах. Результаты на уровне детей по основным навыкам раннего обучения и развития в целом высокие. Эти результаты имеют некоторое сходство с результатами оценки чтения и математики в начальных классах в 2021 году (EGRA и EGMA). В отличие от результатов EGRA/EGMA, не имелось значительного гендерного разрыва в результатах между мальчиками и девочками, но некоторые региональные закономерности схожи, и общий вывод о прочной основе базовых навыков остается прежним.

Если говорить о международных сравнениях, то на сегодняшний день существует не так много аналогичных исследований. Тем не менее, имеющиеся данные указывают на то, что качество и результаты в Узбекистане выше, чем в других странах. В одном из недавних отчетов по данным Teach ECE из нескольких стран Восточной Азии (Тихоокеанский регион), Восточной Европы, Центральной Азии, стран Южной Африки Узбекистан явно опередил их по всем показателям качества обучения в группе, и особенно по социально-эмоциональным навыкам. [1]

Аналогичная картина наблюдается и при сравнении результатов крупномасштабного исследования в Южном Пенджабе (Пакистан), где уровень развития навыков у шестилетних детей был значительно ниже.

Данные последних международных исследований PISA и PIRLS показали низкие результаты по сравнению с группой стран, в основном гораздо более обеспеченных. Эти результаты подтверждают некоторые выводы, сделанные в отчете Всемирного банка развития, относительно различий в успеваемости по областям – дети в Узбекистане относительно более продвинуты в раннем обучении счету (а затем и математике), чем в чтении.

Общее состояние качества и результатов воспитания и обучения в Узбекистане находится на высоком уровне. Однако возможности для улучшения ситуации имеются, и данное исследование помогает указать на несколько областей, которые могут получить дополнительную поддержку.

Обучение без отрыва от работы крайне важно для всех педагогов дошкольных образовательных организаций, чтобы использовать эффективную методику.

Обучение должно быть различным в зависимости от опыта работы.

Обратная связь и наставничество со стороны других педагогов могут быть эффективны для определения новых стратегий.

Поддержка педагогов, чтобы избежать выгорания и перегруженности. Директора должны следить за самочувствием педагогов и планировать, как помочь успешным педагогам остаться на работе.

Региональные различия в результатах не всегда совпадают с различиями в качестве. Необходимо адаптировать программы, чтобы устранить конкретные недостатки в качестве процесса, а также в результатах обучения детей. В том числе это может включать улучшение образовательных ресурсов для некоторых дошкольных образовательных организаций.

Поощрение позитивной культуры общения в группе – это поможет поддержать чувство принадлежности и вовлеченности детей в образовательно-воспитательный процесс, а также их успехи в учебе и социально-эмоциональном развитии.

Дети проводят большую часть времени дома, и улучшение их образовательной среды может повысить эффективность обучения. Эффективной стратегией может стать поощрение родителей к тому, чтобы они активнее и чаще читали, занимались ранним обучением и играли с детьми дома.

Выявление проблем с инфраструктурой и гигиеной, чтобы обеспечить достаточное количество групп и соблюдение правил техники безопасности.

Включение частных дошкольных образовательных организаций в будущие исследования качества дошкольного образования.

Частные дошкольные образовательные организации (например, семейные детские сады) являются основной движущей силой недавнего роста числа детей, но об их качестве известно мало. Их включение в будущие исследования крайне важно для получения полной картины всего сектора дошкольного образования в стране.

Интеграция базового мониторинга качества в существующие системы управления данными.

С экономической точки зрения данный инструмент требует определенных затрат, тем самым сбор данных на национальном уровне не всегда возможен, но простые показатели, которые можно отслеживать, могут использоваться в государственной системе для быстрого выявления потенциальных проблем.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан – 789 от 15.12.2020 года //О мерах по реализации проекта «Улучшение раннего развития детей» с участием Международной организации развития, Организации глобального сотрудничества в образовании и Организации глобального сотрудничества по ориентированным на результат подходам. – Национальная база данных законодательства. – 16.12.2020, № 20.09.789/1632. <https://lex.uz/ru/docs/5169331>
2. Измерение качества и результатов раннего обучения в государственных дошкольных образовательных организациях Узбекистана. //Отчет Всемирного банка. – 2024.

MAKTABGACHA TA'LIM TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA METODIK KOLLABORATSIYANING O'RNI

Hamroyeva Gulnoz Isroilovna

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda **metodik kollaboratsiyaning o'rni** yoritilgan. Metodik kollaboratsiya pedagoglar, metodistlar va boshqa ta'lim sohasi mutaxassislarining hamkorlikda faoliyat olib borishini ta'minlab, ta'lim jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda asosiy vosita sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: Metodik kollaboratsiya, refleksiya va natijalarni baholash, individual yondashuvni rivojlantirish, metodik kollaboratsiya natijalari.

Metodik kollaboratsiya – bu pedagoglar, metodistlar, va boshqa ta'lim sohasi mutaxassislari o'rtasidagi hamkorlik jarayonini ifodalaydi. Bu jarayonda pedagoglar birgalikda ta'lim jarayonlarini rejalashtirish, yangi pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish, o'zaro tajriba almashish va muammolarni hal qilish maqsadida birlashadilar.

Metodik kollaboratsiyaning asosiy maqsadi – ta'lim jarayonining sifatini oshirish, bolalarning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish va pedagoglarning kasbiy mahoratini yanada rivojlantirishdir.

Metodik kollaboratsiyaning asosiy yo'nalishlari:

1. *Birgalikda rejalashtirish va metodik ishlanmalar yaratish.* Pedagoglar yangi mashg'ulot usullarini, interaktiv mashg'ulotlarni yoki o'quv dasturlarini birgalikda ishlab chiqadilar.

2. *Tajriba almashish.* Har bir pedagog o'z tajribasini boshqalar bilan o'rtoqlashadi, natijada innovatsion va samarali yondashuvlar keng tarqaladi.

3. *Maslahat va qo'llab-quvvatlash.* Yosh tarbiyachilar tajribali pedagoglar tomonidan uslubiy qo'llab-quvvatlanadi.

4. *Refleksiya va natijalarni baholash.* Pedagoglar hamkorlikda o'quv jarayonining natijalarini tahlil qilib, kelajakda takomillashtirish uchun yo'nalishlarni belgilaydilar.

Metodik kollaboratsiyaning afzalliklari:

- Pedagoglar o'rtasida ijodkorlikni va o'zaro muloqotni rivojlantiradi.
- O'quv jarayonining sifatini oshiradi.
- Innovatsion metodlarni kengaytiradi va ta'limga yangi texnologiyalarni kiritadi.
- Bolalar uchun samarali va individual yondashuvni ta'minlaydi.

Bu jarayon pedagoglarning mahoratini oshirish bilan bir qatorda, ta'lim-tarbiya sifatini yuqori darajaga olib chiqishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida metodik kollaboratsiyaning o'rni juda muhim, chunki bu jarayon ta'lim sifatini yaxshilash, bolalar uchun samarali ta'lim muhitini yaratish va pedagoglarning kasbiy o'sishiga yordam beradi. Quyida maktabgacha ta'lim tashkilotida metodik kollaboratsiyaning asosiy jihatlari va ahamiyati keltirilgan:

1. *Ta'lim sifatini oshirish.* Metodik kollaboratsiya orqali pedagoglar birgalikda dars rejalari, metodik tavsiyalar va pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqadilar. Bu jarayon ta'lim jarayonining yaxlit va tizimli bo'lishini ta'minlaydi. Bolalar bilan ishlashda eng samarali metodlarni qo'llash imkonini beradi.

2. *Pedagoglarning malakasini oshirish.* Pedagoglar o'zaro tajriba almashadi, ilg'or pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlarni birgalikda o'rganadilar. Yosh pedagoglar tajribali pedagoglardan o'rnak olib, o'z malakalarini oshiradilar. Bu kasbiy o'sishni tezlashtiradi va jamoa ichida o'zaro yordam madaniyatini rivojlantiradi.

3. *O'yin va o'quv materiallarini ishlab chiqish.* Metodik kollaboratsiya jarayonida pedagoglar bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan o'yin va ta'lim materiallarini birgalikda yaratadilar. Bu bolalarning qiziqishini uyg'otuvchi, rivojlantiruvchi muhitni tashkil etishga yordam beradi.

4. *Individual yondashuvni rivojlantirish.* Bolalarning rivojlanish xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual yondashuvlarni ishlab chiqishda hamkorlik muhimdir. Kollaboratsiya orqali pedagoglar har bir bola uchun mos metodlarni tanlaydilar va bu bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

5. *Muammolarni birgalikda hal qilish.* Pedagoglar maktabgacha ta'lim jarayonida yuzaga keladigan pedagogik yoki tashkiliy muammolarni muhokama qilib, birgalikda hal qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu nafaqat muammolarni tezkor bartaraf etish, balki jamoaning yanada samarali ishlashini ta'minlaydi.

6. *Innovatsiyalarni joriy qilish.* Metodik kollaboratsiya innovatsion texnologiyalar va ilg'or tajribalarni joriy qilishda asosiy vosita hisoblanadi. Bu bolalarning ta'lim jarayonida yangi usullar orqali qiziqarli va foydali bilim olishini ta'minlaydi.

7. *Refleksiya va natijalarni baholash.* Kollaboratsiya davomida ta'lim-tarbiya jarayonining natijalari muhokama qilinadi va takomillashtirish bo'yicha rejalar tuziladi. Pedagoglar o'z faoliyatini tahlil qilib, samaradorlikni oshirish yo'llarini aniqlaydilar.

Metodik kollaboratsiya natijalari:

- *Bolalar rivojlanishi:* Bola markazli yondashuv orqali rivojlanishga yo'naltirilgan ta'lim tashkil etiladi.
- *Pedagoglarning hamjihatligi:* Pedagoglar o'rtasida o'zaro yordam va do'stona muhit shakllanadi.
- *Ta'lim sifatining yaxshilanishi:* Samarali metodlar va yondashuvlar orqali o'quv jarayoni takomillashtiriladi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, maktabgacha ta'lim tashkilotida metodik kollaboratsiya jamoaviy ishlash madaniyatini rivojlantiradi va ta'lim-tarbiya jarayonini yangi bosqichga olib chiqadi. Metodik kollaboratsiya nafaqat ta'lim jarayonining yuqori sifatini ta'minlaydi, balki pedagoglar o'rtasidagi hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi. Bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotini bolalar uchun yanada samarali va qulay muhitga aylantiradi. Shu sababli, bunday faoliyatni doimiy ravishda tashkil qilish va rivojlantirish tashkilotning strategik maqsadlaridan biri bo'lishi kerak.

MAKTABGACHA TA'LIMDA: SIFAT SAMARADORLIK, RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Inomova Dilnavoz Muzafar qizi

Namangan davlat pedagogika instituti 70110201- "Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(maktabgacha ta'lim)" mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tizimining hozirgi holati, mavjud muammolar va samaradorlikka ta'sir qiluvchi omillar, shuningdek, ta'lim jarayonini yaxshilash yo'llari keltirilgan. Tadqiqotda pedagogik metodlar, o'quv dasturlari, muassasalar infratuzilmasi, o'qituvchilarning malakasi va boshqa omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tizimining global tendensiyalari va rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, innovatsion pedagogik yondoshuvlar va metodlarni joriy etish, inkluziv ta'limni rivojlantirish, maktabgacha ta'limning sifatini oshirish uchun tavsiyalar berilgan. Bu ish maktabgacha ta'limni takomillashtirish uchun zarur bo'lgan ilmiy asoslarni va amaliy yechimlarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, sifat va samadorlik, pedagogik metodlar, ta'lim tizimi, innovatsion pedagogika, infratuzilma, inkluziv ta'lim, rivojlanish istiqbollari, ta'lim islohotlari, ta'limning global tendensiyalar.

Аннотация. Представлено современное состояние системы дошкольного образования, существующие проблемы и факторы, влияющие на эффективность, а также пути совершенствования образовательного процесса. В исследовании анализируются педагогические методы, образовательные программы, инфраструктура учреждений, квалификация преподавателей и другие факторы. Также рассмотрены мировые тенденции и перспективы развития системы дошкольного образования. Даны рекомендации по внедрению инновационных педагогических подходов и методов, развитию инклюзивного образования, повышению качества дошкольного образования. Эта работа обеспечивает научные основы и практические решения, необходимые для улучшения дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, качество и продуктивность, педагогика, методы, система образования, инновационная педагогика, инфраструктура, инклюзивное образование, перспективы развития, образовательные реформы, мировые тенденции образования.

Abstract. The current state of the preschool education system, existing problems and factors affecting efficiency, as well as ways to improve the educational process are presented. Pedagogical methods, educational programs, infrastructure of institutions, qualifications of teachers and other factors are analyzed in the research. Global trends and development prospects of preschool education system are also considered. The thesis gives recommendations for the introduction of innovative pedagogical approaches and methods, the development of inclusive education, and the improvement of the quality of preschool education. This work provides the scientific foundations and practical solutions needed to improve preschool education.

Keywords: preschool education, quality and efficiency, pedagogical methods, educational system, innovative pedagogy, infrastructure, inclusive education, development prospects, educational reforms, global trends of education.

Maktabgacha ta'lim tizimi — bu bolalar tarbiyasining asosiy bosqichlaridan biri bo'lib, uning sifati va samaradorligi jamiyatning ta'lim darajasi, yosh avlodning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'limning sifatini oshirish, uning samaradorligini ta'minlash hamda rivojlanish istiqbollari belgilash bugungi kunda ta'lim sohasi uchun ustuvor vazifaga aylanganligiga prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning maktabgacha ta'lim sohasida olib borgan nutqlarida bir necha bor guvoh bo'lishimiz mumkin. Mavzuni tanlashning dolzarbligi ham shu bilan bog'liq: zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimi sifatini oshirish va uning yangi bosqichlarga o'tishini ta'minlashdir.

Maktabgacha ta'lim tizimi jamiyatda va shaxsning hayotida o'ziga xos ahamiyatga ega bo'lib, uning asosiy vazifasi – bolalarning jismoniy, intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qilishdir. Maktabgacha ta'lim tizimining sifatini baholashda bir nechta omillarni hisobga olish zarur: o'qitish metodikasi, pedagogik kadrlar salohiyati, ta'lim resurslari, bolalarga berilayotgan tarbiya va ularning jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradigan sharoitlar. Ushbu bo'limda maktabgacha ta'limda sifat va samaradorlikni oshirish imkoniyatlari, rivojlanish istiqbollari, hamda zamonaviy yondashuvlar haqida tahlil qilinadi. Maktabgacha ta'limning sifatini ta'minlashda eng muhim jihat – pedagogik jarayonning samaradorligini oshirishdir. Samaradorlik, o'z navbatida, bolalar uchun xavfsiz va rivojlantiruvchi muhitni yaratishga, o'qituvchilarning malakasini oshirishga, metodik yondashuvlarning yangilanishiga, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasining mustahkamlanishiga bog'liq. Maktabgacha ta'limdagi sifatning yuqoriligi o'quvchilarni o'z qobiliyatlarini kashf etishga, kreativ fikrlashga va mustaqil qarorlar qabul qilishga undaydi. Bundan tashqari, samaradorlikni oshirish uchun ta'lim jarayonining individual yondashuvga asoslangan bo'lishi zarur. Har bir bolani o'ziga xos xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda o'qitish, ularning potensialini maksimal darajada ochishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, sifatni oshiradi. Maktabgacha ta'limning rivojlanish istiqbollari bir qator omillar bilan bog'liq. Birinchi navbatda, zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish zarurati bor. Pedagogik texnologiyalarni joriy etish bolalarning bilim olish jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qiladi, shu bilan birga, pedagoglarning ishini osonlashtiradi. Kompyuterlar, interaktiv doskalar, multimedia vositalari yordamida o'qitish bolalarga yangi bilimlar olishda yordam beradi. Ikkinchi istiqbol esa, maktabgacha ta'lim tizimining inklyuziv bo'lishiga qaratilgan. Bu degani, ta'lim jarayonida barcha bolalar – jumladan, nogironligi bo'lgan bolalar – uchun moslashuvchan va qulay sharoitlarni yaratish. Inklyuziv ta'limni joriy etish orqali har bir bola o'zining to'liq rivojlanishiga erishishi mumkin. Shuningdek, maktabgacha ta'limda ijtimoiy va emosional kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratish kerak. Bolalar orasida ijtimoiy muloqot, jamiyatda bir-biriga yordam berish va hurmat qilish kabi ko'nikmalarni shakllantirish ularga kelajakda muvaffaqiyatli va mas'uliyatli shaxslar bo'lishda yordam beradi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'limda sifat va samaradorlik, uning rivojlanish istiqbollari bo'yicha ilmiy ish olib borgan bir qator taniqli olimlar mavjud. Ularning ishlari, o'zbek maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, pedagogik metodlarni optimallashtirish va bolalar ta'limining sifatini oshirishga qaratilgan. Quyida ba'zi mashhur o'zbek olimlari va ularning ilmiy ishlariga qisqacha to'xtalib o'taman:

Mavluda Akmalovna Sultonova, maktabgacha ta'lim sohasida bolalarning umumiy rivojlanishi, kreativ qobiliyatlarini oshirish va o'qituvchilarni metodik tayyorlash borasida ilmiy ishlar olib borgan. U, maktabgacha ta'limda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va turli ta'lim metodlarini, shu jumladan, interfaol usullarni joriy etish zarurligini

ta'kidlagan. X. A. Abduqodirov, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishiga oid ilmiy tadqiqotlar olib borgan olimlardan biridir. U, maktabgacha ta'limning sifatini oshirish uchun o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik bilimlar bilan ta'minlash, shuningdek, ta'lim dasturlarini takomillashtirish masalalariga e'tibor qaratgan. A. A. Verbitskiy – O'zbekistonda ham tanilgan va mashhur bo'lgan, maktabgacha ta'lim va pedagogika sohasida faol ilmiy ish olib borgan olimlardan biridir. U, ta'lim sifatining nazariy asoslarini ishlab chiqqan va ta'lim tizimining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy pedagogik metodlarni taklif etgan. O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishi bo'yicha ilmiy ishlar nafaqat o'qituvchilarning pedagogik malakalarini oshirish, balki ta'lim metodlarini yangilash, texnologiyalarni joriy etish va bolalarning intellektual rivojlanishiga e'tibor qaratish kabi masalalarni ham o'z ichiga oladi. Bizning fikrimizcha bu olimlarning ilmiy ishlari, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining sifatini oshirish va samaradorligini yanada yuqori darajaga ko'tarish yo'lida muhim hissa qo'shmoqda.

Maktabgacha ta'limda sifat va samaradorlikni oshirishda, pedagogik kadrlar muhim o'rin tutadi. Ta'lim sohasidagi o'qituvchilar o'z kasbiga qiziqish va mas'uliyat bilan yondashishlari, doimiy ravishda malakalarini oshirishlari zarur. Shuning uchun, ta'lim muassasalarida o'qituvchilarni tayyorlash tizimi, ularning malakasini oshirish dasturlari, va pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishning samarali usullari muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ta'lim resurslarining samarali ishlatilishi, maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasining rivoji ham sifatni oshirishga yordam beradi. Har bir ta'lim muassasasida qulay va xavfsiz o'quv muhitini yaratish, zamonaviy o'quv-materiallaridan foydalanish bolalar rivojlanishining samaradorligini oshiradi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, bizningcha, maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatli hayotini shakllantiradigan muhim bosqichdir. Uning sifatini oshirish va samaradorligini ta'minlash uchun pedagogik yondashuvlarni yangilash, ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, inklyuziv ta'limni rivojlantirish, hamda o'qituvchilarning malakasini doimiy ravishda oshirib borish zarur. Maktabgacha ta'limni rivojlantirishda ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlar, davlat siyosati va xalqaro tajribalarni hisobga olish muhimdir. Tizimdagi bunday kompleks yondashuvlar maktabgacha ta'limning samaradorligini oshirish va uning sifatini yanada yaxshilashga xizmat qiladi. Bu tavsiyalar, masalan, pedagogik malakani oshirish, infratuzilma sharoitlarini yaxshilash, yangi metodik yondashuvlarni tatbiq etish va ilg'or xalqaro tajribalardan foydalanish bizni oldimizga qo'ygan maqsadimizga yetishishimizga yo'l ochadi. Maktabgacha ta'lim tizimi, uning sifatini oshirish va samaradorligini ta'minlash, jamiyatning ma'naviy va intellektual rivojlanishiga hissa qo'shadi. Kelajakda bu tizim, zamonaviy pedagogik innovatsiyalarni qo'llash va bolalar ta'limida yuqori samaradorlikni ta'minlash orqali yanada yuksaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.I.Pirogova.Maktabgacha ta'limning nazariy asoslari. Toshkent: Fan va ta'lim nashriyoti. 2017.
2. Asranbaeva, M. H. (2020). CHARACTERISTICS OF FORMING MOTIVES OF LABOUR ACTIVITIES IN AN INCOMPLETE FAMILY. Theoretical & Applied Science, (1), 121-123.

3. Xalimjanovna, A. M. (2022). EDUCATION OF CHILDREN IN THE WORKS OF OUR GREAT SCIENTISTS. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 4, 45-49.
4. B.T.Sharipov. Maktabgacha ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti. 2020.
5. Асранбоева, М. Х. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ ДЕТЕЙ. ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ, 14.

FOYDALANILGAN ILMIY MAQOLALAR

1. 1.M.B.Islomov.Inkluziv ta'limning maktabgacha ta'lim tizimidagi ilmiy izlanishlar jurnali 78-85. 2018.
2. FOYDALANILGAN INTERNET MANBALARI.
3. 1.UNESCO Maktabgacha ta'limning global tendensiyalari. 2021.
<https://www.unesco.org>. kiritilgan sana 05.12.2023
4. FOYDALANILGAN NORMATIV- HUQUQIY HUJJATLAR
5. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim to'g'risida" gi Qonuni 2019yil 4-aprel
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining " Maktabgacha ta'limni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi" to'g'risidagi qaror. 2020yil.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Islomova Yulduz Nimatjanovna

Qashqadaryo tumani Shaxrisabz tumani 6- dmtt direktori

Annotatsiya. *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarini strategik rivojlantirish, iqtidorli, tashabbuskor, fikrlaydigan, serg'ayrat, belgilangan maqsadlarga erishish yo'lida o'z zimmasiga ma'suliyatni ola biladigan, iqtisodiy inqirozlar davrida samarali ishlashga qobil bo'lgan, kasbiy mahoratli, o'zgaruvchan sharoitlarda ishlashga tayyor rahbarlar sifatлари yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *strategik rivojlantirish, metodologiya, boshqaruv faoliyati, tadqiqot.*

Maktabgacha ta'limni tub o'zgarishlarni amalga oshirish yangicha tipdagi – muvaffaqiyatga erishishni xohlaydigan va unga erisha oladigan iqtidorli, tashabbuskor, fikrlaydigan, serg'ayrat, belgilangan maqsadlarga erishish yo'lida o'z zimmasiga ma'suliyatni ola biladigan, iqtisodiy inqirozlar davrida samarali ishlashga qobil bo'lgan, kasbiy mahoratli, o'zgaruvchan sharoitlarda ishlashga tayyor rahbarlarning ta'lim jarayonida ishtirok etishlarini talab qiladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini strategik rivojlantirish masalasi juda muhim ahamiyatga ega, chunki maktabgacha ta'lim bolalarning kelajakdagi ta'limi va rivojlanishi uchun asos yaratadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining strategik rivojlanishi bolalarning jismoniy, ruhiy va intellektual rivojlanishini ta'minlashga, shuningdek, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Quyidagi yo'nalishlar orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlarini strategik rivojlantirish mumkin:

1. Ta'lim sifatini yaxshilash

Yangi o'quv dasturlari va metodikalar: Zamonaviy pedagogik uslublar va o'quv dasturlari ishlab chiqilishi kerak. Bolalarning turli yosh guruhlari uchun moslashtirilgan ta'lim dasturlari va o'qituvchilar uchun professional rivojlanish kurslari tashkil etish zarur.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish: Interaktiv ta'lim texnologiyalari va multimedia vositalaridan foydalanish, bolalar uchun o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkoniyatini beradi.

2. Pedagogik kadrlarni malakasini oshirish

Doimiy malaka oshirish: Maktabgacha ta'lim sohasidagi pedagoglar va tarbiyachilarning malakasini doimiy ravishda oshirib borish, ularga yangi metodikalar va pedagogik texnologiyalarni o'rgatish zarur.

Yosh kadrlarni jalb qilish: Maktabgacha ta'lim sohasiga yangi avlod pedagoglarini jalb qilish, ularni motivatsiya qilish va o'qitish jarayonini zamonaviy talablarga moslashtirish muhimdir.

3. Infratuzilmani yaxshilash

Maktabgacha ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash: Zamonaviy o'quv jihozlari, bolalar uchun xavfsiz va qulay sharoitlar yaratish, qurilish va ta'mirlash ishlariga e'tibor qaratish.

Ijtimoiy makon yaratish: Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalar uchun faqat o'qish joyi emas, balki ularning ijodiy va intellektual rivojlanishiga xizmat qiladigan ijtimoiy makon bo'lishi kerak.

4. Jamiyat bilan hamkorlikni kuchaytirish

Ota-onalar bilan yaqindan ishlash: Ota-onalar bilan muntazam uchrashuvlar, maslahatlar va treninglar o'tkazish, bolalar ta'limining muvaffaqiyatini ta'minlashda ota-onalar hamkorligini oshirish.

Mahalliy hamkorlikni rivojlantirish: Mahalliy hukumat va ta'lim tashkilotlari bilan yaqin hamkorlik qilish, o'quv jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun birgalikda ishlash zarur.

5. Keng ko'lamli tahlil va monitoring tizimini joriy etish

Monitoring tizimi: Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini va kadrlarning faoliyatini muntazam ravishda monitoring qilib borish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun choralar ko'rish.

Tahlil va strategik rejalashtirish: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rivojlanish darajasini baholash, o'zgaruvchan sharoitlarga mos ravishda strategik rejalashtirishni takomillashtirish.

6. Innovatsion metodlarni joriy etish

Pedagogik innovatsiyalarni amalga oshirish: Masalan, STEM (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) yo'nalishida bolalarni o'qitish, o'qituvchilarni yangi pedagogik texnologiyalarni o'rganishga jalb etish.

Kreativ va ijodiy yondashuvlar: Bolalarning ijodkorligini rivojlantirishga qaratilgan metodlarni qo'llash, masalan, san'at, musiqani o'qitish orqali bolalarning yaratuvchanlik ko'nikmalarini shakllantirish.

7. Moliyaviy resurslarni ta'minlash

Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni izlash va ular bilan ta'minlash. Bu resurslar yangi texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarni ta'limlashtirish va o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlash uchun kerak bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotlarini strategik rivojlantirishda yuqorida ta'riflangan yo'nalishlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning amalga oshirilishi maktabgacha ta'lim sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi va bolalar rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bu jarayon uchun ham jamiyat, ham davlat darajasida izchil yondashuv va samarali rejalashtirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

27. Grosheva I.V., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T.:2022
28. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Karimova N., A'zamova M. "Maktabgacha pedagogikasi" Darslik. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. – 688 b.
29. F.R. Valiyeva Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi didaktik jarayonlarda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashning ahamiyati //Multi disciplinary research studies and education, Kuala Lumpur, Malasiya 2021

30. F.R. Valiyeva The importance of educational content in preparation of competitive personnels// 2nd International Conference BRIDGE TO SCIENCE: RESEARCH WORKS San Francisco, USA February 28, 2018
31. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
32. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkoly. – M., 1995. – 441 s.
33. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

JAMIYAT HAYOTIDA MAFKURAVIY KATEGORIYALAR

¹Islomova Maxbuba Ne'matovna, ²Ismoatillayeva Dilfuza Akmalovna

¹Қашқадарё вилояти Шахрисабз тумани 19-ДМТТ директор

²Тошкент вилояти Кибрай тумани 10-ДМТТ директор

XXI asrda shiddat bilan istiqbolga intilayotgan Yangi O'zbekistonda juda katta yuk bilan, ya'ni mamlakatni tubdan isloh qilish borasida olib borilayotgan islohotlar yuki bilan ilgari lab bormoqda. Jamiyatimizdagi bu jarayonlarning tub mohiyatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ularning barchasi prezidentimiz tomonidan ilgari surilgan islohatlar-islohat uchun emas, islohatlar inson uchun tamoyili asosida amalga oshirilgan.

Demak, davlatimizda olib borilayotgan ushbu islohotlardan ko'zlangan maqsad fuqoralarimiz uchun O'zbekistonda har tomonlama qulay, moddiy va ma'naviy makonni vujudga keltirishdir.

Mamlakatimizdagi ushbu jarayonlar obyektida inson hayoti, uning orzu istak va maqsadlari turar ekan, albatta, o'z navbatida, ushbu islohotlar muvaffaqiyatining ta'minlanishi, fuqoralarimizni bu jarayonlar mohiyatini qay darajada tushinishlariga va shundan kelib chiqib, ularning ijtimoiy faollashuvi va siyosiy ongining yuksalish darajasiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Ma'lumki, tarixan insonlar ongining har tomonlama yuksalishi yoki turg'unlashuvida, albatta, muayyan mafkuralar asosiy rol o'ynagan. Ya'ni, ular o'z maqsadidan kelib chiqqan holda jamiyatda, jumladan, insonlar ongida dogmatizimning qaror topishida yoki, aksincha, demokratik qadryatlarning rivojlanishida katta ahamiyat kasb etgan. Albatta, shundan kelib chiqqan holda jamiyatdagi voqeylikni anashu jamiyatdagi mavjud mafkuraning in'ikosi deyish mumkindir.

Darhaqiqat, jamiyat hayoti bilan mafkura o'rtasida o'ziga xos "nozik" bog'liqlik mavjud. Bunday bog'liqlikni tarixning barcha davrlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlarda ko'rish mumkin. Shuning uchun ham bugungi kunda mafkuradagi bunday qudratli kuchni inkor etmagan holda, uni ilmiy tomondan to'g'ri baholamoq hamda fundamental asosda chuqur o'rganmoq muhimdir.

Ma'lumki mafkura bu-muayyan ijtimoiy guruh, sinf yoki millatning dunyoqarashini ifodalaydigan ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-siyosiy yoki boshqa jihatdan (masalan, diniy tomondan) tizimga solingan g'oyalar, tushunchalar va prinsiplar tizimi hamda ularning jamiyat hayotiga tatbiq etish yo'llari, vositalari yig'indisidir.

Mafkura fundamental, ilmiy- nazariy jihatdan tatqiq etilganda, u asosan uch tarkibiy qismdan tashkil topganligi ma'lum bo'ladi. Ular:

1. Mafkuraviy maqsad va uni ifodalovchi, muayyan tizimga solingan, ilmiy, falsafiy yoki diniy tomondan asoslangan g'oyalar, kategoriyalar, prinsiplar majmuyi.

2. Mafkuradagi g'oyalar, kategoriyalar va prinsiplarning jamiyatga tatbiq etuvchi sub'ektiv omillar (mafkuraviy institutlar, muassasalar, tashkilotlar).

3. G'oya va kategoriyalarni jamiyatga tatbiq etish jarayonida qo'llaniladigan yo'llar, usullar va vositalardir.

Jamiyatning maqsadga erishuvchi, jumladan, uni ijtimoiy-siyosiy tomondan yuksalishida mafkuradagi ushbu tarkibiy qismlarning roli beqiyos. Mafkuraviy amaliyotda ularning barobar harakati, albatta, jamiyatni muayyan natija tomon olib boradi. Aksincha bo'lsa, ushbu mafkura nuqsonli bo'lib, jamiyatda o'z yetakchiligini yo'qotadi.

Mafkurani ushbu tarkibiy qisimlarining roli jamiyatni muayyan natija tomon olib boradi. Aksincha bo'lsa, ushbu mafkura nuqsonli bo'lib, jamiyatda o'z yetakchiligini yo'qotadi.

Mafkura ushbu tarkibiy qisimlarning o'zaro bog'liqligini e'tirof etgan holda, uning birinchi tarkibiy qismi boshqa qismlarning asosi ekanligini, undagi mafkuraviy maqsad va uni ifodalovchi muayyan tizimga solingan g'oyalar, kategoriyalar hamda prinsplar ana shu mafkura mohiyatini ochib beruvchi asosiy elementlar ekanligini ta'kidlash lozim.

Ko'rinib turibdiki, mafkura juda serqirra voqeylik. Ushbu serqirra voqeylikning turli tomonlarini fundamental asosda, ilmiy-nazariy jixatdan o'rganish jamiyatda mafkura amaliyotini to'g'ri yo'lga qo'yishni va bu sohada muayyan natijani qo'lga kiritishni ta'minlaydi. Shu ma'noda, mafkuraning asosiy tarkibiy qismiga tegishli bo'lgan mafkuraviy kategoriyalarning mohiyati va ularning jamiyat hayotiga ta'sirini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, biz ishlayotgan mafkuraviy kategoriya tushunchasi bugungi kun uchun yangi tushunchadir. Chunki izlanishlarimiz davomida bizga ma'lum bo'ldiki, mafkuraviy kategoriya tushunchasiga taalluqli bo'lgan adabiyotlarda, ya'ni:

- milliy goya fani uchun tayyorlangan o'quv adabiyotlari va lug'atlarida;
- falsafa faniga doir o'quv adabiyotlari va lug'atlarida;
- O'zbekiston milliy ensiklopediyasi hamda O'zbekiston sovet ensiklopediyasi kabi adabiyotlarda ham bu tushuncha uchramaydi.

Mazkur adabiyotlarda, albatta, mafkura tushunchasi va kategoriya tushunchalari haqida alohida ma'lumot berilgan. Masalan, 2007 yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi akademiyasi tomonidan chiqarilgan "Milliy g'oya va rahbar mas'uliyati" kitobida, "Mafkura – muayyan ijtimoiy guruh yo qatlamning, millati yoki davlatning ehtiyojlarining, maqsad va intilishlarini, ijtimoiy-ma'naviy tamoyillarini ifoda etadigan g'oyalar, ularni amalga oshirish tizimi", deya ta'riflanadi⁶⁵.

Kategoriyaga esa, O'zbekiston milliy ensiklopediyasida qo'yidagicha ta'rif beriladi: "Kategoriyalar (yn.kategoriya-mulohaza, fikir,belgi) (falsafasida)-voqeylikdagi hodisalar va bilishning muhim, umumiy hususiyat hamda munosabatlarni aks ettiruvchi eng umumiy va asosiy tushunchalar. Kategoriya bilish va ijtimoiy amaliyot tarixiy taraqqiyotning umumlashgan natijasi bo'lib vujudga kelgan"⁶⁶. Mafkura va kategoriya tushunchalarini shunga o'xshash ta'riflarini boshqa manbalarda ham ko'rish mumkin.

Shunga qaramay, hozircha ilmiy istemol va mafkuraviy amaliyotda, mafkuraviy tus olgan, metodologik va dunyoqarash mazmuniga ega bo'lgan, tushunchalarni ifodalovchi aniq bir kategoriya mavjud emas.

Binobarin, amaliyotdagi mafkuralarning barchasi shu mafkura monopoliyasida xarakatlanib, mafkuraviy tus olgan, oddiy (kundalik) tushunchalaridan farq qiluvchi, ta'sirchan tushunchalar mavjud.

Albatta, ilmiy iste'molda bunday tushunchalar mohiyatini anglatuvchi muayyan bir ilmiy kategoriya bo'lishi zarur. Bizningcha, bunday tushunchalarni ilmiy iste'molda mafkuraviy kategoriyalar deb atash maqsadga muvofiq. Zero, ularni mafkuraviy kategoriyalari deb atash ham ilmiy tadqiqotlar olib borishda hamda mafkuraviy amaliyotda katta ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, bu ilmiy ijodda mafkuralarda ishlatiladigan tushuncharni alohida tadqiqot ob'eykti sifatida o'rganish ishini boshlab berishi mumkin. Undan tashqari, mafkuraviy amaliyotda ham bu

⁶⁵ Milliy g'oya va rahbar mas'uliyati. - Toshkent: G'afur G'ulom, 2007 yil. 184- bet.

⁶⁶ O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002 yil N:4.502-503 betlar.

tushuncha, mafkuralarda ishlatilayotgan tushunchalarni kundalik hayotda ishlatiladigan oddiy tushunchalardan farqlash imkonini yaratib beradi.

Endilikda, shu vaqtga qadar mafkuraviy kategoriya tushunchasining ilmiy iste'molga kirib kelmaganligi sababiga to'xtaladigan bo'lsak, bu, bizningcha, mafkurani hamda uning tarkibiga kiruvchi mafkuraviy amaliyot natijasida vujudga kelgan asosiy tushunchalarni fundamental asosda tadqiqotchilar tomonidan to'la ilmiy tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilmaganligi oqibatidir.

Ma'lumki, fan har bir yangi tushunchani ilmiy is'temolga kirib borishida ushbu tushuncha mohiyatini ochib beruvchi muayyan ta'rifni taqozo etadi. Jumladan, bu mafkuraviy kategoriya tushunchasiga ham taalluqli bo'lib, unga ko'ra, ushbu tushunchani quyidagicha ta'riflash mumkin:

Mafkuraviy kategoriyalar- bu metodologik va dunyoqarash mazmuniga ega bo'lgan, mafkuraviy bilish hamda mafkuraviy amaliyot tarixiy taraqqiyoti natijasida vujudga kelib, g'oyaviy tus olgan va o'zaro bir-biri bilan qonuniy bog'langan asosiy tushunchalardir. Ushbu tushunchalar kundalik ong natijasida emas, balki, nazariy ong natijasida vujudga kelganligi bilan ham oddiy tushunchalardan farqlanadi. Jumladan, mafkuraviy kategoriyalarni oddiy tushunchalardan farqlovchi va ularning mohiyatini belgilovchi quyidagi mezonlar mavjud:

1. Mafkuraviy kategoriyalar muayyan mafkuraviy ta'limot bilan birga vujudga keladi va shu mafkura monopoliyasida bir-biri bilan qonuniy bog'langan holda harakatlanadi.

2. Mafkuraviy kategoriyalar qaysi millat tilida yaratilgan bo'lsa, mafkuraviy amaliyotda ham ular hech bir millat tiliga tarjima qilinmasdan qo'llaniladi.

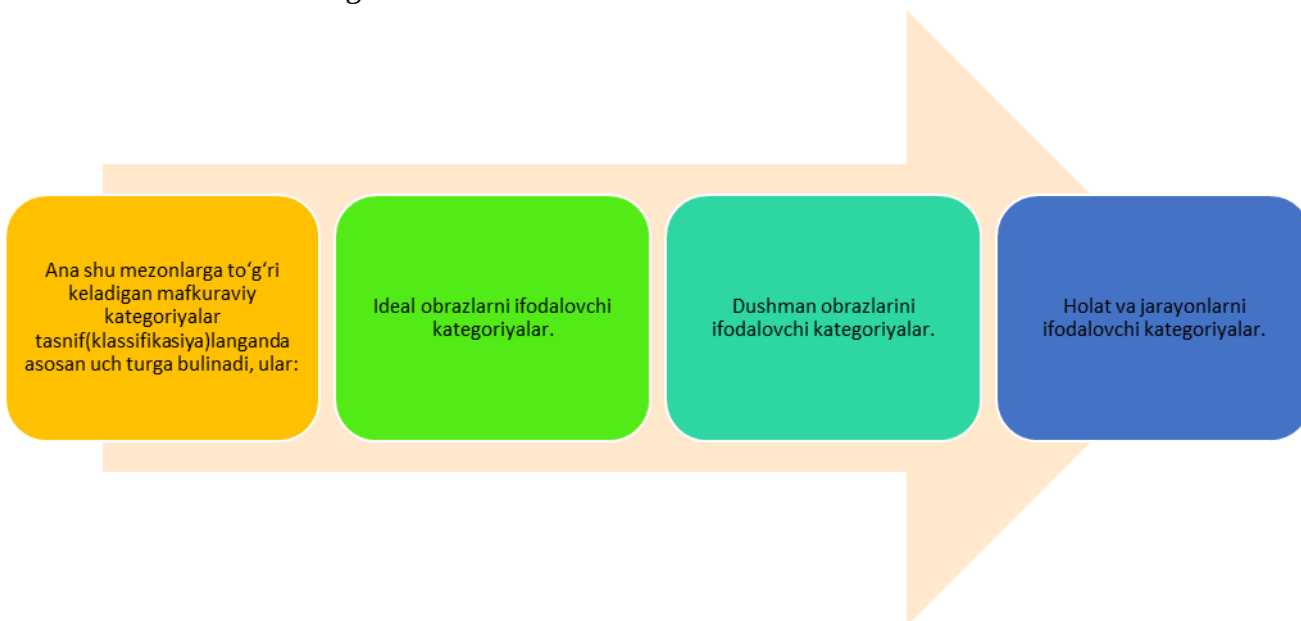
3. Ular hajm jihatdan bir yoki ikki so'zdan iborat bo'ladi (bu ularning tushuncha hajmi qancha kengaysa, mazmun shuncha torayadi, aksincha tushuncha hajmining qisqaligi unga keng mazmun baxsh etadi, degan teskari nisbat qonuniga bo'ysinishligini ko'rsatadi)1.

4. Ular jozibador va inson ruhiyatiga ta'sirchan bulib, makon va zamon (jumladan, kelajak) ehtiyojlarini o'zlarida namayon etadi.

5. Mafkuraviy amaliyotda ular o'zlarining raqiblariga nisbatan o'ta muvofiqsiz bo'ladi.

6. Mavjud mafkuraning maqsadi qanday mohiyat (bunyodkorlik yoki vayronkorlik)ga ega bo'lsa, undan kategoriyalar ham shu maqsaddan kelib chiqib, borliqni o'zlarida ifodalaydi.

7. Mafkuraviy kategoriyalar insonlar uchun bilish, baholash va faoliyat yuritish mezonini ko'rsatuvchi obrazli belgi hisoblanadi.

Mazkur kategoriyalar mafkuraviy amaliyotda o'z mavjudligini saqlab kelayotgan har bir mafkura tarkibida mavjud bo'ladi⁶⁷.

Mafkuralardagi ideal obrazlarni ifodalovchi kategoriyalar asosan qo'yilgan mafkuraviy maqsadga hamohang tarzda o'zida ideal inson va ideal makon(jamiyat)ni yorqin ranglarda aks ettiradi. Dushman obrazlarini ifodalovchi kategoriyalar ham mavjud mafkura maqsadidan kelib chiqqan holda, ideal obrazlarda ifodalanagan voqeylikning aks tomonini qora ranglarda yoritadi. Holat va jarayonlarni ifodalovchi kategoriyalar ham aynan ana shu mafkura maqsadidan kelib chiqib, borliqdagi holat va jarayonlarni o'zida ifoda etadi.

Ta'kidlash lozimki, har bir mafkura o'zidagi bu uch tasnifdagi kategoriyalar orqali, asosan, ideal inson, ideal makon va ularning aksi bo'lgan dushman obrazlar (masalan, mafkuraviy ta'limotga qarshi kishilar, tuzumlar va davlatlar)ni hamda borliqdagi mavjud jarayonlarni o'z maqsadidan kelib chiqib aks ettiradi. Ya'ni, mafkuraviy kategoriyalarda ifodalanayotgan voqeylik faqat mafkuraviy maqsadnigina amalga oshiish uchun xizmat qiladi.

Agar mafkuraviy maqsad ilmiy va umuminsoniy mezonlarga to'g'ri kelsa, bu uning kategoriyalarida ham aks etadi, natijada real hayot ularda ifodalanayotgan voqeylik bilan uyg'unlashib boradi. Bu esa, qo'yilgan ezgu maqsadlar sari insonlarni harakatga keltirish barobarida, jamiyatdagi barcha muommalarni bartaraf etadi. Lekin, amaliyotdagi mafkuraning maqsadi aksincha bulib, u ilmiylikdan, insoniylikdan uzoq bo'lsa-chi? Bu holda, uning kategoriyalari ham mafkuraviy maqsaddan kelib chiqib, mafkuraviy amaliyotda oqni qora, qorani esa oq deb ko'rsatadi. Natijada, ular insonlarni tabiat va jamiyatning tabiiy qonunlarini buzish yo'lida harakatga keltirib, ulardagi barcha sohalarda, jumladan, inson ruhiyatida o'nglanishi qiyin bo'lgan og'ir fojialarni vujudga keltiradi. Buni anglash uchun uzoqqa bormasdan, yaqin tariximizdagi kommunistik mafkurani keltirib chiqargan oqibatlarini eslashning o'zi kifoya.

O'zbekistonda mustaqillikdan so'ng kommunistik mafkura fojealarini bartaraf etish borasida katta ishlar amalga oshirildi. Jumladan, milliy mafkuramizni shakillantirish konsepsiyasining birinchi prezidentimiz I.Karimov tomonidan ishlab chiqilganligi, ta'lim tizimining barcha bosqichlarida uni singdirish ishlari boshlab yuborilganligi hamda milliy mafkuramizni yanada rivojlantirish uchun keng ko'lamli ilmiy tadqiqot ishlari olib borilganligi bizning mafkura sohasida tashlagan asosiy qadamlarimizdir.

Shu o'rinda qayt etish lozimki, hozirgi jamiyatimizning tobora erkinlashuvi, fuqorolik jamiyati institutlarining rivojlanishi qonunli ravishda turli ijtimoiy-siyosiy fikirlar, g'oyalar va shu asosda mafkuralarning shakillanishiga olib kelishi tabiiy. Bu quvonarli hol, albatta. Lekin, bunday mafkuralar orasida milliy manfaatimizga zid bo'lgan, mamlakatimiz taraqqiyotiga to'sqinlik qiluvchi ekstremistik, aqidaparastlik negizidagi yoki demokratiyani eksport qilishga mo'ljallangan mafkuralar ham bo'lishi mumkin.

Albatta, bu jarayonda milliy mafkuramizning raqobatdoshligini oshirish muhim vazifa hisoblanadi. Ushbu vazifa, birinchi navbatda, bizdan bu sohada chuqur, fundamental tadqiqot ishlarini kuchaytirishni talab etadi. Hozirda, ayniqsa, o'rganilishi zarur bo'lgan mazkur tadqiqotlar ichida, hali to'la ilmiy tadqiqot ob'eykti sifatida o'rganilmagan milliy mafkuramiz kategoriyalarini ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tadqiq etish muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

⁶⁷ Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushunchalar, atamalar va tamoyillar- Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002 yil. 6-16 betlar, 71-91 betlar.

1. Sh.Mirziyoyev. Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.
2. Milliy g‘oya va rahbar mas'ulyati. - Toshkent: G‘afur G‘ulom, 2007 yil 184- bet.
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.-Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002 yil N:4.502-503 betlar.
4. Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushunchalar, atamalar va tamoyillar- Toshkent: Yangi asr avlodi, 2002 yil 6-16 betlar, 71-91 betlar.

MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH

Islomova Yulduz Nimatjanovna

Qashqadaryo tumani Shaxrisabz tumani 6- DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarining mohiyati yoritilgan. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutilgan.

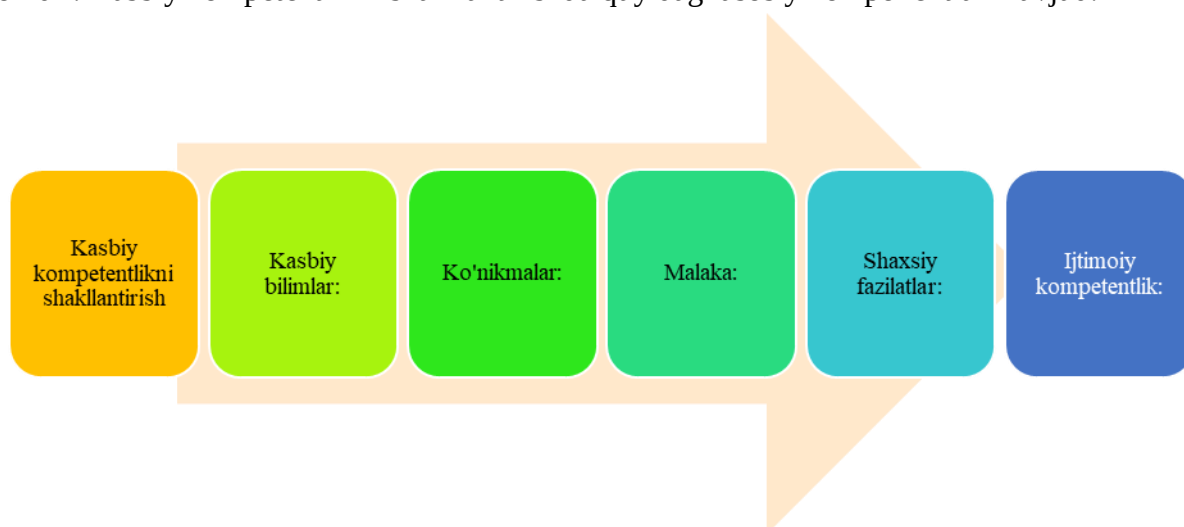
Kalit so'zlar: kasbiy kompetentlik, kasbiy faoliyat, ijtimoiy kompetentlik, maxsus kompetentlik, shaxsiy kompetentlik, texnologik kompetentlik, ekstremal kompetentlik, pedagogik jarayon, ta'lim jarayoni, o'z-o'zini rivojlantirish.

Bugungi kunda yetishib kelayotgan yosh avlodning kelesida kim bo'lishi va o'z kasbining mutaxassisi bo'lishi uchun uning kasbiy kompetentligiga alohida ahamiyat beriladi.

Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo'llay olishi.

Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetentsiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Barcha soha mutaxassislari o'z kasbining ustasi bo'lib yetishishi kerak. Buning uchun kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlariga ega bo'lishi va bu sifatlarini o'z kasbiy faoliyatida qo'llay olishi kerak.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirish - bu shaxsning o'z kasbini samarali va sifatli bajarish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va ijtimoiy fazilatlarni rivojlantirish jarayonidir. Kasbiy kompetentlikni shakllantirishda quyidagi asosiy komponentlar mavjud:

Kasbiy bilimlar: Kasbga oid bilimlarni o'zlashtirish. Bu, o'z sohangizda eng so'nggi yangiliklar, texnologiyalar, metodologiyalar va me'yorlar haqida ma'lumotga ega bo'lishni anglatadi.

Ko'nikmalar: Nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirish. Masalan, muammolarni hal qilish, jarayonlarni boshqarish, turli asbob-uskunalarni ishlatish, kommunikatsiya va boshqalar.

Malaka: O'z kasbi bo'yicha muvaffaqiyatli ish yuritish uchun kerakli malakalarni egallash. Bu, tajriba orttirish, yangi ko'nikmalarni o'zlashtirish va o'z ustida ishlashni o'z ichiga oladi.

Shaxsiy fazilatlar: Kasbiy muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan ijtimoiy va shaxsiy xususiyatlar: mas'uliyat, muloqot qobiliyati, jamoada ishlash va boshqaruv qobiliyatlari, vaqtni to'g'ri boshqarish va boshqalar.

Ijtimoiy kompetentlik: Mehnat bozorida muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan shaxslararo ko'nikmalar. Bu o'zaro aloqalar, jamiyatda o'z o'rnini topish va samarali ish aloqalarini o'rnatish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirishning asosiy yo'nalishlari:

Ta'lim va o'qitish: Yaxshi kasbiy bilimlarni olish uchun ta'lim tizimi va o'quv kurslari juda muhim.

Amaliyot va tajriba: Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, mashq qilish va muammolarni hal qilish orqali ko'nikmalarni rivojlantirish.

O'z-o'zini rivojlantirish: Kitoblar o'qish, kurslar va seminarlar qatnashish, professional tarmoq va mentorlar bilan ishlash.

Qayta aloqa va o'rganish: O'zingizning ish faoliyatingizni tahlil qilish, muvaffaqiyat va xatolardan o'rganish.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirishda tizimli va doimiy ishlash zarur. Bu, nafaqat shaxsning o'zini rivojlantirishga, balki butun jamoa va tashkilotning samaradorligini oshirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M.Ochilov, N.Ochilova “Oliy maktab pedagogikasi” darsligi. – Toshkent, 2008.
2. R.Mavlonova, N.Voxidova, N.Raxmonqulova “Pedagogika nazariyasi va metodikasi” darsligi. –T.: “Fan va texnologiya”.
3. Muslimov N.A., Usmonboeva M., Mirsolieva M. “Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik” moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua.– T: 2016.
4. Sidiqova, D. S. (2021). ZAMONAVIY TA'LIMDA MASOFAVIY O'QITISH TIZIMI. Scientific progress, 2(7), 1027-1031.

EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

¹Jumayeva Ozoda Mirzayevna, ²Ajibaeva Aliya Adilbaevna

¹Бухоро вилояти Қорақўл тумани 42-ДМТТ, ²Қорақалпоғистон Республикаси Мўйноқ
тумани 13-ДМТТ

Annotatsiya. Mazkur maqolada insonlarning tabiatga qilayotgan munosabati va shu tufayli tabiatimizda bo'layotgan turli hil o'zgarishlar. Tabiatni muhofaza qilish kerakligi va yosh avlodni tabiatni asrash shu bilan birgalikda ularni tabiatga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish. Ularda atrof olamga bo'lgan madaniyatni shakllantirish va shu masalalar bo'yicha takliflar.

Kalit so'zlar: tabiat, tarbiya, inson, yoshlar, madaniyat, ekologiya atrof muhit, ta'lim, xalq "Avesto".

Abstract. Mazkur maqolada insonlarning tabiatga qilayotgan munosabati va shu tufayli tabiatimizda bo'layotgan turli hil o'zgarishlar. Tabiatni muhofaza qilish kerakligi va yosh avlodni tabiatni asrash shu bilan birgalikda ularni tabiatga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish. Ularda atrof olamga bo'lgan madaniyatni shakllantirish va shu masalalar bo'yicha takliflar.

Keywords: nature, education, people, youth, culture, ecology, environment, upbringing "Avesto".

Biz odam bo'lib tug'ilibmizki, ongli mavjudodlarmiz. Insonlarni hayvonlardan farqi ham shunda. Biz shu aqlimiz bilan tongda turish, yuz qo'limizni yuvish, nonushta qilish va ishga, o'qishga borishni o'zimizga odat qilganmiz. Bularning hammasi bizning odatiy kunimiz. Dunyo yaralibdiki, hayot bor, insonlar, jamiki mavjudodlar o'simliklar hamma hammasi. Tabiatdagi borki nematlar Alloh tomonidan insonlarga in'om etilgan.

Insonlar yaralibdiki, sog' qolish, yashashi uchun turli xil kurash olib borgan. Masalan yashashi uchun turli xil o'simliklarni yoki hayvonlarning go'shtlari bilan oziqlanishgan. O'zlariga boshpana yoki isinish uchun darxtlarni kesishgan. Ulardan, ya'ni tabiatdan foydalanishgan. Shunday ekan tabiat bizni tug'ilganimizdan boshlab asrab avaylab keladi. Bejizga "ona tabiat" deb aytilmas ekan. Onamiz bizni qanday parvarishlab, asrab avaylasa tabiat ham bizni bu hayotda yashashimiz uchun ko'makdosh ya'ni onamiz kabidir. Shuning uchun ham tabiatni onaga qiyoslashar ekan. Onamizni ardoqlaymiz, sevamiz, hurmat qilamiz. Tabiatnichi? Biz tabiatni hurmat qilamizmi? Yahshi ko'ramizmi? Biz "Jannatmakon yurt

O'zbekiston "- deyishni bilamiz. Haqiqatdan ham jannatmakon, lekin shu jannatiy joylarimizni asrashimiz kerakligini, biz shunday uni ifloslantirib unga zarar beraversak, bu jannatmakon joylarimizdan kelajak avlodga hech nima qolmaydi. Bahorda gullarning hushbo'y iforidan bahramand bo'lishni bilamiz. Yozda tog'larga, daryolarga dam olgani borishni bilamiz.

Ekologik madaniyatni rivojlantirish masalalari ko'plab sohalarida jiddiy e'tibor talab etadi, chunki bu masala jamiyatning barqaror rivojlanishiga, tabiat va insonning uyg'un yashashiga bevosita ta'sir qiladi. Quyida ekologik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha muhim masalalar keltirilgan:

Tabiatni muhofaza qilish va ekologik ta'lim: Ekologik madaniyatni shakllantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri tabiiy resurslarni tejash, ularni oqilona ishlatish va tabiatni muhofaza

qilishni o'rgatishdir. Bu, avvalo, ekologik ta'limni kengaytirish va turli yoshdagi insonlarga ekologik ongni oshirishni talab etadi.

Atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish: Ko'plab sanoat korxonalari va o'zgarishlar natijasida atrof-muhit ifloslanishi kuchayib bormoqda. Ekologik madaniyatni rivojlantirishda sanoat chiqindilarini qayta ishlash, toza texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni oshirish muhim ahamiyatga ega.

Oziq-ovqat va suv resurslarini boshqarish: Ekologik madaniyatning boshqa bir yo'nalishi suv resurslari va oziq-ovqatni tejashni o'z ichiga oladi. Suv tanqisligi va oziq-ovqat isrofgarchiligini kamaytirish, barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini rivojlantirish zarur.

Shahar infratuzilmasi va yashash muhiti: Shaharlar ekologik madaniyatni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shahar infratuzilmasini yaxshilash, yashash joylarida yashil hududlarni yaratish, chiqindilarni qayta ishlash va barqaror transport tizimlarini yaratish zarur.

Barqaror iste'mol va ishlab chiqarish: Mahsulotlarni ishlab chiqarishda atrof-muhitga zarar bermaydigan texnologiyalarni qo'llash, barqaror iste'mol madaniyatini yaratish, xususan, resurslarni optimal ishlatish, ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarish va iste'mol qilish masalalariga e'tibor qaratish kerak.

Ijtimoiy mas'uliyat va davlat siyosati: Ekologik madaniyatni rivojlantirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik muhimdir. Davlat ekologik qonunlar va normativ hujjatlar ishlab chiqishi, shuningdek, ekologik maqsadlarga erishishda jamiyatni faollashtirishi zarur.

Ekoturizmni rivojlantirish: Ekoturizm ekologik madaniyatni rivojlantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Tabiatni himoya qilish, barqaror turizmni rivojlantirish va mahalliy aholini ekologik ongni oshirishga qaratilgan loyihalar hayotga tadbiq etilishi kerak.

Qarorlar qabul qilishda ekologik me'yorlar: Ekologik madaniyatni rivojlantirishda qarorlar qabul qilishda ekologik omillarni hisobga olish zarur. Sanoat, iqtisodiyot va ijtimoiy tizimlar ekologik nuqtai nazardan tahlil qilinishi, barqaror rivojlanish strategiyalari ishlab chiqilishi kerak.

Ekologik madaniyatni rivojlantirish butun jamiyatni o'z ichiga olgan, uzluksiz ishlov berish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan jarayon bo'lib, u nafaqat tabiatni himoya qilish, balki insonlarning turmush tarzini ham yaxshilashni maqsad qilgan.

Xususan, davlatimiz rahbarining ekologiya va atrof muhitni himoya qilish tog'risidagi chiqargan qarorlari maqsadga muvofiqdir.

Qurilish vazirligi, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasiga joriy yilda Toshkent, Samarqand va Andijon viloyatlarida, keyinchalik boshqa hududlarda ham qurilish chiqindisi poligonlari hamda chiqindini qayta ishlash loyihalarini ishga tushirish bo'yicha topshiriqlar berilgani, tizimda 13 ta "Toza hudud" davlat unitar korxonasi va ularning 174 ta tuman (shahar) filiali tashkil etilgani. Ushbu unitar korxonalar balansiga 1 ming 300 ta maxsus texnika, 1 mingta chiqindi to'plash maydonchasi, 5 ming 800 ta konteyner va 172 ta poligon o'tkazilgani. Bular ayni muddao. Lekin bu qarorlarni amalga oshishi, amalga oshganda ham bularga rioya qilish biz oddiy fuqorolarning o'zimizning qo'limizda qayasidir tomonlama. Bular uchun bizdan talab qilinadigonlari. Tarbiya qilishni avvalo o'zimizdan boshlashimiz kerak. Yosh avlodni tabiatni e'zozlash, uni sevis ruhida tarbiyalash zarur. "Qush inida ko'rganini qiladi " degandek. Biz farzandlarimizni kichkinaligidan atrof-muhitni sevis xurmat qilish kerakligini uqtirib borishimiz kerak. Kichkinaligidan yahshi tarbiya olgan bola katta bo'lganda boshqalar uchun o'rnak bo'la oladi. Maktablarda atrof muhitni asrash tog'risida darsliklar bor

albatta. Bu borada bir necha takliflar bor. Biz avvalom bor bolalarimizni to'g'ri tarbiyalash uchun bo'lajak ota onalarni yahshi tarbiya qilish kerak. Bo'lajak ota onalar esa hozirgi yoshlardir. Yoshlarning tashabbusi bilan atrof muhitni muhofaza qilish tashkiloti tuzilsa va ularga huquq berilsa atrof muhitni muhofaza qilish bo'yicha qayerda tabiatga zarar keltirilayotgan bo'lsa u ishga nisbatan chora ko'rish yoki bu haqda tegishli joylarga xabar berish, masalan bu ish uchun alohida ish vaqti, kuni belgilanmaydi. Shunchaki qayerda yursa va tabiat uchun zararli hodisaga guvoh bo'lsa bu ishni qilgan odam bilan tushuntirish ishlarini olib borish. Tabiatga zarar keltirayotgan insonga yaxshi ta'sir qilishi uchun. U bilan yaxshi muomilada bo'lishi va bu ishga tabassum bilan yondashishi zarur. Bundan keyin bu tashkilot yoshlarining zimmasiga maktab(litsey texnikum) larga borib o'quvchilarga tabiatni asrash va undan tog'ri foydalanish mavzularini o'tish huquqi berilsa va bu darsni o'tishni ham oddiy emas o'quvchilarni qiziqtirib o'zgacha metodlardan foydalanib dars o'tilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu orqali hozirgi yosh avlodni tabiatni sevishtirish va uni asrash muhitida va yoshlarni bu ishga jalb qilish orqali kelajak avlodni ham yahshi tarbiya qila olsak ajab emas.

Buyuk alloma Muhammad ibn Muso al- Xorazmiy shunday deydi: " Bilingki, daryoning ko'zlari yoshlansa, uning boshiga g'am, kulfat tushgan bo'ladi". Buyuk bobomiz "daryoning ko'zlari yoshlansa " deganda daryoga insonlar tomonidan yomon munosabat bildirilayotganini aytayotgandir. Shuning uchun ham u yig'layapti...

Modomiki biz insonlarni tabiatimiz shuncha yillardan buyon bizni shu hayotda yashashimiz uchun sababchi ekan. Biz uni asrab-avaylashimiz zarur.

REFERENCES

1. Shavkat Mirziyoyevning ekologik holatni yaxshilash va atrof muhitni muhofaza qilish to'g'irisidagi qarorlari.daryo.uz
2. Tabiatni muhofaza qilish haqidagi buyuk allomalarning fikrlari fayllar.org.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA SAVOD O'RGATISH

Karimova Navbaxar Mahmudjanovna

Ixtisoslashtirilgan Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti (ko'p tarmoqli) Horazm viloyati Gurlan
tumani 9-son IMTT tarbiyachisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilariga barkamol avlod tarbiyasida nutqni to'g'ri shakllantirish yo'llari va savod o'rganishda og'zaki nutqni yaxshi rivojlantirish, muloqot qila olishga o'rgatish jarayonlari yuzasidan o'rganilgan adabiyotlardan olingan bilimlar asosida bilim va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: savodga o'rgatish, nutqni oshirish, muloqot, intellektual salohiyatli, erkin fikrlash, ijodiy-rivojlantiruvchi muhit, tayyorgarlik davri, og'zaki nutq.

Аннотация. В данной статье освещается роль воспитателей дошкольных образовательных организаций в воспитании гармонично развитого поколения. Особое внимание уделено формированию правильной речи, развитию устной речи и обучению детей эффективному общению. На основе изученной литературы даны рекомендации и полезные советы.

Ключевые слова: обучение грамоте, развитие речи, общение, интеллектуальный потенциал, свободное мышление, творческо-развивающая среда, подготовка.

Abstract. This article highlights the role of preschool education teachers in raising a well-rounded generation. Special attention is given to developing proper speech formation, improving oral communication skills, and teaching children effective interaction. Recommendations and insights are provided based on the study of relevant literature.

Keywords: literacy teaching, speech development, communication, intellectual potential, free thinking, creative developmental environment, preparation.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning rivojlanishi inson hayotidagi eng muhim davrlardan biridir. Shu davrda bolalarning aqliy, jismoniy va ruhiy rivojlanishi qizg'in sur'atda kechadi. Aynan shu jarayonda savod o'rgatish jarayoni ham boshlanib, bu bolalarning maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlanishiga xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida savod o'rgatishning maqsadi nafaqat harf va so'zlarni tanitish, balki bolalarda nutq madaniyatini rivojlantirish, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni shakllantirishdir.

Bu jarayon bolalarning maktab ta'limiga psixologik va aqliy tayyorgarligini ta'minlashga, ijtimoiylashuv va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bolaning dastlabki yoshlaridan boshlab faoliyatning eng oddiy turlari uning shaxsiy qobiliyatlarini, xususiyatlarini va atrofdagi narsalarga munosabatini shakllantirishning asosi hisoblanadi. O'zlashtirilgan bilimlar va rivojlangan aqliy qobiliyatlarni bolalar xilma-xil o'yinlarda va mehnatda qo'llaydilar. Bularning hammasi bola shaxsining rivojlanishiga ta'sir etadi, unda faoliyatning yangi mazmuniga qiziqishni shakllantiradi. Maktabgacha yosh davridagi ehtiyojlar, his tuyg'ular, sabablar, maqsadlarni tarbiyalash va rivojlantirish shu darajaga yetadiki, u bolaga maktabdagi muntazam o'qishga o'tish imkonini beradi.

Savod o'rgatish jarayonida metodik yondashuv va bolalarning qiziqishlari hisobga olingan holda ish olib borish muhimdir. Bu esa keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli o'tishni ta'minlaydi.

Bu davrda Savod o'rgatish jarayonining bir necha bosqichlarga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi.

1. Tayyorlov bosqichi

Bu bosqichda bolalar o'yin va mashg'ulotlar orqali nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan:

So'zlarni bo'g'inlarga bo'lish;

Tovushlarni ajratish va farqlash;

Harflar shakli va tovushini bir-biriga bog'lash.

2. Boshlang'ich savod o'rgatish bosqichi

Harflar va ularning tovushlarini o'rgatish.

Oddiy so'zlarni tanitish va yozish.

She'rlar, ertaklar va qisqa hikoyalarni tinglash va takrorlash orqali bolalarning nutqini boyitish.

3. Amaliy bosqich

Bolalar so'zlardan iborat oddiy matnlarni o'qish va tushunishni o'rganadilar. Yozma mashqlar bajarish orqali qo'l motorikasini rivojlantiradilar.

1. O'yin usullari

Bolalar bilan o'tkaziladigan o'yinlar o'qish va yozishni qiziqarli tarzda o'rgatishga yordam beradi. Masalan:

"Harf top" o'yini;

"So'z yasash" o'yini.

2. Vizual va eshituv usullari

Harflarni shakllar, rangli rasmlar, maxsus video va audio materiallar orqali o'rgatish samaradorligini oshiradi.

3. Jamoaviy va individual yondashuv

Bolalar birgalikda ishlashni o'rganishlari bilan birga, har bir bolaning rivojlanish darajasiga mos dastur ham qo'llaniladi.

4. Ijodiy metodlar

Bolalarni o'z fikrlarini ifodalashga o'rgatish uchun rasm chizish, hikoya yaratish kabi mashg'ulotlar tashkil qilinadi.

Kichik maktab yoshida asosiy narsa o'qish bo'lib qoladi va uni bolalar ijtimoiy ahamiyatga molik faoliyat sifatida tushinadilar. Bolaning jamiyatdagi yangi mavqei o'z xatti - harakatini va tengdoshlarining xatti-harakatini o'zgacha nuqtai nazardan- maktab o'quvchisi nuqtai nazaridan baholashni shart qilib qo'yadi. Bola faollik, ijodkorlik ko'rsatib, kattalarning uning xulq-atvori va faoliyatiga qo'yayotgan tobora murakkablashib borayotgan talablarini bajarishga intiladi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim muassasalarida savod o'rgatish bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning muhim bosqichidir. Bu jarayonda bolalar nafaqat o'qish va yozishni o'rganadilar, balki ijodkorlik, muloqot va mustaqil fikrlash kabi qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Shuning uchun bu jarayonni bolalarning yosh xususiyatlari va qiziqishlarini inobatga olgan holda, metodik jihatdan puxta tashkil qilish muhimdir. Mazkur jarayonning sifatli tashkil etilishi kelajak avlodning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261 sonli qarori .-T.: 2018-yil 9-sentyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2016-yil 29-dekabrdagi "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. Sodiqova SH. A. "Maktabgacha pedagogika" Fan va texnologiya. T.: -2017-yil.
4. Kamolova, A., & Ergasheva, G. S. Q. (2022). Yosh avlodni tarbiyalashda xalq pedagogikasini manbalarining o'rganishning o'rganishning ilmiy-nazariy asoslari. Science and Education, 3(12), 590-592.

YOSHLARNING MA'NAVIY KAMOL TOPISHIDA QADRIYATLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Karimova Durdona Abdurahmonovna

Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani 9-sonli davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada bugungi kunda yoshlar tarbiyasi, va ularning ma'naviy-ma'rifiy rivojlanishi, hamda yoshlar uchun yaratilib berilayotgan shart-sharoitlar xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: qadriyat, qadriyatlar, milliy qadriyat, millat, elat, axloqiy tushuncha, ijtimoiy guruhlar, ibratli qadriyatlar, oila, egotsentrizm, individualizm, jamoaviylik, shaxs erkinligi.

Аннотация. В данной научной статье говорится об образовании молодежи сегодня, ее духовно-образовательном развитии, условиях, созданных для молодежи.

Ключевые слова: ценность, ценности, национальная ценность, нация, народ, моральная концепция, социальные группы, образцовые ценности, семья, эгоцентризм, индивидуализм, коллективизм, свобода личности.

Abstract. This scientific article talks about the education of young people today, their spiritual and educational development, and the conditions created for young people.

Keywords: value, values, national value, nation, people, moral concept, social groups, exemplary values, family, egocentrism, individualism, collectivism, personal freedom.

KIRISH

Kelajagimizning munosib vorislari-yoshlarimizning barkamol inson qilib tarbiyalashda ajdodlar merosiga tayanish, ayniqsa milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash nihoyatda muhimdir. Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz” deb nomlangan kitobida “Biz yoshlarimizning milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz zarur”, deb ta’kidlaydi. Zero, Milliy va umuminsoniy qadriyatlar hayot sinovidan o‘tgan, insoniyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ijtimoiy hodisadir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida Sh.M. Mirziyoyevning asarlari metodologik manba bo‘lib belgilandi. Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning mantiqiylik, tarixiylik, izchillik va obyektivlik usullaridan keng foydalanildi. Ma'naviy yuksalish yo‘lidagi tahdidlar va ularni bartaraf etish yo‘llarining bugungi kundagi vazifalari qadriyat tushunchasiga borib taqalishi obyektiv ochib berildi. Respublikamizning taniqli olimlaridan E. Yusupov, J. Tulenov, Z. G‘ofurov va rus faylasuflari A.G. Zdrovomislov va G. Drabnitskiy ham risolarida o‘z fikrlarini bildirganlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan har qanday ijtimoiy, moddiy, ma'naviy narsa yoki hodisa o‘tmishda ijobiy ahamiyat kasb etgani uchungina emas, balki kelajak istiqboli uchun yangi imkoniyatlar yaratib berishga qodir bo‘lganligi sababli ham qadriyat deb ataladi. Boshqacha aytganda, qadriyatlar jamiyat va ma'naviy taraqqiyotning zaruriy mahsulidir.

Qadriyat inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan millat, elat va ijtimoiy guruhlarining manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiladigan va shu tufayli ular tomonidan baholanib, qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari majmuidir.

Qadriyatlar ahloqiy qoida va me'yorlar, g'oyalar va maqsadlardagi baholash mezonlari hamda usullarini o'zida aks ettiradi: Ular halollik, poklik, o'zaro yordam va adolatlilik, mehr-muhabbat, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlar: burch, vijdon, or-nomus, mas'uliyat kabi ahloqiy tushunchalar shaklida namoyon bo'ladi.

Qadriyat-boshqa bir ta'rifda esa qadriyat bu atrof muhitdagi narsalarni, hodisalarni ularning inson va jamiyat uchun ahamiyatga qarab, ijobiy yoki salbiy deb baholash ularni muhim yoki nomuhim, zaruriy yoki keraksiz, qadrli yoki beqadr asosiy yoki ikkinchi darajali deb belgilash natijasida vujudga keladigan tushuncha yoki nuqtai nazarlarda aks etuvchi ob'ektlardir, deb belgilangan.

Fikrimizcha, qadriyat–bu tarixiy taraqqiyot jarayonida kishilar tomonidan yaratilgan, moddiy va ma'naviy boyliklar bo'lib, u inson va insoniyat uchun ahamiyat kashf etib, ular manfaati va ehtiyojini qondirish: takomillashuvi, kelajak avlodning ijodiy o'sishini rag'batlantirish omilidir.

Millat uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan etnik jihat va xususiyatlar bilan bog'liq qadriyatlar milliy qadriyatlardir. Dunyoda o'ziga xos qadriyatlari bo'lmagan millat yo'q. Milliy qadriyat millatning tarixi, yashash tarzi, ma'naviyati hamda madaniyati bilan bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi

Milliy qadriyatlar–millat uchun muhim va jiddiy ahamiyatga ega jihatlari, xususiyatlar, moddiy va ma'naviy boyliklardir.

Xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishda milliy urf-odatlarimiz va ularning zamirida mujassam bo'lgan mehr-oqibat, insonni ulug'lash, tinch va osoyishta hayot, do'stlik va totuvlikni qadrlash, turli muammolarni birlashib hal qilish kabi ibratli qadriyatlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Milliy qadriyatlar turmush tarzimiz, ma'naviy qiyofimiz, an'analarimiz va o'zligimizni anglashga yordam beradi va bu borada xalqni-xalq, millatni –millat sifatida birlashtiradi. Zero, o'z qadriyatlarini va qadrini bilgan xalq olomonga aylanmaydi; buyuk ishlarga qodir ekanini his qiladi, istiqlolni omon saqlaydi, farzandlarining kamoloti uchun qayg'uradi va kurashadi. Aynan shuning uchun ham milliy qadriyatlar jamiyatni yangilashga xizmat qiluvchi muhim ma'naviy omil hisoblanadi.

Xullas, Millat mavjud ekan milliy qadriyatlarning ahamiyati aslo kamaymaydi.

Millatlarning ma'naviyat jihatidan bir-biriga yaqinlashib borish ham milliy qadriyatlarning rivojlanish va amal qilish imkoniyatlarini kamaytirmaydi, balki kengaytiradi. Umuman olganda, milliy qadriyatlar har bir millatning mohiyatini, uning muayyan mustaqil ijtimoiy birlik ekanini belgilab beruvchi asosiy mezonlardan biridir.

Milliy qadriyatlarning qudratli manbai va azaliy urf-odatlarimizdan biri-oila va qarindoshlik munosabatlar odobidir. Kattalarni hurmat qilish, o'zaro yordamlashish, kelajak avlod haqida g'amxo'rlik qilish hamisha uning asosiy qoidalari bo'lib kelgan. "Barchangizga ayon, hozirgi kunda dunyo miqyosida beshafqat raqobat, qaramaqarshilikva ziddiyatlar tobora keskin tus olmoqda. Diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migratsiya, "ommaviy madaniyat" kabi xavfxatarlar kuchayib, odamzot asrlar davomida amal qilib kelgan e'tiqodlar, oilaviy qadriyatlarga putur etkazmoqda." 1998 yil 2 fevralda Respublika xotin qizlar qo'mitasi xuzurida "Oila" ilmiy-amaliy markazining tashkil etilishi oilaga taalluqli milliy an'analarni, umumbashariy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, oila a'zolarining huquqiy savodxonligini oshirish yo'lida katta qadam qo'yildi. Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida shaxsni ijtimoylashtirish, uni har tomonlama shakllantirish, komolga etkazish, rivojlantirish eng

muhim vazifa sifatida insonni tarbiyalash, unga ta'lim berish, yuksak qadratli, dunyoqarashi keng qamrovli chuqur, bilimdon hamda sog'lom yosh avlodni tarbiyalash ayniqsa, dolzarbdir.

Inson-eng oliy qadriyat, Shu bois, millatimizga xos bo'lgan qadriyatlardan yana biri-bolajonlik, Oilada ko'p farzandlarni dunyoga keltirish va ularni kamolga etkazish muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 66- moddasida "Voyaga etgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxurlik qilishga majburlardir"11-deyiladi. Shunisi quvonarli-ki, biror-bir xorijiy davlatning Konstitutsiyasida bu kabi modda uchramaydi.

Aytish lozimki, bizning Konstitutsiyamiz nafaqat demokratik tamoyillar, balki milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhi bilan sug'orilgan. Oila qanchalik qudratga ega bo'lmasin, u farzand tarbiyasida qo'ni-qo'shnilaridan iborat bo'lgan mahalla va tarbiya maskanlarining ko'magisiz yuqori natijalarga erisha olishi mushkul. Milliy qadriyatlarimizning asosiy xazinaboni-oila deb oladigan bo'lsak, bu xazinani asl san'at asari darajasiga ko'taruvchi naqqoshlar mahalla va maktabdir. Muxtasar aytganda, maktab degan ulug' dargohning inson va jamiyat taraqqiyotidagi hissasi beqiyosdir. "Mahalla-ham ota, ham ona" degan hikmatli naql haqiqat, bejiz aytilmagan. Chunki, mahalla haqida gapirganda, ko'pchilik ana shunday chuqur ma'noli so'zlarni eslashi va tilga olishi tabiiy.

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek "Bir bolaga yetti mahalla ham ota, ham ona" degan maqolning haqiqiy ma'nosini anglaydigan vaqt keldi. Anglab, shu asosida yashaydigan vaqt keldi. Har qanday millatning ma'naviy boyligi milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unlashuvidan tarkib topadi. SHu boiz milliy qadriyatlarga e'tiborni ko'chaytirish kerak. CHunki, milliy qadriyatlarga e'tibor kamayar ekan, bu o'z navbatida umuminsoniy qadriyatlarning boyishiga salbiy ta'sir etadi.

Biz ming yillar davomida shakllangan, odamlarning hayoti ichki dunyosidagi mustahkam o'rin olgan, unga barcha amal qiladigan, insonlarning qon-qoniga singib ketgan an'analarimizni, ota-bobolarimiz bizga qoldirgan olijanob qadriyatlarni, g'ururimizni ko'taradigan, xalqimizni obro'siga obro' qo'shadigan insoniy odat va fazilatlarni saqlash, asrab-avaylash va eng katta boylik sifatida yangi kelajak avlodlarga etkazish zarur. Bugun yurtimizda qadriyatlarimizni qadrlaydigan, ezgu an'analarga o'z hayotiy mo'ljalida muhim omil sifatida munosabatda bo'ladigan yoshlar ko'p. Lekin hayoti va istiqbolida milliy qadriyatlarning o'rnini biroz to'g'ri tushunmaydigan yoki o'zini undan xoli holda ko'rib milliy madaniyatimizga e'tiborsizroq bo'lgan yoshlarimiz borligini ham hozircha inkor etolmaymiz.

XULOSA

Barchamiz guvohmiz-bugun dunyo misli ko'rilmagan sur'atlar bilan keskin o'zgarib bormoqda. Ijtimoiy hayotimizda ko'plab ijobiy jarayonlar bilan birga, yosh avlodning qalbi va ongini egallashga qaratilgan ma'naviy tahdidlar ham tobora xavfli tus olmoqda. Ijtimoiy hayotni jamiyat tomonidan e'tirof etilgan qadriyatlarsiz tasavvur qilish mushkul, ularsiz yashab bo'lmaydi. Biroq qadriyatlarimizga qarshi bo'zg'unchi g'oyalar ya'ni: "shaxs erkinligi" ga qarshi oila va jamiyat oldidagi yuksak ma'suliyatni: "individualizm"ga qarshi jamoaviylik, mahalladoshlikni, "egotsentrizm"ga qarshi ota-ona, qarindosh-urug'larni hurmat qilish, mehr-oqibatni,

"olomon madaniyatiga qarshi" milliy va umuminsoniy qadriyatlarni asrab-avaylash orqali jamiyatimiz barqarorligiga tahdid soluvchi illatlarga qarshi ong-tafakkurda mafkuraviy to'siq qo'yish darkor.

Bugungi erkin va ozod hayotning ma’nosi va qadr-qimmatini yoshlarning ongi va qalbiga etkazishda birinchi navbatda ota-onalar, ustoz-murabbiylar mas’ul

bo’lmog’i kerak. Zero, Bugun yoshlarimiz qanday qadriyatlar sari intilmoqda, qanday orzu-niyat va o’y-hayollar bilan yashamoqda, biz bunga loqayd va befarq qaramasligimiz kerak. Ota-ona, ustoz-murabbiy, etakchi-rahbar sifatida bu jarayonni chetdan turib kuzatishga haqqimiz yo‘q”¹² Bugungi kunda farzanlarimizning ma’naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash masalasi biz uchun eng dolzarb vazifa bo’lib qolmoqda

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pulatov Sh.N.Sankhya-ancient Indian philosophical school. //PUSTAK
2. BHARATI RESEARCH JOURNAL// JAN-June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1-2, 2020.
3. PULATOV SH.N. XIX asr oxiri XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiysiyosiy vaziyat. Academic Research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468474 P.
4. Po‘latov, Sh.N., Rabindranat Tagorning Hindiston ilm-ma’rifatga qo‘shgan xissasi.// “SCIENCE AND EDUCATION” Scientific journal Volume 1, Special issue 2020 136-144 P. 4. Po‘latov, Sh.N., Hindistonda pedagogik ta’limning rivojlanish

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNING TA'LIM JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Kenjayeva Fayyaza Sherbobo qizi

Toshkent shahridagi Puchon universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan bo'lajak tarbiyachilarning ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish usullari tahlil qilinadi. Maqola, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun muhim bo'lgan pedagogik metodlarni, innovatsion texnologiyalarni, shaxsiy yondoshuvni va amaliyot asosida o'qitishni ko'rib chiqadi. Shuningdek, maqolada oliy ta'limda yuzaga keladigan asosiy muammolar, masalan, an'anaviy usullarni qo'llash, resurslar yetishmasligi, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlar va ta'lim jarayonini baholash tizimining takomillashmaganligi tahlil etilgan. Bu muammolarni bartaraf etish uchun innovatsion pedagogik metodlar, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, shaxsiy yondoshuvni ta'minlash va samarali baholash tizimlarini joriy etish kabi takliflar berilgan. Maqola, oliy ta'lim tizimida bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, tarbiyachilar tayyorlash, ta'lim jarayonining samaradorligi, innovatsion pedagogik metodlar, shaxsiy yondoshuv, amaliyot asosida o'qitish, baholash tizimi, pedagogik texnologiyalar, ta'lim resurslari, o'qituvchilar malakasi, ta'lim sifatini oshirish.

Аннотация. В данной статье анализируются методы повышения эффективности образовательного процесса будущих воспитателей в высших учебных заведениях. Рассматриваются важные педагогические методы, инновационные технологии, индивидуальный подход и обучение на основе практики, способствующие повышению эффективности образовательного процесса. Кроме того, в статье анализируются основные проблемы высшего образования, такие как использование традиционных методов, нехватка ресурсов, отношения между студентами и преподавателями, а также несовершенство системы оценки образовательного процесса. Для решения этих проблем предлагаются инновационные педагогические методы, использование современных образовательных технологий, обеспечение индивидуального подхода и внедрение эффективной системы оценки. Статья представляет практические рекомендации, направленные на повышение профессиональной подготовки будущих воспитателей и улучшение качества образования в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: высшее образование, подготовка воспитателей, эффективность образовательного процесса, инновационные педагогические методы, индивидуальный подход, обучение на основе практики, система оценки, педагогические технологии, образовательные ресурсы, квалификация преподавателей, повышение качества образования.

Abstract. This article analyzes methods for improving the effectiveness of the educational process for future educators in higher education institutions. The article discusses important pedagogical methods, innovative technologies, personalized approaches, and practice-based teaching to enhance the effectiveness of the educational process. Additionally, it addresses key issues in higher education, such as the reliance on traditional methods, resource shortages, the relationship between students and teachers, and the underdeveloped evaluation system of the

educational process. To address these challenges, the article proposes innovative pedagogical methods, the use of modern educational technologies, ensuring personalized approaches, and implementing an effective evaluation system. The article offers practical recommendations aimed at enhancing the professional training of future educators and improving the overall quality of education in higher education institutions.

Keywords: higher education, educator preparation, educational process effectiveness, innovative pedagogical methods, personalized approach, practice-based teaching, evaluation system, pedagogical technologies, educational resources, teacher qualification, quality of education improvement.

KIRISH

Oliy ta'lim tizimi har bir jamiyatda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim muassasasi sifatida faoliyat yuritadi. Ayniqsa, bo'lajak tarbiyachilarning ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, jamiyat uchun yuqori malakali pedagoglarni tayyorlashda katta o'rin tutadi. Bo'lajak tarbiyachilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish, ularning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish va yuqori sifatli ta'limni ta'minlash muhim vazifadir. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining samaradorligi faqat o'qituvchilarning malakasi bilan cheklanmaydi, balki o'quv dasturlari, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, shaxsiy yondoshuv va baholash tizimlarining samarali tashkil etilishi ham ta'lim sifatini belgilaydi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi global o'zgarishlarga duch kelmoqda. O'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar ham berilishi kerak. Bu esa bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy faoliyatini samarali amalga oshirishga yordam beradi. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun pedagogik metodlarning takomillashtirilishi, zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi, amaliyot va tajriba almashish jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarbiyachilarning ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish usullari tahlil etiladi, bu borada mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llari ko'rsatiladi.

TA'LIM JARAYONINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Innovatsion ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi. Bugungi kunda ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni qo'llash juda muhimdir. Interaktiv ta'lim platformalari, raqamli vositalar va virtual resurslar orqali talabalarga ko'proq imkoniyatlar yaratish mumkin. Zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida o'quvchilarga masofaviy ta'limni, onlayn platformalarni, vebinarlarni va simulyatsiyalarni taklif qilish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin. Virtual laboratoriyalar, video darsliklar va o'quv dasturlari o'quvchilarga mustaqil ishlash va o'rganish imkoniyatlarini yaratadi. Shuningdek, onlayn testlash va baholash tizimlari o'quv jarayonining samaradorligini o'lchashda yordam beradi.

Pedagogik metodlar. Ta'lim jarayonida samaradorlikni oshirish uchun pedagogik metodlarni tanlashda talabalarining ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga olish zarur. Bu borada quyidagi metodlar qo'llanilishi mumkin:

❖ **Muammoli o'qitish (Problem-based learning):** Talabalar real dunyo muammolarini echish jarayonida bilim olishadi. Bu metod faqat nazariy bilimlarni emas, balki talabalar o'rtasida muloqot, qaror qabul qilish va hamkorlikni rivojlantiradi.

❖ Loyihalash asosida o'qitish (Project-based learning): Talabalar o'zingizning loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirish orqali amaliy bilimlarni o'rganadilar. Bu metod ularga mustaqil ishlashni, analitik fikrlashni va guruhda ishlashni o'rgatadi.

❖ Kooperativ o'qitish (Cooperative learning): Jamoa ishiga asoslangan metod yordamida talabalar bir-biridan o'rganadilar va bilimlarni birgalikda ishlab chiqadilar. Bu metod talabalarni bir-biriga nisbatan hurmat va ishonchni oshiradi.

❖ Interaktiv metodlar: Diskusiyalar, brainstorming (bosh qotirish), o'yinqaroq o'quv jarayonlari va o'quvchilarning faol ishtiroki talab etiladigan metodlar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini kengaytiradi va ularga yangi yondoshuvlarni kashf etishga yordam beradi.

Amaliyot va tajriba almashish. Teorik bilimlarni amaliyot bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda juda muhimdir. Talabalar o'z sohalarida amaliyot o'tar ekan, real dunyo bilan tanishadilar va o'z bilimlarini amaliyotda sinab ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Amaliyot o'quvchilarga o'z qobiliyatlarini sinovdan o'tkazishga, yangi usullarni o'rganishga va kasbiy malakalarini rivojlantirishga yordam beradi. Universitetlararo hamkorliklar, amaliyotlarni rivojlantirish, o'quvchilarning ishga joylashishini yengillashtirish kabi omillar ham amaliyotning samaradorligini oshiradi.

Shaxsiy yondoshuv. Har bir talabaga individual yondoshuv ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning asosiy omillaridan biridir. O'quvchilarning o'rganish usullarini aniqlash, ularning o'quvdagi qiziqishlarini hisobga olish va shunga ko'ra o'qitish metodlarini tanlash kerak. Shaxsiy yondoshuv orqali talabalar o'zlarining qobiliyatlarini aniqlashlari, rivojlantirishlari va kamchiliklarini tuzatishlari mumkin. Individual maslahatlar, mentorluk tizimlari va qiziqarli o'quv dasturlari talabalarni rag'batlantiradi va motivatsiya beradi.

Baholash va tahlil qilish metodlari. Ta'lim jarayonini samarali boshqarish uchun uni doimiy ravishda baholash va tahlil qilish zarur. Talabalar faoliyatini kuzatish, natijalarni tahlil qilish va baholash jarayonlari ta'limning sifatini oshirishga yordam beradi. Baholash jarayonida summativ va formativ baholash usullarini qo'llash mumkin. Formativ baholash jarayonida o'quvchilarning qobiliyatlari va bilim darajasi doimiy ravishda tekshiriladi, summativ baholash esa yakuniy natijalarni ko'rsatadi. Bu yondoshuvlar ta'lim jarayonidagi nuqsonlarni aniqlash va ularni bartaraf etishga imkon beradi.

Psixologik qo'llab-quvvatlash. Bo'lajak tarbiyachilarning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini oshirish uchun psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarga stressni boshqarish, o'z-o'zini baholash va professional o'sishni qo'llab-quvvatlash bo'yicha psixologik treninglar tashkil etish zarur. Shuningdek, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va ularning muvaffaqiyatlarga erishishlarini rag'batlantirish uchun ijobiy psixologik atmosfera yaratish lozim.

Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish. O'qituvchilar va ta'lim muassasalari xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha doimiy kurslar va treninglar tashkil etish kerak. Bu nafaqat o'qituvchilarning o'z bilimlarini yangilashga yordam beradi, balki zamonaviy pedagogik metodlar va texnologiyalarni qo'llashda ularga qo'llab-quvvatlash beradi. Doimiy malaka oshirish o'qituvchilarga o'z kasbiy faoliyatlarini yuqori darajada amalga oshirish imkoniyatini yaratadi.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNING TA'LIM JARAYONINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA YUZAGA KELADIGAN MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Ta'lim jarayonining an'anaviy usullariga tayanganlik. Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayoni asosan an'anaviy pedagogik metodlarga tayanadi. Bu metodlar talabalarning passiv ishtirokini ta'minlaydi va ko'pincha ularning ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va guruhda ishlash kabi qobiliyatlarini rivojlantirishga to'sqinlik qiladi. An'anaviy dars metodlari o'quvchilarning ilg'or texnologiyalarni o'rganishiga, zamonaviy pedagogik yondoshuvlarni qo'llashiga imkon bermaydi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim jarayonining samaradorligini pasaytiradi. Bu muammoni hal qilish uchun ta'lim muassasalarida innovatsion pedagogik metodlarni, masalan, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish va kooperativ o'qitish metodlarini joriy etish zarur. Shuningdek, o'quvchilarni faollashtiruvchi interaktiv va virtual platformalarni faol ishlatish ta'lim sifatini oshiradi. O'qituvchilarni zamonaviy pedagogik yondoshuvlar bo'yicha malaka oshirish kurslariga jalb qilish ham muammoni bartaraf etishga yordam beradi.

Resurslarning yetishmasligi. Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan texnik va material resurslar yetarli emas. Kompyuterlar, interaktiv ta'lim vositalari, virtual laboratoriyalar, onlayn ta'lim platformalari kabi vositalarning etishmasligi o'quvchilarning zamonaviy bilimlarga ega bo'lishiga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, kutubxonalar va ilmiy manbalar bazasi ham ba'zi muassasalarda zaif rivojlangan bo'lishi mumkin. Resurslarning etishmasligini bartaraf etish uchun oliy ta'lim muassasalari davlat va xususiy sektorlardan qo'shimcha mablag'lar jalb qilishi, ta'lim texnologiyalarini rivojlantirishga sarmoya kiritishi kerak. Zamonaviy kompyuter va multimedia jihozlarini xarid qilish, shuningdek, onlayn ta'lim resurslari bilan ishlashni o'rgatish bo'yicha treninglar tashkil etish kerak. Ta'lim muassasalarining kutubxonalarini boyitish, ilmiy tadqiqotlar uchun zarur bo'lgan materiallarni taqdim etish ham talabalar uchun muhim resurs bo'lib xizmat qiladi.

Talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlar. Oliy ta'lim muassasalarida ba'zi hollarda talabalar va o'qituvchilar o'rtasida yetarli darajada samarali muloqot yo'q. Bu, o'z navbatida, o'quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi. O'quvchilarning savollariga yetarlicha vaqti-vaqti bilan javob berilmasligi, shaxsiy yondoshuvning yetishmasligi va o'qituvchilarning faol ishtirokisiz o'quv jarayonining davom etishi ta'limning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash uchun muntazam individual konsultatsiyalar va guruh bilan ishlash seanslarini tashkil etish zarur. O'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifoda etish va dars davomida o'zlariga kerakli savollarni berish imkoniyatini yaratish kerak. O'qituvchilarni talabalarga shaxsiy yondoshuvni taqdim etishga undovchi treninglar va seminarlar tashkil etish ham samarali bo'ladi.

Ta'lim jarayonini baholash tizimining takomillashmaganligi. Ta'lim jarayonini baholash tizimi ko'plab oliy ta'lim muassasalarida samarali ishlamaydi. Baholash jarayonida faqat yakuniy imtihonlar va summativ baholashga tayangan holda, o'quvchilarning doimiy faoliyatini baholashning formativ usullari yetarlicha qo'llanilmaydi. Bu esa talabalarni faqat imtihonlarga tayyorlashga olib keladi, o'quv jarayonidagi har bir bosqichda ularning haqiqiy o'rganish jarayonini aks ettirmaydi. Ta'lim jarayonini baholashni takomillashtirish uchun summativ baholash bilan birga formativ baholashni ham joriy etish kerak. Bu, o'z navbatida, talabalarning har bir bosqichda o'z o'rganish jarayonini ko'rsatish va ularning rivojlanishini kuzatish imkonini beradi. O'quvchilarning bilim darajasini baholashda ko'proq loyiha ishlarini, taqdimotlarni, guruh faoliyatlarini va boshqa interaktiv baholash vositalarini qo'llash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Kadrlar tayyorlash va malaka oshirishdagi qiyinchiliklar. O'qituvchilarning pedagogik malakasi va metodik tayyorgarligi ham ta'lim jarayonining samaradorligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi hollarda o'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni va innovatsion metodlarni qo'llashda qiynalishadi. Ularning malakasini oshirish va yangi metodlarni o'rgatish uchun doimiy treninglar va malaka oshirish kurslari tashkil etilmagan bo'lishi mumkin. O'qituvchilarning malakasini oshirish uchun doimiy ravishda pedagogik metodlar bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Shuningdek, o'qituvchilarni zamonaviy texnologiyalar va interaktiv pedagogik metodlarni o'rgatish uchun tajribali mutaxassislar va pedagoglar tomonidan seminarlar va treninglar o'tkazish kerak. Bu, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarbiyachilarning ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish borasida ko'plab innovatsion va samarali usullar mavjud. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik metodlarni qo'llash, innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, shaxsiy yondoshuv va amaliyotning ahamiyatini e'tiborga olish talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshiradi. Bunda, talabalarga o'z bilimlarini nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliyotda ham qo'llash imkoniyatlari yaratish zarur. Shuningdek, o'qituvchilarning malakalarini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgatish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini yaxshilash mumkin.

Ta'lim tizimida kutilgan o'zgarishlarni amalga oshirish uchun oliy ta'lim muassasalarida mavjud pedagogik metodlar va yondoshuvlarni yangilash va takomillashtirish kerak. Bu jarayon o'quvchilarning faolligini oshiradi, o'qituvchilarni rag'batlantiradi va ta'lim sifatini yaxshilaydi. Bundan tashqari, ta'lim tizimining sifatini oshirishga qaratilgan davlat va jamiyat darajasidagi strategik chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarbiyachilarga sifatli ta'lim berish uchun yangi pedagogik metodlarni qo'llash, shaxsiy yondoshuvni o'rnatish va amaliy tajribalarni ko'paytirish lozim. Bu bilan nafaqat bo'lajak tarbiyachilarning malakali va kompetent bo'lishi ta'minlanadi, balki ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаев, А. Т. (2019). Инновацион педагогика: назария ва амалий ёндашувлар. Тошкент: Фан нашриёти.
2. Асадова, Н. Р., ва Юлдошев, М. А. (2021). Олий таълим тизимида сифатли таълимни ташкил этиш усуллари. Тошкент: Ўқитувчи нашриёти.
3. UNESCO (2020). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO Publishing.
4. Науменко, Е. В. (2018). Методика обучения в высших учебных заведениях. Москва: Юрайт.
5. Ergashev, Sh. E. (2020). Ta'limda zamonaviy yondashuvlar. Toshkent: TDPU Nashriyoti.
6. Курбонов, Ж. Т. (2022). Олий таълимда инновацион технологияларни қўллаш. Тошкент: Шарқ.
7. Республикамиз Президентининг 2023 йил 30 июндаги "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-86-сонли фармони.
8. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. White Plains, NY: Pearson Education.

9. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. (2023). Ta’lim jarayonining sifatini oshirish bo‘yicha metodik ko‘rsatmalar. Toshkent: Oliy ta’lim bosma markazi.
10. Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2011). The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. Burlington, MA: Elsevier.
11. Oliy ta’lim bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar markazi. (2022). O‘zbekistonda oliy ta’limning yangi qirralari. Toshkent: Iqtisodiyot Nashriyoti.
12. OECD. (2018). Teaching for the Future: Effective Teaching and Learning Strategies. Paris: OECD Publishing.

SHAXS XULQ - ATVORIGA OMMAVIY MADANIYATNING TA'SIRI

Ko'chmurodova Barnoxon Sobitaliyevna
Toshkent PUCHON Universiteti magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada shaxs xulq-atvorining shakllanishida ommaviy madaniyat ta'siri va hozirgi zamon yoshlar tarbiyasida ommaviy madaniyatning o'rni, ommaviy madaniyat zamonamizni qay darajada, o'zgartirib yuborayotganligi, buning natijasida asrlardan asrlarga, zamondan zamonga o'tib kelayotgan milliy tarbiyamizning ahvoli, ommaviy madaniyat ta'sirida Yevropa davlatlarining hayoti va bizning hayotimiz qay darajada kelib qolganligi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, madaniyat, ommaviy madaniyat, ong, tarbiya, ta'lim, fenomen, ta'rif, ommaviy axborot, targ'ibot.

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние массовой культуры на формирование личности и роль массовой культуры в воспитании современной молодежи, в какой степени массовая культура меняет наше время, как следствие этого состояние нашей национальной образования, переходящее из века в век, время от времени, влияние массовой культуры на жизнь европейских стран и то, как далеко зашла наша жизнь.

Ключевые слова: личност, культура, массовая культура, сознание, воспитание, образование, явление, определение, массовая информатсия, пропаганда.

Abstract. in this article, the influence of mass culture in the formation of personality and the role of mass culture in the education of modern youth, to what extent mass culture is changing our time, as a result of this, the state of our national education passing from century to century, from time to time, the influence of mass culture in European countries life and how far our life has come.

Keywords: personality, culture, mass culture, consciousness, upbringing, education, phenomenon, definition, mass information, propaganda.

Hozirgi kunda millat ma'naviyatiga xavf solayotgan tahdidlardan biri ommaviy madaniyatdir. Ommaviy madaniyat XX asr o'rtalarida shakllangan fenomen bo'lib, unga qisqaroq va tushunarliroq qilib ta'rif beradigan bo'lsak, ommaviy madaniyat-bizga chetdan kirib kelayotgan milliy va diniy qarashlarimizga yot ma'naviy va axloqiy illatlarni o'z ichiga olgan xurujlar yig'indisidir.

Yurtimizga kirib kelayotgan turli madaniyat oqimi natijasida nafaqat yangiliklardan xabardor bo'lyapmiz, balki, ularda yashiringan mentalitetimiz, qadriyatimiz urf-odatlarimizga zid g'oyalarga duch kelayotganligimiz ham bor gap albatta. Oqibatda katta xafv bilan ommaviy madaniyat bizning yuksak san'atimizga, qadriyat, urf-odatlarimizga ta'sir ko'rsatyapti. Aynan globallashuv jarayonlari esa bu ommaviy madaniyatni jadallashtiryapti. Natijada esa, bu soxta niqob ortida turgan ommaviy madaniyat juda ko'p ko'ngilsizlik, noxushlikni, ma'naviy buzuvchilikni olib kelib, bir necha asrlardan beri rivojlanib sayqal topib kelayotgan xalqlarni xonavayron qilib ma'naviy jihatdan buzmoqda.

Yetakchi G'arb mamlakatlarida estetik va ma'naviy-madaniy ehtiyojlari nisbatan tor odamga mo'ljallangan ijodiy asar yoki buyumlarni ommaviy ravishda ishlab chiqarish tadbirkorlikning bir turiga aylangan. Ommaviy madaniyat bozor bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning qonunlariga muvofiq doimo foyda keltirishi kerak. Shunga ko'ra ommaviy madaniyat

janridagi ijodiy asarlar(kino, musiqa, moda) axloqiy buzuvchilik va zo‘ravonlik, individualizm, egotsentrizm g‘oyalarini targ‘ib qiladi.

Ommaviy madaniyat insonlarning madaniy va estetik talablari saviyasini pasaytiradi. Ijtimoiy munosabatlarda insoniylik tamoyilini buzadi. “Ommaviy madaniyat” ishlab chiqaruvchilari inson psixologiyasini yaxshigina o‘zlashtirishgan va qaysi yoshni tezroq o‘zlariga og‘dirishi-yu, o‘zlarining yashirin maqsadlarini amalga oshirish mexanizmlarini chuqur ishlab chiqqanlar. Ularning asosiy maqsadi tez fursatda mo‘may daromadga, moddiy ta‘minotga ega bo‘lishdir. Ular bu maqsadni har xil sabablar bilan yashirishga, xastpo‘shlashga harakat qiladilar.

Mutafakkir olim Abu Ali Ibn Sino madaniyatni insonning ruhiy quvvat oladigan ma‘naviy manbai, -deb ta‘kidlaydi. “Hozirgi vaqtda ko‘z o‘ngimizda dunyoning geopolik, iqtisodiyva ijtimoiy, axborot-kommunikatsiya manzarasida chuqur o‘zgarishlar ro‘y berayotgan, turli mafkuralar tortishuvi keskin tus olayotgan bir vaziyatda barchamizga ayonki, fikrga qarshi fikr, g‘oyaga qarshi g‘oya, jaholatga qarshi ma‘rifat bilan kurashish har qachongidan ko‘ra muhim ahamiyat kasb etmoqda”.

Ommaviy madaniyat xalqning eng katta boyligi bo‘lgan yoshlarni o‘ziga qaratib, ularni ma‘naviy va madaniy qarashlarini mensimaslikka undaydi. Bundan tashqari yoshlarni engil hayotga chaqirib, mas‘uliyatsiz ruhda voyaga etishiga sababchi bo‘ladi. Xususan, ommaviy madaniyat yoshlar ongida teleserial yoki videofilmidagi bosh qahramonlarning ichishi, chekishi, mushtumzo‘rligi, axloqiy me‘yorlarni mensimasligi bilan o‘ta salbiy ta‘sir o‘tkazadi.

Ommaviy madaniyatni targ‘ib qilayotganlar hayotga bir marta kelasan bu hayotda xohlaganingcha yasha, qiyinchiliklarga qo‘l silta, biz bilan bo‘l, baxtli bo‘lasan deb da‘vat qiladiyu, ular hayotda barcha ishlarni qilish mumkin, imkon topsang bas deb uqtirishadi. Albatta insonning nafsiga engillik, xohlagan ishini qilish yoqadi. Ko‘plab yoshlarni ommaviy madaniyatga ergashib ketayotganining sababi ham shunda.

Har zamonda buzuvchilikni, faxshni, bexayolikni har xil nomlar, yaltiroq shiorlar bilan oqlashga intiladigan, targ‘ib qiladigan axloqsiz toifalar chiqib turgan. Bunday buzuvchiliklarni Islom dini doimo qoralab kelgan.

Dinimiz insoniyat hayotiga tahdid qiladigan barcha ishlarni harom qilgan. Nafs bir ishga ruju’ qo‘ysa, chegara bilmaydi. Shuning uchun ham Alloh taolo bandalariga shariatni yuborib, nafsni jilovlashni buyurgan va unga ba‘zi ishlarda chegarani belgilab qo‘ygan. Agar inson ushbu chegaralardan o‘tib ketadigan bo‘lsa, o‘zi uchun zulm qilgan bo‘ladi va Alloh taologa osiy bo‘ladi. Ommaviy madaniyat insonlarni o‘sha chegaralarni buzib o‘tishga undaydi. Harom ishlarni kishilarga go‘zal qilib ko‘rsatadi. Alloh taolo buzuvchilik va fahsh ishlardan qaytarib Qur‘oni karimda bunday marhamat qiladi:“..**Ayt (Ey Muhammad) albatta Robbim oshkora va yashirin fahsh ishlarni harom qildi..**” (A‘rof surasi 34-oyat)

Alloh taolo jamiyatni buzilishiga olib keladigan zinoni va unga olib boruvchi barcha narsalarni harom qilgandir. Bu holat haqida “Isro” surasida shunday deb aytgan: “..**Zinoga yaqinlashmang..**” Oyati karimaga e‘tibor bersak, Alloh taolo zino qilmang demadi, balki zinoga yaqinlashmang dedi. Bu buyruq zinoga olib boradigan barcha ishlar ham harom ekanligini ko‘rsatadi. Demak, ommaviy madaniyat kabi buzuvchilikni targ‘ib qilayotgan tahdidlardan chetda bo‘lish har bir musulmon kishining zimmasidagi vazifa ekan. Payg‘ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallam: “..Hayo iymondan bir juzdir”, – dedilar. Dinimiz hayoni iymon darajasiga ko‘targan bir o‘rinda, barcha mo‘min kishilar ommaviy madaniyat kabi

axloqsizliklardan chetda bo‘lishi, farzandlari, do‘st-u birodarlarini ham bu ishlardan ogohlantirishi lozim bo‘ladi.

“Ommaviy madaniyat” ishlab chiqaruvchilari inson psixologiyasini yaxshigina o‘zlashtirishgan va qaysi yoshni tezroq o‘zlariga og‘dirishi-yu, o‘zlarining yashirin maqsadlarini amalga oshirish mexanizmlarini chuqur ishlab chiqqanlar. Ularning asosiy maqsadi tez fursatda mo‘may daromadga, moddiy ta‘minotga ega bo‘lishdir. Ular bu maqsadni har xil sabablar bilan yashirishga, xastpo‘shlashga harakat qiladilar.

Ma‘lumki, yoshlar hamma masalada juda ta‘sirchan, hissiyotga beriluvchan bo‘ladi. Ayniqsa, ular hayotda uchrab turadigan adolatsizlik, nohaqlik holatlarini nozik his qilib, bu boradagi ijobiy va salbiy o‘zgarishlarni g‘oyat tez va hassoslik bilan qabul qiladi. Shuning uchun ham turli mafkuraviy markazlar chetdan turib, “mutlaq erkinlik”, “chegarasiz erkinlik”, “erkin axloq” degansoxta g‘oyalarni ularning ongiga singdirishga zo‘r beradi. Bu yo‘lda “ommaviy madaniyat” namunalaridan, turli axborot texnologiyalaridan, radio-televideniye, internetning ijtimoiy tarmoqlari kabi vositalardan makkorlik bilan foydalanadilar.

Ma‘naviy-axloqiy tarbiya strategik masala. Toki, ma‘naviyat insonga yo‘lboshchilik qilmasa, uni “egib olish”, “og‘dirib olish” juda oson kechadi. “Hammamizga ayonki, bugungi kunda dunyoda keskin kurash va raqobat hukm surmoqda. Jahonda manfaatlar to‘qnashuvi kuchaymoqda. Globallashuv jrayonlari bashariyat uchun beqiyos imkoniyatlar bilan birga, kutilmagan muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Terrorizm, ekstremizm, transmilliy va kiber jinoyatchilik, odam savdosi, narkotik kabi tahdidlar xavfi tobora ortib bormoqda...”.

O‘tmishimizni qanchalik yaxshi bilsak va e‘zozlasak, hozirgi davrni, mustaqilligimiz istiqboli va ahamiyatini shunchalik chuqur va mukammal tushunamiz. Qadriyat tushunchasining ijtimoiy falsafa nuqtai nazaridan ta‘riflari ko‘pgina ilmiy adabiyotlarda turli xil yondashuvlarning mavjudligini, ba‘zan esa ularning butunlay bir-birini inkor etish hollari ham uchraydi. Masalan, “Falsafa ensiklopediyasi” da qadriyat tushunchasi quyidagicha tavsiflanadi: “Qadriyat falsafiy va sotsiologik tushuncha. U birinchidan, bir ob‘ektning ijobiy yoki salbiy qiymatini, ikkinchidan, ijtimoiy ongning normativ belgilovchi-baholovchi jihati (sub‘ektiv qadriyatlar yoki ong qadriyatlari)ni ifoda etadi”.

Fikrimizcha, bunday ta‘rif, mazkur kategoriyani o‘ta sig‘imdor qilish bilan birga uning asl mohiyatini aniqlashda bir qator ilmiy chalkashliklarni keltirib chiqarmoqda. Qadriyatlar bilan bog‘liq muammolar hozirgi davrga kelib faylasuflar va tadqiqotchilarning diqqatini jalb etayotgan asosiy mavzulardan biriga aylanayotganligining sababi, uning demokratiya tamoyillari bilan uyg‘unlikda bo‘lishidadir. T.Abdullaev “Turmush sohasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning dialektikasi” nomli doktorlik dissertatsiyasida turmushdagi milliy va baynalminallik munosabatlarini, ular bilan bog‘liq qadriyatlarni tahlil qilgan.[5]

I.Saifnazarov, F.Saifnazarovalar fikricha, “milliy-ma‘naviy qadriyatlar – murakkab ijtimoiy-ruhiy hodisa bo‘lib, u millatning tili, madaniyati, tarixi, udumlari, jamiki ma‘naviy boyliklarini qamrab oladi”.[6] Fikrimizcha qadriyat deyilganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo‘lgan, ayrim xalq, millat, elat yoki ijtimoiy guruhlarining o‘zlarining tarixiy taraqqiyot jarayonida yaratgan, o‘z manfaatlari va maqsadlari yo‘lida xizmat qiladigan barcha moddiy va ma‘naviy boyliklar majmuini tushunmoq lozim. Har qanday qadriyat inson faoliyatining mahsuli, uning atrof-muhitga nisbatan bo‘lgan munosabatining ifodasidir. Inson yo‘q joyda biron narsaning qadr-qimmatini bo‘lmaydi. Qadriyatlar insonning turli sohadagi, avvalo, ishlab chiqarish, mehnat sohasidagi faoliyati uchun zarur bo‘lgan va foyda keltiradigan narsalar, hodisalar va ma‘naviy jarayonlar majmui bilan bog‘liq ravishda yuzaga keladi.

Ma'naviy qadriyatlar, shu jumladan, yuksak ma'naviyat, odob-axloq, imon, e'tiqod, insofu diyonat, yaxshi hulq-atvor insonda o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Ma'naviyatning o'zi esa, insonga xos xususiyat bo'lib, u jamiyat hayoti, tarbiya, mehnat, hayot tajribasi jarayonida shakllanib, sayqal topib, ruhiy mohiyatga aylanadi. Yoshlarga beriladigan tarbiya, axloq, yuksak ma'naviyat haqidagi tushunchalar qanchalik ertaroq boshlansa va tarbiyalansa, uning samarasi shunchalik kuchli bo'ladi. Mustaqillikka erishganimizdan keyin yoshlar tarbiyasining mazmun va mohiyatida, usullari va shakllarida o'zgarishlar ro'y bera boshladi. Ta'lim-tarbiyada milliy qadriyatlarni shakllantirish va rivojlantirish asosiy o'rin tutadigan bo'ldi. Tariximiz, madaniyatimiz, milliy urf-odatlarimizga e'tibor kuchaydi. Yoshlarda milliy g'ururni shakllantirish va mustahkamlashga alohida ahamiyat berilayotganligi fikrlarimiz isbotidir. Barpo etilayotgan yangi muhitda yoshlarda ma'naviy ehtiyojlarning ortib borayotganligini ham sezish mumkin. Ma'naviy ehtiyojlarning shakllanishi, ularni qondirish moddiy ehtiyojlarga nisbatan ancha qiyin va murakkab kechadi. Ma'naviy ehtiyojlar har bir shaxsda uning ruhiyati, dunyoqarashi, axloqiy fazilatlariga bog'liq holda turli darajada va turli sifat ko'rsatkichlariga ega bo'ladi. Ma'naviy ehtiyojlar aqliy, axloqiy, axloqiy, ilmiy, siyosiy, diniy, falsafiy ehtiyojlarning majmuasidan iboratdir. Bu jarayon ayrim insonlarda sezgilar, tasavvurlar, idroklar, tuyg'ular orqali shakllanadi, boshqalarda esa tafakkur hodisalari bilan bog'liq holda kechadi.

Yurtimiz buyuk insonlar yurtidir. Biz ajdodlarimiz bilan qancha faxrlansak, iftixor etsak shuncha ozdir. Ammo kechagi kun xotira, bizga saboq bo'lsa, ertangi kun bizdan harakatni, umidlar, orzularning ro'yobini kutadi. Ajdodlarimiz kutgan istiqloq bizning davrimizga nasib bo'ldi. Endi mamlakatimiz mustaqilligini mustahkamlash, uning qadriga etish, bizdan keyingi avlodga obod va farovon, taraqqiyot yo'lidan ildam odim otib borayotgan mustaqil Vatanni qoldirish mas'uliyati chin insoniylik, vatanparvarlik burchidir.

Buning uchun, eng avvalo, yoshlarimiz ta'lim tarbiyasiga, dunyoqarashining shakllanishiga e'tibor berishimiz, turli xil yot g'oyalar ta'siriga tushib qolmasliklari, "ommaviy madaniyat" qurboniga aylanmasliklari uchun mafkuraviy immunitetni shakllantirishimiz lozim. O'zbek milliy tarbiyasi etuk, komil insonni andoza qilib olgan. "Ommaviy madaniyat" esa insonni bilim, imon, insof, hayo, sadoqat kabi tuyg'ularga loqayd va befarq shaxsga aylantirib qo'yadi. "Ommaviy madaniyat" qurboni bo'lgan kishi vatanparvar, fidoyi, rostgo'y, insofli bo'lishi qiyin, chunki u erkin fikrlashi kerak. Mustaqil fikrlovchi odamlar ko'p bo'lsa, "ommaviy madaniyat"ning bozori kasod bo'ladi. Shuning uchun ularga o'rtamiyona, ergashuvchi omma kerak.

Yoshlar qiziquvchan, ishonuvchan, ergashuvchan, lekin katta kuchdir. Shu bois ham "ommaviy madaniyat" qurbonlari ko'proq yoshlardir. "Ommaviy madaniyat" shaxsning didini o'ldirib, millionlab odamlarni mustaqil fikrdan, shaxsiy munosabatdan, demak, o'zligidan, qalbidan judo qiladi. Bu esa turli xil yot g'oyalarni g'arazli maqsadlar yo'lida targ'ib qilayotgan kuchlar uchun ayni muddao. Demokratiya niqobidagi bunday tahdidlardan ogoh bo'lish uchun esa o'zlikni anglash, mohiyatini tushunish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mana shunday murakkab sharoitda yoshlarimizni davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Jaholatga qarshi ma'rifat" degan ezgu g'oya kun tartibimizdagi doimiy masalalardan biri bo'lib keladi.[2] Hayotda o'z yo'lini izlayotgan farzandlarimiz o'z ongi, o'z aqli bilan mana shu g'oyaning tarafdoriga aylanadi. Muqaddas dinimizda ilmga alohida e'tibor qaratilgan. Qadimlardan ham ilmga tashviq etilib, "Ilm talab qilish - har bir musulmonga farzdir" deyilgan. Muhtaramyurtboshimizning g'amxo'rliklari va sa'y-harakatlari tufayli yoshlarni ilm-

ma’rifatli, odob-axloqli etib tarbiyalashga juda katta e’tibor qaratilmoqda. Yoshlarimizning buyuk ajdodlarimizga munosib bo‘la olishlari uchun har jihatdan barkamol qilib voyaga etkazish uchun ko‘plab sharoitlar yaratilayotgani bejiz emas. Prezidentimizning bu sa’y-harakatlari zahirida navqiron avlodimizga nisbatan qanchalar mehr, ishonch va e’tibor mujassam ekanini ko‘plab amaliy misollarda ko‘rish mumkin. Bugungi erkin va ozod hayotning ma’nosi va qadr – qimmatini yoshlarning ongiga etkazish, ularga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatishda biz – birinchi navbatda ota-onalar, ustoz-murabbiylar mas’ul bo‘lishimiz zarur.

Xulosa o‘rnida Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning quyidagi gaplarini keltirib o‘tishni lozim deb topdik:

“Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, oqni qoradan, do‘stni dushmandan ajratishga qodir bo‘lgan, bizning qanday boy tarix va merosga ega ekanimizni anglab yashaydigan, imon e’tiqodli, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiya topgan insonlar etib voyaga etkazishimiz, bu masalani hech qachon ikkinchi darajali vazifa deb bilmasligimiz kerak...” [1]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat engilmas kuch. - Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Sh.M. Mirziyoyev. “Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz”. Toshkent, “O‘zbekiston” - 2017.
3. Shavkat Mirziyoyev Insonparvarlik ezgulik va bunyodkorlik - milliy g‘oyamizning poydevoridir "Tasvir " nashriyot uyi Toshkent 2021
4. Primova F. Oilaviy munosabatlarda milliy va diniy qadriyatlarni tutgan o‘rni. - Toshkent: Ma’naviyat, 1999. –B 367.
5. Turaev B. Informatsionnoe svoystvo prostranstva i vremeni // Yestestvoznaniye i filosofiya. III mejdunarodniy seminar. — Sankt- Peterburg: 1992.
6. Yoqubova M. Ijtimoiy taraqqiyot va madaniyatning axborotlashuvi. - Toshkent: Nishon-Noshir. 2010. B-47

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI BOSHQARISHDA HUQUQIY SAVODXONLIKNING O'RNI

Komilova Muslima

Toshkent shahridagi Puchon universitetining magistratura 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada huquqiy savodxonlik — bu insonning qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ularning mohiyatini tushunish va ularni o'z faoliyatida to'g'ri qo'llay olish qobiliyati ekani, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbari uchun huquqiy savodxonlik muhim ahamiyatga egaligi, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan faoliyatlarni tashkil etish haqida mavzular yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy savodxonlik, huquqiy madaniyat, huquqiy ong, huquqiy tarbiya, qonun, huquqiy axborot, huquqiy immunitet, boshqaruv samaradorligi, huquqiy faoliyatlar.

So'nggi yillarda jamiyatda huquqiy madaniyatni, inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirishga, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida” PF-5618-son Farmoni mazkur yo'nalishda oldimizda turgan vazifalarni belgilab bergan muhim hujjat bo'ldi.

Shu bilan birga, inson huquq va erkinliklariga hurmat munosabatini shakllantirishga, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga, jamiyatda fuqarolarning huquqiy savodxonligi darajasini oshirishga to'sqinlik qiluvchi bir qator muammo va kamchiliklar saqlanib qolinmoqda. Xususan:

birinchidan, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish ishlari tizimli va uzviy tashkil etilmayapti. Jamiyatda, oilada, mahallada, ta'lim muassasalarida va tashkilotlarda huquqiy axborotlarni yetkazishning ta'sirchan mexanizmi mavjud emas. Shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash g'oyalari aholi, ayniqsa, davlat xizmatchilari ongiga yetarli darajada singdirilmayapti;

ikkinchidan, uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim jarayonlari huquqiy tarbiya bilan uyg'un olib borilmayapti, aholi, ayniqsa, yoshlarning huquqiy madaniyatini shakllantirishda o'zbek xalqining tarixi, urf-odatlar, milliy qadriyatlariga tayanilmayapti;

uchinchidan, huquqiy madaniyatni yuksaltirishga doir tadbirlarni tashkil etishda nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan samarali hamkorlik tizimi yaratilmagan, ijtimoiy sheriklik prinsipi asosida ishlar tashkil etilmagan;

to'rtinchidan, yoshlarning huquqiy tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarga nisbatan huquqiy immunitetni shakllantirishning aniq maqsadli chora- tadbirlari belgilanmagan;

beshinchidan, jamiyatda manzilli huquqiy targ'ibot tadbirlarini tashkil etishda va amalga oshirishda davlat organlari va boshqa sohaviy xizmatlarning faol ishtiroki ta'minlanmayapti, bu borada yuqori natijadorlik va samaradorlik ko'zga tashlanmayapti;

oltinchidan, huquqiy tadbirlar hamon an'anaviy usullarda, oddiy uchrashuvlarni o'tkazish yo'li bilan amalga oshirilmoqda, bu borada targ'ibotning innovatsion usullaridan, shu jumladan, veb-texnologiyalardan foydalanilmayapti, huquqiy yo'nalishdagi veb-saytlar yetarli emas;

yettinchidan, huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan loyihalarni rag'batlantirishning huquqiy mexanizmlari mavjud emas, bu borada tadbirlar nomigagina tashkil etilmoqda, huquqiy

bilimlarni yuksaltirish bo'yicha huquqiy adabiyotlarni chop etish va tarqatish, ilmiy izlanishlarni olib borish ishlari samarasiz amalga oshirilmoqda.

Huquqiy madaniyat murakkab, serqirra hodisa bo'lib, u, birinchi navbatda:

- huquqiy ongning muayyan darajasi, ya'ni huquqiy voqelikni ongli ravishda tushunib, o'zlashtirishni;

- umumiy madaniy asoslar, yuksak madaniylik darajasi, milliy negizlar va manbalar, tarixiy xotira, urf-odatlar va an'analarni;

- aholi tomonidan qonunlarni bilishning tegishli darajasi, huquq normalariga hurmatning yuqori darajasini, ular nufuzini;

- huquqiy faoliyat, huquqiy ijodkorlik, huquqni muhofaza etish, boshqaruv va boshqa organlar ishining samarali usullarini;

- fuqarolar va mansabdor shaxslarning qonunga itoatkorligini talab etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarishda huquqiy savodxonlikning o'rni mavzusi zamonaviy ta'lim tizimidagi boshqaruv samaradorligini oshirish uchun juda muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu yo'nalishdagi huquqiy savodxonlik rahbarlar va xodimlarning qonuniy normalarni bilishi va amalga oshirishi orqali ta'lim tashkilotining barcha jabhalarida yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Quyida batafsil ma'lumotlar keltiriladi:

Huquqiy savodxonlik — bu insonning qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ularning mohiyatini tushunish va ularni o'z faoliyatida to'g'ri qo'llay olish qobiliyatidir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bu tushuncha tashkilotni boshqaruv jarayonidagi qonuniy asoslarni va yuridik hujjatlarni bilishni nazarda tutadi.

Huquqiy savodxonlik rahbarlar uchun quyidagi yo'nalishlarda muhim ahamiyatga ega:

- Qonunlarga muvofiq ish yuritish: Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlari qonunchilik asosida ish yuritishi kerak. Bu esa mehnat munosabatlari, moliyaviy operatsiyalar, bolalar xavfsizligini ta'minlash va ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishda qonunlarga amal qilishni talab qiladi.

- Muammolarni samarali hal qilish: Qonuniy asosda ish ko'radigan rahbarlar muammolarni samarali hal qiladi va u yoki bu vaziyatdagi qonuniy yechimlardan tezda foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi.

- Xavfsiz muhit yaratish: Bolalar xavfsizligini ta'minlashda sanitariya-gigiyenik normalar, texnika xavfsizligi va boshqa qonunlar doimiy ravishda bajarilishi kerak. Bu esa bolalarning hayotini va sog'lig'ini saqlashga yo'naltirilgan.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan faoliyatlar quyidagi yo'nalishlarda tashkil etilishi mumkin:

- Treninglar va seminarlar: Mutassadi mutaxassislar yordamida o'quv mashg'ulotlari va seminarlar o'tkazish. Bu orqali rahbarlar va xodimlar yangi qonunlar va meyoriy hujjatlardan xabardor bo'ladi.

- Yuridik maslahatchilar bilan hamkorlik: Yuridik maslahatchilar yoki huquqshunoslar bilan hamkorlik qilib, qonuniy masalalar bo'yicha maslahatlar olish. Bu nafaqat muammolarni hal qilishda yordam beradi, balki xato yoki qonun buzilishidan qochish imkonini ham taqdim etadi.

- Qonunchilikni muntazam kuzatib borish: Yangi qonunlar, meyoriy hujjatlar, amaldagi qonunlarga o'zgarishlar kiritilishi kabi yangiliklardan xabardor bo'lish va ularni faoliyatda joriy etish.

Huquqiy savodxonlik maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatining turli jabhalarida quyidagi afzalliklarni taqdim etadi:

- Bolalar xavfsizligi va salomatligini ta'minlash: Qonunchilikda belgilangan meyorlar va qoidalarga muvofiq ravishda sanitariya-gigiyenik sharoitlarni yaratish, xavfsizlik talablariga rioya qilish.
- Mehnat munosabatlarini qonuniy asosda yo'lga qo'yish: Xodimlarning mehnat huquqlari, ularning maoshlari, mehnat sharoitlari va qonuniy talablar asosida ish tashkil etish.
- Moliyaviy va kadrlar masalalarini hal qilish: Qonunlarga muvofiq moliyalashtirish jarayonlarini boshqarish, tenderlar va xaridlarni qonuniy asosda amalga oshirish.
- Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy savodxonligini, shu jumladan huquqiy bilimlari darajasini oshirish.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi huquqiy savodxonligini, shu jumladan huquqiy bilimlari darajasini oshirish bugungi kun dolzarb masalasi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining manfaatlar to'qnashuvi natijasida kelib chiqishi mumkin bo'lgan korrupsion holatlar:

- xodimlarni ishga qabul qilish;
- bolalarni bog'chaga qabul qilish;
- bayramlarda sovg'alalar olish;
- mahalliychilik, urug'-aymoqchilik;
- imtiyozlar berish;
- adolatsizlik;
- e'tiborsizlik;
- bilimsizlik;
- ma'naviy rag'batlantirish (ma'lum bir naf evaziga);
- moddiy rag'batlantirish (ma'lum bir naf evaziga);
- oshxona va omborxonalarni nazorat qilmaslik;
- o'tilayotgan mashg'ulotlarni nazorat qilmaslik va hokazolar.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining huquqiy savodxonligi maktabgacha ta'lim tashkilotining ichki va tashqi imijini yaxshilaydi. Bu jamoatchilik ishonchini oshiradi va tashkilotning nufuzini ko'tarishga yordam beradi. Qonunlarni to'g'ri bilish va ularga amal qilish bolalar va ularning ota-onalari uchun xavfsiz va ishonchli ta'lim muhitini yaratishga hissa qo'shadi.

Shu bilan birga, huquqiy savodxonlikni rivojlantirish faqatgina tashkilot rahbarlari emas, balki barcha xodimlar uchun dolzarbdir. Chunki bu ularning qonunchilikka amal qilishi, ish jarayonida adolatli va to'g'ri yo'nalishda harakat qilishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. - T.: O'zbekiston, 2023-yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi Qonuni. 2017-yil

4-yanvar.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentinin 2019-yil 27-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PF-5729-son Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5618-son Farmoni.
5. Mirziyoev Sh.M. “Konstitutsiya - erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy ettirishning mustahkam poydevoridir”. O‘zbekiston. 2018 yil
6. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi”. – T.: “O‘zbekiston”, 2017-yil.
7. O‘zbekiston Respublikasi “Bola huquqlari kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. 2008 yil 7 yanvar.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 apreldagi “Maktabgacha ta’lim tizimini yanada rag‘batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-3651-sonli Qarori.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 maydagi PQ-4736-sonli “Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori.

ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР В УМСТВЕННОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Назирова Гузал Маликовна

Профессор, Кокандского государственного
педагогического института,
доктор философии по педагогическим наукам

***Аннотация.** Данная статья посвящена интеллектуальным играм, которые очень успешно развивают детский ум. Основная цель такого рода интеллектуальных игр - расширить кругозор детей, сконцентрировать логическое мышление и, конечно же, развить полезные привычки у наших детей.*

***Ключевые слова:** дошкольник, дошкольный возраст, интеллект, игры, интеллектуально-прикладное творчество, логическое мышление, слова, значение, способность, воображение, познавательный процесс.*

Сегодня в Узбекистане интенсивно идут процессы модернизации и обновления всех отраслей на новом этапе. В стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан на 2017-2021 годы заложены такие задачи, как “совершенствование государственной политики в отношении молодежи, в том числе воспитание физически здоровой, психически и интеллектуально развитой, самостоятельной, твердой жизненной позиции, верной родине молодежи, углубление демократических реформ и повышение ее социальной активности в процессе развития гражданского общества”.

«Концепция развития системы дошкольного образования Республики Узбекистан до 2030 года», утвержденная постановлением Президента Республики Узбекистан от 8 мая 2019 года № ПК-4312, предусматривает разработку и внедрение новых механизмов комплексной оценки деятельности дошкольных образовательных учреждений, а также развития ребенка и его готовности к общему начальному образованию. Интенсивно ведется практическая деятельность по модернизации дошкольного образования. Сегодня основной образовательной программой в образовании и воспитании дошкольников является государственная программа “Илк кадам (Первый шаг)”. В соответствии с ним в качестве принципов организации образовательного процесса ДОО указываются взаимосвязь всех видов развивающих сфер в образовательном процессе, принципы воспитания и развития через игру.

Интеллектуальное-словарное значение слова умственная зрелость, проницательность, интеллект, означает быть умным и проницательным человеком. В процессе организации образования мы часто используем такие понятия, как интеллектуально одаренный ребенок, одаренный ребенок, умный ребенок. Мы должны начинать развивать интеллект, то есть интеллект детей, с дошкольного возраста.

Мышление ребенка дошкольного возраста — это конкретное мышление, которое размышляет о том, что он воспринимает или воображает. Поэтому, когда речь идет об абстрактных для ребенка событиях, целесообразно объяснять их сравнительно с событиями, которые ребенок успел освоить раньше. На основе общения с окружающими у ребенка формируется духовное видение: теперь они оценивают различные поступки - хорошие, плохие. В этот период наряду с игрой в жизни ребенка приобретают значение и

другие виды деятельности, формируются первые трудовые навыки: рисование, изготовление различных предметов из глины, песка. Они также выполняют несложные задания, данные взрослыми, и вовлечение детей в работу дает хороший эффект, на которую у них есть достаточно энергии.

Учебно-воспитательный процесс в области дошкольного образования направлен на развитие способностей и компетентность детей, подготовку их к школьному обучению. Для этого от педагога-воспитателя требуется быть в курсе новых педагогических технологий и внедрять их в образовательный процесс. Известно, что содержание жизни ребенка в период дошкольного воспитания в основном составляет игра. Поэтому в воспитании ребенка целесообразно организовать интеллектуальные игры.

Интеллектуальные игры считаются основным средством формирования ребенка с умственной стороны. Задачи, воплощенные в содержание интеллектуальных игр, разнообразны. Например, игрушки способствуют развитию сенсорных способностей детей к формированию представлений о различных качествах – цвете, величине, влияют на развитие непосредственных познавательных процессов (интуиции, внимания, воображения, восприятия, памяти, речи, мышления). Г.Л. Лендрет в своей книге «Игровая терапия-это искусство обращения» рассказывает о том, на что обращать внимание при выборе игрушки: «Игрушка способствует всестороннему развитию интеллекта ребенка, его способности контролировать свои эмоции, самосознание, поведение, взаимодействовать. Но не все игрушки покупаются в магазине. Игрушки, которые родители делают и шьют своими руками, более близки и ценны для ребенка»-подчеркивает она.

Деятельность с такими игрушками не только развивает интеллект ребенка, но и вызывает у него чувство радости и удовлетворения. Ребенок будет в восторге от того, что сможет сложить игрушку, как взрослый. В этом возрасте также следует подарить куклу-неваляшку.

Ребенок познает, изучает, знакомится с миром, играя. Игра служит главным критерием умственного, нравственного, физического, эстетического, духовного совершенствования ребенка. В этом контексте в развитии ребенка:

- в самосознании;
- при выводе внутреннего мотива на поверхность;
- в формировании эмоций;
- в развитии речи;
- создает условия для процесса социализации.

Исследования русского ученого А.В. Запорожца показывают, что игра создает благоприятные условия для развития и совершенствования движений ребенка, во время игр улучшается его двигательное развитие.

Интеллектуальные игры формируют у детей следующие качества:

- Труд-направлен на стимулирование интереса к труду взрослых и порождение потребности в труде.
- Изысканность-направлена на восприятие прекрасной стороны предметов и явлений.
- Психические-направлены на получение и самостоятельное применение знаний о новых свойствах характера вещей и явлений, о взаимосвязи между ними.

– Коммуникативная-направлена на решение таких задач, как обмен знаниями со сверстниками в ходе игры, повышение социальной активности их речи.

При организации интеллектуальных игр целесообразно организовать словесные игры, предметные игры и настольные игры. Посредством предметных игр ребенок знакомится со свойствами и признаками предметов и через игру учится последовательно решать задачу сравнения (сопоставления), выделения. Посредством словесных игр у детей воспитывается желание заниматься умственным трудом, формируются навыки сообразительности, находчивости. Интеллектуальные психологические игры в воспитании ребенка имеют большое значение для умственного совершенствования и социализации ребенка. Занятия, охватывающие трудовую деятельность детей, в основном начинаются в детском возрасте. В этом возрасте детский труд, хотя и очень простой, имеет огромное значение для их психического развития. В результате бесед, экскурсий с детьми дошкольного возраста у детей рождается положительное отношение к труду, страсть к труду. Дети дошкольного возраста не ограничиваются повторением трудовой деятельности взрослых из подражания в чужих играх, а начинают стремиться к непосредственному участию во взрослом труде. Психологически характерен интерес к самому трудовому процессу, а не к результату детского труда в этом возрасте. Оценка взрослыми воспитания детей дошкольного возраста играет большую роль в воспитании у них положительного отношения к труду. Дети совершают много ошибок, когда делают то, что им по силам. Большое значение в воспитании детей дошкольного возраста в духе трудолюбия имеет организация их в сплоченную команду. Работая в коллективе, воспитатель поручает каждому ребенку выполнить определенный труд. Таким образом, дети занимаются трудовой деятельностью в сплоченном коллективе. Детский сад, давая детям среднего и старшего возраста трудовые задания, на которые они способны, предоставляет огромные возможности для воспитания их в духе трудолюбия и формирования у них определенных трудовых навыков. Потому что ребенка, который не участвовал в общественно полезном труде, очень трудно привлечь к дальнейшим родам. Виды трудовой деятельности, в которых участвуют дети в детском саду, очень разнообразны. Например, ухаживать за животными и растениями в уголке природы, работать во дворе питомника, дежурить на кухне и в группе, помогать одевать малышей и многое другое. Дети средней и старших групп начинают серьезно относиться к трудовой деятельности, полностью отличая ее от игры. Они понимают, для кого, для чего нужны результаты труда или социальная сущность труда. Дети с большим энтузиазмом подходят к домашнему хозяйству взрослых в семье. В этот возрастной период также изменяются и развиваются мотивы поведения и поведения детей. Мотивы поведения детей старшего детского сада будут складываться из полностью осознанных мотивов, а мотивы, лежащие в основе их поведения, будут во всех отношениях схожи с мотивами взрослых людей. На основе такой сильной тенденции они организуют и проводят имитационные игры, обучающие занятия и трудовые занятия.

Подводя итог, можно сказать, что роль нравственных мотивов в развитии мотивов поведения детей дошкольного возраста чрезвычайно велика. По мере того, как дети осознают свое поведение, возрастает роль их моральных мотивов, то есть мотивов соблюдения социальных нравственных норм. Дети теперь начинают учиться действовать не из-за собственных эгоистичных интересов, а из-за социального интереса. Педагогически правильно организованная игровая деятельность оказывает огромное

влияние на становление детей разносторонне развитыми личностями, как физически, так и психически, и эстетически.

Игра дает ребенку такие возможности, как исследования, эксперименты и мотивация. Игра помогает ребенку учиться, учиться. Во время игры дети обогащают свои знания воображением, которое они получают от людей и окружающей среды. Именно через игры дети расширяют свои творческие способности и воображение. В начальных группах игра учит ребенка навыкам самостоятельности и сотрудничества. Это развивает ребенка социально, эмоционально и умственно (интеллектуально).

Огромное внимание, уделяемое развитию личности дошкольников в системе образования нашей страны, обусловлено тем, что только созревание личности может стать фактором развития общества только ее интеллектуальный интеллект. С другой стороны, интеллектуальный интеллект человека может пробудиться, развиваться и обеспечивать созревание личности только в хорошо организованном учебно-воспитательном процессе. Каждый воспитатель должен найти способ максимально использовать интеллектуальные возможности детей.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Узбекистан “О дошкольном образовании и воспитании”. 16 декабря 2019 года. № 595. (Национальная база данных законодательства, 17.12.2019., 19.03.595.4160-выпуск)
2. Alvested M. Pedagogy and interdisciplinarity: Research on the reformed kindergarten teacher education (KTE) in Norway
3. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=ozrGWXoAAAAJ&citation_for_view=ozrGWXoAAAAJ:FxGoFyzp5QC
4. G Nazirova. [Мактабгача катта ёшдаги болаларда халқ оғзаки ижоди воситасида миллий ғурур хиссини шакллантириш–ижтимоий педагогик зарурийат сифатида.](#) Science and innovation 1 (B8), 2067-2077
5. GM Nazirova. [CONTENT AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF PEDAGOGUES-EDUCATORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS/](#) International Academic Research Journal Impact Factor 7 (1), 6
6. NG Malikovna, MM Nurmatovna, [Basic principles of technology for teaching methodological subjects in preschool education](#), ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact.
7. SN Anvarovna, H Mertol, [Comparative Analysis of the Education Systems of Uzbekistan and Turkey: Generalization of the Study Experience](#) // American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993)2024
8. Nurkhon Sultonova, [Development Centers of Preschool Organizations and Children's Play Activities/](#)American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769) 2023/10/25 p428-431
9. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:Se3iqnhoufwC
10. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rh71JaMAAAAJ&citation_for_view=Rh71JaMAAAAJ:IjCSPb-OGe4C

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM JARAYONLARIGA TATBIQ ETISH

Нигматова Мавлуда Абдуллаевна

Тошкент шаҳар вилояти Яшнабод тумани 425-ДМТТ

Алижанова Дилрабо Рахимжановна Тошкент шаҳар вилояти Яшнабод тумани 359-ДМТТ

Kalit so'zlar: raqamli texnologiya, platformalar, multimedialar, godoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlar, sun'iy intellekt texnologiyasi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi PF-60-son [Farmoniga](#) muvofiq]⁶⁸, shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha ustuvor vazifalarni amalga oshirish maqsadida. “Raqamli O'zbekiston — 2030” strategiyasini amalga oshirish bo'yicha muvofiqlashtirish komissiyasi yig'ilishlarida mas'ul vazirlik va idoralar rahbarlarining raqamlashtirish sohasidagi faoliyati natijadorligidan kelib chiqib, ularni rag'batlantirish yoki intizomiy, shu jumladan egallab turgan lavozimidan ozod qilishgacha bo'lgan choralarni ko'radi. Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Tabiiyki, boshqa sohalarda bo'lgani singari kabi raqamli texnologiyalarni soliq ma'murchiligida joriy etish ham uning faoliyatini tubdan o'zgartirmoqda. Bu nafaqat soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi munosabatlar bilan bog'liq bo'lib qolmay, balki deklaratsiyalarni taqdim etishdan tortib, to'loqlarni to'lash va ma'lumotlarni saqlash usullarigacha ham yangiliklar kirityapti.

Raqamli texnologiya bu —ta'lim yuritishning bir zamonaviy shakli bo'lib, unda ishlab chiqarish va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko'rinishdagi katta ma'lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish esa an'anaviy xo'jalik yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi foydalanish tezligi juda yiriklashgan hozirgi davrda ta'lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish ta'lim sifatini oshirish va ijtimoiy faol yoshlarni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Biz ilgari ta'lim dasturlarini an'anaviy usuli ya'ni ma'ruzani yirik hajmli kitoblar va qo'llanmalar orqali amalga oshirilgan shaklida olib borganmiz. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatining u qadar yuqori bo'lishini ta'minlamagan. Hozirda ta'lim sifatini ko'tarishda ta'limni raqamlashtirish jarayoni boshlangan. Ta'lim tizimining hozirgi holati noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining roli ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. Ta'lim oluvchi tomonidan ularning yordami bilan bilimlarni o'zlashtirish an'anaviy texnologiyalarga qaraganda ancha tezdir. Ushbu texnologiyalar bilimlarni rivojlantirish, egallash va tarqatish xarakterini o'zgartiradi, o'rganilayotgan fanlarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytirish, uni tezda yangilash, samaraliroq o'qitish usullarini qo'llash, shuningdek, har bir kishi uchun ta'lim olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi. Raqamli texnologiyani o'zi nima degan savolga quyidagicha javob beramiz: bu — xo'jalik yuritishning bir zamonaviy shakli bo'lib, unda ishlab

⁶⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 22.08.2022-yildagi PQ-357-son

chiqarish va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko‘rinishdagi katta ma’lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish esa an’anaviy xo‘jalik yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi. Misol sifatida turli xildagi avtomatik ishlab chiqarish jarayonlarini, 3D-texnologiyasini, bulutli texnologiyalarni. masofaviy meditsina xizmatlari ko‘rsatishni, aqlli texnologiyalar yordamida mahsulot yetishtirish va uni yetkazib berishni, turli xildagi tovarlar saqlash va ularni sotish jarayonlarini keltirish mumkin. Biz bu maqolada ta’lim tizimida raqamlashtirishni o‘rniga to‘xtalib o‘tamiz.

Raqamli texnologiyalar orqali ta’lim berilsa ta’lim oluvchilarga ta’lim olish usullari osonlashmoqda. Bunda esa ta’lim tizimi vositalari rolini multimedialar, godoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlar bajarib beradi. Ta’lim beruvchilarga bunday vositalar bilan dars mashg‘ulotlar o‘tkazish ta’lim sifatini oshirishni ta’minlaydi. Onlayn darslarda raqamli texnologiyalar qo‘llanilishi yaxshi samara berishi hammamizga ma’lum. Masalan, televideniye orqali berib borilgan onlayn darslar raqamli ta’lim olishning bir turi deb olsak bo‘ladi. Demak, raqamli ta’limda: Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 5/2 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7 540 May 2022 www.oriens.uz — xohlagan joyida va xohlagan vaqtda ta’lim olish imkoniga ega; — internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi; — ta’lim tizimini yangi bosqichga ko‘taradi; — vaqt va mablag‘ sarfini keskin kamaytiradi; -“raqamli dunyo”da yo‘qolib qolmaslik va yaxshi ish topishda ustunliklarga ega bo‘lishi kabilar. Raqamli ta’lim tizimini yuksalishiga Wi-Fi zonalar IT parklar ochilishi katta xizmat qiladi. Ta’lim beruvchilarni raqamli texnologiyalar bilan ishlash qobiliyatini o‘stirish va internet orqali turli ochiq kurslar tashkil etish imkoniyati tug‘iladi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim beruvchilarni o‘z ustida ko‘proq ishlashi va raqobat tufayli ta’lim sifatini yanada ortishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari raqamli texnologiyalar yana sun‘iy intellekt texnologiyasini joriy etish soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash holatlarini aniqlash, firibgarliklarni oldini olish, ma’lumotlarni tahlil qilish va takrorlanuvchi jarayonlarni avtomatlashtirish hamda shaffoflikni oshirishda qo‘l kelsa, katta hajmli ma’lumotlar — Big data esa soliq organlariga kelib tushadigan katta hajmdagi ma’lumotlarni saqlash, qayta ishlash, tushumlarni yanada yaxshiroq bashorat qilish hamda to‘lovchilar va soliq organlari o‘rtasidagi hujjat almashinuvini yaxshilash imkoniyatini beradi. Raqamli texnologiyalarni o‘zlashtirish insoniyat tarixidagi boshqa innovatsiyalarga qaraganda tezroq sodir bo‘lmoqda: bor-yo‘g‘i yigirma yil ichida raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan mamlakatlar aholisining qariyb 50 foizini qamrab olishga va ularning yordami bilan jamiyatlarni o‘zgartirishga muvaffaq bo‘ldi. Masalan, sog‘liqni saqlash sohasida sun‘iy intellektdan foydalanishga asoslangan ilg‘or texnologiyalar inson hayotini saqlab qolish, kasalliklarni aniqlash va umr ko‘rish davomiyligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ta’lim sohasida virtual o‘quv muhiti va masofaviy ta’limning ta’minlanishi talabalarga boshqa imkoniyatga ega bo‘lmagan dasturlarda qatnashish imkonini berdi. Bundan tashqari, blokcheynga asoslangan tizimlardan foydalanish orqali davlat xizmatlaridan foydalanish qulay bo‘ladi, ularni ta’minlovchi institutlar mas’uliyatini oshiradi va sun‘iy intellektdan foydalanish natijasida jarayonlar kamroq byurokratik bo‘ladi. Katta ma’lumotlar, shuningdek, yanada moslashuvchan va aniq siyosat va dasturlarga olib kelishi mumkin. Quyida raqamli texnologiyalarni bazalariga to‘xtalib o‘tamiz: bulutli texnologiyalar –internet foydalanuvchisiga on-layn xizmat sifatida kompyuter resurslarini taqdim etiladigan ma’lumotlarni qayta ishlash texnologiyalaridir.

Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

Ta'limda raqamli texnologiyalarni o'qitish sifatini saqlab qolgan holda samarali qo'llash uchun nimalar qilish kerak?

➤ Birinchidan, albatta mamlakatimizda Internet infratuzilmasini yaxshilashimiz, mobil operatorlar tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirishimiz va eng muhimi aholining, ayniqsa talaba yoshlarni zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarining so'ngi yutuqlarini o'zlashtirishga shart-sharoitlar hamda imkoniyatlar yaratib berishimiz lozim.

➤ Ikkinchidan, o'quv jarayonini tashkil etishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'lamini kengaytirish va axborot resurslari, o'qitish vositalari va masofaviy o'qitish texnologiyalarini rivojlantirish, ijodkor talabalarni universitetni raqamlashtirish loyihalariga jalb qilish bilan oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarga o'zgartirish kiritish bo'yicha vakolatli organlarga takliflar berish, yuqori samaradorlikka ega raqamli qurilmalar bilan jihozlangan tuzilmalar, o'quv xonalari, laboratoriyalar, media studiyalar va boshqalarni o'z ichiga olgan markazlarni tashkil etish hamda unda orttirilgan tajribani ta'lim muassasalarida qo'llash.

➤ Uchinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta'lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasini ta'minlash, bu borada pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirib borish uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish.

➤ To'rtinchidan, interfaol taqdimot tizimlaridan foydalanish, ma'ruza va seminar darslari uchun internet bilan bog'liq holda interfaol va multimediali taqdimotlarni ishlab chiqish kabi mavzular bo'yicha o'qituvchilarning malakasini oshirish uchun kurslarni tashkil qilish va o'tkazish.

➤ Beshinchidan, real vaqt rejimida interfaol taqdimot tizimlari, videokonferensaloqa tizimlari, virtual zallar, elektron resurslardan foydalanib istalgan vaqtda masofaviy o'qitish jarayonini amalga oshirish.

➤ Oltinchidan, bulutli texnologiyalar, virtual voqelik, kengaytirilgan voqelikdan foydalanish hamda didaktik materiallar va tajriba dizaynlarini ishlab chiqishda 3D printerini qo'llash, raqamli didaktika va raqamli ta'lim modellarini qo'llash, o'qituvchilar va talabalar uchun loyihalar, diplom ishlari, ilmiy izlanishlar va boshqalarini muhokama qilish uchun ilmiy veb-saytlar ishlab chiqish lozim. Shundagina, biz raqamli texnologiyalardan foydalanib ta'lim sifatini tushirmagan holda talaba-yoshlarga bugungi kun talabi darajasida bilim olishlariga erishamiz.

Alohida ta'kidlash kerakki, bugungi kunda hayotimiz har jihatdan texnika va texnologiyalar bilan bog'liq, ya'ni ertalab soat bongidan boshlab to kun rejasini tuzish va o'qish bilan yakunlashgacha. Biz ta'lim sifatini oshirish va rivojlantirish uchun texnologiyalardan manfaatli foydalanish imkoniyatini yaratishni istadik. Qachonki, planshet ta'lim olishning bir elementiga aylansa, bolalar o'qish jarayoniga katta qiziqish bilan kirishadi. Bu o'yin bilan klassik ta'limni birlashtirishga tengdir. Natijada o'qish jarayoni yaxshilanadi, o'zlashtirish, ta'lim darajasi va kadrlarni tayyorlash samaradorligi oshadi. Bilimli avlod, professional kadrlar — bu jamiyatning keng miqyosda rivojlanishining garovidir

- berilayotgan materialni chuqur va mukammal o'zlashtirish imkoniyati va uni ta'lim oluvchi xotirasida uzoq muddat saqlanishi va zarur bo'lganda amaliyotga qo'llash darajasi ortadi;

- axborotni turli shaklda (matn, video, ovoz, grafika, animatsiya ,...) berilishi ta'lim oluvchilarni diqqatini tortadi va ularni fanga qiziqishini uyg'otadi;

- kompyuter "nazoratchi" funksiyasini bajarib ta'lim oluvchining didaktik topshiriqlar, test savollari, muammoli vaziyatlarga bergan javoblarini, ya'ni o'zlashtirganlik darajasini aniqlab natijalarini monitorda ko'rsatadi;

- dars jarayonida ta'lim oluvchilar faoliyatini boshqaruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi va bajarilishi lozim bo'lgan topshiriqlar soni keskin ortadi, buning natijasida egallanishi lozim bo'lgan bilimlar hajmining oshishiga olib keladi;

Raqamli texnologiyalar joriy etilgan ta'lim tizimi vositalari rolini multimedialar, godoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlar bajarib beradi. Bugun ular bilan ta'lim tizimining qurollantirilishi o'quvchilarga dars mashg'ulotlarini sifatli o'tilishini ta'minlaydi. Bugungi pandemiya sharoiti ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar qo'llanilishi yaxshi samara berishini isbotladi. Televideniye orqali berib borilgan onlayn darslar raqamli ta'limga o'tishning bir debochasi sifatida qabul qilsak bo'ladi. Bu jarayon o'quvchiga uydan chiqmay turib ham ta'lim olish mumkinligini isbotlab berdi. Raqamli ta'limga o'tishning boshqa afzalliklari to'g'risida ham fikr yuritadigan bo'lsak ularga quyidagilarni kiritish o'rinlidir. O'quvchilar xohlagan joyida va xohlagan vaqtida ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi;

➤ o'quvchilar mutaxassis yetishmaydigan uzoq qishloqlarda ham fanlarni tanlash va uydan turib ta'lim olish imkoniga ega bo'ladi;

➤ internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi;

➤ ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'taradi;

➤ vaqt va mablag' sarfini keskin kamaytiradi;

➤ "raqamli dunyoda yo'qolib qolmaslik va yaxshi ish topishda ustunliklarga ega bo'ladi.

Bugun mamlakatimizning barcha hududlarida ham internet tezligi yetarli emas. Bu esa o'z navbatida raqamli ta'lim tizimiga o'tishga to'sqinlik qiladi. Buni bartaraf etish uchun esa hukumat darajasidagi katta ishlar amalga oshirish talab etiladi. Prezidentimizning Oliy Majlisga murojaatnomalarida ayni shu sohada ko'rsatmalar berilgani biz fikr yuritayotgan sohada sezilarli yuksalish yuz berishiga ishontiradi.

Wi-Fi zonalar IT parklar ochilishi raqamli ta'lim tizimini yuksalishiga xizmat qiladi. Raqamli ta'limning joriy etilishi o'qituvchilar orasida ishsizlikni keltirib chiqarishi ehtimolini yuzaga keltiradi, ammo buni ham bartaraf etish imkoni mavjud. Buning uchun o'qituvchilarni raqamli texnologiyalar bilan ishlash qobiliyatini o'stirish va internet orqali turli ochiq kurslar tashkil etish orqali bandligini ta'minlash mumkin. Bunda nafaqat mamlakatimizdagi balki chet eldagi qator ta'lim oluvchilarni ham jarayonga jalb etish imkoni bo'ladi. Bu o'z navbatida mustaqil mablag' topish imkonini bersa ikkinchidan o'qituvchini o'z ustida ko'proq ishlashi va raqobat tufayli ta'lim sifatini yanada ortishiga xizmat qiladi. Hozirgi vaqtda bunga telegram kanallari orqali amalga oshirilayotgan ta'limni misol sifatida keltirish mumkin. Bu kanallar orqali o'zlashtirish ko'p vaqt talab etadigan bilimlar qisqa muddatda yetkazib berilmoqda. Xulosa sifatida aytish mumkinki raqamli texnologiyalarni ta'lim tizimiga joriy etilishi mamlakat ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda katta rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'limni tashkil etish va ta'lim samaradorligini ortishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga jahon hamjamiyatida muhim o'rin egallashimizni ta'minlaydi. Axborotlashtirish sohasidagi davlat siyosati, axborot resurslari, axborot texnologiyalari va axborot tizimlarini rivojlanish va takomillashuvining zamonaviy

jahon tamoyillarini hisobga olgan holda milliy axborot tizimlarini yaratishga qaratilgan. Sohalarda katta hajmdagi axborotlarni to‘planishi, yaxlit axborot makonini vujudga kelishi, ularni saqlash, qayta ishlash, uzatish jarayonlarida zamonaviy axborot–kommunikatsiya texnologiyalardan foydalanishni yo‘lga qo‘yishni bilish lozim. Shu borada ta’lim tizimida xam o‘quv jarayonini olib borish uchun mo‘ljallangan turli kompyuter dasturlari ishlatilib kelinmoqda va ularning soni kun sayin ortmoqda. Elektron ta’lim resurslar (ETR) — davlat ta’lim standarti va fan dasturida belgilangan, bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishni, o‘quv jarayonini elektron vositalar yordamida kompleks loyihalash asosida kafolatlangan natijalarni olishni, mustaqil bilim olish va o‘rganishni hamda nazoratni amalga oshirishni ta’minlaydigan, talabaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan elektron ta’lim–uslubiy manbalar, didaktik vositalar va materiallar, multimediani elektron ta’lim resurslari, baholash metodlari va mezonlarini o‘z ichiga oladi. ETR deyarli barcha axborotni materiallarni yagona axborot majmuasiga jamlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOT

1. Abdullayev M., Saidahror, G., & Ayupov, R. Raqamli iqtisodiyot — kadrlar tayyorlashning dolzarb yo‘nalishlari. 2020-y.
2. Aripov M., Fayziyeva M., Dottoyev S. Web-texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. – T.; “Faylasuflar jamiyati”, 2013
3. D.Sayfurov, Fayziyeva M. Ta’limda ilg‘or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi. 2017-y
4. Mamarajabov M., Tursunov S. Kompyuter grafikasi va Web dizayn. darslik. – T.: “Cho‘lpon”, 2013.
5. Yuldashev U., Mamarajabov M., Tursunov S. Pedagogik Web-dizayn. O‘quv qo‘llanma – T.: “Voriz”, 2013.

ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМООБРАЗОВАНИЯ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

¹Нигматулина Л.А., ²Ганиева Альбина Рафаэльевна

¹доцент кафедры «Психология» НУУз, доктор (PhD) по психологическим наукам, ²Магистрант 1 курса Университета Bucheon в Ташкенте

Аннотация. В этой статье рассматривается активное развитие образовательных технологий и цифровизация образования в Узбекистане, особенно в контексте программы «Цифровой Узбекистан-2030». Описываются усилия по внедрению ИКТ в образовательный процесс, включая самообразование педагогов с помощью цифровых ресурсов. Приводятся примеры исследований отечественных и международных ученых, изучающих влияние цифровых технологий на образование. Делается вывод о важности цифровой грамотности педагогов и необходимости разработки программ повышения квалификации.

Ключевые слова: Цифровизация образования, самообразование педагогов, образование, информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), повышение квалификации, профессиональное развитие

Abstract. This article discusses the active development of educational technologies and the digitalization of education in Uzbekistan, particularly within the framework of the "Digital Uzbekistan-2030" program. It describes efforts to integrate ICT into the educational process, including teachers' self-education through digital resources. Examples of studies by domestic and international researchers examining the impact of digital technologies on education are provided. The conclusion highlights the importance of digital literacy for teachers and the need for professional development programs.

Keywords: Digitalization of education, self-education of teachers, education, information and communication technologies (ICT), professional development, professional development

Xulosa: ushbu maqolada O'zbekistonda ta'lim texnologiyalarini faol rivojlantirish va ta'limni raqamlashtirish, ayniqsa "raqamli O'zbekiston-2030" dasturi doirasida ko'rib chiqiladi. AKTni o'quv jarayoniga kiritish bo'yicha harakatlar, shu jumladan o'qituvchilarning raqamli manbalar orqali o'z-o'zini tarbiyalashi tasvirlangan. Raqamli texnologiyalarning ta'limga ta'sirini o'rganadigan mahalliy va xalqaro olimlarning tadqiqotlari misollari keltirilgan. O'qituvchilarning raqamli savodxonligining ahamiyati va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish zarurligi to'g'risida xulosa chiqariladi.

Kalit so'zlar: ta'limni raqamlashtirish, o'qituvchilarning o'zini o'zi o'qitish, ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), malaka oshirish, kasbiy rivojlanish

В последние годы во всем мире и в Узбекистане, в частности, наблюдается активное развитие образовательных технологий и значительное повышение внимания к профессиональному развитию педагогов. Это связано с растущей необходимостью адаптации образовательного процесса к новым требованиям цифровой эпохи.

Цифровизация образования в Узбекистане приобретает всё большее значение в условиях стремительного развития информационных технологий и глобальной цифровой трансформации. В последние годы наблюдается активное внедрение цифровых технологий в образовательный процесс, что связано с реализацией государственной

программы «Цифровой Узбекистан-2030» [1]. Эта программа направлена на создание благоприятных условий для использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательных учреждениях. Введение современных технологий способствует не только улучшению качества образования, но и повышению конкурентоспособности педагогических кадров на национальном и международном уровнях.

Большое внимание сейчас уделяется цифровизации дошкольных образовательных организаций. Введение цифровых инструментов и ресурсов открывает новые возможности для повышения квалификации и профессионального роста педагогов. Использование онлайн-платформ, вебинаров, онлайн-курсов и профессиональных сообществ значительно расширяет возможности для самообразования и профессионального развития. Например, цифровые образовательные ресурсы позволяют педагогам более эффективно планировать и проводить занятия, использовать интерактивные методики обучения и индивидуальные образовательные траектории для детей.

В Узбекистане реализуются различные программы и проекты, направленные на внедрение ИКТ в образовательный процесс. В рамках программы «Цифровой Узбекистан-2030» [1] правительство активно поддерживает инициативы по цифровизации образования. В постановлении Президента Республики Узбекистан «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования в области информационных технологий, развитию и интеграции научных исследований с IT-индустрией» [2] отмечается важность совершенствования системы подготовки кадров в области информационных технологий. Это постановление подчеркивает, что развитие и широкое внедрение цифровых технологий является одним из ключевых условий успешной реализации стратегии «Цифровой Узбекистан — 2030».[1]

Для определения степени изученности поднятой проблемы в мировом масштабе, необходимо рассмотреть некоторые аспекты, рассмотренные и исследованные в последнее время. Одним из ключевых направлений таких исследований является изучение влияния цифровых технологий на процесс самообразования.

Например, отечественные исследователи, такие как Махмудов А.Х., Хасанова Г.К. и Турдиева Н.С., внесли значительный вклад в развитие образовательного процесса. Махмудов А.Х. сосредоточил свои исследования на разработке методов интеграции цифровых технологий в процесс обучения, анализируя их влияние на эффективность и качество образовательного процесса [5][6]. Хасанова Г.К. исследовала возможности адаптации традиционных методик обучения к цифровой среде, акцентируя внимание на индивидуальных образовательных траекториях для педагогов [10]. Турдиева Н.С. занималась разработкой инновационных программ и курсов для самообразования педагогов, включающих использование интерактивных технологий и мультимедийных ресурсов [9].

В странах СНГ тема самообразования педагогов в условиях цифровизации также является предметом активного исследования. Активно исследуются вопросы цифровой трансформации образования и её влияние на профессиональное развитие педагогов. В России, например, работы таких исследователей, как Терсакова А.А., Темник С.В., посвящены изучению новых педагогических технологий и методик, направленных на повышение квалификации педагогов в цифровую эпоху. Терсакова А.А. проводила

исследования, направленные на внедрение цифровых инструментов в образовательный процесс и их воздействие на педагогическую практику [8]. Темник С.В. анализировал эффективность различных онлайн-курсов и программ дистанционного обучения, выявляя лучшие практики и способы их интеграции в систему профессионального развития педагогов [7].

Особое внимание уделяется использованию дистанционного обучения и онлайн-ресурсов. В 2021 году был опубликован экспертно-аналитический доклад «Цифровой переход: опыт педагогов и образовательных организаций в России и мире» [3]. Этот доклад рассмотрел проблемы, возникающие в процессе цифровизации образования, а также возможные пути их решения. Доклад включает детальный анализ как положительных, так и отрицательных аспектов внедрения цифровых технологий в образовательный процесс, приводя примеры успешных практик из разных стран и давая рекомендации для дальнейшего улучшения системы образования.

На глобальном уровне тема самообразования педагогов в условиях цифровизации исследуется в контексте образовательных реформ и внедрения новых технологий. В последние пять лет наблюдается значительное увеличение числа публикаций, посвящённых использованию цифровых инструментов для профессионального развития педагогов. Активно изучаются вопросы использования онлайн-платформ, виртуальных классов и адаптивных образовательных технологий для повышения квалификации педагогов [11][12][13].

В 2017 году в Европейском Союзе была разработана «Европейская Рамка Цифровых Компетенций Педагога», которая была дополнена в 2023 году [4]. Этот документ направлен на помощь государствам-членам в их усилиях по развитию цифровой компетенции своих граждан и стимулированию инноваций в образовании. Рамка включает в себя подробные рекомендации по развитию цифровых навыков педагогов, определяя ключевые компетенции, необходимые для эффективной работы в цифровой образовательной среде.

Анализируя все эти исследования, можно заключить, что они все направлены на изучение цифровизации образования в целом, но особенности организации самообразования педагогов дошкольных организаций мало изучены. Существует своя специфика в области дошкольного образования, связанная с возрастом обучающихся, квалификацией педагогов и нехваткой качественных кадров в целом.

Важно отметить, что в Узбекистане наблюдается активный рост числа образовательных учреждений, внедряющих цифровые технологии, это создает благоприятные условия для развития системы образования в целом. Внедрение ИКТ способствует более эффективному управлению образовательным процессом, улучшению качества образовательных услуг и повышению уровня доступности образования для различных слоев населения. Однако существует ряд проблем, связанных так же с особенностями нашего региона, а именно: неравномерным доступом к ИКТ, недостатком материально-технической базы и квалифицированных кадров. Эти проблемы особенно остро ощущаются в сельских и отдаленных районах, где доступ к современным технологиям ограничен.

В этом контексте исследование особенностей организации самообразования педагогов в условиях цифровизации становится особенно актуальным. Оно позволяет выявить существующие проблемы и разработать рекомендации для их решения.

Например, исследования показывают, что одной из основных проблем является недостаток цифровой грамотности у педагогов, что требует разработки и реализации специальных программ повышения квалификации. Такие программы должны включать обучение педагогов основам работы с цифровыми технологиями, методикам их использования в образовательном процессе, а также развитию навыков самообразования с помощью цифровых ресурсов.

Таким образом, исследование особенностей организации самообразования педагогов именно дошкольных образовательных организаций в условиях цифровизации является актуальным и значимым в контексте современных требований к образовательной системе Узбекистана.

Оно позволяет не только выявить позитивные аспекты внедрения цифровых технологий, но и понять существующие проблемы, требующие решения. Эти исследования могут стать основой для разработки стратегий и программ, направленных на обеспечение качественного и непрерывного профессионального развития педагогов, что в свою очередь будет способствовать улучшению качества образования в стране.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан О Стратегии «Узбекистан – 2030» №УП-158. (11 09 2023 г.). Получено из <https://lex.uz/uz/docs/6600404>
2. Постановление Президента Республики Узбекистан №ПП-4851 О мерах по дальнейшему совершенствованию системы образования в области информационных технологий, р. и. и. (06 10 2020 г.). Получено из <https://lex.uz/docs/5032131>
3. Экспертно-аналитический доклад «Цифровой переход: опыт педагогов и образовательных организаций в России и мире» // Высшая школа экономики. Национальный исследовательский университет – 2021.
4. Европейская Рамка Цифровых Компетенций Педагога // DigCompEdu © Европейский союз, 2017 г., переиздано Европейский фонд образования, 2023 г.
5. Махмудов А. Х., Абдурахмонов З. Б. Таълимда замонавий рақамли технологияларидан фойдаланишнинг ютуқлари ва муаммолари // Academic research in educational sciences. – 2021 - Т.2. - №. CSPI conference 3. – с.97-99.
6. Махмудов А. Х. Совершенствование методического мастерства будущих учителей в период цифровой трансформации // Science Innovation. – 30-31Oct Conference 2024 – с.183-186.
7. Темник С.В. Самообразование педагога в современных условиях // Международный научный журнал «Символ науки» №12-1 2022. – с. 61-63.
8. Терсакова А.А., Костенко А.А. Инновационные подходы к управлению в высшем образовании // «Экономика и социум» №9 (124) 2024. – с. 819-824.
9. Турдиева Н.С. Образовательный кластер как институциональная система образовательной интеграции // Республиканская научно-практическая конференция на тему «Инновационный кластер начального и среднего образования: потребность, необходимость, результат» 10.03.2021, стр. 110-112.
10. Хасанова Г.К. Методы развития самостоятельной и творческой деятельности будущих учителей начальных классов // Проблемы педагогики. – 2023. - №3 (64). – с. 20-23.

11. The educational integration of digital technologies preCovid-19: Lessons for teacher education. Published: August 19, 2021 // Электронный ресурс: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0256283>
12. Curricular integration of digital technologies in teaching processes - SYSTEMATIC REVIEW article Front. Educ., 13 October 2022 // Электронный ресурс: <https://doi.org/10.3389/feduc.2022.1005499>
13. The Need of Integrating Digital Education in Higher Education: Challenges and Opportunities. - March 2023 // Электронный ресурс: [https://www.researchgate.net/publication/369066969_The_Need_of_Integrating_Digital Education in Higher Education Challenges and Opportunities](https://www.researchgate.net/publication/369066969_The_Need_of_Integrating_Digital_Education_in_Higher_Education_Challenges_and_Opportunities)

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA OTA- ONALAR BILAN O'QUV VA TA'LIMIY-TARBIYAVIY JARAYONDA FAOL HAMKORLIGINI TASHKIL ETISH

Normuratova Zebo Abrorovna

Sirdaryo viloyati Boyovut tuman 25-son DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasida mahalla, oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti hamkorligi, maktabgacha ta'lim tashkiloti bilan maktabning o'zaro hamkorligini tashkil etish quyidagi asosiy prinsiplarga haqida aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkilotlari, hamkorlik, oila, o'quvchi, bolalar, ta'lim-tarbiya, pedagoglar, prinsplar.

Аннотация. В данной статье обозначены следующие основные принципы сотрудничества микрорайона, семьи и дошкольной образовательной организации, организация взаимного сотрудничества дошкольной образовательной организации и школы в воспитании детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: дошкольные образовательные организации, сотрудничество, семья, ученик, дети, образование, педагоги, директора.

MTT, oila, tarbiyachi-pedagoglar hamda ota-onalarning bevosita, doimiy va samarali hamkorligini talab etadi. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlangan, jismonan sog'lom, aqlan yetuk va ma'naviy jihatdan shakllangan etib voyaga yetkazish dolzarb vazifalardan biri bo'lib kelmoqda. Direktor muntazam ravishda ota-onalar bilan individual va jamoaviy suhbatlar, uchrashuvlar o'tkazishi, ularni bolalarni tarbiyalashga doir zamonaviy uslublar bilan tanishtirib borishi lozim.

"Maktabgacha ta'lim Konsepsiyasiga asoslangan xolda zamonaviy Direktorlar kasbiy kompetentligining 3 asosiy aspektini ajratishimiz mumkin:

1. Shaxsiy tayyorgarlik – Direktor shaxsida qaror topishi lozim bo'lgan sifatlarni o'zida aks ettirib, gnostik (bilishga doir) qobiliyatlar, tashkilotchilik qobiliyatlari, kommunikativ qobiliyati.

2. Kasbiy tayyorgarlik – pedagogik taktga doir sifatlarga ta'lim-tarbiya berishning yangi, nostandart shakl, uslub va vositalarini izlashi, tarbiyaviy ish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etishning samarali yo'llarini tanlay olishi, o'z faoliyati, o'quv jarayonida bolalarning individual rivojlanishi, innovatsion o'quv reja va dasturlarni loyihalashtirish va boshqalar.

3. Refleksiv tayyorgarlik – tarbiyaviy jarayon natijalariga asoslangan xolda Direktorning kelgusi faoliyatini rejalashtirish imkoniyatini berib, uning uch turdagi refleksiv qobiliyatini o'z ichiga qamrab oladi: ob'ektni his qilish, o'lchovni bilish va dahldorlik hissi.

Yuqorida keltirilgan nazariy materiallardan kelib chiqib, maktabgacha ta'lim tashkilotining ota-onalar bilan hamkorlikdagi ishining mazmuni va usullarini nazariy jihatdan chuqur o'rgangan holda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ota-onalarni o'quv tarbiyaviy jarayonida faol qatnashishni tashkil etishning innovatsion metodikasini ishlab chiqish zarur. Darhaqiqat, shaxs shakllanishida oilaning roli katta. Aqlan yetuk, axloqan pok, jismonan baquvvat farzandlar namunali oilalarda kamol topadilar. Yuqoridagilardan kelib chiqib, hamkorlikdagi izchillikni ro'yobga chiqarishga doir har tomonlama mazmunli ishlarni yuqori darajasiga erishish bolalarni maktabda muvaffaqiyatli o'qishlariga zamin hozirlaydi. Bugungi

maktab bolasidan aniq bilimlarga emas, fikrlash ko'nikmasi, kattalar hamda sinfdosh o'rtoklarini tushunish, ular bilan hamkorlik qilish ham talab etiladi. Shuning uchun bolaning maktabga qadam qo'yayotganida bilimga egaligi emas, balki uning yangi bilimlarni egallashga tayyorgarligi, atrof-olamga moslashish ko'nikmasi, voqea-hodisani mustaqil ravishda taxdil etishi va harakat qilishi muhim-roq hisoblanadi.

Bolani biror narsaga o'rgatishgina emas, unda o'z kuchiga ishonchni orttirish, o'z g'oyasini himoya qilish, mustaqil ravishda bir qarorga kelish ko'nikmasini shakllantirish ham muhimdir.

Hamkorlikning asosiy vazifalari:

Pedagogik jamoalar oldida turgan birinchi va asosiy vazifa bolani bolalar bog'chasidan maktab o'quv yurtiga o'tkazish jarayoni uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishdir. So'nggi paytlarda bolaning intellektual tayyorgarligining tarkibiy qismlari to'g'risida ko'plab kelishmovchiliklar mavjud, shuning uchun olti yoshli bolalarning maktabga tayyorgarligini yaxshilash bo'yicha birgalikda ish olib borish juda dolzarb vazifadir. Shu bilan birga, bolalarda maktab hayotiga qiziqishni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bir muassasadan ikkinchisiga o'tish davrida ota-onalarga bolani kuzatishda ularning rolini tushunishga yordam berish maktab xodimlari va bolalar bog'chalari o'qituvchilari uchun etakchi vazifadir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining maktab bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatish zaruriyati hozirgi paytda dolzarb bo'lib qolmoqda. Olib borilgan izlanish va tajribalar shuni ko'rsatadiki, tarbiyachilar, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'rtasidagi kuchli hamkorlik bolalarning rivojlanishi va ta'lim olishiga ijobiy hissa qo'shadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim ushbu hamkorlikni maktabgacha ta'lim tashkilotlarida berilayotgan ta'limni kuchaytirish va kengaytirish, shuningdek, uyda va jamiyatda sodir bo'layotgan qiziqish va ta'limni rivojlantirish uchun zarur degan ishonchga asoslanadi. Hamkorlik deganda, ikkala tomonning ham huquq va majburiyatlari mavjud bo'lib, bir-birlarini layoqatli deb bilishlari va bir-birlarini sherik sifa-tida qadrlashlari nazarda tutiladi. Hamkorlik tarbiyachi bilan ishlaydigan boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tan olish va ularni qadrlashi, shuningdek, bolalarning o'qishi va rivojlanishiga hissa qo'shadigan ko'plab muhim usullarni qadrlashlarini talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan boshlang'ich sinf o'qituvchilari tarbiyachilar MTTda nimalarni o'rgatayotganiga tayanib, ta'lim berish bo'yicha tavsiyalar beradi.

Shuni aytish joizki, har bir davlatning o'ziga xos tarixi, ta'lim-tarbiya masalalarida o'z qarashlari mavjud. Albatta rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish, ularda berilgan ta'lim-tarbiya metodikalarini taxlil qilish juda muhim. Ularni amaliyotda qo'llashda albatta o'zimizni mentalitetimizga, milliy qadriyatlarimizga mos tomonlarini olgan holda amaliyotga joriy qilish ahamiyatlidir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining maktab bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatishda oilalarning o'rni

Aksar pedagoglar o'zlariga o'xshash tajribaga ega bo'lgan va pedagoglardan xuddi shunday narsani kutadigan oila bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini o'rnatish osonlashadi. Bu ko'pincha maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatida muntazam faol ishtirok etadigan oilalar, masalan, bayram tadbirlarida, guruhlarda ko'ngilli ravishda qatnashadigan, materiallarni taqdim etish va yig'ilish va

konferensiyalarda ishtirok etadigan ota-onalar bo'lib, pedagoglar ulardan nimani kutayotganliklarini bilishadi.

Fikrlari biznikidan farq qiladigan oilalar yoki pedagoglar kutganidek har xil tadbirlarda ishtirok etmaydigan oila bilan hamkorlik o'rnatish juda qiyin bo'lishi mumkin. Biz hatto bu oilalar o'z farzandlari va ularning ta'lim olishlari xususida kamroq g'amxo'rlik qilishlariga yoki o'z farzandlarini tarbiyalashda nisbatan kam bilimga ega ekanligiga ishonishimiz mumkin.

Hamkorlik boshqa tomonni hurmat qilishni, ularning ehtiyojlariga javob berishni va nima ishlayotganini va nima ishlayotganligiga o'z munosabatini bildirishni talab qiladi. Bunday munosabatlarni boshlash uchun pedagoglar o'zlari tarbiyalaydigan bolalarning oilasi to'g'risida ma'lumotlarni bilishlari kerak. Oila farzandlarning birinchi va eng muhim tarbiyachisidir.

Maktabgacha ta'lim boshlanganda oilalar bolalarga aksar ko'nikmalarni shakllantirgan: ovqatlanishdan va ichishdan tortib to o'zlariga va boshqalarga qarashgacha o'rgatgan bo'ladi. Ularning aksariyati bolalarga o'z ehtiyojlarini qanday qondirish kerakligini, ularning yoshiga va madaniyatiga qarab o'zlarini qanday tutishni, shu-ningdek, ona tilida og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot qilishni o'rganishda yordam berishadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 77-moddasida "Ota-onalar va ularning o'rnini bosuvchi shaxslar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta'lim olishi, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g'amxo'rlik qilishga majbur" ekanligi ota-onalarning qonuniy vazifasi etib belgilangan. Mazkur modda ham ota-onalarning farzand ta'lim-tarbiyasi uchun javobgarligini asoslaydi. Shunday ekan, maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilalar o'rtasida o'zaro hamkorlik munosabatlari ustuvor vazifa sanaladi.

Ushbu tamoyil muloqotga ijobiy munosabatni nazarda tutadi va tarbiyachilar butun faoliyati davomida boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan ishlashi uchun zamin yaratadi.

Murabbiylik emas, hamkorlik-Aksariyat zamonaviy onalar va otalar ziyoli, bilimli va albatta, o'z farzandlarini qanday tarbiyalash kerakligini yaxshi bilishadi. Shuning uchun bugungi

kunda pedago-gik bilimlarni o'rgatish va oddiy targ'ib qilish pozitsiyasi ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin emas. Og'ir pedagogik vaziyatlarda oilaga o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish, oilaviy muammolarni tushunish va yechimini topishda MTT va maktab o'qituvchilarining oila muammolarini hal qilishda samimiy yordam bermoqchi ekanligini e'tirof qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020
2. Grosheva I.V., Evstafyeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi /**takomillashtirilgan ikkinchi nashr**". Toshkent, 2020 y.
3. Grosheva I.V., Djanpeisova G.E., Mikailova U.T., Ismailova M.A., Kenjabaeva D.A., Gulyamova
4. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va va oila hamkorligi. 3-modul. - Toshkent. 2008 y.

AMAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI USLUBCHISINING METODIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Normurodova Nodira Maxmudovna

Nordik Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkiloti uslubchisining metodik kompetentligini rivojlantirish metodikasi ta'lim jarayonining sifatini oshirish va bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish maqsadida muhim ahamiyatga ega. Uslubchilar ta'lim jarayonida pedagogik yondashuvlarni amalga oshirishda, bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishda va ta'lim muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydilar. Ularning metodik kompetentligi ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metod va texnologiyalarni bilish, ulardan samarali foydalanish, shuningdek, o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borish qobiliyatidir.

Kalit so'zlar: kompetentlik, maktabgacha ta'lim, metodika, uslubchi, pedagogika, pedagogik yondashuvlar, bilim, ko'nikmalar.

Uslubchilarning metodik kompetentligini rivojlantirish uchun bir qator yondashuvlar va strategiyalarni amalga oshirish zarur. Uslubchilar uchun doimiy malaka oshirish va o'qitish dasturlarini tashkil etish muhimdir. Bu dasturlar uslubchilarga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion o'quv metodlari va ta'lim jarayonida qo'llaniladigan yangi yondashuvlar haqida ma'lumot berish imkonini yaratadi. Seminarlar, treninglar va master-klasslar orqali uslubchilar o'z bilimlarini kengaytirishlari va yangi ko'nikmalarni egallashlari mumkin. Uslubchilar o'zaro tajriba almashish va hamkorlik qilish imkoniyatlariga ega bo'lishlari kerak. Uslubchilar o'rtasida tajriba almashish yangi g'oyalar va yondashuvlarni o'rganish imkonini beradi. Buning uchun ta'lim muassasalarida uslubchilar uchun seminarlar, konferensiyalar va davra suhbatlari o'tkazish zarur. Ushbu tadbirlar uslubchilarga o'z tajribalarini baham ko'rish, yangi metodlarni o'rganish va o'zaro fikr almashish imkoniyatini beradi. Uslubchilar o'z ishlarini tahlil qilish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishlari zarur. O'z ishini tahlil qilish uslubchiga o'z metodik yondashuvlarini baholash va zarur bo'lganda ularni takomillashtirish imkonini beradi. Uslubchilar o'z ishlarini baholashda bolalarning rivojlanish natijalarini, ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarni va qiyinchiliklarni hisobga olishlari kerak. Shuningdek, uslubchilar o'z ishlarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishlari zarur. Axborot texnologiyalari ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Uslubchilar o'z ishlarida multimedia vositalari, interaktiv o'quv materiallari va onlayn resurslardan foydalanish orqali ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali qilishlari mumkin. Uslubchilar shuningdek, o'z ishlarida ijodkorlikni rivojlantirishlari zarur. Ijodkorlik uslubchining yangi g'oyalar va yondashuvlarni ishlab chiqish, ta'lim jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish qobiliyatidir. Uslubchilar ijodiy yondashuvlarni qo'llash orqali bolalarning qiziqishini oshirishlari va ularning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlarini rag'batlantirishlari mumkin. Uslubchilarning metodik kompetentligini rivojlantirishda ota-onalar bilan hamkorlik qilish muhimdir. Ota-onalar bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari va ularning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishlari uchun uslubchilar bilan yaqin aloqada bo'lishlari zarur. Uslubchilar ota-onalar bilan muntazam ravishda muloqot qilish, ularning

fikrlarini tinglash va bolalarning rivojlanishi haqida ma'lumot berish orqali hamkorlikni mustahkamlashlari kerak.

Metodik kompetentlikni rivojlantirishda ota-onalar bilan aloqaning ahamiyati bir qator jihatlaridan iborat. Ota-onalar ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydilar va ularning faol ishtiroki bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari va uslubchilar bilan yaqin aloqada bo'lishlari zarur. Ular bolalarining o'qish va rivojlanish jarayonini kuzatish, ularni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilishlari mumkin. Muntazam muloqot uslubchilarga ota-onalarning fikrlarini tinglash, bolalarning ehtiyojlarini tushunish va ta'lim jarayonini yaxshilash imkoniyatini beradi. Ochiq va samimiy muloqot bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishda yordam beradi. Ota-onalar va uslubchilar o'rtasidagi hamkorlik ta'lim muhitini yaxshilashga yordam beradi. Ota-onalar o'z farzandlari uchun qulay va rivojlantiruvchi muhit yaratishda uslubchilarga yordam berishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlariga va o'zlarini erkin his qilishlariga yordam beradi. Uslubchilar ota-onalarga ta'lim jarayoni, bolalarning rivojlanishi va pedagogik yondashuvlar haqida ma'lumot berish imkonini yaratadi. Ota-onalar ta'lim jarayonida qanday qilib samarali ishtirok etishlari va bolalarini qanday qo'llab-quvvatlashlari haqida bilim olishlari mumkin. Ota-onalar va uslubchilar o'rtasidagi aloqalar bolalarning ijtimoiy va emosional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar bolalariga o'z his-tuyg'ularini ifoda etishda va ijtimoiy munosabatlarni o'rnatishda yordam berishlari mumkin. Uslubchilar esa bu jarayonda ota-onalarga qo'llab-quvvatlash va maslahat berish orqali yordam beradilar. Uslubchilar ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish va ularning ishtirokini rag'batlantirish imkoniyatiga ega. Ota-onalar ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari, o'z farzandlari bilan birga o'qish va o'yinlar o'tkazish orqali bolalarning qiziqishini oshirishlari mumkin. Ota-onalar bilan aloqalar ta'lim jarayonini baholashda muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolalarning o'qishdagi muvaffaqiyatlari va qiyinchiliklari haqida ma'lumot berishlari orqali uslubchilarga ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish imkonini yaratadilar. Ota-onalar bilan aloqalar metodik kompetentlikni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu hamkorlik bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi, ularning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ta'lim muhitini yaxshilashga yordam beradi. Uslubchilar va ota-onalar o'rtasidagi samarali aloqalar bolalarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirish va ularning muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi. Natijada, maktabgacha ta'lim tashkiloti uslubchisining metodik kompetentligini rivojlantirish ta'lim jarayonining sifatini oshirish va bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun muhimdir. Uslubchilar doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini yangilab borishlari, o'zaro tajriba almashishlari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishlari va ijodkorlikni rivojlantirishlari zarur. Bu jarayon ta'lim muassasasining samaradorligini oshirishga va bolalarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa:

Maktabgacha ta'lim tashkiloti uslubchisining metodik kompetentligini rivojlantirish metodikasi, ta'lim jarayonining sifatini oshirish va bolalarning individual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish maqsadida muhim ahamiyatga ega. Uslubchilar, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishlari zarur. Natijada, maktabgacha ta'lim tizimi yanada samarali va innovatsion bo'lib, kelajak avlodni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Maktabgacha ta'lim uslubchilarining metodik kompetentligini rivojlantirish, nafaqat ta'lim

jarayonining sifatini oshirish, balki jamiyatning kelajagini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaeva, M. (2021). "Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar". Tashkent: O'qituvchi.
2. Jumayeva, S. (2020). "Uslubchilar uchun metodik qo'llanma". Tashkent: Fan va texnologiya.
3. Saidova, D. (2022). "Maktabgacha ta'limda o'yin orqali o'qitish". Tashkent: Ta'lim.
4. Toshpulatova, N. (2023). "Pedagogik texnologiyalar va ularning amaliyoti". Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
5. Yusupova, L. (2020). "Ota-onalar bilan hamkorlik: nazariya va amaliyot". Tashkent: O'zbekiston ta'limi.
6. Mamatqulova, G. (2021). "Maktabgacha ta'limda metodik kompetentlikni rivojlantirish". Tashkent: Ta'lim va innovatsiyalar.
7. Raxmonova, F. (2022). "Maktabgacha ta'limda pedagogik texnologiyalar". Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYA JARAYONINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUOMMOLARI VA YECHIMLARI

¹Nosirova Ra'no Xamidovna, ²Tuychiyeva Zulfizar Boxodir qizi

¹Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi
pedagogika fanlar bo'yicha falsafa doktori dotsenti PhD, ²"Maktabgacha ta'lim fakulteti" 2-kurs
talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarlarida yangi talablarga javob beruvchi zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish, hamda o'quv-tarbiya faoliyatini tashkil qilishda kelib chiqadigan muammolari va yechimlari to'g'risida fikr mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkiloti, ta'lim, tarbiya, innovatsiya, zamonaviy ta'lim texnologiyasi, STEAM.

Аннотация. В данной статье рассматриваются проблемы и пути их решения, возникающие при организации образовательной деятельности, а также совершенствовании современного образовательно-тренировочного процесса, отвечающего новым требованиям в дошкольных образовательных организациях на основе инновационных подходов.

Ключевые слова: дошкольная образовательная организация, образование, обучение, инновации, современные образовательные технологии, STEAM.

Abstract. This article, preschool education organizations have the debate approaches to the modern requirements on the basis of innovative approaches, as well as discussed the discussions and solutions to organize educational activities.

Keywords: pre-school educational organization, education, training, innovation, modern educational technology, STEAM.

Maktabgacha ta'lim tizimi eng muhim bo'g'in eng muhim davr desak mublag'a bo'lmaydi, sababi maktabgacha yoshi davrida bola qisqa fursat bo'lsada, bu davrda bola hayoti davomida o'rganiganining ko'p foizini anglab yetadi va o'rganadi. E'tirof etish kerakki, mazkur qonun loyihasining ishlab chiqilishi o'z navbatida ta'lim sohasiga oid milliy qonunchiligimizning yanada takomillashuviga, sohaga oid barcha munosabatlarning huquqiy asoslari mustahkamlashga xizmat qiladi. Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy-ma'naviy hayot darajasinin yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti bilan belgilanadi. Shubois, O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha "Harakatlar strategiyasida" ta'lim sohasini tubdan takomillashtirish, ta'lim sifatini oshirish, intellektual salohiyatli, jismoniy barkamol avlodni shakllantirish, aniq fanlarni chuqurlashtirib o'qitish va iqtisodiyotning turli sohalari uchun malakali kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan bo'lib, bugungi davr talabiga javob bera oladigan ta'lim tizimni yaratish ko'zda tutildi. Bugungi kunda xorij tajribalaridan andoza olish, ijodiy yondashgan holda amaliyotda joriy etish, zamon talabiga mos ravishda me'yoriy hujjatlar, o'quv-metodik adabiyotlar, o'quv metodik majmualarni ishlab chiqish, ilg'or xorijiy tajriba asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarining rahbar va mutaxassislarida zamonaviy menejment va

pedagogik texnologiyalar bo'yicha sohaga oid bilim va ko'nikmalarni shakllantirish vazifalari dolzarb masalalar sirasiga kiritilmoqda. Bolalar bog'chalari tarbiyalanuvchilariga ta'lim berishda maktablar o'quv dasturlariga yaqinlashtirilgan 12 yo'nalishli yangi dasturlar ishlab chiqilgani, sinovdan o'tkazilib, joriy etishga kirishildi. Bog'chalarda bu dasturlarni ta'lim jarayonida qo'llash orqali ijobiy natijalar qo'lga kiritildi. Innovatsion ta'lim texnologiyasi - bu o'quv jarayonining samaradorligini oshirish va ta'lim tarbiya faoliyati uchun eng yaxshi shart-sharoitlarni yaratish uchun mavjud usullar va vositalarni yangi yoki sifat jihatidan yaxshilashni o'z ichiga olgan o'quv va ta'lim faoliyatini tashkil etish metodologiyasi. Bu innovatsiyalar ta'lim jarayonini tashkil etishning usul va uslublari, ta'lim va tarbiya jarayonida foydalaniladigan resurslar, ilmiy nazariyalar va tushunchalar bo'lishi mumkin. Innovatsiya yangi ilmiy bilimlarni, qandaydir kashfiyotlarni, ixtirolarni olishga qaratilgan tadqiqot faoliyatidan foydalanish orqali rivojlanadi.

Masalan STEAM ta'lim texnologiyasi. STEAM nima o'zi? STEAM- hozirgi kunda dunyo ta'lim tizimining eng asosiy urf bo'lgan innovatsion metodlardan biri hisoblanib, ushbu metod yordamida fanlar alohida tarmoqlarda emas, balki integratsiyalashgan holda umumiy bog'liqligini ko'rsatib o'rgatiladi. STEAM bu — S – science, T – technology, E – engineering, A – art va M – mathematics. Ingliz tilidan o'zbek tiliga o'girsak, bu shunday bo'ladi: tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika. STEAM –ta'limi oltita bosqichdan iborat: savol(vazifa), muhokama, dizayn, qurish, sinovdan o'tkazish va rivojlantirish. STEAM– dasturi, bolalar kundalik hayotlarida duch keladigan qiyinchiliklarni yengishda zarur bo'ladigan tanqidiy tafakkur va muammolarni yechish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, bolalar tez yuradigan mashina modelini yig'adilar, so'ngra uni sinovdan o'tkazadilar. Birinchi sinovdan so'ng, kutilgan natijaga erishilmasa uning sabablari haqida o'ylaydilar va topadilar. Balkim, g'ildiraklarining kattaligi yoki aerodinamikasi to'g'ri kelmagandir. Har bir sinovdan so'ng ular kamchiliklarni bartaraf etib boradilar. Bu bosqichlar tizimli loyihalash. Ushbu yo'nalishlar zamonaviy dunyoda eng mashhur bo'lib kelayotganini anglab yetishimiz darkor. Bugungi kunda STEAM ta'lim tizimi asosiy tendentsiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda. STEAM texnologiyasi bolalarga dunyoni tizimli o'rganish, atrofdagi hodisalarning o'zaro munosabatlarini aniqlash va tushunish, yangi, g'ayrioddiy va juda qiziqarli narsalarni kashf qilish imkonini beradi. Yangi narsalar bilan tanishishni kutish qiziqish va kognitiv faoliyatni rivojlantiradi; o'zingiz uchun qiziqarli vazifani aniqlash, usullarni tanlash va uni hal qilish uchun algoritm yaratish, natijalarni tanqidiy baholash qobiliyati - muhandislik fikrlash uslubini ishlab chiqish va jamoaviy faoliyat qobiliyatini rivojlantiradi. STEAM –ta'limining 10 ta afzallik tomoni bor. Ta'lim berishni o'quv fanlari bo'yicha emas, balki " mavzu" lar bo'yicha integratsiyalab olib borish. STEAM –ta'limida fanlararo aloqa va loyihalash metodi birlashtirilgan bo'lib, uning asosida tabiiy fanlarni texnologiyaga, muhandislik ijodiyotga va matematikaga integratsiya qilish yotadi. Bunda muhandislik bilan bog'liq kasblarga bo'lgan tayyorgarlik amalga oshiriladi. Ilmiy-texnik bilimlarni real hayotda qo'llash. STEAM – ta'limida amaliy mashg'ulotlar yordamida, bolalarga ilmiy-texnik bilimlaridan real hayotda foydalanish namoyish qilinadi. Har bir darsda o'quvchilar zamonaviy industriya modellarini ishlab chiqadi, quradi va modelni rivojlantiradi. Albatta har doim ta'lim tizimida ko'plab o'zgarishlar yuz beradi, bu o'zgarishlar zamonamiz tezlashganidan, texnikalar kundan kunga takomilashib rivojlanayotganidan dalolat beradi. Shu sababli yurt boshimiz kelajak avlodlarni zamondan, ilm-fandan ortda emas zamon bilan hamnafas bo'lishini va ota bobolarimiz singari yangi O'zbekistonni ya'ni 3- renesansni davriga poydevor yaratish maqsadida o'quv faoliyatining bo'g'ini maktabgacha ta'lim tashkilotlariga e'tibor qaratdilar.

desak mubolag'a bo'lmaydi. Albatta ta'lim timizida ko'plab yangiliklar bo'lgani bilan buning bir nechta muomolari ham yuzaga kelmoqda. Zamonaviy yondashuvning muammolari: Zamonaviy yondashuvning ko'plab afzalliklariga qaramay, hali ham hal qilinishi kerak bo'lgan muammolar mavjud.

Muammolardan biri zamonaviy yondashuvni yaxshi biladigan malakali o'qituvchilarning etishmasligi.

Ko'pgina o'qituvchilar hali ham an'anaviy usullarda o'qitiladi va o'yinga asoslangan o'quv dasturini samarali amalga oshirish uchun ko'nikma yoki resurslarga ega bo'lmashligi mumkin.

Yana bir qiyinchilik - yuqori sifatli maktabgacha ta'lim dasturlari bilan ta'minlash xarajatlari, chunki ko'plab oilalar ularni to'lashga qodir emaslar. Bu bolaning akademik va ijtimoiy rivojlanishiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan erta yoshdagi ta'limdan tengsiz foydalanishga olib kelishi mumkin.

Davlat rahbari asosiysi ta'lim-tarbiya mazmuni ekanini ta'kidlab, oilaviy bog'chalarga o'quv qo'llanma va metodik materiallarni bepul etkazib berish vazifasini qo'ydi. Buning uchun davlat tomonidan jami 30 milliard so'm ajratiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentini mustaqilligimizning 26 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqida ta'kidlab o'tganlar: "Maqsadimiz kelgusi 3-4 yilda mamlakatimizdagi bog'cha yoshidagi bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalariga to'liq qamrab olishdan iborat va biz bunga albatta erishamiz", - deb aytgan edilar. Davlatimiz rahbarining doimiy e'tiborida bo'layotganliklariga guvohi bo'lmoqdamiz. Qabul qilinayotgan farmon va qarorlarning hayotga tatbiq etilishi natijasida yil yakuni bo'yicha maktabgacha ta'lim muassasalariga bolalarning qamrovi 10 % oshishi, 2018 yilda esa maktabgacha ta'lim muassasalarini saqlash harajatlari joriy yilga nisbatan 32 % o'sishi kutilmoqda. O'tgan qisqa vaqt mobaynida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017- 2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, «O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi farmon va qarorlari, shuningdek, "Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Dasturi hamda respublikada maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha «Yo'l xaritasi» asosida misli ko'rilmagan ishlar amalga oshirildi.

Xulosa o'rnida shuni aytamanki, ta'limdagi innovatsiyalar ta'lim sohasidagi innovatsiyalarning paydo bo'lishiga qaratilgan kompleks tadbirlarni o'z ichiga oladi. Bu innovatsiyalar ta'lim jarayonini tashkil etishning usul va uslublari, ta'lim va tarbiya jarayonida foydalaniladigan resurslar, ilmiy nazariyalar va tushunchalar bo'lishi mumkin. Innovatsiya yangi ilmiy bilimlarni, qandaydir kashfiyotlarni, ixtirolarni olishga qaratilgan tadqiqot faoliyatidan foydalanish orqali rivojlanadi. Bundan tashqari, innovatsiyalarning paydo bo'lishi loyihalash ishlarining natijasi bo'lishi mumkin, bunda mavjud ilmiy nazariyalar va tushunchalar asosida amaliy harakatlarni amalga oshirish imkoniyatini aks ettiruvchi instrumental va texnologik bilimlar rivojlanadi. Shunday qilib, innovatsion loyihalar yaratiladi, bu esa keyinchalik yangi texnologiyalarning paydo bo'lishiga olib keladi. Innovatsiyalar ta'lim faoliyati jarayonida ham rivojlanadi. O'quv jarayonida talabalarning nazariy va amaliy bilimlari rivojlanadi, keyinchalik ular amaliy hayotning innovatsiyalar yaratish bilan bog'liq turli sohalarida qo'llanilishi mumkin. Innovatsion ta'lim texnologiyalari uchta asosiy komponentga asoslanadi: Zamonaviy, yaxshi tuzilgan tarkib, uning asosi tadbirkorlik faoliyatining hozirgi voqeliklariga javob beradigan

kasbiy faoliyatdagi kompetentsiyadir. Mazmuni zamonaviy aloqa vositalari orqali uzatiladigan turli multimedia materiallarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy, innovatsion o'qitish usullarini qo'llash. Bunday usullar bolajak mutaxassisning kompetensiyalarini rivojlantirishga, o'quvchilarni faol bilim va amaliy faoliyatga jalb etishga, bilish jarayonida tashabbuskorlikni namoyon etishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Ta'lim dasturlarini passiv assimilyatsiya qilish istisno qilinadi. Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan istiqbolli vazifalar, o'zining dolzarbligi hamda amaliy ahamiyati bilan boshqa sohalardagi islohotlardan aslo qolishmaydi. Chunki ushbu sohadagi islohotlarni yanada keng ko'lamda davom ettirish davr talabidir. Axborot texnologiyalar asri deb nom olgan XXI asrda hayotning barcha jabhalarida – sanoat, qurilish, kimyo, qishloq xo'jaligi, to'qimachilik, mashinasozlik va boshqa sohalarda yuksak taraqqiyotni yuzaga keltirish uchun ilm-fanni rivojlantirish, bu borada yangiliklar yaratish hayotiy zaruratga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. 7 fevral 2017 yil kuni "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi PF-4947 sonli farmoni.
2. Maqoladan " Maktabgacha ta'lim tizimida STEAM ta'lim texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlari".
3. D.B.Babayeva, N.N.Djamilova, D.F.Xalilova "Maktabgacha ta'limda STEAM texnologiyalari" o'quv qo'llanma. Toshkent "Metodist Nashriyoti" 2023-y.
4. Internet ma'lumotlari .

MILLIY AN'ANLARNI URUF-ODATLARNI 6-7 YOSHLI BOG'CHA YOSHDAGI BOLALARGA TARG'IB ETISH

Nurullayeva Sharofat Axmadovna

Surxondaryo viloyati Sho'rchi tumani 47-Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Milliy an'anlarni uruf-odatlarini 6-7 yoshli bog'cha yoshdagi bolalarga targ'ib etish va Qadriyatlar, an'analar, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalar haqida batafsil gaplashamiz. Qadriyatlarning mohiyati insonlarning tarixiy tajriba an'analarini kelgusi avlodlarga to'la-to'kis yetkazish, o'rgatish, ta'lim-tarbiya berish orqali izohlaymiz. Shuning uchun milliy ma'naviy qadriyatlarni e'zozlab, ardoqlab, chin dildan bajarish va ularni o'z holida saqlash, shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarni oila muhitiga uyg'unlashtirish dolzarb masaladir.

Kalit so'zlar: milliy, qadriyat, urf-odat, shaxs, yetuk, tarbiya, umuminsoniy.

Mamlakatimizda jismoniy sog'lom, ma'naviy yetuk, har tomonlama uyg'un va barkamol rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, Vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir yosh avlodni tarbiyalab voyaga yetkazish vazifasini izchil davom ettirish mas'uliyati, eng avvalo, oila zimmasidadir. Ma'naviy-ruhiy sog'lom bolaning dunyoga kelishi masalasiga sog'lom va ahil oila mehnatining samarasi sifatida qarab, oilada o'zaro hurmat va mehr-muhabbat, yuksak axloqiy va ma'naviy qadriyatlar muhitini shakllantirish bugungi kunda har birimizning vazifamiz hisoblanadi. Bu vazifani bajarishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'rni judayam katta. Qadriyatlar jamiyat rivojining negizi, millatning tarixiy taraqqiyotida erishilgan muvaffaqiyatlarini avloddan avlodga o'tkazuvchi qudratli omildir. Tarixiy taraqqiyot bosqichlariga nazar tashlar ekanmiz, har bir jamiyat, davlat o'zining milliy qadriyatlarini rivojlantirmay hamda mustahkamlamay turib taraqqiy etmagan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 19-yanvar kuni ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo'yicha o'tkazilgan videoselektor yig'ilishida: "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyat", – deb e'tirof etdilar. Xo'sh qadriyatning o'zi nima? Qadriyatlar deganda, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalar tushuniladi. Qadriyatlarning mohiyati insonlarning tarixiy tajriba an'analarini kelgusi avlodlarga to'la-to'kis yetkazish, o'rgatish, ta'lim-tarbiya berish orqali izohlaymiz. Shuning uchun milliy ma'naviy qadriyatlarni e'zozlab, ardoqlab, chin dildan bajarish va ularni o'z holida saqlash, shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlarni oila muhitiga uyg'unlashtirish dolzarb masaladir. Qadriyatlar mazmunan xilma-xil turlarga bo'linib, hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan. Jumladan, inson va uning hayoti eng oliy qadriyat hisoblanadi. Inson yo'q joyda biror narsaning qadr-qimmatini haqida so'zlashga hojat ham yo'q. Shuning uchun ham inson qadr-qimmatini e'zozlash, uning turmushini yaxshilash, bilimi va madaniy saviyasini rivojlantirish, sog'lig'ini saqlash, hayotini himoya qilish davlatimiz siyosatining asosiy yo'nalishini tashkil etadi. Bolaning hayotining ettinchi yili - besh yildan etti yilgacha bo'lgan bolalarni rivojlantirishning juda muhim davrining davomi. O'tgan yil besh yil ichida bolada

paydo bo'lgan ruhiy shaxslarning shakllanishining davomi bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, ushbu yangi shakllanishlar keyingi joylashuvi yangi yo'nalishlar va rivojlanish yo'nalishlariga xizmat qiladigan psixologik shart-sharoitlarni yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun (6-7 yosh) bolalarning tanasida sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. Bu kamolotning muayyan bosqichidir. Ushbu davrda organizmning kardiovaskulyar va qo'llab-quvvatlovchi vosita tizimlari jadal rivojlanib, mustahkamlanib boradi, kichik mushaklar rivojlanadi, markaziy asab tizimining turli qismlari rivojlanadi va farqlanadi.

Shuningdek, Maktabgacha yoshdagi 6-7 yoshdagi bolalar uchun rivojlanishning aniq psixologik xususiyatlari xarakterli. Xayolot, e'tibor, nutq, fikrlash, xotirjamlik kabi turli aqliy va aqliy ruhiy jarayonlarning rivojlanishiga xos

Farzandlarimiz ongida axloqiy qadriyatlarni shakllantirish uchun: Vatanga, ota-onaga, o'tgan avlodlariga hurmat, muhabbat tushunchalari va tasavvurlarini kengaytirish; burch, vijdon, insof, mas'uliyat haqidagi tasavvurlarni vujudga keltirish; do'stlik, o'rtoqlik, qo'ni-qo'shnichilik munosabatlari haqidagi tasavvurlarni kengaytirish hal qilinishi kerak bo'lgan dastlabki vazifadir. Estetik qadriyatlar farzandlarimizning estetik sezgi va idrokini tarbiyalash, tashqi va ichki go'zalligini shakllantirishdir. Maktabgacha yoshdagi 6-7 yoshli bolalarda estetik qadriyatlarni shakllantirish uchun: bola ongida ota-bobolarimizdan bizgacha yetib kelgan amaliy, me'morchilik, musiqa va san'at asarlarini, shuningdek, turli xarakterdagi bayramlarni asrab-avaylash tuyg'usini shakllantirish; go'zallikka baho berish, haqiqiy go'zallikni soxta go'zallikdan ajrata olish; tabiatning nozik, nafis go'zalliklarini ko'rish, his etishni rivojlantirish talab etiladi. Qadriyatlar amal qilish doirasiga ko'ra, milliy va umuminsoniy turlarga bo'linadi. Insonning qaysi millatga mansub ekanligi haqida tasavvuri faqat g'oyagina emas, balki tuyg'u hamdir. Qadriyatlar xalqimizning bebaho boyligi sifatida madaniy-ma'rifiy hodisalar, urf-odatlar, an'analar zamirida inson qadr-qimmatining oshishiga xizmat qiladi. Oilada bolaga salomlashishdan tortib to'g'ri ovqatlanish, kiyinish, kattalar va tengdoshlar bilan o'zaro muloqot, jamoatchilik ichida o'zini tutish singari ma'naviy-ma'rifiy, yurish-turish bilan bog'liq ham milliy, ham umuminsoniy qadriyatlar singdirib boriladi. Bola o'zini anglash sari qadam qo'yganidan tevarak-atrofni, yaqinlarini, unga g'amxo'rlik qilayotgan ota-onalarini tanishni va ularning xatti-harakatlariga taqlid qilish va o'zlashtirishni boshlaydi. O'zbek oilalariga xos bo'lgan mehnatsevarlik, sadoqat, samimiyat, ishonch, vatanni sevmqlik, adolat, poklik, to'g'rilik singari fazilatlar shaxsiy namuna sifatida ota-onadan farzandga bevosita singdiriladi. Maktabgacha yoshdagi 6-7 yoshdagi bolalar asta-sekin o'z faoliyatini baholashni shakllantirmoqdalar, bu uning faoliyati qanchalik muvaffaqiyatli ekanini, o'qituvchilar va atrofda gilarining nuqtai nazarini baholashda tengdoshlari qanchalik muvaffaqiyatli ekanini tushunishga bog'liq. Bolada allaqachon o'zidan xabardor bo'lishi mumkin, shuningdek u turli jamoalarda - oila, tengdoshlar orasida va hokazo.

Bu yoshdan katta bo'lgan bolalar o'z-o'zidan aks etishi mumkin, ya'ni ijtimoiy "Men" ni tan olishi va shu asosda ichki pozitsiyalarni yaratishi mumkin.

Maktabgacha yoshdagi 6-7 yoshdagi bolaning shaxsiy va aqliy tarbiya tizimini rivojlantirish jarayonidagi eng muhim yangi tuzilmalaridan biri sabablarni bo'ysundirishdir, keyin "men kerak", "men kerak" kabi motivlar tobora ko'proq "men istayman" ustidan ustunlik qiladi. Bundan tashqari, ushbu davrda, jamoatchilikni baholash bilan bog'liq bo'lgan faoliyat sohalorida o'zini o'zi himoya qilish istagi ortadi. Asta-sekin, bolaning "men" ni anglashi va bu asosda maktab mavsumi boshlanishida ichki mavqega ega bo'lishi yangi istak va ehtiyojlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Buning sababi shundaki, bolaning maktabgacha tarbiya vaqtida

asosiy faoliyati bo'lgan o'yin, bu o'rinda asta-sekin o'z pozitsiyasini taslim qiladi, endi uni to'liq qondira olmaydi. Odatdagidek hayot tarzidan tashqariga chiqishga va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatda ishtirok etishga ehtiyoj bor, ya'ni, odatda maktab o'quvchilarining aqliy va shaxsiy rivojlanishining eng muhim natijalari va xususiyatlaridan biri bo'lgan "maktab o'quvchining pozitsiyasi" deb ataladigan boshqa ijtimoiy holat qabul qilinadi.

Urf-odat va an'analirimiz, madaniyatimizdan bahramand bo'lgan o'g'il-qizlarimizning hayot tarziga yoshliklaridan ota-onalariga ko'mak berish, so'ngra esa o'z oilalari uchun qayg'urish hissi singib boradi. Oilada farzand tarbiyasida nafaqat ota va ona, balki bobo va buvilarning ham o'rni haqida ham unutmazlik kerak. O'zbek oilalarida istiqomat qilayotgan keksa avlod vakillariga ko'rsatilayotgan ehtirom zamirida pir-u badavlat onaxonlar-u otaxonlarimizni e'zozlash, ularning o'gitlari, pand-nasihatlariga amal qilish, keksaygan chog'larida tayanch bo'la olish singari qadriyatlar mavjud. Dasturxon atrofidagi yig'inlarda keksa avlod vakillari tomonidan xalqimizning nodir ijod namunalari maqol, matallar, rivoyatlar-u hikmatlar orqali turli xil maishiy masalalar va muammolarga yechimlar ko'rsatiladi. Keksaygan ota-onalarga kiyim yoki pul emas, balki oila a'zolarining shirin so'zi va tasallisi, ruhiy daldasidan, e'tiboridan ortiqroq narsaning o'zi yo'q. Keksalarga ko'rsatilayotgan mehr-oqibat va muruvvat oiladagi uchinchi avlod vakillariga o'z ota-onalarining qarilik gashtini osoyishtalik va baxtiyorlikda o'tkazishlarini ta'minlaydi. Buyuk ajdodimiz, yengilmas sarkarda Sohirqiron Amir Temur xonadonida o'rnatilgan tartibga asosan, shahzodalar tarbiyasi ularning onalari zimmasida emas, balki buvi-bobolari zimmasida bo'lgan. Bo'lg'usi olim Mirzo Ulug'bekning onasi Gavharshodbegim hayot bo'lsalar-da, uning oilaviy tarbiyasi bilan Saroymulixonim shug'ullanib kelgani tarixiy manbalarda keltirilgan. Amir Temur, o'z navbatida, bobo sifatida Mirzo Ulug'bekning harbiy ish, davlatni idora qilish, ilm egallash borasidagi tarbiyasiga alohida e'tibor qaratadi. Natijada Mirzo Ulug'bek ma'rifatparvar davlat arbobi, butun dunyoga mashhur olim, yetuk falakiyotshunos bo'lib yetishadi. Keksalarning ibratli hayot yo'li, o'gitlari, yillar silsilasida toblangan chuqur hayotiy tajribasi yoshlarimizning o'z yo'lini to'g'ri tanlay olishida asrlar davomida mayoq vazifasini o'tab kelmoqda. Afsuski, hozirgi paytda oilada, farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish bilan bog'liq ko'plab qiyinchiliklar, muammolar yuzaga kelmoqda. Aksariyat oilalarda bugungi kunda oila a'zolarining bir-biridan tobora uzoqlashishi va begonalashuvining guvohi bo'lamiz. Zamonaviy oila qiyofasi – har bir oila a'zosi televizor oldida soatlab band bo'lib qolayotgan yoki qo'lida uyali aloqa vositasi bilan o'z hududiga berkinib olishi, o'zaro sovuq munosabatlar, turli avlod vakillarining go'yo bir-birini tushunmayotgani singari tasvirlarda namoyon bo'lmoqda. Ba'zi oilalarda ota-ona ertalabdan kechgacha ro'zg'or tashvishida jamiyatning turli jabhalarida ish bilan band bo'ladi, ayrimlari maqsadsiz ko'chako'yda yuradi va uyda bo'lgan vaqtlarida ham o'z ishlari bilan ovora bo'lib farzandlariga deyarli vaqt ajrata olmaydi. Tashqi ko'rinishdan agar "oila" deb atash mumkin bo'lsa, bu dargohda oila ahlini shunchaki bir boshpana bog'lab turadi, xolos. Deyarli bir-birini tushunmaydigan, samimiy suhbatlar olib borish o'rnini sovuqqina ijtimoiy, zaruriy savol-javoblar bilan yakun topuvchi dialoglar egallamoqda. To'g'ri, biz axborot texnologiyalari asrida yashayapmiz. Shuni unutmazligimiz lozimki, oiladagi bu kabi sovuq munosabatlar farzandlarimizni qo'sh-qo'llab yot oqimlar-u, begona madaniyatlar ta'siriga tushib qolishlariga turtki bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, oilalarda sog'lom ma'naviy, axloqiy muhit hukmron ekan – jamiyat mustahkam bo'ladi, mustahkam jamiyatda esa tinchlik, farovonlik, osoyishtalik va to'kinlikning barqarorligi ta'minlanadi. Jamiyatimizning osoyishtaligi va barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shish esa har bir vatandoshimizning vazifasidir.

Yoshlarning ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish o'ziga xos bosqichlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Bunda, avvalo, ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsad va vazifalarini to'g'ri qo'ya bilish, ish mazmunini aniqlash, maqsadga erishish uchun tizimli yondashuvni tashkil etish zarur. Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning maqsadi quyidagicha belgilandi: oliy ta'lim muassasalarida izchillik asosida olib boriladigan ta'lim-tarbiya natijasida ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lgan kasbiy kompetentli mutaxassis tayyorlash. Yoshlarning ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishda quyidagi vazifalar nazarda tutiladi:

1) uzluksiz ta'lim-tarbiyaning har bir bo'g'inida ma'naviy-axloqiy tarbiya maqsadiga erishish yo'llarini izlab topish;

2) ta'lim-tarbiya jarayonida turli ta'sir vositalari orqali yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash;

3) ma'naviy-axloqiy tarbiyada shaxsga yo'naltirilgan metod va vositalar, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish;

4) yoshlarning ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalanganlik darajasini aniqlash maqsadida anketa so'rovlarini o'tkazib, natijalarini qayd etib borish;

5) ma'naviy-axloqiy sifatlarga ega bo'lgan, kompetentli ijtimoiy faol mutaxassis tayyorlashga erishish. Yoshlarda ijtimoiy-pedagogik faoliyatni, tashabbuskorlikni, faollikni tashkil etish uchun oliy ta'lim muassasalarida “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanini o'qitish jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya texnologiyalarini hamda hamkorlik ta'limini amalga oshirish muhim sanaladi. Mazkur ta'lim-tarbiya texnologiyalari orqali talaba shaxsini ijtimoiylashtirishga erishish imkoniyati yaratiladi. Xulosa. Demak, yoshlarda aynan ijtimoiy munosabatlarga kirishish uchun lozim bo'lgan ma'naviy-axloqiy kategoriyalar, normalar, qadriyatlar tizimi haqida bilim hosil qilish hamda ulardan amaliy faoliyatda foydalanish ko'nikmalarining takomillashtirilishi muhim o'rin tutadi. Bu o'rinda “Tarbiyaviy ishlar metodikasi” fanida ijtimoiy ongning shakllantirish metodlari (suhbat, bahs-munozara, muammoli ta'lim)dan unumli foydalanish maqsadga muvofiq. Ta'lim muassasalarida talaba-yoshlarning ma'naviy-axloqiy, tarbiyaviy sifatlarning rivojlanganligini baholash namunali, yaxshi, qoniqarli mezonlari orqali aniqlab boriladi, past ko'rsatkich aniqlansa, korrektsiyalash ishlari amalga oshiriladi, buning uchun talaba bilan individual-psixologik ishlar olib boriladi hamda natijaga erishish uchun harakat qilinadi. Bu esa, o'z navbatida, oliy ta'lim muassasalari talaba-yoshlarining ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishning mantiqiy-tuzilmaviy modelini yaratishga imkon beradi. Bunday zamonaviy ta'lim modeli talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda, ma'naviy-axloqiy kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim-tarbiya jarayonini amalga oshirishda muhim hisoblanadi. Chunki talaba-yoshlarda zarur kompetensiyalarni shakllantirish uchun, avvalo, pedagogning o'zida kompetentlik rivojlangan bo'lishi lozim. Oilada milliy tarbiya va farzand tarbiyasi haqida gap ketganda beixtiyor taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning “Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir” [1] degan chuqur ma'noli so'zlari inson e'tiborini tortadi. Ko'plab olimlar o'z tadqiqotlarida ma'naviy tanazzulning asosiy omillari bo'yicha qator izlanishlar olib borishdi, har xil qiziqarli tahliliy ma'lumotlar asoslandi, lekin bularning ichida odamni tashvishga soladigan bir qaraganda e'tiborsizdek tuyuladigan, lekin oqibati tanazzulga, johillikka olib boradigan bir omil, ya'ni oilada farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik illati millatning ma'naviy tanazzulining asosi desak hecham mubolag'a bo'lmaydi. Xo'sh nega bugun ota-onalar farzand tarbiyasiga e'tiborsiz? Farzand tarbiyasi bilan shug'ullanishga qanday omillar to'sqinlik qilyapti? Ota-onalar farzand tarbiyalash metodlarini biladimi? Mazkur savollar bizni masala yuzasidan

hamma uchun bir tildagi optimal yechim topish vazifasini qo‘ymoqda. Bugun butun dunyoda inson kapitali uchun kurash, eng katta sarmoya farzandni yaxshi bilimli bo‘lishiga, tarbiyasiga tikilayotgan bir vaqtda bizda farzand tarbiyasiga e‘tiborsizlik illat va tahdidi kuchayib bormoqda. Oilada farzand tarbiyasiga e‘tiborsizlik illati bir qator qarorlarda, jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi PQ-3160-sonli 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-sonli, 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-sonli Qarorlari va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-sonli qarorida ichki tahdid sifatida qayd qilinib, mazkur tahdidlarni yuzaga keltiruvchi pedagogik, psixologik omillar bo‘yicha tadqiqotlar olib borish, mazkur tahdidlarga nisbatan psixologikg‘oyaviy kurash olib borish vazifasi qo‘yildi. Maktabgacha tarbiya davrining oxiriga kelib, bolaning ruhiy holati kabi shaxsiyatning shakllanishi o‘z-o‘zini anglashning rivojlanishi bilan bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Z. T. Nishonova. M. Xolnazarova. “Rivojlanish psixologiyasi”. Toshkent. 2019. 2. Kulagina I, Yu. Agepsychology (Development of a child from birth to 17 years), 1999 Allhusen, V., Belsky, J., Booth, C. et al. (2003).
2. Early child care and mother-child interaction from 36 months through first grade. *Infant Behavior and Development*, 26(3), 345–370.
3. Barbarin, O.A., Early, D., Clifford, R. et al. (2008). Parental conceptions of school readiness. *Early Education and Development*, 19(5), 671–701.
4. Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. & Van IJendoorn, M. (2007) 6. M.X.Xolnazarova, M.Q.Muxliboyeva “Yoshva pedagogik psixalogiya”
5. Z.T.Nishanova, N.G.Kamilova, D.U.Abdullayeva, M.X.Xolnazarova “Rivojlanish psixalogiyasi pedagogik psixalogiya” kirobi Toshkent-2018

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORLARINING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Raximova Zilola

Puchon Universiteti 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu tezisda maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirishning ahamiyati va yo'nalishlari to'g'risida ma'lumot berilgan. Tezis direktorning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirishning moliyaviy, innovatsion va ijtimoiy tomonlarini hamda, samaradorlikni oshirish, pedagogik ish jarayonini yanada samarali qilish uchun ahamiyatli yo'nalishlarni qamrab oladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, direktorlar, boshqaruv kompetensiyalari, professional rivojlanish, innovatsiyalar, menejment, strategik rejalashtirish, moliyaviy boshqaruv, ijtimoiy kompetensiyalar, ta'lim sifati.

Bugungi islohotlar davrida maktabgacha ta'limning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu davr bolalarning har tomonlama rivojlanishi va ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli bo'lishining asosini yaratadi. Shu boisdan, maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun professional rahbarlar, ya'ni direktorlar, juda muhim ahamiyatga ega. Ularning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish, ish faoliyatida yuqori samaradorlikka erishish va maktabgacha ta'limning sifatiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Boshqaruv kompetensiyasi – bu boshqaruvchilarning o'z vazifalarini samarali bajarish uchun talab qilingan bilim, ko'nikma va faoliyat shakllarining yig'indisi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining boshqaruv kompetensiyalari turli darajalarda shakllanadi. Ularning asosiy yo'nalishlari quyidagicha bo'lishi mumkin.

Rahbarlik va yetakchilik – direktor tarbiyalanuvchilarni, pedagoglarni va boshqa xodimlarning faoliyatga yo'naltirish, ularga motivatsiya berish, yangiliklarni joriy qilish.

Menejerlik va tashkiliy qobiliyatlar – rejalashtirish, tashkil qilish, ishni baholash, muammolarni hal qilish, resurslarni to'g'ri taqsimlash.

Qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarni hal qilish – tez va to'g'ri qarorlar qabul qilish, yangicha fikrlash, ijodiy yondashuvlarni qo'llash.

Ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalar – xodimlar bilan samarali aloqa o'rnatish, ularning fikrlarini eshitish va jamoa bilan ishlash.

Moliyaviy boshqaruv – maktabgacha ta'lim tashkilotlarining moliyaviy holatini baholash va zarur bo'lgan qaroralarni qabul qilish.

Innovatsiyalar va yangi texnologiyalar – ta'lim jarayoniga yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy qilish, ta'lim-tarbiyaning sifatiga ta'sir etuvchi yangiliklarni joriy qilish.

Direktorning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish maktabgacha ta'lim tashkilotining muvaffaqiyati uchun juda muhim ahamiyatga ega. Shu boisdan ma'naviy va pedagogik ahamiyat - ta'lim sohasida yuqori malakali rahbarlik pedagoglarga yordam berib, ta'lim sifatini oshirishga, bolalarning rivojlanishini maksimal darajada ta'minlashga yordam beradi. Samaradorlik va resurslarni tejash - direktorlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarini to'g'ri boshqarish orqali moliyaviy va inson resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ijtimoiy va iqtisodiy zaruriyatlar – direktorlar pedagoglar va ota-onalar bilan mustahkam

aloqa o'rnatish, jamiyatning talablariga javob beradigan ta'lim muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydilar.

Direktorning boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish tashkilotning afzalliklarini kuchaytirish, ish jarayonlarini optimallashtirish, xodimlarning motivatsiyasini oshirish va ish samaradorligini yaxshilash uchun zarur. Kompetensiyalarining yo'qligi yoki kamligi tashkilotning rivojlanishini to'xtatadi, mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishga mo'ljallangan strategiyalarni ishlab chiqishni qiyinlashtiradi. Shu boisdan direktorlar uchun strategik maqsadlarni ishlab chiqish va unda belgilangan vazifalarni o'z vaqtida amalga oshirish juda muhim masala hisoblanadi.

Tashkilotdagi strategik maqsadlarga erishish uchun, direktorning boshqaruv ko'nikmalari katta ahamiyatga ega. Strategik rejalarni tuzish, moliyaviy resurslardan foydalanish, guruhlar orasidagi muvofiqlashtirishni ta'minlash va tashqi omillarga tez moslashish ko'p jihatdan direktorning kompetensiyalari bilan bog'liq.

Resurslarni to'g'ri boshqarish uchun direktor faqatgina moliyaviy va moddiy resurslarni samarali taqsimlash bilan cheklanmasdan, inson resurslarini ham to'g'ri ishlatishni bilishi lozim. Inson resurslari bilan ishlash, xodimlarning potensialini ochish, ularni yaxshi ta'lim va treninglar bilan ta'minlash direktorning asosiy kompetensiyalaridan hisoblanadi.

Direktorning psixologik kompetensiyalari murakkab vaziyatlarda yoki xatarlar yuzaga kelganida shaxslar bilan samarali ishlash, ularni tushunish va rag'batlantirishga qodir bo'lishni taqozo qiladi. Muammolarni hal qilish, konfliktlarni boshqarish va ijtimoiy aloqalarni yaxshilash boshqaruvchi uchun muhim vazifalardan hisoblanadi.

Innovatsiyalarni qabul qilish va yangi texnologiyalardan foydalanish borasida direktorning kompetensiyalari ham muhim. Boshqaruv jarayonida yangi texnologiyalarning joriy qilinishi, avtomatlashtirish va raqamli tizimlarni qo'llash hozirgi kunda tashkilotning ustunligini ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Raqobat muhitida direktorning boshqaruv kompetensiyalari tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Boshqaruvchi, tizim va sohadagi o'zgarishlarga tez moslashish, samarali qarorlar qabul qilish va muvaffaqiyatli strategiyalarni ishlab chiqish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Direktorning boshqaruv kompetensiyalarni takomillashtirishda qo'llaniladigan asosiy usullar qatorida treninglar, seminarlar va psixologik maslahatlar alohida o'rin tutadi. Boshqaruvchi uchun refleksiya, vaqtni boshqarish va strategik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish juda muhimdir. Shuningdek, to'g'ri va samarali muvozanatlashtirish, ijtimoiy aloqalarni yaxshilash, innovatsiyalar va tahlilga bo'lgan qiziqishlar ham direktor uchun muhimdir.

Direktorning kompetensiyalarini takomillashtirish uchun samarali va yangilangan o'qitish dasturlari va attestatsiyadan o'tish tizimlarini yaratish talab etiladi. Bu tashkilotlar uchun qaytarishlar, tavsiyalar va tahlillar orqali boshqaruvdagi qo'shimcha kamchiliklarni topish va ularni bartaraf etish imkonini beradi.

Direktorning boshqaruv kompetensiyalari o'z vaqtida takomillashtirilishi va yangilanishi juda muhim. Bu, nafaqat tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga, balki raqobatbardoshligini kuchaytirishga ham ko'maklashadi. Ushbu kompetensiyalar o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashish, samarali qarorlar qabul qilish, va kreativlikni rivojlantirish uchun muhimdir. Tashkilotdagi boshqaruvning yuqori darajasi direktorning shaxsiy va professional rivojlanishiga, shuningdek, umumiy moliyaviy va ijtimoiy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining boshqaruv kompetensiyalarini takomillashtirish - ta'limning sifati va samaradorligi uchun muhim omildir. Bu jarayonda bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish, zamonaviy usullar va innovatsiyalarni joriy qilishning ahamiyati katta. Shunga ko'ra, direktorlar uchun doimiy o'quvlar, treninglar va amaliyotlar muhim o'rin tutadi, bu esa o'z navbatida, maktabgacha ta'lim sohasidagi umumiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

USLUBIY XIZMATNING MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI PEDAGOGLARINING KASBIY MALAKASIGA TA'SIRI

Raxmonberdiyev Sirojiddin Abdulla o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va vaktab ta'limi vazirligi Maktabgacha ta'lim tizimi faoliyatini muvofiqlashtirish departamenti bosh mutaxassisi, Toshkent shahridagi Puchon universiteti 1-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining kasbiy malakasiga uslubiy xizmatning ta'siri, pedagoglarning kasbiy malakasi, pedagog kasbiy malakasining komponentlari ko'rib chiqilgan hamda uslubiy xizmatning samaradorligini oshirishda duch keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: uslubiy xizmat, pedagoglarning kasbiy malakasi, pedagog kasbiy malakasining komponentlari, ta'lim metodlari, amaliy ko'nikmalar, innovatsion texnologiyalar, ta'limning sifatini oshirish, innovatsion yondashuvlar, kasbiy motivatsiya, ta'lim-tarbiya, seminar va treninglar, resurs, tajriba almashish.

Аннотация. В данной статье рассмотрено влияние методической службы на профессиональную квалификацию педагогов дошкольных образовательных организаций, профессиональная квалификация педагогов, компоненты профессиональной квалификации педагога, а также раскрыты проблемы, с которыми сталкивается повышение эффективности методической службы и пути их решения.

Ключевые слова: Методическая служба, профессиональная квалификация педагогов, компоненты профессиональной квалификации педагога, методы обучения, практические навыки, инновационные технологии, повышение качества образования, инновационные подходы, профессиональная мотивация, обучение, семинары и тренинги, ресурсы, обмен опытом.

Abstract. This article examines the influence of methodological services on the professional qualifications of teachers in preschool educational organizations, the professional qualifications of teachers, the components of the professional qualifications of teachers, and also reveals the problems faced in improving the effectiveness of methodological services and ways to solve them.

Keywords: Methodological services, professional qualifications of teachers, components of professional qualifications of teachers, educational methods, practical skills, innovative technologies, improving the quality of education, innovative approaches, professional motivation, education, seminars and trainings, resources, exchange of experience.

Maktabgacha ta'lim, bolalarning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu bosqichda ta'lim jarayoni, pedagoglar tomonidan to'g'ri yo'naltirilganida, bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatiga asos soladi. Uslubiy xizmat, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagoglarning kasbiy malakasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashga qaratilgan muhim vosita sifatida tan olinadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarining kasbiy malakasiga uslubiy xizmatning ta'sirini ko'rib chiqamiz. Ushbu mavzu maktabgacha ta'lim sifatiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar va pedagogik texnologiyalarning uzluksiz yangilanishi nuqtayi nazaridan juda

dolzarbdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining samaradorligi bevosita pedagoglarning kasbiy mahoratiga bog'liq bo'lib, bu mahoratni ta'minlashda uslubiy xizmat hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uslubiy xizmat pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularning malakasini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Uslubiy xizmatning pedagoglar malakasiga ta'sirini tahlil qiladigan bo'lsak avvalo uslubiy xizmatning mohiyatiga to'xtalib o'tsak. Uslubiy xizmat - pedagoglarning malakasini oshirishga qaratilgan metodik ishlarni tashkil etish va muvofiqlashtirish vazifasini bajaruvchi tarkibiy bo'linma vazifasini o'taydi. Uning vazifalari xilma-xil bo'lib, innovatsion metodikalarni ishlab chiqish va joriy etish, qisqa muddatli malaka oshirish kurslarini tashkil etish, seminarlar, mahorat darslari va treninglar o'tkazish, metodik materiallar (*didaktik qo'llanmalar, elektron resurslar, dars ishlanmalari, tadbirlar ssenariylari*) yaratish va tarqatish, pedagoglarga individual metodik yordam ko'rsatish, qo'llanilayotgan metodikalar samaradorligini monitoring qilish va tahlil qilish, ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan (*masalan, interfaol doskalar, raqamli ta'lim resurslari*) foydalanish. Bunday xizmatlar pedagoglarga o'z bilimlarini yangilash va takomillashtirish imkonini beradi.

Uslubiy xizmat va maktabgacha ta'lim tizimidagi o'zaro bog'liqlik deganda uslubiy xizmat, maktabgacha ta'lim tizimidagi pedagogik faoliyatga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Pedagoglar o'z bilimlarini yangilab borish orqali bolalarga sifatli ta'lim bera olishadi. Shuningdek, uslubiy xizmat orqali tashkil etilgan treninglar va seminarlar, pedagoglar orasida professionallik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagoglarning kasbiy malakasi – uslubiy xizmatning pedagoglarning kasbiy kompetensiyasiga ta'siri bir necha jihatlarida namoyon bo'ladi.

Birinchidan, uslubiy xizmat tomonidan tashkil etiladigan tizimli seminarlar va malaka oshirish pedagoglarning kasbiy bilim hamda ko'nikmalarini kengaytiradi, ularni maktabgacha ta'lim sohasidagi eng yangi yutuqlar bilan tanishtiradi, innovatsion pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishga yordam beradi.

Ikkinchidan, uslubiy xizmat pedagoglarni zarur resurslar va materiallar bilan ta'minlaydi, bu ularning ishini yengillashtiradi va ta'lim jarayoni samaradorligini oshiradi.

Uchinchidan, metodistlar tomonidan ko'rsatiladigan individual metodik yordam pedagoglarga aniq kasbiy muammolarni hal qilish va ishdagi qiyinchiliklarni yengish imkonini beradi.

Pedagog kasbiy malakasining komponentlari bir necha asosiy komponentlardan iborat bo'lib, har bir komponent pedagogning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga yordam beradi.

Pedagog malakasi bir necha asosiy komponentlardan iborat:

I. Pedagogik nazariya: Ta'lim metodlari, psixologiya, pedagogika asoslari.

Ta'rif: Pedagogik nazariya ta'lim jarayonini tushunish, tashkil etish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilimlar yig'indisidir.

Asosiy jihatlar:

- **Ta'lim metodlari:** Pedagoglar ta'lim jarayonida qanday usullarni qo'llashlari kerakligini bilishlari zarur. Bu usullar an'anaviy yo no'an'anaviy (*masalan, faoliyatni tashkil etish*) va innovatsion (*masalan, interaktiv ta'lim*) bo'lishi mumkin.

- **Ta'lim psixologiyasi:** Bolalarning rivojlanish bosqichlari, o'rganish usullari va individual xususiyatlari haqida bilimlar. Bu pedagogga har bir bolaning ehtiyojlariga mos yondashuvni belgilashda yordam beradi.

- **Pedagogika asoslari:** Ta'lim tizimining umumiy prinsiplarini tushunish, ta'limning ijtimoiy va madaniy konteksti haqida bilimlar.

II. Amaliy ko'nikmalar: Ta'lim jarayonini tashkil etish, bolalar bilan muloqot qilish, kuzatish ko'nikmalari.

Ta'rif: Amaliy ko'nikmalar, pedagogning ta'lim jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etishi va olib borishi uchun zarur bo'lgan amaliy qobiliyatlar yig'indisidir.

Asosiy jihatlar:

- **Faoliyatni tashkil etish ko'nikmalari:** Pedagog faoliyatni rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazish, shuningdek, ta'lim jarayonini boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

- **Bolalar bilan muloqot:** Pedagoglar bolalar bilan samarali muloqot qila olishlari, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini tushunishlari zarur.

- **Kuzatish ko'nikmalari:** Pedagoglar o'z tarbiyalanuvchilarini kuzatish, ularning bilim va ko'nikmalarini aniqlash, shuningdek, rivojlanish natijalarini tahlil qilishni bilishlari kerak.

III. Shaxsiy sifatlar: Sabrlilik, ijodkorlik, hissiy intellekt.

Ta'rif: Shaxsiy sifatlar, pedagogning professional faoliyatida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beruvchi shaxsiy xususiyatlardir.

Asosiy jihatlar:

- **Sabrlilik:** Pedagoglar sabrli bo'lishlari va har bir bolaning o'ziga xos o'rganish sur'atiga moslashishlari zarur.

- **Ijodkorlik:** Ta'lim-tarbiya jarayoniga yangiliklar kiritish va tarbiyalanuvchilarning qiziqishini oshirish uchun ijodiy yondashuvni qo'llash.

- **Hissiy intellekt:** Pedagogning o'z his-tuyg'ularini va boshqalarining his-tuyg'ularini tushunish, muloqotda samarali bo'lish.

IV. Professional o'sish va malaka oshirish: Malaka oshirish kurslari, tajriba almashish, innovatsion texnologiyalar.

Ta'rif: Pedagoglar o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab borishlari, o'z sohalarida professional o'sishlariga intilishlari kerak.

Asosiy jihatlar:

- **Malaka oshirish kurslari:** Pedagoglar muntazam ravishda malaka oshirish kurslarida ishtirok etishlari, yangi ta'lim-tarbiya uslublarini o'rganishlari zarur.

- **Tajriba almashish:** Pedagoglar o'zaro tajriba almashishi, ta'lim-tarbiya jarayonida qanday metodlar va yondashuvlarni qo'llayotganini muhokama qilishi kerak.

- **Innovatsion texnologiyalar:** Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, masalan, onlayn ta'lim platformalaridan foydalanish.

Uslubiy xizmatning pedagoglarning kasbiy malakasiga ta'siri

Uslubiy xizmatning maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglarining kasbiy malakasiga ta'siri murakkab va ko'p jihatli jarayon bo'lib, pedagoglarning ta'lim sifatini oshirishga katta hissa qo'shadi. Quyida uslubiy xizmatning ta'sirini bir necha asosiy jihatlar bilan tahlil qilamiz:

I. Bilim va ko'nikmalarni yangilash

a. Seminarlar va treninglar - uslubiy xizmat orqali o'tkaziladigan seminarlar va treninglar pedagoglarga yangi ta'lim uslublari, metodlari va innovatsion yondashuvlar haqida bilim beradi. Pedagoglar zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish orqali o'z guruhlarida faoliyatlarini yanada qiziqarli va samarali o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

b. Yangi metodlarni o'rganish - uslubiy xizmat pedagoglarga yangi bilim berish metodlari, jumladan, interaktiv ta'lim va loyiha asosidagi faoliyatlarni tashkil etish usullarini o'zlashtirish imkonini beradi. Bu esa ularning faoliyat jarayonida ta'lim-tarbiya samaradorligini oshiradi.

II. Tajriba almashish

a. Hamkorlik va tarmoq yaratish - uslubiy xizmat pedagoglar o'rtasida tajriba almashish, o'zaro maslahatlashish va hamkorlik qilish imkoniyatini taqdim etadi. Bu pedagoglar o'rtasida professional tarmoq yaratish, tajribalarini baham ko'rish va muammolarni birgalikda hal etish imkonini beradi.

b. Amaliy misollar - pedagoglarlar o'zlarining faoliyat jarayonlarida qanday usullarni qo'llashini muhokama qiladilar. Bunda amaliy misollar orqali o'rganilgan bilimlarni to'g'ridan-to'g'ri amaliyotga tatbiq etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

III. Ta'lim jarayonini rivojlantirish

a. Ta'limning sifatini oshirish - uslubiy xizmat pedagoglarning kasbiy malakasini oshirishga qaratilgan bo'lib, bu orqali ta'limning umumiy sifatini yaxshilashga erishiladi. Ta'lim jarayonida pedagoglar o'z bilim va ko'nikmalarini yangilagan holda, bolalar bilan samarali ishlashlari mumkin.

b. Innovatsion yondashuvlar - uslubiy xizmatning pedagoglar kasbiy malakasiga ta'siri, innovatsion yondashuvlar va metodlarni joriy etish orqali ham namoyon bo'ladi. Pedagoglar yangiliklarga ochiq bo'lib, zamonaviy talablar asosida ta'lim-tarbiya jarayonini yangilab borishlari mumkin.

IV. Shaxsiy va professional rivojlanish

a. Kasbiy motivatsiya - uslubiy xizmat pedagoglarning kasbiy motivatsiyasini oshiradi. Ularning o'z ishlariga bo'lgan qiziqishi va shaxsiy rivojlanishga bo'lgan intilishi kuchayadi. Bu o'z navbatida ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

b. O'z-o'zini baholash va rivojlantirish - uslubiy xizmat pedagoglarga o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash imkoniyatini beradi. Pedagoglar o'z ustida ishlashga va malakalarini oshirishga intilishlari zarur.

V. Amaliy natijalar

a. Ta'lim jarayonidagi o'zgarishlar - uslubiy xizmatdan so'ng, pedagoglarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi yondashuvlari va uslublarida ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi. Bu esa bolalarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning rivojlanishiga yordam beradi.

b. Pedagogik samaradorlik - uslubiy xizmat orqali olingan bilimlar, pedagoglarning ish samaradorligini oshiradi. Bu natijada bolalar o'rtasida yuqori o'rganish natijalariga erishiladi.

Muammolar va ularni hal etish yo'llari

Uslubiy xizmat tizimidagi muammolar orasida:

- maktabgacha ta'lim tashkiloti metodistlarning malakasini yetishmasligi;
- resurs yetishmovchiligi;
- pedagoglarning motivatsiyasi pastligi;
- yangi metodlar va texnologiyalarning yetishmasligi.

Pedagoglarning kasbiy malakasini oshirishda takliflar va innovatsion yechimlar:

- yangi metod va texnologiyalarni joriy etish;
- uslubiy xizmatning resurslarini kengaytirish;
- uslubiy xizmatlarning samaradorligini baholash va takomillashtirish.

Xulosa

Yuqorida ta’kidlaganimizdek, uslubiy xizmat ishining samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq. Bu metodistlarning o‘z malakasi, zamonaviy resurslarning mavjudligi, maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbariyatining qo‘llab-quvvatlashi va pedagoglarning o‘z-o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan motivatsiyasi. Shuni ta’kidlash kerakki, metodik ish rasmiy bo‘lmasligi kerak, balki pedagoglarning haqiqiy ehtiyojlariga yo‘naltirilgan bo‘lishi va ma’lum bir maktabgacha ta’lim tashkiloti ishining o‘ziga xosligini hisobga olishi kerak. Zamonaviy uslubiy xizmat o‘z faoliyati samaradorligini oshirish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanishi, masalan, tajriba almashish, vebinarlar va masofaviy ta’lim uchun onlayn platformalar yaratishi kerak.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagoglarining kasbiy malakasini oshirishda uslubiy xizmat muhim o‘rin tutadi. Uning samarali faoliyati maktabgacha ta’limning yuqori sifati va bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi garovidir. Biroq, optimal natijalarga erishish uchun nafaqat tashkiliy chora-tadbirlarni, balki pedagoglarning o‘z ehtiyojlariga va yuqori ta’lim natijalariga erishishga qaratilgan uslubiy ishlarni doimiy ravishda takomillashtirishni o‘z ichiga olgan kompleks yondashuv talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni O‘RQ 595. – T.: 2019-yil
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802- son qarori. – T.:2020-yil
3. K.Y.Belaya Maktabgacha ta’lim muassasalarida uslubiy ishlar. Tahlil, rejalashtirish, shakl va usullar. – M.: Sfera, 2007-yil.
4. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo‘latova, N.M.Kayumova, M.N.A’zamova O‘quv qo‘llanma. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent.: “Tafakkur”, 2019-yil.
5. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo‘latova Darslik. Maktabgacha ta’lim muassasasida (*Bolalar bog‘chasida*) metodik ishlar” – Toshkent.: “Ta’lim nashriyoti”, 2011-yil.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ - КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Райимкулова Мафтуна Абдухаким кизи

Докторант Гулистанского государственного университета

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha tayyorlov yoshidagai bolalarning bilish jarayonida tanqidiy fikrlash texnologiyasini qo'llashning dolzarbligi, tanqidiy fikrlash texnologiyasi afzalliklari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, kognitiv jarayon, fikrlash, kommunikativlik, tolerantlik.

Аннотация. В данной статье говорится о важности использования технологии критического мышления в познавательном процессе детей дошкольного возраста, преимуществах технологии критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, познавательный процесс, мышление, коммуникативность, толерантность.

Abstract. This article talks about the importance of using critical thinking technology in the cognitive process of children of preschool age, the advantages of critical thinking technology.

Keywords: critical thinking, cognitive process, thinking, communicativeness, tolerance.

Современные требования к уровню развития детей дошкольного возраста, возникновение трудностей критического мышления детей сделали необходимым проведение данного исследования. При подготовке детей к школьному обучению важно совершенствовать содержание и методику развития их интеллектуального потенциала, познавательного процесса. Поэтому систематизация эффективных методов и технологий формирования умений и компетенций детей подготовительной группы в дошкольном образовании стала актуальной задачей, стоящей перед областью отечественной дошкольной педагогики.

Ученый Жан-Жак Пиаже, изучавший мышление детей дошкольного возраста, установил, что мышление ребенка 6-7 лет имеет следующие особенности: у детей не сформированы представления о пространстве основных свойств предметов, что То есть, они не понимают принципа сохранения, усваивают несколько свойств предмета одновременно. Не учитывая различий и сравнивая их изменения, центрируясь, дети игнорируют все остальное и обращают внимание только на один, наиболее очевидный признак.

Явление централизации определяет, что ребенок не может учитывать чужую точку зрения, а собственный взгляд на мир представляется ему единственно правильным. Эти особенности детского мышления ярко проявляются в классических опытах Жана Пиаже.

Как гласит китайская пословица: «Скажи мне, и я забуду». Покажи мне, и я запомню. Дайте я сделаю сам - и я пойму" - все строго и долго усваивается, когда ребенок слышит, видит и делает сам. Детям 6-7 лет все интересно. Для них характерно новое непрекращающаяся жажда впечатлений, любознательность, постоянное желание

экспериментировать методом проб и ошибок, самостоятельно искать новую информацию об окружающем мире.

Аналитическая способность человека, в частности, реализуется в деятельности на основе следующего набора компетенций: готовность решать проблемы самостоятельно; упорство; самоконтроль; коммуникация; толерантность, критическое мышление.

Если мы посмотрим на термин «критика», то он очень обширен, это «Рпиро», означающее различать, различать, и его структура имеет несколько типов ответвлений, таких как критический подход, критический анализ, критическая оценка, критическое отношение, критическое думаю. В научно-методической литературе ее определяют как «критику - исследование, дискуссию, анализ, умение высказать мнение, проверить, выявить недостатки, не отрицая определенного содержания».

Ребенок, мыслящий критически на уровне ценностей, может эффективно взаимодействовать с информационными пространствами, принципиально принимая многополярность окружающего мира, возможность сосуществования разных точек зрения в рамках общечеловеческих ценностей.

Определенный набор полномочий является основой для установления многих связей между событиями. Рассмотрение вариантов решения проблемы; выдвижение и обоснование различных гипотез и выводов, постановка целей деятельности, умелое применение существующего поведения и опыта деятельности в различных ситуациях, по мнению ученого Д.Кластера, - это личностные характеристики, характерные для критического мыслителя.

Многие ученые рассматривают критическое мышление как процесс соотнесения внешней информации с имеющимися знаниями, принятия решений о том, что можно принять, что следует дополнить, а что следует отвергнуть.

Критическое мышление учит человека активно действовать, принимать решения, помогает понять, как действовать согласно полученной информации, что требует не только умения внутренне мыслить, но и умения дискутировать и общаться с другими людьми. Оно развивает коммуникативные навыки, умение находить и анализировать информацию, учит объективному и всестороннему мышлению.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Роберт, И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) [Электронный ресурс] / И.В. Роберт. – Эл. изд. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2014. –398 с.: ил. – Режим доступа: <http://znanium.com/catalog/product/538896> [Дата обращения 02 октября 2018]
2. Использование технологии развития критического мышления на уроках русского языка и литературы. Манина Наталья Валериевна. Методическая пособия. Вохма.2021. 5 стр.
3. Кластер, Д. Что такое критическое мышление [Текст] / Д. Кластер. // Критическое мышление и новые виды грамотности. – М.: ЦГЛ, 2005. – 80 с.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI VIZUAL FAOLIYATGA O'RGATISHDA O'YIN METODIKALARIDAN FOYDALANISH

Rixsiyeva Muxlisa Dilmurod qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Maktabgacha ta'lim nazariyasi va metodikasi yo'nalishi
MPRE-6U guruh 2-kurs magistri

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni vizual faoliyatga o'rgatishda o'yin metodikalaridan foydalanish, bolalar o'yinlarining xususiyatlari, o'yinlar orqali bolalarni vizual idrokini rivojlantirish borasida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: vizual faoliyat, vizual idrok, metodika, vizual-fazoviy ko'nikmalar, o'yinlarning xususiyatlari, vizual farqlash, tasniflash, vizual skanerlash

Аннотация. В данной статье рассматривается использование игровых методов при обучении дошкольников изобразительной деятельности, особенности детских игр, развитие зрительного восприятия детей посредством игр.

Ключевые слова: изобразительная деятельность, зрительное восприятие, методика, зрительно-пространственные навыки, особенности игр, зрительная дифференциация, классификация, зрительное сканирование.

Abstract. This article discusses the use of game methods in teaching preschool children to visual activity, features of children's games, development of children's visual perception through games.

Keywords: visual activity, visual perception, methodology, visual-spatial skills, features of games, visual differentiation, classification, visual scanning.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tomonidan 2024yil 30-sentabr kuni "Maktabgacha ta'lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi [PF-152-sonli] farmoni qabul qilindi. Farmonga ko'ra, maktabgacha ta'limning davlat ta'lim dasturi doirasida quyidagilar amalga oshiriladi:

-kichik va o'rta guruhlardagi bolalarda kognitiv, psixomotor va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish;

-katta va maktabga tayyorlov guruhlaridagi bolalarda bilim olish, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan o'quv-metodik materiallarni ishlab chiqish.

2026-2027 o'quv yilidan:

-bog'chalar tomonidan Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida bolaning rivojlanish xaritasini yuritish amaliyoti joriy qilinadi;

-maktabga tayyorlov guruhlarini tamomlagan bolalarga ularning rivojlanish xaritasi asosida bir yillik maktabga tayyorlovdan o'tganlik haqida elektron sertifikat berish yo'lga qo'yiladi.

2025-yil 1-avgustgacha:

-maktabgacha ta'limning davlat ta'lim dasturi doirasida ishlab chiqilgan elektron resurslar, audiovizual mahsulotlar va o'quv-metodik materiallar Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida joylashtiriladi hamda ulardan erkin va bepul foydalanish imkoniyati yaratiladi;

-Maktabgacha ta'limni boshqarish axborot tizimida ota-onalar uchun shaxsiy kabinet yaratiladi va unda bolaning rivojlanish xaritasi ma'lumotlarining joylashtirilishi ta'minlanadi.

Farmonning ijrosini ta'minlash maqsadida, bolalarni maktab ta'limiga sifatli tayyorlashda, bolalarda vizual faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishimiz zarur deb hisoblayman.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida asosiy ta'lim shakli o'yin bo'lganligi bois, bolalarda vizual faoliyat ko'nikmalarini shakllantirishda ham o'yin metodikalaridan foydalanamiz.

Bolalar o'yinlari — bolalarni aqliy, axloqiy, jismoniy va estetik tarbiyalash vositalaridan biri. Bolalar o'yinlari bolalarning har tomonlama kamol topishiga katta ta'sir qiladi. O'yin vaqtida sezgi, idrok, tafakkur, xayol, xotira, diqqat, iroda, hissiyot va boshqa ruhiy jarayonlar ishtirok etadi. Bolalar o'yinlarining 3 asosiy xususiyati bor: - Birinchidan, bola o'yin faoliyatini erkin, o'z xohishi bilan bajaradi; -Ikkinchidan, mazkur faoliyatning ijodiy va faolligidir; - Uchinchidan, o'yin harakatlarining jo'shqinligi: bola o'yinga qiziqib ketadi, zavqlanadi, unda o'rtoqlik hissi kuchayadi. O'yin bola uchun haqiqiy hayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o'yiinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkin. **A.P. Usova** shunday degan edi: **«Bolalar hayoti va faoliyatini to'g'ri tashkil etish — ularni to'g'ri tarbiyalash demakdir. Bolalarni tarbiyalashning o'yin shakli shuning uchun ham samarali natija beradiki, o'yinda bola yashashni o'rganmaydi, balki o'z hayoti bilan yashaydi»**. O'yin tanlay bilish ham muhim ahamiyatga ega. O'yin bilan ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik bola ulg'aygan sari o'zgarib boradi. Kichik guruhda o'yin ta'lim berishning asosiy shakli hisoblansa, katta guruhga borganda esa mashg'ulotlarning roli ortadi. Tayyorlov guruhiga borganda bolalarning o'zlarida maktabdagi o'qishga ishtiyoq uyg'onib qoladi. Ammo bolalar uchun o'yinning qadri yo'qolmaydi, balki mazmuni o'zgaradi. Endi bolalarni ko'proq fikriy faollikni talab etuvchi o'yinlar, musobaqa tarzidagi o'yinlar qiziqтира boshlaydi. O'yin orqali o'qitish esa o'quvchilarni o'quv jarayoniga jalb qilish uchun ta'limiy o'yinlaridan foydalanadigan o'qitish usulidir. O'qitishning ushbu yondashuvi shuni ko'rsatadiki, bolalar ko'pincha faol mashg'ulotlarda va qiziqarli bo'lganda yaxshiroq o'rganishadi. O'yinga asoslangan ta'lim nafaqat o'yin-kulgini ta'minlaydigan, balki bolalarga yangi ko'nikmalarni rivojlantirishga yoki o'rganganlarini mustahkamlashga yordam beradigan ta'limiy o'yinlarini yaratishni o'z ichiga oladi. Ushbu o'yinlar raqamli yoki jismoniy bo'lishi mumkin va real hayot voqealarini taqlid qilishi yoki o'rganish tajribasini yaxshilash uchun muammolarni hal qilish elementlarini o'z ichiga olishi mumkin. O'rganishni yanada qiziqarli va interaktiv qilish orqali o'yinga asoslangan ta'lim o'quvchilarning faolligi va motivatsiyasini oshirishi mumkin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'yinlar miyaning turli sohalarida faollikni rag'batlantiradi va neyron aloqalarining rivojlanishiga yordam beradi. Bu, ayniqsa, miyasi faol o'sish va shakllanish bosqichida bo'lgan bolalar uchun juda muhimdir. O'ynab, bolalar ma'lumotni tahlil qilishni, muammolarni hal qilishni va muhim tafsilotlarni yodlashni o'rganadilar. O'yin orqali bolalarda vizual idrok, vizual skanerlash, vizual xotira, vizual faoliyat ko'nikmalari shakllanadi. Vizual idrok bolalarning umumiy rivojlanishi uchun juda muhim bo'lgan hayotiy qobiliyatdir. U atrof-muhitdan vizual ma'lumotlarni qayta ishlash va sharhlash qobiliyatini o'z ichiga oladi, bu ularga ko'rgan narsalarini tushunish imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning mashg'ulotlariga vizual idrok etish bo'yicha qiziqarli mashg'ulotlarni kiritish ularning kognitiv qobiliyatlarini, ko'z-qo'llar harakatlarni muvofiqlashtirishni va fazoviy xabardorlikni oshirishga yordam beradi. Vizual faoliyat- bu ko'rish orqali ma'lumotlarni olish, qayta ishlash va xotirada saqlash jarayoni. Ushbu jarayon ko'rish organlari, miya va xotira tizimlari bilan bevosita bog'liq.

Vizual faoliyat- bolalarning tafakkur qobiliyatlarini, xotira va e'tiborlarini rivojlantiradi. Vizual ishlash qobiliyatlari shunchaki, ko'z bilan aloqa qilishdan tashqariga chiqadi. Ular bolaning harakatlanuvchi ob'ektlarni kuzatish, naqshlarni tan olish va vizual ma'lumotni sharhlash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ushbu ko'nikmalar o'qish, yozish va ijtimoiy muloqot uchun asosdir.

Nima uchun vizual tarzda o'rganish muhim degan savol tug'lishi mumkin. Chunki, Vizual o'rganish ba'zi odamlar uchun samaraliroq bo'lishi mumkin, chunki u ko'p jihatlarni o'z ichiga oladi va ma'lumotni yanada samaraliroq taqdim etishga yordam beradi. Tasvirlar, diagrammalar va videolar kabi ko'rgazmali qurollardan foydalanish orqali bolalar aniq tasavvurlar orqali mavhum tushunchalarni aniqroq tushunishlari mumkin. Vizual stimullardan foydalanish ma'lumotni saqlash va saqlashni yaxshilaydi, xotirada kuchliroq taassurot qoldiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni vizual faoliyatga o'rgatishda quyidagi o'yinlardan foydalanishimiz mumkin: "Pazzl", "Farqini top", "Sirli qopcha", "Joyini top" "Soyasidan top", "Rasmli Bingo", "Predmetlarni saralash", "Eslab qol", "Qaysi biri ortiqcha", "Jumboqlar"

Jumboq va PAZZL o'yinlar vizual idrok etish qobiliyatini rivojlantirishning ajoyib usuli hisoblanadi. Oddiy jumboqlardan boshlang va bolalarning qobiliyatlari yaxshilangan sari qiyinchilik darajasini asta-sekin oshiring. Bolalarni qismlarni tahlil qilishga, naqshlarni tan olishga va jumboqni yig'ishga undash. 3D jumboqlar kabi murakkabroq jumboqlar bilan qiyinchilikni oshiring. Bu bolalarning muammoni hal qilish qobiliyatini va vizual-fazoviy ko'nikmalarini oshiradi. PAZZLlar kognitiv rivojlanishga yordam beradi, muammolarni hal qilish qobiliyatini, fazoviy ongini, konsentratsiyani va xotirani eslab qolishni rag'batlantiradi. Ular bolalarning kognitiv qobiliyatlarini mashq qilishlari va kelajakdagi ta'lim va akademik muvaffaqiyatlar uchun poydevor qo'yishlari uchun qiziqarli usulni taqdim etadi. Pazzllar - bu o'yinchidan to'liq rasm, naqsh yoki yechim yaratish uchun turli elementlarni birlashtirishni talab qiladigan o'yinlar yoki o'yinchoqlar. Ular turli shakllarda keladi, jumladan, jumboqlar, shakllarni saralash, so'z topishmoqlar va mantiqiy boshqotirmalar. Pazzllar nafaqat qiziqarli, balki bolalar uchun qimmatli ta'lim vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

PAZZL O'YINLARI ORQALI BOLALARDA QUYIDAGI BILIMLAR RIVOJLANADI.

1. Muammolarni hal qilish: Boshqotirmalarni echish naqshlarni aniqlash, turli qismlarni tahlil qilish va eng yaxshi echimlarni topishni o'z ichiga oladi. Bu jarayon tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi va bolalarga yordam beradi

2. Fazoni anglash: Boshqotirmalar bolalardan bir butunni hosil qilish uchun turli qismlar bir-biriga qanday mos kelishini tasavvur qilishlarini talab qiladi. Bu ob'ektlar orasidagi munosabatlarni tushunish, xaritalarni talqin qilish va uch o'lchovli fikrlashni rivojlantirish uchun juda muhim bo'lgan fazoviy xabardorlik ko'nikmalarini oshiradi.

3. Nozik vosita ko'nikmalari: Bolalar boshqotirma qismlarini manipulyatsiya qilganda, ular barmoqlar va qo'llarning aniq harakatlarini o'z ichiga olgan motor qobiliyatlarini mashq qiladilar. Boshqotirmalar orqali olingan nozik vosita ko'nikmalari bolalarga yozish, chizish va asboblardan foydalanish kabi turli xil mashg'ulotlarda foydali bo'lishi mumkin

4. Qo'l-ko'zni muvofiqlashtirish: Boshqotirmalar bolalarni qo'l harakatlarini vizual diqqat bilan muvofiqlashtirishga undaydi. Jumboq qismlarini jismonan manipulyatsiya qilish va ularni to'g'ri bo'shliqlarga moslashtirganda, bolalar qo'l va ko'zni muvofiqlashtirishni yaxshilaydi. Bu ko'nikma ko'plab kundalik ishlarda, jumladan, to'pni ushlash, yozish va poyabzal bog'ichlarini bog'lash uchun muhimdir.

5. Xotirani saqlash: Boshqotirmalarni yechish shakllar, ranglar va naqshlarni eslab qolishni o'z ichiga oladi. Muntazam ravishda boshqotirma yechish mashg'ulotlari bolaning xotirasini saqlash va eslab qolish qobiliyatini yaxshilaydi. Bu, ayniqsa, imlo, matematika va tarixiy faktlar kabi yodlashni talab qiladigan akademik fanlar uchun foydali bo'lishi mumkin.

6. Kognitiv moslashuvchanlik: Jumboqlar ko'pincha bir nechta echimlarni taqdim etadi va bolalardan moslashuvchan fikrlashni talab qiladi. Ular o'z fikrlashlarini moslashtirishlari, turli strategiyalarni sinab ko'rishlari va muqobil yondashuvlarni ko'rib chiqishlari kerak. Bunday kognitiv moslashuvchanlikni jalb qilish orqali bolalar kengayadi.

7. Vizual idrok: Boshqotirmalar vizual diskriminatsiya qobiliyatlarini mustahkamlaydi, chunki bolalar turli shakllar, ranglar va naqshlarni farqlashlari kerak. Bu ularning ob'ektlardagi nozik farqlar va o'xshashliklarni tan olish qobiliyatini oshiradi, bu o'qish, yozish va atrofdagi vizual belgilarni tan olish uchun foydali bo'lishi mumkin.

Bolalar uchun PAZLlarni tanlashda ularning yoshi, qiziqishlari va rivojlanish bosqichini hisobga olish kerak. To'g'ri jumboqlarni tanlash bo'yicha ba'zi maslahatlar:

- **Yoshga moslik:** Boshqotirmalar bolaning kognitiv qobiliyatiga mos kelishini ta'minlash uchun yosh tavsiyalari bilan birga keladi. Kichikroq bolalarga kattaroq bo'laklar va sodda dizayndagi pazllar kerak bo'lishi mumkin, kattaroq bolalar esa murakkabroq pazllarni berish mumkin.

- **Qiziqishlar:** bolaning qiziqishlari va sevimli mashg'ulotlariga mos keladigan pazllarni tanlang.

Sharqiy Angliya universitetida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, to'rt yoshga to'lgan bolalar muntazam mashg'ulotlar bilan rasmi jumboqlarni bajarish uchun taxmin qilish o'rniga ma'lumotni tahlil qilishlari mumkin. Bundan tashqari, boshqotirma o'ynash orqali bolalarning hissiy intellektlari yaxshilandi.

Farqni aniqlang o'yini bolalarda ikkita bir xil ko'rinadigan tasvir orasidagi nozik farqlarni aniqlashi kerak bo'lgan "farqni aniqlang" jumboqlarini toping yoki yarating. Ushbu mashq ularning vizual diskriminatsiyasini va tafsilotlarga e'tiborini kuchaytiradi.

Rasmi Bingo o'yini turli obyektlar, hayvonlar yoki shakllar aks ettirilgan rasmi bingo kartalarni bolalarga ko'rsatasiz. Bolalar rasmi kartalarni vizual tarzda skanerlashi va tegishli tasvirlarni belgilashi, vizual skanerlash va tanib olish qobiliyatlarini yaxshilashi kerak. Predmetlarni Saralash o'yini qiziqarli turli xil predmetlar, ranglar yoki shakllarga ega bo'lgan turli xil narsalarni to'plang va bolalarga ularning xususiyatlariga qarab toifalarga ajratish topshirig'ini bering. Ushbu faoliyat ularning vizual farqlash va tasniflash qobiliyatlarini oshiradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bolalarda vizual faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish orqali tafakkur qobiliyatlarini, xotira va e'tiborlarini rivojlantiradi. Vizual idrok - bu miyaning ko'zlar ko'rgan narsani tushunish va tushuntirish qobiliyati. Ko'zlar miyaga ma'lumot yuboradi va keyin u to'g'ri talqin qilinadi. Bolalar o'zlarining his-tuyg'ulari orqali dunyo bilan aloqada bo'lishadi. Ularning narsalarni vizual va kognitiv jarayonlari bilan birgalikda idrok etish usullari birgalikda vizual idrok etish qobiliyatlarini shakllantiradi. Vizual idrok etish qobiliyatlari bizning kundalik vazifalarimiz uchun muhimdir. Bu bolalarga maktabda o'rganishi kerak bo'lgan ko'nikmalar uchun yaxshi poydevor qo'yishga yordam beradi. Bu bolaga akademik vazifalarni bajarishga imkon beradi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni vizual faoliyatga o'rgatishda o'yinlardan foydalanish samarali usuldir. Chunki bola o'yinda o'zini erkin tutadi, faol bo'la oladi, ijodkorlikni, mustaqillikni, qiziquvchanlikni namoyon qila oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Ta’lim to’grisida”gi Qonun 2020-yil 23-sentabr
2. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 5712-sonli farmoni 2019-yil 29-aprel.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli farmoni.
4. O‘zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802- sonli qaror
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi [PF-152-sonli] farmoni
6. Qodirova F., Sh. Toshpo‘latova, N. Qayumova, M. A‘zamova Maktabgacha pedagogika. – T.: Tafakkur. 2019.
7. Maktabgacha pedagogika . Sh.Sodiqova. Toshkent-2013
8. <https://developearngrow.com/visual-perceptual-activities/>
9. <https://www.1specialplace.com/2022/07/26/visual-perception-skills-activities/>
10. <https://specialedresource.com/visual-perception-activities-for-kids>

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MA'NAVİY- MA'RIFIY TADBIRLARNING AHAMIYATI

Rizayeva Munisxon Mahkamovna

O'zbekiston, MTTDMQTMOI Maktabgacha va
musiqiy ta'lim kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning maqsadi, bolalarga ma'naviy-axloqiy meyorlar hamda axloqiy munosabatlar mohiyati va ularning ijtimoiy jamiyat hayotidagi ahamiyati to'g'risida ma'lumot berilgan.

Аннотация. В данной статье представлена информация о цели духовно-просветительской деятельности в дошкольных образовательных организациях, о характере духовно-нравственных норм и нравственных отношений детей и их значении в жизни социального общества.

Abstract. this article provides information on the purpose of spiritual and educational activities in preschool educational organizations, the essence of spiritual and moral norms and moral relations for children and their importance in the life of social society.

Kalit so'zlar: ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, Vatanga muhabbat, milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, keksa avlodga hurmat, o'g'itlar, o'zligimizni anglash, ijtimoiy mas'uliyat.

Ключевые слова: духовно-просветительская деятельность, любовь к Родине, национальные, исторические, культурные ценности, общечеловеческие ценности, уважение к старшему поколению, молодежь, самосознание, социальная ответственность.

Keywords: spiritual and educational activities, Love For The Motherland, national, historical, cultural values, universal values, respect for the older generation, Y'gits, awareness of our identity, social responsibility.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning maqsadi - bolalarni Vatanga muhabbat, mehnatga, o'z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga, shuningdek umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning umumiy vazifalari:

-bolalarga ma'naviy-axloqiy meyorlar hamda axloqiy munosabatlar mohiyati va ularning ijtimoiy jamiyat hayotidagi ahamiyati to'g'risida ma'lumot berish;

-bolalarda ma'naviy-axloqiy tushunchalarni egallashga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirish, ma'naviy axloqiy ongni qaror toptirish;

-bolalarda ijobiy mazmundagi ma'naviy-axloqiy sifatlar (vatanparvarlik, mehnatsevarlik, go'zallikni his qilish, go'zallik yaratishga intilish, rostgo'ylik, ozodalik, orastalik, o'zaro do'stlik, axillik, shirinso'zlik, saxiylik, jasurlik va hokozolarni) qaror toptirish;

-bolalarda ma'naviy-axloqiy madaniyatni shakllantirish.

Milliy qadriyatlar, urf-odatlarimizni ulug'lash, hurmat qilish tuyg'usini shakllantirish, milliy bayramlar bilan tanishtirish, kattalar mehnatiga hurmat va qiziqish hissini tarbiyalash tarbiyalash orqali quyidagi fazilatlar tarbiyalanadi:

Vatanga muhabbat hissi;

• keksa avlodga hurmatni tarbiyalash;

- o‘z xalqining an‘ana va urf-odatlariga hurmatni tarbiyalash;
- xalqingiz tiliga hurmat;
- o‘z Vatani, davlat ramzlari bilan faxrlanish;

O‘zbek oilalarida buvi-bobojonlarning o‘rni, ularning xizmatlarini qilish qadimiy urf-odat ekani haqida, buvi-bobojonlarning dono, mehribon va shirin so‘z ekanliklari, ularning so‘zlariga quloq solish, bergan nasihatlariga amal qilish zarur ekanligi haqida tushuncha beriladi. Ertak, rivoyatlarda keksalarni asrash, ularning maslahatlari bilan ish tutish haqida aytilgan pand-nasihatlar, buvi-bobojonlarning duolarini olish, hurmat qilish, ularning xizmatida bo‘lishni tushuntiriladi.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida o‘tkaziladigan “Buvijonim o‘g‘itlari” nomli tadbirlar, ota-bobolarimizdan meros qolgan qimmatli o‘g‘itlar bizga hayot yo‘lini ko‘rsatadi. Ular tajribasi va donoliklarini avlodlar osha yetkazib, biz uchun to‘g‘ri yo‘lni tanlashimizga yordam beradi. Buvijonim o‘g‘itlari azaliy donishmandlik va hayot tajribalaridan olingan qimmatli nasihatlardir.

Ular odam-insonning barcha yaxshi xislatlarini uzog‘i bilan ifodalaydi.

Bu o‘g‘itlar avlodlar davomida saqlanib, bizga qimmatli meros bo‘lib qoladi.

Buvijonim o‘g‘itlari orqali hayot tajribasi avlodlar o‘rtasida o‘tib keladi.

Bu o‘g‘itlar bolalarning ma‘naviy va ma‘rifiy rivojlanishlariga xizmat qiladi.

Buvijonim o‘g‘itlari insonlar o‘rtasida hurmat va mehribonlik munosabatlarini shakllantiradi. O‘g‘itlar bizni o‘zligimizni anglash, ijtimoiy mas‘uliyatni his qilish ruhida tarbiyalaydi. O‘g‘itlar orqali milliy an‘analar va qadriyatlar yangi avlodga yetkaziladi. Buvijonim o‘g‘itlari insonlar o‘rtasida hurmat va mehribonlik munosabatlarini shakllantiradi.

O‘g‘itlar bizni o‘zligimizni anglash, ijtimoiy mas‘uliyatni his qilish ruhida tarbiyalaydi.

Mavzu: Buvi-bobojonlarimiz

Maqsad: O‘zbek oilalarida Buvi-bobojonlarning o‘rni, ularning xizmatlarini qilish qadimiy urf-odat ekani haqida tushuncha berish. Buvi-bobojonlarning dono, mehribon va shirin so‘z ekanliklari, ularning so‘zlariga quloq solish, bergan nasihatlariga amal qilish zarur ekanligi haqida tushuncha berish. Ertak, rivoyatlarda keksalarni asrash, ularning maslahatlari bilan ish tutish haqida aytilgan pand-nasihatlar. Buvi-bobojonlarning duolarini olish, hurmat qilish, ularning xizmatida bo‘lishni tushuntirish. Oilada qariyalar bilan ahil yashash haqida suratlar ko‘rsatish. Po‘lat Mo‘minning “Buvijonim, buvijon” she‘rini o‘qib berish orqali buvijonlarga nisbatan mehr uyg‘otish.

Kutilayotgan natija: Bolalar o‘z buvi- buvajonlarini hurmat qilish, ularning xizmatida bo‘lishni tushunadilar, Buvi-bobojonlarga nisbatan mehrlari oshadi.

Kerakli jihozlar: Har bir bolaning buvi va buvajonlari bilan tushgan rasmi. Vatman qog‘ozi.

Suhbatga tayyorgarlik: Tarbiyachi suhbatdan oldin har bir bolaning buvi va buvasi bilan birga tushgan rasmlarni yig‘adi. Rasmlarning orqasiga yopishtirgichlar yopishtiriladi, xuddi shunday yopishtirgichlar katta vatman qog‘ozga ham yopishtiriladi.

Suhbatning borishi:

Tarbiyachi: Bolalar, bugun biz buvi va buvajonlarimiz haqida suhbatlashamiz. Biz hammamiz o‘z Buvi-bobojonlarimizni juda yaxshi ko‘ramiz. To‘g‘rimi? Buvi-bobojonlarimiz dono, mehribon, to‘g‘riso‘z bo‘ladilar, biz ularning so‘ziga quloq solishimiz, bergan nasihatlariga amal qilishimiz zarur. Biz Buvi-bobojonlarga uy yumishlarida yordamlashib, duolarini olishimiz, ularni hurmat qilishimiz kerak. Odobli bolalar keksalarga mehribon bo‘ladilar. Ulardan mehmon kutish, osh-ovqatni pishirish, non, patir, somsalar yopish, qizlarga

xos fazilatlarini bilib olsalar yaxshi bo'ladi. Kim bugun buvijonisi bilan uyda qanday ishlar bilan mashg'ul bo'lganini suratga olib keldi?

Bolalar, bugun uyda buvijoningiz bilan siz qanday ishlarni bajarganingiz haqida aytib berasiz? Kim buvijonisi haqida gapirib beradi?

Shahzoda: mening buvijonim har kuni bog'chaga olib keladilar va bog'chadan olib ketadilar. Bog'chadan uyga borganimda menga ertaklar o'qib beradilar. Men buvijonimni yaxshi ko'raman. Men buvijonim bergan topshiriqlarini "Xo'p bo'ladi"- deb tezda bajaraman.

Bobur: Mening buvijonim, kiyimlarimni yecholmay qiynalib qolsam, darrov yordam beradilar. Men buvim bilan birga rasmi kitoblarni ko'ramiz. Meni buvijonim chaqirganlarida "Labbay" deb tezda oldilariga yugurib kelaman.

Tarbiyachi shu tariqa 5-6 nafar bolaning buvijonlari haqidagi hikoyalarini eshitadi.

Vatman qog'oz bolalar bo'yiga mos qilib ilingan bo'ladi. Hamma bolalar rasmlarini yopishtirganlaridan so'ng tarbiyachi shunday deydi: "Bolajonlar, buvijoningiz bilan nima bilan shug'ullanayotganingizni ko'rib turibmiz.

Tarbiyachi: Demak, biz buvimiz bilan birga rasm chizamiz, ertaklar eshitamiz, she'r yodlaymiz, sayrga chiqamiz, o'yinlar o'ynaymiz. Siz hammangiz buvijonlaringizni yaxshi ko'rar ekansiz.

Suhbatni Po'lat Mo'mining "Buvijonim, buvijon" she'ri bilan yakunlash mumkin.

BUVIJONIM, BUVIJON

Po'lat Mo'min

Oq paxtaday sochingiz,
Omon bo'lsin boshingiz.
Ayta qoling buvijon
Hozir qancha yoshingiz?
Dadamlarni boqqansiz,
Oyimlarga yoqqansiz.
Topishmog'u ertakka
Buvijonim chaqqonsiz.
So'zlaringiz xo'p qiziq,
Yuzingiz nega chiziq?
Achomlasam, buvijon,
Bag'ringiz muncha issiq?

Bolalar bilimini mustahkamlash uchun savollar:

- 1.Oilada buvi-bobongiz qanday hurmat qilinadi?
- 2.Buvi-bobongiz bilan qanday ishlar bilan mashg'ul bo'lasiz?
3. Buvi-bobongizga qanday g'amxo'rlik qilasiz?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020
2. Grosheva I.V, Yevstafeva L.G, Maxmudova D.T, Nabixanova Sh.B, Pak S.V, Nazarova V.A, Isxakova M.R, Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T:2022
3. A'zamova M, M.Fayzullaeva va boshqalar. "Zumradoylar davrasi" dasturi. – T:2016
4. M.Fayzullayeva "Men va mening oilam" – T:2022

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ UMUMIY GURUHLI FAOLIYATNI TASHKIL ETISH

Rizayeva Feruza Farhod qizi

Xalqaro Nordik Universiteti musiqa ta'limi yo'nalishi magistranti
Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. Maqolada ta'lim-tarbiyaviy jarayon, uni tashkil etish mazmuni yoritilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy faoliyatlar umumiy guruh bo'lib ishlash shaklida va rivojlanish markazlarida tashkil etiladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida nutq umumiy guruhli faoliyatni tashkilning didaktik talablari tahlil etilgan. Ta'lim-tarbiyaviy jarayonni rasmiylashtirishning to'liq ishlanma va tezis shakllari amaliy ko'rsatmalar asosida tushuntirilgan.

Kalit so'zlar: Umumiy guruhli ta'limiy faoliyat, rivojlanish markazlari, ta'lim texnologiyalari, tezis, to'liq ishlanma, didaktik talablar, oy mavzusi, maqsad va vazifalar

Аннотация. В статье рассматривается образовательный процесс, содержание его организации. Образовательная деятельность в дошкольных образовательных организациях организуется в форме обще групповой работы и в центрах развития. В дошкольных образовательных организациях анализируются дидактические требования к организации речевой обще групповой деятельности. На основе практических инструкций разъясняются формы полноценной разработки и тезисы формализации учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: Общая групповая образовательная деятельность, центры развития, образовательные технологии, тезис, полная разработка, дидактические требования, тема месяца, цели и задачи

Abstract. The article covers the educational process, the content of its organization. Educational activities in preschool educational organizations are organized in the form of general group work and in development centers. In preschool educational organizations, the didactic requirements of the organization of speech general group activities are analyzed. The forms of full development and thesis of the formalization of the educational and educational process are explained on the basis of practical instructions

Keywords: educational activities, development centers, educational technologies, thesis, full development, didactic requirements, theme of the month, goals and objectives.

Barcha guruhlardagi ta'limiy-tarbiyaviy jarayon "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturida tavsifiya etilgan mavzular asosida hududiy, milliy, madaniy xususiyatlar va bu jarayonda maktabgacha ta'lim tashkilotining imkoniyati va o'ziga xos tomonlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Bir hafta davomidagi ta'limiy faoliyatlarda bitta mavzu o'tiladi va o'zlashtiriladi.

Mavzu umumiy guruh bo'lib ishlash va rivojlanish markazlarida tashkil etiladi.

Umumiy guruh bo'lib ishlash – bu frontal ta'limiy faoliyat bo'lib, unga nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish, elementar matematika, savodxonlikka o'rgatish, xorijiy til, jismoniy tarbiya hamda musiqa faoliyatlari kiradi. Tarbiyachi tomonidan mutaxassislar bilan kelishgan holda ushbu frontal ta'limiy faoliyatlarni o'tish vaqti belgilanadi va rahbariyat tomonidan tasdiqlanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiyaviy jarayon "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yilgan davlat talablari", "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi

asosida amalga oshiriladi. O'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil etish "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi asosida ta'lim sharoitlariga bog'liq holda integratsiya, xilma-xillik va moslashuvchanlik tamoyillaridan tarkib topadi.

Ta'lim-tarbiyaviy jarayonda yillik mavzuiy, haftalik rejalashtirish turlari qo'llanilib har bir oy, har bir hafta o'z nomiga ega.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy faoliyatlar umumiy guruh bo'lib ishlash shaklida va rivojlanish markazlarida tashkil etiladi.

Umumiy guruh bo'lib ishlash shaklida o'tiladigan ta'limiy faoliyatlarga nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish, elementar matematika, savodxonlikka o'rgatish, xorijiy til, jismoniy tarbiya hamda musiqa faoliyatlari kiradi.

Tarbiyachilar umumiy guruh bo'lib ishlash shaklida o'tiladigan ta'limiy faoliyatlarga mavzu tanlashda "Ilk qadam" davlat o'quv dasturidagi oylik, haftalik mavzulariga tayanadilar. Misol uchun sentabr oyida o'rta guruhda 1-hafta "Men va bolalar bog'chasi" deb nomlangan. Haftaning nomiga bog'lanib nutq o'stirish ta'limiy faoliyati mavzusini "Bizning bog'chadagi hayotimiz" deb olinishi mumkin.

Umumiy guruh bo'lib ishlash hamma bolalar bilan birgalikda tashkil etiladi. nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish ta'limiy faoliyati o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ayrim vaqtlarda ta'limiy faoliyatni o'tkazishda qiyinchiliklar vujudga keladi. Jismoniy tarbiya, musiqa ta'limiy faoliyatlarida, hamma bolalar bir xilda faollik ko'rsatadilar, ammo nutq o'stirish faoliyatida hamma bolalar faol qatnashmaydilar. Rasm asosida hikoya tuzish, savollarga javob berish, she'rni yoddan aytib berish kabi topshiriqlar bo'yicha ba'zi bolalar javob beradilar, qolganlar esa o'rtoqlarining javobini to'ldiradilar. Ta'limiy faoliyat vaqti chegara-langanligi sababli, har bir bola bilan alohida shug'ullanish imkoniyati yo'q.

Shuning uchun ta'limiy faoliyatlarda yuqori natijalarga erishish uchun ularni umumiy didaktik talablarga javob beradigan qilib tashkil etish kerak.

Har bir tarbiyachi ta'limiy faoliyatlarni tashkil etishda quyidagi didaktik talablarga qat'iy rioya qilishi lozim:

1. Ta'limiy faoliyatga oldindan puxta tayyorlanish, uning mazmunini, ta'lim usullarini aniqlash. Kerakli ko'rgazmali qurollar, o'quv jihozlarini tayyorlab qo'yish.

2. Ta'limiy faoliyatning jo'shqinlik xarakteriga ega bo'lishiga e'tibor berish. Faoliyatni boshlashdan avval bolalarda bilim olish istagini, qiziquvchanlikni, yangilikni bilib olishga ishtiyoqni vujudga keltirish kerak. Ta'limiy faoliyat bolalarda qoniqish hissini vujudga keltirishi lozim.

3. Ta'limiy faoliyatning boshida yangi material bilan tanishtirishda avvalgi faoliyatlarda o'rganilgan materiallar esga olinib, uni bolalar tajribasi bilan bog'lanadi.

Katta guruhlarda ko'pincha ta'limiy faoliyatning maqsadi asoslab beriladi. Masalan, tarbiyachi bolalar bilan nutqning tovush madaniyatini tarbiyalash bo'yicha faoliyatni boshlashda avval shunday deydi: "Aytilishi qiyin so'zlarni to'g'ri talaffuz etishga o'rganish kerak. Chunki bizning nutqimiz to'g'ri, chiroyli, atrofdagilar uchun tushunarli bo'lishi lozim".

Tarbiyachining bunday asosli gapi bolalarning yangi bilim va ko'nikmalarni egallash zarurligiga ishonitiradi.

Ta'limiy faoliyatning asosiy qismini aniq rejalashtirish kerak. Uning birinchi bosqichida (yangi vazifani hal etishda) bolalarga nutqiy faoliyatning va uning maqsadini aniqlashga yordam beruvchi ta'limning asosiy usullari integrallashgan bo'ladi.

So'ngra bolalar tomonidan mustaqil ishlar (savollarga javoblar, mashqlar va h. k.) amalga oshiriladi, ammo tarbiyachi tomonidan rahbarlik qilinadi.

Ta'limiy faoliyatning yakuniy qismi qisqa va jo'shqinligi bilan ajralib turishi kerak, ya'ni mashg'ulotda o'zlashtirilgan materialni mustahkamlash uchun mavzuga yaqin bo'lgan badiiy asarlarni o'qib berish, she'r aytib berish, topishmoq aytish, didaktik o'yin kabi usullardan foydalaniladi.

4. Ta'limiy faoliyatning hamma bosqichlarida har bir bolaning nutqiy faolligini o'stirish. "Nutqiy faollik" bolaning butun mashg'ulot davomida hammaga eshitilari qilib gapirishi emas, balki tarbiyachining va tengdoshlarining nutqini faol tarzda idrok qilishi va uni tushunishi demakdir. Imkoniyatga qarab ko'proq bolalarning ovoz chiqarib gapirishlari, faol nutqlari uchun sharoit yaratib berish kerak. Bolalarning nutqiy faolligini o'stirishda ko'rgazmali qurollardan oqilona foydalanish katta ahamiyatga ega. Shuningdek, faoliyatning xilma-xilligi, ular turlarining o'zgartirib turilishi, o'yin usullari ham bolalarning nutqiy faolligini oshiradi. To'g'ri tanlangan va tuzilgan savollar, topshiriqlar ham nutq faolligini ta'minlovchi vositalardan biridir. Tarbiyachi savollar, topshiriqlar berganda, guruhdagi hamma bolalarga qarata murojaat qiladi, zarur bo'lganda uni takrorlaydi, javob beruvchiga baland, aniq, hammaga tushunarli qilib gapirish kerakligi haqida ko'rsatma beradi, nutqiy rivojlanishi har xil darajada bo'lgan bolalardan navbatma-navbat so'raydi, hadeb bir boladan so'rayvermaydi, guruhdagi bolalarga javob berayotgan bolaning javobi to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini nazorat qilib borishni aytadi, ularga savol bilan murojaat etadi: u to'g'ri va to'liq javob berdimi? Yana nimalar haqida gapirishi kerak edi? Voqeani ketma-ketlikda so'zlab berdimi?

Umumiy guruh bo'lib ishlash faoliyatida bolalarning nutqiy faolligiga baho beruvchi savollardan (Senga nimasi yoqadi?) foydalanish, ijodiy topshiriqlar berish, shaxsiy tajribalaridan foydalanishga undash va hokazolar ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

5. Ta'limning umumiy guruh bo'lib ishlash xarakter kasb etishini bolalarga individual yondashish bilan birga qo'shib olib borish. Ishning frontal shakli - bu umumiy topshiriqlar, umumiy ritm, jo'r bo'lib javob berish va hokazolardir. Bular esa, o'z navbatida, bolalarga beriladigan alohida topshiriqlar bilan qo'shib olib borilishi kerak. Tarbiyachi yakka (individual) topshiriq va usullarni tanlashda bolaning bilim darajasini va nutq malakasini, qiziqishini hisobga olishi kerak.

Ayniqsa, pedagog faoliyatda nutqi yaxshi rivojlanmagan bolalarga alohida e'tibor qaratishi kerak. Shuningdek, indamas, muloqot qilishni istamaydigan bolalarga yakkama-yakka yondashishi lozim.

6. Ta'limiy faoliyatni to'g'ri tashkil etish. Nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish bo'yicha ta'limiy faoliyatlar turli sharoitlarda tashkil etilishi mumkin. Ko'proq nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish ta'limiy faoliyatlari guruh xonasida o'tkaziladi. Nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish ta'limiy faoliyatlari va boshqa ta'limiy faoliyatlarda quyidagi gigienik sharoitlarga amal qilish lozim: yorug'lik yetarli darajada bo'lishi, stollar, jihozlar bolalar bo'yiga mos bo'lishi kerak. Guruh xonasining havosi doimo yangilanib turishi lozim.

Nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish ta'limiy faoliyatining kirish qismida bolalar diqqati jalb qilinadi, o'tilgan mavzu mustahkamlanadi va yangi bilim berish uchun mavzu bog'lanadi. Asosiy qismda ko'rgazmali, tarqatma materiallardan foydalangan holda yangi bilim beriladi, ta'limiy o'yinlar, amaliy mashqlar orqali berilgan bilimni

mustahkamlanadi. Yakuniy qismda berilgan bilimlar savollar bilan mustahkamlanadi va bolalar rag'batlantiriladi

7. Umumiy guruh bo'lib ishlash faoliyati uchun ishlanma tayyorlash. Tarbiyachi ishlanmani ta'lim jarayonining mavzusi, maqsadlari, kerakli jihozlar, faoliyatning borishi (*kirish, asosiy, yakuniy qism*), bolalar bilimlarini mustahkamlash uchun savollar kabi bndlari asosida yoritadi. Ta'limiy faoliyat uchun maqsadlar "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari"dan olinadi. Ta'limiy faoliyatning borishida faoliyat mazmuni integratsiyalanishini nazarda tutiladi. Ta'lim faoliyati davomida bolalarning harakat faolligini ta'minlash maqsadida jismoniy daqiqa o'tkazilishi shartligi nazarda tutilishi shart.

Ta'lim-tarbiyaviy jarayon uchun ta'limiy faoliyat ishlanmalari bolaning yoshi va individual rivojiga asoslangan holda pedagoglar tomonidan ishlab chiqiladi. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonini mavzuli rejalashtirish" metodik qo'llanmalarida bolalar bilan tashkil etiladigan rivojlantiruvchi markazlaridagi ta'limiy faoliyat jarayonlari ishlanmalari tarbiyachilarga yordam sifatida ishlab chiqildi. Mazkur metodik qo'llanmalar bilan barcha maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'minlangan.

Tarbiyachilarga qo'llanmada berilgan ishlanmalarga ijodiy yondashgan holda o'zgartirish kiritish, yangitdan ishlanmani ishlab chiqishga ruxsat beriladi. Tarbiyachi haftaning mavzusidan chetga chiqmagan holda rivojlanish markazi uchun yangi mavzu asosida ishlanma ishlab chiqishi va uni o'tkazishi mumkin. Faqat yangi ishlanma MTTning pedagogik kengash qarori bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Ta'limiy-tarbiyaviy jarayonlar uchun ishlanmalar yozishda bilimlarning predmetli sohalari integratsiyalanishini ta'minlanishi, shaxsning tayanch milliy madaniyatini shakllantirilishi e'tiborga olinishi kerak.

Ishlanmaning maqsad bo'limini yoritishda quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak:

- bolalarning yoshga doir fiziologik imkoniyatlariga mosligi;
- O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablariga mosligi;
- "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotning davlat o'quv dasturiga mosligi;
- Ko'zlangan maqsadning ta'limiy, rivojlantiruvchi, tarbiyaviy tomondan yoritishi;
- dasturiy materiallarni soddadan murakkabga qarab berilishi bosqichliligi;
- o'quv jarayonida didaktik tamoyillarga rioya qilish;
- bolaga yakka differensiatsiyalangan yondashuvni amalga oshirish.

Ishlanmaning kerakli jihozlar bo'limini yozayotganda ta'limiy faoliyatga zaruriy ko'rgazma, tarqatma materiallar, jihozlarning barchasi yozilishi kerak.

Ishlanmaning ta'limiy faoliyatning borishi bo'limini yozayotganda quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak:

- avvalgi o'tilgan mavzuni mustahkamlash yoki yangi mavzuga bog'lab qisqa kirish suhbatini yoritish;
- asosiy qismda yangi mavzuni yoritish va yangi mavzu bo'yicha savollarni kiritish;
- mashg'ulotlar yoki ularning qismlari orasida dinamik pauzalar mavjudligi.

Ishlanmaning yakuniy bo'limini yozayotganda quyidagi qoidalarga rioya qilish kerak

- bolalarning bilimlarni mustahkamlash uchun savollarni yoritish.

Yosh tarbiyachilarga ishlanmalarni to'liq ochib yozish, tajribaga ega bo'lgan tarbiyachilarga esa ta'limiy faoliyatlarni tezis sifatida yoritib berish mumkin. Ta'limiy faoliyat

ishlanmalarini yozish daftari rahbariyat tomonidan tasdiqlanadi va nazoratga olinadi. Ta'limiy faoliyat ishlanmalari yozma yoki elektron shaklda yozilishi mumkin.

Umumiy guruh bo'lib ishlash – ta'limiy faoliyatlari uchun ayni vaqtda tayyor ishlanmalar bo'lmaganligi sababli tarbiyachilar frontal tartibda tashkil etiladigan ta'limiy faoliyat ya'ni, nutq o'stirish, matematika, savodxonlikka o'rgatish, mutaxassislar rus va o'zbek tillari, ingliz tili, jismoniy tarbiya hamda musiqa faoliyatlari uchun ishlanmalar yozishlari kerak. **Umumiy guruh bo'lib ishlash ta'limiy faoliyat ishlanmalari ham** haftaning mavzusidan chetga chiqmagan holda ishlab chiqilishi lozim. Ishlanmalar MTTning pedagogik kengash qarori bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

Umumiy guruh bo'lib ishlash – ta'limiy faoliyatlari uchun ham ishlanmalarni yosh tarbiyachilar to'liq ochib yozishlari, tajribaga ega bo'lgan tarbiyachilar esa tezis sifatida yoritib berishlari mumkin.

Tezis sifatida yoritilgan ishlanma

Til va nutq markazi

Mavzu: «Ona Vatan» mavzusidagi rasmlar asosida suhbat.

Maqsad: O'z yashab turgan Vatani, shahari, ko'chasi, mahallasi haqida ma'lumotga ega va nomlay oladi. Do'sti bilan hech qanday to'siqsiz muloqotga kirisha oladi. Nutqi rivojlanadi, rasmlarni bir-biridan farqlay oladi, o'z fikrini bayon eta oladi, rasmdagi voqeani tahlil qila oladi. Ko'rganlarini xotirasida qoldiradi va xotirasida qolganlarni so'zlay oladi.

Kerakli jixozlar: Mavzu asosida suratlar.

Faoliyatning borishi:

1. Rasmlarni tomosha qilish.
2. Rasmlarga qarab ularni bir-biridan farqlash.
3. Rasmdagi voqea-xodisani ongida taxlil qilish.
4. Do'sti bilan suhbatga kirishish.
5. «Ona Vatan» mavzusida egallagan bilimlarini so'zlash.
6. Do'stining fikrlarini tinglash.
7. Do'stining fikrlarini tahlil qilish

Qo'shimcha: Vatan to'g'risida she'r yod olish.

Alohida e'tibor qaratiladi: Rasmlarni tahlil qilinishiga, hikoyada voqea-xodisalarni ketma-ketligini to'g'ri tuzilganligiga.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti – T.:2020.
2. Grosheva I.V., Evstafyeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi /**takomillashtirilgan ikkinchi nashr**". Toshkent, 2020 y.
3. Grosheva I.V., Djanpeisova G.E., Mikailova U.T., Ismailova M.A.,
4. Kenjabaeva D.A., Gulyamova N.B., Miftaeva N.A. "O'yin orqali ta'lim olish" Toshkent, 2020 y.
5. F.R.Qodirova va boshqalar. Nutq rivojlantirish metodikasi. T.: 2019.
6. F.R.Qodirova, M.Fayzullayeva Maktabga tayyorlov guruhida nutqni rivojlantirish ta'limiy faoliyatini tashkil etish. – T.:2021y.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA'LIM- TARBIYASINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Sa'dullayeva Ma'suma Abduraxmon qizi

MTTDMQTMO Instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarni mehnatga asta-sekin qiziqtirish, ularning kasbiy mehnatga bo'lgan ishtiyoqni uyg'otish, mehnat faoliyatining boshlang'ich ko'nikmalarini o'rgatish va mehnatsevarlikni rivojlantirish kerak. Tarbiyalanuvchilarni kattalar bilan birgalikda ijtimoiy foydali mehnatga jalb qilgan holda kasbiy mehnatning ijtimoiy ahamiyatini anglab yetishlariga yordam berishi kerakligi keltirilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, yoshlar, bola, bilim, ko'nikma, rivojlanish, xarita, kasbiy, tarbiyachi, maktabgacha, yosh, mehnat

Abstract. In this article, it is necessary to gradually interest preschoolers in work, to arouse their passion for professional work, to teach the basic skills of work and to develop diligence. It is stated that it is necessary to help the students to understand the social importance of professional work by involving them in socially useful work together with adults.

Keywords: education, youth, child, knowledge, skills, development, map, professional, educator, preschool, age, work

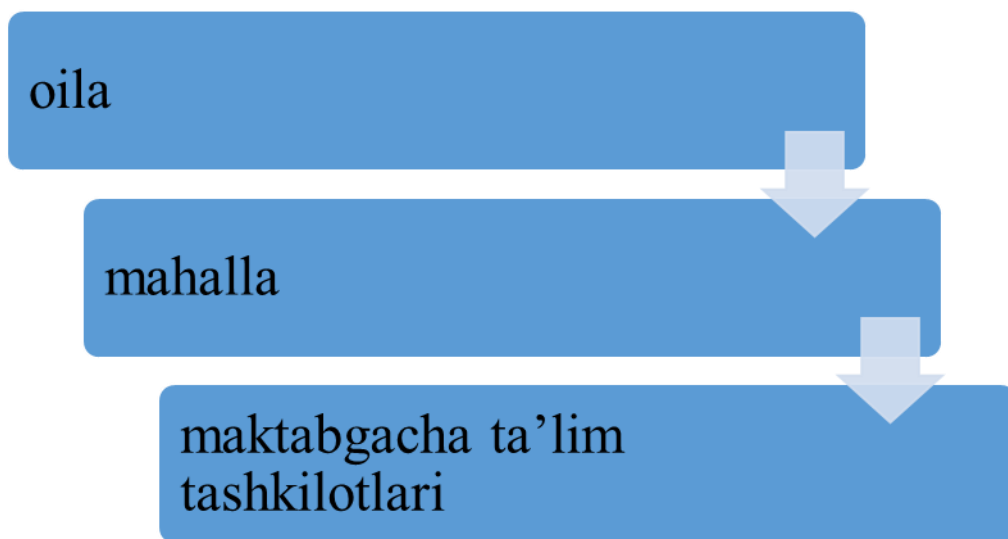
Аннотация. В данной статье необходимо постепенно заинтересовывать дошкольников к труду, вызывать у них страсть к профессиональной деятельности, обучать основным навыкам труда и развивать трудолюбие. Утверждается, что необходимо помочь учащимся понять социальную значимость профессиональной деятельности, вовлекая их в общественно-полезный труд вместе со взрослыми.

Ключевые слова: образование, молодежь, ребенок, знания, умения, развитие, карта, профессионал, педагог, дошкольное учреждение, возраст, работа.

Respublikamiz maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilishda, shiddat bilan o'zgarayotgan davr talablariga tayangan holda boshqaruv xodimlarining ehtiyojlariga e'tibor qaratish va ularning yuqori malakali boshqaruvchi sifatida kasbiy kompetentligini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmonida tasdiqlangan “O'zbekiston — 2030 strategiyasi”da har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish, ta'lim tizimi islohotlari doirasida maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish hamda bolalarning to'liq qamrovini ta'minlash maqsad qilib belgilangan. Bolalarni maktabgacha ta'lim va tayyorlov guruhlari bilan to'liq qamrab olish, davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini yuz foiz kompyuter sinfi bilan ta'minlash orqali tarbiyalanuvchilarda boshlang'ich kompyuter savodxonligi ko'nikmalarini shakllantirish, yuz foiz maktabgacha ta'lim tashkilotlarini toza ichimlik suv va zamonaviy sanitariya-gigiyena infratuzilmasi bilan ta'minlash esa mazkur maqsad va vazifalarning samaradorlik ko'rastkichlari sifatida belgilangan.

Eng avvalo, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi, zamonaviy talablarga javob beradigan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish ko'p jihatdan barcha maktablarimizda zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanib, barkamol avlodni tarbiyalashda

hamkorligi konsepsiyasining maqsad va vazifalarini amaliyotga joriy etilishiga bog'liq. Shu bilan birga, o'tgan davr mobaynida kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlarni amalga oshirishni taqozo qiladigan bir qator jiddiy muammolar yuzaga keldi. Jumladan, pedagogik kollabratsiyaning metod, vositalari va texnologiyalari ilmiy- metodik jihatdan asoslanmagan. Bu pedagogik amaliyotda ham o'z ta'sirini ko'rsatib, tarbiyalanuvchilarga ta'lim-tarbiya berish jarayonida o'zining salbiy jihatini ko'rsatmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimida savodxonlikka o'rgatish metodikasi o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, maktabga tayyorlov guruhda savodxonlikka o'rgatishda sodda va murakkab gaplarni nutqda qo'llash, so'zdagi tovushni o'rinini bilish, tovushlarni farqlash, so'zlarni bo'g'inga bo'lish, harflarni tanish, harflarga tegishli so'zlarni topish, bo'g'in o'qish, bo'g'inli kartochkalar yordamida bo'g'inlardan so'zlar tuzish, so'z, tovush, bo'g'in, gap haqida tushunchaga ega, peshlavha, kitob nomlari, rasm tagidagi yozuvlar va hokazolarni o'qiy olish ko'nikmalarini shakllantirishdan boshlanadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda ta'lim-tarbiyaning ijtimoiy hayot bilan uyg'unligini ta'minlash prinsipiga qat'iy amal qilish kerak. Bola rivojiga individual yondashuv, shaxsiyatini hurmat qilish, uning manfaatlari, ehtiyojlari va rivojlanish darajasini hisobga olish, his-tuyg'ularini e'tiborga olish zarur. Shu asosda tarbiyachilarning tarbiyaviy ishlarining mazmuni, shakllari, vositalari va metodlarini o'zlashtirishlariga erishiladi. Tarbiyachilar bolalarni ijtimoiy faoliyatga jalb etish metodlarini ham egallashlari lozim. Bularning barchasi tarbiyalanuvchilarda ma'naviy xislatlarni tarkib toptirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari bolalarda ijobiy xislatlarni tarkib toptirish bilan bir qatorda, ularning xulq-atvoridagi salbiy xususiyatlarini oldini olish, ularni bartaraf qilish tajribasiga ham ega bo'lishlari kerak. Ko'pincha maktabgacha ta'lim tashkilotiga yangi kelgan bolalarda tortinchoqlik, injiqlik, guruh hayotiga imoslashmaslik kabi holatlar kuzatiladi. Bunday holatlarni bartaraf etish, bolalarni jamoa hayotiga moslashtirish, ularni muloqot vaziyatlariga olib kirish, ruhiy osoyishaliklarini ta'minlash pedagog-tarbiyachilarning muhim vazifalari sirasiga kiradi. Bolalar xarakteridagi salbiy jihatlarni bartaraf

qilishga ko‘maklashish, ularni to‘g‘rilik va haqgo‘ylikka o‘rgatish, irodasini mustahkamlash pedagog-tarbiyachilarning muhim vazifalaridandir. Bunda tarbiyachilar jamoaviy ta’sir ko‘rsatish metodidan foydalanishlari kerak. Tarbiyachilar bolalarni tevarak-atrofdagi voqelik bilan tanishtirish, ularni shu jarayonda ishtirok etishlari uchun tayyorlashi kerak. Bolalar oldiga aniq, o‘rtacha murakkablikdagi vazifalar qo‘yilgandagina, ularda tashabbuskorlik, qiziquvchanlik, faollik ko‘rsatish istagi namoyon bo‘ladi. Natijada bolada mas’uliyat hissi paydo bo‘ladi, tarbiyachi tomonidan bildirilgan ishonchni oqlashga intiladi. Bolalarning o‘z oldilariga qo‘yilgan topshiriqlarni bajara olishlari ularning xulq- atvorlari tartibga solinishiga ko‘maklashadi. Buning natijasida ularda xarakter, irodaviy xislatlar mustahkamlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabridagi “O‘zbekiston — 2030 strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-158-son Farmoni.
2. B.X.Xodjayev Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik. – T.: «Sano-standart» nashriyoti
3. Grosheva I.V., Evstafyeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi /takomillashtirilgan ikkinchi nashr/”. Toshkent, 2022 y.
4. <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4237/5142>

TA'LIMGA STEM TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING AFZALLIKLARI

Yulduz Sadikova

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti
Maktabgacha ta'lim kafedrası assistenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada STEAM o'quv maydoni odamlarga o'z-o'zini o'qitish va jamoada ishlash qobiliyati bilan birgalikda samarali interaktiv ta'lim yondashuvini taqdim etadi. Keling, ushbu o'quv jarayonini batafsil ko'rib chiqaylik bu erda an'anaviy ta'lim turidan nima farq qiladi va bolalar tafakkuri qanday rivojlanadi.

Kalit so'zlar: STEM, STEAM, SEL – social and emotsioanl learning (ijtimoiy va hissiy ta'lim), tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, matematika fanlari integratsiyasi.

Аннотация. В этой статье учебное пространство Steam предлагает людям эффективный интерактивный подход к обучению в сочетании с возможностью самообучения и командной работы. Рассмотрим подробнее этот процесс обучения здесь чем он отличается от традиционного типа обучения и как развивается детское мышление.

Ключевые слова: STEM, Steam, SEL-интеграция социального и эмоционального обучения (социального и эмоционального обучения), естественных наук, технологий, инженерии, математических наук.

Abstract. In this article, the Steam learning space offers people an effective interactive approach to learning combined with the possibility of self-study and teamwork. Let's take a closer look at this learning process here, how it differs from the traditional type of learning and how children's thinking develops.

Keywords: STEAM, Steam, SELL-integration of social and emotional learning (social and emotional learning), natural sciences, technology, engineering, mathematical sciences.

Kirish

XXI asrda ilm-fan va texnologiyaning jadal rivojlanishi tufayli global landshaft tobora ko'proq shakllanmoqda va bu sohalarida malakali ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyoj har qachongidan ham muhimroqdir. Zamonaviy innovatsiyalarning asosi sifatida STEM - fan, texnologiya, muhandislik va matematika - butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimlarida hal qiluvchi yo'nalish sifatida paydo bo'ldi. STEM ta'limi nafaqat talabalarni dinamik mehnat bozori talablariga tayyorlaydi, balki ularni iqlim o'zgarishi, sog'liqni saqlash inqirozlari va barqaror rivojlanish kabi murakkab global muammolarni hal qilish uchun zarur ko'nikmalar bilan jihozlaydi. Yuqori texnologik dunyoda yashashi kerak bo'lgan har bir bolaning shaxsiy rivojlanishiga erishish uchun nimani o'rganish va o'rgatish kerak. Har bir bola o'z vaqtida qaysi yo'nalishni qiziqtirayotganini tushunishi, maktabda olib ketilishi va shu yo'nalishda rivojlanishini davom ettirishi muhimdir. Shuning uchun, zamonaviy dunyoda o'qituvchi oldida mas'uliyatli vazifa turibdi: bolalarni sezgi rivojlantirishga o'rgatish. Sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatish, naqshlarni izlash, ochiq muammolarni hal qilish.

Ma'lumki, bugungi kunda axborot oqimi shunchalik katta va o'yin-kulgi vositalari shunchalik xilma-xilki, kichkina bola ulkan raqamli dunyoda adashib qolishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi tashkilot uchun bolalarga tushunarli bo'lgan vositalarni tanlashi kerak, bu ularga turli xil vakolatlarni rivojlantirishga imkon beradi. Bunday vosita Lego 2:0 robot to'plami

bo‘lishi mumkin. LEGO konstruktori bolalarga, ularning xususiyatlaridan qat’i nazar, muvaffaqiyatli bo‘lishga imkon beradi bilimlarni o‘zlashtirish. Masalan, Segment-nuqtalar bilan chegaralangan to‘g‘ri chiziqning bir qismi. Segmentning boshi va oxiri bor (segmentning boshi va oxiri qizil g‘isht bilan ko‘rsatilgan). Nur boshlanishi bor, lekin oxiri yo‘q. To‘g‘ri uni ikkala yo‘nalishda ham uzaytirish mumkin (o‘qituvchi “nuqta” g‘ishtlarini biriktiradi) to‘g‘ri chiziq – bu ikki nuqta orasidagi masofa eng qisqa bo‘lgan chiziq. Birinchi sinf o‘quvchilari uchun to‘g‘ri chiziq bir-biriga yaqin bo‘lgan ko‘plab nuqtalar ekanligi ayon bo‘ladi. Bolalar buni Lego g‘ishtlaridan (nuqtalardan) to‘g‘ri chiziq qurish orqali aniq ko‘rishadi. To‘g‘ri chiziqda yotgan va yotmaydigan nuqtalarni ko‘rsatish uchun siz qo‘llanmadan foydalanishingiz mumkin. Taxtaga biriktirilgan engil tirgaklar yordamida siz bitta nuqta orqali ko‘plab to‘g‘ri chiziqlarni chizishingiz mumkinligini va ikkita nuqta orqali faqat bitta to‘g‘ri chiziqni chizishingiz mumkinligini aniq ko‘rsatishingiz mumkin.

3-sinfda o‘quvchilar to‘rtburchaklar, kvadrat maydoni bilan tanishadilar. Kvadrat, to‘rtburchakning perimetri va maydonini topish formulalarini o‘rganing.

4-sinfda o‘quvchilarlar to‘rtburchakning diagonallari bilan tanishadilar. Lego Education WeDo-dan foydalanishning o‘ziga xos algoritmi sifatida biz uni dunyo darslarida ishlatishga misollar keltiramiz

1. Dars mavzusi “To‘rtburchak”. Bolalarga to‘ldirilgan krossvord taklif etiladi o‘quvchilar to‘rtburchak haqida ma’ruzalar bilan chiqishganda (to‘rtburchaklarning nomlari krossvordga mos keladi). Shundan so‘ng, o‘qituvchi 5-6 o‘quvchi yoki juftlikdan iborat jamoalarga to‘rtburchakni istalgan qismlaridan yig‘ishni taklif qiladi. Ishning keyingi qiziqarli bosqichi matematika darslarida robototexnikadan foydalanish bo‘lishi mumkin.

Mana bitta misol. O‘quvchilar K. Chukovskiyning “o‘g‘irlangan quyosh” asarini o‘rganadilar. Asar asosida Lego figuralari quriladi, so‘ngra barcha filmlar birgalikda suratga olinadi va o‘rnatiladi. Olingan loyiha adabiyot va o‘qishga qiziqishni rag‘batlantirishdan ko‘ra, boshqa sinf o‘quvchilariga namoyish etiladi. Hayotimizning o‘ziga xos xususiyati – o‘zgarish tezligining oshishi. Biz tug‘ilgan dunyoga umuman o‘xshamaydigan dunyoda yashayapmiz va o‘zgarish sur‘ati o‘sishda davom etmoqda. Bugungi maktab o‘quvchilari: hali mavjud bo‘lmagan kasblar bo‘yicha ishlash, hali yaratilmagan texnologiyalardan foydalanish, biz faqat taxmin qilishimiz mumkin bo‘lgan muammolarni hal qilish. Maktab ta’limi ilg‘or rivojlanish maqsadlariga mos kelishi kerak. Tadqiqot va fan-amaliy faoliyatni o‘z ichiga olgan integratsiyalashgan o‘quv jarayoni bolalarga tabiatshunoslik sohasidagi jonsiz tabiat ob’ektlari bilan yaxshiroq tanishish imkonini beradi va modellarni loyihalash va dasturlashning birinchi ko‘nikmalarini egallashga yordam beradi. Bu bizning bolalarimizning kelajakdagi kelajagi uchun yaxshiroq zamin yaratadi.

STEAM yondashuvi akademik ko‘rsatkichlarga qanday ta’sir qiladi? STEAM yondashuvining asosiy g‘oyasi quyidagicha amaliyot nazariy bilim kabi muhimdir. Ya’ni, o‘rganish paytida biz nafaqat miyamiz bilan, balki qo‘llarimiz bilan ham ishlashimiz kerak. Faqat sinf devorlarida o‘rganish tez o‘zgaruvchan dunyoga mos kelmaydi. STEAM yondashuvining asosiy farqi shundaki, bu erda bolalar ko‘plab mavzularni muvaffaqiyatli o‘rganish uchun miyalari va qo‘llaridan foydalanadilar. Ular olgan bilimlari mustaqil ravishda qazib olinadi.

Texnik fanlarga qiziqishni rivojlantirish maktabgacha ta’lim tashkilotlarida, maktablarda, institutlarda va boshqa ixtisoslashtirilgan muassasalarda progressiv tizimni tasdiqlash o‘quvchilarni o‘quv jarayoniga jalb qilishga imkon beradi. Tanqidiy fikrlash

ko'nikmalarini takomillashtirish. Talabalar va talabalar turli xil tajribalarni sinab ko'rish va o'tkazish orqali nostandart vazifalarni engishni o'rganadilar. Bularning barchasi ularga kattalar hayotiga tayyorgarlik ko'rish imkonini beradi, bu erda ular g'ayrioddiy, nostandart muammolarga duch kelishlari mumkin. Aloqa ko'nikmalarini faollashtirish ushbu tizimni amalga oshirish asosan jamoaviy ishlarni o'z ichiga oladi. Axir, ko'pincha bolalar birgalikda o'z modellarini o'rganadilar va rivojlantiradilar. Ular o'qituvchilar va do'stlari bilan muloqot qilishni o'rganadilar. STEM ta'limi o'quv jarayoni, martaba va keyingi kasbiy o'sishni bog'laydigan o'ziga xos ko'prikdir. Innovatsion ta'lim kontseptsiyasi bolalarni professional darajada texnik jihatdan rivojlangan dunyoga tayyorlashga imkon beradi.

STEM TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI NIMADA?

Ta'limning asosiy Stem komponentlarini joriy etish har bir o'rta maktabda ayniqsa iqtidorli bolalarni aniqlash uchun eng yaxshi muhitni yaratishga yordam beradi. STEAM 21-asrning innovatsion texnologiyalariga asoslangan yangi ta'lim tizimi sifatida, uning asosiy maqsadi bolalarda yangi turdagi fikrlashni rivojlantirishdir. Bu an'anaviy maktab ta'lim modelidan keskin farq qiladigan va ijodiy va tahliliy ko'nikmalarni rivojlantirishga asoslangan tubdan yangi yondashuv. STEAM o'quv maydoni odamlarga o'z-o'zini o'qitish va jamoada ishlash qobiliyati bilan birgalikda samarali interaktiv ta'lim yondashuvini taqdim etadi. Keling, ushbu o'quv jarayonini batafsil ko'rib chiqaylik bu erda an'anaviy ta'lim turidan nima farq qiladi va bolalar tafakkuri qanday rivojlanadi. Masalan, ikkinchi sinfga "atrof-muhit" mavzusi shunday berilgan. Birinchidan, bolalar qisqa hujjatli filmni tomosha qilishadi, o'yin o'ynashadi yoki o'qituvchi bilan maxsus topshiriqlar berishadi. Ular turli xil tirik mavjudotlar va tabiiy zonalar haqida tasavvurga ega bo'ladilar, birgalikda ularni chizadilar yoki ushbu mavzu bo'yicha hunarmandchilik qiladilar, shu bilan bolalar tajriba orqali bilimga ega bo'ladilar. Keyin ular har bir mavzuni alohida o'rganadilar bolalar video tomosha qilishadi, audio yozuvlarni tinglashadi, internetda kerakli saytlarni ko'rishadi, bu o'z-o'zini tayyorlash vaqti. Keyin bolalar ushbu mavzuni qanchalik yaxshi tushunganliklarini aniqlash uchun sinovdan o'tkaziladi va shundan so'ng talabalar o'zlari audio yoki video materiallar tayyorlaydilar yoki o'zlarining atrof-muhit mavzusidagi bloglariga yozadilar.

Ushbu bosqich ma'no yaratish deb ataladi va yakuniy qadam, butun sinf birgalikda atrof-muhitdagi o'zgarishlar haqida 10 daqiqalik videoni suratga oladi, ya'ni karbonat angidrid chiqindilarini qanday kamaytirish mumkin. Ushbu bosqichda barcha bolalar mavzu bo'yicha bilimlarini namoyish etadilar (ular o'rgangan barcha narsalar). Albatta, siz STEAM-ning an'anaviy yondashuvdan sezilarli darajada farq qilishini ko'rasiz bolalar o'z-o'zini tayyorlashga ko'proq vaqt ajratadilar, muammolarni topishni va ularni mustaqil ravishda hal qilishni o'rganadilar. Bolalar o'zlarining muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz o'quv tajribalarini o'zaro baham ko'rishadi, loyihalar ustida birgalikda ishlashadi yoki muayyan muammolarni hal qilishadi. Sinfdoshlar yangi ko'nikmalar va bilimlar orqali o'quv muammolarini hal qilish orqali bir-birlariga yordam berishadi va qo'llab-quvvatlaydilar. Oxir oqibat, STEAM yondashuv, birinchi navbatda, o'qituvchi tomonidan berilgan materialni yodlashdan ko'ra, o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu quyidagilarga asoslanadi yangi g'oyalarni yaratish qobiliyati, o'z-o'zini tayyorlash qobiliyatlari, birgalikda ishlash, xatolarni doimiy ravishda tuzatish va o'quv muammolarini hal qilish.

STEAM yondashuvining asosiy g'oyasi quyidagicha amaliyot nazariy bilim kabi muhimdir. Ya'ni, o'rganish paytida biz nafaqat miyamiz bilan, balki qo'llarimiz bilan ham ishlashimiz kerak. Faqat sinf devorlarida o'rganish tez o'zgaruvchan dunyoga mos kelmaydi.

STEAM yondashuvining asosiy farqi shundaki, bu erda bolalar ko'plab mavzularni muvaffaqiyatli o'rganish uchun miyalari va qo'llaridan foydalanadilar. Ular olgan bilimlari mustaqil ravishda "qazib olinadi". STEAM yondashuv nafaqat o'rganish usuli, balki fikrlash usuli hamdir. STEAM ta'lim muhitida bolalar bilimga ega bo'ladilar va darhol ulardan foydalanishni o'rganadilar. Shunday qilib, ular o'sib ulg'ayganlarida va atrof-muhitning ifloslanishi yoki global iqlim o'zgarishi bo'ladimi, haqiqiy dunyoda hayotiy muammolarga duch kelganda, ular bunday murakkab masalalarni faqat turli sohalardagi bilimlarga asoslanib, birgalikda ishlash orqali hal qilish mumkinligini tushunishadi. Bu erda faqat bitta mavzu bo'yicha bilimga ishonish etarli emas. STEAM yondashuvi bizning ta'lim va ta'limga bo'lgan qarashimizni o'zgartiradi. Amaliy qobiliyatlarga e'tibor qaratib, maktab o'quvchilari o'zlarining irodasini, ijodkorligini, moslashuvchanligini rivojlantiradilar va boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rganadilar. Ushbu ko'nikmalar va bilimlar asosiy o'quv vazifasini, ya'ni butun ta'lim tizimi nimaga intilishini tashkil qiladi. Ushbu texnologiya bo'yicha ishning muhim xususiyati bu loyiha bo'yicha jamoaviy ishdur. STEAM-ijodkorlik, his-tuyg'ular, his-tuyg'ular uchun mas'ul bo'lgan miyaning o'ng yarim sharidan foydalanishga imkon beradi. Ushbu texnologiya bo'yicha muvaffaqiyatli dizayn ishlarining ko'plab misollari mavjud. Bir yil, besh yoki hatto o'n yil ichida o'quv jarayoni qanday bo'ladi? Ta'lim tendentsiyalari ko'plab omillar ta'sirida dinamik ravishda o'zgarganda. An'anaviy o'qitish usullari qanchalik muvaffaqiyatli bo'lmasin, zamonaviy haqiqat ta'limning yangi va samarali shakllarini izlashni talab qiladi. Farzandlarimiz ertaga muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun bugun nimani va qanday o'rgatish kerak

-bu zamonaviy ta'limning asosiy mafkurasi. Hayot davomida mustaqil o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish, turli darajadagi o'zaro munosabatlarni o'rgatish, mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

– bu boshqa ko'plab tamoyillar zamonaviy ta'lim texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasini tashkil etadi. Agar biz o'quvchilarimizni maktabdan keyingi hayotga tayyorlayotgan bo'lsak, unda ularga keyinchalik kundalik hayotlarining bir qismiga aylanadigan vositalardan foydalanishga ruxsat berishimiz kerak. STEAM texnologiyasidan foydalangan holda ishlarni tashkil qilishda asosiy pedagogik tamoyillarni hisobga olish kerak:

- o'quv jarayonining barcha tarkibiy qismlarining o'zaro bog'liqligini o'z ichiga olgan, maqsadni belgilash, o'qitish mazmuni, uning shakllari va usullarini belgilaydigan integrativlik;

- ong va faoliyat, bolaning o'z bilim faoliyati asosida chuqur va mazmunli bilimlarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi, ma'lum va noma'lum o'rtasidagi mantiqiy aloqalarni aniqlashni, ob'ektlar va hodisalar o'rtasidagi sababiy munosabatlarni tushunishni ta'minlaydi, o'quvchining individual manfaatlarini hisobga oladi;

- qat'iy belgilangan ilmiy qonuniyatlarni o'z ichiga olgan ma'lumotlarning vizual tasvirini taqdim etadigan ta'limning ko'rinishi;

- o'quvchilarni yoshiga qarab tarbiyalashning mazmuni va shakllarining o'zaro bog'liqligini ta'minlaydigan tizimli;

- bolani o'qitish va tarbiyalash o'rtasidagi munosabatlarning birligini ta'minlaydigan mavjudlik va izchillik;

- bolaning jismoniy va ma'naviy rivojlanish qonunlariga muvofiq tarbiyasi va ta'limini ta'minlaydigan tabiatga muvofiqligi;

- hamkorlik bolani tarbiyalash va tarbiyalashda oila va ta'lim muassasalarining o'zaro ta'sirining birligi.

Loyiha ustida ishlash jarayonida talabalar o'zaro ta'sir o'tkazadilar, qarorlar qabul qiladilar, turli xil baholash vositalaridan foydalanadilar, ya'ni universal o'quv harakatlarini o'zlashtiradilar. Bu erda o'qituvchilar o'zlarining qanday ishlashini bilishlarini va bilishlarini ko'rsatmaydilar, balki talabalarning o'zlari. Har bir darsni integratsiyaga va loyihani o'qitishga asoslangan holda o'tkazish mumkin emasligi aniq, chunki bunday darslarni standart 40-45 daqiqaga joylashtirish qiyin, ba'zida maktablarda biron bir loyihani amalga oshirishda ishlatilishi kerak bo'lgan uskunalar yo'q. Shu sababli, ta'lim sifatli va to'liq ta'minlanishi uchun o'qituvchi va qo'shimcha ta'lim o'qituvchisi o'rtasida hamkorlik zarur. Ammo bu holda muhim shart-bu qo'shimcha ta'lim o'qituvchilarini o'qitish dasturlarining qo'shimcha ta'lim dasturining mazmuni bilan ko'proq bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan o'quv fanlarining mazmuni bilan muvofiqligi. Shunday qilib, o'quv materialini kengaytirish uchun darsdan tashqariga chiqish imkoniyati mavjud. Umumiy va qo'shimcha ta'limning afzalliklari aniq. Qo'shimcha ta'lim umumiy ta'limning o'zgaruvchan tarkibiy qismini kuchaytirishni ta'minlaydi va talabalar bilimlarini amalga oshirishga yordam beradi. Dars paytida maktabda olingan. Bundan tashqari, qo'shimcha ta'limning asosiy mazmuni odatda amaliyotga yo'naltirilgan. Bu erda bola mustaqil ravishda amaliy muammolarni hal qilish yo'llarini izlaydi, ob'ektlarni, tabiiy hodisalarni o'rganish va kuzatish paytida bilim oladi. Bunday ta'lim, albatta. Bu faqat ijodiy bo'lishi mumkin, bolani o'zi qiziqtirgan narsaga muvofiq o'z rivojlanish yo'llarini topishi uchun sharoit yaratadi. Ob'ektlarni haqiqiy hayot bilan bog'lashdan tashqari, ushbu yondashuv o'quvchining ijodiga imkoniyat yaratadi. Ushbu yondashuv bilan boshlang'ich maktab o'quvchilarining loyiha faoliyati hal qilinishi kerak bo'lgan bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Yagona to'g'ri qaror yo'q, talabaga ijodning to'liq erkinligi beriladi. Bunday vazifalar yordamida bola nafaqat qiziqarli g'oyalarni yaratadi, balki ularni darhol hayotga tatbiq etadi. Shunday qilib, u o'z faoliyatini vazifa va mavjud resurslar asosida rejalashtirishni o'rganadi, bu unga haqiqiy hayotda albatta foydali bo'ladi.

STEAM ta'limining asosiy postulatlaridan biri bu kichik guruhlarda juftlikda o'qitishdir. Shunday qilib, masalan, robototexnika darslarida ikkita talaba bitta kompyuterda ishlaydi va bitta konstruktorni to'playdi. Bu o'quv materiallarini tejash uchun umuman qilinmaydi. Ushbu yondashuv bolalarga hamkorlikni o'rgatish, bolalarga jamoada ishlashni o'rganishga, muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga, guruhda ishlashga yordam berishni o'z ichiga oladi. Ko'pgina mamlakatlarda STEAM ta'limi quyidagi sabablarga ko'ra ustuvor hisoblanadi:

- Yaqin kelajakda dunyoda keskin kam bo'ladi IT mutaxassislari, dasturchilar, muhandislar, yuqori texnologiyali sanoat mutaxassislari va boshqalar.

- Uzoq kelajakda hozirgi paytda tasavvur qilish qiyin bo'lgan kasblar paydo bo'ladi, ularning barchasi tabiiy fanlar bilan tutashgan joyda texnologiya va yuqori texnologik ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'ladi. Bio va nanotexnologiyalar mutaxassislari ayniqsa talabga ega bo'ladi.

- Kelajak mutaxassislari tabiiy fanlar, muhandislik va texnologiyaning turli xil ta'lim sohalaridan har tomonlama tayyorgarlik va bilimlarni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Wu, Y.H.; Chang, X.Y.; Wang, J.W.; Guo, S.C. Research on STEAM Curriculum Design under the Guidance of "Learning-Research-Career Development". China Educ. Technol. **2019**, 40, 51–56, 125. [[Google Scholar](#)]

2. Y.K.Sadikova Ta'limda STEAM yondashuv MUFAJLIM XOM YZLIKSI3
BILIMJENDIRIY 3/3-san 2024 июнь
3. Chen, P.; Tian, Y.; Huang, R.H. An Interdisciplinary STEM Case Study and Its
Enlightenments Based on Design Thinking—A Case of STEM Course in d.loft STEM
Project of Stanford University. China Educ. Technol. **2019**, 40, 82–90. [[Google Scholar](#)]
4. Li, X.S. Ideals, Models, and reflection on the Interdisciplinary Integration of STEAM
Curricula. Glob. Educ. **2019**, 48, 59–72. [[Google Scholar](#)] Hu, P.; Jiang, J.B.; Chen, Z.C.
The Realistic Problems and Path Choice of STEAM Education in Chinese Elementary and
Secondary Schools. Mod. Educ. Technol. **2016**, 8, 22–27. [[Google Scholar](#)]
5. Y.K.Sadikova STEAM-O'QITISHDA TA'LIM NAZARIYASI VA AMALIYOTI
O'ZARO TA'SIRINING SIFAT O'ZGARISHI INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOSOPHICAL STUDIES AND SOCIAL SCIENCES ISSN-E: 2181-2047, ISSN-P:
2181-2039 ttp://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss Vol 3, Issue 6 (2023)

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORINING BOSHQARUV MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

¹Safarova Shoxida Jalilovna, ²Saidova Masturaxon Abdurashidovna

¹Навоий вилояти Navoiy shah 1-ДМТТ директор, ²Фарғона вилояти Қўқон shah 59-ДМТТ директор

Annotatsiya. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining boshqaruv madaniyatini rivojlantirish omillarining mazmuni, mohiyati va ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, boshqaruv madaniyati, boshqaruv ilmi, sifat, pedagog, bola rivojlanishi, samaradorlik.

Mamlakatimizda yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol inson qilib tarbiyalash va ularga zamonaviy ta'lim berish hayotiy muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki har qanday jamiyatning ravnaqi, ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy faravonligi mamlakat yoshlarining aqliy va axloqiy salohiyati hamda ularning ma'naviy darajada yuksak rivojlanishiga bog'liq. Shuningdek, xalqimizning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida zamonaviy fan, texnika va texnologiyalar, iqtisodiyot yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish masalasiga ham keng e'tibor qaratilmoqda.

Respublikamizda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirish masalasiga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Maktabgacha ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirishda va sifatli kadrlar tayyorgarligini ta'minlashda pedagogik boshqaruv muhim ahamiyatga ega sanaladi. Pedagogik boshqaruv ilmi muayyan bir faoliyatni tashkil etish va boshqarish yo'nalishidagi vazifalarni bajarish jarayonlarini o'rganishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonidir. Shuningdek, turli pedagogik vaziyatlarda boshqaruv funksiyalarini mavjud sharoitdan kelib chiqqan holda amalga oshirilishi lozimligi, muayyan funksional vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishga qanday omillar ta'sir ko'rsatishi mumkinligi haqidagi bilimlarni taqdim etadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining boshqaruv madaniyatini rivojlantirishda dastlab boshqaruvning nazariy-metodologik asoslari haqidagi ma'lumotlarga ahamiyat qaratilishi maqsadga muvofiq sanaladi.

Dastlab boshqaruv amaliyoti vujudga kelganligi, keyinchalik boshqaruvga oid nazariy yondashuvlar ilgari surilganligi haqidagi tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilish ahamiyat kasb etadi. Boshqaruv haqidagi aniq ma'lumotlar, bilimlar va tajribalar bu sohada juda katta tajribaga ega bo'lgan ajdodlarimiz Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Boburlar tomonidan ham ilgari surilgan. "Temur tuzuklari"ni ham ko'rsatish mumkin. Ushbu asarda boshqaruvning o'ziga xos xususiyatlari haqida qimmatli fikrlar bayon qilingan. Boshqaruv pedagogikasida ajdodlarimizning qimmatli fikrlaridan samarali foydalangan holda maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlaridan maktabgacha ta'lim jarayonlarini adolatli boshqarishga oid bilimlarni singdirish ushbu jarayon sifati va samaradorligini ta'minlashda alohida ahamiyatga ega. Chunki ajdodlarimiz har qanday jamoani boshqarish san'atini mukammal egallaganlar va bu sohada ham kelgusi avlodlarga arzigulik meros qoldirganlar. Xuddi mana shu merosdan maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagogik ta'lim tizimida samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shu o'rinda, Sharqning buyuk mutaffakkiri qomusiy olimi Abu Rayxon Beruniy shunday yozadi: "Faxrlanish haqiqatda yaxshi xulqlar va oliy fe'llarda oldin ketish, ilmu hikmatni egallash va imkoniyat boricha mavjud salbiy sifatlardan, nopokliklardan tozalanishdir degan fikrni ilgari suradi. Kimda shunday sifatlar topilsa, xulquning foydasiga va kimda bular

yetishmasa, xulq uning zarariga bo‘ladi”[3]. Haqiqatda ham, ma’naviy-axloqiy komillik, vijdoniylik, or-nomuslilik, o‘zlik, Vatanga sadoqat, yaqinlariga g‘amxo‘r bo‘lish va boshqa insoniy tuyg‘ular o‘z-o‘zidan paydo bo‘lib qolmaydi. Ularning asosida milliy tarbiya va katta mehnat yotadi. Bu borada oila, uzluksiz ta’limning ilk bo‘g‘ini bo‘lgan maktabgacha ta’lim, mahalla hamkorligida tarbiyalanuvchilarni buyuk siymolar bilan tanishtirish vositasida milliy g‘urur, faxr, iftixor hislarini tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti direktorining boshqaruv madaniyati haqida so‘rayotganingizda, bu soha tashkilotda rahbarlik, boshqaruv madaniyati va professional etika bilan bog‘liq muhim masalalarni o‘z ichiga oladi. Bu borada direktorlarning boshqaruv madaniyati quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Rahbarlik va etika: Direktor, o‘quv jarayonlarini samarali boshqarish uchun o‘z etikasiga va professional mahoratiga ega bo‘lishi kerak. U barcha qarorlarni shaffoflik va halollik asosida qabul qilishi zarur.

Ijtimoiy va madaniy muhit: Direktornig boshqaruv madaniyati ijtimoiy munosabatlarni o‘rnatishda, pedagogik jarayonlarga hissa qo‘shishda va tashkilot ichidagi madaniy o‘zgarishlarga moslashishda muhim ahamiyatga ega.

Jamoa bilan aloqalar: Direktor boshqaruvni jamoa bilan yaqin hamkorlikda olib borishi bozirim. Jamoa bilan samimiy va o‘zaro hurmatga asoslangan aloqalar, hamda jamoa a‘zolarining fikrlarini inobatga olish, yaxshi boshqaruv madaniyatini yaratishda muhimdir.

Innovatsiyalar va rivojlanish: Boshqaruv madaniyati yangiliklarga ochiqlikni, o‘quv jarayonlarini samarali tashkil etish uchun innovatsion yondashuvlarni qabul qilishni talab qiladi. Direktor tashkilotni yangiliklarga moslashtirish va rivojlantirishda liderlik qilishi kerak.

O‘zaro hurmat va muloqot: Boshqaruv madaniyati o‘zaro hurmat, ochiq muloqot va qarorlar qabul qilishda barcha xodimlar fikrini inobatga olishni taqozo etadi.

Direktorning boshqaruv madaniyati o‘quv tashkilotining muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Yaxshi boshqaruv madaniyati ta’lim muassasasining obro‘ini oshiradi va jamoaning samarali ishlashini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. 2017 yil, 6-son, 70-modda.
2. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., – 95 b. Hasanov R. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996. – 446 b.
3. Djurayev R.X., Turg‘unov S.T. Ta’lim menejmenti: O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Voris, 2006. – 264 b.
4. Лазарев В. С., Поташник М. М. Управление развитием школы. – М., 1995. – 441 с.
5. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт. – Киев, 1988. – С. 65.

MAKTABGACHA TA'LIMDA SIFAT VA SAMARADORLIK, RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Tohirova Muhayyo

Toshkent viloyati Zangiota tuman 14-IDUM ning ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimi sifati va samaradorligini ta'minlash omillari, ularning mazmuni, mohiyati va ahamiyati, shuningdek, MTT sifati va samaradorlikni ta'minlash yo'llari haqida ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tizimi, ta'lim sifati, ta'lim tizimi, boshqaruv, rahbar faoliyati, uzluksiz ta'lim, samaradorlik, rivojlantirish, takomillashtirish, omillar, mexanizmlar, barkamol shaxs, kommunikativlik, kognitivlik.

Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich, eng asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Mutaxassislar va o'qituvchilarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson barcha ma'lumotlar va ma'lumotlarning 70 foizini besh yoshga to'lgunga qadar oladi. Mana shu faktning o'zi, bolalarimizning barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun maktabgacha ta'lim tashkilotidagi tarbiya va ta'lim qanchalik muhimligini yaqqol ko'rsatib turibdi. Xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalari maktabgacha yoshdagi bolalarni ijobiy ijtimoiylashtirish, ularning har tomonlama shaxsiy, ma'naviy-axloqiy va bilimni rivojlantirish, maktabgacha yoshdagi tegishli faoliyat turlari asosida ijodiy qobiliyat va tashabbuskor xulq-atvor profilini shakllantirish, yosh qiziqishlari sohasida kattalar va tengdoshlari bilan muloqot qilish kabi shart-sharoitlarni yaratish bilan tavsiflanadi.

Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'inidir va bolaning sog'lom, rivojlangan shaxsining shakllanishini ta'minlash, ta'limga bo'lgan intilishini uyg'otish, bolalarni boshlang'ich maktabda muntazam o'qitish uchun tayyorlash uchun mo'ljallangan. Maktabgacha ta'lim sohasida davlat siyosatining muhim vazifalari quyidagilardan iborat: maktabgacha ta'lim muassasalarining davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yuqori malakali pedagogik kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalari bilan qamrab olishni tubdan oshirish, zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish, shuningdek, ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash.

Maktabgacha ta'lim muassasasida ta'lim sifatini boshqarish belgilangan va mo'ljallangan ehtiyojlar zonasida prognoz qilingan rejalashtirilgan natijaga yo'naltirilgan sinergetik jarayondir. Bunday boshqaruvning strukturaviy va funktsional komponentlari sifatni loyihalashtirish, sifatni shakllantirish tizimini amalga oshirish va sifatni monitoring qilish, ikkita asosiy qiymatga ega: baholash va rahbarning harakatlarini tuzatishning keyingi yo'nalishini belgilash.

Ta'limning turli bosqichlarida davlat ta'lim standarti ta'lim faoliyati natijalari standarti sifatida qaraladi ma'lum bir tarixiy davrda ma'lum bir jamiyat uchun zarur bo'lgan ta'limning mos yozuvlar darajasi; ta'lim standarti, ta'lim to'g'risidagi tegishli hujjatlarni olish uchun shaxs tomonidan erishish kerak bo'lgan daraja. Maktabgacha ta'limda davlat ta'lim standarti ta'lim jarayonini amalga oshirish uchun shart-sharoitlarning standartidir. Maktabgacha ta'limning vaqtinchalik standartiga muvofiq, maktabgacha ta'lim muassasalarining maqsadi va natijasi ta'lim jarayonini amalga oshirish uchun sharoit yaratishdir. Ta'lim standartlari qat'iy,

moslashuvchan bo'lishi kerak emas, o'qituvchilar ishida ko'rsatmalar rolini o'ynashi kerak. Aks holda, har qanday ijodkorlikni standartlar yordamida strangulyatsiya qilish ta'minlanadi. "Maktabgacha ta'lim sifati" tushunchasi uch xil jihat asosida tahlil qilinadi. Umumdavlat nuqtai nazaridan maktabgacha ta'limning sifati jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga mosligini o'lchash yo'li bilan aniqlanishi mumkin. Bu erda maktabgacha ta'lim sifati turmush darajasi, mamlakatning iqtisodiy salohiyati va h.k. ijtimoiy jihatdan ta'lim xizmatlarining ota-onalarning haqiqiy talabiga muvofiqligi bilan belgilanadi. Pedagogik jihatdan maktabgacha ta'limning sifati ta'limdagi o'zgaruvchanlik tamoyilini amalga oshirish, o'qituvchining bolalar bilan shaxsiy yo'naltirilgan hamkorligiga o'tishni anglatishi mumkin.

MTT o'z maqsadlariga erishish uchun uning vazifalari muvofiqlashtirilishi kerak. Shuning uchun boshqaruv-tashkilot uchun muhim ahamiyatga ega. Bu bir darajada muvofiqlashtirish kerak bo'lgan har qanday inson faoliyatining ajralmas qismidir. Menejment nafaqat ishlab chiqarishni, balki davlat, shahar va hududlarni, sanoatni, shifoxonalarni va universitetlarni, cherkovlarni va ijtimoiy ta'minot agentliklarini ham talab qiladi. Boshqaruv tashkilotning maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, rag'batlantirish va nazorat qilishning integratsiyalashgan jarayonidir. Tashkilotlarning eng aniq xarakteristikasi-mehnatni taqsimlash. Tashkilotda mehnatning gorizontaal va vertikal bo'linishi sodir bo'lganda, boshqarish kerak bo'ladi.

Shunday qilib, tashkilotda mehnatni ajratishning ikkita ichki organik shakli mavjud. Birinchisi, mehnatning umumiy faoliyat qismlarini tashkil etuvchi qismlarga bo'linishi, ya'ni mehnatning gorizontaal bo'linishi. Ikkinchisi, vertikal deb nomlangan, harakatlarni muvofiqlashtirish ishlarini o'z harakatlaridan ajratadi. Boshqa odamlarning faoliyatini muvofiqlashtirish faoliyati boshqaruvning mohiyatini tashkil etadi. Boshqarish-muayyan maqsad yoki maqsadga erishishga qaratilgan insonlarning faoliyati turi sifatida qaraladi. Menejment u boshqaradigan tashkilot uchun harakat yo'nalishini belgilashi kerak. U MTTning missiyasini o'ylab, maqsadlarini belgilashi va tashkilot jamiyatga berishi kerak bo'lgan natijalarni olish uchun pedagogik jarayonlarni tashkil qilishi kerak

Menejer uchun bu: ota-onalar va bolalar tarbiyalanuvchilari faoliyatiga yuqori baho berish, shu tariqa maktabgacha ta'lim muassasasini saqlash va rivojlantirish omili sifatida bolalar bog'chasining nufuzini oshirish; bolalar salomatligini saqlash; bolalarning o'quv vaqtlari va o'qituvchilarning ish vaqtidan oqilona foydalanish; o'qituvchilar va bolalar faoliyatining muvaffaqiyati; tanlangan dasturlarni to'liq o'zlashtirish, bolalarni maktabga sifatli tayyorlash kabilar bilan ifodalaniladi.

V.P.Toporovskiyning fikricha, boshqaruvda kompetentlilik rahbarning boshqaruv yo'nalishidagi tushunchalari darajasi, uning individual qobiliyatlari va malakasi, o'zini- o'zi rivojlantirishga va uzluksiz mustaqil ta'lim olishga bo'lgan moyilligi, intilishlari, shuningdek, zamonaviy talablar asosida ta'lim muassasasini boshqarish imkoniyatlari orqali aniqlanadi [2, 80-b.]. A.K.Makarov [5,19-b.] esa boshqaruvchining kasbiy tayyorgarligining asosi kompetentlilik deb belgilagan holda, ikki yo'nalishini, ya'ni ma'lum bir soha bo'yicha kasbiy va shaxsiy kompetentlilikni ajratib ko'rsatadi. Birinchisi bu kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallashdagi yetuklik, ikkinchisi qator zaruriy umuminsoniy sifatlarga erishish mumkinligini ilgari suradi.

Boshqaruv MTT rahbarining funktsiyasini amalga oshiradi, fikrlash va pedagogik jarayonni eng katta natijalarni beradigan joyga yo'naltiradi, ijtimoiy farovonlikka va bolalarni barkamol shaxs sifatida kamol topishiga eng katta hissa qo'shadi. Menejment rahbarlik faoliyat

va bilimining o'ziga xos sohasi sifatida o'zining asosiy muammolari, o'ziga xos yondashuvlari va qiyinchiliklariga ega. Menejment faoliyat turi sifatida boshqaruv funktsiyalari deb ataladigan bir qator boshqaruv harakatlarini amalga oshirish orqali olib boriladi. MTT boshqaruvining eng muhim vazifalari quyidagilardan iborat: prognozlash, rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish va tartibga solish, faollashtirish va rag'batlantirish, buxgalteriya, xo'jalik ishlari, qo'shimcha mashg'ulotlar, to'garak ishlari va nazorat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ta'lim menejmenti jurnali. Toshkent: Sharq, 2005. № 1-2.218 b.
2. Temur tuzuklari / So'z boshi muallifi va mas'ul muharrir Muhammad Ali, Forschadan tarj. A.Sog'unliy va H. Karomatov, Toshkent: Sharq, 2005. 160 b. 3. Toporovskiy V.P. Integrativnyy podxod k formirovaniyu upravlencheskoy kompetentnosti direktora razvivayumeysya shkolы: Dis... d-ra ped. Nauk. SPb.. 2002.331 s.
3. Xo'jaev A.A., Xeyki Lentinin. O'zbekiston o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimida boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent, 2001. 126 b.
4. Makarov S. Menedjer za rabotoy. M.: Molodaya gvardiya, 1989.239 s.

ZIDDIYATLAR VA ULARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O‘RNI

Toshev Olmos Nuriddinovich

Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy konfliktlar haqidagi ta’limotlar tarixi ijtimoiy-siyosiy nuqtai nazardan tahlil etilgan. XIX-XX asrlar mahsuli bo‘lgan Konfliktologiya sohasi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar uchun muhim metodologik ahamiyat kasb etadi. Zero, mazkur sohada bilimlarni o‘rganish ijtimoiy hayotimiz uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: konflikt, qarama-qarshilik, murosa, kelishuv, ijtimoiy konflikt, nizo, ijtimoiy guruh, manfaat, sub’ekt, ob’ekt, ijtimoiy vaziyat.

O‘tgan XX asr mahsuli bo‘lgan konfliktologiya nazariyasi hozirgi zamon ijtimoiy-siyosiy hayotda barqarorlik va beqarorlikni ta’minlashda yetakchi rol o‘ynamaoqda. Bunda har bir ziddiyatlarning tarixiyliigi, zamonaviyligi, yoki, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, ma’naviy ziddiyatlar sifatida ham namoyon bo‘lishini ko‘ramiz, albatta. Shu o‘rinda, Sh.Mirziyoev: “Dunyoda hech qachon bir xil tong otgan emas” Mazkur ibora paydo bo‘lganidan buyon ming yillar o‘tdi. Bu butun koinot, tabiat va bashariyat doimiy o‘zgarishda, yangilanishda deganidir. Darhaqiqat, insoniyat ham ana shu azaliy qonuniyat asosida yashaydi va hayot kechiradi.⁶⁹ Jamiyat taraqqiyoti hech bir hodisa abadiy bo‘lomagani kabi ijtimoiy-siyosiy hayotda barqarorlik va beqarorlikni ta’minlashda mana shunday ichki va tashqi o‘zgaruvchanlik mavjudligini ko‘rsatadi.

Insoniyat yaralibdiki, u hayotidagi turli-tuman ziddiyatlar qurshovida yashab, kurashib keladi. Ziddiyatlarning mavjudligi bir tomondan insoniyatni kurashga, o‘zining, jamiyatning hayotini, davlat faoliyatini yaxshilashga undasa, ikkinchi tomonidan turli xil destruktiv, vayronakor kuchlarning faollashuviga ham olib keladi. Tomonlar bir birlarining tushunmasligi, biror bir murosaga kelmasligi mazkur kuchlarni harakatga keltiradi. Ho‘sh, ziddiyat nima? Nega u insoniyat hayotida muhim ahamiyatga ega? Ommaviy axborot vositalari ziddiyatlarning kelib chiqishiga sabab bo‘ladimi?

Ziddiyat – bu murakkab, ko‘p qirrali va darajali ijtimoiy-ruhiy holatdir. Ziddiyat tushunchasi avvalo qadriyatlar hamda ma’lum bir maqom, hokimiyat, zahiralar uchun kurash, raqiblar tomonidan bir biriga moddiy va ma’naviy zarar yetkazish, raqibni yo‘q qilish tushiniladi. Ziddiyatlarda u yoki bu mavzular. Qiziqish va manfaatlar orqali birlashgan individlar, ijtimoiy guruhlar, milliy-etnik jamoalar, davlatlar, bir guruh mamlakatlar qatnashadilar. Shuningdek, shaxsning ichki ziddiyatlarini ham mazkur fan o‘rganadi.

Ziddiyatlar turli sabablarga ko‘ra yuzaga chiqadi: ma’naviy, moddiy, iqtisodiy, siyosiy, diniy kelishmovchiliklar va boshqalar. Ziddiyatni chuqurroq tushinish uchun albatta uning kelib chiqish sabablarini o‘rganmoq lozim. Masalan, ikki er-xotin o‘rtasidagi ziddiyatlarni oladigan bo‘lsak, avvalo ularning oilaviy hayotda turli ma’naviy va moddiy zahiraga ega bo‘lgan oilalarda tarbiyalanganliklari, bir-birini hurmat qilmasligi, tushunmasligi, er xotinni, xotin erni qo‘llab-quvvatlamasligi, oiladagi iqtisodiy yetishmovchilik va hokazolarni sabab qilib olish mumkin. Ishxonada rahbar va xodim o‘rtasidagi ziddiyatlar aksariyat holatlarda rahbarning boshqaruv ilmiga to‘liq ega emasligi, sohani bilmasligi, qo‘l ostidagi xodimlar bilan kelisha olmasligi, ularni tushunmasligi yoki o‘z gapini o‘tkaza olmasligi va hokazolarni olish mumkin. Har qanday

⁶⁹ Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “Ўзбекистон” нашриёти, 2021. –Б. 5.

ziddiyat asosida biror tomon ma’lum bir maqsadga erishish yo‘lidagi harakati yotadi. Demak, *ziddiyat -bu ma’lum manfaat va maqsadlarga erishish yo‘lidagi o‘zaro muloqotning o‘ziga xos sifatidir*[1]. Har qanday ziddiyat insonlar va individning ruhiy holatidagi qarama-qarshiliklar hosilasidir. Borliqdagi har bir predmet va hodisa u yoki bu ko‘rinishdagi qarama – qarshiliklarga ega. Qarama – qarshi xossa va xislatlarning o‘zaro istisno etishlari asosida ziddiyat vujudga keladi. Ziddiyat esa albatta boshqa holatga, bosqichga, sifatga o‘tish zaruriyatini tug‘diradi[2]. Ziddiyatning belgilari qanday namoyon bo‘ladi? Bu ziddiyat qatnashchilari tomonidan qabul qilingan holatning mavjud bo‘lishi, ziddiyat ob‘ektining bahsliligi, qatnashchilarning o‘z maqsadlariga erishishlari uchun ziddiyatga kirishishga tayyorliklari bilan belgilanadi. Uzoq yillar davomida tashkiliy ziddiyatlarga salbiy holat sifatida qarab, ziddiyatlarsiz tashkilot, ziddiyatsiz jamoa tashkil etishga harakat qilib kelindi. Ammo bugunga kelib hayot har qanday ko‘rinishda ziddiyatsiz bo‘lmazligi isbotlandi. Guruh, jamoa, davlatni samarali boshqarish ziddiyatlarni mavjudligida namoyon bo‘lib, u kamchiliklarni yuzaga olib chiqishda qo‘l keladi. Bunday holatda ziddiyat konstruktiv, yaratuvchanlik xarakterga ega bo‘ladi va to‘g‘ri qaror qabul qilishga omil bo‘lib xizmat qiladi. Ammo bunda ziddiyatli holat tomonlari, ya’ni opponentlar o‘z fikrlariga ega bo‘lgan holda axloqiy me’yorlardan chetga chiqmagan holda bir qarorga kelishi lozim. Disfunktsional (vayronakor) ziddiyatlar shaxsiy qoniqishning pasayishi, guruhdagi hamkorlikning yo‘qolishiga olib keladi. Ziddiyatning bunday turi bir tomon faqatgina o‘z fikrini ma’qullashi, murosa qilishga va kelishishga xohishining yo‘qligidan, ikkinchi tomonni haqoratlash, uning fikrini inobatga olmaslik, o‘z ustunligini ko‘rsatishga intilishdan kelib chiqadi.

Ziddiyatning ob‘ekti bo‘lib manfaatlar to‘qnashuvi yuzaga keladigan qadriyat xizmat qiladi. Uning ob‘ekti bo‘lsagina ziddiyat yuzaga keladi. Bunday ob‘ektlar haqiqiy, potensial, yolg‘on va hayoliy ham bo‘lishi mumkin.

Ziddiyatning predmeti bo‘lib o‘zaro aloqaga kirgan tomonlarning raqobat orqali hal qilmoqchi bo‘lgan qarama-qarshiliklari xizmat qiladi.

Ziddiyatlar tasnifi

Ziddiyatlarni tasniflashda ularning albatta o‘ziga xosligini inobatga olish zarur. Shu nuqtai nazardan:

- 1) shaxsning ichki qarama-qarshilikari va kurashi;
- 2) shaxslararo;
- 3) shaxs va guruh o‘rtasidagi;
- 4) guruhlararo;
- 5) davlatlararo (yoki davlat koalitsiyalari o‘rtasidagi) ziddiyatlarga bo‘lish mumkin.

Shaxsdagi ichki qarama-qarshilik uning asabiylashishi, o‘z hayotiy faoliyatidan qoniqmasligi bir qarorga kela olmasligidan natijasida paydo bo‘ladi. Masalan, Zigmund Freydning psixoanaliz nazariyasiga ko‘ra[3], ichki ziddiyat “Men” va “O‘ziga yuqori baho berish” dan kelib chiqadi. Mazkur ziddiyatlar ruhiy asosga ega bo‘lib, manfaatlar, qadriyatlar, shaxsning o‘ziga past yoki juda yuqori baho berishidan kelib chiqadi. Ular konstruktiv va destruktiv xarakterga ega bo‘lib, shaxsning ruhiy va jismoniy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, oliy o‘quv yurtining talabasi o‘zidagi mavjud bilimga ko‘ra, allaqachon yetuk mutaxassis sifatida biror bir tashkilot yoki korxonada ishlashi, yoxud doktoranturada o‘qishi lozimligini his qiladi. Ammo hali oliy o‘quv yurtini bitirmaganligi va qo‘lida diplomi bo‘lmaganligi sababli u ich-ichidan siqiladi, talaba bo‘lib o‘zining darajasiga teng keladigan yaxshiroq ish izlashga intiladi. Yoki inson o‘zi yashayotgan jamiyat rivojidan qoniqmaydi.

Boshqa, rivojlangan davlatga ko'chib ketgisi keladi, ammo uning moddiy ahvoli bunga yo'l qo'ymaydi. Natijada unda yuzaga keladigan ichki ziddiyat, uni turli yo'llarga boshlaydi (yaxshi ish topishga intilish, o'z ustida ishlash, yaqinlari bilan pul ustida janjallashish, qarz olish va hokazo)

Shaxslararo ziddiyat. Bu ikkita shaxs o'rtasidagi ziddiyat bo'lib, hayotda turli sabablarga ko'ra tez-tez uchrab turadi. Bunga misol qilib, yigitlar o'rtasida bir qizning muhabbati uchun kurash (yoki aksincha), rahbar va xodim o'rtasidagi kelishmovchilik, qo'shnilar o'rtasidagi ziddiyat, jamoat transporti yo'lovchilari o'rtasidagi tushunmovchilik va hokazolarni ko'rsatish mumkin. Bunday ziddiyatlar jamiyatning har bir jabhasida sodir bo'lishi mumkin: iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy va boshqalar. Shaxslararo ziddiyatlarda insonlarning shaxsiy sifatleri, ularning aqliy salohiyati, tarbiyaliligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shaxs va guruh o'rtasidagi ziddiyat. Guruhlar o'z ichiga bir qancha munosabatlarni mujassam etadi va albatta unda rasmiy va norasmiy yetakchi bo'ladi. Shu sababli guruh ichida ziddiyatga borish xavfi kuchayadi. Shaxs va guruh o'rtasidagi ziddiyat konstruktiv va destruktiv bo'lishi mumkin. Birinchi holatda shaxs va guruh o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qilsa, guruh o'rtasidagi tarqoqlikka olib keladi.

Guruhlararo ziddiyat. Mazkur ziddiyat turli xil guruhlar manfaatlarining to'qnashuvi natijasida yuzaga keladi. Aksariyat holatda bunday ziddiyatlar ijtimoiy guruhlar ichida yuz beradi. Masalan, maktabdagi sinflar o'rtasida, talabalarning guruhleri, ishlab chiqarish brigadalari, OTM kafedralari, siyosiy partiyalar, etnik jamoalar, diniy tashkilotlar orasida. Ijtimoiy ziddiyatlar xususida K.Marks[4] va uning izdoshlari tadqiq etib, ularning fikricha, ziddiyat asosida iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, irqiy va boshqa ziddiyatlar yotishi mumkin.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyodagi asosiy ziddiyatlar guruhlararo xarakterga ega. Bularga asosan etnik, irqiy, diniy va madaniy belgilar asosida yuzaga keladigan ziddiyatlar kiradi. Ko'p holatlarda ziddiyatlar etnik guruhlarining elementar ehtiyojlarini qondirmaslik, ya'ni ularning maqomi, madaniy o'ziga xosligi, fikr, so'z, din erkinligini berilmasligi natijasida kelib chiqadi.

Davlatlararo ziddiyat. Bunday ziddiyatlar asosan alohida davlatlar va koalitsiyalar o'rtasidagi kelishmovchiliklar oqibatida yuzaga kelishi kuzatiladi. Ularning sabablari turlicha ya'ni, iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, hududiy va boshqalar bo'lishi mumkin. Albatta davlatlararo ziddiyatlar asosida birinchi galda mamlakatlar manfaatlarining bir biriga zidligi yotadi. Bunday ziddiyatlarning eng xavfli tomoni – xarbiy harakatlar boshlangan taqdirda odamlarni ommaviy ravishda qirilishidir. Davlatlararo ziddiyatlarni muvofiqlashtirish va jahonda tinchlikni saqlashda Birlashgan Millatlar Tashkilotining tinchlikparvar faoliyati muhim rol o'ynaydi. Uning asosiy vazifalaridan biri sayyoraning xavfli nuqtalarida tinch aholtini o'limdan va turli xavflardan saqlashdir. Aytish joizki, yuqorida sanab o'tilgan barcha ziddiyatlarning turlari bir-birlari bilan doimo aloqada bo'lib, o'zaro ta'sir etish kuchiga ega. Masalan xalqaro ziddiyatlar ko'p holatlarda davlatning ichki ziddiyatlari, davlat esa guruhlar o'rtasidagi ziddiyatga, guruhlar shaxs va guruh o'rtasidagi ziddiyatga ta'sir o'tkazadi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash o'rinliki, mavjud tarixan shakllangan konfliktlar rivojlanishning umumiy qonuniyatlari mavjud. Jamiyatda ijtimoiy barqarorlikka erishishi uchun konfliktlarni batafsil o'rganish va tahlil qilish jamiyatga nizolarni nazorat qilish, ularni boshqarish va oqibatlarini bashorat qilish imkonini beradi. Bu esa jamiyatni ijtimoiy boshqarishda umumlashtiruvchi nazariyani - nizolarning umumiy nazariyasini yaratish

imkoniyatini beradi. Shu jihatdan, bizning fikrimizcha, konflikt yoki nizo ijtimoiy hayotdan ajralmas hodisa hisoblanadi. Konfliktning mazmun-mohiyatida ma’lum bir vaziyat yotadi. Bunda har bir tomon boshqa tomonning manfaatlariga mos kelmaydigan va qarama-qarshi pozitsiyani egallashga intiladigan vaziyat yetakchi rol o’ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. –B. 5.
2. Зеленков, М. Ю. Социальная конфликтология (базовый курс) / М. Ю. Зеленков. – М. : Юридический институт МИИТа, 2011. –С.15-16.
3. Шубаро О.В. К.Маркс и современные конфликтологические теории // <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/212685/1/493-501.pdf>
4. Зеленков, М. Ю. Социальная конфликтология (базовый курс) / М. Ю. Зеленков. – М. : Юридический институт МИИТа, 2011. –С.5-6.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 80 000 dan ortiq so‘z va so‘z birikmasi. «Z» harfi / A. Madvaliev tahriri ostida. — Toshkent: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» davlat ilmiy nashryoti, B.146–147.
6. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Подходы, решения, технологии. М., 1997.-С.78.
7. https://www.nntu.ru/frontend/web/ngtu/files/org_structura/library/resurvsy/pervokursnik/ineu/sociolog/system/authors/zimel.html
8. [https://ru.wikipedia.org/wiki/ Теория социального конфликта](https://ru.wikipedia.org/wiki/Теория_социального_конфликта)
9. Muhammadjonova L. Davlat xizmatchisining axloqiy madaniyati. Uslubiy qo‘llanma. – Toshkent, “Adabiyot uchqunlari”nashriyoti, 2019. –B.4.

BO'LAJAK TARBIYACHILARNI INNOVATSION TA'LIM SHAROTIDA AXBOROT KOMPETENLIGINING SHAKLLANTIRISH USULLARI

Toshpo'latova Dildora Baxriddinxon qizi

Namangan davlat universiteti dotsenti, Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqola bo'lg'usi tarbiyachilarning innovatsion ta'lim muhitida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali axborot kompetensiyasini shakllantirish usullarini tahlil qiladi. Bugungi kunda ta'lim tizimi jadal ravishda raqamli texnologiyalar bilan boyitilmoqda, shu sababli tarbiyachilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot kompetensiyasi, bu o'z ichiga axborotlarni izlash, tahlil qilish, baholash, qayta ishlash va taqdim etish kabi ko'nikmalarni oladi. Innovatsion ta'lim metodlari, masalan, interfaol darslar, onlayn resurslar va multimediya vositalarini qo'llash, tarbiyachilarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim sifatini oshiradi va o'quvchilarga yanada samarali ta'lim berish imkonini yaratadi.

Kalit so'zlar: bo'lg'usi tarbiyachilar, innovatsion ta'lim, axborot kompetensiyasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, interfaol metodlar, masofaviy ta'lim, raqamli ta'lim resurslari.

Kirish

Bo'lg'usi tarbiyachilarning axborot kompetensiyasini shakllantirishda qo'llaniladigan asosiy pedagogik texnikalar va metodlar tahlil qilinadi. Xususan, axborot texnologiyalaridan foydalanish, interaktiv metodlar, masofaviy ta'lim va virtual muhitda o'qitishning samaradorligi o'rganiladi. Innovatsion ta'lim usullarini qo'llash nafaqat bo'lg'usi tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirishga, balki ularning kreativ fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yordam beradi. Tarbiyachilarning axborot-kommunikatsiya kompetensiyasini shakllantirishda amaliy yondashuvlar, sinovlardan o'tkazilgan tajribalar va pedagogik resurslar muhim o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot natijalari ta'lim tizimida axborot texnologiyalarini yanada samarali joriy etish va tarbiyachilarning tayyorgarligini kuchaytirish uchun ko'rsatmalarni taqdim etadi.

Zamonaviy jamiyatda turli xil o'zgarishlar tufayli o'qituvchilarning ma'lum bir o'zgarishlari ro'y bermoqda, ular tobora ko'proq tanqidiy refleksli amaliyotchilar, faol tadqiqotchilar va o'z amaliyotlarini takomillashtirish va takomillashtirishga intiladigan innovatorlar rolini olmoqdalar. O'zgarishlarning kuchayishi o'qituvchi oldiga uning haqiqiy professor bo'lishi uchun ko'plab talablarni qo'yadi. Ular endi olimlar ko'rsatayotgan bilimlarning shunchaki "iste'molchisi" emas, yoki bu bilimlarning shunchaki tashuvchisi ham emas, balki ular o'z amaliyotining tadqiqotchilariga aylanishgan. Refleksiv amaliyot pedagogik o'zgarishlarning asosi bo'lishi kerak va bu faqat akademik, nazariy va amaliy jihatdan asoslangan bo'lsa sodir bo'lishi mumkin. Amaliyot o'z tabiatiga ko'ra dinamik va ochiq bo'lganligi sababli, bo'lajak tarbiyachilar uchun ta'lim jarayoni haqida fikr yuritish, strategiyani tanqidiy tahlil qilish va muayyan guruhda mavjud bo'lganlarni yaratishga imkon beradigan fikrlash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni tizimli ravishda rivojlantirish juda muhimdir.

Dunyoda oliy ta'lim muassasalarida fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlash asosida ta'lim sifatini oshirish, gumanitar va pedagogik yo'nalishlarda kadrlar tayyorlash sifatiga e'tiborni kuchaytirish, nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limni talabaning mustaqil bilim olishi va bu bilimlarini hayotga tatbiq etishga oid qobiliyati, ko'nikma va malakalarini shakllantirish orqali talabalarini amaliy pedagogik va boshqaruv faoliyatiga tayyorlash jarayonini takomillashtirish, ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ilg'or innovatsion texnologiyalarni joriy etish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tashkilotlariga oliy ma'lumotli malakali pedagog va boshqaruv kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etishning me'yoriy asoslari yaratilib, jahon standartlari darajasida yetuk kadrlarni tayyorlash maqsadida keng ko'lamdagi ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarorida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari belgilab berildi. **Bu borada** sifatli maktabgacha ta'limni joriy etish asoslaridan biri boshqaruv va pedagog kadrlarni tayyorlash darajasi va ularning professionalizmi hisoblanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Buning uchun respublikamizda maktabgacha ta'lim tizimi xodimlariga qo'yilayotgan talablarga muvofiq xalqaro andozalarga javob beradigan yagona ko'p darajali uzluksiz ta'lim tizimini yaratish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Mamlakatning ta'lim va ilmiy salohiyatini ro'yobga chiqarish universitet fanining rivojlanishi, turli ilmiy, madaniy va ijtimoiy-siyosiy g'oyalarning ijtimoiy e'tirof etilishi va tarqatilishi bilan belgilanadi. Globallashuv davrida ijtimoiy faoliyatning barcha sohalar har xil turdagi bilimlardan, ijodiy tajribadan foydalanishni, bitiruvchilarni sifatli tayyorlash, ularga ta'lim va tarbiya berishning ahamiyatini talab qiladi. Shunday qilib, ta'lim sohasi raqobatbardoshlikni shakllantirish va milliy madaniyatlarni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, bo'lajak bitiruvchilarning kasbiy mahorat darajasini belgilaydi hamda globallashuv sharoitida fan, texnika, iqtisodiyot va ta'lim sohalarida izchil o'zgarishlarni ta'minlaydi.

Oliy ta'limning strategik maqsadi zarur bilim, ko'nikma, amaliy ko'nikma va samarali fikrlash usullariga, falsafiy, kasbiy va fuqarolik fazilatlariga ega bo'lgan, o'z faoliyatini amalga oshirish qobiliyatini belgilovchi ma'naviy va axloqiy qadriyatlarga ega bo'lgan malakali mutaxassisni shakllantirishdan iborat. kasbiy va malaka oshirish faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirdi. Raqobat yondashuviga, amaliy natijalarga, shaxsiy faoliyat tajribasiga yo'naltirilgan ta'lim o'qitishni tashkil etishga yondashuvni tubdan o'zgartirishga olib keladi.

Shu sababli, shaxsning hayotiy va kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish samarali echimlarni talab qiladigan o'ta dolzarb muammodir.

Zamonaviy shaxsning kompetentsiya komponenti bo'lgan kompetentsiya yondashuvining didaktik asoslarini bir qator olimlar: V. Bondar, S. Bondar, O. Ovcharuk, O. Pometun, O. Savchenko, S. Trubacheva, O. Pexota va boshqalar o'z ilmiy tadqiqotlarida keng ma'noda yoritib berishgan.

Xorijiy tadqiqotchilar P.Kuper, I.Jinga, B.G.Mak-Intayr, N.P.Nvorgu, P.Ololube, B.Stouns, D.Vuds va boshqalar kompetentsiya va metodik kompetentsiyani o'rganishga katta hissa qo'shdilar.

Metodik bilimlar kognitiv sohaga tegishli bo'lib, ko'nikmalarni o'z ichiga oladi, kompetensiyalar esa bilim va ko'nikmalarni real hayotiy vaziyatlarda amaliy qo'llash bilan bog'liq. Shu sababli, bo'lajak iqtisodiyot fani o'qituvchilarini tayyorlash nafaqat ma'lum bir fanni o'qitish metodikasi bilan bog'liq bo'lgan turli fanlar bo'yicha bilimlarni fanlararo yoqtirishga, balki kompetensiyalarni egallashga va rivojlantirishga ham qaratilishi kerak [5].

Barkamollik o'qitishning yakuniy maqsadi bo'lishi kerak va ushbu fan bo'yicha o'qitish metodikasi muvaffaqiyati odamlarga samarali bo'lishi uchun usullar, uslublar va o'qitish va o'qitish tizimini faollashtirishga qanchalik e'tibor qaratilishiga bog'liq. professional o'qituvchilarning vazifalarini bajarish. Demak, kompetensiya bilimdan tashqari, shaxsning tajribaviy, psixologik, ixtiyoriy va boshqa belgilovchi omillari bilan birga uning o'quv jarayonidan kelib chiqadigan vazifani bajarishga tayyorgarligini ham o'z ichiga oladi. Metodik kompetensiyalar o'qituvchilarning nazariy va tajribaviy bilimlarini samarali o'qitish maqsadida amaliy faoliyatida qo'llash qobiliyatini anglatadi [6].

Yevropa Kengashining Xalqaro Komissiyasi o'z hujjatida "kompetentlik" tushunchasini umumiy yoki asosiy kompetensiyalar, asosiy ko'nikmalar, o'qitishning asosiy usullari, o'zaro ta'lim va ko'nikmalar, asosiy g'oya, asosiy bilimlar deb hisoblaydi.

Yevropa Ittifoqi ekspertlari "kompetentlik" atamasini yangi vaziyatlarda ta'lim yutuqlaridan faol foydalanishni ta'minlaydigan "bilim va ko'nikmalarni qo'llash qobiliyati" [4] sifatida tavsiflaydi.

Ta'lim, yutuqlar va ta'limning xalqaro standartlari bo'limi atamani aniqladi.

"Kompetensiya" - bu samarali harakat qilish, vazifa yoki ishni bajarish qobiliyati. Kompetentlik shaxsga kasbiy sohada yoki faoliyatda tegishli standartlarga erishish uchun samarali harakat qilish yoki kasbiy vazifalarni bajarishga imkon beradigan bilim, ko'nikma va munosabatlar majmuini o'z ichiga oladi. Xalqaro standartlar bo'limi vakolatlarni baholashni osonlashtirish uchun olingan bilim, ko'nikma va ta'lim yutuqlari kabi ko'rsatkichlarni belgilashni taklif qiladi.

Metodik kompetensiya muammosi, uning tuzilishi va tarkibiy qismlari tahlili B.Adolf, M.Goryunov, A.Semibratova, A.Elizarov, M.Lebedyev, O.Shilov, M. Xolodna va boshqalar kabi yirik tadqiqotchilar tomonidan tekshirilgan. Metodik kompetensiya kontseptsiyasiga oid so'nggi yillardagi tadqiqotlarning tahliliy tahlili shuni ko'rsatdiki, ushbu toifaning mohiyati turli xil kasbiy toifalarning malaka talablariga javob beradigan turli xil mazmunga ega.

Tadqiqotchi T. Volobuevaning ta'kidlashicha, Metodik kompetensiya o'qituvchining kasbiy faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmui bilan belgilanadi: prognostik, loyihalash, obyekt-Metodik, tashkiliy, pedagogik improvizatsiya, ekspert [3].

Demak, V.Smironova quyidagi ta'rifni beradi: metodologik kompetensiya ma'lum darajadagi ta'limni o'zlashtirish uchun inson vazifalari va mas'uliyatini bajarishga umumiy tayyorgarlik tayyorligi va qobiliyati sifatida talqin etiladi. Metodik kompetensiya - bu o'qituvchining pedagogik faoliyatining ijodiy yo'nalishini ta'minlaydigan, o'quvchining umumiy intellektual madaniyat (tadqiqot) faoliyatiga ega bo'lgan qobiliyatlari va imkoniyatlarini obyektiv baholashni ta'minlaydigan kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismidir. jahon ta'lim makonida ro'y berayotgan integratsiya jarayonlari va tendentsiyalari [7].

M. Opachko «fizika o'qituvchisi»ning ta'lim va malaka toifasini hisobga olgan holda ta'kidlaydiki, Metodik kompetensiya umuman o'qituvchilarni tayyorlash sifatini ta'minlaydi va o'qituvchining maktabda fizikani o'rganish bo'yicha o'qitish va o'quv jarayonini loyihalash

samaradorligini belgilaydi [9]. E.Vegner geografiya o'qituvchilarining Metodik kompetensiyasi o'quvchining ilmiy-tadqiqot va amaliy o'quv faoliyatiga yordam beradigan Metodik bilim va malakalar tizimini o'z ichiga oladi, deb hisoblaydi [2].

V. Danilovich ushbu kategoriyanı quyidagicha tushunadi: jismoniy tarbiya va sport sohasidagi tadqiqotchilarning Metodik kompetensiyasi yuqori malakali ilmiy xodimlarning ish samaradorligini bilim bilan emas, balki "olish" va sharhlash qobiliyati bilan belgilanadi. bilimlarni ijodiy, shuning uchun ular yuqori darajadagi Metodik tayyorgarlikka ega bo'lishlari, odatiy usullar bilan erishib bo'lmaydigan noan'anaviy muammolarga yangi echimlarni topish uchun murakkab tadqiqot ko'nikmalarini qo'llashlari kerak [5].

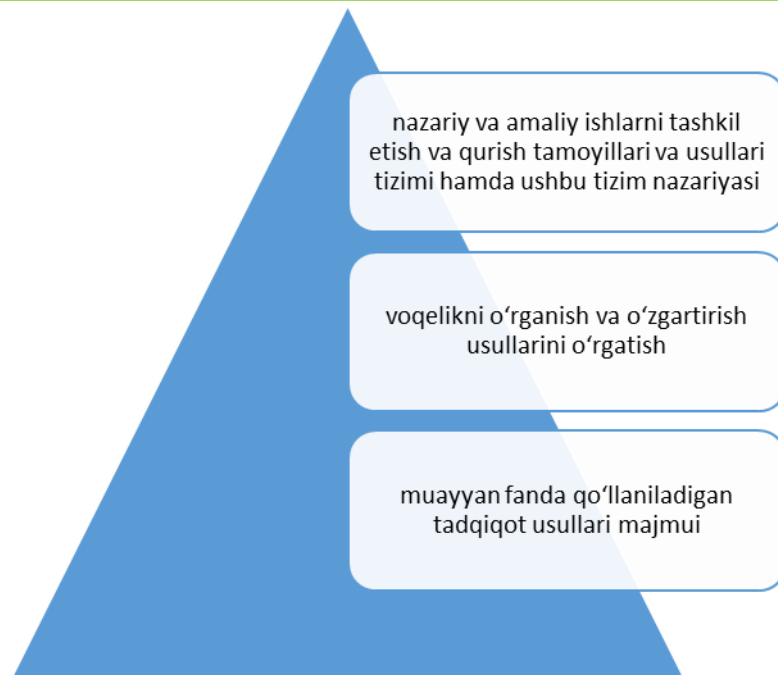
Xorijiy tadqiqotchilar umumiy metodologik kompetensiyalarni o'quv faoliyatini katta, o'rta, qisqa vaqtlar uchun loyihalash deb hisoblaydilar; maktab qarorida o'quv rejasini tuzishda pedagogika va ixtisoslik didaktikasi bo'yicha bilimlardan foydalanish; o'quv dasturi nuqtai nazaridan ta'lim faoliyatini loyihalash, tashkil etish va amalga oshirish; o'quv sikli, maqsadi va dars turiga muvofiq o'qitish strategiyasidan foydalanish; didaktik yondashuv samaradorligi uchun resurslarni boshqarish [5].

N. P. Ololube metodologik kompetensiyalarni biror narsa qilish va vazifani bajarish uchun etarli ko'nikma va bilimga ega bo'lish tartib-qoidalari sifatida belgilash mumkin degan xulosaga keldi. Bundan tashqari, metodologik kompetensiyalarni ularning funktsional elementlariga qarab tavsiflash mumkin: samarali ish usullariga moslashish; bajariladigan vazifani tahlil qilish; jarayonni boshlash; topshiriqni bajarish va protseduralarni tahlil qilish [16].

Shunday qilib, ushbu toifaning mohiyati shundan iboratki, Metodik kompetensiya tegishli ta'lim va malaka darajasini va kelajakdagi mutaxassislarning barcha turdagi samarali kasbiy faoliyatni mustaqil ravishda tashkil etishga tayyorligini ta'minlaydi.

Metodik kompetensiyaning mohiyatini tushunish uchun "metodika" va "kompetentlik" toifalarining talqinini ko'rib chiqish zarur.

Falsafiy lug'atlarda "metodologiya" deganda quyidagi grafikda keltirilgan ta'riflab berilgan:

“Kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalari turli ma’noga ega, taniqli olimlar V.Krayevskiy va O.Xutorskiy “kompetentlik” va “kompetentlik” atamalarini ajratib ko‘rsatib, kompetensiya lotincha “competentia” son ma’nosini bildirishini tushuntiradi. Odamlar yaxshi biladigan, xabardor bo‘lgan va ma’lum tajribaga ega bo‘lgan masalalar. Muayyan sohadagi kompetensiya bu masalani oqilona baholash va unda samarali harakat qilish imkonini beradigan tegishli bilim, tajriba va qobiliyatlarning kombinatsiyasini anglatadi. Innovatsion ta’lim sharoitida bo‘lg‘usi tarbiyachilarning axborot kompetensiyasini shakllantirish, ularning zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va roli uchun juda muhimdir. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, ta’lim jarayonini yanada sifatli va interfaol qilishga imkon beradi. Tarbiyachilarning axborot kompetensiyasini shakllantirish uchun innovatsion metodlardan, masalan, onlayn kurslar, multimediya resurslari va virtual sinflardan keng foydalanish zarur. Bular, o‘z navbatida, bo‘lg‘usi tarbiyachilarga axborotlarni tahlil qilish, qayta ishlash, va taqdim etish kabi muhim ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, axborot texnologiyalarini ta’limda joriy etishda amaliy yondashuvlar, pedagogik ko‘nikmalar va tajribalar katta ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda pedagoglarning malakasini oshirish, innovatsion metodlarni qo‘llash va zamonaviy texnologiyalarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish, nafaqat tarbiyachilarning kasbiy tayyorgarligini, balki ularning kreativ fikrlash va pedagogik mahoratini ham oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lg‘usi tarbiyachilarning axborot kompetensiyasini shakllantirish jarayoni nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki butun ta’lim tizimining sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. Bu esa, o‘z navbatida, jamiyatning intellektual va raqamli rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. Услубий тавсиялар. Тошкент – 2004

2. Курбонов М., Бегматова Д. Физика практикум ишларини микдорий баҳолашнинг дидактик асослари. Т., Университет. 2008.
3. Ergasheva X.Yu. How to start teaching children second languages at home// Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. –Namangan, 2020. Махсус сон. – Б. 407-410. (13.00.00. № 30)
4. Ergasheva X.Y. Teaching second language to Very Young Learners // Pedagogical Sciences/colloquim-journal#13(24) ISSN 2520-6990, December, 2018. – Pages 18-20.
5. Toshpo‘latova D. B. Bo‘lajak tarbiyachilarni amaliy pedagogik va boshqaruvi faoliyatiga tayyorlashning o‘ziga xos jihatlari // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – Namangan, 2022. №11 –Б. 354-357. (13.00.00; №30)
6. Toshpulatova D.B. Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi talabalarini amaliy pedagogik va boshqaruv faoliyatiga tayyorlashning dolzarb muammolari // Science and innovation. – Tashkent, 2022. №8. –Б. 631-635
7. Toshpo‘latova D.B. Bo‘lajak tarbiyachilar tomonidan maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bajariladigan amaliy pedagogik va boshqaruvi faoliyatning o‘ziga xosligi // “O‘zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini o‘qitish texnologiyalari”: Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Namangan, 2023. – Б. 216-221
8. Umarov A.A. Maktabgacha ta’limda til o‘rgatish konsepsiya va tamoyillari // Pedagogika nazariyasi// “Xorijiy tillarni o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida Xalqaro miqyosidagi ilmiy-amaliy konferensiya, Namangan, ISSN 18-19-23./ 6 bet, 18 May 2023 yil.
9. Umarov A.A. Pedagogik nazariya va amaliyotda bo‘lajak o‘qituvchining axborot kompetentsiyasini rivojlantirish konsepsiyasi // Guliston Davlat Universitet Axborotnomasi// Gumanitar – ijtimoiy fanlar seriyasi, 2023. № 2, UDC 378.147 / 254-258 betlar, 2023-yil 30-iyun.

MAKTABGACHA TA'LIMDA CHET EL TAJRIBASI ASOSIDA INKLYUZIV TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Toshpulatova Sayyora Arabboyevna

Andijon viloyati Marhamat tumani 28-son DMTT direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda joriy qilinayotgan yangi ta'lim tizimi ya'ni inklyuziv ta'lim tizimining takomillashuvi, va bu ta'lim tizimi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham joriy qilinganligi, maktabgacha ta'lim tizimidagi imkoniyati cheklangan bolalarga o'z tengdoshlari qatorida ta'lim berish va shu bilan bir vaqtda ularning ehtiyoji hamda qobiliyatlariga qarab individual yondoshish, inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadi va vazifalari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, inklyuziv, rivojlanish, takomillashuv, harakat, inklyuziya, ijodiy yondashuv, maxsus ta'lim, uyg'unlashish.

Аннотация. В данной статье в новой образовательной системе, внедряемой в нашей стране, а именно совершенствовании системы инклюзивного образования, и внедрении этой образовательной системы в организациях дошкольного образования, дети с ограниченными возможностями здоровья в системе дошкольного образования находятся среди своих сверстников. образования и при этом индивидуальный подход, исходя из их потребностей и способностей, обсуждаются цели и задачи развития системы инклюзивного образования.

Ключевые слова: образование, образование, инклюзивное, развитие, совершенствование, движение, инклюзия, творческий подход, специальное образование, адаптация.

Abstract. In this article, the new educational system introduced in our country, i.e., the improvement of the inclusive education system, and the introduction of this educational system in preschool education organizations, children with disabilities in the preschool education system are among their peers. education and, at the same time, an individual approach based on their needs and abilities, the goal and tasks of developing an inclusive education system are discussed.

Keywords: education, education, inclusive, development, improvement, movement, inclusion, creative approach, special education, adaptation.

Mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish uchun avvalo, tarbiyachilarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etilishi kerak. O'quv reja, o'quv mashg'ulotlar maxsus ehtiyojli tarbiyalanuvchilarning imkoniyatlariga moslashuvchan bo'lishi kerak. Bolaning maxsus ta'limga bo'lgan ehtiyojlari har qanday integratsiya faoliyatining asosini tashkil etishi kerak. Shaxs ehtiyojlarining darajalari va turlari har xil bo'lganligi tufayli bunday faoliyatlar moslashuvchan bo'lishi talab etiladi. L.S.Vigotskiy fikricha nuqsonli tarbiyalanuvchini yetuk qilib tarbiyalashning vazifasi tarbiyalanuvchidagi nuqsonlarni kompensatsiya qilish va uning integratsiyasini ta'minlash deb hisoblaydi va buning uchun shunday ta'lim tizimini yaratish kerakki maxsus yordamga muhtoj tarbiyalanuvchi mashg'ulot o'ish jarayonida har tomonlama rivojlansin. Ya'ni L.S.Vigotskiy umumiy va maxsus ta'limni uyg'unlashtiradigan ta'lim tizimini tashkil etishni maxsus yordamga muhtoj bolalarni umumta'lim tizimida o'qitishni e'tirof etgan. Imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchini oddiy sharoitga joylashtirish integratsiyaga qarab qo'yilgan birinchi qadamdir. Imkoniyati cheklangan

bolalarning umumta'lim muassalari tarkibiga qarab olinishi jahon miqyosida „inklyuziv“ yoki „integratsion“ ta'lim atamallari bilan ataladi. Inklyuziv ta'lim to'g'ri tanlovdir, sababi tinglovchilar uyda yoki maxsus muassasalarda ta'lim olgandan ko'ra oddiy maktabda o'z tengdoshlari bilan ta'lim olganda ularning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqi oshadi, ta'lim samaradorligi ham yuqori bo'ladi.

Inklyuziv ta'limda imkoniyati cheklangan bolalarga nima beradi?

- o'z imkoniyatini o'zi uchun kashf etish imkonini beradi;
- mustaqil harakatlanish birgalikda, hamkorlikda ishlash imkoniyati orqali yuzaga keladi;

- dunyoqarashi kengayadi, hayotiy tajribasi oshadi;
- o'qishga bo'lgan ehtiyoji va qiziqishlari ortadi;
- o'zini barcha bilan bir xil his qila boshlaydi;
- ilgari sezilmagan imkoniyatlari ochiladi;
- yotsirash, yakkalanish kabi xususiyatlari yo'qoladi.

Rivojlanishda alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolaning oilasi bilan o'zaro munosabat bo'yicha pedagogga tavsiyalar.

- Ota-onalar bilan psixologik aloqa va ishonchli munosabat o'rnatish. Ota-onalarning pedagogganisbatan hurmati hamda ishonchi unga samarali hamkorlik qilish, bola va uning rivojlanish muhiti haqida to'liq ma'lumot olish, bolaning salohiyatini to'liq ochib berish imkonini yaratadi.

- Ota-onalarni bevosita o'quv va tarbiya jarayoniga jalb qiling, bolaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda faol ishtirokchi bo'lishiga yordam bering.

- Ota-onalarning MTT pedagoglari (defektologlar, tarbiyachilar, psixologlar, tor doiradagi mutaxassislar) bilan doimiy munosabatini ta'minlang.

- Ota-onalarni bolaning individual o'quv yo'nalishini ishlab chiqish va amalga oshirishda faol qatnashishga jalb qiling (o'rganilgan materialni uy sharoitlarida mustahkamlang).

- Uy sharoitlarida o'quv jarayonini bola bilan qanday tashkillashtirishni tushuntiring, bola uchun murakkab va oson mavzularni aniqlashtiring.

- Ota-onalarga o'z farzandi bilan hamkorlik qilishning pedagogik texnologiyalarini, uni korreksion (tuzatish) o'qitish va tarbiyalash usullari hamda metodlarini o'rgatish, shuningdek, ularga psixologik yordam ko'rsatish.

- Ota-onalar bilan suhbatlashing. Ota-onalar bilan suhbat – bolaning shaxsiyati va xarakteri, uning atrofdagilar bilan munosabatlari uslubi, qiziqishlari va odatlari haqida juda qimmatli ma'lumotlar manbaidir.

- Oilada qulay muhitni yaratishga ko'maklashing va shundan keyingina tuzatish ishlarini tashkillashtiring.

- Ota-onalarda farzandiga nisbatan ishonch uyg'otish, uzoq muddatli prognozlar qilmang.

- Har qanday vaziyatda xotirjam va vazmin bo'ling, bolalar, ota-onalar va hamkasblar bilan samimiy munosabat o'rnatish.

- O'z bilimlaringizni va kasbiy kompetensiyalaringizni muntazam oshirib boring.

Rossiyada inklyuziv ta'limni rivojlantirish

Bugungi kunda Rossiya Federatsiyasida inklyuziv ta'lim tizimi mavjud. Bu, bir tomondan, bolani o'qitishda moslashuvchan yondashuvni rivojlantirish uchun, boshqa tomondan, unga sog'lom tengdoshlar jamoasida o'qish imkoniyatini berish uchun mo'ljallangan. Maxsus, axloq tuzatish maktabgacha ta'lim tashkilotlari va maktab-internatlarda bo'lgani kabi, faqat kasal odamlar atrofida yolg'iz qolmang. Ammo amalda Rossiyada inklyuziv ta'limni rivojlantirish bir qator muammolarga duch

keladi:

- Tarbiyachilar adashishadi, o'zlarining qobiliyatsizligini his qilishadi - axir ular nogiron tarbiyalanuvchilar bilan, nogiron tarbiyalanuvchilar bilan ishlaydigan tarbiyachi roliga tayyor emas edilar;
- hatto tarbiyalanuvchini butun qalbi bilan sevadigan tarbiyachilar ham bolaning noo'rin xatti-harakatlari sabablarini tushunib etishlari va unga bu muammoni engishga yordam berishlari nihoyatda qiyin bo'lib, bu ta'lim jarayonini sezilarli darajada murakkablashtiradi;
- tarbiyachilarga bunday tarbiyalanuvchilar bilan ishlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan aniq, tushunarli ko'rsatmalar, maxsus o'quv qo'llanmalari yoki ish daftarlari etishmaydi;
- zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimi orasida tajovuzkorlik va bezorilik odatiy hol emas, shuning uchun sog'lig'i buzilgan tarbiyalanuvchi uchun xavfsizlik sharoitlarini yaratish oson emas.

Sinov va xato bilan ko'r-ko'rona harakat qilishingiz kerak. Amalda turli xil yondashuvlarni sinab ko'ring va yangilarini o'zingiz ishlab chiqing. Ammo muammo shundaki, bitta "maxsus" bola bilan to'plangan tajriba boshqa talaba uchun umuman befoyda bo'lishi mumkin. Nima qilish kerak?

Xitoyda integratsiyalash jarayoni barcha umummillat ma'lumotlarini yig'ish, tajriba almashish, muloqot va fikr almashish, kadrlarni tayyorlash, maktabgacha ta'lim va maktab o'quv jarayonlarini isloh qilish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlari bilan uchrashuv va savol javoblar o'tkazish hamda barcha axborotlarni yig'ib tahlil qilishdan boshlandi. Nuqsonli bolalar ta'limi Xitoy ta'lim tizimida birmuncha yangi edi. Har bir tumanda integratsion ta'lim borasida seminarlar uyushtirildi. 8 ta o'quv seminarida 1000 dan ortiq kishilar ishtirok etdilar. Bir qancha pedagogika institutlarida nuqsonli tarbiyalanuvchilarga ta'limi nomli o'quv kurslari o'tila boshladi. (Ainscov M., va boshkalar 1996 yil). Xitoyda Internet tizimidagi elektron resurs markaz orqali mutaxassislarining bilim va malakalaridan foydalangan holda butun mamlakat hududidagi alohida ehtiyojli tarbiyalanuvchi va shaxslarning ta'lim olish talabini qondirish imkoniyati paydo bo'ldi. Mazkur dastur maxsus ehtiyojli bolalarni ta'lim jarayoniga kiritish bo'yicha boshqa chora-tadbirlarga qo'shimcha yordam sifatida qo'llaniladi. Ayrim hollarda esa ta'lim berish va rivojlantirish imkonini beruvchi yagona vosita bo'lib qoldi.

Hindistonda 1 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan bolalar 2.000.000 ni tashkil etadi. Ta'lim tizimini rivojlantirish 1947-yilda mamlakat mustaqillikga erishgandan so'ng qonuniy tasdiqlangan. 1986- yilda ishlab chiqilgan va 1992-yilda milliy ta'lim qonuniga ko'pgina mutaxassislar va turli shtatlarning vakillari ishtirokida hamda boshqa tegishli fuqarolarning hamkorlikdagi sayi-harakati bilan qo'shimchalar kiritilgan. Mamlakatda istiqomat qiluvchi barcha fuqarolarning ta'lim olish huquqi kafolatlangan. Ta'lim to'g'risidagi qonunning asosiy bandida rivojlanishida alohida ehtiyoj bo'lgan bolalarni barchalar qatori ta'lim olishi va ular o'rtasidagi to'siqlarni bartaraf qilinishi qayd etilgan. Shuningdek qonunda mamlakatda yashovchi

fuqarolarning ko‘p tilligi va diniy-ijtimoiy, madaniy rivojlanishining xususiyati hamda mamlakatda yashovchi nogiron bolalar, qiz bolalar har-xil hududlarda yashovchi mayda millat bolalari, ijtimoiy himoyaga muhtoj ekanligi aniqlanib ularga qo‘shimcha ravishda e‘tibor berilib, ta‘lim olish huquqi ta‘kidlangan. Keyingi vaqtda ta‘lim olishning bir qator mavhum tizimi rivojlana boshladi. Bunday tizimni shakllantirish yaxlit bitta vazirlik doirasida bo‘lishi kerak” deb ta‘kidlaydi :- Keralin Daier. Ushbu shakllangan ta‘lim tizimining vazifasi o‘yin orqali o‘qitishga asoslangan yangi ishlab chiqilgan dastur yordamida, o‘qituvchi o‘quvchiga yondoshish yo‘li bilan o‘qitish talab etiladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, maktabgacha ta‘lim tizimida inklyuziv ta‘limning ahamiyati shundaki, imkoniyati cheklangan tarbiyalanuvchilarni ilk yoshlaridanoq sog‘lom tarbiyalanuvchilar qatoriga qo‘shib sifatli ta‘lim olishini ta‘minlagan holda bolada ruhiy va jismoniy hissiyotlarini va haraktlarini rivojlantirishdir. Nuqsoni bor tarbiyalanuvchilarni har tomonlama tarbiyash orqali ularni ona-Vatanga, tabiatga nisbatan go‘zallikni his etishga, tafakkurini rivojlantirishga, bolalarning talab-ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Inklyuziv ta‘lim” - o‘quv uslubiy qo‘llanma. Toshkent 2019.
2. “Inklyuziv ta‘lim asoslari” -o‘quv uslubiy qo‘llanma.Urganch 2020.
3. Буторина, О. Г. Об опыте воспитания и обучения детей с ограниченными возможностями здоровья / О. Г. Буторина // Воспитание школьников, 2010
4. Инклюзивная практика в дошкольном образовании. Современный образовательный стандарт / Т. В. Волосовец, А. М. Казьмин, В. Н. Ярыгин. – М.: Мозаика-Синтез, 2011. – 144 с.
5. D.S.Qaxarova “ Inklyuziv ta‘lim texnologiyasi” o‘quv va metodik qo‘llanma 2014-yil
6. R.Sh. Shomaxmudova „ Maxsus va inklyuziv ta‘lim xalqaro va milliy tajribalar”-o‘quv uslubiy qo‘llanma.Toshkent 2011.

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIK ASOSLARI

¹Xidirova Zilola Nosirovna, ²Xoshimova Roxatxon Soibjonovna

¹Қашқадарё вилояти Китоб тумани 10-ДМТТ, ²Андижон вилояти Андижон шаҳар 53-ДМТТ

Anotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarda pedagogik-psixologik kompetentlikni shakllantirish jihatlariga qaratilgan. Bo‘lajak pedagoglarni pedagogik-psixologik kompetentlikni shakllantirish masalasining ilmiy nazariy ahamiyati, uni o‘rganilganlik darajasi va hozirgi vaqtdagi ahamiyati yoritilgan.

Abstract. This article focuses on aspects of the formation of pedagogical and psychological competence in future pedagogues. The scientific-theoretical importance of the issue of formation of pedagogical-psychological competence of future pedagogues, its level of study and its significance at the present time are highlighted.

Аннотация. Данная статья посвящена аспектам формирования педагогической и психологической компетентности будущих педагогов. Выделены научно-теоретическая значимость вопроса формирования педагогико-психологической компетентности будущих педагогов, уровень его изученности и актуальность в настоящее время.

Pedagogning kasbiy ahamiyatili fazilatlarini uzoq vaqt davomida olimlar tmonidan ko‘rib chiqilgan va kasbiy kompetentlikning mazmunini belgilab, uni shakllantirishning pedagogik, psixologik, ijtimoiy sharoitlari ochib berilgan. O‘qituvchilik kasbi ham o‘zgaruvchan, ham boshqaruvchidir. Demak, o‘qituvchining qobiliyati tushunchasi uning nazariy va amaliy o‘quv faoliyatini amalga oshirishga tayyorligini bildiradi va uning kasbiy mahoratini tavsiflaydi.

Pedagog o‘z fanini yaxshi biladigan, tegishli fan yoki san’atni biladigan, bolalar psixologiyasining umumiy va maxsus masalalarini biladigan, “tarbiya” usullarini biladigan yuqori malakali mutaxassisdir.

Pedagogik kompetentlik, A.S.Makarenko, pedagogik jarayonning xususiyatlarini, uning qurilishi va harakatini bilishdir. Ko‘pincha pedagogik qobiliyat o‘zlashtirishning tashqi tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan pedagogik texnika mahoratiga tushiriladi. A.S.Makarenkoning fikricha, pedagogik mahoratni har bir o‘qituvchi ongli ravishda mustaqil ishlagan holda egallash mumkin. U amaliy tajriba asosida yaratilgan. Ammo barcha tajribalar professional mukammallik manbai emas. Bunday resurs faqat pedagogik faoliyat, mazmun va analitik hisoblanadi⁷⁰.

Pedagog mahoratini oshirishda kasbiy va pedagogik mahorat hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ko‘nikmalarni rivojlantirish har bir malakali o‘qituvchi ega bo‘lishi kerak bo‘lgan pedagogik mahorat va malakalar bilan bevosita bog‘liqdir.

Yuqorida aytilganlarning barchasi o‘qituvchining kasbiy kompetentligi o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga hissa qo‘shadigan keng ko‘lamli kasbiy va shaxsiy muammolarni hal qilish vazifalarini qamrab olishidan dalolat beradi. Hayotdagi turli kasbiy va ijtimoiy vaziyatlarga bardosh bera oladigan, jamiyatning bo‘lajak a‘zosi bo‘ladigan yangi avlodni

⁷⁰ Комаров, А. А. Педагогическое мастерство педагога (по А.С.Макаренко) как важный фактор воспитания ребенка / А. А. Комаров. - Текст: непосредственно // Молодой ученый. - 2010. - № 7 (18). - С. 268-270. - URL: <https://moluch.ru/archive/18/1844/>

tarbiyalash o'qituvchi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Demak, o'qituvchi nafaqat bilim beradigan, turli ko'nikma va malakalarni o'rgatuvchi, balki qanday yashashni ham o'rgatuvchi shaxsdir. Shuning uchun, bizningcha, A.S.Smironov: "O'qituvchi matematik ham, tarixchi ham, o'qituvchi ham emas, balki metodist, sotsiotexnik, kommunikatoridir" deb yozganida haqli⁷¹. U fikrlash va harakat qilishning yangi usullarini ishlab chiqishga ixtisoslashgan. Texnik kompetentlikni mazmunini belgilaydigan aniq tuzilishga ega bo'lishi kerak. Biroq, hozirda professionallik uchun aniq tuzilma mavjud emas, chunki turli mualliflar turli xil variantlarni taklif qilishadi. Kompetentlikka asoslangan yondashuv o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirish haqida aniq tasavvur beradigan yagona kontseptsiiyaning yo'qligi, birinchi navbatda, "kompetentlik" atamasini belgilashning qiyinligi bilan bog'liq. Nazariy qismdagi kamchiliklar, o'z navbatida, amaliy sohaga o'tishni murakkablashtiradi: darsliklarni yangi talablarga moslashtirish, ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashda muammolar mavjud. Tadqiqotchilar o'qituvchilar malakasini oshirish qaysi sohalarida o'tkazilishi kerakligini ko'rsatib berishadi. Bularga quyidagilar kiradi: O'qituvchilarning o'qiyotgan materiali bo'yicha bilimlarini oshirish. O'qituvchilarning muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish. O'qituvchilarning malakasini oshirish, birinchi navbatda, ularning ish sifati va kamchiliklari bilan bog'liq. Professional pedagog kadrlarni chuqur psixologik tayyorlash muammosiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biz professional o'qituvchi sifatida ko'p funktsiyali faoliyatning turli jabhalarida o'qituvchining malakasini shakllantirishga alohida e'tibor berish zarurligi haqida bormoqda (I.A. Zimnyaya)⁷².

Insonning eng yuqori komponenti - bu kasbiy kompetentligidir. Kasbiy kompetentlik odatda mutaxassislarining ishbilarmonlik va shaxsiy fazilatlarining ajralmas belgisi sifatida qaraladi, u muayyan turdagi ish bilan shug'ullanish to'g'risida qaror qabul qilish uchun yetarli bilim, ko'nikma va tajriba darajasini aks ettiradi. "O'qituvchining kasbiy kompetentligi" atamasining ta'riflari va tavsiflarini umumlashtirsak, uni quyidagicha talqin qilish mumkin: Pedagoglarning kasbiy kompetentligi- pedagogik faoliyatida kasbiy kompetentlik muhim jihatlaridan biri bo'lib, pedagogning faqatgina kasb va kasbiy faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq barcha ehtiyojlari, qobiliyat, mahorat, bilish va qiziqishlarini ifodalaydi. Buning uchun u:

- ijodiy izlanishlar jarayonini boshqarishga moyil bo'lishi.
- Ijodiy izlanishlarning samaradorligi o'qituvchining pedagogik, psixologik va nazariy tayyorgarligiga bog'liq bo'lishini esda tutishi lozim.

Bundan tashqari, tadqiqotchilar o'qituvchilar malakasini oshirishdan foydalanish kerak bo'lgan asosiy yo'nalishlarni aniqladilar. Bu nafaqat pedagoglarning o'zlari o'qitayotgan fan bo'yicha bilimni oshirish, balki pedagogning kommunikativ ko'nikmalarini, ish sifatini, kamchiliklarga baho berish ko'nikmalarini rivojlantirishi kerak. Shu sababli, o'qituvchilarning samarali ta'lim va malakasini oshirishni izlash bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Kompetentlik tushunchasining mazmuni va mohiyati, xorijiy va mahalliy ilmiy tadqiqotlar tahlili, amaliyotda kasbiy kompetentlikni amaliyotdagi ahamiyati haqida ma'lumot bayon qilib berilgan. Xulosa qilib aytish mumkinki, o'qituvchining yoshlarda faollik, his-tuyg'u va xulq-atvorni shakllantirish, o'z faoliyatida o'rnak bo'lish orqali ularga ta'sir ko'rsatishi muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, pedagoglarning kasbiy-pedagogik mahorati ularning kasbiy

71 <https://lawyer-great.ru/uz/pedagogical-competence-professional-and-educational-competence/>

72 Зимняя, И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / И.А. Зимняя. - М., 2004. - С.381.

malakasini oshirishda asosiy o‘rin tutadi. Ko‘nikmalarning rivojlanishi har bir malakali o‘qituvchi ega bo‘lishi kerak bo‘lgan pedagogik mahorat va malakalarga bog‘liq.

Kompetentlikka asoslangan yondashuv pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish haqida aniq tasavvur beradigan yagona kontseptsianing yo‘qligi, birinchi navbatda, "kompetentlik" atamasini belgilashning qiyinligi bilan bog‘liq. Nazariy qismdagi kamchiliklar, o‘z navbatida, amaliy sohaga o‘tishni murakkablashtiradi: darsliklarni yangi talablarga moslashtirish, ta’lim tizimida kadrlar tayyorlashda muammolar mavjud.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA TAJRIBALI PEDAGOGLARNI RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI

¹Xo'jamitova U.A., ²Turg'unova U.K., ³Qodirova X.M.

¹Qoraqolpog'iston Respublikasi Xo'jayli tumani 24-sonli DMTT direktori, ²Namangan viloyati Uychi tumani 12-sonli DMTT direktori, ³Andijon viloyati Paxtaobod tumani 33-sonli DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti ilg'or ish tajribasiga ega xodimlarni rag'batlantirishni turli xil nazariy va innovatsion mexanizmlari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilib berilgan. Bunda albatta xorij tajriabsiga ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: xodimlarni boshqarish, mehnat bozori, ta'lim menejmenti, kasbga qiziqtirish, ehtiyoj, rag'batlantirish.

O'zbekiston Respublikasining buyuk davlatga aylanishida ta'lim - tarbiya ishlarini oqilona yo'lga qo'yish, yoshlarni zamonaviy ilm - fan, madaniyat, texnika yutuqlari bilan muntazam ravishda tanishtirib borish muhim ilmiy – amaliy ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston taraqqiyotini ma'naviy jihatdan yetuk, zamonaviy bilimlarga ega, irodasi baquvvat, teran fikrlaydigan, yuksak salohiyatli kadrlar hal etadi.

Xodimlar har qanday tashkilotning muhim vazifaviy tizimchasi hisoblanib, innovatsion rivojlanishning qimmatli resurslaridan iborat. Strategik va operativ vazifalarga ega bo'lgan holda, inson omili ishlab chiqarishni axborotlashtirishni intellektuallashtirishda markaziy o'rinni egallaydi.

So'nggi paytlarga qadar "xodimlarni boshqarish" tushunchasi boshqaruv amaliyotida umuman bo'lmagan. Har bir tashkilot xodimlarni boshqarishning vazifaviy tizimiga ega bo'lishiga qaramay, bu boshqaruv bo'linma rahbarining huquq doirasiga kirgan. Tashkilotda xodimlarni boshqarish bo'yicha asosiy tarkibiy bo'linma mehnat resurslarini rejalashtirish, xodimlarning o'qishi, malakasini oshirishi va qayta tayyolanishini tashkil etishni bajaruvchi xodimlar bo'limidir. Ammo bu an'anaviy xizmatlar mehnatni tashkil etish va ish haqi bo'linmalari, mehnatni muhofaza qilish bo'limi bilan tashkiliy bog'liq emas.

Innovatsion jamoalarda bular innovatsion menejer tomonidan hal etiladi, shu bilan birga boshqaruvning an'anaviy elementlari mehnat resurslarini boshqarish texnologiyasini tashkil etadi. Ma'lumki, mehnat resurslarini boshqarish rejalashtirish, xodimlarni tanlab olish va joylarini o'zgartirish, mehnat faoliyatini baholash hamda ish haqi miqdorini belgilash, rag'batlantirish va imtiyozlar tizimini ishlab chiqish vazifalarini o'z ichiga oladi.

Mehnat resurslarini boshqarish xodimlarni kasbiy yo'naltirish va moslashtirish, joyni o'zgartirish, pasaytirish va ishdan bo'shatish tizimini o'z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim tashkilot ishchi-xodimlarini boshqarish, rag'batlantirish asosini xodim shaxsi rolining ortib borayotganligi, uning asosiy yo'l-yo'riqlarni bilishi, ularni shakllantira olishi tashkilot oldida turgan vazifalarga muvofiq ravishda yo'naltira bilishi tashkil etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ishchi-xodimlarini boshqarishga doir yangi xizmatlar odatda an'anaviy xizmatlar: kadrlar bo'limi, mehnatni tashkil etish va ish haqi bo'limi, mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik texnikasi bo'limi va hokazolar asosida tuziladi. Yangi xizmatlarning vazifasi tashkilotdagi kadrlar siyosatini amalga oshirishdan, mehnat potensialini boshqarish sohasidagi faoliyatini muvofiqlashtirishdan iboratdir. Shu munosabatlar bilan bu

xizmatlar o'z vazifalari doirasini kengaytira boshlaydilar va sof kadrlar masalasidan mehnat faoliyatini rag'batlantirish tizimlarini ishlab chiqishga, kasbiy jihatdan ilgari siljishni boshqarishga, ixtiloflarga barham berishga, mehnat bozorini va shu kabilarni o'rganishga o'tadilar.

O'zbekistondagi va chet ellardagi tashkilotlar tajribasini umumlashtirish maktabgacha ta'lim tashkilotlari ishchi-xodimlarini boshqarish va ularni rag'batlantirish tizimining asosiy maqsadini, ya'ni malakali kadrlar bilan ta'minlash, ularning samarali ishlashini, kasbiy va ijtimoiy jihatdan rivojlanishini shakllantirishga imkon beradi. Shunga ko'ra tashkilot ishchi-xodimlarini boshqarish va rag'batlantirish tizimi shakllantiriladi. Uning tuzilishi uchun asos sifatida shunday prinsiplardan, ya'ni fan tomonidan ishlab chiqilgan va amaliyotda sinovdan o'tgan qoidalar va usullardan foydalaniladi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti maqsadiga erishish - faoliyatida yuqori samaradorlikni ta'minlash personal o'z xizmat vazifasini sidqidildan, tashabbuskorlik ko'rsatib bajarishiga bog'liq. Buning uchun xodimlar o'z ishlariga chinakamiga qiziqishlari kerak.

Qiziqish (motiv) - bu insonni muayyan faoliyatga undovchi ichki va tashqi harakatlantiruvchi kuchlardir. Qiziqish insonga uning ehtiyojlarini qondirish uchun nima qilish va buni qanday qilish kerakligini belgilaydi.

Qiziqish jarayonini to'rt bosqichga bo'lish mumkin:

Ehtiyojning paydo bo'lishi.

Ehtiyojni qondirish yo'llarini izlash.

Ehtiyojni qondirish uchun faoliyatga kirishish.

Ehtiyojning qondirilishi, moddiy yoki ma'naviy rag'batlantirishga ega bo'lish.

Ehtiyoj - insonning hayot kechirishi, shaxs va ijtimoiy guruhni rivojlantirish uchun ob'ektiv zarur narsalar. Biologik va ijtimoiy ehtiyoj bir-biridan farq qiladi.

Biologik ehtiyoj - suv, havo, oziq-ovqatga, hayot kechirish uchun zarur boshqa narsalar - uy-joy, kiyim-kechak, ro'zg'or buyumlari, shuningdek, avlodni davom ettirishga ehtiyoj.

Ijtimoiy ehtiyoj - millat, ijtimoiy guruhga mansublikka, o'z shaxsini, erishgan muvaffaqiyatlarini rivojlantirish, o'z qobiliyatini namoyon etish, boshqalar tomonidan o'sish qobiliyatlari e'tirof etilishiga ehtiyojdir.

Personal ehtiyojlarini qondirish hisobiga mehnatga qiziqtirishda inson, shaxs eng asosiy masaladir. Zamonaviy menejmentda inson - boshqaruvning bosh sub'ektidir.

Qiziqtirish (motivatsiya) tushunchasi fanda bir necha ma'noga ega. Boshqaruv nazariyasida bu o'zini va boshqalarni tashkilot maqsadiga erishishga qaratilgan muayyan faoliyatga qiziqtirish jarayonidir.

Psixologik nuqtai nazardan esa qiziqish xodim sub'ektiv faoliyati jarayoni, deb tushuniladi.

Qiziqtirishning boshqaruvdagi hamda shaxsiy-psixologik mazmuni o'zaro bog'liqligi personalni boshqarishda texnika tizimlarini boshqarishdan farqli o'laroq, boshqaruv ob'ekti va sub'ekti maqsadlarining muvofiqlashtirilishi bilan belgilanadi. Bunday muvofiqlashtirish turlicha tarzda amalga oshirilishi mumkin. Lekin bu jarayonda albatta ikki tomon - ob'ekt ham, sub'ekt ham ishtirok etadi. Buning natijasida esa boshqaruv ob'ekti muayyan mehnat faoliyati, pirovard natijada bu faoliyatning muayyan natijasi bo'ladi.

Qiziqtirish jarayoni negizida qiziqishning moddiy, ijtimoiy-psixologik, ma'naviy, ijodiy va boshqa omillari yotadi. Qiziqtirish nazariyalarini ikki guruhga ajratish mumkin:

mohiyat bo'yicha qiziqtirish nazariyasi;

jarayon bo'yicha qiziqtirish nazariyasi.

Mohiyat bo'yicha qiziqtirish nazariyalari ehtiyoj deb nomlanuvchi, insonlarni boshqacha emas, balki xuddi shunday harakat qilishga undaydigan ichki qiziqishlarni aniqlashga asoslangan. Ushbu guruhga Abraxam Maslou, Devid Mak-Klelland va Frederik Gertsberg, Skinner Bernard nazariyalari taalluqlidir.

Jarayon bo'yicha qiziqtirish nazariyalari zamonaviyroq bo'lib, inson faoliyati modellariga asoslanadi (kutish nazariyasi, adolat nazariyasi va Porter-Louler qiziqtirish modeli).

Qiziqtirish nazariyasida rag'batlantirish - inson o'zi uchun qimmatli hisoblagan hamma narsa muhim hisoblanadi. Insonlarda qimmatlilik tushunchasi turlicha, shuning uchun rag'batlantirishni baholash ham ular da bir-birlarinikidan farklanadi. Rag'batlantirishning ikki turi mavjud:

Ichki rag'batlantirishni ishning o'zi beradi. Bunga mehnat jarayonidan qoniqish hosil qilish hissi, ko'zlangan natija yoki maqsadga erishish, mehnatning ijtimoiy ahamiyatini anglash va shu asosda o'z-o'zidan g'ururlanish kiradi. Ish jarayonida xodim o'z ehtiyojini o'zi kabilar, ya'ni boshqa kishilar bilan munosabatda bo'lish orqali qondiradi.

Tashqi rag'batlantirish tashkilot, tashkilot tomonidan beriladi. Ish haqi, martabaning yuqorilashuvi, hamkasblar, rahbarlar tomonidan bildiriladigan maqtovlar va e'tiroflar, qo'shimcha to'lovlar, qo'shimcha ta'tillar, xizmat avtomobili, mukofotlar - shular sirasiga kiradi.

Mohiyat bo'yicha qiziqtirish nazariyalari insonlar faoliyatini belgilovchi ehtiyojlar va ular bilan bog'liq omillarga asoslangan.

Jarayon nazariyalari esa inson turli maqsadlarga erishish uchun kuch-g'ayratini qanday taqsimlashi hamda faoliyat turini qanday tanlashini tahlil etadi. Jarayon nazariyalariga muvofiq insonning faoliyati faqatgina ehtiyojlar bilan belgilanmaydi. Shaxsning faoliyati shuningdek, uning umid qilishi (mazkur sharoitda) hamda tanlagan faoliyatining ehtimol tutiladigan oqibatlari bilan ham belgilanadi.

Insonlar olingan rag'bat hamda sarf-qilingan kuch-g'ayratning nisbatini sub'ektiv aniqlaydilar (baholaydilar) va shundan so'ng xuddi shunday ishni bajargan xodimlar olgan rag'bat bilan solishtiradilar. Xodimlarda norozilik tug'lsa, ularni rag'batlantirish lozim, agar e'tirozlar asosli bo'lsa xatoni to'g'rilash lozim.

Insonlarning o'zlari ham ishga sarf qilayotgan kuch-g'ayratlarini kamaytirish yoki mukofot miqdorini oshirish hisobiga adolatni tiklashlari mumkin. O'zlariga mukofot umid qilingandan ko'p berilyapti, deb hisoblaydigan xodimlar avvalgidek samara bilan mehnat qiladilar yoki kuch-g'ayratlarini yanada oshiradilar.

Ba'zi tashkilot yoki tashkilotlarda to'lovlar miqdori sir tutiladi. Bu ko'p hollarda adolatsizlikka yo'l qo'yilmoqda, degan shubha tug'diradi. Hatto bunday shubha uchun asos bo'lmasligi ham mumkin. Umuman esa to'lovlar miqdorini to'la sir tutish amalda juda qiyindir.

Porter-Louler modeli umid qilish nazariyasi va adolatlilik nazariyasi xususiyatlarini hisobga olishga asoslangan. Unga muvofiq, erishiladigan natijalar xodimlar sarf qiladigan kuch-g'ayratga, ular qobiliyatlari va xarakterlariga, shuningdek, xodimlar rolining rahbariyat va jamoa tomonidan baholanishiga bog'likdir

Ilmiy tadqiqotlar va amaliyot ishga qiziqtirish samaradorligini oshirish imkonini beradigan qoidalarni shakllantirgan. Ularning asosiylari quyidagilardan iboratdir:

- maqtov dakki berish va asossiz tanqiddan samaralirokdir.
- mukofotlash sezilarli darajada bo'lishi va darhol amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir (mehnat samarasi va uni rag'batlantirish orasida uzilishga yo'l qo'ymaslik);

- mo'ljallanmagan va doimiy hisoblanmagan rag'batlantirish kutilayotgan va mo'ljallanmagan mukofotlarga qaraganda ishga qiziqtirish samaradorligini oshiradi;

- xodim va uning oila a'zolariga doimiy e'tibor - juda muhim qiziqishdir;

- insonlarga g'alaba nashidasi yoqadi, shuning uchun ularga ko'proq o'zlarini g'olib chiqqan deb his qilish imkoniyatini yaratish kerak;

- faqat asosiy maqsadga erishganlik uchungina emas, oraliq natijalar uchun ham rag'batlantirish;

- xodimlar faoliyat ko'rsatishlarida o'zlarini erkin his qilishlari, vaziyatni o'zlari nazorat qilishlari uchun imkoniyat berish;

- boshqalarning o'zlarini hurmat qilishlari hissini kamsitish;

- katta miqdordagi va kamdan-kam odamga nasib qiladigan mukofot hasad uyg'otadi, uncha katta bo'lmagan va tez-tez berib turiladigan mukofotlar ko'pchilikni qanoatlantiradi;

- oqilona ichki raqobat - taraqqiyot omilidir;

Ish joyida o'zini tutish natijalari ko'nikma va qobiliyat qiziqtirilishiga bog'liqdir. Ya'ni ko'zlangan natijaga yuksak qiziqtirish va uncha katta bo'lmagan ko'nikma hamda qobiliyat yoki uncha katta bo'lmagan qiziqtirish va katta qobiliyat hamda ko'nikma orqali erishish mumkin. Qiziqtirish yuqori darajada bo'lib, qobiliyat va ko'nikmalar past darajada bo'lsa xodimlarning maxsus o'quvini tashkil etmasdan ishga qiziqtirishni yanada kuchaytirishga intilmaslik kerak. Yuksak qobiliyat va ko'nikma hamda qiziqish darajasi past holda zarur rag'batlantirish omillarini izlab topish talab etiladi. Bunda ishga qiziqtirish maqsadlarini oldindan e'lon qilish dardkor.

Xulosa qilib aytganda yaqin-yaqingacha maktabgacha ta'lim tashkilotlarda mehnat samaradorligi xodimlarni tanlash, joy-joyiga qo'yish va ularni o'qitishga bog'liq, deb hisoblab kelinardi. Va hozir ham shunday deb o'ylanmoqda. Holbuki, yuksak samara bilan faoliyat ko'rsatishi uchun ta'lim sohasini islohi qilish pedagog xodimlarni ish haqisini kerak bo'lsa 500 baravarigacha oshirishni talab qilmoqda. Rivojlangan xorijiy davlatlarning ta'lim sohasidagi tajribasi samaradorlikka erishishda ishga qiziqtirishning ahamiyati yuqori ekanligidan dalolat beradi. Bu quyidagicha hisoblab chiqilishi mumkin:

Inson qobiliyati uning jismoniy va bilim imkoniyatlari bilan belgilanadi. Bu imkoniyatlar bilan birga mehnat sharoiti hamda ishlashga tayyorgarlik ham samaradorlikni ta'minlaydi. Ishlashga tayyorlik esa shaxsning ishga qiziqishi va undan qanoatlanishi, ehtiyojlari, mehnat natijalariga muvofiq rag'batlantirilishi bilan belgilanadi.

Ishga qiziqishni tahlil etishda qiziqtirish omillari - ehtiyoj, qiziqish sabablari (motivlari) va rag'batiga alohida e'tibor qaratish lozimligi doim davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlari tomonidan nazoratga olib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sh.M. Mirziyoev "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". –T.: "O'zbekiston", 2017.
2. Q.X.Abduraxmonov. Mamarasulov F.U. Mehnat iqtisodi (uslubiy qo'llanma) . - T.: 1996.
3. Назаров А.И. Нормирование труда (учебник). - T.: 1990.
1. Internet saytlari:
2. <http://www.cfin.ru> - Корпоративный менеджмент

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA HAMKORLIK VA INNOVATSION YONDASHUV

Xojametova Ulzada Amanbaevna

Qaraqalpogiston Respublikasi Xo'jayli tumani 24- sonli DMTT direktori

Annotatsiya. Mazkur maqolada hamkorlik, innovatsion yondashuv, baromol avlodni tarbiyalash, ta'lim tarbiya masalalari, jamiyat taraqqiyoti, haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: innovatsiya, tarbiya, jamiyat, ta'lim, yoshlar, tushuncha, g'oya, millat, yondashuv.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim sohasini isloh qilish borasida keng qamrovli ishlar olib borilmoqda. Har bir sohaning jadal rivojlanishi, uning huquqiy bazasining nechog'lik mustahkam va mukammalligi bilan bevosita bog'liq. Shu sababdan ham davlatimizda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish va uni yanada takomillashtirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy bazasini yaratishga alohida ahamiyat berilmoqda. O'sib kelayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining faoliyatini tashkil etishning huquqiy asoslari bo'lgan “Pedagog maqomi to'g'risida”gi Qonun, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi va 2019-yil 16-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonunlari qabul qilindi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2024-yil

25-iyundagi “Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlari xodimlarini uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi 231-son, 2019-yil 8-maydagi “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PQ-4312-sonli Qarori va 2023-yil 26-maydagi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi hamda uning tizimidagi tashkilotlar faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-79 sonli Farmonlarida har bir insonga o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun munosib sharoitlarni yaratish, ta'lim tizimi islohotlari doirasida maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqishning maqsad va vazifalari belgilab berilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil

27 -martdagi “Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 157-son, 2024-yil 14-fevraldagi “Maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan o'tkazish hamda ta'lim sifati monitoringini amalga oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 91-son Qarorlarida maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining huquqiy asoslari yaratildi. Mazkur asoslardan kelib chiqib, samarali ish faoliyatini yo'lga qo'yishi uchun sohani yanada rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlarning mazmun-mohiyatini yaxshi bilishi lozim.

Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- har bir bola uchun maktabgacha ta'lim va tarbiya olish imkoniyatining mavjudligi;
- har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi;
- maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim, tarbiya berish va ularni sog'lomlashtirishning, oila hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyaviy ta'sirining birligi;
- maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim va tarbiya berish uyg'unligi;
- bolaning shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan shaxsiy yondashuv;
- maktabgacha va umumiy o'rta ta'limning izchilligi hamda uzluksizligi;
- ta'lim va tarbiyaning demokratik hamda dunyoviy xususiyatga egaligi;
- ta'lim-tarbiya jarayonining shaffofligi va ochiqqligi;
- maktabgacha ta'lim va tarbiya mazmuni, darajasi hamda hajmining maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlariga hamda sog'lig'i holatiga muvofiqligi.

Umumiy turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotining umumiy rivojlantirish yo'nalishidagi guruhlarida maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturi amalga oshirilishi ta'minlanadi. Ko'p tarmoqli ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotida rivojlanishida jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat ta'lim dasturi amalga oshirilishi ta'minlanadi.

Inklyuziv guruhlariga ega maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning alohida ta'lim olish ehtiyojlari va individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ularni sog'lom muhitga uyg'unlashtirish orqali ta'lim va tarbiya olishi uchun teng imkoniyatlar ta'minlanadi.

Oliy pedagog ta'lim muassasalarining boshlang'ich va maktabgacha ta'lim yo'nalishi pedagogik o'quv fanlari dasturlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularda boshlang'ich va maktabgacha ta'lim pedagoglariga kasbiy- nazariy bilim berish, ularning kasbiy ko'nikma va kasbiy malakalarini shakllantirishga ustuvor darajada ahamiyat berilgan. Misol uchun, "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi" va "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi" o'quv fani dasturida talabalarning maktab va maktabgacha ta'lim nazariyasi, didaktikasi va metodologiyasi bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga asosiy e'tibor qaratilgan⁷³.

Shu jihatdan oliy pedagog ta'lim jarayonida boshlang'ich va maktabgacha ta'lim yo'nalishi o'quv fanlarining yangi dastur asosida yanada takomillashtirish bilan boshlang'ich va maktabgacha ta'lim pedagoglarini tayyorlash mexanizmini takomillashtirishning bir usuliga ega bo'lish mumkin. Shu jihatdan boshlang'ich va maktabgacha ta'lim yo'nalishida o'qitilayotgan quyidagi o'quv fanlarini dasturlarini belgilangan vazifalar asosida takomillashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Boshlang'ich maktab o'qituvchilari uchun mahorat maktablari uchta asosiy yo'nalishda ishladi:

1. Boshlang'ich sinflarda dars samaradorligi.
2. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlar.
3. Uzaytirilgan kun sharoitida uy vazifasini tashkil etish.

Jumladan Chirchiq shahar №17 maktabda faoliyatni yaxshi tashkil etishi ma'lum bo'ldi. Maktabda "Pedagogik tajribadagi a'lochilar maktabi" stendini ishlab chiqqan. Ularga quyidagi ma'lumotlar joylashtirildi:

⁷³ Globallashtirish tushunchasining mazmun mohiyati jamiyat hayotiga ta'siri. O'ZMU Xabarlari 2022 yil. 1/11/1 son. 133-137 betlar.

1. Maktab rahbari tomonidan yqituvchining faoliyati tyg'risida ma'lumoti;
2. Darslar va mavzular jadvali;
3. Ilg'or pedagogik tajriba maktabi tyg'risidagi nizom;
4. Talabalar ryxati va ularning ish joyi.

Qulay mehnat sharoitlarini yaratish uchun barcha chora-tadbirlarni ko'rayotgan mazkur maktab direktori ilg'or pedagogik tajriba maktablari ishini boshqaradi va nazorat qiladi. Shahar, tuman metodisti o'z tumanidagi har bir ta'lim maktabiga rahbarlik qiladi va amaliy yordam ko'rsatadi. Ilg'or pedagogik tajriba maktablari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha o'tkazilgan tajriba-sinov ishlarida Toshkent viloyat pedagogik kadrlar malakasini oshirish instituti idorasi xodimlari faol ishtirok etdilar. O'quv yili davomida idora xodimlari ilg'or pedagogik tajriba maktablari yetakchilarining 9 ta sinfiga borib, tahlil qildilar⁷⁴.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilg'or pedagogik tajribasi maktablari faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tajriba ishlari, uning materiallari, ilmiy natijalari quyidagi xulosalar chiqarish imkonini beradi:

- ilg'or pedagogik tajriba maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari malakasini oshirish tizimining asosiy qismlaridan biri hisoblanadi;
- maktab ma'muriyati tomonidan har bir darsning o'tkazilishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratilishi zarur.
- viloyat va tuman metodik xizmati xodimlaridan o'z vaqtida yordam ko'rsatish;
- ilg'or pedagogik tajriba maktablarining hurmatli rahbarlarini nafaqat ma'naviy, balki moddiy jihatdan ham rag'batlantirish, chunki har bir rahbar juda ko'p harakat qiladi, darslarga tayyorgarlik ko'rish uchun ko'p vaqt sarflaydi.

O'rganish shuni ko'rsatdiki, maktab va tumanlar miqyosida olib borilayotgan metodik ishlar boshlang'ich sinf va maktabgacha ta'lim o'qituvchilari malakasini oshirishda katta imkoniyatlarga ega.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilishni me'yoriy huquqiy asoslarga ko'ra tashkil etish; maktabgacha talim tashkilotini attestatsiyadan o'tkazish; ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish; ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish kabi faoliyatlarida me'yoriy-huquqiy hujjatlardan foydalana olish ko'nikmalari va malakalariga ega bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbek pedagogik ensklopediyasi. 2-jild.-T.,2016
2. Hasanboyev J.va boshq.Pedagogika fanidan izohli lug'at.-T.,2009
3. Pedagogika fanidan izohli lug'at. 470-bet
4. Karimjonov A.,Karimjonova D.A. "O'quv muassasalarida me'yoriy hujjatlarni yuritish" Toshkent "FIRDAVS" 2020
5. Karimjonov A.,Karimjonova D.A. "Bozy va inkishofi nutq" dar ta'limi savod. Toshkent. "Ishonch-hamkor" 2021.
6. Karimdjonova D.K. "MONOGRAFIYA" Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog xodimlarni tayyorlash mexanizmini takomillashtirish. Tashkent "ZEBO PRENT" 2023-yil.114 b.

⁷⁴ Sh.Otaqulov. Гендер тенглик сиёсати га ижтимоий ва диний муносабат. Имом Бухорий сабоқлари журн али 2022 йил № 4 сон. 63-65 бетлар.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK MUHITNING AHAMIYATI

Xolbo'tayeva Nargiza Marufbekovna

Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani 3-sonli davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi

Annotatsiya. Maqolada mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar, yosh avlodning aqliy-intellektual, estetik, jismoniy, ma'naviy salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni takomillashtirish masalalari xususida fikr bayon etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim tizimi, tashkilot, yosh avlod, aqliyintellektual, estetik, jismoniy, ma'naviy salohiyat, maktabga tayyorlash, takomillashtirish.

Abstract. The article presents the views on the reforms being implemented in our country to further improve and develop the preschool education system, the issues of improving measures aimed at increasing the intellectual, aesthetic, physical, and spiritual potential of the younger generation.

Keywords: preschool education system, organization, young generation, intellectual, aesthetic, physical, and spiritual potential, preparation for school, improvement.

Аннотация. В статье представлено мнение о реформах, проводимых в нашей стране по дальнейшему совершенствованию и развитию системы дошкольного образования, о совершенствовании мер, направленных на повышение умственно-интеллектуального, эстетического, физического и духовного потенциала подрастающего поколения.

Ключевые слова: система дошкольного образования, организация, молодое поколение, умственно-интеллектуальный, эстетический, физический, духовный потенциал, подготовка к школе, совершенствование.

Kirish

Dunyo va respublikamiz miqyosida yoshlarning qobiliyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlarini, o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini tadqiq etish tendentsiyalari kuzatilmoqda. Yosh avlodning shaxs va sub'ekt sifatida shakllanishi, aqliy rivojlanishi, tarbiyalanganlik darajasini yuksaltirish maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan boshlanadi. Ushbu jarayonning samarali tashkil etilishi va boshqarilishi ta'lim tizimining uzluksizligini ta'minlash sharti bo'lib xizmat qiladi, chunki yosh va murg'ak qalblar bilan olib boriladigan pedagogik jarayon ularning kelajakda kim bo'lib yetishishlari, qanday fuqarolik pozitsiyani egallashlari bilan bog'liq holda qaraladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Respublikamizda 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-son "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish" kontseptsiyasini ishlab chiqildi. Kontsepsiya O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'limni rivojlantirishning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo'nalishlari, o'rta va uzoq muddatli istiqboldagi bosqichlarini belgilaydi hamda maktabgacha ta'lim sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan dasturlar va kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

Ushbu vazifalarni amalga oshirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yosh avlodning aqliy-intellektual, estetik, jismoniy, ma'naviy salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni takomillashtirish alohida dolzarblik kasb emoqda. Bu borada pedagog rahbar-jamiatning yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga qo'ygan ijtimoiy buyurtmasining asosiy ijrochisiga aylanishi muqarrar.

Bugungi kunda jahonda texnologiyalar va axborotlashtirish jarayonlarining rivojlanishi davrida maktabgacha ta'limni isloh qilish, komil insonni tarbiyalash, ularga zamonaviy ta'lim berish masalalari birinchi navbatda hal qilinishi kerak bo'lgan muammo hisoblanadi. Aynan, maktabgacha ta'limni isloh qilishda bolaning maktabga tayyorgarligi bilan belgilanuvchi ta'lim sifatini oshirish muhim va zaruriy bo'lib hisoblanadi.

Shu jihatdan olganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlar, boshqaruv, innovatsiya va axborot texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etishda rahbarlik layoqatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur vazifani amalga oshirishda maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbar xodimlarining har biridan yuksak kasbiy salohiyat va insoniy sifatlarga ega bo'lish talab etiladi. «Avvalambor, uning vatanparvar va yurtparvarlik fazilatlariga ega bo'lishi, ona yurtini chin qalbidan sevishi va ardoqlashi, el-yurti uchun o'zini ayamaligi, kerak bulsa, bu yo'lda jonini ham fido qilishiga tayyor bo'lishini, o'z kasbkorining ustasi, shu ishning chinakam bilimdoni, bu borada boshqalarga o'rnak bo'lishini kutadi. Jamoatchilik, halq rahbar shaxsning mustaqil dunyoqarashi, keng fikrlashi, uzoqni ko'ra bilish qobiliyati bilan boshqalardan ajralib turishini, iymone'tiqodi mustahkam, irodasi baquvvat, or-nomusli, harom-xarish ishlardan hazar qiladigan, izlanuvchan, tashabbuskor, tadbirkorlik fazilatiga ega bo'lishini, tashkilotchi, talabchan va qat'iyatli bo'lishini istaydi».

O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oldiga yangi demokratik davlatning fuqarolarini shakllantirishdek muhim vazifani qo'ydi. Bu esa hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim tizimida davr talabiga javob beradigan mutaxassislarini nazariy bilimlar bilan bir qatorda jahon andozalariga mos holatda tayyorlash, ularning malakasini oshirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. SHu bilan birga maktabgacha ta'limni isloh qilishning asosiy shartlaridan biri buyuk ma'naviy fazilatlariga ega, insoniy fazilatlarini o'zida mo'jassamlashtirgan, yetuk kadr sifatida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar avlodini yetishtirishni talab etadi. Hozirgi davrning bu talabi – matabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilarini axloqan va ma'nan yetuk, komil insonlar qilib tarbiyalash vazifalarini bajarishni talab etadi.

MTT rahbarlari va pedagog kadrlari oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri – erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasidir. Boshqacha aytganda, o'z xaq-huquqlarini taniydigan, o'z kuchi va imkoniyatlarini anglagan, atrofda sodir bo'layotgan voqea va hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashgan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un xolda quradigan erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalash lozim. Shu jihatdan olganda, barkamol insonni tarbiyalash avvalo, pedagoglardan ulkan mahorat va mas'uliyatni talab qiladi. Ustozlik mahorati va tarbiyachilik san'atining tayyor andozasi yoki qolipi mavjud emas. Ushbu san'atni egallash uchun insondan katta kuch, ijodkorlik va ko'p yillik tajriba talab etiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimini tubdan isloh qilish bo‘yicha keng miqyosdagi ishlarning amalga oshirilishi natijasida bugungi kunda mamlakatimiz maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ilmiy va pedagogik tarkib tubdan o‘zgardi, zamonaviy o‘quv-dasturiy asosga, moddiy-texnik bazaga ega bo‘lgan ta’lim maskanlari sifatida samarali faoliyat ko‘rsatmoqda.

Maktabgacha ta’lim tizimi faoliyatining pedagogik-psixologik asoslari, davlat va nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari hamda ularning muqobil turlarini tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari, maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etishning xukukiy-me‘yoriy asoslari, boshqarishda jahon tajribasi va uni ta’lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish texnologiyalarini o‘rganish va shu asosda choratadbirlarni belgilash, amaliyotga joriy qilish ishlari jadallashmoqda.

Maktabgacha ta’lim tizimining yangi avlod rahbarlarini shakllantirish masalasi ham kundalik dolzarb ahamiyat kasb etuvchi masalalar sirasiga kiradi. Bunda rahbarning muvofiqlashtirish, rejalashtirish, tartibga solish, nazorat qilish va baholash vazifalari bilan uyg‘unlikda bajarilishi lozim bo‘lgan vazifalari to‘g‘risida e’tirof etilgan funktsiyalar bolalarning intellektual jihatdan voyaga yetishiga, ma’naviy barkamol shaxs bo‘lib shakllanishiga va pedagog xodimlarning ilmiy-ma’naviy jihatdan o‘sishiga, siyosiy va fuqarolik pozitsiyasining mustahkamlanishiga olib keladi.

MTT pedagog xodimlaridan keng bilimdonlik, puxta amaliy tayyorgarlik, yuksak pedagogik mahorat, kompetentlik va ijodkorlik talab etiladi. Maktabgacha ta’lim jarayonida insonparvarlik omilini ta’minlaydigan ustozlarning shaxsiy sifatlariga quyidagilar kiradi: talabchanlik, haqqoniylik, halollik, mehribonlik, xushmomalalik. Ushbu sifatlar pedagogning ta’lim-tarbiya oluvchilar uchun ahamiyatini belgilashi kerak. Zero, shaxsiy sifatlar o‘qitish va tarbiyalash mahoratiga ta’sir ko‘rsatadi.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev o‘zining “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz” kitobida: “O‘z xalqiga fidoyi, biz boshlagan ishlarni davom ettirishga qodir bo‘lgan, har tomonlama yetuk rahbar oldida dolzarb vazifa – kelgusi avlodni komil inson qilib tarbiyalash vazifasi turibdi” degan fikrni e’tirof etadilar. Darhaqiqat, XXI asrda ijtimoiy - iqtisodiy munosabatlar rivojida inson aql zakovati va ma’naviyati asosiy muvofiqlashtiruvchi, rivojlantiruvchi omil va vosita ekanligi tobora namoyon bo‘lmokda. SHuning uchun insonparvarlik bozor iqtisodiyoti asosida huquqiy, demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyati qurilishining bosh tamoyili sifatida maydonga chiqdi.

Maktabgacha ta’lim tizimida ta’lim sifati tarbiyachi va xodimlarning kasbiy rivojlanishi tavsifi bo‘lib, zamonaviy bosqichida iqtisodiy taraqqiyot talablariga mos kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli yurituvchi mutaxassis qobiliyati va ish faoliyati bilan belgilanishi e’tirof etiladi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari o‘quv faoliyatining sifati o‘quv jarayonini rejalashtirish, uni amalga oshirish, o‘quv reja, dasturlarining mazmun mohiyati bilan emas, balki bolalarning olgan bilimlari, malaka va ko‘nikmalari, mustaqil ravishda olgan bilimlari bilan bog‘liq ta’lim natijasi sifati bilan belgilanmoqda. Har tomonlama taraqqiy etgan, aqlan va ma’nan barkamol, jismonan va ruhan tetik farzandlarni maktabgacha tarbiya tashkilotlarida kamol toptirish ahamiyati, Vatanimizning ravnaqi bugungi kunda yosh avlodlarga bergan ta’lim sifati va tarbiya mohiyati bilan chambarchas bog‘liqligi alohida dolzarblik kasb etadi. Mamlakatimizda bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar buyuk ma’naviy fazilatlarga ega, insoniy fazilatlarni o‘zida mo‘jassamlashtirgan, yetuk kadr sifatida faoliyat yuritishga zamin hozirlaydi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilishda ta'lim jarayonining barcha shakllarini eng qulay va samarali holatda tashkil etish, ularni shaxs kamoloti maqsadlari tomon yo'naltirish, tarbiyalanuvchilarda dunyoqarash, qobiliyatni shakllantirish va ularda jamiyat uchun zarur bo'lgan faoliyatga moyillik uyg'otishdir. Pedagogning ko'p qirrali faoliyati va uning qobiliyati, ijodkor va fidoiy bo'lishi hamda shogirdlarni barkamol insonlar qilib tarbiyalash masalasi davlat siyosati darajasidagi dolzarb masalalardan biridir. Pedagogik mahoratga ega bo'lgan pedagog tarbiyadagi qiyinchiliklarni yengishga qodir bo'lgan nufuzli rahbar, o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviy dunyosini tushuna oladigan, ularning tuyg'ularini his qila oladigan, ichki dunyosi nozik bo'lgan bola shaxsiga mohirlik bilan avaylab yondashadigan, donolik va ijodiy dadillik, ilmiy tahlil, xayol va fantaziya, chuqur ilmiy tafakkurga ega bo'lgan shaxslardir.

Mustaqil O'zbekistonda pedagoglik kasbiga hurmat e'tibor va uni sharaflash beqiyosdir, shu bilan birga ustozlar oldiga qo'yiladigan mas'uliyat ham katta.

Hozirgi kunda o'zining fidokorona mehnati bilan yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash sifatini oshirishga katta hissa qo'shayotgan ijodkor pedagoglar, olimlar, tadqiqotchilar soni yil sayin ortib bormoqda. Bularning barchasi mustaqil

O'zbekiston diyorida pedagog shaxsiga bo'lgan e'zoz, e'tibordan dalolatdir.

Imom al Buxoriyning «Al jomi' as – sahih» hadislar to'plamining «Ilm kitobi» bobida ilm egallash fazilati va xosiyatlar, ilm o'rganish va o'rgatish odobi to'g'risida ma'lumotlar berilgan. Ushbu bobda ilm o'rgatish va o'rganishga doir hadislar keltirilgan. Ularning tahlili, ilm o'rgatuvchiga nisbatan didaktik talablar, pedagogik – axloqiy g'oyalarni ifodalashga imkon beradi. Bugungi kunda ham pedagoglar malakasini oshirish jarayonida, ularning pedagogik, psixologik tayyorgarligi, bilimi, muomala madaniyatini yuksaltirish, zamonaviy fan sirlaridan xabardor qilish, axborot va kommunikatsiya ko'nikmalarini singdirish va milliy psixologik omillarni e'tiborga olish kerak. Yuksak saviyali, mahoratli ustozlargina xalq orzusidagi barkamol insonni tarbiyalaydi. Ilm insonni yuksaklik sari olib boradi. Ilmga chanqoq o'zbek xalqida ziyoli, ilmi insonlarni e'zozlash, ular faoliyatiga havas bilan qarash xususiyati mavjud.

367 Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirishda bu borada to'plangan tajribani tahlil etish va umumlashtirish, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu bilan birga, ta'lim tashkilotlarining resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanmoqda, o'quv-tarbiya jarayoni yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanmoqda. Jahon andozalariga javob beradigan maktabgacha ta'lim tashkilotlari qaror topmoqda va ularni rivojlantirish amalga oshirilmoqda. Ta'lim sifatini oshirishda, ta'lim jarayonini to'liq axborotlashtirish kuzda tutilmoqda.

Hozirgi paytda maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglar malakasini oshirishga quyidagicha yondashish tendentsiyalari kuzatilmoqda: sifatli o'quv jarayonini tashkil qilishda pedagog kompetentsiyasini rivojlantirish;

ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlarining asosiy negizi - turli xil boshqaruv, innovatsiya va axborot texnologiyalarini ta'limga joriy etishda pedagogning layoqatini oshirish;

ta'lim-tarbiya sifatining mahsulati natijani qo'lga kiritish va boshqalar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'quv faoliyatining sifati o'quv jarayonini rejalashtirish, uni amalga oshirish, o'quv reja, dasturlarining mazmun mohiyati bilan yemas, balki tahsil oluvchilarning olgan bilimlari, malaka va ko'nikmalari, mustaqil ravishda olgan bilimlari bilan bog'liq ta'lim natijasi sifati bilan belgilanmoqda.

Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida keltirilgan bosh g'oya, ya'ni: "faqat ilm va bilimlar jamiyatni rivojlantirishi, davlatni taraqqiy ettira olishi mumkinligi", to'g'risidagi g'oyasiga monand ravishda sifatli ta'lim boshqaruvini amalda joriy etish talab etiladi. Demak, bugungi kunda jahon andozalariga tenglashtirilgan ta'lim sifat tizimi asosida mutaxassislar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunda pedagogdan ta'lim berishda yuksak mahorat talab etiladi.

Maktabgacha tarbiya tashkilotlarida ta'lim va tarbiya sifati, uni baholash va sifat menejmentiga oid jahonda olib borilgan tadqiqotlar natijasida qator, jumladan, quyidagi ilmiy natijalar olingan: maktabgacha tarbiya tashkilotlarida ta'limiy va tarbiyaviy sifat nazoratining ichki baholash mexanizmlari ishlab chiqilgan (London universiteti qoshidagi "Layf Kouching", Ta'lim institutlari (Buyuk Britaniya); ta'lim sifati menejmenti tizimini sertifikatlash va sifatni kafolatlash usullari tavsiflangan (Bavariya akkreditatsiyalash, sertifikatlash va sifatni kafolatlash instituti, Germaniya) va boshqalar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya sifati, uni baholash, ilmiynazariy asoslash, kvalimetriyaga murojaat etish, sifatning yalpi menejmentini qo'llash uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim shartlaridan biridir. Bunda kvalimetrik tahlil muhim ahamiyat kasb etadi.

Kvalimetriya diagnostik metodlarni aniqlash, sifatni miqdoriy baholashning nazariy asoslarini yaratish bilan bog'liq ilmiy va amaliy faoliyat sohasi. Kvalimetriya **kvalitologiya** (sifat haqidagi fan)ning tarkibiy qismidir. 368 Dunyoda ta'lim sifati menejmentini takomillashtirish bo'yicha qator, jumladan, quyidagi ustuvor yo'nalishlarda tadqiqotlar olib borilmoqda: ta'lim sifatini kafolatlashning yagona mezonlari va standartlarini belgilashni aniqlash; ta'lim xizmatlari eksportini rivojlantirish; ta'lim dasturlarini akkreditatsiyalash milliy tizimlarini muvofiq-lashtirish; sifatni boshqarish texnologiyalarini takomillashtirish. Biroq, hanuzgacha davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari xodimlarining malakasini oshirish va ushbu tarbiya maskanlarida ta'limiy va tarbiyaviy boshqaruv menejmentiga xos xususiyatlarni aniqlashning yagona tizimini takomillashtirish masalalari o'z yechimini tulaqonlicha amalga oshirilmagan. Shu jihatdan olganda, ta'limda sifatni boshqarish, sifatni kafolatlashda akkreditatsiyaning o'rni, sifatning tashqi monitoringi, oliy ta'limda sifatni baholash tizimlari, ta'lim jarayoni ishtirokchilari faoliyatini muvofiqlashtirish va ta'lim sifatini nazorat qilishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash zarurati oshmoqda.

XULOSA

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bugungi kunda davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiya sifatini takomillashtirish muammosini alohida tadqiqot predmeti sifatida o'rganish ehtiyoji sezilmoqda. Muammoning yechimini topish uchun:

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari xodimlarining malakasini oshirishda «tarbiya kvalimetriyasi» va «ta'lim kvalimetriyasi» tushunchalarini ilmiy jihatdan tavsiflash;

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari boshqarishning metodologik va nazariy asoslarini sifatli menejment nuqtai nazaridan tadqiq qilish;

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlariga qo'yiladigan davlat talablarini tabaqalashtirilgan yondashuv asosida takomillashtirish;

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari xodimlarining malaka oshirishdan keyingi faoliyati samaradorligi monitoringini joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish;

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari tarbiyalanuvchilari iqtidorini aniqlash va rivojlantirishga mo'ljallangan metodik qo'llanmalar yaratish va amaliyotga tatbiq etish;

davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlarida sifat menejmenti tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish lozim.

Davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya tashkilotlari xodimlarining faoliyatini kvalimetriya asosida baholash, kasbiy faoliyat natijasi, tarbiyalanuvchilarning intellektual darajasi va shaxsiy rivojlanishi mezonlariga asoslangan holda takomillashtirishga qaratish lozim.

Shunday qilib, ta'lim-tarbiya sifatini oshirish jarayonida yangi mazmun va mohiyatga ega bo'lgan insonparvarlik tamoyillariga asoslangan, yaratuvchanlik, 369 ijodkorlikka intilish hissi bilan yo'g'rilgan ta'lim komil inson shaxsini yetuklikka yo'naltiradi. Binobarin, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib borilayotgan islohotlar ta'lim-tarbiyaning maqsadini yangi yo'nalishga burdi. Demak, ta'lim-tarbiyaning maqsadi butunlay yangilandi, unga mos holda mazmunning ham, pedagogik jarayonning ham yangilanishi tabiiydir. Bu omil davlatimizning ijtimoiy siyosatini belgilab berganligi tufayli shaxs manfaatlarini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi Qarori, 2019., 13 may, PQ 4312 son.
2. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob halqimiz bilan birga qo'ramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.-488 bet.
3. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. –Toshkent: O'qituvchi, 1998.-43-bet

TARBIYACHI-PEDAGOGLARNING MALAKASINI OSHIRISH TIZIMINI ISLOH QILISH

Yuldasheva Shoira Abdurasulovna

Yashnobod tumani 517-sonli Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori

Annotatsiya. Bu maqolada tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirish tizimini isloh qilish yo'llari, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha tavsiyalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: tarbiya, bola, bilim, pedagog, innovatsiya, kompyuter, ta'lim, ko'nikma.

Tarbiyachi-pedagoglar ta'lim va tarbiya tizimida muhim rol o'ynaydi. Ularning malakasi va bilim darajasi nafaqat o'zlarining faoliyatini, balki butun ta'lim jarayonining samaradorligini belgilaydi. O'zbekistonning zamonaviy ta'lim tizimida tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirish masalasi dolzarb ahamiyatga ega. Ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va yoshlarni tarbiyalash jarayonini yanada sifatli qilish uchun pedagoglarning o'z malakasini doimiy ravishda oshirib borishi zarur.

Tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirish tizimining hozirgi holati.

O'zbekistonning ta'lim tizimida tarbiyachi-pedagoglar uchun malaka oshirish kurslari va dasturlari mavjud. Biroq, bu tizimda hali ham bir qator kamchiliklar mavjud. Bular orasida:

- Malaka oshirish kurslarining yetarli emasligi: Ba'zi pedagoglar uchun malaka oshirish imkoniyatlari cheklangan yoki nisbatan samarali emas.
- Innovatsion metodlarning kam qo'llanilishi: Ko'plab tarbiyachi-pedagoglar an'anaviy pedagogik metodlardan foydalanishni davom ettirmoqda, yangi texnologiyalar va metodlar keng joriy etilmagan.
- Individual yondashuvning yetishmasligi: Pedagoglarning ehtiyojlari, qobiliyatlari va malaka darajalari farqli bo'lganligi sababli, malaka oshirish kurslarida individual yondashuv yetarlicha rivojlanmagan.

2. Malaka oshirish tizimini isloh qilish uchun zarur chora-tadbirlar.

a) Innovatsion va zamonaviy metodlarni joriy etish

Malaka oshirish tizimida innovatsion pedagogik metodlarni qo'llash, tarbiyachi-pedagoglarga yangi bilimlar va ko'nikmalarni o'rganishda yordam beradi. Masalan:

- Kompyuter texnologiyalaridan foydalanish: Onlayn kurslar, vebinarlarga qatnashish va digital resurslarni o'rganish pedagoglarni zamonaviy o'quv texnologiyalari bilan tanishtiradi.
- Interaktiv o'qitish usullarini joriy etish: Pedagoglar o'z faoliyatida interaktiv metodlardan (masalan, roliklar, multimediyali darslar, simulyatsiyalar) foydalana boshlashlari kerak.

b) Malaka oshirish kurslarida individual yondashuv

Tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirishda individual yondashuvni kengaytirish zarur. Har bir pedagogning o'quv uslubi va ehtiyojlari farq qiladi, shuning uchun:

- Har bir pedagog uchun individual rivojlanish rejalarini ishlab chiqish.
- Kichik guruhlar shaklida o'qitish, bu orqali tarbiyachilar o'zaro tajriba almashishi va o'z ehtiyojlariga mos ravishda bilim olishlari mumkin.

- Pedagoglarning o'z malakasini mustaqil ravishda oshirishi uchun sharoitlar yaratish, masalan, maxsus o'quv dasturlari yoki onlayn platformalar.

c) Pedagoglarni doimiy ravishda nazorat qilish va baholash tizimini joriy etish

Pedagoglarning malakasini oshirish jarayonini samarali kuzatish va baholash tizimi muhim ahamiyatga ega. Bu pedagoglarning rivojlanish darajasini aniqlash, o'qitish usullarining samaradorligini tahlil qilish va kerakli o'zgarishlarni kiritish imkonini beradi. Bunga quyidagi yondashuvlarni qo'llash mumkin:

- Yillik malaka baholash: Har bir pedagogning faoliyati baholanadi va malakalarini oshirish uchun reja tuziladi.

- Fikr-mulohazalar va tahlil: Pedagoglarning o'z faoliyatiga oid fikrlarini yig'ish va o'rganish, o'qitish jarayonida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni aniqlash.

d) Pedagoglarni ilmiy tadqiqotlarga jalb etish

Pedagoglarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish, malakalarni oshirishda muhim bir yo'nalish hisoblanadi. Tadqiqotlar o'qitish metodlarini, ta'limdagi yangiliklarni va tarbiyachilarning o'z faoliyatini takomillashtirishni o'rganishga yordam beradi.

3. Amaliy misollar va muvaffaqiyatli tajribalar.

O'zbekistonning ba'zi hududlarida malaka oshirish tizimi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda. Misol uchun, Toshkent shahrida yangi metodlar asosida tashkil etilgan malaka oshirish kurslari pedagoglar tomonidan yuqori baholanmoqda. Bu kurslar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliyotga tayyorlashni ham ta'minlaydi. Shuningdek, ayrim viloyatlarda onlayn o'quv platformalari orqali pedagoglar o'z bilimlarini mustahkamlashmoqda.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarning yerkin va to'g'ri rivojlanishi uchun muhim boshlang'ich bosqichni tashkil etadi. Buning uchun bolalarga ta'sir o'tkazish va ularni barkamol insonlarga aylantirishda tarbiyachi katta rol o'ynaydi. Shu boisdan, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega.

1. Tarbiyachi malakasi va uning ahamiyati.

Tarbiyachi — maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning jismoniy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy shaxs hisoblanadi. U bolalarga bilimlarni, ko'nikmalarni va hayotdagi muhim qiymatlarni o'rgatishda, ularning ijodiy va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim vazifa bajaradi. Tarbiyachi malakasini oshirish natijasida bolalarga o'rgatish sifati yaxshilanadi, pedagogik jarayon samaradorligi ortishi, oila bilan hamkorlik tizimi mustahkamlanadi. Shu bilan birga, tarbiyachi o'zining professional qobiliyatlarini oshirish orqali oiladagi ta'limga ham ta'sir ko'rsatadi.

2. Malaka oshirishning asosiy yo'nalishlari

a) Pedagogik bilimlar va ko'nikmalarni chuqurlashtirish

Tarbiyachining malakasini oshirish uchun pedagogik nazariya va amaliy bilimlarini doimiy ravishda yangilab borish muhim. Buning uchun:

- Pedagogika va psixologiyani yangilash: Pedagogika va psixologiya sohasidagi yangi tadqiqotlar, metodikalar va usullar haqida tushunchalarga ega bo'lish.

- Yangi o'quv metodikalari: Davlat standartlariga muvofiq tarbiya va ta'lim berishning yangi usullarini o'rganish.

- Inklyuziv ta'lim: Barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish, inklyuziv ta'lim usullarini amaliyotga joriy qilish.

b) Texnologiyalardan foydalanish

Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tarbiyachilarning ishini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Texnologiyalar orqali bolalarga interaktiv o'yinlar, multimedia materiallari, elektron darslar tashkil etish mumkin. Bu tarbiyachi uchun yangi bilimlarni egallashga yordam beradi.

v) Xalqaro tajribalardan foydalanish

Dunyoning turli bo'javiy tajribalaridan foydalanish tarbiyachilarga yangi yondashuvlar va usullarni o'rganish imkonini beradi. Masalan, Yevropa, Amerika yoki Janubiy Sharqiy Osiyo davlatlarining maktabgacha ta'lim tizimlarini tadqiq qilish va ulardan ilhomlanish. Bunday ishlash maktabgacha ta'lim tashkilotlarini modernizatsiya qilishga yordam beradi.

3. Malaka oshirishdagi amaliy choralar

a) Seminarlar va treninglar

Maktabgacha ta'lim muassasalarini har yili tashkil etiladigan seminarlar, treninglar va master-klaslar orqali tarbiyachilarning malakasini oshirish mumkin. Bu tadbirlar eng yangi pedagogik metodikalarni, ishlash strategiyalarini va bosqichlarini o'rganishga yordam beradi.

b) O'z-o'zini rivojlantirish

Tarbiyachi o'ziga mustaqil rivojlanish dasturini belgilashi va unga amal qilishi lozim. Bu o'zining professional o'qishini davom ettirish, kitoblarni o'qish, maxsus kurslarda qatnashish, onlayn platformalardan foydalanishga asoslangan bo'lishi mumkin.

v) Ishdagi hamkorlik va fikr almashish

Tarbiyachi o'zining tajribasini boshqa tarbiyachilar bilan bo'lishishi va umumiy muammolarni muhokama qilishi kerak. Hamkorlik, oila bilan yaqin aloqa va bolalar bilan ishlashda fikr almashish maktabgacha ta'limda ijobiy o'zgarishlar yaratishga yordam beradi.

4. Tarbiyachi malakasini oshirishning ahamiyati

Tarbiyachi malakasini oshirish maktabgacha ta'limning sifatini yaxshilaydi, bolalarning rivojlanishini ta'minlaydi va ularga hayotda zarur bo'ladigan bilimlarni berishga yordam beradi. Malaka oshirish, tarbiyachi va bolalar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi, bu esa ta'limning har bir bosqichida muhim omil hisoblanadi. Har bir maktabgacha ta'lim tashkiloti o'z tarbiyachilarini professional va ijodiy jihatdan rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratishi kerak. Buning uchun davlat va xususiy sektorning hamkorligi, samarali malaka oshirish dasturlari va ustozlar tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirish tizimi muhim ahamiyatga ega va uning isloh qilinishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda katta rol o'ynaydi. Innovatsion metodlarni joriy etish, individual yondashuvni kengaytirish, pedagoglarni doimiy nazorat qilish va ilmiy tadqiqotlar bilan bog'lash — bularning barchasi tizimni yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Shuningdek, har bir pedagogning malakasini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va interaktiv o'qitish metodlarini keng qo'llash, malaka oshirish dasturlarini sifatli tashkil etish kerak. Shunday qilib, tarbiyachi-pedagoglarning malakasi oshib, ular bolalar uchun yanada samarali ta'lim va tarbiya jarayonini ta'minlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Grosheva I.V., Yevstafeva L.G., Maxmudova D.T., Nabixanova Sh.B., Pak S.V., Nazarova V.A., Isxakova M.R., Abdunazarova N.F. "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr) – T.:2022
2. Qodirova F., Toshpo'latova Sh., Karimova N., A'zamova M. "Maktabgacha pedagogikasi" Darslik. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. – 688 b.
3. Lazarev V. S., Potashnik M. M. Upravleniye razvitiyem shkolы. – M., 1995. – 441 s.
4. Potashnik M.M. Pedagogicheskoye tvorchestvo: problemy razvitiya i opyt. – Kiyev, 1988. – S. 65.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ДЕТСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

¹А.Закиров, ²З.Самиева

¹доцент Института переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных учреждений.

²Самостоятельный исследователь Института переподготовки и повышения квалификации директоров и специалистов дошкольных образовательных учреждений.

Образовательный менеджмент в детских образовательных организациях представляет собой систему управления, направленную на эффективное функционирование и развитие образовательного процесса, повышение качества образования, организацию взаимодействия всех участников образовательного процесса и оптимизацию использования ресурсов. Основная цель такого управления — создание условий для всестороннего развития детей, поддержание высоких стандартов обучения и воспитания, а также формирование комфортной и безопасной образовательной среды.

Менеджмент в сфере образования играет важную роль в обеспечении качественного обучения и воспитания. В детской образовательной организации ключевыми аспектами являются:

организация образовательного среды: планирование и координация образовательно-воспитательного процесса, включая подготовку учебных материалов, контроль за выполнением Государственной программы «Илк кадам»;

управление кадрами: подбор, обучение и развитие педагогического состава, создание условий для повышения квалификации, мотивация сотрудников;

управление ресурсами: эффективное использование материальных, финансовых и временных ресурсов для обеспечения образовательно-воспитательного процесса;

мониторинг и оценка качества образования: постоянное отслеживание результатов образовательной деятельности, анализ достижения образовательных целей, оценка удовлетворенности родителей и воспитанников качеством образования в детском саду.

Основные компоненты образовательного менеджмента

Образовательный менеджмент включает несколько ключевых компонентов, которые взаимосвязаны и влияют друг на друга:

Стратегическое управление - стратегическое управление в детском образовательной организации включает в себя долгосрочное планирование. Руководитель организации, вместе с педагогическим коллективом разрабатывает стратегию развития, которая направлена на улучшение образовательно-воспитательного процесса, повышение уровня педагогического мастерства и укрепление материально-технической базы.

Тактическое управление - тактическое управление включает ежедневное планирование работы организации, распределение обязанностей среди педагогов и специалистов, контроль за выполнением планов и оперативное решение возникающих проблем. Важно, чтобы управленческие решения принимались быстро и эффективно, обеспечивая бесперебойную работу образовательного процесса.

Оперативное управление - это аспект управления, связанный с решением текущих задач и оперативным контролем за их выполнением. Оперативное управление предполагает постоянное взаимодействие с воспитателями, педагогами и родителями, решение текущих проблем в организации обучения и воспитания.

Управление качеством образования - контроль за качеством образования включает регулярные оценки результатов работы учреждения. Это может быть мониторинг успеваемости детей, проведение анкетирования среди родителей и педагогов, анализ образовательных достижений и подготовка предложений для дальнейшего улучшения образовательной среды.

Ключевые задачи образовательного менеджмента

1. Обеспечение равенства в доступе к образовательным услугам: Одной из важнейших задач является создание условий для обучения всех детей, независимо от их социального положения, физических или умственных особенностей.

2. Развитие педагогического коллектива: Постоянное повышение квалификации педагогов, их поддержка и мотивация — важный аспект образовательного менеджмента. Без высококвалифицированных специалистов невозможно достичь высокого уровня образования.

3. Внедрение инновационных технологий: Современные образовательные учреждения должны активно внедрять новейшие образовательные технологии, использующие информационные и коммуникационные средства. Это помогает не только улучшить качество обучения, но и делает его более доступным и интересным.

4. Обеспечение психологического и физического комфорта учащихся: Управление образовательным процессом должно включать не только организационные, но и гуманитарные аспекты. Создание комфортной среды для детей, поддержание их психоэмоционального состояния — задача номер один.

5. Взаимодействие с родителями: Одной из важнейших задач менеджмента является установление партнерских отношений с родителями детей. Это требует от руководителей умения организовывать взаимодействие и регулярно информировать родителей о достижениях их детей, а также об участии в образовательном процессе.

Современные подходы в образовательном менеджменте

В последние годы образовательный менеджмент в детских учреждениях претерпевает значительные изменения. Современные подходы включают:

- Децентрализация управления: Современные образовательные учреждения склоняются к децентрализации, предоставляя больше полномочий директору школы или детского сада. Это позволяет сделать управление более гибким и оперативным.

- Использование цифровых технологий: Введение электронных журналов, образовательных платформ, систем мониторинга и анализа учебного процесса стало неотъемлемой частью работы современных образовательных учреждений.

- Командное руководство: Важным элементом успешного образовательного менеджмента становится подход, при котором руководитель учреждения работает в тесном взаимодействии с педагогическим коллективом и другими сотрудниками.

Заключение

Образовательный менеджмент в детской образовательной организации — это многогранный и сложный процесс, который требует комплексного подхода, внимательного отношения к каждому элементу системы. Только эффективное управление, включающее правильное стратегическое, тактическое и оперативное планирование, способность адаптироваться к изменениям и быстро реагировать на вызовы времени, может обеспечить высокий уровень образования и воспитания детей, создать для них благоприятные условия для развития и формирования успешной личности.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI RAHBAR VA MUTAXASSISLARINING MA'NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

¹A.A.Zakirov, ²S.Y.Ahmadaliyev, ³Haitova G.S., ⁴Kushekbayeva A.A.

¹psixologiya fanlari nomzodi., dotsent, ²pedagogika fanlari nomzodi., dotsent, ³Farg'ona viloyati Marg'ilon shahar 14-sonli DMTT, ⁴Navoyi viloyati Uchquduq tumani 8-sonli DMTT

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbar va mutaxassislarining ma'naviy axloqiy fazilatlarini ilmiy-nazariy jihatdan aniq taklif va tavsiyalar va asosida tahlil qilib berildi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruvchilik ko'nikmalari va pedagog xodimlarining mashg'ulotlar jarayonidagi mahorati, pedagogik odobi, ma'naviy fazilatlarining pedagogik yo'llari asoslab berildi.

Kalit so'zlar: sog'lom ma'naviy muhit, ma'naviy-axloqiy fazilatlar, ma'naviy-axloqiy qiyofa, ma'naviy mafkura, ma'naviy bilim.

Bugungi dunyoning xarakterli xususiyatlaridan biri shuki – kurash asosan tafakkur maydonlarida, ya'ni inson ongi va qalbini egallash ustida kechmoqda. Shu bois, mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim omili soha xodimlarining ma'naviy-ruhiy tayyorgarlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir.

Kelajak avlodni yetuk avlod etib tarbiyalashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan har qaysi davlat, avvalo maktabgacha ta'lim tizimini, jumladan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini zamon talablari darajasida jihozlash va ta'lim-tarbiyani tubdan takomillashtirish zarur. Bunday vazifani hisobga olgan holda maktabgacha ta'lim tizimida dunyoning rivojlangan mamlakatlarining tajribalaridan unumli foydalangan holda ta'lim-tarbiya va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ma'naviy muhitni yanada oshirishirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bundan asosiy maqsad farzandlarimizni har tomonlama barkamol, aqlan va jismonan yetuk avlod etib tarbiyalashdan iboratdir. Bularni amalga oshirishda avvalo, maktabgacha ta'lim tashkilotida faoliyat olib borayotgan soha xodimlarining mustahkam irodasi va fidoyiligi, ona yurtga mehr-muhabbat va sadoqatiga so'zsiz bog'liqdir. Shu ma'noda, bugungi maktabgacha ta'lim tashkilotida sog'lom ma'naviy muhitni yaratishda ta'lim-tarbiya ishlariga alohida e'tibor berish, ta'lim-tarbiya jarayonini ilg'or texnik va texnologik vositalar, yangicha usul-uslublar asosida tashkil etish, eng asosiysi, maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan ta'lim xizmatlarini zamon talablari darajasida tashkil etgan holda tarbiyalanuvchi bolalarni ma'naviy jihatdan barkamol avlod etib tarbiyalash ishlarni izchil davom ettirish shart.

Bugungi kunda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'lgan yoshlarni tarbiyalash, maktabgacha ta'lim sohasida borilayotgan islohotlarning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Sohada faoliyat olib borayotgan rahbar, pedagog va boshqa soha xodimlarining ma'naviy-axloqiy fazilatlariga – madaniyatlilik, insonparvarlik, fidoyilik, xushmuomalalik, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mas'uliyatlilik, notiqlik, savodxonlik, qat'iyatlilik, intizomlilik, olijanoblikni kiritish mumkin.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida mehnat faoliyatini olib borayotgan xodimlar yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish uchun, avvalo, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida sog'lom ma'naviy-axloqiy muhitni qaror toptirish va mustahkamlash zarur. Bu, o'z navbatida, rahbarlar mahoratiga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Chunki rahbar mahorati – uning

boshqaruv san'ati sirlarini bilishi, xodimlarni tanlashdan tortib, ular bilan bog'liq ziddiyatli vaziyatlarda oqilona yechim topa olishi, o'zi mas'ul jabhada yuksak samaradorlikka erishish uchun jamoaning bunyodkorlik kuchlarini safarbar eta olishi, tashkilotchilik qobiliyatining namoyon bo'lishini anglatadi.

Rahbar mahoratining muhim jihati uning muomala madaniyatida aks etadi. Samimiyat, adolat, muomala, optimizm, asosiy muammo bilan ikkinchi darajali vazifalarni o'z vaqtida farqlay bilish, tashabbuskorlik rahbar mahoratini tashkil etuvchi omillar bo'lsa, uzoqni ko'ra bilishi, pirovard maqsad va vazifalarni teran anglashi, murakkab vaziyatlarda o'zini yo'qotmasdan noan'anaviy, kutilmagan yechimlar o'ylab topishi, jamoadagi har bir pedagog va boshqa xodimlar ko'ngliga yo'l topa bilishi, uning namoyon bo'lishi hisoblanadi. Ya'ni jamoada haqiqiy rahbar ruhiy ko'tarinki kayfiyat bilan ish olib bormog'i va yashamog'i lozim. Rahbar hamisha jamoa a'zolarining quvonch va tashvishlari bilan yashashi kerak, chunki hayotining ko'pgina unutilmas lahzalari jamoa muhitida shakllanadi, tarbiyalanadi.

Shuningdek, rahbar notiqlik mahoratiga ham ega bo'lishi, tushunarli, ifodali va ta'sirchan, ishonarli va da'vatkor ruhda gapirishga o'rganishi kerak. Rahbarning tinglash mahorati bugungi kunda dolzarb vazifaga aylangan. Bu haqda nemis faylasufi A.Shopengauer: «Odamlarning o'zingiz to'g'ringizda yaxshi fikrga ega bo'lishlarini xohlasangiz, ularni tinglang», degan edi. Chunki tinglash qobiliyati gapiruvchini ilhomlantiradi, ruhlantiradi. Shu tariqa yangi g'oyalarning shakllanishiga sharoit tug'iladi.

Rahbarlar yuksak insoniy fazilatlariga ega bo'lishi uchun quyidagi fazilatlariga ega bo'lishlari shart:

- ko'ngli ochiq, aql-zakovat sohibi, ma'naviy shakllangan bo'lishi kerak;
- u o'zini tarbiya qilgan, halol, zimmasidagi mas'uliyatni his etib yashamog'i lozim;
- aqlli, tajribali, o'z ishining bilimdoni bo'lmog'i shart;
- uning barcha ishlari va xatti-harakatlari shaxsiy tarkibga ijobiy ta'sir ko'rsatmog'i kerak;
- u fidoyi, tashabbuskor, qat'iyatli va talabchan bo'lishi shart;
- o'z shaxsiy hayoti va xizmat faoliyati bilan qo'l ostidagilarga namuna bo'lmog'i lozim;
- nafs balosiga qarshi turmog'i, o'zidan kichik rahbarlarni ham bu balodan asramog'i kerak;
- adolatsizlikka aslo yo'l qo'ymasligi lozim;
- uning barcha ishlari ochiq va oshkora bo'lishi lozim;
- rahbar o'z g'oyasi, fikri, harakat dasturiga ega bo'lish bilan birga, barcha buysunuvchilarni yurt taraqqiyoti, xalqning tinchligi va farovonligi yo'lida yagona g'oya atrofida jipslashtirishi shart.

O'z navbatida, rahbarlik faoliyatining samaradorligi uning tafakkuri, aql-idrokiga ham bevosita bog'liq. Tafakkur rahbarga keng va chuqur fikrlay olish, yaxshini yomondan, foydani zarardan, muhimni nomuhimdan bexato ajrata olish imkonini beradi. Shuning uchun rahbarlik faoliyatini tafakkur va harakat birligi, deyish mumkin.

Bundan tashqari, maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat olib boruvchi xodimlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasi masalasiga ham alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiq. Chunki usiz inson insonlik martabasiga ko'tarila olmaydi. Shunday ekan, soha xodimlari ma'naviy-axloqiy qiyofasini belgilaydigan asosiy omillarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- intellektual salohiyat;
- mustahkam iroda;

- axloqiy-ruhiy poklik;
- yuksak e'tiqod.

Intellektual salohiyat – soha xodimlarida bilim, hayotiy tajriba, idrok hamda zehn asosida avvalo o'z aqliy salohiyatini, inson turmush tarzini turli yo'nalish va shakllarda yanada boyitish, uning yangi qirralarini ochish, mukammallashtirish imkoniyatlarining mavjudligi. O'z navbatida, intellekt – maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarining aql, idrok, zakovat, ma'naviy jihatdan yetuklik darajasini bildiradi. Ma'lumotlarga qaraganda, odam miyasidagi intellektual kuch yoki salohiyat, atom yadrosidagi beqiyos kuchga teng bo'lar ekan. Gap uni qanday rivojlantirish va qay darajada ishlata bilishda.

Iroda – soha xodimlarining ichki va tashqi intilishlari, imkoniyat va salohiyatini maqsad yo'lida safarbar etish, qat'iyat bilan harakat qilish, sinov va mashaqqatlarni yengib o'tishga, har qanday sharoitda ham ruhiy muvozanatni saqlashga asos bo'ladigan ma'naviy fazilat. Iroda orqali pedagog xodimlar o'z xohish-istaklari, xatti-harakatlarini qat'iy nazorat qilib turadi. Iroda – bu aslida mustahkam ishonch demakdir. Irodasi baquvvat odam o'ziga ishonadi va har qanday murakkab vazifani ham o'z zimmasiga olishdan qo'rqmaydi. Shuning uchun ham yuksak irodali insonga suyanish mumkin».

Poklik – ma'naviy-estetik kategoriya sifatida eng muhim ma'naviy-axloqiy talablardan biri bo'lib, samimiylik, sadoqat, ishonch va tabiiylikni o'z ichiga olgan. Poklik mazmunida oqillik va e'tiqodlilik, sharm-hayo va or-nomus, ziyraklik va farosatlilik, halollik, mehribonlik kabi ijobiy xislatlar mujassamlashgan. Ma'naviy poklik axloq ziyosidir. Unda ruh shaffofligi, sezgi tuyg'ulari yuksak.

Chunonchi, inson hayotida axloqiy poklik birinchi darajali vazifalardan sanaladi. Chunki axloqiy poklik ta'ma va molparastlikka mutlaqo zid. Donishmand xalqimiz, ishlarning poki – chiroyli va halol bajarilganida, e'tiqodlarning poki – qat'iylilikda, taomlarning poki – halollikda, deb bejiz aytmagan. Demak, maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbar va pedagog xodimlari ham o'z fe'llarini yaxshilashlari, xulqlarini poklashlari, qalblarini musaffo qilishlari ularning o'zlariga, intilishlariga bog'liq ekanligini ongli ravishda anglab yetishlari shart.

E'tiqod – muayyan maqsad, qadriyatga ishonch, shu asosda shakllangan tafakkur tarzini ifoda etuvchi tushuncha. Bilimlarning chinligi e'tiqodning mustahkam bo'lishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ammo har qanday bilim emas, balki inson ongida qayta ishlab chiqilgan, ya'ni tajriba chig'irig'idan o'tgan, ikkinchi marta qayta hosil bo'lgan bilimlarga e'tiqodning mustahkam bo'lishini ta'minlaydi.

Shu o'rinda ma'naviy va axloqiy tarbiya tushunchalarining mohiyati haqida to'xtalib o'tishni joiz deb bilamiz.

Ma'naviy tarbiya – yuksak ma'naviyatni tarbiyalash vositasi, muayyan shaxs, jamoa, guruh, jamiyat, millatda jismoniy barkamollik, ruhiy, axloqiy, ma'naviy yetuklik kabi sifatlarini shakllantirishga qaratilgan amaliy ta'lim-tarbiya jarayonini ifodalovchi tushuncha. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan ma'naviy xususiyatlarni tarbiyalash uning eng asosiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ta'minlaydigan qadimiy va abadiy qadriyatdir.

Axloqiy tarbiya esa jamiyat ma'naviy hayotidagi muhim ijtimoiy hodisa bo'lib, odob-axloq tizimini, axloqiy fazilatlarini zamon talablari asosida har qaysi avlod ongiga singdirish shaklidir. Axloqiy tarbiya insoniyat tarixi mobaynida ikkita muhim masalaga javob izlaydi: biri – qanday yashamoq kerak, ikkinchisi – nima qilish keragu nima qilmaslik lozim.

Bugungi kunning dolzarb masalalaridan yana biri – soha xodimlarining yot g'oyalarga qarshi tura olishidir. Bunda xodimlarning ma'naviy yetuklik, e'tiqodi darajasini bilish muhim

ahamiyat kasb etadi. Shu munosabat bilan, ma'naviy-mafkuraviy yetuklik ko'rsatkichlarini belgilash va ularning rivojlanganlik darajasini aniqlash zarurati tug'iladi. Maxsus o'rganishlar asosida maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlarining ma'naviy bilimlarining quyidagi jihatlari ma'naviy-mafkuraviy yetuklik ko'rsatkichlari sifatida taklif etiladi:

- soha xodimlari bilimlarining to'laligi – o'z yoshi, mavqei va bugungi kun talabi doirasida ma'naviy va axloqiy tushunchalarga ega bo'lish, ularning mazmun-mohiyatini tushunish va mustaqil tarzda talqin eta olish;

- ma'naviy bilim va qarashlarning mantiqiy asoslangani – kundalik hayotdagi xulq shakllari turli muammoli vaziyatlarda to'g'ri xulosa chiqara olish va muammoni to'g'ri tahlil qila olish;

- ulardagi ma'naviy bilim va qarashlarning mustahkamligi. Bu jihatning namunadagi ko'rsatkichi bo'lib, ularda mavjud ma'naviy xislatlarini e'tiqod darajasiga yuksalganligi;

- MTT rahbar va pedagog xodimlarning ma'naviy bilimlarni amaliyligi, o'z axloqiy va ma'naviy jihatlari nafaqat og'zaki ravishda, balki xulqida ham namoyon etishi.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlash lozimki, maktabgacha ta'lim tashkiloti xodimlaridagi mavjud yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlar, mustahkam iroda, Vatan taqdiri uchun mas'uliyat hissini kamol toptirish, jamoada sog'lom axloqiy-ruhiy muhitni shakllantirishga qaratilgan ishlar tizimini tubdan yaxshilash va takomillashtirish maktabgacha ta'lim tashkilotida faoliyat olib borayotgan har bir rahbar va xodimlarning muhim vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida”gi Qonuni Toshkent 2019 yil 16 dekabr.
2. Mirziyoyev SH.M. “Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. – T.: “O'zbekiston”, 2016.
3. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. – T.: “O'zbekiston”, 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak.–T.: “O'zbekiston”. – 2017.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. –T.: “Ma'naviyat”, 2008.

MALAKA OSHIRISH JARAYONIDAGI MA'NAViy-MA'RIFIY ISHLARNI SOG'LOMLASHTIRISHDA TARG'IBOT ISHLARINING YANGI TEXNOLOGIYALARI

¹Zaripov Fayziddin Muxitdinovich, ²Samandarova Gulxayo Abdulkarim qizi

¹T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zPFITI tayanch doktoranti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), ²Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi

"Biz "Tarbiya go'daklikdan boshlanadi", degan hikmatli so'zga amal qilib, ta'lim-tarbiya sohasidagi o'zgarishlarni uning eng quyi bosqichi maktabgacha ta'lim tizimidan boshladik". Bolalarimizning go'dakligidan ongi va tafakkurini to'g'ri shakllantirib borsak, kelajakda yuksak saviyali, bilim va ma'naviyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalash qiyin kechmaydi.

Shavkat Miromonovich Mirziyoyev

Annotatsiya. Mazkur maqolada malaka oshirish jarayonidagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi zamonaviy texnologik yondashuv masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: malaka, jarayon, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, sog'lomlashtirish, targ'ibot, yangi texnologiya, zamonaviy yondashuv.

Аннотация. В данной статье освещены вопросы нового современного технологического подхода содействия совершенствованию духовно-просветительской работы в процессе профессионального развития.

Ключевые слова: квалификация, процесс, духовно-просветительская работа, укрепление здоровья, новые технологии, современный подход.

Abstract. This article highlights the issues of a new modern technological approach to promoting the improvement of spiritual and educational work in the process of professional development.

Keywords: expressions: qualification, process, spiritual and educational work, health promotion, new technology, modern approach.

Keyingi yillarda mamlakatimiz ijtimoiy hayotining ma'naviy-ma'rifiy asoslarini mustahkamlash, Yangi O'zbekiston taraqqiyoti strategiyasining maqsad va vazifalarini, milliy g'oyamizni aholi, yoshlarning qalbi va ongiga singdirish, yosh avlod qalbida Vatanimiz taqdiri va kelajagi uchun daxldorlik, mas'uliyat hissini oshirish, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirishga yo'naltirilgan targ'ibot tizimini shakllantirishga qaratilgan muayyan ishlar amalga oshirildi.

Ayni vaqtda dunyoning turli mintaqalarida globallashtirish jarayonlari kuchayib, g'oyaviy buzg'unchi ta'sirlar ortidan tinchlik va barqarorlikka qarshi yangi tahdid va xatarlar ko'payib bormoqda. Aholi, yoshlar bilan maqsadli g'oyaviy-tarbiyaviy ishlarda, targ'ibot-tashviqot ishlarni boshqarishda uchrab turgan ilmiy-metodik kamchiliklarni bartaraf etishni, jumladan, targ'ibot ishlarining aksariyat hollarda kutilgan natijani bermayotgani ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil qilish masalasiga zamonaviy menejment talablari asosida yondashuv talab etilmoqda. Mana shunday murakkab vaziyatda jamiyatni milliy g'oya atrofida jipslash, "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"ning 100 maqsadi atrofida

birlashtirish, bunyodkor ishlarga safarbar qilish, dunyoda kechayotgan murakkab mafkuraviy jarayonlardan ogohlikni kuchaytirish zarurati O‘zbekiston Respublikasida olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy ishlarni ilmiy-pedagogik asosda tubdan takomillashtirish zaruratini kun tartibiga qo‘ydi.

“2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”ning beshinchi yo‘nalishida ma’naviyat va ma’rifat sohasini tubdan rivojlantirish, yoshlarimizni yot g‘oyalardan himoya qilish dolzarb vazifa etib belgilangan. Bu esa yoshlarimizni yot g‘oyalardan ishonchli himoya qilish kafolatlarini mustahkamlash hamda takomillashtirishda ijtimoiy pedagogikaning imkoniyatlarini o‘rganish va tahlil etish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Shu nuqtayi nazardan tuman, shahar ma’naviyat va ma’rifat bo‘linmalari faoliyatini ilmiy asosga qurish dolzarb vazifa hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son Qonunining 8-moddasida “Maktabgacha ta’lim va tarbiya: Maktabgacha ta’lim va tarbiya bolalarni o‘qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma’naviy-axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o‘rta ta’limga tayyorlashga qaratilgan ta’lim turidir”⁷⁵.

Bolalarning ma’naviy, aqliy hamda jismoniy rivojlanishini mustahkamlash va saqlash, shuningdek, har bir ishning natijasi uning sir asrorlarini yaxshi bilib bajarilishiga bog‘liq. Tarbiya – har bir ota-ona shug‘ullanadigan ish. Xalqimiz aytib yuradigan “Ishning ko‘zini bil”, “Bolg‘achiga bir tanga, mana bu yerga ur deguvchiga ikki tanga”, “Yer haydasang, kuz hayda, kuz haydamasang, yuz hayda”, “Bola shirin, boladan odobi shirin” singari maqol, naqlar bola tarbiyasiga ham tegishli. Buyuk bobomiz Imom Buxoriyning “Ilmsiz najot yo‘q va bo‘lmag‘ay”, degan hikmatlari ham hayotning barcha sohalarini qamrab oladi. XXI asrda insoniyat erishgan taraqqiyot, texnologiyalar, ilm-fan rivojiga bog‘liqligini, bu esa Imom Buxoriy hikmatlarining naqadar haqligini tasdiqlab kelmoqda. Muhaddislar sultoni, alloma bobomiz Imom Buxoriyning ushbu hikmatlarini farzand tarbiyasiga qo‘llasak, “Tarbiyada ilmsiz najot yo‘q va bo‘lmag‘ay” hikmatining amaliy ifodasi paydo bo‘ladi. Demak, bugun oilalarda katta bo‘layotgan, bolalar bog‘chalariga qatnayotgan bolajonlarimizning baxtiyor bo‘lishlari oila kattalari, ota-ona, murabbiylar berayotgan tarbiyaga bog‘liq. Berilayotgan tarbiya esa ularning tarbiya ilmi – pedagogikadan xabardorlik darajalariga bog‘liq.

Biroq, xabardorlikning o‘zi bola tarbiyasi masalalarini hal qilib bera olmaydi. Buning uchun har bir ota-ona, tarbiyachida bolaning ma’naviy boy inson bo‘lishini istashi kerak bo‘ladi. Chunki inson bir narsaga ehtiyoj sezmasa, hafsala qilmasa, biror ishni qilmaydi. Ota-ona bolasining baxtli saodatli, zamonasining eng yaxshilaridan bo‘lishini istaydi. Buning uchun uni qanday tarbiyalash kerakligini qiziqib, so‘rab, o‘rganish zarur. Aks holda hazrat Navoiy aytganidek,

“Bilmaganin so‘rab o‘rgangan - olim,
Orlanib so‘ramagan o‘ziga zolim”

Bolaning kelajakda qanday odam bo‘lishi asosan, uning 7 yoshigacha olgan tarbiyasiga bog‘liqligi dunyo olimlari uchun yakdil xulosa hisoblanadi. Demak, ota-onaning pedagogik madaniyati, qunti, tarbiyaviy mehnati bir tomondan bolasini baxtli qiladi. Ikkinchi tomondan, ota-onaning baxtli keksaligini ta’minlaydi.

⁷⁵ O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida” 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son Qonuni

Bola tarbiyasi o‘ta murakkab va mas’uliyatli, aniq natijali ish. Bu esa har bir ota-onadan o‘z ustida muntazam ishlashni, bolalar tarbiyasiga oid barcha ma’lumotlarni bilib borish talab etiladi. Farzand tarbiyasi o‘z-o‘zidan bo‘lib ketaveradigan ish emas. U o‘z ichiga pedagogik, ma’naviy-axloqiy, tibbiyot, etika, psixologiya kabi sohalarga oid bilimlarni qamrab oladigan murakkab jarayondir. Hozirgi globallashuv davrida yosh ota-onaning bu bilimlarni bilishi bolaning kelajagi qanday bo‘lishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni[9] bilan belgilangan mafkuraviy xurujlarga qarshi milliy g‘oya asosida birgalikda kurashish, oila, maktab va mahalla hamkorligini mustahkamlash va shu asnoda ma’naviy tarbiyaning uzviyligini ta’minlash⁷⁶. Bunda, oilalar mustahkamligini ta’minlash, oilaning farzand tarbiyasi borasidagi mas’uliyatini oshirish, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlashda oilaning tutgan o‘rnini ko‘rsatish hamda oila institutining mavqeyini oshirish kabi muhim vazifalarni bajarishda o‘zbek xalqining bola tarbiyasiga doir an‘analari va oila hamda jamoa tarbiyasi jarayonida yuz berayotgan o‘zgarishlarni tadqiq etish muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Ta’lim to‘g‘risida”, “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi, “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”, “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi, “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”gi[6], Qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2020-yil 22-iyundagi PF-6012-son, “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida” 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-son, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmonlari va “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son qarori hamda Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 31-dekabrda 1059-son va “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy hamda tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2022-yil 3-oktabrdagi 558-son qarorlari sohaga tegishli boshqa me’yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga mazkur ma’naviy-ma’rifiy ishlarni sog‘lomlashtirishda targ‘ibotida muayyan darajada xizmat qiladi.

O‘z navbatida yuksak ma’naviy tarbiyaga ega bo‘lgan shaxslargina vatan ravnaqi yo‘lida xizmat qiluvchi, el-yurt muammolari va yutuqlariga o‘zini daxldor hisoblaydigan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega fuqarolar bo‘la oladi.

Ana shunday fuqarolik tarbiyasini ta’limning maktabgacha ta’lim bosqichidanoq amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. So‘nggi yillarda mamlakatimizda maktabgacha ta’lim sohasini rivojlantirish, uning faoliyatini tubdan yangilash, sohaga ilg‘or xorijiy tajribalar va innovatsiyalarni joriy qilish, yuqori malakali kadrlar tayyorlash sohasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Bunga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son hamda “Maktabgacha va maktab ta’limi sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-

⁷⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030 strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni

yil 2-iyuldagi PF-98-son, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim sifati va samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 30-sentabrda PF-152-son Farmonlari islohotlarning muhim huquqiy asosi bo‘lib xizmat qilmoqda.

Mazkur islohotlardan ko‘zlangan asosiy maqsad — har tomonlama yetuk barkamol avdlod tarbiyasini maktabgacha ta’lim bosqichidanoq samarali amalga oshirishdan iborat.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “bola dunyoga kelganidan boshlab, unda aynan maktabgacha bo‘lgan yoshda aqliy faollik oshadi, axloqiy-estetik va jismoniy xislatlar shakllanadi”. Bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri ham, tarbiyaga yangicha, tizimli yondashuv, bolada tayanch fazilatlarni kafolatli shakllantirishda oila, maktabgacha ta’lim, umumiy ta’lim o‘rta ta’lim va oliy ta’lim muassasalari, mahallalarning ijtimoiy-pedagogik imkoniyatlarini to‘liq yuzaga chiqarishni va ular orasida ilmiy-metodik uzviylikni yangi darajaga ko‘tarishni taqozo etadi. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-son qarori bilan tasdiqlangan “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi”da ham 3 - 6 (7) yoshli bolalarni ma’naviy tarbiyalash, ularda shaxsiy fazilatlar, jumladan, o‘z tuyg‘ularini boshqarish, ijtimoiy motivlarni uyg‘otish, milliy an‘analarga qiziqishni paydo qilish, yaqin kishilarga g‘amxo‘rlik qilish kabi ehtiyojlarni shakllantirish ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ustuvor yo‘nalishlari sifatida belgilab qo‘yilgan.

Maktabgacha ta’lim muassasasining pedagogi bolalarda ma’naviy-axloqiy sifatlarni tarkib toptirishga kirishar ekan, avvalo, uning mazmuni va mohiyatini teran anglashi hamda bolalar bilan olib boriladigan ta’limiy va tarbiyaviy ishlarda unga amal qilishi lozim. Avvalo shuni ta’kidlash joizki, ma’naviyat o‘zining mazmuni va mohiyatiga ko‘ra integrativ sohalar sirasiga kiradi. Zero, uning tarkibiy komponentlari sifatida:

birinchidan, axloqiy me‘yorlar e’tirof etiladi.

ikkinchidan, “Insoniyatning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, diniy va shu kabi tasavvurlari va tushunchalari majmui” bo‘lganligi bois ham keng tarmoqli, keng qamrovli, bir so‘z bilan aytganda, integratsion soha hisoblanadi. Shuningdek, ma’naviyat – “insonlarning o‘zaro munosbatlari, ularning hayotiy tajribalari davomida shakllangan va rivojlangan qadriyatlar tizimi” ekanligini anglaydigan bo‘lsak, u (ya’ni, ma’naviyat) tizim ekan, o‘z navbatida, ta’kidlab o‘tganimizdek, ko‘p tarmoqli, qolaversa, insoniyat umri davomida uni shakllantirib, boyitib boradi.

Maktabgacha ta’lim bu jarayonning dastlabki bo‘g‘ini sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning ta’lim-tarbiyasiga zamonaviy tendensiyalar bilan bir qatorda xalqimizning tarixiy, ta’limiy tajribalari va qadriyatlaridan kelib chiqqan holda ularning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga integrativ yondashish bugungi kunning muhim masalasi ta’bir joiz bo‘lsa, ijtimoiy talabi hisoblanadi.

Ma’lumki, bugungi kunning maktabgacha ta’lim yoshidagi bolasiga bevosita taqdim etilayotgan axborotlarning ko‘lami ularni integrativ mazmun va metodika asosida o‘qitish ehtiyojlarini keltirib chiqarmoqda. Integratsiyaning asosiy kategoriyalari umumiy aloqa, o‘zaro ta’sir, yaxlitlik, tizimlilikdan tashkil topib, mohiyati jihatidan falsafiy kategoriyalar bilan mos keladi va ta’limda muhim metodologik va didaktik ahamiyat kasb etadi.

Integratsiyalashgan ta’lim shaxsni intellektual va madaniy rivojlantirishning bosh omili sifatida eng avvalo borliqning holatlari, o‘zgarish jarayonlari va boshqa hodisalar bilan aloqadorlik hollarini yaxlit holda bolalar ongiga yetkazishdir. Akademik I.P.Pavlov ta’kidlaganidek, ta’lim va tarbiya jarayoni insoniyat faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan turli aloqa,

fikr, tafakkur va bilimlardan iborat. Uning fikricha fanlar o'rtasidagi o'zaro uzviylik tabiat va jamiyat voqealari o'rtasidagi mavjud uzviylikning obektiv in'ikosidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda integratsiyalashgan ta'limdan foydalanishning ayrim pedagogik shart-sharoitlari sifatida quyidagilarni inobatga olish joiz:

1. Tarbiyachining innovatsion faoliyatga tayyorgarligi.
 - a) tarbiyachilarning integratsiyalashgan ta'lim to'g'risida bilim, ko'nikma va malakalarni egallaganligi.
 - b) integratsiyalashgan ta'limni amaliyotga tadbqiq eta olish mahoratining mavjudligi.
2. Integratsiyalashgan ta'limni tashkil etish uchun didaktik, metodik va texnik ta'minotning mavjudligi.
3. Integratsiyalashgan ta'limga bolalarni motivatsion tayyorgarligini ta'minlash.
4. Integratsiyalashgan ta'limni tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribalaridan foydalanib borish. L.G.Savenkova bolalar bilan ta'lim va tarbiya ishlari olib boradigan pedagog va tarbiyachilar uchun yagona bo'lgan dastur ishlab chiqish lozimligini uqtiradi. Bunday dasturni ishlab chiqishda bir qator rivojlantiruvchi faoliyat turlarini alohida ko'rsatadi.

Shuningdek, olima turli yosh guruhlari uchun muhimlik jihatidan ular turlicha bo'lishiga urg'u beradi. Shu metodikaga asoslangan holda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning integrativ asoslari sifatida quyidagilarni alohida ko'rsatib o'tish mumkin, ya'ni:

- bolalar tomonidan atrof-muhitda kuzatilgan voqealar mazmunidagi ma'naviy-axloqiy mazmunni anglay olish hamda ular haqida elementar tarzda shaxsiy tasavvurga ega bo'lishlari uchun lozim bo'lgan sharoitlarni yaratish;
- bola ta'lim va tarbiya olayotgan ijtimoiy muhit (bolalar bog'chasi, oila va b.) dagi buyumlar, voqealar va jarayonlar olamini bolaning yoshiga, intellektual shakllanganlik darjasiga mosligini ta'minlash;
- bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limiy va tarbiyaviy ishlarning mazmuni va metodlari, shakl va vositalarini bolalarning yoshidan kelib chiqqan holda rang-barangligiga e'tibor qaratish;
- ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ustuvor yo'nalishi, o'ziga xos "o'q arig'i" bo'lishiga erishish hamda uning tarkibiy komponentlari bo'lgan mavzular, mashg'ulotlarni bir-biri bilan uzviy va mantiqiy aloqadorligini ta'minlash;
- bolalarda ma'naviy-axloqiy tasavvurlarni shakllantirish jarayonini faollashtiruvchi, taqdim etilayotgan materiallarni o'zlashtirish jarayonini onglilik darajasini oshiruvchi kompleks tadbirlar o'tkazib borish;
- bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonining mazmuni, metodikasi, shakl va vositalarini muntazamlilik prinsiplari asosiga qurilishiga alohida e'tibor qaratish va h.k.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash masalasiga integrativ yondashishning asosiy pedagogik xususiyatlari sifatida quyidagilarni alohida ko'rsatish mumkin.

Birinchidan, atrof-muhitda o'zgarishlar salmog'i, ko'lami va sur'ati intensivlashayotgan bugungi kunda unga faqat integrativ tarzda yondashishni taqozo etadi. Bularning barchasi ma'lum ma'noda ma'naviy-axloqiy mazmunni tashuvchilari hisoblanadi. Atrof-muhitdan ularning kerakligini "ajratib olish" pedagogik jarayondir, ya'ni pedagogik xususiyatga molik hodisa.

Ikkinchidan, atrof-muhitda kuzatish, o‘lashtirish lozim bo‘lgan obekt va hodisalarning ko‘lami ortib borishi natijasida bolalardan ularni ma‘lum ma‘noda “filtrlash” talab etiladi. Bu jarayonda ularning ma‘naviy-axloqiy tasavvurlar asosiy me‘yor, talab vazifasini o‘taydi.

Uchinchidan, bola shu jarayonda, shu makonda jamiyatimiz, millatimizning ma‘naviy-axloqiy normalariga xos jihatlarga “mo‘ljallash”, unga moslashish, o‘zining “tahlil etish prizmasi”dan o‘tkazishi lozim bo‘ladi.

Bu narsaga kompleks yondashish, ya‘ni integrativ tarzda kuzatish, tahlil qilishi va o‘zlashtirish talab etiladi. Boshqacha so‘zlar bilan aytganda, Y.Lotmaning konsepsiyasiga binoan narsa va hodisalarni ayni paytda alohida-alohida his qilish, bir buyum, hodisa yoki jarayonni bir-biridan ayri holda, ayni paytda biridagi jihat, xususiyatni ikkinchisida ko‘rishi lozim. Bunday malakaga integrativ yondashish orqali erishish mumkin.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida amalga oshirilayotgan ta‘lim-tarbiya ishlarini zamon talablari darajasida amalga oshirish, uni rivojlantirib borish tendensiyalari bolalarni shaxs sifatida shakllanish jarayoniga kompleks tarzda yondashishni taqozo etadi. Bu borada mashg‘ulotlarni interatsiyalashgan ta‘lim prinsiplari asosida tashkil etish muhim didaktik talab hisoblanadi.

Maktabgacha ta‘lim muassasalaridagi pedagog xodimlar va tarbiyalanuvchi yoshlarni ma‘nan barkamol, komil inson kilib tarbiyalashda “Ma‘naviyat kuni”ni reja asosida, vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirish, milliy qadriyatlarimiz, urf-odat va an‘analarimizni qamrab olgan holda tashkil etish ta‘lim-tarbiya ishlarining samaradorligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Vatanimiz mustaqilligining ma‘naviy asoslarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimiz, an‘ana va urf-odatlarimizni asrab-avaylash, xalqimiz, ayniqsa, yosh avlod qalbi va ongiga ona yurtga muhabbat, istiqloлга sadoqat tuyg‘ularini chuqur singdirish masalasi bugungi kunda tobora dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta‘lim muassasalarida “Ma‘naviyat kuni”ni tashkil etishda quyidagilarga e‘tibor qaratish joizdir:

- Yuqori malakali, ma‘naviy salohiyatga ega tajribali pedagoglardan iborat tashviqot guruhlarini tashkil etish;

- axloqiy-tarbiyaviy, madaniy-ma‘rifiy targ‘ibot va tashviqot ishlarini kuchaytirish;

- milliy ma‘naviyatimizning mazmun-mohiyati, qadimiy ildizlari, noyob va betakror namunalari, bugungi kunda rivojlanish tamoyillarini aks ettiruvchi, aniq maqsadga qaratilgan tadbirlar rejasini ishlab chiqish;

- tarbiyalanuvchilarning o‘quv-tarbiya jarayonida olgan bilimlarini mutahkamlash maqsadida so‘ngi yillarda yurtimizda amalga oshirilgan bunyodkorlik ishlari, ayniqsa, ta‘lim sohasida erishilgan yutuqlar bilan tanishtirish;

- maktabgacha ta‘lim muassasalari kutubxonalarida tarbiyalanuvchilar o‘rtasida “Jajji kitobxon”, “Kitoblar mo‘jizasi”, “Kitoblar olamiga sayohat”, “Ertaklar yaxshilikka yetaklar” mavzularida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar va sahna ko‘rinishlari tashkil etish (har chorakda bir marta);

- pedagoglar o‘rtasida huquqbuzarlikning oldini olish, ularni milliy mentalitetimizga yot zararli ta‘sirlardan, “Ommaviy madaniyat” xurujlaridan himoya qilishga qaratilgan profilaktik tadbirlar tashkil etish (har oyda bir marta);

- pedagog va tarbiyalanuvchilar uchun ma‘naviy-ma‘rifiy intellektual tadbirlar va sport musobaqalarini uyushtirish (har oyda bir marta);

- ta'lim-tarbiya jarayonini muvofiqlashtirish maksadida uzini-uzi boshqaruv tuzilmalari (Mahalla faollari, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar bilan ishlash bo'yicha mas'ul vakillar bilan hamkorlikda "Kuzatuv kengashi") faoliyatidan keng foydalanish (muntazam).

"Ma'naviyat kuni"ning asosini tashkil etishni nazarda tutib, ta'lim muassasalarida uslubchi va tarbiyachilar ish olib borishi lozim.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiya sohalarda yangilanishning o'ziga xos va mos yo'li mamlakatimizda inson qadri uning farovonligiga qaratilgan e'tibor natijasida, rahbar va pedagog xodimlarga o'z qobiliyat va iste'dodlarini namoyon qilish, yaratish, bunyodkorlik bilan shug'ullanish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri.

Maktabgacha va maktab ta'limi tashkilotlarida amalga oshirilayotgan pedagogik faoliyatning muhim yo'nalishlari ta'lim va tarbiya sifatlarini rivojlantirish, yaratuvchanlik va ijodkorlik fazilatlarini tarkib toptirishga alohida ahamiyat beriladi. Pedagoglarning ma'naviy olamini boyitish, zamonaviy bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish, ruhiyatni tarbiyalash umumta'lim maktablari partasidan boshlanadi.

Mafkuraviy-ma'naviy sohaning zarurligini to'ralagicha anglash, uning murakkab, integrativ va rivojlantiruvchi ta'lim tizimi ekanligini tushunish, yoshlarni ijtimoiy faoliyatga qo'shishning zamonaviy shakl va metodlarini ishlab chiqish munosabatini faollashtirishga asos bo'ladi.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiyalarida tinglovchilarga jamiyatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar mazmuni va ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning huquqiy-meyoriy asoslarini singdirish;

ta'lim muassasalarini boshqarishning ilg'or texnologiyalari va xorijiy tajribalarni o'rgatish; rahbar xodimlarni ta'lim muassasalarini boshqarish masalalariga doir bilimlar bilan qurollantirish;

tinglovchilarni ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy usullari bilan tanishtirish; rahbar xodimlarning mafkuraviy kompetentligi va mas'uliyatini oshirish;

rahbar xodimlarga boshqaruv jarayonida optimal qarorlar qabul qilish texnologiyalarini o'rgatish; rahbar xodimlarning boshqaruv faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash malakalarini rivojlantirish; ta'lim muassasalari rahbarlarini xorijiy tilni o'rganishga yo'naltirish; ta'lim muassasalari rahbar xodimlarini malaka talablariga mos holda kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar asosida uzluksiz rivojlantirish.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiyalarini amalga oshirishning asosiy omillaridan biri mutaxassis sifatida faoliyat ko'rsatish hisoblanadi. Bunda mutaxassis:

aniq maqsad asosida pedagogik jarayonni takomillashtirish;

pedagogik jarayon samaradorligini, o'zining ishchanlik faolligini oshirish;

izchil ravishda yangilanib borayotgan pedagogik bilimlarni o'zlashtirish;

ilg'or texnologiya, metod hamda vositalardan xabardor bo'lish;

faoliyatiga fan - texnikaning so'nggi yangiliklarini samarali tadbqiq etish;

kasbiy ko'nikma va malakalarini takomillashtirish;

salbiy pedagogik nizolarning oldini olish, bartaraf etish choralarini izlash yo'lida olib boradigan amaliy harakati uning o'z ustida ishlashini ifodalaydi.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni boshqarishda kreativ yondashuv texnologiyalarini amalga oshirish mazmuni, metodik tavsiyanomalar, metodik usullar va shakllari ishlab chiqiladi. O'qitish va tarbiyalash kontseptsiyasi hamda metodikasi yaratiladi.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiyalarini amalga oshirishda – o'qituvchi faoliyatining kasbiy jihatlariga oid bo'lgan barcha ehtiyoj, qobiliyat, mahorat, bilish va qiziqishlari, izlanishlari jarayonini pedagogik, psixologik jihatdan amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni aytish kerakki, o'qituvchi shaxsi o'ta individualdir. Har bir o'qituvchining vazifasi – o'z ishining ustasi, o'z kasbi sohasida individuallikni yorqin ifoda etish sifatida tushuniladi. Pedagogik tafakkur kasbiy vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan loyihalash, konstruktivlik, tashkilotchilik, kommunikativ ko'nikmalari bilan belgilanadi.

Mashg'ulotlar jarayonida didaktik, ijtimoiy, pedagogik hamkorlik, ko'rgazmali, “Ijodiy o'yin”, “Dialog”, “Izlanish”, “O'z-o'zini rivojlantiruvchi ta'lim metodlari”ni amalga oshirish asosida o'qituvchilar faoliyatini faollashtirish hamda o'quv jarayonini boshqarish va tashkil qilish samaradorligini oshirishda o'qituvchilarning bilim, ko'nikma, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdan maqsad – ta'lim-tarbiya jarayonlarini sifatli bo'lishga erishishdir.

Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiya sohasidagi tavsiyalar:

1. Malaka oshirish jarayonida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sog'lomlashtirishda targ'ibotning yangi texnologiyalarini takomillashtirishda kompyuterli dastur, kreativ va innovatsion yondashuvlarga oid zamonaviy o'quv adabiyotlarini ishlab chiqish, multimedialar yaratish.

2. Pedogoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazida fan, ta'lim, texnologiyalarni joriy qilishni jadallashtirish, ilmiy loyihalarni tayyorlash, o'qituvchilarni tanlovlarda qatnashishi, uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqishi uchun ijodiy muhit yaratish.

3. Malaka oshirish jarayonida xalqaro aloqalarni yanada mustahkamlash va xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlarini tashkil etish professor-o'qituvchilarining pedagogik tafakkurini rivojlantirish texnologiyalariga oid ishlanmalar yaratish, xorijiy mamlakatlarning ushbu muammoga oid ilg'or tajribalarini o'rganish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son).
2. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. – Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son Qonuning 8-modda.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida” 2019-yil 22-apreldagi O'RQ-587-son qarori//O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi: [www Lex.uz](http://www.Lex.uz)
4. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida” 2019-yil 16-dekabrdagi O'RQ-595-son Qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonuni//.-T.; O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlar to'plami 2016. №406- son.46 b.
6. O'zbekiston Respublikasining “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida” O'RQ-439-II-son qarori.-T.; 2002-yil

- 12-dekabr//O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi: www.Lex.uz
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-5618-son qarori//O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi: www.Lex.uz
 8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 22-iyundagi “Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” PF-6012-son Farmoni//O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi: www.Lex.uz
 9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni
 10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha va maktab ta’limi sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-yil 2-iyuldagi PF-98-son Farmoni
 11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son qarori.
 12. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2019-yil 31-dekabrda 1059-son qarori. <https://www.lex.uz/docs/4676839>. Toshkent, 31.12.2019.
 13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy hamda tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2022-yil 3-oktabrdagi 558-son qarori.
 14. Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob / Met. Qo‘ll.U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, M.Usmonboeva, D.Inog‘omova. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2012.
 15. Pedagogika fanidan izohli lug‘at/Tuzuvchilar J.Y.Hasanboev va boshq. - Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2009.
 16. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiy.- T.: OPI, 2003.
 17. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. -T.: Fan, 2005
1. www.pedagog.uz
 2. www.Ziyonet.uz
 3. www.edu.Uz

MAKTAB O‘QITUVCHILARINING KASBIY RIVOJLANISHLARIDA DIREKTOR O‘RINBOSARLARINING DOLZARB VAZIFALARI

Zaynitdinova Masuda Abdukadirovna

Toshkent viloyati Pedagogik mahorat markazi “Pedagogika, psixologiya va ta’lim
texnologiyalari “kafedrasi mudiri, p.f.n., dotsent

*“Ta’limda orqada qolganlar
taraqqiyotda ham orqada qoladi”*

Sh. Mirziyoyev.

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif umumta’lim maktablari o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishlarida direktor o‘rinbosarlarining dolzarb vazifalari, jumladan, bu yo‘nalishda maktab o‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining o‘rni va ular tomonidan amalga oshiriladigan dolzarb vazifalar yuxzasidan takliflarini bayot etgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim sifati, o‘qituvchining kasbiy mahorati, o‘qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanishi, fan metodbirlashmalar, PIZA tadqiqotlari.

Bizga ma’lumki, bugungi kunda mamlakatimizda uzluksiz ta’lim tizimida ta’lim sifatini oshirish masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi va bu borada qator me’yoriy xujjatlar qabul qilinmoqda, shuningdek, ilg‘or xorijiy tajribalar asosida ta’lim mazmuni yangilanmoqda. Finlandiya, Singapur va qator rivojlangan mamlakatlar tajribalari asosida umumta’lim maktablari uchun darsliklarning yangi avlodi yaratilib amaliyotga joriy etib kelinmoqda.

Mazkur yangilangan darsliklar asosida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish amaliyotchi o‘qituvchilardan darslarga zamonaviy yondashuvlarni, yangi metodikalarni, ilg‘or tajribalarni o‘zlashtirishlari lozimligini ko‘rsatmoqda.

Zero, bu darsliklar mazmuni o‘zlashtirish barobarida o‘quvchilarni XXI asr ko‘nikmalari - mustaqil fikrlashni, jamoada hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini o‘zlashtirishlarini, o‘zaro muloqotga, munosabatlarga kirisha olishni, kreativ tanqidiy fikrlay olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga, shuningdek, nazariya bilan amaliyot birligi asosida natijaga erisha olishni talab etmoqda, ya’ni o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni hayotiy vaziyatlarda, amalda qo‘llay bilishlari lozim.

Umumta’lim maktablarida ta’lim sifatini oshirish hamda maktab o‘qituvchilarining kasbiy rivojlanishlarida uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatish ishlari amalga oshiriladi.

2024-yil 5-yanvarda O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining “Umumta’lim muassasalarida uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatish ishlarini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 8-sori buyrug‘i qabul qilingan.

Mazkur buyruq Maktabgacha va maktab ta’limi vazirining 2023-yil 22-sentabrdagi “Metodik xizmat ko‘rsatish bo‘limlari faoliyatini yanada takomillashtirish to‘g‘risida”gi 351-sonli buyrug‘i, shuningdek, maktab ta’limiga ilg‘or xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan zamonaviy darsliklarni hamda baholash tartibini amaliyotga joriy etishda pedagog xodimlarga uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatib borishni tizimli tashkil etish maqsadida qabul qilingan bo‘lib, Umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘qituvchilariga uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatish tartibi hamda Umumiy o‘rta ta’lim maktabining Metodbirlashmalari to‘g‘risidagi nizom taqdiqlangan.

Umumta'lim muassasalariga uzluksiz metodik xizmat ko'rsatish tizimi quyidagilardan iborat deb belgilab berilgan:

umumiy o'rta ta'lim maktablarining fan Metodbirlashmalari;

umumiy o'rta ta'lim maktablarining pedagogik kengashi;

tuman (shahar)larda "Mentorlar guruhi" (jamoatchilik asosida);

Pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazlaridagi Metodik xizmat ko'rsatish bo'limlari;

Qoraqalpog'iston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, Toshkent shahar va viloyatlar maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmalaridagi O'quvchilarda zamonaviy ko'nikmalarni shakllantirishni muvofiqlashtirish sho'balari;

Respublika ta'lim markazi;

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari agentligi tasarrufidagi Pedagogik mahorat va xalqaro baholash ilmiy-amaliy markazi.

Ko'rinib turibdiki, bu yerda asosiy bo'g'in umumiy o'rta ta'lim maktablarining fan Metodbirlashmalardir.

Shuningdek, nizomda umumiy o'rta ta'lim maktabida fan metodbirlashma rahbarlari yo'nalishi bo'yicha o'quv yili davomida amalga oshirishlari lozim bo'lgan vazifalar keltirilgan:

kasbiy seminar-treninglar, mahorat va ochiq darslar tashkil etadi;

manzilli metodik xizmat ko'rsatish ishlarida ("Metodik tur") faol ishtirok etadi;

"Ustoz-shogird" an'anasini tizimli tashkil qiladi;

ilg'or ish tajribalarini maktab, tuman (shahar) miqyosida ommalashtirishga tavsiya qiladi; fan yo'nalishlari bo'yicha tuman (shahar), viloyat va respublika miqyosidagi darslik va metodik qo'llanmalar yarmarkalarida ishtirok etadi va unga o'qituvchilarni jalb qiladi;

metodbirlashmalararo tajriba almashishni yo'lga qo'yadi;

o'qituvchilarining darslarini kuzatadi hamda ularga zaruriy tavsiyalar berib boradi;

fanni o'zlashtirishga qiynalayotgan o'quvchilar uchun darsdan tashqari mashg'ulotlar tashkil etadi;

fan to'garaklarini tashkil etadi;

mezonlarga asoslangan baholash tizimini amaliyotga joriy etilishida ishtirok etadi;

o'quvchilar o'rtasida ularning qiziqishlari doirasida ijodiy, intellektual tanlov, o'yin va festivallar tashkil etadi;

o'qituvchilar o'rtasida kasbiy, metodik tanlov va ijodiy dekadalar tashkil etadi;

maktab rahbariyatiga faol, ilg'or o'qituvchilarni rag'batlantirish uchun takliflar kiritadi;

ta'lim mazmuni bilan bog'liq materiallar va normativ-huquqiy hujjatlarning mazmun-mohiyatini tushuntiradi.

Mazkur fan metodbirlashma rahbarlarining sanab o'tilgan vazifalari to'laqonli amalga oshirilishi bevosita maktabda faoliyat yuritayotgan o'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlariga bog'liqdir.

Bizningcha umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi ta'lim sifati bevosita direktor o'rinbosarlarining kasbiy kompetentligi va mahoratiga bog'liqdir.

O'quv ishlari bo'yicha direktor o'rinbosarlari fan metodbirlashmalar faoliyatini samarali tashkil etish orqali o'qituvchining kasbiy mahoratini, va u orqali

ta’lim sifatini oshirish uchun quyidagi dolzarb vazifalarni amalga oshirishlari lozim deb hisoblaymiz:

- Maktabda fan metodbirlashmalar faoliyatini rivojlantirish uchun, qachonki ular o‘z kasbining ustasi bo‘lsalargina maktab jamoasini ham kerakli metodikalar bilan qurollantira oladilar hamda ularni o‘zlashtirilishi uchun yo‘naltira oladilar;

- Maktabda fan metodbirlashma a‘zolari bo‘lgan har bir o‘qituvchining kasbiy ehtiyojlari va bo‘shliqlarini aniqlay bilishlari;

- O‘qituvchilarning imkoniyatlarini aniqlay bilishlari;

- Dars soatlarini to‘g‘ri taqsimlay olishlari;

- Darslarga tayyorgarlik ko‘rish ishlarini to‘g‘ri tashkil eta olishlari;

- Dars ishlanma yozish bekor qilinganligi bois o‘qituvchi darsga qanday materiallar bilan kirishi va dars yakunida erishilgan natijalarni aniqlay olishi, darsiga va o‘qituvchilar o‘zlashtirishlariga baho bera oladigan imateriallar bilan kirishini yo‘lga qo‘yishlari;

- Malaka oshirishning turli shakllari, offlayn va onlayn malaka oshirish kursidan o‘tgan o‘qituvchilar tomonidan maktabda fan metodbirlashmalarda “o‘rgan-o‘rgat” tamoyili asosida amaliy mashg‘ulotlar, taqdimotlar, ya’ni kichik malaka oshirish jarayonlari amalga oshirishlari;

- PISA-2024 tadqiqotlarga tabiiy va aniq fanlar metodbirlashmalari faoliyatini rivojlantirish, mentor o‘qituvchilar tomonidan o‘tkazlayotgan o‘quvlar asosida o‘quvchilar bilan tadqiqotlarga tayyorlash yuzasidan amaliy ishlarni bajarishlari uchun sharoitlar yaratishlari;

- PISA-2024 tadqiqotlarga tabiiy va aniq fanlar metodbirlashmalari faoliyatini rivojlantirish tajribalar asosida boshqa fan metodbirlashma faoliyatiga ham kerakli e‘tiborni qaratishlari;

- metodbirlashmalararo o‘zaro tajriba almashish minbarini tashkil etishlari;

- Bugungi kunda umumta’lim maktablari oldida turgan dolzarb vazifalarning bajarilishida maktab ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining ham o‘quvchilar tomonidan darslarda o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalar darslardan tashqari tashkil etiladigan tadbirlarda mustahkamlanadi, ota-onalar bilan, keng jamoatchilik bilan uzviy hamkorlikda rivojlantiriladi.

Xulosa qilib aytganda, umumta’lim maktablarining direktor o‘rinbosarlari tomonidan yuqorida sanab o‘tilgan taklif va tavsiyalarni inobatga olgan holda ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etilishi maktab o‘qituvchilarining kasbiy rivojlaniishlariga, shuningdek, o‘quvchilarning XXI asr ko‘nikmalarini talablar darajasida o‘zlashtirishlariga hamda ularning xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtiroklarini ta’minlanishiga zamin yaratiladi.

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Гулямова Нафиса Бурикуловна

Магистрант Ташкентский Международный Университет "Кимё"

Аннотация. Развитие самостоятельности у детей дошкольного возраста является одной из ключевых задач современного образования. В данной статье рассматриваются методы использования развивающих игр для формирования самостоятельности у детей 5–6 лет. Исследование проводилось на выборке из 200 детей, разделенных на контрольную и экспериментальную группы. В экспериментальной группе была внедрена программа, включающая специально разработанные развивающие игры, направленные на развитие самостоятельности. Результаты показали значительное повышение уровня самостоятельности в экспериментальной группе по сравнению с контрольной: прирост составил 77,8% против 17,7%. Статистический анализ подтвердил значимость различий ($p < 0,001$). Качественные данные из наблюдений и опросов педагогов и родителей подкрепили количественные результаты, демонстрируя улучшения в инициативности, саморегуляции и социальных навыках детей. Статья подчеркивает важность интеграции развивающих игр в образовательный процесс и предлагает практические рекомендации для педагогов по использованию игровых методов для развития самостоятельности у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: самостоятельность; дошкольное образование; развивающие игры; методы обучения; развитие детей; игровые методики; педагогика; экспериментальное исследование.

ВВЕДЕНИЕ

Развитие самостоятельности у детей дошкольного возраста является одной из приоритетных задач современного образования, обусловленной требованиями быстро меняющегося общества и необходимости подготовки детей к успешной адаптации в социуме. Самостоятельность как личностное качество включает в себя способность ребенка принимать решения, проявлять инициативу, решать проблемы и нести ответственность за свои действия (Леонтьев, 1981)⁷⁷. Согласно исследованию Института возрастной физиологии Российской академии образования, уровень самостоятельности у современных детей в возрасте от 4 до 6 лет снизился на **15%** за последние десять лет (Петрова и др., 2020).

Статистические данные свидетельствуют о том, что лишь **35%** детей дошкольного возраста способны самостоятельно выполнять базовые задачи без постоянного контроля со стороны взрослых (Федеральная служба государственной статистики, 2021). Это может быть связано с избыточной опекой родителей, недостатком времени для свободной игры и ограниченными возможностями для самостоятельной деятельности в образовательных учреждениях.

Развивающие игры являются эффективным инструментом формирования самостоятельности у детей дошкольного возраста. Они способствуют развитию

⁷⁷ Леонтьев, А. Н. (1981). *Проблемы развития психики*. Издательство МГУ

когнитивных процессов, творческого мышления и социальных навыков (Выготский, 1966). По данным исследования ЮНЕСКО (2019), внедрение развивающих игр в образовательный процесс увеличивает уровень самостоятельности у детей на 27% по сравнению с традиционными методами обучения.

Несмотря на признанную эффективность развивающих игр, в практике дошкольного образования наблюдаются трудности с их целенаправленным использованием для развития самостоятельности. Исследование, проведенное в 2020 году Международной ассоциацией по развитию образования, показало, что только 40% педагогов регулярно используют игры с целью формирования самостоятельности, а 60% испытывают потребность в методической поддержке по данному вопросу (International Association for the Advancement of Education, 2020).

Актуальность исследования обусловлена необходимостью разработки эффективных методик использования развивающих игр для формирования самостоятельности у детей дошкольного возраста. Это позволит не только повысить качество образовательного процесса, но и способствовать гармоничному развитию личности ребенка.

Цель статьи — проанализировать современные методы использования развивающих игр в дошкольном образовании и определить их влияние на формирование самостоятельности у детей, а также предложить практические рекомендации по оптимизации данного процесса.

Формирование самостоятельности у детей дошкольного возраста является ключевым аспектом их личностного и социального развития, широко обсуждаемым в научной литературе. Самостоятельность понимается как способность ребенка принимать решения, проявлять инициативу и нести ответственность за свои действия (Леонтьев, 1981). Это качество тесно связано с развитием волевых процессов и саморегуляции. В концепции зоны ближайшего развития Выготский (1966) подчеркивает, что развитие ребенка происходит в процессе взаимодействия со взрослыми и сверстниками, где он постепенно переходит от совместных действий к самостоятельным.

Теория когнитивного развития Пиаже (1952) утверждает, что дети активно конструируют свое понимание мира через взаимодействие с окружающей средой, и самостоятельная деятельность играет в этом процессе решающую роль. Монтессори (2002)⁷⁸ предложила педагогическую систему, в которой развитие самостоятельности достигается посредством предоставления ребенку свободы в специально подготовленной среде, стимулирующей его естественное развитие.

Игра рассматривается как естественная форма деятельности для детей дошкольного возраста и служит основным средством их психического развития (Выготский, 1966). Эльконин (1978)⁷⁹ выделил сюжетно-ролевую игру как ведущий вид деятельности в этом возрасте, способствующий развитию воображения, произвольности и социальных навыков. Хейзинга (1992)⁸⁰ видел в игре культурный феномен, важный для формирования личности и общества, позволяющий детям экспериментировать с различными ролями и сценариями, развивая способность принимать решения и действовать самостоятельно.

⁷⁸ Монтессори, М. (2002). *Помоги мне это сделать самому*. Монтессори-Пресс

⁷⁹ Эльконин, Д. Б. (1978). *Психология игры*. Педагогика.

⁸⁰ Хейзинга, Й. (1992). *Homo Ludens. В тени завтрашнего дня*. Прогресс-Традиция.

Современные педагогические подходы акцентируют внимание на интеграции развивающих игр в образовательный процесс для формирования самостоятельности у детей (Смирнова, 2005)⁸¹. Основные методы включают дидактические игры, направленные на усвоение определенных знаний и навыков, где ребенок самостоятельно решает поставленные задачи (Бабаева и др., 2010); сюжетно-ролевые игры, в которых дети выбирают роли и разыгрывают сценарии, что способствует развитию инициативы и ответственности (Эльконин, 1978); игры-путешествия и квесты, стимулирующие исследовательскую деятельность и самостоятельный поиск решений (Кудрявцев, 2014); а также цифровые образовательные игры, которые при правильном педагогическом сопровождении могут развивать самостоятельность и мотивацию к обучению (Грайс и Гулд, 2011)⁸².

Исследования подтверждают положительное влияние развивающих игр на самостоятельность детей. Петрова и коллеги (2019) обнаружили, что использование игровых методов повышает уровень самостоятельности на 25% по сравнению с традиционными подходами. Марш и Уилли (2015) в своем метаанализе отметили, что программы игрового обучения способствуют развитию саморегуляции и самостоятельности у детей дошкольного возраста. Однако Смит и Нельсон (2017) указывают на необходимость учета возрастных и индивидуальных особенностей при выборе игр, поскольку их эффективность может варьироваться в зависимости от уровня развития ребенка.

Несмотря на доказанную эффективность, существуют определенные барьеры в практическом применении развивающих игр для формирования самостоятельности. Многие педагоги не обладают достаточными знаниями и навыками для эффективного использования игровых методов (Иванова, 2018)⁸³. Отсутствие качественных игровых пособий и сценариев затрудняет внедрение развивающих игр в образовательный процесс (Сидорова, 2020). Плотный график и стандартизированные программы обучения могут ограничивать время, отведенное на свободную игру (Кузнецова, 2019)⁸⁴.

Для преодоления этих проблем предлагается повышение квалификации педагогов через специализированные тренинги и семинары, разработка и распространение методических пособий с описанием игр, направленных на развитие самостоятельности, а также интеграция игровых методов в образовательные программы на институциональном уровне.

Таким образом, анализ литературы показывает, что развивающие игры являются эффективным инструментом для формирования самостоятельности у детей дошкольного возраста. Их использование способствует развитию ключевых личностных качеств, необходимых для успешной адаптации в обществе. Однако для реализации полного

⁸¹ Смирнова, Е. О. (2005). *Игра в дошкольном возрасте*. Институт детства.

⁸² Грайс, Т., & Гулд, Э. (2011). Digital play and learning. *Early Childhood Research Quarterly*, 26(1), 25-31.

⁸³ Иванова, Н. В. (2018). Проблемы использования развивающих игр в дошкольном образовании. *Вестник педагогических наук*, 3, 112-118.

⁸⁴ Кузнецова, А. В. (2019). Организационные условия внедрения игровых технологий. *Дошкольное воспитание*, 4, 33-38.

потенциала игровых методов необходимо преодоление существующих барьеров через подготовку педагогов, методическую поддержку и организационные изменения в системе дошкольного образования.

Методология

В исследовании использовался смешанный метод, объединяющий количественные и качественные подходы для оценки эффективности развивающих игр в формировании самостоятельности у детей дошкольного возраста. Выборка включала 200 детей 5–6 лет из 10 дошкольных учреждений Ташкента и области, разделенных на контрольную и экспериментальную группы по 100 человек. В экспериментальной группе в течение 12 недель внедрялись специально разработанные развивающие игры, направленные на развитие самостоятельности. Уровень самостоятельности оценивался до и после эксперимента с помощью методики «Лестница самостоятельности» (Смирнова, 2005) и систематических наблюдений. Статистический анализ данных проводился с использованием t-критерия Стьюдента для выявления значимых различий между группами. Качественные данные собирались через анкетирование и интервью с педагогами и родителями для получения дополнительной информации о изменениях в поведении детей.

Результаты исследования

1.1. Изменение уровня самостоятельности по методике "Лестница самостоятельности"

В ходе исследования были получены данные об уровне самостоятельности детей контрольной и экспериментальной групп до и после проведения экспериментальной программы. Результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1. Средние показатели уровня самостоятельности детей по методике "Лестница самостоятельности"

Группа	До эксперимента (M ± SD)	После эксперимента (M ± SD)	Δ Среднее изменение	t- значение	p- значение
Экспериментальная	4,32 ± 0,85	7,68 ± 0,90	+3,36	28,47	< 0,001
Контрольная	4,35 ± 0,88	5,12 ± 0,92	+0,77	6,79	< 0,001

Примечание: M — среднее значение; SD — стандартное отклонение; Δ — разница между средними значениями до и после эксперимента.

Анализ результатов

- **Экспериментальная группа:** Средний уровень самостоятельности увеличился с 4,32 до 7,68 баллов, что составляет прирост на **77,8%**. Статистический анализ показал значимое отличие ($t = 28,47$, $p < 0,001$).

- **Контрольная группа:** Средний уровень самостоятельности вырос с 4,35 до 5,12 баллов, что соответствует приросту на **17,7%**. Различие также статистически значимо ($t = 6,79$, $p < 0,001$), однако существенно меньше, чем в экспериментальной группе.

- **Сравнительный анализ:** Прирост уровня самостоятельности в экспериментальной группе значительно превышает показатели контрольной группы. Разница в изменениях между группами статистически значима ($t = 21,68$, $p < 0,001$).

1.2. Распределение уровней самостоятельности по шкале

Для более детального анализа были выделены три уровня самостоятельности: низкий (1–3 балла), средний (4–6 баллов) и высокий (7–10 баллов). Распределение детей по уровням представлено в таблице 2.

Таблица 2. Распределение детей по уровням самостоятельности (в процентах)

Группа	Уровень	До эксперимента (%)	После эксперимента (%)	Изменение (%)
Экспериментальная	Низкий	25%	2%	-23%
	Средний	65%	28%	-37%
	Высокий	10%	70%	+60%
Контрольная	Низкий	26%	20%	-6%
	Средний	64%	70%	+6%
	Высокий	10%	10%	0%

Анализ результатов

- **Экспериментальная группа:** Значительное увеличение доли детей с высоким уровнем самостоятельности с 10% до 70%. Одновременно наблюдается снижение числа детей с низким и средним уровнями.

- **Контрольная группа:** Незначительные изменения в распределении уровней самостоятельности. Доля детей с высоким уровнем осталась неизменной.

1.3. Корреляционный анализ между интенсивностью использования развивающих игр и уровнем самостоятельности

Был проведен корреляционный анализ для выявления зависимости между количеством времени, затраченного на развивающие игры, и изменением уровня самостоятельности в экспериментальной группе.

- **Коэффициент корреляции Пирсона (r)** составил **0,78**, что указывает на сильную положительную связь ($p < 0,001$).

2. Качественные результаты

2.1. Результаты наблюдений

В процессе исследования проводились систематические наблюдения за поведением детей в различных ситуациях. Основные наблюдаемые изменения в экспериментальной группе:

- **Увеличение инициативности:** Дети стали чаще самостоятельно выбирать виды деятельности и проявлять интерес к новым заданиям.

- **Развитие навыков саморегуляции:** Наблюдалось снижение количества обращений к педагогу за помощью при возникновении затруднений.

- **Улучшение социальных навыков:** Дети стали активнее взаимодействовать со сверстниками, проявлять лидерские качества в групповых играх.

2.2. Анализ ответов педагогов

Таблица 3. Основные наблюдения педагогов экспериментальной группы

Наблюдения	Частота упоминаний (%)
Повышение инициативы у детей	85%
Улучшение навыков решения проблем	78%
Снижение уровня тревожности и неуверенности	65%
Увеличение интереса к обучению	80%
Улучшение коммуникационных навыков	72%

Цитаты из интервью:

- *"Дети стали более самостоятельными в принятии решений, меньше обращаются за помощью в ситуациях, с которыми ранее не справлялись самостоятельно."*

- *"Отмечаю рост ответственности у детей: они сами предлагают идеи и доводят начатое до конца."*

2.3. Отзывы родителей

Анкетирование родителей показало, что **70%** отметили положительные изменения в самостоятельности детей дома:

- Дети стали самостоятельно выполнять бытовые задачи (одевание, уборка игрушек).
- Проявляют инициативу в выборе занятий и игр в свободное время.
- Увеличилась ответственность за свои действия и понимание последствий.

3. Обсуждение результатов

Полученные данные свидетельствуют о высокой эффективности использования развивающих игр для формирования самостоятельности у детей дошкольного возраста.

- **Значимое увеличение уровня самостоятельности** в экспериментальной группе подтверждает гипотезу о положительном влиянии специально разработанных игровых методов.

- **Корреляционный анализ** указывает на прямую зависимость между интенсивностью использования развивающих игр и ростом самостоятельности, что соответствует выводам предыдущих исследований (Петрова и др., 2019; Марш и Уилли, 2015).

- **Качественные данные** из наблюдений и отзывов педагогов и родителей подкрепляют количественные результаты, демонстрируя улучшения в различных аспектах поведения и развития детей.

4. Сравнение с предыдущими исследованиями

Результаты согласуются с выводами Петровой и коллег (2019), которые также отметили увеличение уровня самостоятельности на 25% при использовании игровых методов. Наше исследование показало еще более высокий прирост (77,8%), что может быть связано с длительностью и интенсивностью применяемой программы.

5. Ограничения и перспективы

- **Ограниченность временных рамок:** Хотя прирост уровня самостоятельности значителен, требуется более длительное наблюдение для оценки устойчивости изменений.

- **Географическая ограниченность:** Результаты могут быть специфичны для региона исследования и требуют подтверждения в других контекстах.

• **Влияние внешних факторов:** Не все переменные могли быть контролируемыми, что может влиять на результаты.

Заключение

Исследование подтвердило эффективность использования развивающих игр в формировании самостоятельности у детей дошкольного возраста. Значительные улучшения в экспериментальной группе по сравнению с контрольной демонстрируют потенциал игровых методов как инструмента развития ключевых личностных качеств.

Таблица 4. Сводка основных результатов

Показатели	Экспериментальная группа	Контрольная группа
Прирост уровня самостоятельности (%)	+77,8%	+17,7%
Доля детей с высоким уровнем	Увеличение на 60%	Без изменений
Корреляция между играми и самостоятельностью (r)	0,78	-
Положительные изменения по наблюдениям педагогов и родителей	Да	Частично

Рекомендации для практики

- **Интеграция развивающих игр** в образовательные программы дошкольных учреждений.
- **Обучение педагогов** методикам использования игр для развития самостоятельности.
- **Сотрудничество с родителями** для усиления эффекта через поддержку самостоятельности дома.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Бабаева, Т. И., и др. (2010). *Дидактические игры в дошкольном воспитании*. Мозаика-Синтез.
2. Выготский, Л. С. (1966). *Игра и ее роль в психическом развитии ребенка*. Просвещение.
3. Грайс, Т., & Гулд, Э. (2011). Digital play and learning. *Early Childhood Research Quarterly*, 26(1), 25-31.
4. Иванова, Н. В. (2018). Проблемы использования развивающих игр в дошкольном образовании. *Вестник педагогических наук*, 3, 112-118.
5. Кудрявцев, В. Т. (2014). *Игровые технологии в образовании*. Академия.
6. Леонтьев, А. Н. (1981). *Проблемы развития психики*. Издательство МГУ.
7. Марш, Д., & Уилли, К. (2015). The impact of play-based learning on child development: A meta-analysis. *Journal of Educational Psychology*, 107(2), 245-261.
8. Монтессори, М. (2002). *Помоги мне это сделать самому*. Монтессори-Пресс.
9. Пиаже, Ж. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press.
10. Петрова, Е. А., и др. (2019). Влияние развивающих игр на формирование самостоятельности у детей. *Психология и образование*, 7(2), 85-92.
11. Сидорова, Л. М. (2020). Инновационные подходы к развитию самостоятельности у детей. *Современное образование*, 5, 44-50.

12. Смит, Дж., & Нельсон, К. (2017). Age-related differences in the effectiveness of educational games. *Child Development*, 88(4), 1171-1182.
13. Смирнова, Е. О. (2005). *Игра в дошкольном возрасте*. Институт детства.
14. Хёйзинга, Й. (1992). *Homo Ludens. В тени завтрашнего дня*. Прогресс-Традиция.
15. Эльконин, Д. Б. (1978). *Психология игры*. Педагогика.
16. Кузнецова, А. В. (2019). Организационные условия внедрения игровых технологий. *Дошкольное воспитание*, 4, 33-38.

"ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ УЛУЧШЕНИЮ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ САМООЦЕНКИ ДОШКОЛЬНИКОВ"

Самира Рахимова

старший преподаватель кафедры «Дошкольное образование»
филиала РГПУ им. А.И. Герцена в Ташкенте

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические и психологические факторы, влияющие на качество дошкольного образования через формирование самооценки у детей. Обсуждаются ключевые аспекты, такие как создание поддерживающей образовательной среды, индивидуальный подход к обучению, использование игровых методик и конструктивная обратная связь.

Также акцентируется внимание на роли эмоционального развития, поддержки со стороны семьи и социальных взаимодействий в формировании положительной самооценки. В результате статьи выделяются рекомендации для педагогов и родителей, направленные на оптимизацию процесса обучения и развитие уверенности у детей.

Ключевые слова: Дошкольное образование, самооценка, педагогические факторы, психологические факторы, эмоциональное развитие, индивидуальный подход, игровые методики, поддержка семьи, социальные взаимодействия, качество образования.

Abstract. The article examines the pedagogical and psychological factors influencing the quality of preschool education through the formation of self-esteem in children. Key aspects are discussed, such as creating a supportive educational environment, an individualized approach to learning, the use of play methods, and constructive feedback. The importance of emotional development, family support, and social interactions in shaping positive self-esteem is also emphasized. The article concludes with recommendations for educators and parents aimed at optimizing the learning process and developing children's confidence.

Keywords: preschool education, self-assessment, pedagogical factors, psychological factors, emotional development, individual approach, play methods, family support, social interactions, quality of education

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalar o'z-o'zini baholashini shakllantirish orqali maktabgacha ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi pedagogik va psixologik omillar ko'rib chiqiladi. Qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish, o'qishga individual yondashuv, o'yin metodlarini qo'llash va konstruktiv fikrlar berish kabi asosiy jihatlar muhokama qilinadi. Shuningdek, ijobiy o'z-o'zini baholashni shakllantirishda emotsional rivojlanish, oilaviy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy munosabatlarning ahamiyati ta'kidlanadi. Maqola ta'lim jarayonini optimallashtirish va bolalarda ishonchni rivojlantirishga qaratilgan pedagoglar va ota-onalar uchun tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, o'z-o'zini baholash, pedagogik omillar, psixologik omillar, emotsional rivojlanish, individual yondashuv, o'yin usullari, oila qo'llab-quvvatlashi, ijtimoiy o'zaro aloqalar, ta'lim sifati

Введение

Качество дошкольного образования является одним из ключевых факторов, определяющих развитие ребенка в раннем возрасте. Дошкольный период — это время активного познания окружающего мира, формирования социальных навыков и эмоционального интеллекта. Одним из наиболее важных аспектов этого процесса является формирование самооценки у дошкольников, которая оказывает влияние на их личностное, социальное и когнитивное развитие. В данной статье будут рассмотрены педагогические и психологические факторы, способствующие повышению качества дошкольного образования через формирование позитивной самооценки у детей.

Педагогические факторы

1. Создание поддерживающей образовательной среды

Поддерживающая образовательная среда — это основа успешного обучения. Важно, чтобы дети чувствовали себя в безопасности и поддержке. Педагоги должны стремиться к созданию атмосферы, где каждый ребенок может свободно выражать свои мысли и эмоции, без страха быть осужденным. Это может включать в себя:

- **Поддержка самовыражения:** Включение в учебный процесс таких форм работы, как обсуждения, мини-проекты и творческие задания, где дети могут делиться своими мыслями.
- **Равенство:** Уважение к мнениям всех детей, что создает у них ощущение значимости и важности.

Такой подход способствует формированию у детей уверенности в себе и готовности к новым вызовам.

2. Индивидуальный подход. Основной идеей индивидуального подхода является достижение педагогического воздействия на каждого ребенка, основывающееся на знании его черт личности и условий жизни в учебно-воспитательной работе с коллективом детей [1]. Необходимо подчеркнуть, что данный подход — это психолого-педагогический принцип, по которому очень важно иметь в виду каждого ребенка, а именно его умения, старания и, конечно же, внутренние особенности. Основная задача индивидуального подхода в обучении - это то, что цели обучения должны совпадать не только с возрастными, но и с индивидуальными, психическими особенностями. Следовательно, для эффективности данного подхода необходимым является изучение психологических особенностей детей [1].

Каждый ребенок уникален, и понимание этого факта позволяет педагогам лучше адаптировать учебные материалы и методы. Индивидуальный подход к каждому ребенку включает в себя:

- **Оценка потребностей:** Регулярное наблюдение за поведением и успехами детей позволяет выявить их сильные и слабые стороны.
- **Настройка учебного процесса:** Адаптация методик и заданий в зависимости от индивидуальных особенностей каждого ребенка. Например, некоторые дети могут лучше усваивать материал через визуальные средства, тогда как другим может быть удобнее работать в группе.

Такой подход помогает детям развивать свои способности, укрепляя уверенность в своих силах.

3. Использование игровых методик. Наиболее естественной и соответствующей возрасту формой проявления инициативы и самостоятельности в дошкольном возрасте является игра. Игра является, с одной стороны, формой вхождения ребенка в общество, с

другой — способом его личного самовыражения и раскрытия его субъективного мира. Игра соединяет в себе когнитивное и аффективное, непосредственное и опосредствованное, реальное и воображаемое. Единство этих противоположностей делает игру уникальной формой самовыражения и актуализации зоны ближайшего развития. «В игре ребенок ... как бы на голову выше самого себя» [2]

Игровая деятельность является важным аспектом дошкольного образования. Игровые методы не только делают обучение интересным, но и способствуют развитию различных навыков:

- **Развитие социальных навыков:** Игры, основанные на взаимодействии, помогают детям учиться работать в команде, что способствует формированию социальных навыков.

- **Креативность и мышление:** Игровая форма позволяет детям проявлять свою креативность и развивать критическое мышление. Например, ролевые игры могут помочь детям лучше понять социальные роли и взаимодействие с окружающими.

Использование игровых методик в обучении создает условия для формирования уверенности у детей, позволяя им проявлять свои способности и таланты.

4. Обратная связь и признание успехов. Согласно Л.С. Выготскому, «коренные вопросы воспитания могут быть решены не иначе как после решения социального вопроса во всей его полноте», а идеальное воспитание возможно только на основе «надлежащим образом направленной социальной среды». Но следует учесть и тот факт, что «человеческий материал обладает бесконечной пластичностью при правильно организованной социальной среде. Все в человеке воспитуемо и перевоспитуемо при соответствующем социальном воздействии. Сама личность при этом должна пониматься не как законченная форма, но как постоянно текущая динамическая форма взаимодействия между организмом и средой. ... Если все решительно в человеческом организме подлежит воспитанию, то в реальных условиях нашего века это воспитание натывается на целый ряд препятствий» [Выготский 1996: 197-198]. Ребенок, подчеркивает Л. С. Выготский, не готовое существо, но развивающийся организм, и, следовательно, его поведение складывается не только под исключительным влиянием систематического воздействия среды, но еще в зависимости от . циклов в развитии самого детского организма, определяющих в свою очередь отношение к среде» [Там же: 201]. В дошкольном возрасте формируется эмоциональное предвосхищение, которое заставляет переживать ребенка по поводу возможных результатов деятельности, предвидеть реакцию других людей на его поступки [5].

Конструктивная обратная связь от педагогов является важным фактором в формировании самооценки. Регулярное обсуждение успехов и недостатков:

- **Позитивное подкрепление:** Признание даже незначительных достижений помогает детям осознавать свои успехи и укрепляет их веру в себя.

- **Конструктивная критика:** важно, чтобы дети знали, что ошибки — это естественная часть процесса обучения. Педагоги должны объяснять, как можно улучшить результаты, а не просто указывать на недостатки.

Такая система обратной связи формирует у детей уверенность и готовность к дальнейшему обучению.

Психологические факторы

1. Эмоциональное развитие. В дошкольном возрасте эмоции переживаются ярко в непосредственной зависимости от того, в какой ситуации находится ребенок. Само по себе эмоциональное развитие дошкольника часто становится одним из основных условий построения эффективного обучения, ориентированного на зону ближайшего развития. Это связано с тем, что ребенку еще необходимо узнать весь спектр эмоциональных переживаний, они ему не даются в готовом виде. В эмоциях отражается субъективность, но они не могут качественно изменяться без определенного влияния со стороны [4].

Психологическое состояние ребенка напрямую влияет на его самооценку. Эмоциональное развитие включает в себя:

- **Осознание собственных чувств:** Занятия, направленные на развитие эмоционального интеллекта, помогают детям понимать и управлять своими эмоциями. Это может включать в себя игры на распознавание эмоций и обсуждение различных ситуаций.

- **Снижение уровня тревожности:** Умение справляться с негативными эмоциями способствует формированию положительной самооценки. Педагоги могут использовать методики релаксации и Mindfulness (осознанность) для создания спокойной атмосферы.

Эмоционально стабильные дети чаще имеют высокую самооценку, что влияет на их общую уверенность.

2. Роль семьи

Поддержка и внимание со стороны родителей имеют решающее значение для формирования самооценки. Основные аспекты включают в себя:

- **Эмоциональная поддержка:** Дети, которые получают любовь и внимание от родителей, чувствуют себя ценными и важными.

- **Общение и взаимодействие:** Позитивное взаимодействие в семье, где родители обсуждают с детьми их успехи и неудачи, создает основу для формирования здоровой самооценки.

Родительская поддержка помогает детям формировать положительное восприятие себя, что в дальнейшем сказывается на их социальной адаптации.

3. Социальные взаимодействия Проблеме социального взаимодействия дошкольников посвящены многие психолого-педагогические исследования (Т.В. Антонова, Г.М. Андреева, Б.Ф. Ломов, Е.Е. Кравцова, М.И. Лисина, Р.Г. Надеждина и многие другие). Данная проблема определяется авторами как важнейшее условие социализации дошкольников, обеспечивающее их успешную социализацию и интеграцию в общество успешно развивающихся сверстников.

Взаимодействие с ровесниками и взрослыми играет ключевую роль в развитии самооценки:

- **Дружба и общение:** Успешные отношения с друзьями способствуют укреплению уверенности и формированию социальных навыков. Дети, которые умеют находить общий язык с другими, чаще чувствуют себя счастливыми и уверенными.

- **Ролевые модели:** Взаимодействие с взрослыми, включая педагогов и родителей, предоставляет детям примеры для подражания. Позитивные ролевые модели могут помочь детям формировать уверенное и положительное восприятие себя.

Социальные взаимодействия формируют у детей понимание их места в группе и обществе, что, в свою очередь, способствует развитию их самооценки.

Заключение

Формирование самооценки у дошкольников — это сложный и многогранный процесс, в котором важную роль играют как педагогические, так и психологические факторы. Создание поддерживающей образовательной среды, применение индивидуального подхода, использование игровых методик и обеспечение конструктивной обратной связи — все это способствует повышению качества дошкольного образования.

Психологические аспекты, такие как эмоциональное развитие и поддержка со стороны семьи, также играют значительную роль. Обеспечение этих условий — задача как педагогов, так и родителей, что в конечном итоге приведет к высокому качеству дошкольного образования и гармоничному развитию детей, помогая им уверенно двигаться по жизни. Важность данных факторов нельзя переоценить, так как именно они формируют основу для успешного будущего детей, их уверенности и способности к обучению. Педагоги и родители, объединяя усилия, могут создать оптимальные условия для роста и развития подрастающего поколения.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Ковшаров М. В. Индивидуальный подход к обучению школьников: методы работы с учащимися в рамках индивидуального подхода / Наукосфера. № 3-2. 2021. 40-44 с.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Психология развития ребенка. М.: ЭКСМО, 2004. С. 200–223.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М., 1996
4. Мухина, В.С. Детская психология / В.С. Мухина. -М.: ООО Апрель Пресс, ЗАО ЭКСМО-Пресс, 2007 - 352 с. (Серия «Мир психологии») – ISBN
5. Урунтаева, Г.А. Дошкольная психология: Учебное пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений / Г.А. Урунтаева. - 5-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр «Академия», 2001. - 336 с.

ТЕЗИС К ПУБЛИКАЦИИ НА ТЕМУ "ПОНЯТИЕ И СПЕЦИФИКА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ"

¹Рустамова Динара Акрамджановна, ²Захидова Дилфуза Абдухалиловна

¹Магистр первого курса Университета Пучон в Ташкенте, ²Научный руководитель

Аннотация. Инклюзивное образование в дошкольных образовательных организациях представляет собой комплексный подход, направленный на обеспечение равных возможностей для всех детей, включая детей с особыми образовательными потребностями. В отличие от традиционных образовательных методов, инклюзивное образование учитывает индивидуальные особенности и потребности каждого ребенка, способствуя социальной адаптации, развитию толерантности и формированию гармоничного детского коллектива. Дошкольные образовательные организации играют важную роль в реализации инклюзии, так как именно в раннем возрасте происходит основополагающее формирование социальных и когнитивных навыков. Данная статья рассматривает основные понятия инклюзивного образования, его цели и задачи, а также выделяет особенности, которые делают инклюзивный подход в дошкольном возрасте особенно значимым и эффективным. Выделены основные направления и закономерности в развитии инклюзивного образования, что позволит руководителям, методистам, специалистам, работающим с данной категорией детей в условиях детских садов общеразвивающего вида, оценить возможные проблемы и перспективы при проектировании данного процесса в дошкольных общеобразовательных организациях.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, ГДОО, особые образовательные условия при ГДОО, воспитанники, дети с ограниченными возможностями здоровья.

Abstract. Inclusive education in pre-school educational institutions is a comprehensive approach aimed at ensuring equal opportunities for all children, including children with special educational needs. Unlike traditional educational methods, inclusive education takes into account the individual characteristics and needs of each child, contributing to social adaptation, the development of tolerance and the formation of a harmonious children's team. Preschool educational organizations play an important role in the implementation of inclusion, since it is at an early age that the fundamental formation of social and cognitive skills takes place. This article examines the basic concepts of inclusive education, its goals and objectives, and highlights the features that make an inclusive approach at preschool age especially meaningful and effective. The main directions and patterns in the development of inclusive education are highlighted, which will allow managers, methodologists, specialists working with this category of children in general-development kindergartens to assess possible problems and prospects when designing this process in preschool educational organizations.

Keywords: inclusion, inclusive education, preschool educational institution, special educational conditions at preschool educational institution, pupils, children with disabilities.

Основная идея инклюзивного образования – это обучение детей с ОВЗ в обычных общеобразовательных организациях (школах, детских садах), включение их в общеобразовательную среду с той помощью, которая им необходима.

Однако успешная интеграция инклюзии в образовательные организации требует не только создания соответствующей инфраструктуры, но и комплексного подхода к управлению педагогическим персоналом, который непосредственно реализует инклюзивные практики.

Необходимость внедрения инклюзивного образования в дошкольных образовательных организациях Узбекистана обусловлена рядом факторов.

Во-первых, Узбекистан, как участник Конвенции ООН о правах инвалидов, обязался создать равные условия для всех детей, включая тех, кто нуждается в особой педагогической поддержке. Это обязательство требует от образовательных организаций интеграции инклюзивных подходов, направленных на создание доступной и адаптированной образовательной среды.

Во-вторых, государственная политика и правовые акты Республики Узбекистан подчеркивают важность инклюзивного подхода. В частности, Закон "Об образовании" и Закон "О правах людей с инвалидностью" провозглашают необходимость создания условий для интеграции детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательные процессы, начиная с раннего детства. Эти законодательные меры отражают приверженность государства обеспечению равных возможностей для развития и обучения детей независимо от их особенностей здоровья или развития [1].

Результаты исследования и их обсуждения.

Л.С. Выготский. Его работы в области педагогической психологии и развития детей с особенностями определили необходимость подхода, учитывающего сильные стороны каждого ребёнка и опирающегося на их зону ближайшего развития. Он считал, что дети, независимо от особенностей, могут продуктивно учиться через взаимодействие со сверстниками. В рамках инклюзии его идеи легли в основу понимания, что дети с особыми потребностями, интегрируясь в коллектив, имеют возможность ускоренного и полноценного развития за счёт совместной деятельности с другими детьми [2].

Т.Н. Головина проводила исследования, направленные на изучение эффективности инклюзивных методов в дошкольных учреждениях. Её работа показала, что гибкость в образовательных подходах и адаптированная среда повышают включенность детей с особыми потребностями в процесс обучения. Головина установила, что при наличии поддерживающих условий дети с ОВЗ могут активно взаимодействовать с другими, что укрепляет их социализацию и развивает когнитивные и эмоциональные способности [3].

Д.Б. Эльконин. Его исследования касаются ведущей роли игры в дошкольном возрасте, что особенно важно для инклюзивного образования. Он выявил, что игра способствует не только развитию когнитивных и социальных навыков, но и позволяет детям с разными потребностями лучше взаимодействовать, общаться и интегрироваться в коллектив. Инклюзивная игровая деятельность создаёт основу для построения доверительных отношений, помогает детям обучаться через подражание и сотрудничество, что способствует развитию коммуникативных навыков [4].

Общие выводы и рекомендации на основе этих исследований подчеркивают необходимость комплексного, гибкого подхода к организации инклюзивного образования в дошкольных организациях. Учёные сходятся во мнении, что успешное внедрение инклюзии требует:

- адаптации программ обучения и образовательной среды,
- тесного сотрудничества педагогов, родителей и специалистов,

- создания психологически безопасной среды,
- использования игр и других методик для интеграции детей с особыми потребностями в коллектив,
- ориентации на сильные стороны и возможности каждого ребёнка, что усиливает его личное развитие и способствует успешной социализации.

Эти результаты и рекомендации помогают выстраивать инклюзивное образование, отвечающее потребностям всех детей, включая тех, кто нуждается в дополнительной поддержке.

Введение инклюзивного образования в Узбекистане является одной из актуальных проблем, требующей значительных усилий со стороны государства и образовательного сообщества. Страна находится в процессе перехода к более инклюзивной системе образования, но сталкивается с рядом вызовов, среди которых можно выделить:

Законодательные и нормативные барьеры. В последние годы Узбекистан предпринимает шаги для адаптации законодательства в области инклюзии. В 2020 году был принят Закон «Об образовании», в котором выделено право детей с особыми образовательными потребностями на обучение в общем образовательном процессе. Однако законодательство нуждается в детализации и разработке чётких механизмов реализации инклюзии, особенно в дошкольных и школьных организациях.

Недостаток специализированных кадров. Подготовка воспитателей, психологов, логопедов и других специалистов, способных работать с детьми с особыми потребностями, является сложной задачей для страны. Многие педагоги не имеют достаточной квалификации или опыта для успешной работы в инклюзивных организациях. Это требует изменений в системе подготовки и повышения квалификации педагогических кадров, внедрения программ, которые обучают навыкам работы в инклюзивной среде.

Неадаптированная учебная и материальная база. Многие школы и дошкольные организации в Узбекистане не приспособлены для обучения детей с особыми образовательными потребностями. Недостаток адаптированных учебных материалов, специализированного оборудования и инфраструктуры (например, пандусов, лифтов, специализированных групп, классов) создаёт барьеры для полноценного участия таких детей в воспитательном и образовательном процессе.

Отсутствие культуры инклюзии и общественных стереотипов. Принятие инклюзивного образования в обществе также сталкивается с препятствиями. Уровень осведомленности родителей, воспитателей и общественности о значении инклюзии и правах детей с особыми потребностями всё ещё низок. Это требует проведения разъяснительных кампаний и мероприятий по изменению отношения к инклюзивному образованию, чтобы сделать его частью общественного сознания.

Низкий уровень финансирования. Реализация инклюзивного образования требует дополнительных финансовых ресурсов для обеспечения детских садов необходимыми материалами, поддержки программ обучения и повышения квалификации специалистов, а также модернизации инфраструктуры. Однако в Узбекистане вопрос финансирования инклюзивного образования остаётся проблемой, что замедляет внедрение инклюзии на всех уровнях.

Международное сотрудничество и поддержка. В последние годы Узбекистан активно сотрудничает с международными организациями (например, ЮНИСЕФ и

Всемирным банком), которые предоставляют помощь в разработке и внедрении инклюзивных программ. Эти партнёрства помогают внедрять международные стандарты инклюзивного образования и перенимать успешные практики других стран [5].

Выводы и перспективы. Несмотря на существующие барьеры, Узбекистан делает важные шаги в сторону создания инклюзивной образовательной системы. Перспективы введения инклюзивного образования связаны с укреплением законодательной базы, расширением подготовки специалистов, улучшением материально-технической базы и усилением государственной поддержки. Введение инклюзии требует комплексного подхода и длительного времени, но при правильной стратегии и поддержке это может значительно улучшить качество и доступность образования для всех детей, включая детей с особыми образовательными потребностями.

Инклюзивное дошкольное образование приносит значительные преимущества как для детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ), так и для здоровых детей. Этот подход способствует созданию толерантного и дружелюбного образовательного пространства, которое положительно сказывается на всех участниках образовательного процесса. Рассмотрим основные плюсы для обеих групп детей:

Плюсы для детей с ограниченными возможностями здоровья:

В инклюзивной среде дети с ОВЗ получают возможность общаться и взаимодействовать со сверстниками, что помогает им лучше адаптироваться к социальной жизни, формирует уверенность и улучшает коммуникативные навыки. Пребывание в инклюзивной среде позволяет детям с ОВЗ чувствовать себя полноценными участниками коллектива, что способствует развитию их эмоционального интеллекта и снижению тревожности. Дети начинают воспринимать себя как равноправных членов общества. Исследования показывают, что дети с ОВЗ могут достигать лучших результатов в развитии когнитивных навыков, когда обучаются вместе с обычными детьми. Это стимулирует их к лучшему освоению навыков через наблюдение и взаимодействие со сверстниками. В условиях инклюзивного образования дети с ОВЗ учатся быть более самостоятельными, что укрепляет их уверенность в себе и позволяет им лучше готовиться к школьному обучению и взрослой жизни. Дети с ОВЗ в инклюзивной среде быстрее усваивают повседневные навыки, наблюдая и повторяя за сверстниками, что помогает им адаптироваться в повседневной жизни.

Плюсы для здоровых детей:

Здоровые дети в инклюзивной среде учатся воспринимать и принимать различия, что способствует формированию толерантности, понимания и уважения к людям с разными возможностями и особенностями. Это помогает выработать эмпатию и готовность поддерживать других. Взаимодействие с детьми с ОВЗ учит здоровых детей общению, сотрудничеству и умению помогать. Это способствует развитию таких качеств, как терпение, сочувствие и взаимопомощь. Нередко здоровые дети становятся своеобразными наставниками или помощниками для детей с ОВЗ, что развивает в них лидерские навыки и повышает уровень ответственности. С раннего возраста здоровые дети учатся тому, что различия в возможностях и особенностях – это норма. Это помогает им формировать более широкое мировоззрение и понимание того, что все люди имеют равные права на полноценное участие в жизни общества. Исследования показывают, что инклюзивная среда положительно влияет на развитие академических навыков и у здоровых детей. Это связано с тем, что воспитателя в инклюзивных группах чаще

используют различные методы обучения, адаптируя материал, что делает процесс обучения более интересным и доступным для всех.

Общие плюсы для всей группы детей:

Инклюзивные группы часто используют более разнообразные учебные материалы, адаптированные задания и креативные подходы, что делает обучение интересным для всех воспитанников. Инклюзивные группы создают атмосферу уважения, принятия и дружелюбия, которая положительно влияет на всех детей. Все дети учатся работать в команде, помогать друг другу и понимать ценность каждого участника коллектива.

Инклюзивное дошкольное образование, таким образом, способствует всестороннему развитию детей, создаёт основу для социализации и прививает ценности, которые важны для жизни в многообразном и инклюзивном обществе.

Резюмируя вышесказанное, можно отметить, что обнаруживается острая необходимость в создании ГДОО инклюзивного характера (так как это способствует адаптации детей с ОВЗ с самого раннего детства, формирует терпимое отношение к людям с особыми потребностями со стороны социума). Но вместе с тем, данная система образования имеет большое количество трудностей, которые требуют срочного решения, ведь от этого зависит жизнь, благополучие многих людей, а также состояние нашего с вами общества.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Мирзиёев Ш. М. Выступление на встрече с педагогами и работниками образовательных организаций. О развитии инклюзивного образования в Узбекистане. «Стратегия Нового Узбекистана». Ташкент. 2021г.
2. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва: Педагогика. 1983г.
3. Головина Т. Н. Инклюзивное образование в дошкольных учреждениях: теоретические и практические аспекты. Санкт-Петербург: Питер. 2018г.
4. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: Институт практической психологии. 1999г.
5. ЮНЕСКО. Политика инклюзивного образования: Рекомендации по развитию инклюзии в образовании. Париж: ЮНЕСКО. 2009г.

WELL-BEING В ОБРАЗОВАНИИ - ПРАКТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ОПЫТА ЧАСТНОЙ ШКОЛЫ РУЗ

Тошмаксумова Феруза Баходировна

учитель начальных классов НОУ "Lider bolalar maktabi"

Аннотация. *Well-being, или благополучие, становится всё более важным аспектом образовательной практики, поскольку это понятие охватывает широкий спектр факторов, влияющих на физическое, психическое и социальное состояние учащихся, преподавателей и учебных заведений в целом. В последние десятилетия научные исследования и образовательная практика всё чаще акцентируют внимание на том, как благополучие влияет на академические успехи, мотивацию, социальные отношения и психологическое здоровье участников образовательного процесса. В этой статье рассматриваются ключевые аспекты well-being в контексте образования, а также способы его улучшения и внедрения в образовательные учреждения.*

Ключевые слова: благополучие, WELL-BEING, образование, физическое благополучие, психологическое благополучие, социальное благополучие.

Abstract. *Well-being is an important aspect of educational practice, as it encompasses a wide range of factors affecting the physical, mental and social well-being of students, teachers and educational institutions as a whole. In recent decades, research and educational practice have focused on how well-being effects on the academic success, motivation, social relationships and psychological health of educational participants. This article shows key aspects of well-being in the context of education and how it can be improved and implemented in educational field.*

Keywords: *well-being, education, physical well-being, psychological well-being, social well-being.*

Понимание концепции WELL-BEING

Well-being можно рассматривать как многогранное явление, включающее несколько составляющих:

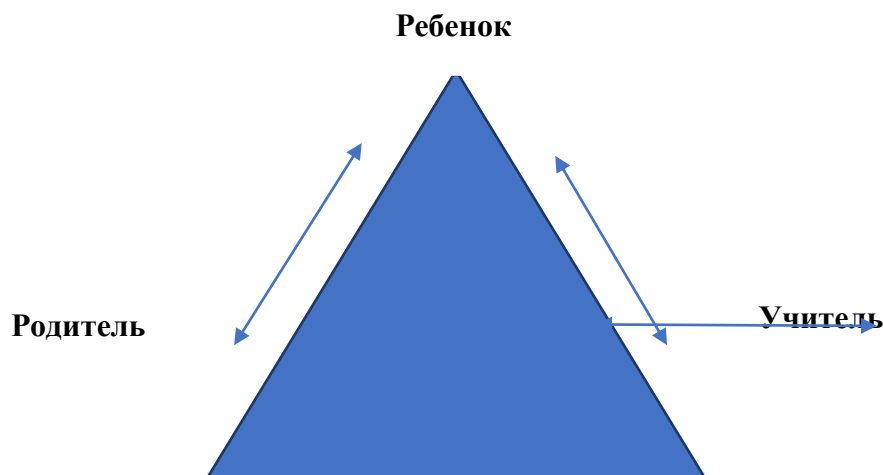
1. Физическое благополучие – состояние здоровья учащихся, физическая активность, качественное питание и сна.
2. Психологическое благополучие – внутреннее состояние, включая эмоциональную стабильность, уверенность в себе, способность справляться с психологическими нагрузками.
3. Социальное благополучие – отношения между учащимися, преподавателями, родителями и другими участниками образовательного процесса, а также их способность работать в коллективе, решать конфликты и поддерживать взаимопонимание. [2]

Таким образом, well-being охватывает как личные, так и социальные аспекты, влияя на личностное развитие и успехи в учебе.

Теоретические основы well-being в образовании

Исследования в области well-being в образовании берут своё начало в ряде психологических и социальных теорий, которые объясняют, как различные аспекты благополучия связаны с эффективностью обучения и воспитания.

Well-being - в образовательном процессе – единство образовательных требований, которая возможна в равноценном взаимодействии ребенка, учителя и родителя. [3]

Практическое применение данной концепции рассматривается в данной статье на примере “Lider bolalar maktabi” [1]

Физическое благополучие:

По нормам СЭС Р.Узб. (Санитарно-эпидемиологической службы Республики Узбекистан) продолжительность прогулок, подвижных игр и других видов двигательной активности должна составлять как минимум 3 – 3,5 часа в младшем возрасте [4]

Решение:

- уроки на улице;
- обязательно выделенный час для прогулки в школьном расписании;
- подвижные и координационные игры с психологами, для развития высших психических функций;

Физическое благополучие в школе зависит от внешних факторов, включая образовательные и психологические аспекты. Создание здоровой школьной среды, поддержка со стороны родителей и активное участие в физической активности являются ключевыми элементами для достижения общего развития детей.

Психологическое благополучие:

Для создания благоприятной психологической среды развития ребенка психологической службой проводятся такие мероприятия как:

- наблюдение и коррекция адаптации детей к школе (первоклассников, новых учеников);
- выявление дефицитов в психическом развитии учеников (низкая концентрация внимания, не усвоение инструкций и т.д., и т.п.);
- проведение коррекционных занятий в индивидуальном или групповом формате.

Социальное благополучие:

Социальное благополучие можно достигнуть при взаимодействии всех трех сторон рассмотренной выше триады. Но, современные реалии не всегда позволяет состыковать по времени взаимодействие всех трех сторон одновременно. Для этого было продумано и внедрено расписание встреч в онлайн режиме с возможностью в дальнейшем просмотреть запись встречи.

Данный практический опыт успешно проводится в школе “Lider bolalar maktabi” с 2022г. [1]

Выводы:

Исследования показывают, что физическое и психическое благополучие учащихся напрямую связано с их академическими достижениями и мотивацией к обучению. Психологическое здоровье, уверенность в себе, позитивное отношение к учебе и чувство принадлежности к школьному сообществу способствуют лучшему усвоению знаний и более высокому качеству обучения. Например, учащиеся, чьи потребности в безопасности, признании и уважении удовлетворяются, как правило, демонстрируют более высокий уровень академических успехов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Вахабова Ф.Н. «Благополучие сотрудников: в поисках эффективного решения». Ташкент 2022.
2. Люсова О.В. «Психологическая безопасность образовательной среды и субъективное благополучие обучающихся». Гуманитарный вестник. Москва 2013.
3. Мысина Г.А. «Обеспечение физического, психического и социального благополучия студентов в здоровьесберегающей образовательной среде» Гуманитарный вестник. Москва 2013.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ МОЛИЯВИЙ ЖИХАТЛАРИ

Турдиева Садокат Туйчиевна

Тошкент шаҳар Янгиҳаёт тумани 44-ДМТТ директори

Аннотация. Ушбу мақолада, мактабгача таълим тизимида молиявий бошқарувнинг муҳим жиҳатларини, уларнинг амалга оширилишини ва таъсирини таҳлил қилишга қаратилган бўлиб, мамлакатимизда мактабгача таълимнинг сифатини яхшилаш ва молиявий самарадорлигини оширишга қаратилган тавсияларни ишлаб чиқишини мақсад қилади. Мактабгача таълим ташкилотларини бошқаришнинг молиявий жиҳатлари ўта муҳимдир, чунки бу тизимнинг самарадорлиги ва устуворлиги, шунингдек, болаларга сифатли таълим ва тарбия бериш учун зарур ресурслар ташкил этилишига боғлиқдир.

Калим сўзлар: Молиявий бошқарув, бюджетлаштириш, даромад манбалари, харажатлар сарфи, таълим тизими, молиявий барқарорлик, молиявий назорат, ходимлар маошлари, инфратузилма

Мактабгача таълим ташкилотларини бошқаришнинг молиявий жиҳатлари таълим муассасаларининг самарали ишлашини таъминлаш учун муҳим ва стратегик аҳамиятга эга. Молиявий бошқарувнинг асосий мақсади — мактабгача таълим тизими учун зарур бўлган барча молиявий ресурсларни самарали тақсимлаш, харажатлар ва даромадларни назорат қилиш, шунингдек, институционал барқарорликни таъминлашдир. Молиявий бошқарувдаги муҳим жараёнлар куйидаги йўналишларни ўз ичига олади: бюджетлаштириш, даромад манбалари (давлат ва маҳаллий бюджетлар, ота-оналардан тўловлар, хусусий сектор иштирокининг шакллари) ва харажатларнинг самарали сарфланиши. Молиявий режа ва стратегик мақсадлар асосида амалга ошириладиган назорат ва ҳисобот бериш жараёнлари мактабгача таълим муассасасининг молиявий барқарорлигини таъминлашга қаратилган. Шунингдек, муассаса ходимларига тўланадиган маошлар, таълим жиҳозлари, ўқув материаллари, кундалик овқатланиш ва бошқа хизматлар учун сарфланадиган харажатлар молиявий бошқарувнинг муҳим таркибий қисмидир. Молиявий самарадорлик ва назарий назорат остидаги маблағлар ҳаракати, давлат грантлари ва ижтимоий лойиҳалардан фойдаланиш, мактабгача таълим ташкилотларининг барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Молиявий бошқарувда бир қанча асосий йўналишлар ва масалалар мавжуд:

1. Молиявий режалаштириш ва бюджетлаштириш

Мактабгача таълим ташкилотларини молиявий бошқаришда энг биринчи вазифа — молиявий режа ва бюджетни тўғри ишлаб чиқишдир. Бу режа мактабгача таълим муассасасининг даврий молиявий эҳтиёжларини, даромад ва харажатларни аниқ белгилашга ёрдам беради.

- Бюджетлаштириш: Ҳар бир мактабгача таълим ташкилоти ўзининг даврий бюджетини ишлаб чиқиши керак. Бу бюджетни давлат, маҳаллий ҳокимият органлари ёки хусусий манбалардан олинган маблағлар ташкил этган бўлиши мумкин.

- Даромад манбалари: Давлат бюджети, маҳаллий ҳокимият, хусусий сектор ёки оилавий тўловлардан олинган маблағлар мактабгача таълим муассасасининг даромад манбаларини ташкил этади.

2. Таълим хизматлари учун тўловлар

Кўп ҳолатларда, мактабгача таълим ташкилотлари ота-оналардан ёки аҳолига махсус хизматлар кўрсатиш орқали маблағ топишади. Бу пуллар одатда болаларни таълимга қабул қилиш, қўшимча фаолиятлар (масалан, тўғри овқатланиш, қўшимча гуруҳлар) учун сарфланади. Шунингдек, маҳаллий бюджет ва давлат маблағлари ёрдамида давлат субсидиялари ҳам мавжуд.

3. Харажатлар ва сарфланиш

Молиявий бошқарувнинг муҳим қисми харажатларнинг аниқ ва эффектив сарфланишини таъминлашдан иборат. Маълумки, мактабгача таълимнинг асосий харажатлари қуйидагилардан иборат:

- Кадрлар: Ўқитувчилар, тарбиячилар ва бошқа ходимларга маошлар.
- Инфратузилма: Бино ва қурилишлар, жиҳозлар, ўқув материаллари, мебеллар ва инвентар.
- Меҳнат шароити: Ўқитувчиларнинг малакасини ошириш, ҳадди давр талабларига мос бўлган технологиялардан фойдаланиш учун маблағлар.
- Хизматлар: Кундалик овқатланиш, санитария ва гигиена воситаларини таъминлаш.

4. Молиявий назорат ва ҳисобот бериш

Молиявий назоратнинг самарадорлиги мактабгача таълим муассасасининг иши тўғри ва аниқ маълумотларга асосланган ҳолда кўрсатилишини таъминлайди. Молиявий ҳисоботлар ҳар йили ёки кварталлик даврларда ишлаб чиқилади, уларда даромад ва харажатлар тақсимотини, сарфланишнинг мақсадга мувофиқлигини кўрсатиш керак.

5. Молиявий барқарорлик ва самарадорлик

Мактабгача таълим муассасасининг молиявий барқарорлигини таъминлаш учун, молиявий сарфлар самарадор бўлиши, талаб ва эҳтиёжларга мос равишда мақбул сарфлаш талаб этилади. Шунингдек, мактабгача таълим тизимида молиявий барқарорликни таъминлаш учун қўшимча манбаалар излаш ва уларни ишлатиш зарур бўлади (масалан, давлат грантлари, ижтимоий лойиҳалар ва ҳоказо).

6. Молиявий синовлар ва тасдиқлаш

Бу жараёнда муқаррар молиявий синовлар ўтказиш, бундай тизимларнинг тўғри ишлашини ва маъмурий хатоларнинг олдини олиш мақсадида, қарзлар, имтиёзлар ва мақсадларга асосланган маблағлар ҳаракати мониторинг қилинади.

Хулоса

Мактабгача таълим ташкилотларининг молиявий бошқаруви — бу кўп жиҳатли жараён бўлиб, бунинг ортидан таълимнинг сифатини ва самарадорлигини таъминлаш учун аниқ стратегия ва режалар зарур. Молиявий муддатлар, манбаалар ва сарфлар мувозанатини тутиш ва самарали бошқариш — бу мактабгача таълимнинг барқарорлигини таъминлашнинг асосий шартларидир.

Фойдаланилган адабиётлар

4. "Мактабгача таълим ва тарбияни молиявий бошқариш" — Авторлар: А. А. Абдурахмонова, М. Б. Қодиров.
5. "Мактабгача таълимни молиявий бошқариш" — Автор: Л. П. Иванова
6. "Мактабгача таълим муассасаларини бошқариш ва молиявий реформа" — Ҳуқуқий қўлланма, авторлар: М. Т. Қудратов, Л. В. Гусева.

Contents / Mundarija

1	K.A.Eshpo'latov , INSON RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA BOSHQARISHNING TUTGAN O'RNI VA STRATEGIYASI	7
2	Abdunazarova Nargiza Fatxullayevna , MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGLARI MALAKASINI OSHIRISH: ISTIQBOLLAR VA TENDENSIYALAR	10
3	Ибраимов Холбой Ибрагимович , MAKTABGACHA ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА ПЕДАГОГ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИНГ АХАМИЯТИ	13
4	А.В. Шин , ТЕНДЕНЦИИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: КАЧЕСТВО И ЭФФЕКТИВНОСТЬ	16
5	Рахманкулова Наргиз Хаджиякбаровна , ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР В ПОДГОТОВКЕ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ	21
6	Назарова Вазира Акромовна, Исмаилова Муазам Асроровна , ОПЫТ СОЗДАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ИНКЛЮЗИВНЫХ МНОГОЯЗЫЧНЫХ ГРУПП В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ ДЛЯ ДЕТЕЙ В СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	26
7	Бердиева Лола Алишеровна , ВАЖНОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ, ЦЕННОСТИ И ПОЛЬЗА ПРОГРАММ РАННЕГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ В ВОЗРАСТЕ ОТ 0 ДО 3 ЛЕТ	31
8	Ким З.К. , РАСШИРЕНИЕ ДОСТУПА К КАЧЕСТВЕННОМУ ДОШКОЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В УЗБЕКИСТАНЕ	35
9	Abdullayeva Nafisa Shavkatovna , MAKTABGACHA TA'LIMDA SAMARALI BOSHQARUV: TA'LIM SIFATI KO'RSATKICHI OMILI SIFATIDA	39
10	Калмуратов Тимур Нагметуллаевич , НАТИЖАГА ЙЎНАЛТИРИЛГАН УЗЛУКСИЗ МАЛАКА ОШИРИШ ТИЗИМИ ТЎҒРИСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	41
11	Mavlonov Nurali Sherali o'g'li, Ne'matova Zarina Furqat qizi , TA'LIM, FAN VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASIYASINING NAZARIY- METODOLOGIK ASOSLARI	44
12	Abdullayeva Kimyo Adilovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIMYI JARAYONLARNI XORIJ TAJRIBASI ASOSIDA TASHKIL ETISH	48
13	Oyatillo Rakhmatillaev , INNOVATIONS AND LEADERSHIP IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION: INSIGHTS AND PATHWAYS FROM UZBEKISTAN	51
14	Saliboyeva Bibi Robiya Odilovna , NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM JARAYONIDA TRANSVERSAL KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ZARURATI	54
15	B.T. Xalilayev , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARNING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KO'NIKALARINI TAKOMILLASHTIRISH	57
16	Xoldarova F.M. , MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MATEMATIKANI O'RGANISHDA MANTIQUIY FIKIRLASHNI RIVOJLANTIRISH	59
17	Zulfiqorov Rustam Raxmidinovich , MAKTABGACHA YOSHDAGI QO'SHIMCHA XIZMATLARGA BO'LGAN ENTIYOJNING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI	63
18	Мариамова Мухтабар Пулатовна , HR MANAGEMENT В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ	66
19	O.P. Мусурманов , YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIALASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	70
20	Абдуллаев Абдукаюм Абдулхаевич , ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИ ВА СИНФДАН ТАШҚАРИ ИШЛАР ЖАРАЁНИДА ЎҚУВЧИЛАРДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЙУЛЛАРИ	73
21	M. Abdieva, I. Kutimuratova , MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA MEHNAT MUNOSABATLARINI BOSHQARISHDA YANGI ISLOHOTLAR	77
22	Axmedova Dildora Qudratillayevna , MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	80
23	Baratova Shaxnoza Murodullayevna , RAHBAR XODIMLARINING PEDAGOGIK JARAYONLARNI BOSHQARISHDAGI MULOQOT SHAKLI	86
24	Botirova Umida Baxodirovna, Parpiyeva Go'zal Abduxamidovna, Berdiyeva Madina Amiriddinovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI PEDAGOG KADRLARINING MALAKA OSHIRISH ISTIQBOLLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR	89
25	Boymatova R.Yu., Otaboyeva Y.K., Djamilova E.U. , MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI BOSHLANG'ICH MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLANISH: MUAMMO VA YECHIMLAR	95
26	D. Dustov , MENEJERLIK KURSARI ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARINING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	97
27	Eshmatova Xafiza Xolmatovna , BOSHQARUVDA TASHKILOT RAHBARIGA QO'YILADIGAN PSIXOLOGIK TALABLAR	100
28	Eshonqulova Ma'suda Xabibovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLAR GURUHLARIDA INTEGRATSIYALASHGAN MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI	103
29	Ganiyeva Naziraxon Erkinovna , DAVLAT XUSUSIY SHERIKCHILIK ASOSIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI TASHKIL ETISH ASOSLARI	105
30	Inogamova Diyora Otkurovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI	109
31	Isaqova Odinahon Mo'minjonovna, Ochilova Maftuna Orifjonovna , NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIIYA MAZMUNI, SIFATINI YANGI BOSQICHGA KO'TARISH MUAMMOLARI	115
32	Jo'raeva Madina Xolmamat qizi, Shermamaxamatova Gulmira Nematovna, Mamatqulova Mastura Baxtiyor qizi , MAKTABGACHA TA'LIMDA GENDER TARBIIYASI VA UNING FAKTORLARI	116
33	Jo'rayeva Gulnora Abdumovlonovna , MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MAS'ULIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASINI AMALGA OSHIRISH METODIKASI	121
34	Jovmirzaeva Nargiza Quvondiqovna , MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK PSIXOLOGIK	123

	OMILLAR	
	O. Jumaeva, A. Ajibaeva, MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA UCHUN INTEGRATSIYALANGAN	128
35	YONDASHUV	
	Куряева Ирина Викторовна, «ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАВЕНСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ	131
	И РАСШИРЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА В ИНТЕРЕСАХ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА,	
36	НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ В МЕДИЦИНСКИХ СТАЦИОНАРАХ РЕСПУБЛИКИ	
	УЗБЕКИСТАН»	
	Махмудова О.А., КОНЦЕПЦИИ СОЗДАНИЯ РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ	135
37	СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	
	Meyliyeva Sadoqat Farmonovna, BARKAMOL AVLOD TARBIYASINI AMALGA OSHIRISHDA TA'LIM TARBIYA	139
38	SOHASIDAGI ISLOHOTLAR	
	Musayeva Lobar Sobirjon qizi, Xalqaro Nordik Universiteti, BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TARBIYA FANINI	143
39	O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING METODIK ASOSLARI	
	Muxamedaminova E'zoza Burxonitdinovna, MAKTABGACHA TA'LIMDA INKLYUZIV TA'LIMNI JORIY ETISHDA	148
40	IJTIMOIIY FIKRNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI	
	Muxammadieva Maloxat Maxmudovna, Umarova Marxabo Mamadaminovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI	151
41	DIREKTORINING FAOLIYAT USLUBINI BOSHQARISH	
	Мухитдинова Фирюза, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ	155
42	КВАЛИФИКАЦИИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ	
	Mo'minova Zulfiyaxon ibrohimovna, BOLALARNING IJODKORLIK QOBILİYATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSIQIY-	161
43	RITMIK HARAKATLARNING AHAMIYATI	
	Набиуллина Л.М., Резаутдинова А., УПРАВЛЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ПРОЦЕССОМ В ДОО НА ОСНОВЕ	164
44	ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: АКТУАЛЬНОСТЬ И СТЕПЕНЬ ИЗУЧЕННОСТИ	
	Najimova Komila, THE PROCESS OF ASSESSING THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF	169
45	UZBEKISTAN	
	Najmiddinov Ulug'bek o'g'li, Muxamedov Sherzod Nurmuxamedovich, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI	181
46	BOSHQARISHNING ZAMONAVIY STRATEGIYALARI (JANUBIY KOREYA TAJRIBASI MISOLIDA)	
	Narzullayeva Xonzodabegim Shavkat qizi, Mirzaboyeva Nargiza Kadirjanovna, MAKTABGACHA TA'LIM	188
47	TASHKILOTLARIDA MALAKALI KADRLARNI TAYYORLASHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	
	Shakhnoza Nazarova, ENHANCING ENGAGEMENT AND MOTIVATION IN PRESCHOOL EDUCATION THROUGH	191
48	GAMIFIED LEARNING APPLICATIONS	
	Назирова Гузал Маликовна, ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР В УМСТВЕННОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ	199
49	ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	
	Ne'matullayeva Ismigul Odiljon qizi, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAHBAR IMIJI VA UNING	203
50	PSIXOLOGIK TAHLILI	
	Nishonova Ra'noxon Abdullojon qizi, SIGNIFICANCE OF MULTIMEDIA TOOLS ON EARLY ENGLISH LANGUAGE	209
51	LEARNING IN PRESCHOOLS	
	Norboeva Donoxon Raximjanovna, Urayimova Feruza Mirolimjon qizi, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA	211
52	TARBIYALANUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA MO'LJALLANGAN TEXNOLOGIYALAR SAMARADORLIGI	
	Normamatov Muhiddin Abdimo'minovich, NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI VA ULARDAGI	215
53	BOSHQARUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISH MEKANIZMLARI	
	Qoraboyeva Zohida To'lanboyevna, MAKTABGACHA TA'LIMDA RAQOBATBARDOSH KADRLAR	220
54	TAYYORLASHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI	
	Quralbayeva Maftuna Qurambay qizi, BADIY ADABIYOTDA "AFG'ON URUSHI" MAVZUSINING BADIY TALQINI	225
55	VA TARIXIY HAQIQAT ("TUSHDA KECHGAN UMRLAR" VA "AFG'ON TO'LA FIG'ONIM" ASARLARI MISOLIDA)	
	Rajabova O.E., Saidaxmetova N.T., Zaidova D.T., MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINING OILA BILAN	228
56	HAMKORLIGINING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI	
	Ravikova Feruzaxon Hakimovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI RAHBARLARIGA QO'YILADIGAN	232
57	ZAMONAVIY TALABLAR	
	Sunhee Lee, THE INSTRUMENTAL MUSIC AND ACCOMPANIMENT CLASSES, DEPARTMENT OF EARLY	234
58	CHILDHOOD EDUCATION IN BUCHEON UNIVERSITY UZBEKISTAN BRANCH IN TASHKENT	
	Tajiboyeva Dilfuza O'rozimbetovna, MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI	239
59	SHAKLLANTIRISH	
	Talipova Vasila Xabibullaevna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RIVOJLANISH MARKAZLARINI	242
60	LOYIHALASH	
	Tasheva Nasiba Salimovna, MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNING GENDER TARBIYASIDA	245
61	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA OILANING HAMKORLIGI	
	Xakimova Azizaxon Axrorxonovna, Berdieva Ra'no Sharipovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MUSIQA	249
	RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA ZAMONAVIY	
62	YONDASHUVLAR	
	S. Hakimova, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI DIREKTORLARINING ZAMONAVIY KASBIY	253
63	KOMPETENSIYALARI	
	Xaydaraliyeva Feruza Shakar qizi, MAKTABGACHA TA'LIMDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	257
64	Xaydarova Mayluda Mo'yidinjon qizi, MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MILLIY UMUMINSONIY VA	259
65	MA'NAVIY QADRYATLAR ASOSIDATARBIYALASHDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH	
	Yusupjonova Surayyo Olimjon qizi, Abdullayeva Durdona Lutfillo qizi, Kuchkarova Nilufar Tajimatovna,	262
	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYA JARAYONINI INNOVATSION	
66	YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI	

67	Zakirov Alisher Akbarovich, Farxodova Maxliyobonu Xusanjon qizi, TA'LIMNI RAQAMLASHTIRISH: GLOBAL TENDENTSIYALAR, XUSUSIYATLARI VA RAQAMLASHTIRISHDAGI DUCH KELINAYOTGAN MUAMMOLAR	266
68	A'zamova Maloxat Nadjimovna, Abduljalilova Saida Abdusattor qizi, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA OILA VA JAMOATCHILIK BILAN HAMKORLIK ALOQALARINI O'RNATISHINING AFZALLIKLARI	271
69	Abdiraupova Maqsuda Abdiraupovna, Makbaralieva Elmura Ne'matovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA YOZGI SOG'LOMLASHTIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISH	276
70	Abdullaeva Dilorom Shuxratovna, Jumaniyazova Muyassar Xudoyberganovna, MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIK XIZMATNI TASHKIL QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	281
71	N.J. Abdusamatova, BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	283
72	Абдухамидова Дилором Абдумоминова, МЕТОДЫ И ПРАКТИКИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ДЕТЬМИ РАЗНЫХ КУЛЬТУР В ДЕТСКОМ САДУ	286
73	Adilova Gavhar Razzakovna, Hakimova Durdona Nigmatovna, TARBIYACHINING KREATIV SIFATLARIGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	294
74	Agzamova Malohat Nadjimovna, Xolsaidova Nilufar Qobil qizi, MAKTABGACHA TA'LIMDA IQTISODIY SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMLARI	296
75	Alimova Nigora Israilovna, Алимова Нигора Исраиловна, Alimova Nigora Israilovna, UZOQ MUDDATLI DAVOLASHDAGI BOLALARNI TA'LIM-TARBIYASIGA TIZIMLI YONDASHUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	302
76	D. Aripjonova, Z. Sanaeva, YANGI O'ZBEKISTONNING MAKTABGACHA TA'LIM SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR VA RIVOJLANISH YO'LLARI	308
77	Asledinova Saida Ortiqxonovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI XORIJIY TAJRIBALAR ASOSIDA BOSHQARISH	310
78	M.X. Asranbayeva, MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	313
79	Asronqulova Zuxroxon Solijonovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA SAMARALI BOSHQARUVNI TASHKIL ETISH	318
80	Axmadjonova Saida Akramovna, Buriyeva Nilufar Juraqulovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MUSIQA RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	320
81	Baxtiyorova Shaxnoza Akmaljon qizi, Radjapova Nargiza Xakimjanovna, ALOHIDA EHTIYOJLI BOLALAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI (OILA MISOLIDA)	324
82	Baybayeva Muxayyo Xudaybergenovna, TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA KVALIMETRIK PARAMETRLAR	330
83	A. Bekimbetova, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM	334
84	Dushayeva Nazokat Sharofiddinovna, MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA TIL BIRLIKLARINI QO'LLASHDA GENDER XUSUSIYAT	336
85	M. Ergasheva, Yu.Mamatova, MAKTABGACHA TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDAGI PEDAGOGIK OMILLAR	338
86	Eshboboyeva Zulfiya Kulmurodovna, MAKTABGACHA TA'LIM TA'LIM TIZIMIDAGI RAHBAR XODIMLARINING ZAMONAVIY BOSHQARUV USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	341
87	D.X. G'aniyeva, РАЦИОНАЛЬНОЕ ПИТАНИЕ ДЛЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	345
88	Грошева Ирина Владимировна, ОБЗОР РЕЗУЛЬТАТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	348
89	Hamroyeva Gulnoz Isroilovna, MAKTABGACHA TA'LIM TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA METODIK KOLLABORATSIYANING O'RNI	353
90	Inomova Dilnavoz Muzafar qizi, MAKTABGACHA TA'LIMDA: SIFAT SAMARADORLIK, RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	355
91	Islomova Yulduz Nimatjanovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARINI STRATEGIK RIVOJLANTIRISH MASALALARI	359
92	Islomova Maxbuba Ne'matovna, Ismoatillayeva Dिल्фуза Akmalovna, JAMIYAT HAYOTIDA MAFKURAVIY KATEGORIYALAR	362
93	Islomova Yulduz Nimatjanovna, MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYACHISINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISH	367
94	Jumayeva Ozoda Mirzayevna, Ajibaeva Aliya Adilbaevna, EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	369
95	Karimova Navbaxar Mahmudjanovna, MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA SAVOD O'RGATISH	372
96	Karimova Durdona Abdurahmonovna, YOSHLARNING MA'NAVIY KAMOL TOPISHIDA QADRIYATLARNING O'RNI VA AHAMIYATI	375
97	Kenjayeve Fayyoza Sherbobo qizi, OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LAJAK TARBIYACHILARNING TA'LIM JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	379
98	Ko'chmurodova Barnoxon Sobitaliyevna, SHAXS XULQ - ATVORIGA OMMAVIY MADANIYATNING TA'SIRI	385
99	Komilova Muslima, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI BOSHQARISHDA HUQUQIY SAVODXONLIKNING O'RNI	390
100	Назирова Гузал Маликовна, ЗНАЧЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ИГР В УМСТВЕННОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	394
101	Нигматова Мавлуда Абдуллаевна, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI TA'LIM JARAYONLARIGA TATBIQ ETISH	398
102	Нигматулина Л.А., Ганиева Альбина Рафаэльевна, ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМООБРАЗОВАНИЯ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	403
103	Normuratova Zebo Abrorovna, MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA OTA- ONALAR BILAN O'QUV VA TA'LIMIY-TARBIYAVIY JARAYONDA FAOL HAMKORLIGINI TASHKIL ETISH	408
104	Normurodova Nodira Maxmudovna, AMAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI USLUBCHISINING METODIK	411

	KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	
	Nosirova Ra'no Xamidovna, Tuychiyeva Zulfizar Boxodir qizi , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYA JARAYONINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUOMMOLARI VA YECHIMLARI	414
105		
	Nurullayeva Sharofat Axmadovna , MILLIY AN'ANLARINI URUF-ODATLARNI 6-7 YOSHLI BOG'CHA YOSHDAGI BOLALARGA TARG'IB ETISH	418
106		
	Raximova Zilola , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORLARINING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	423
107		
	Raxmonberdiyev Sirojiddin Abdulla o'g'li , USLUBIY XIZMATNING MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI PEDAGOGLARINING KASBIY MALAKASIGA TA'SIRI	426
108		
	Райимкулова Мафтуна Абдухаким кизи , ПРИМЕНЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ - КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА	431
109		
	Rixsiyeva Muxlisa Dilmurod qizi , MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARNI VIZUAL FAOLIYATGA O'RGATISHDA O'YIN METODIKALARIDAN FOYDALANISH	433
110		
	Rizayeva Munisxon Mahkamovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MA'NAVY-MA'RIFIY TADBIRLARNING AHAMIYATI	438
111		
	Rizayeva Feruza Farhod qizi , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQ UMUMIY GURUHLI FAOLIYATNI TASHKIL ETISH	441
112		
	Sa'dullayeva Ma'suma Abduraxmon qizi , MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA'LIM-TARBIYASINI INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI	446
113		
	Yulduz Sadikova , TA'LIMGA STEM TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING AFZALLIKLARI	449
114		
	Safarova Shoxida Jalilovna, Saidova Masturaxon Abdurashidovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORINING BOSHQARUV MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI	454
115		
	Tohirova Muhayyo , MAKTABGACHA TA'LIMDA SIFAT VA SAMARADORLIK, RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	457
116		
	Toshev Olmos Nuriddinovich , ZIDDIYATLAR VA ULARNING JAMIYAT RIVOJIDAGI O'RNI	460
117		
	Toshpo'latova Dildora Baxriddinxon qizi , BO'LAJAK TARBIYACHILARNI INNOVATSION TA'LIM SHAROTIDA AXBOROT KOMPETENTLIGINING SHAKLLANTIRISH USULLARI	464
118		
	Toshpulatova Sayyora Arabboyevna , MAKTABGACHA TA'LIMDA CHET EL TAJRIBASI ASOSIDA INKLYUZIV TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	470
119		
	Xidirova Zilola Nosirovna, Xoshimova Roxatxon Soibjonovna , BO'LAJAK PEDAGOGLARINING KASBIY-PEDAGOGIK KOMPETENTLIK ASOSLARI	474
120		
	Xo'jamitova U.A., Turg'unova U.K., Qodirova X.M. , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA TAJRIBALI PEDAGOGLARINI RAG'BATLANTIRISH MEKANIZMLARI	477
121		
	Xojametova Ulzada Amanbaevna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA HAMKORLIK VA INNOVATSION YONDASHUV	481
122		
	Xolbo'tayeva Nargiza Marufbekovna , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK MUHITNING AHAMIYATI	484
123		
	Yuldasheva Shoir Abdurasulovna , TARBIYACHI-PEDAGOGLARINING MALAKASINI OSHIRISH TIZIMINI ISLOH QILISH	490
124		
	А.Закиров, З.Самиева , ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ДЕТСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ	493
125		
	A.A.Zakirov, S.Y.Ahmadaliyev, Haitova G.S., Kusekbayeva A.A. , MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI RAHBAR VA MUTAXASSISLARINING MA'NAVY-AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI	495
126		
	Zaripov Fayziddin Muxitdinovich, Samandarova Gulxayo Abduraxim qizi , MALAKA OSHIRISH JARAYONIDAGI MA'NAVY-MA'RIFIY ISHLARNI SOG'LOMLASHTIRISHDA TARG'IBOT ISHLARINING YANGI TEXNOLOGIYALARI	499
127		
	Zaynitdinova Masuda Abdulkadirovna , MAKTAB O'QITUVCHILARINING KASBIY RIVOJLANISHLARIDA DIREKTOR O'RINBOSARLARINING DOLZARB VAZIFALARI	508
128		
	Гулямова Нафиса Бурикуловна , МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗВИВАЮЩИХ ИГР ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	511
129		
	Самира Рахимова , "ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ УЛУЧШЕНИЮ КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ САМООЦЕНКИ ДОШКОЛЬНИКОВ"	519
130		
	Рустамова Динара Акрамджановна, Захидова Дилфуза Абдухалиловна , ТЕЗИС К ПУБЛИКАЦИИ НА ТЕМУ "ПОНЯТИЕ И СПЕЦИФИКА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ"	524
131		
	Тошмакумова Феруза Баходировна , WELL-BEING В ОБРАЗОВАНИИ - ПРАКТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ОПЫТА ЧАСТНОЙ ШКОЛЫ РУЗ	529
132		
	Турдиева Садокат Туйчиевна , МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ МОЛИЯВИЙ ЖИХАТЛАРИ	532
133		

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI

**MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARI DIREKTOR VA MUTAXASSISLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH INSTITUTI**

**BIRLASHGAN MILLATLAR TASHKILOTI BOLALAR JAMG'ARMASI UNICEFNING
O‘ZBEKISTONDAGI VAKOLATXONASI**

ISLOM TARAQQIYOT BANKI

“SCIENCE AND INNOVATION” XALQARO ILMIY JURNALI

**“MAKTABGACHA TA’LIMDA: SIFAT VA SAMARADORLIK,
RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI” MAVZUSIDAGI XALQARO
ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
MATERIALLAR TO‘PLAMI
2024-yil 4–5-dekabr
1-QISM**

**COLLECTION OF MATERIALS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE
“PRESCHOOL EDUCATION: QUALITY AND EFFICIENCY,
DEVELOPMENT PERSPECTIVES”
December 4-5, 2024
PART 1**

Published: 4.12.2024. Font: «Times New Roman».

LLC «Science and innovation»
License Mass Media №:1597 27.04.2022
License Publisher №:038864 15.09.2022
Address: 100121, Tashkent, Yakkasaroy, st. Sh. Rustaveli 150,
Business center “Vega”, 6th floor, Office №:2
www.scientists.uz, info@scientists.uz, +998901259654

www.scientists.uz

www.mpe.uz

www.uzedu.uz

www.isdb.org

www.unicef.uz